

Žanas Žiulis - Vernas

ŽIULIS VERNAS

Žanas
Žiulis-Vernas

ŽIULIS VERNAS

Iš prancūzų kalbos vertė
ALDONA ADOMAVIČIŪTĖ

VILNIUS
1983

83.34Pr
Ži 89

Jean Jules-Verne JULES VERNE
Paris, Hachette littérature, 1973

Ž $\frac{4803020000—359}{M\ 852(08)—83}$ 306—83

AUTORIAUS ŽODIS

Būčiau labai nedėkingas, jei nepareikščiau padėkos tiems, kurie man suteikė galimybę patyrinėti dokumentus, reikalingus šiai knygai parašyti.

Panelė Kurvil, vadovaujanti Nanto bibliotekai,— ji su pasiaukojimu, be atvangos rūpinasi Žiulio Verno muziejum ir yra jo darbuotoja, nors negauna net būtiniausio kredito,— man buvo draugiška ir nepamainoma gidė. Gaila, kad gyvendamas toli, negalėjau dar daugiau pasinaudoti jos erudicija ir įžvalgiu protu.

Mano pusseserės — ponia Diumore, Polio Verno anūkė, ir ponia Volon, Mari Vern anūkė, Gijono žmona,— leido susipažinti su šeimos archyvais, kuriuose yra Žiulio Verno laiškai tėvui ir broliui Poliui. Aš labai dėkoju joms ir poniai grafienei de Lase, sutikusiai atskleisti savo senelio, generolo Aloto de la Fiuji, užrašų knygą.

Niekad neužmiršiu, kaip gražiai buvau priimtas Nacionalinėje bibliotekoje ponios Kondroš dėka ir Prancūzijos valstybiniame archyve.

Nanto bibliotekoje yra laiškai, gauti Maksimo Gijono-Verno, Mari Vern sūnaus, be to, išlikę Margeritos Alot de la Fiuji laiškai; šie archyvai dar nesuklasifikuoti.

Nacionalinėje bibliotekoje, rankraščių skyriuje, saugomi Ecelio fondai, atiduoti ponios Bonje de la Šapel. Žiulio Verno laiškų leidėjui labai daug, bet, deja, jie ne visai suklasifikuoti — nurodyti numeriai negalutiniai.

Didžiojoje dalyje laiškų neparašyti metai, todėl daugelis buvo datuoti tik patikrinus ir sugretinus faktus, bet, antra vertus, dėl to atsirado galimybė ištaisyti netikslias datas, kuriomis buvo pažymėti kai kurie dokumentai.

Na, o dramaturgijos ir jaunystės metų kūrinių aš turiu rankraščius.

Noriu dar padėkoti Žiulio Verno draugijos biuletenio darbuotojams, kurių įdomūs darbai man labai pravertė, kaip vėliau pamatysime.

Žinoma, pasinaudojau ir puikiu ponios Alot de la Fiuji kūriniu[1]. *Jos nupieštas Žiulio Verno paveikslas teisingas, nors ji jo nepažinojo, bet paklususi literatūriniam talentui, vietomis šiek tiek iškreipė faktus ir chronologiją, kuriuos reikia ištaisyti. Nenorėjau aukoti tikslumo dėl stiliaus grožio ir bandžiau kiek įmanydamas vaizduoti tikrovę, nors ji ir nebūtų tokia įdomi.*

Dėl tos pačios objektyvios priežasties nenušviečiau literatūrinio pobūdžio rūpesčių, kurie pagyvino šiuolaikinių kritikų darbus. Nieko nesakau apie Mišelio Biutoro, Brideno, Beluro, Brijono, Fuko, Sero, Rudo, Verseno, Miša, Lekonto, Mišelio Karužo, profesoriaus Selje ir daugelio kitų darbus nei netgi apie savo draugo Eskešo darbą; jis su pasididžiavimu jais sektų šioje srityje, kuri, beje, neliečia kur kas mažesnio užmojo mano temos. Daugiausia rėmiausi puikiais darbais S. Vjern ir Ž. Šeno — jų pastabos man atrodė svarbios — ir biografija, parašyta Dibašo, mano nuomone, per daug linkusio sistematizuoti; savaime aišku, ir į „labai įdomaus More" knygas atkreipiau dėmesį.

---

[1] M. Allote de la Fuye Jules Verne, sa vie, son oeuvre, Hachette, rééd. 1953. *(Aut. past.)*

VIETOJ ĮŽANGOS

Imdamas plunksną rašyti šią biografiją, jaučiu nerimą ir, galimas daiktas, kaltę: ar turime teisę, nupurtę laiko dulkes, pakelti drobulę ir pažvelgti į fizinį bei moralinį veidą žmogaus, kuris pagaliau ilsisi, nuėjęs nelengvą gyvenimo kelią? Šiame pasaulyje mes paliekame tokius nežymius pėdsakus, kad net absurdiška stengtis juos surasti ir imtis darbo, panašaus į garsiojo detektyvų rašytojo Konano Doilio, mokančio taip greitai suformuluoti virtinę dedukcijų, tačiau iš anksto žinančio, kokia bus išvada. Biografui visada maga mėgdžioti anglų rašytoją, kuriam logiška faktų eilė, sukurta skaitytojui jo personažo, yra tik iš anksto duoto sprendimo įrodymas.

Norint parašyti logiškai darnų kūrinį, reikia iš pat pradžių žinoti, kokia bus jo pabaiga. Romanui ir poemai šis metodas, be abejonės, teisingas. Viena iš mėgstamiausių Edgaro Po aksiomų — poemoje, kaip ir romane, sonete, novelėje, viskas turi būti pajungta atomazgai. „Geras autorius, rašydamas pirmąją eilutę, jau žino paskutiniąją." [2]

Biografas, atvirkščiai, neturi sekti šiuo patarimu ir iš anksto susidaryti nuomonės apie žmogų, kurį bando atgaivinti, nes jis ne tik tyrinės, bet ir aiškins faktus taip, kad jie šią nuomonę pateisintų.

Nelengva rašyti istoriją, kurios žinome vien svarbesnius įvykius, ir juoba apie žmogų, iš kurio gyvenimo liko tik nereikšmingiausi įvykiai.

O ką sakyti, jei tas, kuris ketina klausinėti kapą, yra iš velionio šeimos?

Dėl giminystės ryšių jo plunksna gali sudvejoti; sąžiningumas jį skatina būti objektyvų, bet objektyvumas kartais gali užgauti subtiliausius jo jausmus ir padaryti jį drąsiu savo giminių teisėju.

Beje, reikia pripažinti, kad Žiulis Vernas yra vienas iš tų, kurie darė įtakos ir savo, ir mūsų epochai; todėl mūsų do-

---

[2] Edgaras Po. *(Aut. past.)*

mėjimasis juo teisėtas ir neturi to profanacijos aspekto, dėl kurio aš būgštauju. Šis velionis dar tebegyvena.

Jo gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojų dabar jau gana daug. Gal bus naudinga, jei prie jų prisijungsiu ir aš, nes esu vienas iš paskutiniųjų, kurie jį pažinojo, ir galiu būti liudytoju, nors ir koks nereikšmingas būtų mano liudijimas.

Kadangi kiekviena biografija yra kokių nors dokumentų ir faktų interpretacija, artimas giminaitis gali geriau žinoti jų vertę. Tokiu atveju autoriaus asmenybė tyrinėjama taip, kaip skrodžiamas lavonas. Tas, kuris matė, kaip elgėsi rašytojas šeimoje, pažinojo jo charakterį, gali būti geras teisėjas aiškinant šio drąsaus skrodimo rezultatus.

Tai, ką dabar parašiau, be abejonės, žiauru ir nemalonu, tačiau gana ryškiai nusako mano dvasios būseną. Be to, šis šiurkštus palyginimas teikia man drąsos eiti pirmyn, ir aš juntu, kad mano sumanytas darbas — tik tam tikra pareiga.

Bet čia dar ne viskas. Rašant tokia tema, būtinai reikės tyrinėti aplinką, o tai dar pavojingiau ir nemaloniau: aš turėsiu paliesti brangius man žmones ir, nepaisydamas elementarių moralės taisyklių, įsiskverbti į šeimyninių įvykių sritį. Šit kodėl dvejoju. Žinoma, jei tylėčiau, nepatirčiau šių vidinių prieštaravimų. Bet, tiesą sakant, be reikalo jų vengčiau, nes archyvai pernelyg nekuklūs ir juose esančius pėdsakus visada gali aptikti smalsus tyrinėtojas.

Be to, čia kalbama apie ne itin reikšmingus įvykius, kurių pasitaiko kiekvienoje šeimoje. Per ilgą savo profesinį gyvenimą pamačiau, kokie jie paprasti, ir jei užgausiu per daug griežto cenzoriaus jausmus, tegu jis atleidžia, kad atsivertęs bešališkai ir kruopščiai tyrinėju dosje.

Mano liudijimas? Prisipažinsiu, nelabai ko vertas. Tiesą sakant, aš turėjau tik dvylika metų, kai mirė senelis.

Savaime aišku, senasis ponas, sėdėjęs krėsle valgomajame priešais židinį, man buvo tiktai senelis, o ne rašytojas. Aš dar nesupratau, koks ryšys tarp senelio ir autoriaus knygų, kurias jau buvau pradėjęs skaityti. Šį ryšį suvokiau tik jo mirties dieną, sukrėstas baisaus skausmo ir liūdesio.

Pirmiausia turiu jums šį tą prisipažinti. Aš, kaip ir visi, žinoma, skaičiau „Nepaprastas keliones", galimas daiktas, net per anksti, būdamas tokio amžiaus, kai dar neįžiūrėjau jose nieko daugiau, tik mane dominančius nuotykius.

Didingus Hatero, Nemo paveikslus mačiau milžiniškoje panoramoje. Truputį stebėjausi, kad mano mokykliniuose vadovėliuose apie juos nekalbama, bet buvau auklėjamas pagal siaurą to laikotarpio mokytojų požiūrį — jie nevertino Hugo ir šlovino Lamartiną, nors kitame dešimtmetyje pakeitė nuomonę. Lotynistai stengėsi, kad mes suprastume Vergilijaus, Senekos, Cicerono arba Lukrecijaus kurio nors teksto subtilybes, tačiau išversdavo vos keletą eilučių.

Klasikų — išskyrus Bualo, Rasiną, Kornelį ir Moljerą — studijavimo metodas buvo toks pat ribotas. Šekspyras, Getė ir Servantesas likdavo šešėlyje, jų ištraukų vertimas ir „tekstų nagrinėjimas" (!) buvo kalbos mokytojų sritis.

O kuo galėjome laikyti nuotykių knygų autorių, jei ne linksmintoju? Jis mus žavėjo, ir mes daugiau nieko netroškome. Kai kurie pasirodė įžvalgesni, bet argi tokia buvo visų nuomonė?

Vėliau dar kartą perskaičiau „Nepaprastas keliones". Pasakojimas, kaip ir anksčiau, mane žavėjo, bet atsispyręs pagundai sekti vien veiksmą, trukdantį pastebėti detales, ten radau lobius, kurių net nemaniau esant.

Didelis mūsų epochos nuopelnas, kad pažvelgėme į praeitį ir išdrįsome tenai atrasti užmirštus meistrus — tiek muzikus, tiek literatus.

Žinoma, publika Žiulio Verno niekuomet nebuvo išleidusi iš akių. Jo kūriniai turėjo laimę pergyventi jį patį. Tačiau nėra jokios abejonės, kad dabar prasideda tikras Žiulio Verno atgimimas ir mes imame į jį žiūrėti ne kaip į paprastą nuotykinių knygų jaunimui autorių, o kaip į kur kas žymesnį rašytoją.

Daugelis jį atranda, ir aš, prisipažįstu, taip pat atrandu.

Tad grįžkime drauge į prabėgusius laikus ir drauge ieškokime senojo pasakotojo.

PIRMA DALIS

I SKYRIUS

PASKUTINĖS VIZIJOS

Namas Longvilio bulvare, Amjene; senojo rašytojo darbo kabinetas ir kasdieninis gyvenimas. Mirštančiojo galvūgalyje

Pradėkime nuo galo, kaip pataria Edgaras Po, ne dėl to, kad iš anksto pasidarytume išvadą, o kad turėtume tvirtą pagrindą šio žmogaus pasauliui atskleisti.

Galas būtų pasakojimas apie jo laidotuves. Tačiau jos liečia tik velionį, vadinasi, mūsų nedomina. Tiktai pasakysiu, kad vokiečių vyriausybė atsiuntė savo ambasadorių pareikšti imperatoriaus užuojautos. Mano šeima buvo sujaudinta Vokietijos pagarbos rašytojui, kuris ne visada palankiai apie ją atsiliepdavo!

Tikra Žiulio Verno, kaip ir kiekvieno žmogaus, gyvenimo pabaiga buvo ta paskutinė akimirka, kai dar būdamas šiame pasaulyje, žmogus rengiasi jį palikti. Mudu su vyresniuoju broliu, vos tik įsikūrę ant Viduržemio jūros kranto, buvome iškviesti telegrama ir netrukus prisijungėme prie tėvų ir brolio, esančių Amjene mirštančiojo galvūgalyje.

Pamatęs visus artimuosius šalia savęs, jis mus apglėbė vieninteliu žvilgsniu, kuris aiškiai sakė: „Jūs visi čia, puiku, dabar aš galiu mirti." Paskui nusigręžė į sieną ir stoiškai ėmė laukti mirties. Jo ramybė ir drąsa mums padarė didelį įspūdį, ir mes troškome, kad išmušus mūsų valandai, mirtume taip pat gražiai ir ramiai.

Netrukus prasidėjo agonija, ir jis mirė 1905 metų kovo 24 dieną aštuntą valandą ryto, pakirstas diabeto priepuolio.

Žiulio Verno sesuo Mari viename laiške rašo, kad atėjusiam aplankyti kunigui jis sakęs: „Jūs man padarėte gera — mane atgaivinote", bet ji priduria — o tai svarbiau,— kad prašęs artimuosius užmiršti nesutarimus, kurie galėję tarp jų kilti.

Savo atmintyje aš saugau tokį Žiulio Verno paveikslą, koks yra likęs iš mano apsilankymų pas jį keletas mėnesių prieš

man išvykstant iš Paryžiaus, kai tėvai nutarė persikelti į Tuloną.

Mes gana dažnai važiuodavome į Amjeną praleisti kelių dienų pas senelius. Kartais aš ilgiau pabūdavau pas juos; vieną sykį — man tada buvo penkeri metai — ten gyvenau keletą mėnesių ir lankiau netoliese esantį privatų vaikų darželį. Lydėdavau senelę, kai ji eidavo pas drauges. Tiesą sakant, man labiau patikdavo žaisti sode prie namo Šarlio Diubua gatvėje; jis atrodė labai didelis. Vėliau turėjau pripažinti, kad vaiko vaizduotė jo didumą perdėjo — iš tikrųjų sodas buvo nedidelis. Kartais matydavau, kaip senelis ten vaikščioja su Folete — juoda Pikardijos spanielių veislės kalyte. Dažniausiai su seneliu susitikdavau atėjęs valgyti į mažą valgomąjį, kurio langai buvo į kiemą. Pirmąją dienos pusę jis praleisdavo savo darbo kabinete. Gyvenamąsias patalpas regiu lyg pro miglą. Kiek aiškiau prisimenu ilgą įstiklintą galeriją, prie kurios buvo svetainė ir valgomasis,— ten įeidavau retai. Visa man atrodė erdvu ir prabangu, o iš tiesų tai buvo tik vadinamieji gražūs kambariai, apstatyti kaip derėjo to laikotarpio buržua šeimai ir skirti svečiams.

Kai vėliau pamačiau šį namą, mane nustebino ne tiek jo dydis, kiek kambarių daugumas visuose aukštuose. Savaime suprantama, ten turėjo būti vietos sūnui ir dviem podukroms, ir kampelis rašytojui, bet tasai galėjo nesivaržydamas priiminėti savo namuose ir šeimos narius, ir draugus. Beje, čia nebuvo nieko nepaprasta tais laikais, kada namai buvo statomi daug erdvesni negu dabar.

Nuo 1901 metų seneliai gyveno daug kuklesniame name Nr. 44, Longvilio bulvare, už dviejų šimtų metrų nuo ankstesniojo namo. Senelis nebuvo pakeitęs savo įpročių. Pirmąją dienos pusę praleisdavo trečiame aukšte, darbo kabinete, kuris visiškai pateisino šį pavadinimą — toks buvo mažas. Ten stovėjo du paprasti stalai — prie vieno jis rašė, ant kito laikė dokumentus,— Voltero krėslas ir žygio lova. Kai penktą valandą senelis atsikeldavo, jam tereikėdavo žengti žingsnį, ir nuo poilsio jis pereidavo prie darbo. Lyg pro miglas prisimenu ir prikaltą prie sienos lentynėlę su molinėmis pypkėmis.

Šis kambarys man atrodė kaip niūri vienutė, skirta darbui ir mąstymui. Kabineto durys buvo į erdvesnį ir geriau apstatytą kambarį — biblioteką. Jis ten įeidavo tik pasiimti reika-

lingos knygos. Tokia buvo nuošali buveinė, kur rašytojas, be abejonės, ieškojo vienatvės ir tylos.

Senelės kambarys buvo antrame aukšte, su langais į sodą. Jis buvo paprastas, bet patogus; ten stovėjo minkšta lova, kurioje gulėdavo jos vyras, kai sirgdavo; toje lovoje jis ir mirė.

Pirmame aukšte rašytojas tik valgydavo. Šviesa į valgomąjį krito pro didelį langą, už kurio matėsi mažytis sodas,— ten atskrisdavo žvirbliai lesti senelės pabertų duonos trupinėlių. Priešingoje valgomojo pusėje buvo plačios durys į apytamsę svetainę, prigrūstą masyvių baldų; jos langai buvo į bulvarą.

Senelis, kuriam dėl pašlijusios sveikatos tada buvo paskirta griežta dieta, valgydavo paskubomis, anksčiau už mus. Norėdamas kuo greičiau atlikti valgymo procedūrą, sėdėdavo ant žemos kėdės, ir lėkštė būdavo beveik sulig burna! Vakare jam buvo leidžiama suvalgyti tik minkštai virtą kiaušinį ir puodelį buljono.

Noras kuo greičiau pavalgyti buvo senas jo įprotis, įgytas tuo metu, kai kamuojamas liguisto alkio, skubėdavo praryti kuo daugiau maisto ir keldavo nerimą namiškiams. Tačiau rajumas čia buvo niekuo dėtas, nes senelis mažai dėmesio kreipdavo į pačius patiekalus ir todėl stumdavo į neviltį žmoną, puikią virėją. Jis jausdavo alkį, štai ir viskas, ir tas alkis greičiausiai jį kamuodavo.

Nenumalšinamas alkis, matyt, buvo požymis kažkokio susirgimo, kurį aš ilgai laikiau skrandžio liga, kaip ir jis pats, nes 1895 metų lapkričio 12 dieną rašė broliui: „Aš daug dirbu, bet dabar man be paliovos svaigsta galva — išsiplėtęs skrandis, mano amžiuje turbūt nepagydomas. Ko gero, viskas eina į pabaigą." Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais jis turėjo staiga pažaboti apetitą pradėjęs gydytis, deja, per vėlai. Negaliu nusikratyti minties, kad alkis jį kankino dėl diabeto, nuo kurio jis ir mirė. Priežastis ar pasekmė? Palikime tai spręsti gydytojams, tik pridurkime, kad jis ilgai sirgo sunkia veido neuralgija, kuri pirmąkart pasireiškė apie 1854 metus ir dėl kurios galų gale užgriuvo kairiosios akies vokas.

Nuo 1851 metų liepos 29 dienos Žiulis Vernas nuolat kartoja, kad baigia nusigyventi per vonias, aliejus ir tepalus. 1853 metų lapkričio 5 dienos laiške motinai rašo: „Karštis man pakilo dėl baisių skrandžio dieglių; liovėsi diegliai, ir su jais dingo karštis. Laimingos kelionės! .. Aš vis suku galvą, kodėl susir-

gau... Svarbiausia, ligą nugalėjo poilsis, liepžiedžiai ir eterio aliejus, o ne medicina, be kurios apsiėjau su didžiausiu malonumu."

Ponia Alot de la Fiuji pateikė dar nerimastingesnio laiško ištrauką: „Mano nervai įtempti, liežuvis šiurkštus, karštis nekrinta; nebegaliu užsičiaupti. Kokia kančia!"

Šis „visai beprasmiškas" negalavimas komplikavosi, nes 1855 metų birželio 20 dieną jis skundžiasi išgulėjęs dvi dienas dėl „kažkokio reumatizmo ar persišaldymo, kuris buvo apėmęs visą šoną", ir priduria:

„Kaip nemalonu! Mane vis dar labai kamuoja veido paralyžius."

1855 metų gruodžio mėnesį prisipažįsta motinai vėl gerai miegąs ir priduria: „Didelį nerimą man kelia veidas, ir aš bijau šalčio, kuris gali greitai užeiti."

Kyla klausimas, ar nepasireiškė slapta forma diabetas, nuo kurio Žiulis Vernas mirė, dar 1854-aisiais, kai jam buvo dvidešimt šešeri metai. Nepiktybinis diabetas gali trukti labai ilgai, su remisijos periodais, jei žmogus saikingai maitinasi, o rašytojas taip maitinosi jaunystėje. Jam subrendus, kai materialinė padėtis pagerėjo, atsirado tas nepasotinamumo simptomas, iš kurio buvo tik šaipomasi, bet dėl kurio paūmėjo nežinoma liga. Šią hipotezę patvirtina jo žentas Žoržas Lefevras laiške, rašytame 1925 metų rugpjūčio 19 dieną; jame jis nelabai palankiai atsiliepia apie medikus: „Jį nužudė gydytojai, neatkreipę dėmesio į įsisenėjusį diabetą, kuris jį alino. Pagaliau pasireiškė progresuojantis paralyžius, ir po savaitės jis mirė turbūt nelabai kentėdamas"; visą laiką skundėsi, kad jo „liežuvis kaip papūgos". Žiulio Verno pilvas, reikia pasakyti, buvo didžiulis — gal jis mirė nuo vidurių vandenligės (?).

Tačiau ką galėjo padaryti medikai ligonio labui 1905 metais, jei jis didžiuodamasis apsiėjo be jų 1854-aisiais?

Šiuo nukrypimu noriu tik paaiškinti rašytojo polifagiją, dėl kurios jis visada mėgo pasakoti, ką ir kaip valgo jo herojai.

II SKYRIUS

KILMĖ

Fleri Vernas ir jo palikuonys; Aloto de la Fiuji šeima. Pjeras Vernas įsikuria Nante ir veda Sofi Alot de la Fiuji; 1828 metų vasario 8 dieną gimsta Žiulis Vernas. Įdomi istorija su Olševičių pavarde

Verne — keltiškas alksnio pavadinimas.

Viena Bretanės upė, įtekanti į Bresto reidą, vadinasi *Aulne*[3]; Žodis *l'aulne* reiškia tą pat, ką ir *Verne*, kuris etimologiškai yra atsiradęs iš keltiško žodžio *Vernium*, taigi daug senesnio. Prancūzai, turintys pavardę Vernas *(Verne)*, gali neabejoti, jog tolimi jų protėviai buvo keltai, tai yra galai, pirmieji iš indoeuropiečių pasiekę Atlanto vandenyno krantus.

Kokia nors keltų šeima, įsikūrusi Božole, gavo pavardę Vernas galbūt dėl to, kad gyveno prie upės, apaugusios alksniais. Yra pagrindo manyti, jog žmonės, išlaikę šią keltišką pavardę, buvo iš tų sričių, kurias vėliau nukariavo romėnai.

Keltiška pavardė Vernas labai paplitusi. Aš sutikau nemažai žmonių, turinčių šią pavardę, ir buvau nustebintas fakto, kad kai jie pamėgindavo nustatyti savo genealogiją, visada sužinodavo, jog yra kilę iš Božole,— vienas iš mūsų šeimos narių, valdant Liudvikui XV, taip pat išvažiavo iš Božole ir įsikūrė Paryžiuje.

Iš tikrųjų tuo metu Paryžiuje gyveno toks Fleri Vernas, vedęs panelę Tisje, kuri, tapusi našle, vėliau ištekėjo už pono Šinje de Šanrenaro.

Fleri turėjo sūnų, Antuaną Verną, kuris Liudviko V laikais buvo Aukščiausiojo Paryžiaus mokesčių teismo notaro patarėjas ir sekretorius. Prancūzijos valstybiniame archyve yra šio teismo pirmininko pažyma apie Antuano Verno gyvenimą, parašyta 1760 metų rugpjūčio 5 dieną: „Parlamento advokatas, einantis notaro patarėjo pareigas, Aukščiausiojo Paryžiaus mokesčių teismo sekretorius", ir 1780 metų rugsėjo 7 dienos „garbės raštas", nurodantis, kad Antuanas Vernas perdavė savo pareigas kitam asmeniui 1780 metų rugpjūčio 7 dieną. Jo sūnus Gabrielis buvo paskirtas Proveno teisėjo padėjėju; ten III

---

[3] L'aulne — alksnis *(pranc.)*.

metų (1794) briumero mėnesį vedė panelę Martą Adelaidę Prevo, gimusią Provene 1768 metų rugpjūčio 11 dieną.

Gabrielis mirė 1846 metų sausio 20 dieną, o jo žmona — 1861 metų gegužės 27 dieną. Jie paliko ketvertą vaikų: Mati Antuanetę, Ogiustiną Ameli, Pjerą Gabrielį ir Alfonsiną Rozali. Laiške apie jo mirtį minima, kad jis mirė eidamas aštuoniasdešimt pirmuosius metus; vadinasi, buvo gimęs 1766-aisiais.

Mati Antuanetė ištekėjo už Polio Garse, Paryžiaus istorijos ir literatūros dėstytojo, ir pagimdė sūnų, Anri Garse, apie kurį kalbėsime vėliau. Jos seserys liko netekėjusios. Na, o Pjeras, kuris buvo gimęs Provene VII metų vantozo 15 dieną (1798-ųjų kovo 5-ąją) ir vyriausias šeimoje, išvažiavo studijuoti teisės į Paryžių, kur apsigyveno pas savo senelį Antuaną.

1825 metais jis tapo advokatu, ir jam buvo leista dirbti Paryžiuje. Jo dėdė, Aleksandras Vernas, dirbantis Nanto jūrų intendantūroje, jam pranešė, kad vienas šio miesto advokatas nori perleisti savo tarnybą. 1826 metais Pjeras išvyko į šį didelį Bretanės miestą ir perėmė metro Pakto kontorą Žano Baro krantinėje, name Nr. 2. Tada jis turėjo dvidešimt aštuonerius metus, nes buvo gimęs 1798-aisiais. Netrukus įsimylėjo merginą, kurios liekna figūra ir švelnus, romus veidas krito jam į akį. Rusvų jos plaukų žvilgėjimas Pjerui buvo nelyginant saulės spindulys liūdnoje Nanto rudens pilkumoje.

Pjerui nebuvo sunku sužinoti, kad jo mintis užvaldžiusi mergina yra vyriausiojo buhalterio Žano Žako Aloto de la Fiuji ir Sofi Adelaidės Mari Žiuljen Laperjer duktė ir gyvena su tėvais Olivje de Klisono gatvėje, Feido saloje.

Jaunasis advokatas buvo supažindintas su šeima ir gavo leidimą merginti Sofi Naniną Anrietę. Jaunuoliai vienas kitam patiko ir 1827 metų vasario 19 dieną susituokė šv. Kryžiaus bažnyčioje. Sofi, gimusi Morle II metų frimero 3 dieną (1800-ųjų lapkričio 25-ąją), turėjo dvidešimt šešerius metus.

Šeima, kurios pragyvenimo lėšos buvo kuklios, įsikūrė Olivje de Klisono gatvėje, name Nr. 4, jaunosios moters tėvų bute, tiksliau, motinos bute, nes Žano Žako Aloto, nuolat visur važinėjančio, dažniausiai nebūdavo namie, ir vėliau jis su žmona pasidalijo turtą.

1828 metų vasario 8 dieną gimė kūdikis — Žiulis Gabrielis Vernas; paskui — Polis, Ana, Matilda ir Mari, jauniausioji, brolių ir seserų praminta Mažyle.

Taigi pagal Pjerą, Gabrielį ir Antuaną Žiulis Vernas — Fleri Verno palikuonis.

Aš neįstengiau atsispirti norui išsiaiškinti, kas per vienas buvo tas Fleri Vernas. Iš Prancūzijos valstybinio archyvo duomenų galima spręsti, kad jis, matyt, buvo sūnus Matje Verno, gyvenusio Lione, prie Jakobinų aikštės, ir brolis Gijomo ir Matje jaunesniojo, ėjusių Lione provincijos karinių heroldų pareigas. Ši tarnyba gyvavo nuo labai senų laikų.

Pridurkime, kad panaikinus Nanto ediktą *[4], kai kurie Vernai, buvę Reformacijos šalininkai, emigravo, bet vėliau grįžo ir įsikūrė Sevenose, iškreipę savo pavardę — pridėję arba S, arba H.

Dabar galima sakyti, kad pakankamai žinome apie Pjero ir jo vaikų genealogiją, bet iš kur kilusi Sofi, kuri tikriausiai perdavė savo sūnui vaizduotės talentą?

Ponios de Lase *, Rože Alot de la Fiuji dukters ir generolo Žoržo Aloto de la Fiuji anūkės, genealogija prasidėjo prieš 1462 metus, kai „N. Alotas, škotas, atvykęs į Prancūziją su Liudviko XI škotų gvardija, padarė karaliui paslaugų, už kurias tas suteikė jam bajoro titulą ir „Fiuji teisę", tai yra teisę būti karvelidės savininku, o tai buvo karališka privilegija. Škotų šaulys apsigyveno netoli Ludeno, pasistatydino pilį ir tapo Alotu, ponu de la Fiuji.

Per Aleksandrą Alotą de la Fiuji prieiname prie Žano Ogiusteno, kuris buvo vedęs Adelaidę Gijoše de Laperjer; jos sūnus Žanas Lui Ogiustenas, Luizos de Bonemor vyras, buvo generolo Žoržo de la Fiuji ir pulkininko Moriso Aloto de la Fiuji tėvas; bet Žanas Ogiustenas ir Adelaidė turėjo ir keturias dukteris: Lizą, vėliau tapusią ponia Tronson, Palmirą, Karoliną, kuri ištekėjo už Fransisko de la Sel de Šatoburo, mirus jo žmonai Polinai de Šatobrian, ir pagaliau Sofi, Žiulio Verno motiną. Šiek tiek viską supainioja ta aplinkybė, kad generolas Žoržas de la Fiuji vedė Sofi anūkę, Editą Gijon, Mari dukterį.

Taigi pagal motinos prosenelius Žiulis Vernas yra kilęs iš švelnios Anžu žemės, o pagal tėvo — jo genealogijos šaknys glūdi Lione vynuogynuose. Beje, motinos prosenelis buvo škotų šaulys, ir iš to šeima nuolatos šaipydavosi.

---

[4] Žr. paaiškinimus knygos gale. *(Vert. past.)*

Aš tik todėl taip smulkiai papasakojau apie Žiulio Verno protėvius iš tėvo pusės, kad dar tebegyvuoja daug kartų paneigta juokinga legenda, pagal kurią jis — Lenkijos žydas, pavarde Olševičius, kažkada pabėgęs į Italiją, kur jį priglaudė „Prisikėlimo" ordino lenkų kongregacijos vienuoliai!

Paskelbus jo gimimo liudijimą, šiam prasimanymui turėjo būti padarytas galas.

Tačiau, matyt, nieko iš to neišėjo, nes šis keistas tvirtinimas vis dar figūruoja Britanijos enciklopedijoje, kaip mane patikino vienas anglų kalbos dėstytojas. Be to, visai neseniai gavau laišką iš kažkokios amerikietės, kuri tvirtai tiki, kad yra mano giminaitė, mat jos senelio pavardė — Olševičius!

Ši istorija visiems gerai žinoma. 1875 metais Žiulis Vernas gavo laišką iš Lenkijos, iš kažkokio pono Olševičiaus, kuris jį vadino savo broliu ir sakė, kad juodu nesimatę trisdešimt šešerius metus. Jis tai palaikė juokais. Po dviejų mėnesių tas pats lenkas Žiuliui Vernui atsiuntė antrą laišką, o paskui atsilankė lenkų žurnalistas, kuris autoritetingai pareiškė: „Jūs esate Lenkijos žydas, gimęs Polocke, rusų Lenkijoje; jūsų pavardė — Olševičius, atsiradusi iš žodžio „olša", kuris lenkiškai reiškia „alksnis". Šis medis senąja prancūzų kalba vadinasi *vergne* arba *verne*, taigi jūs pats išvertėte savo pavardę į prancūzų kalbą. Jūs atsižadėjote judėjų tikėjimo 1861 metais, būdamas Romoje, kad galėtumėte vesti turtingą lenkų kunigaikštytę. „Prisikėlimo" ordino lenkų kongregacijos vienuoliai jus pakrikštijo, kai dvasiškasis tėvas Semenka išmokė jus katalikų tikėjimo tiesų. Tačiau jūsų jungtuvės su kunigaikštyte Kryžanovska neįvyko, ir jūsų plunksną nupirko Prancūzija, jums pasiūliusi, patarus Šventajam sostui, tarnybą vidaus reikalų ministerijoje."

Rašytojas, žinoma, nusikvatojo ir atsakė juokais: anot ponios de la Fiuji, jis pasišaipė iš savo pašnekovo, pasakęs, kad toji lenkė buvusi pavarde Krak. . .ovič, kad jis ją pagrobęs ir kad ji su juo susiginčijusi ir nusiskandinusi Lemano ežere!

Profesorius Edmondas Markučis * bandė išaiškinti, kuo buvo pagrįstas šis neįtikimas temos ieškojusio lenkų žurnalisto poelgis, bet viską sukomplikavo, pritardamas šiai versijai, vieno italų žurnalisto straipsnis laikraštyje *Giornale d'Italia* balandžio 10-osios ir 13-osios numeriuose.

Edmondui Markučiui paprašius, tėvas Tadeušas Oleinjezakas, „Prisikėlimo" ordino vienuolių vyresnysis, peržiūrėjo savo ordino archyvus ir 1928 metų gegužės 26 dieną jam parašė tokį laišką:

„Tai tikras nesusipratimas. Mirus garsiajam rašytojui (1905 metų kovo 25 dieną), velionis tėvas Pavelas Smolikovskis paskelbė lenkų laikraščiuose apie tariamą žydišką—lenkišką jo kilmę. Per neapsižiūrėjimą jis padarė klaidą *circa personam*[5], sumaišęs prancūzą Žiulį Verną su buvusiu Lenkijos žydu Olševičiumi, pasivadinusiu Žiuljenu de Vernu."

Edmondas Markučis paskelbė šį laišką Žiulio Verno draugijos biuletenio antrame numeryje (1936 metais).

Prisipažįstu, aš nesipiktinu, kaip Šarlis Lemiras *, šia legenda. Jeigu į Žiulį Verną pretendavo lenkai, jeigu italai jį laikė italu, o vengrai manė, kad jis vengras, argi tai ne didžiausia pagarba internacionaliniam, universaliam, „ekumeniniam", kaip išsireiškė Andre Lori *, jo kūrybos charakteriui?

Dėl tėvo Smolikovskio apsirikimo turime įdomią istoriją, kuri mus truputį palinksmina. Tik siekdamas tikslumo, aš pamaniau, kad reikia pabrėžti tvirtai nustatytą keltišką rašytojo kilmę, nors jo gimimo liudijimas nebekelia jokių abejonių.

Deja, užnuodytos strėlės, paleistos *Giornale d'Italia* žurnalisto, paliko pėdsakus, ir profesorius Markučis štai ką apie tai rašė: „Psichoanalitikai, jūs esate užmiršę „Nepaprastas keliones"... Tai pernelyg didelė garbė „beprotiškiems ir klastingiems" italų žurnalisto spėliojimams — jo negalima priskirti prie psichoanalitikų!

III SKYRIUS

PJERAS VERNAS

Tėvo portretas; jo moraliniai ir religiniai rūpesčiai. Sofi Vern ir laki jos vaizduotė

Vaikystės metai mūsų sieloje palieka giliausią pėdsaką. Paskui ją paženklina jaunystės troškimai ir galų gale — jausmai, kuriuos patiriame būdami subrendę.

---

[5] *Circa personam* — asmenybės atžvilgiu (*lot.*).

Ir štai Marselis More * savo knygoje „Labai įdomus Žiulis Vernas"— beje, ją malonu skaityti — iškėlė „tėvo problemą". Tėvas — Pjeras Vernas. Kokią įtaką jis padarė sūnui?

Pjeras buvo Proveno tribunolo teisėjo pavaduotojo sūnus. Jo senelis buvo Mokesčių teismo notaras. Pjeras davė advokato priesaiką ir netrukus tapo Nanto advokatu; jis taip sąžiningai ėjo savo pareigas, kad, kaip man buvo tvirtinta, Nante žmonės sakydavo: „Doras kaip Vernas." Asmeniniame gyvenime iš pažiūros atrodydavo rūstus, bet su juo bendrauti būdavo gera.

Pulkininkas Morisas Alotas de la Fiuji, Sofi ir Pjero sūnėnas, 1928 metų sausio 19 dieną man rašė:

„Aš menkai pažinojau Jūsų tėvą, labiau senelį, nes jis be galo maloniai mane priimdavo savo namuose Otejyje 1862 metais, kai ruošiausi stoti į Politechnikos mokyklą. Bet aiškiausiai prisimenu Jūsų prosenelius, Jūsų senelę, savo tetą Sofi Alot, ir dėdę Pjerą Verną, labai išsilavinusį ir žavų žmogų, aistringą melomaną, kuris būdavo mūsų šeimyninių susibūrimų siela,— o tie susibūrimai, kiek prisimenu, buvo gana dažni tuo laikotarpiu, tai yra nuo 1865 iki 1872 metų; nė viena šeima nebuvo tokia darni kaip mano tėvo. . ."

1929 metų sausio 6 dienos laiške Raimonas Diukre de Vilnevas, Pjero ir Sofi anūkas, rašo:

„. . .Ir vis dėlto puikiai žinau, kokią įtaką turėjo Vernų šeima (Žiuliui) ir ypač — aš pats tai mačiau — senelis Pjeras Vernas: aiškiai prisimenu, nes beveik visi mano jaunystės metai prabėgo šalia jo. Koks žavus ir geras žmogus, nors iš pažiūros gal ir atrodė rūstus! Tačiau kiek meilės glūdėjo senelio širdyje ir koks buvo jo protas! Jis apie viską nusimanė. Buvo ne vien autoritetingas juristas, bet ir tikras literatūros žinovas, subtilus ir sąmojingas poetas, domėjosi mokslais, padarytais atradimais ir mėgo apie juos kalbėti. . ."

Kaip pažymi Raimonas Diukre de Vilnevas ir Morisas Alotas de la Fiuji, labiausiai stebino Pjero Verno meilumas; žodis „žavus" yra abiejuose laiškuose. Man rodos, jis nebuvo rūstus, o tik rimtas, kaip ir dera jo profesijos žmogui, ypač turinčiam savų polinkių. Visų nuomone, Pjeras Vernas buvo be galo pamaldus. Religija jo gyvenime vaidino svarbiausią vaidmenį ir beveik buvo virtusi misticizmu. Tėvas man pasakojo, kad jis net plakdavosi. Turiu jo pastabas, brūkštelėtas popieriaus lapeliuose; jos rodo, kad ilsėdamasis po bylų, mėgdavo

trumpai užsirašyti savo mintis, kurios būdavo tiktai religinio pobūdžio; jis buvo griežtas ortodoksas ir kartais samprotaudavo kaip jansenistas.

Taigi pagrindiniai Pjero Verno rūpesčiai buvo religinio ir moralinio pobūdžio. Be jokios abejonės, asmeninio gyvenimo pavyzdžiu jis ir savo vaikams stengėsi įskiepyti tvirtą dorovingumą ir religinius jausmus. Bet iš jo užrašų matyti vidinė kova; jis nori aklai tikėti, iš visų jėgų to siekia ir skelbia, jog nuodėmingo kūno atgaila veiksminga. Tačiau galima čia įžiūrėti, kad viso to pagrindas — dažnai pasireiškiantis tėviškos baimės kompleksas. Bet, kaip ir daugelis, Pjeras Vernas yra pusiaukelėje tarp Senojo testamento griežtumo ir Naujojo testamento švelnumo, ir švelnumas nugali. Jis karštai tikintis ir jautrus krikščionis, nepalenkiamas tik moralės klausimais.

Sofi, savaime aišku, buvo išauklėta labai religingai ir buvo tokia pat pamaldi kaip ir jos vyras. Žinoma, nejautė metafizinės baimės ir neskaitė drauge su juo šventojo Tomo Akviniečio *. Ji buvo švelni ir ramesnė, dovanojo šeimos židiniui lakią vaizduotę, tviskančią visomis vaivorykštės spalvomis.

Iš šios darnios šeimos jaunasis Žiulis paveldėjo Vernų pusiausvyrą, jų literatūrinius polinkius, kritinę nuojautą, kurią sustiprino praktika jurisprudencijos srityje ir mėgstančių fantazuoti Alotų audringos vaizduotės srautas. Jis čia patyrė ir beribį švelnumą — tiek tėvo ir motinos, tiek brolio Polio ir trijų seserų.

Žiulio dėdė de Šatoburas, Sofi svainis, buvo dailininkas; dėdės tėvas irgi buvo dailininkas, palikęs žavių miniatiūrų ir puikių piešinių. Jaunasis Žiulis mielai klausydavosi dėdės de Šatoburo, kai šis pasakodavo naujienas apie Ameriką, parvežtas Šatobriano, kurio vyriausiąją seserį buvo vedęs.

Jaunystės metais Žiulis Vernas, savaime aišku, buvo persiėmęs tėvo religinių jausmų. Išauklėtas Romos katalikų ortodoksijos dvasia, jis buvo ortodoksas kaip ir Pjeras, pajungęs savo tikėjimą mąstymui. Dar 1868 metais jis rašė Eceliui apie Prancūzijos geografiją ir apie įžymius žmones nuo Šiaurės jūros krantų: „Renanas! Tai pablyškęs vyras rudu redingotu, pasak Vejo. Ar jį galima laikyti orientalistu? Tarp mūsų kalbant, jis tik orientalistas!" Į tai Ecelis jam atsakė pastaba savo laiško pabaigoje: „Kvaily! Argi jis, šiaip ar taip, nėra labai geras

rašytojas? Jūs, puikus aprašymų meistras, paskaitykite jo kalbas, užgniaužęs išankstinį nusistatymą."

Tuo metu Žiulis Vernas dar neobjektyviai žiūrėjo į visa, kas lietė katalikų religiją, jam buvo šventa oficialiosios dvasininkijos nuomonė. Bet jau tada aiškino tėvo atsisakymą įmokėti indėlį į Ecelio leidybinę firmą siauru požiūriu, kuriam vis dėlto nepritarė:

„Spėju, kad tėvas dvejoja dėl kokios nors priežasties, kurios man nesako. Jis be galo pamaldus ir tvirtai tikintis katalikas. Na, o Jūs leidžiate anaiptol ne katalikiškas knygas — nesakau, kad ne krikščioniškas,— tačiau tarp jų yra ir tokių, kurios susilaukė didžiulio pasisekimo, bet neturi nieko bendra su katalikybe. Manau, jog tėvą labai trikdo ši mintis, ir nors jis nieko nesako, aš tai jaučiu."

Matyti, kad Pjero ir sūnaus požiūris į religiją ėmė skirtis, nes sūnus vis mažiau ir mažiau paisė bažnytinės disciplinos. Pjeras buvo pamaldus žmogus, bet Žiulis negalėjo pretenduoti į tokį epitetą. Jis truputį nutolo nuo kulto; jo žmona ėjo į bažnyčią, o jis nėjo. Jis tebebuvo katalikas, bet neatlikinėjo religinių apeigų. Tik čia tarp dviejų kartų galima įžiūrėti nesutarimą. Likęs deistu, jis evoliucionavo, išlaikė vien krikščionių tikėjimo esmę ir, visų pirma, moralę. Praraja tarp tėvo misticizmo ir sūnaus šaltumo, galimas daiktas, būtų dar labiau pagilėjusi, jei Pjeras būtų ilgiau gyvenęs.

IV SKYRIUS

ŠANTENE

Žiulio Verno vaikystė name Feido saloje; ponios Samben vaikų darželis; Sen Stanisla koležas. Šantene vasarnamis, kur susitikinėja pusbroliai ir pusseserės. Vienuolikametis Žiulis mėgina tapti tristiebio laivo „Korali" junga

Kai 1828 metų vasario 8 dieną Pjerui ir Sofi gimė pirmas kūdikis Žiulis Gabrielis, šis įvykis tik paragino juos neužsibūti Olivje de Klisono gatvėje, ir tais pat metais jiems pavyko apsigyventi Žano Baro krantinėje, name Nr. 2, netoli advokato kontoros.

Būdamas penkerių ar šešerių metų, Žiulis lankė ponios Samben, jūroje dingusio tolimojo plaukiojimo kapitono našlės, vaikų darželį; ji veltui vis laukė vyro sugrįžtant. Ar suprato mažieji mokiniai jos nerimą ir lūkesčius? Ar vienas sėmėsi iš jų įkvėpimo, kai po penkiasdešimties metų rašė „Misis Breniken"? Galimas daiktas, nes jis turėjo labai gerą atmintį. Ponia Alot de la Fiuji iškelia šią hipotezę.

Žiuliui buvo devyneri metai, o Poliui — aštuoneri, kai, pasak ponios Alot de la Fiuji *, jie buvo atiduoti į mažą Sen Donatjeno seminariją. O iš tiesų abu broliai įstojo į Sen Stanisla mokyklą. Šios įstaigos direktorius rado jų vardus apdovanotųjų už gerą mokymąsi 1837—1838, 1838—1839 ir 1839—1840 metų sąraše; archyve trūksta 1836—1837 metų, ir todėl neaišku, ar Žiulis Vernas mokėsi aštuntoje klasėje.

Septintoje klasėje Žiulis gavo tris pagyrimo raštus už apklausą iš tikybos, už geografiją, už dainavimą ir pirmą pagyrimo raštą už rašinį. Šeštoje klasėje dainavimas jam sekėsi taip pat, ir jis gavo pirmą pagyrimo raštą už vertimą iš prancūzų kalbos į graikų kalbą, antrą — už vertimą iš graikų kalbos į prancūzų kalbą ir trečią — už geografiją. Penktos klasės apdovanotųjų sąraše jis turi vieną pagyrimo raštą už vertimą iš lotynų kalbos į prancūzų kalbą ir antrą — už dainavimą.

Jeigu tiesa, kad Žiulis daugiau reiškėsi kaip „pertraukų karalius" ir ne itin uoliai mokėsi, jis vis dėlto buvo geras mokinys.

Iš visko sprendžiant, jis baigė ketvirtąją klasę nedidelėje Sen Donatjeno seminarijoje, mat Sen Stanisla mokykloje nebuvo antrojo ciklo. Apie jo mokymąsi Sen Donatjeno seminarijoje turime gana miglotų žinių, pateiktų ponios de la Fiuji.

Jam pakako būti pirmajame dešimtuke, nes mokėsi neblogai. Kai vėliau tapo Karališkojo licėjaus moksleiviu, ir čia ne itin stropiai mokėsi. Iš retorikos gavo tik ketvirtąjį pagyrimo raštą už samprotavimus prancūzų kalba ir penktąjį — už vertimą iš lotynų kalbos į prancūzų kalbą, ir, kaip visada,— premiją už geografiją. Beje, bakalauro egzaminą išlaikė lengvai.

1853 metų kovo 14 dieną rašydamas laišką tėvui, jis, matyt, turėjo galvoje vidutinišką savo stropumą mokykloje:

„O, taip! Ak vaikai! Nesimokė kaip reikiant jaunystėje! Bet visada taip būna; gal ir gerai, nes uolūs vaikai dažnai užaugę tampa bukagalviais, o subrendę — visiškais kvailiais."

Žinoma, nereikia paraidžiui suprasti šio aforizmo, kuris iš dalies teisingas, bet naudingas gali būti ne visiems! Kiekvienas elgiasi pagal savo galimybes. Auklėtojų pareiga — duoti vaikams pagrindą, kuriuo jie remtųsi jau suaugę, kaupdami žinias, savo pačių pastangomis įgytas.

Būtent šitaip atsitiko Žiuliui Vernui.

Kai po keturiolikos metų darbo advokato Pjero kontora pasidarė tokia reikšminga, kad tapo pirmąja mieste, jis nusprendė suieškoti jai erdvesnę patalpą, be to, ir butą, kuriame gausi jo šeima galėtų patogiau gyventi.

1840 metais — vyresnysis jo sūnus tada turėjo trylika metų — Pjeras persikėlė į Žano Žako Ruso gatvę, namą Nr. 6, netoli žeme užneštos ir dabar sudarančios platų bulvarą Luaros šakos ir Feido salos kyšulio, to didelio šiuo metu sausumoje esančio laivo pirmagalio. Šis juristas tikriausiai buvo labai patenkintas, kad gyvena arti prekybos rūmų, miesto komercijos centro, bet, kaip ir anksčiau, netoli teismo; jo vaikai buvo ne mažiau patenkinti, nes galėjo bėgioti krantinėmis ir Kervegano gatve, Feido salos stuburu, iš kur buvo lengva patekti į Olivje de Klisono gatvę. Jie gyveno prie tada dar veikusio uosto; vėliau Luaros seklėjimas jį pasmerkė letargijai, kurią šiuo metu nugali bretonų atkaklumas.

Ponia Alot de la Fiuji pagrįstai pabrėžė, kad mažasis Žiulis vaikystę praleido Feido saloje; pridurkime, netolimose jos prieigose ir krantinėse. Ji pažinojo šį kvartalą, kai jis dar buvo saloje; čia pasistatydino namus ant polių dvidešimt keturi turtingi San Domingo plantatoriai, nusmukdyti 1763 metų Paryžiaus sutarties ir Vest Indijos prekybinės kompanijos žlugimo ir turėję palikti prabangius savo rūmus, kurių viršutiniai aukštai buvo paversti butais, o apatiniai — komercijos patalpomis.

Feido sala, kurioje Žiulis Vernas gyveno ankstyvosios vaikystės metais, jau neatrodė graži vieta, kokia buvo Liudviko XV laikais ir kokią mačiau tapytinėje vėduoklėje, tačiau dar buvo sala, žinoma, upės, bet į ją dvelkė vandenyno alsavimas; prie jos krantinių nuleisdavo inkarą žvejų laivai, atplaukę iš Kruaziko, ir darbininkų — iš Gerandos druskos kasyklų; čia buvo prekiaujama jūros žuvimis, kurias supirkinėdavo turgaus pardavėjai; iš čia matėsi uoste stovinčių burlaivių stiebai ir buvo justi pagyvėjimas Foso krantinėje.

Kas gali suabejoti, kad vaiko smalsumas dažnai nuvesdavo Žiulį ir Polį prie krantinių iš arčiau pasižiūrėti didžiulių tolimojo plaukiojimo burlaivių ir kad jie ten praleisdavo daug laiko? Ir ligi šiolei atplaukiantys ar išplaukiantys laivai labai žavi uosto gyventojus. Manevruojantys dideli burlaiviai tikriausiai berniukams buvo kerintis reginys ir begalinių pokalbių tema. Iš kur atplaukė šis gražus tristiebis? Kur plaukia šitas brigas? Iš laivų kraunamos prekės skleidė kvapą salų, tokių tolimų ir tokių paslaptingų, kad broliai jas net sapnuodavo. Kaip juodu pavydėdavo savo amžiaus jungoms, kurie, parsisamdę į laivą, išplaukdavo į stebuklų šalį ir patirdavo visokiausių nuotykių! Su kai kuriais jiems pavykdavo susidraugauti ir išpešti žinių apie gyvenimą laive; nesunku įsivaizduoti tylius berniukų pokalbius. Matyt, kaip tik šiam laikotarpiui priskirtinas Žiulio Verno įspūdis, vėliau padiktavęs šį prisipažinimą: ,,Kai matau išplaukiant laivą, visa savo esybe veržiuosi į jį."

Žiulis ir Polis kreipdavo žvilgsnius į vandenyną, kurio buvimą jausdavo, kai per potvynį jo vandenys plūsdavo į upės žiotis. Jūros platybės juodu traukė, ir Žiulis pirmas neatsilaikė pagundai.

Pjeras Vernas įsigijo vasarnamį Šantene, kaime, kuris vėliau tapo Nanto priemiesčiu, o paskui — kvartalu. Šis priemiestis, matyt, buvo nepaprastai žavus, nes po kiek laiko Sofi brolis ir seserys [6] irgi ten pasistatydino vilas. Šantene paskui virto miesto pramoniniu kvartalu. Šiandien kuklus Vernų namas tiesiog neatpažįstamas, suspaustas gretimo pastato ir mokyklos, kuri atėmė iš jo likusią sodo dalį, ir atrodo pasigailėtinas. Tuo metu, kai Žiulis čia lankydavosi, namas stovėjo vidury laukų, ir berniuko žvilgsnis, klajodamas tolumoje, pasiekdavo Luarą.

Per atostogas ir švenčių dienomis „pertraukų karalius" galėjo Šantene arba Geršoje pas dėdę Priudaną smagintis ligi valiai su broliais, seserimis, pusbroliais ir pusseserėmis. Tarp pusseserių buvo viena, dėl kurios smarkiau suplakdavo jo, paauglio, širdis,— Karolina Tronson, tetos Lizos [7] duktė. Žiulis turėjo gerą skonį: mergaitė buvo labai daili. Būdama metais

---

[6] Ogiustas Alotas de la Fiuji, Karolina de Šatobur ir Liza Tronson. *(Aut. past.)*

[7] Sofi sesers. *(Aut. past.)*

vyresnė, ji jau koketuodavo ir su šypsena leisdavo pamišėliui Žiuliui jai pataikauti.

1839 metų vasarą berniukas kažkaip sužino, kad į Indiją turi vykti tolimojo plaukiojimo laivas; tas tristiebis laivas vadinasi „Korali". Kiek visokiausių svajonių! Gražusis laivas, plaukiąs į Indiją, kurios grožybes Žiulis jau vaizduojasi; ilgas plaukimas, žadantis įvairiausių nuotykių, didelės burės, plevenančios lyg paukštis sparnais, ketinąs tave nusinešti. Ir pats pavadinimas „Korali", panašus į mylimos pusseserės vardą,— tai kvietimas! Jis mėgaujasi žodžių muzika: šiose tolimose jūrose negali nebūti koralų; jis išplauks „Korali" ir nusigaus į Indiją, iš ten parveš koralų vėrinį ir padovanos Karolinai,— argi ne poetiškas nuotykis?

Sunkumų nepaisančio vienuolikamečio [8] galvoje greitai bręsta planas. Parsisamdyti junga į laivą nelengva: Žiulis gerai žino, kad šeima priešinsis šiam sumanymui. Todėl iš pradžių apsiklausinėja, susipažįsta su vienu savo amžiaus vaiku, priimtu junga į pasiruošusį išplaukti burlaivį; šis sutinka už nedidelę sumą perleisti jam savo tarnybą; Žiulis susiskaičiuoja kuklias santaupas; jie pradeda derėtis ir greitai susitaria dėl kainos. Pro kur ir kaip įvesti Žiulį į laivą, kad kapitonas neatkreiptų dėmesio? Paskutinę akimirką laivelis paims iš Grenujeros valčių prieplaukos ir nuveš į „Korali" du jungas, bendrininkaujant trečiam, nes juk reikia kam nors parplukdyti laivelį į krantą.

Šis scenarijus, matyt, buvo parengtas iš anksto, nes berniukas nebūtų galėjęs vieną gražią dieną tyliai išslinkti iš namų šeštą valandą ryto, pereiti bundantį Šantene kaimą ir nusigauti į Grenujeros valčių prieplauką, kur jo laukė abu jungos.

Viskas klostosi kuo puikiausiai, ir laivui ruošiantis išplaukti, niekas nepastebi, kad pakeistas vienas junga. Šantene namo gyventojai pabunda. Žinoma, visi pasigenda Žiulio; Sofi turbūt galvoja, kad sūnui užėjo noras pasivaikščioti; paskui stebisi, klausinėja neklaužadas brolius ir seseris, bet šie tvirtina nežiną, ką jis sumanęs. Bėga valandos, Sofi nerimauja: pusė pirmos — Žiulis neparsiranda. Motina eina iš galvos — mano, kad vyriausiąjį sūnų ištiko kokia nelaimė. Ji prašo kaimyną, pulkininką de Gojoną, joti perspėti Pjero Verno. Juristas pra-

---

[8] Žiuliui tada buvo vienuolika su puse metų. *(Aut. past.)*

deda paieškas; buvusi tarnaitė Matiurin, tapusi tetule Pari, dešrininke, Žiulį matė bažnyčios aikštėje; prie šios pirmos žinios greitai prisideda kita, viską paaiškinanti: Grenujeros prieplaukos valtininkas, gudrus žmogelis, sėdėdamas Žano Mari Kabiduleno smuklėje, matė, kaip Žiulis su dviem jungomis nuplaukė valtimi link laivo „Korali", pasiruošusio vykti į Indiją ir vakare turinčio išmesti inkarą Pembefe.

Laimė, Pjerui pavyksta patekti į garlaivį, kuris nuveža jį į Pembefą kaip tik laiku — jis randa sūnų „Korali" laive.

Tokie yra faktai, įdomiai papasakoti ponios Alot de la Fiuji, kuri priduria, kad „Žiulis gavo rykščių, buvo maitinamas vien sausa duona su vandeniu ir turėjo motinai prisiekti, kad keliausiąs tik svajonėse".

Nusprendžiau patikrinti, ar tai tiesa, pamanęs, kad talentingoji biografė galbūt pagražino šitą įvykį.

Žinojau, kad dvylikametis mano senelis tikrai buvo pabėgęs iš namų ir slapčia išplaukęs laivu, bet tėvas jį pasivijo.

Ponas de Gojonas iš tiesų buvo Vernų kaimynas; jo pilis dar ir dabar tebestovi. Aš nuvykau tenai su panele Liuse Kurvil, žavinga ir labai išsilavinusia Nanto bibliotekininke ir Žiulio Verno muziejaus darbuotoja. Pono de Gojono pilis paversta privačiu koležu, kur mums kuo maloniausiai buvo suteiktos visos reikalingos žinios. Tristiebis laivas „Korali" tikrai priklausė Le Kur Gran Mezono laivų savininkui; Šantene dešrininkės pavardė tikrai buvo Pari.

Taigi galima tikėti ponios de la Fiuji tekstu. Bet aš neturiu pagrindo tvirtinti, kad vaikas pabėgo norėdamas parvežti ir padovanoti Karolinai koralų vėrinį nei kad Pjeras davė rykščių savo sūnui.

Aišku, vaikas buvo išbartas ir nubaustas, bet ar gavo rykščių ir kiek? Ar buvo maitinamas tik sausa duona su vandeniu? Mes nieko apie tai nežinome, tačiau vaizduotės dėka žodžiai po biografo plunksna pamažu įgauna kitokį atspalvį. Bernaras Frankas * perdėjo rašydamas, kad „gera pyla" išgydė sumanų berniuką nuo troškimo būti junga ir nuo potraukio prie moterų, bet mums to neužtenka, kad sutiktume su šia interpretacija. Vis dėlto reikia apsvarstyti šitą klausimą, nes Marselis More, analizuodamas šį tekstą, sako, kad Pjeras, „davęs Žiuliui rykščių, maitino jį tik sausa duona su vandeniu", ir daro išvadą, jog pernelyg jautrus vaikas, jau tuomet nepatenkintas tėvų

namais — tai rodo jo pabėgimas,— gauna iš tėvo pamoką, kuri įsirėš jam į pasąmonę. Jo sieloje įvyks permaina ir nuteiks jį prieš „mušeiką tėvą, jis užsisklęs savyje; 1834 metų pyla padarys iš jo hermetiškai uždarą būtybę"!

Teisinga bausmė negali iškreipti dvylikamečio berniuko akyse tėvo paveikslo. Daugių daugiausia, jeigu nepelnyta ir per griežta, ji būtų pagiežos priežastis, bet šis sąmoningas jausmas taptų ne komplekso, o aiškaus maišto šaltiniu.

Beje, tariama pyla būtų atpildas už pabėgimą, o pabėgimas — negalėjimas prisitaikyti prie esamų sąlygų. Tačiau šis bendras teiginys turi išimčių. Noras išvykti dažnai yra noras pabėgti nuo aplinkos, prie kurios esi blogai prisitaikęs, bet gali būti ir kitokia priežastis. Aš, kaip juristas, ne sykį susidūriau su jaunais bėgliais ir įsitikinau, jog kartais jie taip pasielgdavo ne dėl to, kad būtų norėję pabėgti nuo šeimos, o kad patenkintų paprasčiausią smalsumą — pamatytų jūrą.

Aš anaiptol nemanau, kad tėvas ir sūnus liovėsi pasitikėję vienas kitu ir kad sūnaus širdyje užsiliko kokia nors pagieža. Jų laiškai — geriausias įrodymas, patvirtinantis, kad jie pasitikėjo vienas kitu ir buvo artimi: retai pasitaiko, kad sūnus rašytų tėvui taip laisvai,— tai papiktintų daugelį tėvų.

Pjeras kartais pasvarstydavo Žiulio planus, susirūpinęs sūnaus ateitimi, bet galiausiai visada nusileisdavo jo troškimams, ir, matyt, gana lengvai. Reikia pripažinti, kad 1830 metų ramaus būdo provincijos advokatui, be abejo, prisirišusiam prie tradicijos, prie tvarkos, prie tam tikros socialinės hierarchijos ir pripratusiam ramiai samprotauti, būdavo sunku be nuostabos žiūrėti į sūnaus bandymus įvairiose, netgi priešingose, srityse.

Ar jis galėjo tikėtis ko nors gero iš savo berniuko, kuris, pasiųstas į Paryžių studijuoti teisės mokslų ir ruoštis advokato karjerai, staiga, išlaikęs visus egzaminus, jam pareiškia nusprendęs atsidėti dramaturgijai?

Pjeras labai supratingas: ne tik siunčia pinigus studentui, kuris nenori protingai perimti iš tėvo advokato kontoros, bet ir toliau duoda patarimus, kaip kurti paviršutiniškas pjeses, kurios jam kelia pasibjaurėjimą. Jų pasitikėjimas vienas kitu toks didelis, kad tėvas, jei reikės, ims ieškoti juridiniuose rinkiniuose medžiagos, tinkamos jaunojo autoriaus ... vodeviliui!

Jis džiaugsis, matydamas, kad sūnui sekasi rimtesniame, novelės, žanre, ir net įkalbinės jį siekti Akademijos premijos. Ir kai „ekstravagantiškas sūnus" panorės vieną dieną tapti smulkiu biržos makleriu, jis, beveik nesipriešinęs, leis jam įgyvendinti šitą paskutinę užgaidą.

Kaip galima bent akimirką pamanyti, kad toks nuolaidus tėvas buvo mušeika, kuriam sūnus jautė „užslėptą neapykantą"? Marselis More rašo, kad Žiulis po įvykusios jo sieloje permainos buvo nusiteikęs prieš savo tikrą tėvą. Tokia teorija turi būti pagrįsta tiksliais faktais; tačiau faktai byloja, kad šių dviejų kartų atstovai buvo ne priešai, o, atvirkščiai, labai artimi vienas kitam.

Pjeras suprato sūnų ir, nors tas buvo fantazuotojas, juo pasitikėjo. Tėvas niekad neabejojo, jog tvirta valia ves sūnų į užsibrėžtą tikslą, kad ir kažin kokios kliūtys iškiltų jo kelyje.

Iš Žiulio laiškų matyti, jog jis labai sutarė su tėvu. Reikia pripažinti, kad jo nevaržė nei drovėjimasis, nei baimė būti nepagarbiam, nes jis drąsiai pagražindavo savo laiškus pokštais, kurie būtų papiktinę daugelį tėvų, apsigaubusių orumo skraiste; Žiulis į tėvą žiūrėjo kaip į draugą ir bičiulį.

Pacituosiu tik vieną laišką:

„Beje, aš virstu kitu žmogumi! Mano protui aštuoniasdešimt metų; jis turi ramentus ir akinius, aš darausi senas kaip pasaulis, protingas kaip septyni Graikijos išminčiai, gilus kaip Grenelės šulinys; aš stebėtojas kaip Arago, moralistas kaip senojo repertuaro rezonierius; jūs manęs nebeatpažinsite: mano širdis apnuoginta!..

Šiandien vartoju tiek palyginimų kaip niekad; matyt, dėl to, kad man vidurius varsto diegliai. Kokį bjaurų skrandį paveldėjau iš mamos! O juk gyvenu pavyzdingai, ir šventas Jonas Stulpininkas, ištisus dešimt metų prastovėjęs ant stulpo, kad nusipelnytų dangaus malonę, negali man prilygti dorybingu elgesiu.

Gyvenu Tebaidoje; tiesą sakant, nevalgau paukščių išmatų, bet nedaug trūksta, o mėsa, kuria maitinuosi, tempė nemažai omnibusų gražiajame Paryžiaus mieste. Labai noriu tapti mizantropu kaip Alcesta ir tyleniu kaip trapistas; bet tokiu tyleniu kaip tylos statula, kurią norėjo sukurti Klezenže; vieną dieną pas jį atėjo anglas užsisakyti visiškos tylos emblemos; didysis skulptorius, ilgai galvojęs, kaip išreikšti visišką tylą,

pavaizdavo žmogų, įsikišusį vieną pirštą į burną, o kitą — į užpakalį; gana gerai sumanyta ir net labai patogu modeliui, nes, kai jis pavargs laikydamas pirštą burnoje, galės pakeisti ranką. Aš tai laikau genialumo požymiu."

Tarp dviejų kartų atstovų galėjo kilti intelektualinių nesutarimų, nes jie priklausė skirtingoms epochoms, tačiau tai tik normali evoliucijos pasekmė, ir nėra ko stebėtis.

Norint tai paaiškinti, nebūtina spėlioti, kad gal vaikas buvo labai sukrėstas. Atvirkščiai, reikia manyti, kad Pjeras, dar priklausantis XVIII amžiui, savo įtaka padėjo XIX amžiaus rašytojui po atsargia forma paslėpti mintis, kurios galėjo papiktinti tradicijai ištikimus protus.

V SKYRIUS

KAROLINA

Pirmoji meilė pusseserei Karolinai, kuri Žiulio Verno širdyje paliks skausmingus pėdsakus. Teisės studijavimas; išvykimas į Paryžių 1847 metais

Nors paauglystės metais Žiulis Vernas nerodė ypatingos aistros mokyklinėms užduotims, tačiau jo protas nesnaudė: jis lankydavosi pas knygų prekiją Bodeną su savo draugais Ženevua, Mezonevu, Kometu diu Fertru, „eksternų būreliu".

Pasakojama, kad šiame knygyne ant stalo kampo jaunasis Žiulis parašė eiliuotą tragediją, kurią atmetė „Rikiki" marionečių teatras! Pusbroliai ir pusseserės taip pat neįvertino šio kūrinio, ir tai labai įskaudino jaunąjį autorių, tik Mari Tronson jį suprato, ir už tai Žiulis paskyrė jai sonetą, kuris baigėsi šitaip:

Tu širdžia gailestinga sielvartą man gydei,
Švelnia ranka palietus, tildei skausmą didį,
Nušluostyti norėjai ašaras gailias.

Be abejonės, eiles jis mieliau būtų sukūręs ne Mari, o Karolinai Tronson; bet ar ta lengvabūdė jas būtų įvertinusi?

Apie Karoliną neturiu jokių žinių, tik laišką, pranešantį, jog ji mirė Nante 1902 metų vasario 11 dieną. Tada jai buvo

septyniasdešimt penkeri metai — vadinasi, buvo gimusi 1827-aisiais.

Neįmanoma be liūdesio įsivaizduoti gležnos jos figūrėlės, kai ji 1839 metais žaisdavo Gerše; Karolinai buvo dvylika metų, o ji jau apsuko galvą savo pusbroliui Žiuliui, metais už ją jaunesniam. Drąsiai galime sakyti, kad ji žinojo visas priemones, kurių menas patikti išmoko net mergaitę, norinčią išsiskirti iš ją supančio vaikų būrio. Dvylikos metų mergaitės dažnai būna jau beveik moterys, ir neretai matyti, kad jas jaudina dėmesys, rodantis jų pranašumą. Jos gana įžvalgios: supranta, jog reikia sužavėti, kad pavergtum.

Tas jaunas aistringos širdies pamišėlis, ryžęsis pabėgti,— kaip tai romantiška! — buvo greitai užsiliepsnojanti medžiaga, ir Karolinai negalėjo nepatikti, kad jis dega meile. Net jeigu ji ir neįsitraukė į žaidimą, reikia manyti, kad nepavojingas jo merginimas, nors ir nesuvirpino jos širdies, vis dėlto paglostė tuštybę. Skatinančiais šypsniais ir trikdančiu juoku Karolina laikė savo garbintoją deramame nuotolyje.

Tai buvo jai tik pramogėlė, gryni niekai. Deja, berniukas buvo labai jausmingas ir puoselėjo vis drąsesnes ir drąsesnes svajones. Žiulis galvojo apie ją rimtai ir tikėjo, kad ateis diena, kai jis sujungs savo gyvenimą su gražiosios pusseserės gyvenimu.

Abu augo. Ir tarp jų atsirado praraja, nes metams bėgant mergaitė subrendo ir jau galėjo būti nuotaka, o berniukas vis dar buvo paauglys.

Atėjo pirmojo baliaus metas, kai mergina pradeda moters kovą naudodamasi ginklais, kuriais ją apdovanojo gamta.

Karolina labai graži. Visi pusbroliai ir daug kitų jaunuolių sukasi apie ją, ir jinai gana proziškai ima vertinti savo garbintojus. Žiulis jai neatrodo rimta partija. Vargšas berniukas nusivylęs, ir jo širdies žaizda užgis negreitai.

Valiūkė mergaitė tapo kokete, norinčia užkariauti kuo daugiau širdžių. Matyt, šis jos garbintojas, dar paauglys, atrodė pasigailėtinas. O pretendentų netrūko. Karolinai teliko pasirinkti kurį nors iš jaunuolių. Vienas, rodos, buvo ypač atkaklus, ir Žiulis ėmė baisiai pavyduliauti. Ak, tas Žanas Kormje! Jis matė tiktai ją! Bet vargšelis Žanas Kormje buvo atstumtas kaip ir jis pats, nes Karolina pasirinko Dezone!

Laiške motinai 1853 metų lapkričio 5 dieną, painformavęs ją apie savo sveikatą, Žiulis rašo:

„Pranešk man, ar panelė Karolina, atstūmusi mano ranką, ištekėjo, ar tik ruošiasi tekėti. Tu žinai, kad labai domiuosi šia jauna būtybe, kuri ne kartą sudrumstė mano sapnus ir keletą mėnesių vienintelė valdė mano mintis.

Norėčiau žinoti, kaip ji gyvena ir kur linksta jos širdis; ji, nelaimingoji, nesupranta, kokios puikios partijos atsisakė, kad vieną gražią dieną ištekėtų už tokio minkštakūnio kaip Žanas Kormje arba kurio kito. Bet toks jau likimas!"

Taigi, praėjus penkeriems metams po Karolinos vestuvių, Žiulis ją tebemylėjo. Paauglio meilė, iš kurios buvo galima šaipytis, virto subrendusio vyro meile, stipriu jausmu, kuris jo širdyje paliko pėdsakus galbūt visam gyvenimui.

Tačiau tėvai visiškai nesikrimto šitaip sužlugus planams, kuriuos Žiulis buvo susikūręs Karolinos atžvilgiu. Be abejonės, jie nepalankiai žiūrėjo į tikrų pusbrolių santuoką. Argi tokia pat kliūtis vėliau neatrodė neįveikiama, kai vienam iš Alotų de la Fiuji kilo sumanymas vesti Sofi dukterį?

1846 metais, Žiuliui lengvai gavus bakalauro diplomą, paaiškėja jo ateitis. Šeima jau susikūrusi planą: vyriausias sūnus, žinoma, eis tėvo pėdomis, jaunesnysis taps jūrų karininku, o seserys ištekės.

Taigi Žiulis pradeda studijuoti teisę Nante iš veikalų ir vadovėlių, kuriais tada buvo naudojamasi. Bet jis negali numalšinti sielvarto, dar labiau padidėjusio 1847 metų žiemą, Karolinai susižiedavus. Vestuvės turėjo būti atšvęstos pavasarį. Gal saugodamas sūnų nuo skausmingo sukrėtimo, tėvas nusprendžia 1847 metų balandžio mėnesį išsiųsti jį į Paryžių, kur Žiulis gyvens pas savo senelio seserį Šariuel[9] ir išlaikys pirmųjų mokslo metų egzaminus.

Išlaikęs egzaminus, Žiulis važiuoja į Proveną, kur, kaip tikisi tėvai, šeimos židinio šiluma nuramins jo širdies nerimą. Tuščia viltis, jis, matyt, tebejaučia karčią pagiežą, nes sužinojęs apie Karolinos jungtuves, rašys: „Vadinasi, tai teisybė. Tos prakeiktos vestuvės įvyko."

---

[9] Rozali Vern, našlė Šariuel, buvo Gabrielio Verno sesuo, ištekėjusi už vieno Paryžiaus architekto. *(Aut. past.)*

Grįžęs į Šantene, jis, kaip ir anksčiau, paniuręs ir tylus. Be jokio entuziazmo skaito teisės mokslų knygas, laukdamas, kada reikės grįžti į fakultetą.

Kitais metais Žiulis atvažiuoja į sostinę tuoj pat po birželio įvykių. 1848 metų liepos 17 dienos laiške iš Paryžiaus jis duoda Pjerui ataskaitą, kaip panaudojęs iš jo gautus kelionpinigius — 75 frankus sumokėjęs už mėnesio maistą, 40 frankų už kambarį, 100 frankų už kelionę,— ir aprašo nuostolius, padarytus sukilimo.

„Matau,— priduria Žiulis,— kad jūs provincijoje visada būgštaujate, bijote daug labiau negu mes Paryžiuje. Garsioji liepos 14 diena praėjo ramiai, ir dabar numatyta Paryžių padegti 24-ąją, tačiau tai netrukdo miestui linksmintis kaip paprastai."

Kito laiško, rašyto liepos 21 dieną, pabaigoje jis užsimena apie Karoliną:

„Ak dieve, užmiršau — juk yra kitas dalykas, neduodantis man ramybės, nors ir turiu Paryžiuje visokių rūpesčių. Kaip praėjo jums gerai pažįstamos panelės jungtuvės, kurios turėjo įvykti antradienį; prisipažįstu, norėčiau apie tai sužinoti."

Motinai Žiulis daug atviriau rašo apie savo nusivylimą:

„Deja, brangi mamyte, ne viskas gyvenime puikiai klojasi, ir nuostabios svajonės retai kada išsipildo. Vadinasi, tiesa, kad tos jungtuvės įvyko!"

Toliau pasakoja „kraupų sapną": rodos, švenčiamos kažkieno vestuvės svetainėse, ryškiai apšviestose žvakių po 35 sū už svarą, o tuo metu „žmogus prakiurusiomis alkūnėmis pusto dantis į durų plaktuką". Pirmą sykį Žiulis Vernas pamatė tokį vaizdą, vėliau pasikartojusį kitomis aplinkybėmis ir nustebinusį Marselį More:

„Nuotaka vilkėjo baltu apdaru — tai dvasinio tyrumo simbolis; jaunikis juodu — simbolinė aliuzija į jo sužadėtinės sielos spalvą... Vedybinio kambario durys atsidarė priešais virpančius jaunavedžius, ir dangaus palaima užliejo jų širdis... ir visą naktį, visą juodą naktį, kažkoks žmogus prakiurusiomis alkūnėmis pustė dantis į durų plaktuką. Ak brangi mamyte, po šio baisaus vaizdo staiga pabudau, ir štai gavau tavo laišką, pranešantį, kad mano sapnas — tikrovė! Kiek nelaimių numatau! Vargšas jaunuolis. Bet visada sakysiu: atleisk jam, viešpatie, jis nežino, ką daro. O aš nusiraminsiu... Tegu popieriuje išlieka šios niūrios ceremonijos prisiminimas..."

Šis sapnas, net be literatūrinio kolorito, galbūt turi psichoanalitinę prasmę, bet, šiaip ar taip, rodo, kad jaunasis studentas nešiojo širdyje graudų Karolinos prisiminimą, ir nesunku suprasti, kodėl mėgo jungtuves lyginti su laidotuvėmis!

Daug aiškiau jis rašo 1848 metų liepos 21 dieną tėvui:

„...egzaminatoriai smaginasi duodami sunkiausius ir netikėčiausius klausimus, o paskui sako: „Apie tai kalbėjau savo paskaitose." Kai kurie žmonės, kaip aš, negali nieko atsakyti. Kiekvieną sykį, artinantis egzaminams, gailiuosi, kad nelankiau fakulteto paskaitų. Praėjusiais metais irgi taip buvo... Reikės gerai pagalvoti dėl kitų metų, ir būtų neblogai padaryti tam tikras išvadas."

Savaime aišku, tas „gerai pagalvoti" Pjerą paskatino apgyvendinti trečio kurso studentą Paryžiuje 1848 metų rudenį.

1848 metų lapkričio 10 dieną, kaip nurodo ponia Alot de la Fiuji, Žiulis Vernas ir Eduaras Bonami sėda į diližaną ir važiuoja į Turą, o iš tenai persėda į traukinį ir atvyksta į Paryžių, kur ką tik buvo atšvęsta 1848 metų lapkričio 4 dienos konstitucija.

Abu draugai, iš kurių vienas skaudama širdimi stengėsi pokštais užmaskuoti savo sielvartą, išsinuomojo kambarį Ansjen Komedi gatvėje, name Nr. 24. Ponia de la Fiuji gailisi jaunuolių, kurie tenkinasi menkomis lėšomis — per dieną už maistą moka tik keturiasdešimt sū. „Matyt, tada buvo manoma,— rašo ji,— kad išleistus į laisvę jaunuolius reikia laikyti pusbadžiu." Ji truputį perdeda priskirdama tokius ketinimus 1850 metų buržua, kurie tik norėjo, kad jų sūnūs žinotų pinigų vertę. Kuklūs studentai buvo išlaikomi už šešiasdešimt frankų per mėnesį ir išleisdavo penkis sū pusryčiams. Bet, tiesą sakant, jiems būdavo labai nelengva pragyventi iš šimto frankų per mėnesį [10], todėl nėra ko stebėtis, kad kartais jie turėdavo maldauti papildomos aukos iš tėvo piniginės. Bonami, be to, paprašė penkių frankų, kad galėtų nueiti į spektaklį; Žiulis Vernas nepaprastai mėgo teatrą, todėl parsisamdė klakeriu.

Šatoburas, Žiulio dėdė, įvedė sūnėną į ponių Žomini, Marjani ir Barer salonus. Tai buvo tikra dovana teisės mokslų stu-

---

[10] Žiulio Verno išlaikymas atsiėjo šimtą dvidešimt penkis frankus. *(Aut. past.)*

dentui, kuris ketino tapti juristu, kad tik galėtų atsidėti literatūrai.

Patekti į literatūrinį saloną — vadinasi, bendrauti su literatūriniu pasauliu, kuris jį taip vilioja. Bet iškyla rimta kliūtis: abu draugai turi tik vieną vakarinį kostiumą! Na ir kas, jie vilkės juo paeiliui!

VI SKYRIUS

STUDENTAS

Žiulis Vernas lankosi literatūriniuose salonuose. Jo, kaip rašytojo, pašaukimas. Tėvo nerimas

Ponios Žomini salonas politinis, ir Žiulis Vernas greitai nustoja jame lankytis. Na, o ponios Marjani svečių pokalbiai jam neįdomūs,— tokie bent pirmieji įspūdžiai ir skubota nuomonė, kurią jis išreiškia laiške namiškiams 1848 metų gruodžio 29 dieną:

„Kuo dažniau lankausi literatūriniuose salonuose, tuo labiau įsitikinu, su kiek daug įvairių žmonių ten galima susipažinti. Jų pernelyg daug, tačiau, šiaip ar taip, jie suteikia pokalbiui kažkokį žvilgesį, ir jis dar labiau sublizga, kaip blizga paauksuoti bronziniai daiktai, padaryti iš šiurkščios medžiagos, bet gražūs pažiūrėti. Beje, tokie pokalbiai ir tokie bronziniai daiktai mažai ko verti; šiaip ar taip, tie asmenys priiminėjami aukščiausiosios visuomenės, matyt, artimai draugauja su žymiausiais mūsų epochos žmonėmis. Jiems spaudžia ranką Lamartinas, Marastas *, Napoleonas; iš vienos pusės — ponia grafienė, iš kitos — ponia kunigaikštienė; kalbama apie karietas, arklius, medžiotojus, livrėjas, politiką, literatūrą, apie žmones sprendžiama iš labai šiuolaikiškų, bet apgaule paženklintų pozicijų."

Ši kandi kritika baigiasi jaunimui būdingu pagiežos išliejimu vyresniajai kartai:

„Aš mokėjau visiems patikti,— tvirtina jis.— Iš tiesų kaip neatrodysiu žavus, jei kalbėdamas su kuo nors akis į akį, visada pritariu pašnekovui? Suprantu, kad negaliu pasakyti savo nuomonės, nes apsijuoksiu.

O, dvidešimt metų! Dvidešimt metų! Tikiuosi, kada nors jiems už tai atsiteisiu."

Įdomu, kad 1848 metų studento plunksna išreiškė jausmus, kurie mūsų laikais išsilieja daug audringiau. Šis jaunuolis jau buvo kitokių pažiūrų valdant Liudvikui Pilypui!

Ponios de Barer salonas jam labiau patinka. Jis čia susipažįsta su „visa romantiškąja draugija". Nors daugelis karjerą padariusių literatų Žiuliui atrodo gana blankūs, jis džiaugiasi, kad jam palankus grafas de Koralis, *La Liberté* redaktorius, kuris pažada jį nuvesiąs pas Hugo. Čia įvyko kitas susitikimas, galbūt turėjęs jo gyvenimui lemiamą įtaką,— susitikimas su Ševalje d'Arpantinji, labai mėgusiu chiromantiją, mokslą, kuriuo taip domėjosi Diuma.

Ponia de Barer yra Sofi bičiulė ir draugauja su ponia Diuma, Aleksandro Diuma tėvo dukterimi. Ji būtų laiminga, jeigu jos globotinį kas pristatytų „Trijų muškietininkų" autoriui. Tai padaro chiromantas. Didysis Diuma labai svetingas ir netrukus pamėgsta jaunąjį provincialą, jam patinka, kad tas žodžio kišenėje neieško. Šit Žiulis jau savas Diuma! Jis džiūgauja:

„Koks malonumas, toks naujas, toks nuostabus,— rašo jis tėvams,— iš arti susipažinti su literatūra, numatyti, kur pasuks jos keliai, jai blaškantis nuo Rasino prie Šekspyro, nuo Skribo prie Klervilio. Galima nuodugniai tyrinėti dabartį ir susimąstyti apie ateitį. Deja, prakeikta politika dengia gražiąją poeziją savo proziška uždanga. Velniop ministrus, prezidentus, rūmus, jei Prancūzijoje lieka bent vienas poetas, galįs suvirpinti širdis! Politika — istorija tai įrodo — priklauso atsitiktinumų ir laikinumo sričiai. Aš galvoju ir kartoju paskui Getę: „Niekas, kas daro mus laimingus, nėra iliuzija."

Ši nekalta citata, vėliau pakartota komedijoje „Dienos laimingieji", nepatinka pamaldžiajam Pjerui Vernui: jam atrodo, kad ji yra epikūrizmo atbalsis ir gali pakenkti sielos išganymui, kuris pasiekiamas per moralinį tobulumą, įgyjamą atgailaujant. Dorybingasis juristas rašo Žiuliui griežtą laišką: jo sūnus su tomis ekscentriškomis idėjomis pražūsiąs Paryžiuje, bendraudamas su menininkais, kurių moralė pašlijusi.

Į šią diatribę „sūnus palaidūnas" gindamasis atsako 1849 metų sausio 24 dieną laiškeliu.

„Ačiū tau už gerus patarimus,— prieštarauja jis,— bet juk ligi šiolei taip ir elgiausi... Aš pats pirmas supratau, kas gera

ir kas bloga, ką priimti ir ką atmesti šiuose menininkų rateliuose, kurių vardas jums kelia didesnę baimę, negu jie nusipelnė..."

Toliau jis rašo raminamai:

„Ateinantį antradienį laikau egzaminą, ir, tikėk manim, tiesiog sukasi galva. Manau, jog išlaikysiu — beje, dėl nieko nereikia garantuoti,— aš daug dirbau ir tebedirbu, todėl ir norėčiau išlaikyti šį licenciato * egzaminą. Tačiau tai nereiškia, kad paskui sėdėsiu sudėjęs rankas ir daugiau nestudijuosiu teisės... Argi nežinau, kad geras trečdalis mano disertacijos liečia „Institutus" *, ir argi nežinau, kad ji turi būti apginta iki rugpjūčio mėnesio, ir tada aš tapsiu advokatu!.. Jei galvočiau apie kitą profesiją, būčiau metęs mokslą arba atsilikęs... Argi tai nebūtų baisiausia kvailystė?"

Jeigu perskaitęs šias eilutes tėvas visiškai nusiramino, tai net nekrūptelėjęs perskaitė tęsinį:

„Tu žinai, kaip traukia Paryžius visus, ypač jaunimą... Aišku, aš labiau norėčiau gyventi Paryžiuje negu Nante... Gyvenimas tenai ir čia skiriasi tik tuo: Paryžiuje nesigailiu Nanto, o Nante truputį gailėsiuosi Paryžiaus, bet tai man nekliudys ramiai ten gyventi..."

Strėlė paleista. Žiulis skuba uždėti balzamo ant žaizdos, kurią, be abejo, padarė tėvui:

„Gaila, kad provincijos žmonių tokia neteisinga nuomonė apie literatūrinį pasaulį... Aš nuolatos kartoju, kad, kiek galiu spręsti, viskas ten kaip du vandens lašai panašu į mūsų Nanto visuomenę...

Nėra nieko *nei pašėlesnio, nei keistesnio, nei labiau žeminančio, nei tvirkinančio* negu Nante! Na, o jeigu moterys gražesnės negu Nante, tai negalima joms dėl to priekaištauti... Aš pirmas pripažinau, kad mano padėtis Nante bus puiki, ir tuo didžiavausi! Buvau ir visada būsiu tau dėkingas, kad man ją sukūrei. Ir visada sakiau, kad būsiu advokatas!"

Ir tuoj pat, prisidengęs šiais pataikūniškais žodžiais, paleidžia kitą strėlę tiesiai į taikinį — naudojasi tuo, kad tėvui jau yra iškvaršinęs galvą:

„Jei po savo literatūrinių studijų, kurios, kaip gerai žinai, visada naudingos, ryžčiausi ką nors rimčiau bandyti šioje srityje, tai — sakiau ne kartą — būtų antraeilis užsiėmimas, kuris jokiu būdu manęs neatitrauktų nuo užsibrėžto tikslo... Bet tu

mane klausi: „Ar tik nenori pasakyti, kad būsi akademikas, poetas, žymus romanistas?" Jei kuris nors iš jų būčiau, tu pirmas, brangus tėte, būtum pastūmėjęs mane į šį kelią! Ir pirmas didžiuotumeis manimi, nes tai geriausia karjera pasaulyje! Ir jei man būtų skirtas toks kelias, pašaukimas nenugalimai mane stumtų į jį. Bet taip nėra!"

Taigi pasakyta svarbiausia: „Pašaukimas nenugalimai mane stumtų į jį." Tėvas daugiau neabejoja, ko iš tikrųjų sūnus trokšta: advokatūra pasitraukia į antrąją vietą! Na, o advokato profesija...

„Jei kalbėsime apie šeimos gyvenimą... švelnūs jausmai atsiranda namų ramybėje, kuri visai nesiderina su literatūriniu gyvenimu. Ką gi, jei taip būtų, tai ir politika, kurios negalima nepaisyti ir kuri prasideda nuo advokatūros... argi ne priešiška namų ramybei?"

Šis nei šioks, nei toks laiškas, matyt, labai sutrikdė Nanto advokatą.

VII SKYRIUS

DRAMATURGAS

Čia pasakojama, kaip jaunasis rašytojas stengiasi surasti pašaukimą dramaturgijoje: komedijose, tragedijose, vodeviliuose. Bendravimas su Aleksandru Diuma, kuriam padedant pastatoma Žiulio Verno pjesė „Sulaužyti šiaudeliai". Pažintis su kompozitorium Injaru. Žiulis Vernas tampa Muzikinio teatro sekretorium

Nusivylimas jausmų sferoje Žiulio Verno neatitraukė nuo užsibrėžto tikslo: susirasti vietą literatūros srityje.

1849 metais gavęs teisės licenciato laipsnį, jis užtruko Paryžiuje; matyt, tėvas smarkiai nesipriešino — norėjo leisti jam išbandyti laimę.

Tačiau jaunasis studentas „priešgina" nepraleisdavo progos jo nepapiktinęs. Kelia nuostabą tvirtos antimilitaristinės pažiūros, kurias jis išreiškia 1849 metų kovo 12 dienos laiške:

„Tu visada nuliūsti, kai pradedame kalbėti, kad ir man gali

tekti traukti burtus ir kad aš dėl to beveik nesijaudinu. Bet juk žinai, brangus tėte, kaip žiūriu į karo meną..."

Toliau eina ištisas pamfletas, po kuriuo mielai būtų pasirašęs pats Giustavas Erve iš *La Guerre sociale!* Kaip šis garsus žurnalistas, Žiulis padarė pažangą ir pripažino, jog, aišku, „žemėje gyveni ne dėl to, kad rizikuotum savo gyvybe arba ją atiminėtum iš kitų", bet, deja, būna atvejų, kai reikia tam ryžtis.

Šiuos stiprius jausmus sukėlė atmosfera epochos, kada šalyje dar buvo gyvas skausmingas pralaimėtų imperijos karų prisiminimas.

Jaunasis rašytojas iš pradžių manė turįs pašaukimą dramaturgijai, ir mes pamatysime, kad ilgai laikėsi tokios nuomonės. Taigi jis pasuko šiuo keliu. 1847 metais jau buvo sukūręs eiliuotą penkių veiksmų tragediją „Aleksandras VI". Rankraštyje iš tikrųjų yra 1847 metų gegužės 8 dienos data. Parašas su spiraliniu užraitu byloja apie autoriaus jaunystę. Pažymėkime, kad pjesė parašyta greitraščiu, smulkiomis raidėmis, sumažinto neįprasto formato sąsiuvinyje,— tai mums padės datuoti vėlesnius kūrinius.

Toks pat tiražas ir formatas yra eiliuotos penkių veiksmų tragedijos „Parako sąmokslas". Iš pradžių atrodė natūralu manyti, jog ji parašyta tuoj po „Aleksandro VI", 1848 metais. Tai patvirtina 1851 metų kovo mėnesio laiškas tėvui, kuriame Žiulis Vernas svarsto savo biudžetą:

„Aš visuomet gaudavau tik 125 frankus per mėnesį, o ne 150; brangus tėte, nedideles papildomas sumas išleisdavau prabangos daiktams, kaip švirkštas! Taigi kambarys — 35, maistas — mažiausiai — 65, iš viso — 100. Lieka 25 — malkoms, apšvietimui, pašto išlaidoms, batams, kuriuos ką tik nusipirkau, drabužių taisymui, popieriui, ir taip toliau, ir taip toliau... Turėjau visų pirma užsimokėti už „Parako sąmokslo" perrašymą..."

Šis „visų pirma" tikrai rodo 1848 metus. Parašas iš dviejų žodžių su užraitu, tas pats popieriaus formatas liudija, kad vieno veiksmo vodevilis „Kelionė jūra" sukurtas tuo pačiu laikotarpiu arba galbūt kiek vėliau, nes rašysena tvirtesnė.

Jei spręsime iš greitraščio, tai du literatūriniai scenarijai „Tetervinas" ir „Don Galaoras", kaip ir vieno veiksmo komedija „Atpildo akimirka", priklauso tam pačiam periodui.

Apie 1849 metus jaunasis autorius sumano parašyti penkių veiksmų tragediją „Drama Liudviko XV laikais". Braižas — lengvas, glaustas greitraštis. Parašas — pavardė su inicialu — taip pat lengvas ir paprastas. Pjesė parašyta keliuose vadinamojo „mokyklinio" formato sąsiuviniuose panašiu braižu kaip dviejų veiksmų vodevilis „Abdalachas".

Matyt, tais pat 1849 metais jis sukūrė ir „Sulaužytus šiaudelius"— eiliuotą vieno veiksmo komediją.

1849 metų vasario 21 dieną atvėrė duris Diuma Istorinis teatras, esantis Nacionalinės operos patalpose, kurios buvo uždarytos prasidėjus 1848 metų revoliuciniams įvykiams; sėdėdamas rašytojo ložėje, jaunasis jo draugas žiūrėjo premjerą „Muškietininkų jaunystė".

„Tiesiog neįmanoma įsivaizduoti, ką išdarinėjo tėvas Diuma žiūrėdamas savo pjesę. Jis negalėjo susilaikyti nepasakinėjęs, kas bus toliau. Mačiau, kaip į jo ložę įėjo garsūs žmonės — Žirardenas *, Teofilis Gotje, Žiulis Žanenas * ir kiti."

Drąsiai galime manyti, kad Žiulis Vernas padėjo Diuma vadovauti teatrui. Tai buvo jam gera mokykla, ir Diuma džiaugėsi turėdamas šalia savęs sekretorių mėgėją, tačiau, žinoma, atsidavusį ir, be to, simpatingą. Iš tikrųjų tarp jų užsimezgė glaudūs ryšiai, ir mokytojas susidomėjo mokiniu. Jis skaitydavo pjeses, kurias tas duodavo įvertinti, ir net paėmė vieną savo teatrui, nors pjesė ir nepriklausė istoriniam žanrui, bet, matyt, rašytojui atrodė, kad ji palengvins jo repertuarą.

Diuma palankumo dėka „Sulaužyti šiaudeliai" buvo pastatyti 1850 metų birželio 12 dieną Istoriniame teatre ir gerai priimti publikos. Šioje vieno veiksmo komedijoje, parašytoje Marivo maniera, vaizduojama koketė žmona ir pavyduolis vyras, atsisakinėjantis nupirkti karolius, kurių ji geidžia. Jie susilažina, kaip tada buvo įprasta: sulaužo šiaudelį, ir tas, kas nuo šiolei priims iš kito kokį daiktą, praloš ir turės išpildyti jo norą. Kiekvienas stengiasi pričiupti kitą, tačiau veltui, kol pagaliau, vyrui nesant namie, ateina buvęs žmonos garbintojas. Tarnaitė paslepia jį sieninėje spintoje; įtarus vyras reikalauja rakto; jis jį gauna, bet pralošia lažybas ir turi padovanoti žmonai karolius.

Šią pjesę savo lėšomis išleido vienas ištikimas draugas, Šarlis Mezonevas; jam autorius reiškia padėką dedikacija. Kita eiliuota dedikacija išspausdinta ant libreto, esančio Nacionali-

nėje bibliotekoje, ir skirta Aleksandrui Diuma; ji gana įdomi ir atsako į kritikos užsipuldinėjimus.

Jaunasis autorius sąžiningai prisipažįsta, už ką jis dėkingas vyresniajam draugui: Diuma padėjo ne suredaguoti, o išvystyti veiksmą ir, be to, padarė pastabų dėl paties teksto. Diuma neapsiribojo miglotais patarimais, bet, matyt, buvo nuolatinis cenzorius. Paprastai toks pokalbis vyksta tarp direktoriaus, kuris stato spektaklį, ir autoriaus, o šį kartą direktorius buvo literatas, sugebąs teisingai pakritikuoti. Laimė — ją Žiulis Vernas patirs ir vėliau,— kai leidėjas pats yra rašytojas.

Ši pjesė buvo suvaidinta dvylika kartų ir davė jam penkiolika frankų!

Spręsdami iš mažo formato popieriaus ir greitraščio, nors tvirto, priskirsime 1850 metams dviejų veiksmų komediją „Gimara", parašytą proza.

1850 metais Žiulis Vernas labai susidraugauja su vienu nantiečiu, laiptų aikštelės kaimynu,— kompozitorium Injaru *, kuriam parašo libretą „Tūkstantis antroji naktis". Abu jaunuoliai anksčiau pažinojo vienas kitą, nes jų šeimos gyveno toje pačioje, Žano Žako Ruso, gatvėje, Feido saloje. Tačiau Aristidas Injaras buvo šešeriais metais vyresnis už Žiulį, ir tas negalėjo būti jo draugas. Dabar šis amžiaus skirtumas — labai svarbus, kai jie buvo paaugliai,— neturėjo jokios reikšmės. Nuo šiolei šiuos jaunuolius siejo artima draugystė, paskatinusi bendradarbiauti: literatas rašė dainų žodžius, o Injaras — muziką.

Injaras buvo puikus kompozitorius, bet neturėjo savęs vertos reputacijos. Jis buvo Šabrje mokytojas. Parašė choro dainų, „Koncerto valsus", „Romantinius valsus" ir net keletą komiškų operų, sukūrė „Hamletą", antivagneriško charakterio operą.

1851 metais Žiulis Vernas imasi eiliuotos vieno veiksmo komedijos, kurios pavadinimas „Leonardas da Vinčis" bus pakeistas „Džokonda", o paskui —„Mona Liza" ir kurią dar kurs 1855 metais! 1852 metų rugpjūčio 21 dieną jis rašo tėvui: „Mano „Leonardas da Vinčis", komedija ... Miuse maniera, mane visai užvaldė... Manau, mudviem su Mišeliu Kare * tai pavyks...", o 1855 metų birželio 21 dienos laiške motinai skaitome: „Daug ką perdirbau savo „Džokondoje". 1855 metų lapkričio 20 dieną Žiulis jai praneša, kad „Džokonda" bus pastatyta kitu pavadinimu. Vėliau mes nagrinėsime šią pjesę.

Apie 1852 metus drauge su Šarliu Valiu * jis rašo penkių veiksmų dramą „Monleri bokštas", o 1857-aisiais, taip pat drauge su Šarliu Valiu,— operetę „Sabinės", kurios išlikęs tik pirmas veiksmas. Nesunku įsidėmėti šią datą, nes „Ponia Bovari" taip pat pasirodė 1857 metais.

„Kalifornijos pilys, arba Riedantis akmuo neapsamanoja"*, komedija-patarlė, parašyta kartu su Pitru Ševalje, išspausdinama *Le Musée des Familles* 1852 metais. Labai galimas daiktas, kad pažintis su Žaku Arago *, įkūrusiu aukso ieškotojų draugiją, davė Žiuliui Vernui šios pjesės siužetą.

1853 metų laiške motinai jis reiškia pasitenkinimą, kad tėvui patiko jo eiliuota penkių veiksmų pjesė „Dienos laimingieji".

Drauge su Mišeliu Kare Žiulis Vernas pagal Injaro muziką parašo operetę „Gūžynės", kuri bus pastatyta Muzikiniame teatre 1853 metų balandžio 18 dieną; kita tų pačių autorių ir to paties kompozitoriaus operetė „Mairūno brolija" pasirodo Muzikinio teatro scenoje tik 1855 metų birželio 6 dieną.

Galimas daiktas, tuo pat laikotarpiu sukurta Žiulio Verno ir Šarlio Valiu komedija „Įsūnis"; jos rankraštį Arsenalo bibliotekoje aptiko ponas Eskešas *.

Komedija „Ant Aduro kranto", matyt, buvo parašyta apie 1855 metus, nes rankraštyje yra adresas: Gerosios žinios bulvaras Nr. 18. Eiliuota komedija „Karas tironams" tikriausiai sukurta tais pačiais metais.

1857 metais Paryžiaus bufo teatras pastato pagal Injaro muziką komišką operą „Ponas Šimpanzė". „Ardenų viešbutis", vieno veiksmo komiška opera, parašyta drauge su Mišeliu Kare pagal Injaro muziką, pirmąkart buvo atlikta Muzikiniame teatre 1860 metų gruodžio 1 dieną.

„Vienuolika apsiausties dienų", trijų veiksmų komedija, parašyta proza kartu su Šarliu Valiu, buvo pastatyta Vodevilio teatre 1861 metų birželio 1 dieną.

Trijų veiksmų komedija „Sūnėnas iš Amerikos, arba Du Frontinjakai" buvo suvaidinta Kliuni teatre tik 1873 metų balandžio 17 dieną, nors sukurta 1861 metais.

Reikia pasakyti, kad Žiulio Verno, kaip dramaturgo, pasisekimas buvo nedidelis. Bet negalima nevertinti šio periodo: jis pastatė jaunąjį rašytoją akis į akį su nelengva gyvenimo tikrove, nes Žiulis Vernas skurdo. „Man trūksta ne vien pra-

bangos, bet ir būtiniausių dalykų",— rašo jis tėvui 1851 metų kovo mėnesį.

Tačiau reikia kaip nors verstis. Žiulis mano esąs sunki našta tėvui, kuris visą amžių dirbęs ne kažką teužgyveno. Jis žino, kad dar neturi geros padėties ir stengiasi ją susikurti: pradeda dirbti pas vieną notarą, tikėdamasis tenai gauti penkiasdešimt frankų per mėnesį, bet meta darbą, nes nėra kada rašyti. Truputį padirbėja banke, tačiau greitai nusivilia. Paskui kurį laiką duoda pamokas teisės mokslų studentams.

Viską būtų galima lengvai sutvarkyti, jeigu jis grįžtų į Nantą. Tėvui, kuris nesupranta, kodėl sūnus pasidarė repetitorium, ir veltui bando įtikinti jį, kad pasirinktų juristo karjerą, Žiulis atsako 1851 metų kovo mėnesį:

„Brangus tėte, rašai, kad pagalvočiau prieš tau atsakydamas, bet mąstymo ištakos yra poliariniuose netikrumo ir nusiminimo kalnuose. Šalis, kurioje aš gyvenu, toliau nuo šiaurės ir arčiau karštos, ugningos zonos. Noriu, kad ji ribotųsi su darbu, sielvartu, liūdesiu, šlove ir t. t. Bet ją drėkina tiktai viltis; taigi aš viską apsvarsčiau!

Repetitorium pasidariau tik dėl to, kad jums reikėtų duoti mažiau pinigų man išlaikyti. Kremtuosi, kad negaliu pragyventi iš savo uždarbio, ir jums nelengva mane remti...

Na, o dėl advokatūros, tai prisimink savo žodžius: negalima vienu šūviu nušauti dviejų zuikių! Vieta, kurią galėsiu gauti pas poną Polį Šampjonjerą, atims iš manęs tik septynias ar aštuonias valandas per dieną. Jei dirbsiu kontoroje, turėsiu ateiti pusę aštuonių ryto, o išeiti devintą valandą vakaro. Kas liks man pačiam?

Jūs apsirikote dėl priežasties, paskatinusios mane taip pasielgti: literatūra — visų pirma, nes tik šioje srityje galiu susilaukti pasisekimo, visos mano mintys nukreiptos vien į šį dalyką!.. Koks skirtumas, dirbsiu aš juristu dvejus metus ar ne, bet jeigu darbuosiuosi tuo pat laiku abiejose srityse, viena sužlugdys kitą, be to, vargu ar ilgai išbūsiu advokatu.

Išvažiuoti iš Paryžiaus dvejiems metams — vadinasi, netekti visų pažinčių, paversti niekais visų savo žygių rezultatus; vadinasi, leisti priešui užsitaisyti spragas, atstatyti sutvirtinimus, vėl iškasti tranšėjas. Paryžiaus kontoroje nedirbama aštuonių valandų per dieną! Jeigu esi kontoros tarnautojas, tai ir būsi, ir niekas daugiau."

Taigi jis kabinasi į šalį, kurią „drėkina tiktai viltis", bet ta šalis „ribojasi su darbu" ir, matyt, nėra tokia liūdna, nes Žiulio Verno laiškų tonas, kaip ir anksčiau, labai linksmas.

Aplinka, kurioje jis gyvena,—„karšta zona",— jam be galo patinka.

Be to, argi jis nesibičiuliauja su didžiuoju Diuma ir Diuma sūnum, kuris tik ketveriais metais už jį vyresnis, bet jau yra pasisekimą turinčio romano autorius ir netrukus taps žymiu dramaturgu [11], argi jis nesilanko ponios de Barer salone drauge su Diuponu *, Nado *, Guno, Buaję, Verne, Veronu? Beje, jam ir nereikės užsidaryti notaro kontoroje, kad užsidirbtų penkiasdešimt frankų per mėnesį. Kadangi Istorinis teatras nebeapsimokėjo, Eduardas Sevestas 1851 metų rugsėjo 21 dieną jo patalpose atgaivina Nacionalinę operą ir pavadina ją Muzikiniu teatru. Šiam teatrui atidaryti prireikė padėjėjo. Diuma jį supažindina su jaunuoju dramaturgu, kurio pjesės jau statomos ir kuris labai sunkiai verčiasi.

Be abejonės, dėl geros Taleksi salono nuomonės apie muzikinius Žiulio Verno polinkius jis tapo Sevesto sekretorium, ir šis greitai įvertino jo rimtumą bei meninį skonį. Pagaliau Žiulis turėjo vietą, kuklią, bet pastovią, galinčią duoti jam šimtą frankų per mėnesį [12]. Tačiau iš tiesų ėjo savo pareigas nemokamai. Šit kaip jis tai aiškino tėvui 1852 metų gruodžio 2 dienos laiške:

„Brangus tėte, tikėk manim, aš trokštu tik vieno dalyko pasaulyje — tarnauti savo Mūzai, ir kuo greičiau, nes neturiu pinigų užsimokėti jos žindyvei. Nors ir kažin ką apie tai manytum ir karčiai apgailestautum, tikėk manim, kad viskas yra būtent taip. Bet skubu papasakoti tau apie savo sekretoriavimą ir užmokestį. Koks kvailys sakė, kad gaunu algą? . .

Dramaturgų komisija, kuriai priklausau, neleidžia direktoriui teatre statyti savo arba savo tarnautojų pjeses; taigi mano opera priimama mano teatre tik todėl, kad aš ten dirbu kaip mėgėjas, o jeigu taip, vadinasi, man nemokamas atlyginimas. . .

Taip, brangus tėte, paslauga už paslaugą: direktoriui reikia manęs, man reikia jo; aš jam atiduodu dalį laiko, jis priima

[11] Romanas „Dama su kamelijomis" parašytas 1848 metais; pjesė — 1852-aisiais. *(Aut. past.)*

[12] Jis buvo neetatinis notaro Gamaro tarnautojas. *(Aut. past.)*

mano pjesę. Tiesą sakant, kiti pasistengia, kad jų pjesės būtų pastatytos be to. Bet jei turėčiau dirbti šį darbą būdamas keturiasdešimties metų, verčiau pasikarčiau!.."

Aišku, kartis neteko, tačiau jam buvo jau gerokai per keturiasdešimt, kai teatras atlygino už padarytą skriaudą, pastatęs „Aplink Žemę" ir „Michailą Strogovą". O kol kas jis gyvena skurdžiai; todėl Sofi siuntiniai priimami su džiaugsmu. Be to, ji kiek galėdama stengiasi, kad sūnaus baltiniai gerai atrodytų. Šis motinos rūpestis atsispindi 1842 metų spalio 14 dienos laiške, kurio tonas byloja apie linksmą dvidešimt ketverių metų jaunuolio charakterį:

„Brangi mama, nueisiu pas ponią Delabord, pažadu tau ir ištesėsiu pažadą; neturiu jokios priežasties jos neaplankyti.

Ak, per mano marškinius tu sapnuoji keistus sapnus! Patari man nusipirkti priekinę pusę, bet, brangi mama, mano marškinių ir nugara suplyšusi. Į tai atsakysi, kad ponia baronienė to visai nepastebės. Aš nesu koks dabita ir tau neprieštarausiu. Bet mane taip pat kamuoja nemiga, kad neturiu to madapolamo. Dabar visos mano mintys sukasi vien apie marškinius; man buvo sakyta, kad tik į dailias moteris malonu žiūrėti šitaip apsinuoginusias.

Pagaliau nusprendžiau padaryti galą šioms kančioms — užsisakyti Paryžiuje vienerius marškinius ir tau pasiųsti kaip pavyzdį.

Geriau ir nesugalvosi!

Taigi man reikia marškinių ir net nosinių! Suprask, brangi mama, kokie rūpesčiai mane kankina,— net negaliu nusišnypšti į savo marškinių apačią!

Liūdna! Liūdna, kaip sako Šekspyras!

Prieš keturias dienas pratęsiau prenumeratą tėtei; jis gaus laikraštį be pertraukos.

Ak, kaip norėčiau, kad atvažiuotumėt į Paryžių nusipirkti svetainei baldų! Viskas būtų daug gražiau, subtiliau, meniškiau! Jums iš tikrųjų būtų naudinga išsirengti į šią kelionę: aš mačiau daug skoningų baldų ir galėčiau duoti gerų patarimų.

Šeštadienį pamatysime, kaip sugrįš į gražųjį Paryžiaus miestą jo imperatoriškoji didenybė Napoleonas III. Visa tai mane be galo domina. Pažiūrėsime, kas pagaliau bus.

Ateina šalčiai — tokiu metu padorūs žmonės pradeda kūrenti krosnis, o skurdžiai apsieina be to! Žodžiu, aš aviu vilno-

nes kojines ir rengiuosi kaip galėdamas šilčiau. Tikiuosi, netrukus atvažiuosite į miestą. Medžiai pradeda plikti. Dėdė ir teta Šatoburai ilgiau negu jūs džiaugsis paskutinėmis gražiomis dienomis. Brrr! Mane šiurpulys krečia.

Sudie, brangi mamyte, bučiuoju visus — tėtę, mergaites, visą šeimyną. Šias paneles vadinu mergaitėmis, nes esu įsitikinęs, kad jos dėl to užsigaus.

Tave labai mylintis sūnus
Žiulis VERNAS"

Reikėjo laiko tuzinui marškinių pasiūti, ir Sofi nusprendė, kad bus geriau pasiųsti pirma nosines — juk jis jų taip stokoja. Iš jo gavo padėkos laišką, kuris, matyt, ją prajuokino:

„Maloningoji ponia,

iš Jūsų sūnelio lūpų išgirdau, jog sumanėte pasiųsti jam nosinių. Paprašiau jį, kad leistų pačiai Jums padėkoti, ir jis sutiko su būdingu jo prigimčiai paslaugumu.

Aš glaudžiai susijusi su juo nenutraukiamais ryšiais ir visą gyvenimą nesiskirsiu, žodžiu, aš — jo nosis. Kadangi Jūsų atsiųstos nosinės man labiausiai reikalingos, jis leido parašyti Jums šį laišką.

Jūs, ponia, puikiai sugalvojote. Dabar mums prasidėjo slogos ir snargliavimo metas, ir atsirado labai paguodžianti galimybė surinkti šios žiemos blogų orų vaisius.

Pąsinaudosiu šia proga, ponia, ir pasakysiu keletą nuoširdžių žodžių apie gerbiamą Jūsų sūnelį. Tai be galo šaunus vaikinas; aš juo labai didžiuojuosi. Jis seniai metė įprotį plėsti mane įkišęs pirštus į mano gelmes. Atvirkščiai, jis rūpinasi mano šnervėmis. Dažnai žiūrinėja mane veidrodyje ir, matyt, būna patenkintas, nes jo lūpose pasirodo jam būdinga žavi šypsena.

Beje, skųstis apskritai neturiu kuo. Gal esu truputį per ilga, bet savo forma primenu nosis iš antikinių kamėjų, ir Jūsų sūnelis kiekvieną kart, pasitaikius progai, mane demonstruoja. Kai kurioms jaunoms damoms aš patikau ir, ko gero, imsiu pūstis.

Nesiskųsčiau likimu, ponia, jei nuo tam tikro laiko gerbiamas Jūsų sūnelis nebūtų pradėjęs raityti ūsų. Jis taip uoliai juos puoselėja ir glosto, kad aš kartais imu pavyduliauti. Bet visko pasaulyje negalima norėti...

Lieku, ponia, naujų nosinių savininkė.

Jus gerbianti ir gana ilga Jūsų sūnaus nosis"

Nedidelės nesėkmės neišstumia optimizmo iš sąmoningai pasirinkusio skurdą jaunuolio širdies. Be to, jis, matyt, nerimauja dėl savo dalios, bent šiuo metu, ir su humoru įkuria ratelį „Vienuolikos viengungių pietūs", jungiantį jaunus literatus, muzikantus, dailininkus. Beje, šie vienuolika viengungių — ne antifeministai, nes po ketverių metų visi jau bus vedę.

Yra pagrindo manyti, kad šio linksmojo ratelio įkūrėjas dėl rimtų priežasčių pasirinko viengungio dalią. Jam mintis apie santuoką buvo neatskiriama nuo išpuoselėtos svajonės apie sąjungą su Karolina — jis vis dar buvo kupinas įniršio, kad turėjo atsisakyti šios meilės.

VIII SKYRIUS

LORANSA

Bandymai apvesdinti Žiulį, kuris viename kaukių baliuje įsimyli Loransą Žanmar. Atsisakydamas tęsti tėvo darbą, Žiulis Vernas pasirenka pavojingą literato kelią

Norint išsigydyti nuo meilės moteriai, sako, yra tik vienas būdas — reikia pamilti kitą.

Ar ši mintis kilo pačiam Žiuliui, ar jam kas patarė? Šiaip ar taip, tokia buvo jo motinos nuomonė, ir ji stengėsi jį apvesdinti. Iš pradžių šis jos sumanymas jam atrodė absurdiškas.

„Ką aš tau padariau, brangi mamyte, kad nori mane apvesdinti? Turbūt ant manęs už kažką baisiai pyksti. Mane apvesdinti su kreole — vadinasi, sujungti Vezuvijų su Etna! Ačiū. Kiek mudu prarytume pompėjų ir herkulanumų, neskaitant 15 000 bonų rentos. Ką gi, leidžiu šiai jaunai merginai iš Burbone oficialiai prašyti mano rankos."

Nusivylęs Karolina, Žiulis daugiau neabejoja moterų nepastovumu ir, baigdamas linksmą laišką apie balių — jį ketina surengti jo tėvai didžiausiam savo dukterų džiaugsmui,— nesusilaiko neparašęs keleto eilučių, iš kurių dvi paskutinės, be abejonės, yra nemalonaus jo nuotykio atbalsis:

Kol tęsėsi puota linksmoji,
Aš vien tik apie jį galvojau
Ir daugelį kitų.

Kaip galima tuo abejoti, jeigu jau minėtame 1853 metų lapkričio 5 dienos laiške jis vėl teiraujasi apie Karoliną.,

Žiulis ketina vykti į Nantą, kur jo brolis praleis keletą dienų šeimoje prieš išplaukdamas į Martiniką. Kad nesupyktų direktorius, 1853 metų gruodžio 17 dieną Žiulis prašo tėvą greitai parašyti jam laišką ir pakviesti parvažiuoti į Nantą tvarkyti skubių reikalų. Šis sumanymas, atrodo, išsipildo 1854 metų vasario mėnesį.

Žiulis nuvyksta į kaukių balių, suruoštą teismo pirmininko Žanvje de la Moto. Ponia de la Fiuji surado tris turtingas Nanto našles, paskutines jo amžininkes, kurios jai papasakojo, kad „Žiulis Vernas, standžiai apsitempęs neregėtu velionio gražuolio Aloto kostiumu, atrodė įspūdingai".

Marselis More iš šio pasakojimo daro išvadą, kad Žiulis Vernas mėgo maskuotis maskaradiniu apdaru.

Buvo visai natūralu per kaukių balių apsivilkti maskaradiniu apdaru, kaip ir pasinaudoti senais velionio gražuolio Aloto drabužiais!

Marselis More tvirtina, kad šis balius įvyko 1853 metų rugsėjo mėnesį. Tai atrodo nelabai įtikima. Ponia Alot de la Fiuji pateikia vieno „žaismingo" Žiulio Verno laiško ištrauką, kurioje jis aprašo savo senelio sesers, našlės Šariuel, mergautine pavarde Rozali Vern, ir savo tetos, našlės Garse, mergautine pavarde Antuanetės Vern, sutaikymo planą. Šis planas datuojamas taip: Paryžius, 1853 metų rugsėjo 21 diena. Be to, šitame laiške Žiulis praneša, kad „nusipirko už 25 frankus šiuolaikinį pianiną iš tetos Šariuel, į kurią tasai panašus, tik ne toks surūgęs, ir dabar skambina, vis kartodamas, kaip jinai, tą patį dalyką. Taigi 1853 metų rugsėjo mėnesį Žiulis buvo Paryžiuje, o ne Nante.

Iš tikrųjų Žiulis Vernas 1853 metų kovo 14 dieną turėjo viltį Nante, „šią·vasarą", baigti pradėtus darbus. Tačiau minėtame 1853 metų lapkričio 5 dienos laiške rašo motinai, kad jam bus labai malonu nukeliauti į Nantą, teiraujasi apie Karoliną, o ne apie Loransą; taigi, reikia manyti, balius, kuriame Žiulis Vernas susipažino su Loransa, dar nebuvo įvykęs, nes dėl šios kelionės 1853 metų gruodžio 17 dieną rašo tėvui laišką.

Galimas daiktas, kad nuo 1853 metų gruodžio mėnesio Žiulis buvo Nante. Be to, yra kovo 17 dienos laiškas — neaišku, ar 1853, ar 1854 metų,— kuriame jis užsimena apie Nante pra-

leistą laiką. Tačiau kadangi iš 1853 metų kovo 4-osios ir 14-osios laiškų žinome, jog jis tada buvo Paryžiuje, neabejojame, kad neparašyti minėtame laiške metai — taigi ir baliaus — 1854-ieji.

Svarbesnis tas faktas, kad bandydamas motinos išgirtus receptus, jis mėgino susirasti per valsą ir kadrilių merginą, kurią būtų galima įsimylėti.

Loransa Žanmar, vilkinti čigonės kostiumu, jam pasirodė žavi; ji buvo liesa, anot gerų jos draugių, per liesa, bet nuostabios juodos akys kompensavo šį trūkumą. Žiulis nusprendė apie ją apsisukti. Tačiau, deja, užmiršo, kad Paryžiaus laisvė, prie kurios buvo pripratęs, labai skiriasi nuo siaurokų provincijos visuomenės pažiūrų.

Išgirdęs, kaip Loransa skundžiasi draugei, Ninetei Šegijom, kad banginio ūsas iš korseto bado jai šoną, jis išdrįso parodyti sąmojį, kurį Paryžiuje visi būtų palaikę nekaltu pasimeilinimu. „Ak,— pasakė jis lenkdamasis,— kaip gaila, kad negaliu sužvejoti to banginio!"

Be abejonės, Loransa ėmė juoktis, tačiau ši frazė pasklido po salę ir pasiekė pono Žanmaro ausis; jis pasipiktino.

Kai sūnaus raginamas Pjeras Vernas paprašė šio Nanto buržua dukters rankos, jam buvo atsakyta neigiamai: pretendento, Muzikinio teatro sekretoriaus, padėtis Žanmarui atrodė labai netvirta, be to, pliauškalius, laidantis nederamus juokus apie jo dukters korsetą, negalėjo būti tinkamas žentas.

Tiesą sakant, romantiškoji Loransa jau buvo pasirinkusi; ji metė iššūkį tėvo valiai ir susituokė su Diuverže vienuolyno koplyčioje, kur iš anksto buvo pasislėpusi.

Grįžęs į Paryžių, Muzikinio teatro sekretorius vėl kibo į darbą, truputį apmaudaudamas ne ant Loransos, o ant Nanto visuomenės, nenorinčios į jį rimtai žiūrėti.

Ponia de la Fiuji šį potraukį prie Loransos vadina meile iš išskaičiavimo; jos teisybė, ir žodis „meilė" čia atrodo netgi per stiprus. Per daug reikšmės būtų teikiama keletui frazių, kurias šie jaunuoliai pasakė vienas kitam baliuje.

1854 metų balandžio 7 dieną Žiulis Vernas viešėjo Mortanėje — tai rodo laiškas motinai. Bet neįtikima, kad būtų pamilęs jauną pilies savininkę, kaip rašo ponia Alot de la Fiuji. Tikriausiai pasidavė motinos įkalbinėjimams. Ši kelionė, kaip buvo sakyta, sveikatai pataisyti,— jos tikslą Žiulis žinojo,—

matyt, nedavė rezultatų, kurių tikėjosi Sofi: žaibas netvykstelėjo!

Šiame laiške, taip pat pašaipiu tonu, jis svarsto motinos sukurtus vedybinius planus:

„. . .Sveikata visai pasitaisė: iš tikrųjų man metas vesti, brangi mama; taigi aš tave įpareigoju pradėti žygius; apsirūpink viskuo, ko reikia, kad galėtum mane pristatyti kaip labai tinkamą vedyboms vaikiną, pagardintą prieskoniais ir gerai išvirtą, žodžiu, parodyk mane — sūnų jaunikį iš gerosios pusės ir atiduok į rankas puikiai išauklėtai ir labai turtingai merginai; jei reikės, apsigyvensiu Mortanėje; tik ir svajoju apie šį Vandėjos miestą, jis man atrodo nuostabus; matau saulės nužertas plačias savo valdas; mano uošvis — dar tik pagyvenęs žmogus, gana kvailai žiūrintis į viską, bet iš esmės — geras vyras; uošvė daro konservus, kepa vištas, verda uogienes ir yra paskendusi kaimo šeimos rūpesčiuose, kurie liudija apie ribotą protą. Na, o jų duktė (mano žmona) nei gera, nei bloga, nei kvaila, nei gudri, nei juokinga, nei nemaloni; ji man reguliariai, kas devyni mėnesiai, gimdo po sūnų arba dukterį.

Ar ne tokia mano ateitis? Gal iš tiesų laimė šiame pasaulyje turėti atrofavusias smegenis ir gyvalioti kaip antys kūdroje? Tik reikia pasistengti, kad kūdra būtų kuo švaresnė.

Tikiuosi, aš jau surimtėjau; nemanyk, kad juokauju. . . Mėgstu laukus, dievinu šeimyninį gyvenimą, aklai myliu vaikus, prisimenu Mortanę, užmiršau Loransą ir laikau Fernaną labai galantišku vyru, kuriančiu gerą, o taip, gerą, labai gerą muziką!

Man sakė, bet aš niekuo netikiu, kad tada, kai apsivertė jo karieta ir žmona susilaužė nosį, jis dainavo vieną iš žaviausių operos arijų, ir dėl to pasibaidė arkliai.

Visai netikiu šiuo šmeižtu ir manau, jog šie taurūs gyvuliai leidosi šuoliais tik todėl, kad buvo skaitę apie savo šeimininko kelionę į Monblaną!

Taigi aš protingas vyrukas, ir jei nori imtis šio reikalo, prisiekiu tau, kad būsi senelė dar nepraėjus metams."

Šis šaipymasis iš vedybų, matyt, papiktino vargšę Sofi.

Grįžęs į Paryžių, Žiulis Vernas taip uoliai ėjo Muzikinio teatro sekretoriaus pareigas, kad jos surydavo visą jo laiką, ir kai jis norėjo jų atsikratyti, Sevestas nesutiko. Tačiau šį klausimą išsprendė cholera: Sevestas mirė nuo jos 1854 metų

birželio 29 dieną. „Aš jį labai mylėjau,— rašė Žiulis Vernas tėvui,— ir jis buvo prie manęs prisirišęs. Bet nėra to blogo, kuris neišeitų į gera,— pridūrė jis,— ištrūksiu iš teatro."

Ir vis dėlto jam reikėjo laukti iki 1855 metų lapkričio mėnesio; viename to laikotarpio laiške jis praneša tėvui:

„Diena po dienos laukiu, kada bus paskirtas naujas direktorius; tada išsivaduosiu, bet palaikysiu labai gerus santykius su ponu Perenu [13]. Šis kaip įmanydamas įkalbinėjo mane vadovauti Muzikiniam teatrui, neįmokėjus nė pajaus ir apsiribojus tik neaiškiais įsipareigojimais. Aš atsisakiau. Tada net pasiūlė būti visišku teatro šeimininku — jis tiktai vadinsis direktorium — ir imti dalį pelno. Aš ir tuomet atsisakiau; noriu būti laisvas ir įrodyti, kad esu ne iš kelmo spirtas."

Lengvabūdis dvidešimt šešerių metų jaunuolis! Nors ir sekretoriavo Muzikiniame teatre, jis buvo neturtingas, nes 1855 metų kovo mėnesį pasiskolino iš tėvo 60 frankų. Beje, savo prašymą išdėstė eilėmis! Tėvas jam atsakė taip pat eilėmis:

Eilėms rašyt turi tu šmaikščią ranką,
Bet jos nuteiktų dvigubai palankiai,
Jei nekainuotų šešiasdešimt frankų.

Sausio 17 dienos laiške (be metų, tačiau, atrodo, rašytame 1852-aisiais) jis galutinai atsisakė dirbti tėvo darbą:

„Kiekvienas žmogus, esantis kitokioje padėtyje negu mano, būtų kvailys, jei tučtuojau nepriimtų tavo pasiūlymo... Tačiau kiek kartų girdėjau tave skundžiantis, kad privilegijuotos vietos netvirtos. Mūsų laikais, vykstant visokiausiems perversmams, žmogus bijo, kad kokia nors tarnyba gali netekti vertės. Prisimink savo būgštavimus."

Šis pavojus, žinoma, egzistuoja tik teoriškai, bet Žiulis Vernas dedasi žiūrįs į jį rimtai ir baigia laišką: „Tu suprasi, kokios abejonės mane kamuoja."

Tačiau jis jaučia, kad šis argumentas silpnas, ir prisipažįsta:

„Kita vertus, pradedu gerai save suprasti; anksčiau ar vėliau vis tiek iškrėsiu tuos pokštus, nuo kurių stengiesi mane apsaugoti. Aš tvirtai tikiu: labiausiai man tinka ta karjera, kurią pasirinkau... Žinau, kas esu dabar, ir suprantu, kuo tap-

[13] Perenas pakeitė Sevestą ir taip pat vadovavo Komiškajai operai. *(Aut. past.)*

siu vėliau. Tai kaip galiu užsikrauti kontorą, kuri tavo rankose taip suklestėjo, o aš jai nieko gero neduočiau... tik nusmukdyčiau."

Tėvas turėjo atsižadėti minties, jog vyriausias sūnus perims jo darbą, ir 1854 metų balandžio 19 dieną pardavė savo kontorą. Ką jis manė apie tai, kad sūnus nesutiko vadovauti teatrui, kurio buvo tik sekretorius? Tikriausiai jam priekaištavo už atkaklumą, bet iš tiesų toks jo elgesys bylojo apie tvirtą pasiryžimą eiti pasirinktu keliu. Pirmą atkirtį Žiulis davė atsisakydamas grįžti į Nantą; antrą — atsisakydamas tėvo kontoros; trečią — atsisakydamas vadovauti Muzikiniam teatrui. Stengdamasis įrodyti, kad jis „ne iš kelmo spirtas", Žiulis Vernas negrįžtamai pasuka pavojingu literatūros keliu.

IX SKYRIUS

RAŠYTOJO DARBO PRADŽIA

Jaunystės kūriniai: „Pirmieji Meksikos jūrų laivyno laivai" (1851). „Kelionė oro balionu". „Martinas Pasas". Vėl teatras: „Mairūno brolija"— komiška opera pagal Injaro muziką (1853)

Laimė, Žiulis Vernas turėjo ne vieną priemonę tikslui pasiekti. Bandymais dramaturgijoje jis nusivylė, bet bandymai kitame žanre buvo sėkmingesni. Be to, jį rėmė Diuma ir Pitras Ševalje, *Le Musée des Familles* redaktorius, su kuriuo jis netrukus susidraugavo. Ševalje turėjo ryšių Nante; jis maloniai priėmė šį jauną žmogų, kurį jau pažinojo ir kuris pasirodė naudingas jo žanrui, turinčiam tam tikrą pasisekimą.

Tuo metu, kai paaiškėjo, kad „Sulaužytų šiaudelių" pasisekimas menkas, Žiulis Vernas rašė „Kiridinę ir Kidinerį", „Nuo Charibdės prie Skilos" ir kūrinį, kurį Pitras Ševalje išspausdino savo žurnale 1851 metais: „Pietų Amerika, istorinė apybraiža. Pirmieji Meksikos jūrų laivyno laivai." 1851 metų liepos 29 dienos laiške tėvui jis praneša: „Pitras Ševalje, taip mėgstantis duoti straipsniams tinkamus pavadinimus, padarė kvailystę: viršuje parašė „Pietų Amerika", o reikia rašyti „Šiaurės Amerika".

Kodėl Žiulis Vernas susidomėjo Meksika? Ar ne tuo metu susidraugavo su Žaku Arago, senu keliautoju, astronomo ir fiziko broliu? Originalaus proto, karšto būdo, puikiai valdąs plunksną, Žakas Arago, žinoma, sužavėjo smalsų ir entuziastingą jaunuolį [14].

Ar ne Žakas Arago, aklas arba beveik apakęs, veda į Kalifornijos sąnašynus Sakramento rajone aukso ieškotojus, patikėjusius juo, kai jis įkūrė Aragonautų draugiją?

Žiulis Vernas tuo pasinaudos, plaukdamas atgal „nuo Šiaurės Kinijos iki Pietų ašigalio, Ramiojo vandenyno ir Horno kyšulio antipodų! Aš mėgstu tą kasdieninę, kasvalandinę kovą su gamtos aistromis",— rašo jis Ševalje 1852 metais.

Nesuklysime pasakę, kad toks žmogus, susidraugavęs su Žiuliu Vernu, kurio vaizduotė įsiliepsnodavo nuo jo pasakojimų ir atmintis tiksliai užfiksuodavo daugiapusę tų pasakojimų informaciją, negalėjo nepadaryti jam įtakos.

Žiulis Vernas, kaip ir anksčiau, lankė Paryžiaus bulvarų teatrus, bet dabar jo mintys skriedavo toli. Bendraudamas su didžiuoju keliautoju, vėl ėmė svajoti kaip vaikystėje ir vaizduotis didelius laivus, plaukiančius pro Feido salą. Klausėsi Arago pasakojimo, o „Korali" skleidė bures ir traukė jį į tas tolimas salas, kur jis negalėjo nuvykti. Arago pats buvo tarsi nuotykis.

Be to, Arago buvo ir fiziko brolis, ir galima iš bet ko lažintis, kad vien Arago vardas Žiuliui Vernui sukeldavo prisiminimus pokalbių su savo pusbroliu, matematiku Anri Garse. Pas Arago jis susitikdavo ir su kitais keliautojais bei tyrinėtojais, geografais, svetimšaliais, įvairiais mokslininkais. Smalsaus jo proto troškulį malšino tie nauji šaltiniai, ir jis krypo prie geografijos, o paskui, keliaudamas nuo vienos įdomybės prie kitos,— prie tiksliųjų mokslų. Žiulis Vernas jau nebegalėjo neduoti sau klausimų ir nemaitinti vaizduotės kitais klausimais, dar gausesniais. Jam tiktai dvidešimt dveji metai, tačiau būtent šiuo laiku, matyt, prasideda esminis posūkis ir atsiranda didesnio užmojo sumanymų; nuo dabar Žiulis Vernas paženklintas likimo.

Kol kas jis dramaturgas, kuriam literatūra — tik mokėjimas meniškai užmegzti intrigą ir sumaniai ją plėtoti. Jis instink-

---

[14] Ši abejones kėlusi įtaka pirmajam Žiulio Verno bandymui vėliau pasitvirtina. *(Aut. past.)*

tyviai mėgina perkelti į šią naują kūrybos sritį jam įprastus teatro metodus.

Žiuliui užtenka sveiko proto suprasti, kad jo darbai, parašyti teatrui, vidutiniški ir kad apsakymai daug geresni. Iš jo laiškų žinome, jog tikrai jis turi „kitokių planų"; matyt, ketina juos įgyvendinti, kai bus tam pasirengęs. Sėti reikia gerą grūdą. Jis turi visko išmokti; jo smalsumas beribis, o kelias paaiškėjo jam parašius pirmą straipsnį apie Centrinę Ameriką. Kad galėtum kalbėti apie kokią nors šalį, reikia ją pažinti. Prisiklausęs Arago pasakojimų, Žiulis Vernas susidomi geografija, bet, kaip kiekvienas prancūzas, jos nemoka ir visas tas tolimas šalis mato pro vaikystės svajonių šydą, besidraikančias kaip rūko skivytai viršum didelių burlaivių, kurie plaukia iš Nanto uosto paslaptingų krantų link. Jis turi susipažinti su visokiais dokumentais ir tai daro sąžiningai, sekdamas tėvo profesiniais įpročiais.

Apsakymas „Pirmieji Meksikos jūrų laivyno laivai"— iš tiesų pirmas „bandymas", nes jame yra tam tikrų charakteringų bruožų, kurie vėliau atsiras šio romanisto kūryboje. Apsakymo rėmai jau dabar per siauri; autorius juose, regis, nekaip jaučiasi.

Užuomazga parašyta metodu, kuriuo jis dažnai naudosis ir kuris iš karto nukelia skaitytoją prie jūros: „1852 metų spalio 18 dieną didelis ispanų laivas „Azija" ir aštuoniom patrankom ginkluotas brigas „Konstancija" išmetė inkarą prie Guachano, vienos iš Marianų salų..."

Šį metodą nuo pat pirmų eilučių sukurti jūros atmosferą randame „Plaukiančiame mieste": „1867 metų kovo 18 dieną atvykau į Liverpulį. „Greit Isternas" turėjo išplaukti..." Ta pačia maniera parašyta ir „Penkiolikos metų kapitono" pradžia: „1873 metų vasario 2 dieną brigantina „Piligrimas" buvo 43°57' pietų platumoje..."

Nuo pirmos „Kapitono Hatero nuotykių" eilutės (pirma dalis „Anglai Šiaurės ašigalyje") autorius iškart sukuria paslaptingo jūros nuotykio atmosferą: „Rytoj, prasidėjus atoslūgiui, brigas „Forvardas", vadovaujamas kapitono K. Z. ir jo padėjėjo Ričardo Šandono, išplauks iš Naujųjų Princo dokų nežinoma kryptimi."

Skaitydami apsakymą „Pirmieji Meksikos jūrų laivyno laivai" greitai tarsi atsiduriame „Konstancijos" laive, kuris plau-

kia atviroje jūroje: laivo valdymo aprašymas, jūriniai terminai, viskas mus įtikina.

Kyla maištas, ekipažas bando užgrobti laivą, norėdamas jį parduoti Meksikos sukilėliams. Kai skaitytojas tikisi, kad kapitonas liks gyvas ir bus tik išlaipintas su savo karininkais kokioje nors saloje, jį staiga užmuša brigantinos rėja, kurią paleido išdavikas leitenantas, perpjovęs šotą.

Abu šio apsakymo herojai, rodės, atsidavę savo kapitonui, elgiasi taip, lyg būtų sudarę sąjungą su maištininkais, bet kadangi žinome, jog jie kilnios širdies, manome, kad tai tik gudrybė.

Toliau įvykiai klostosi Meksikos žemėje, skaitytojams pateikiama tam tikrų žinių iš geografijos, orografijos, ekonomikos ir botanikos; jos įterptos į pasakojimą ir į dialogus pagal metodą, kuris vėliau bus dažnai naudojamas ir mus tarsi perkelia į tas vietas, kur vyksta veiksmas.

Neapykantos apakintą maištininkų vadą pradeda graužti sąžinė; jis „prietaringas" ir jaučiasi „nusidėjęs", todėl kankinasi dėl savo nusikaltimo. Išvengęs žūties nuo lavinos, užkopia į milžinišką Popokatepetlio vulkano šlaitą ir per smarkią audrą, ištiktas haliucinacijų priepuolio, nužudo savo bendrininką, buvusį jo vedliu.

Jis bėga audrai siaučiant, patenka ant lianų tilto, bet tiltą laikantys mediniai kuolai griūna, nukirsti dviejų ištikimų jūreivių, kurie dėjosi prisijungę prie maištininkų tik todėl, kad galėtų atkeršyti už savo kapitoną.

Šis apsakymas, parašytas *Le Musée des Familles,* kaip ir kūriniai, parašyti *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* (Auklėjimo ir pramogos žurnalas) ir skirti panašiai publikai, baigiasi nubaudimu tų, kurie rezgė piktadariškas pinkles,— toks galas derėjo auklėjamajai šių žurnalų užduočiai.

Taigi šiame pirmame bandyme randame užuomazgą temų, kurios po daugelio metų suklestės „Nepaprastose kelionėse". Čia jau justi rūpinimasis dokumentacija, potraukis prie vulkanų išsiveržimų, audrų ir perkūnijų, gyvi dialogai, režisieriaus menas ir veržlus stilius, kurio paprastumas padeda skaitytojui ir autoriui sueiti į tiesioginį kontaktą. Tačiau šios savybės pasireikš tik po daugelio metų ir bus įvertintos protingo leidėjo, kuris, pats būdamas talentingas rašytojas, mokės jas atrasti.

Kitą mėnesį tas pats žurnalas išspausdino „Kelionę oro balionu", kurią, praėjus dešimčiai metų, po „Daktaro Okso" išleido Ecelis, pavadinęs „Drama ore".

1849 metų spalio 7 dieną mirė Edgaras Alenas Po. Šio genialaus rašytojo apsakymai buvo išspausdinti dviejuose tomuose: *Tales of the Grotesque and Arabesque* (1840) ir *Tales* (1845). „Nepaprastas tokio Hanso Falo nuotykis" yra pirmame tome, išverstame Bodlero po 1848 metų; šis egzempliorius, rastas Žiulio Verno bibliotekoje, yra ketvirtas leidimas, datuotas 1862 metais.

Tačiau, be abejonės, Žiulis Vernas buvo skaitęs Edgaro Po „Nepaprastas istorijas" po 1848 metų ir, žinoma, apsakymus „Istorija su oro balionu" ir „Nepaprastas tokio Hanso Falo nuotykis". Reikia manyti, kad kaip tik perskaitęs šiuos apsakymus jis pats parašė ir išspausdino 1851 metais „Kelionę oro balionu".

Edgaro Po apsakymuose viskas netikroviška. Pirma, nuotykis pateikiamas kaip „antis" žurnalistine šio žodžio prasme, tačiau dėl įtikimumo iliuzijos duodama šiek tiek informacijos: kalbama apie „elipsoidinės formos" dirižablį su pritaisytu Archimedo sraigtu, kurį iš dalies galima laikyti propelerio protėviu; dirižablis padarytas iš šilko, padengtas kaučiuko laku, pripildytas akmens anglies dujų; jo talpa keturiasdešimt tūkstančių kubinių pėdų. Aeronautams, pakilusiems juo skristi per Lamanšą, pučiant smarkiam vėjui, pavyksta perlėkti Atlantą!

Na, o Hansas Falas pasiekia Mėnulį batistiniu balionu, padengtu trimis sluoksniais lako, apmuštu iš oro pusės laikraštiniu popierium ir taip pat pripildytu keturiasdešimt tūkstančių kubinių pėdų nežinomų dujų, įeinančių į azoto sudėtį ir trisdešimt septynis kartus lengvesnių už vandenilį, nors aprašyta jų gamyba panaši į vandenilio gamybą. Skaitytojas jokiu būdu negali rimtai žiūrėti į šią fantaziją, iš kurios šaiposi pats autorius, visiškai nesistengdamas jos padaryti įtikimos. Jaunasis prancūzų rašytojas buvo paveiktas amerikiečių poeto polinkio į visa, kas nepaprasta, bet nieko nepasisėmė iš jo apsakymų, nebent troškimą suteikti tvirtesnį pagrindą dramatiškiems nuotykiams ore.

Nuo šio momento Žiulis Vernas laikosi principų, kuriuos išvystys po trylikos metų nagrinėdamas Edgaro Po kūrybą. Amerikiečių poetas taip lengvai būtų padaręs savo apsakymus

tikroviškus, jei būtų atsižvelgęs į keletą elementariausių fizikos dėsnių. Ar ne reikšminga, kad „Kelionė oro balionu" buvo išspausdinta *Le Musée des Familles* skyriuje „Mokslas šeimoje"?

1851 metais Žiulis Vernas pasineria į teatro gyvenimą, tapęs Muzikinio teatro sekretorium, ir atiduoda šioms pareigoms daug daugiau laiko, negu norėtų. Vis dėlto, kaip matėme, jam pavyksta parašyti eiliuotą komediją „Nuo Charibdės prie Skilos", bet jis neturi laiko atsidėti kitai eiliuotai komedijai, apie kurią be paliovos galvoja,—„Monai Lizai". Žiulis Vernas pavargęs, jaučiasi blogai, tačiau neįstengia atsispirti troškimui važiuoti į Diunkerką pas dėdę Ogiustą Alotą de la Fiuji. Jis išleido paskutinę penkių frankų monetą, bet užtat galėjo parašyti: „Aš mačiau Šiaurės jūrą." To jis niekad neužmirš.

1852 metais, tvirčiau atsistojęs ant kojų, Žiulis Vernas rašo su Šarliu Valiu dramą „Monleri bokštas". „Kalifornijos pilys, arba Riedantis akmuo neapsamanoja" pasirodo žurnale *Le Musée des Familles.* Penki eiliuoti komedijos „Dienos laimingieji" veiksmai ir „Gūžynių" libretas atims keletą valandų, likusių po sekretoriavimo teatre.

Tačiau Žiulis Vernas neužmiršta ir naujo žanro, kuriame išbandė savo jėgas, ir 1852-ųjų antrajame pusmetyje *Le Musée des Familles* išspausdina apsakymą „Martinas Pasas"; autorius juo labai patenkintas, nes „jis apskritai patiko, o šios istorijos galas jam atrodė toks, kokio būtų norėję skaitytojai" [15].

Šiame apsakyme Žiulis Vernas visų pirma nupiešia „dekoraciją": mes esame Limoje. Režisierius mus perkelia į triukšmingą, judrią atmosferą Didžiojoje aikštėje, kur vaikščioja moterys su mantilijomis, važinėja puskarietėmis elegantiški ponai ir kur galima sutikti ispanų, metisų ir indėnų, nekreipiančių viens į kitą jokio dėmesio, nes kiekvieną socialinę grupę skiria nuo kitų neapykantos ir paniekos praraja.

Mūsų dėmesį iškart patraukia gražuolė Sara, turtingo žydo Samiuelio duktė. Išvaizda ir dvasinėmis savybėmis ji visiškai skiriasi nuo tėvo. Metisas Andre Serta, turtingas pirklys, ketina vesti šią merginą, kurią nusipirko, sudaręs sandėrį su Samiueliu! Išdidus indėnas Martinas Pasas beviltiškai myli Sarą, bet negali jos vesti dėl savo padėties.

---

[15] Laiškas tėvui, pažymėtas 1852 metų rugpjūčio 22 dienos pašto antspaudu. *(Aut. past.)*

Abu varžovai stoja į dvikovą peiliais; sužeistas Serta nunešamas pas Samiuelį, o Martinas Pasas pabėga, bet ant tilto jį apsupa persekiotojai, ir jis šoka į sraunią upę, dalijančią Limą į dvi dalis. Visi mano, kad jis prigėrė. Nevilties pagauta Sara eina melstis į šv. Onos bažnyčią.

Tačiau Martinui Pasui pavyko iškopti į krantą ir pasislėpti prabangiame markizo dono Vegalio name — tas jam suteikė prieglobstį. Deja, markizo, priklausančio kilmingiausiai aristokratijai, finansinė padėtis beviltiška. Bet jis nesibaimina gresiančio skurdo, nes neranda paguodos nuskendus žmonai ir dukteriai. Pavargęs nuo niekam tikusių ispanų ir egoistų metisų, jis prisiriša prie Martino Paso ir atsiduoda, jo nuomone, teisingam indėnų reikalui.

Indėnai rengia sukilimą, vadovaujami Sambo, Martino Paso tėvo; sukilimo vadu buvo numatytas pats Martinas, bet saviškiai nustojo juo pasitikėti, kai jis įsimylėjo Sarą.

Jaunasis indėnas atsitiktintai išgirsta slaptą Sertos ir Samiuelio pokalbį ir taip sužino, jog nuskendus laivui, Samiuelis išgelbėjo vieno didiko dukterį ir visiems paskelbė, kad jinai jo duktė. Ją vedęs, o paskui atskleidęs jos aukštą kilmę, Serta bus priimtas į aukštąją Limos visuomenę; tad Samiuelis ir parduoda jam Sarą už šimtą tūkstančių piastrų.

Pasirašinėjant vedybų sandėrį, Sara dingsta, padedama Martino Paso, kuris ją atiduoda globoti donui Vegaliui ir ima vadovauti sukilimui. Miestą užplūsta sukilėliai. Martinas Pasas bėga pagelbėti donui Vegaliui, apsuptam indėnų, ir turi kovoti su savo šalininkais ir su tikru tėvu! Sambo ateina į galvą suvesti jį su Serta ir jo būriu. Metisas žūsta, o indėnas pasiima savo aukos piniginę ir ten esantį raštelį, iš kurio matyti, kad Sara — dono Vegalio duktė. Tuo metu Sambo pagrobia Sarą, ji pasmerkiama mirti: su medžio žievės laiveliu įmetama į Madeiros upės krioklį. Laivelis lekia link prarajos, Martinui Pasui pavyksta užmesti lasą ant netvirto laivelio, bet jį kliudo strėlė; jis įkrinta į laivelį ir drauge su Sara žūsta krioklio verpetuose; kita strėlė perveria donui Vegaliui širdį.

Tokia gana dirbtinė šio daug žadančio apsakymo pabaiga.

Šarlis Noelis Martenas, parašęs nuostabią pratarmę pilnam Žiulio Verno kūrinių rinkiniui, išleistam *Recontre* leidyklos, mano, kad „Martinas Pasas" rodo įvykus posūkį rašytojo kūryboje, mano nuomone, jau pasireiškusį kuriant „Pirmuosius Mek-

sikos jūrų laivyno laivus" („Dramą Meksikoje"). Tačiau tikra tiesa, jog šis apsakymas atskleidžia vieną iš pagrindinių rašytojo talento savybių; šio apsakymo sukūrimo istorija labai įdomi — autorius jį parašė pamatęs Peru dailininko Merino, Arago bičiulio, akvarelių albumą, o tai, Šarlio Noelio Marteno nuomone, pabrėžia „Žiulio Verno prozos tapybinę pusę. Žiulis Vernas, kaip Hugo, buvo fantazuotojas ir turėjo lakią vaizduotę — jis mintyse matydavo scenas, kurias vėliau nepaprastai tiksliai aprašydavo, ir tai rodo, jog jis buvo labai pastabus, kas būdinga dailininkui... Didžiausia Žiulio Verno paslaptis — kad jis mokėjo priversti dešimtis milijonų skaitytojų pamatyti, ką pats buvo matęs vidiniu žvilgsniu."

Ši nuomonė visiškai sutampa su mano nuomone, kurią pareiškiau išėjus knygoms „Iš Žemės į Mėnulį" ir „Aplink Mėnulį". Autorius gyvena savo aprašomose vietose; vaizduotė jį nuneša tenai, ir jis mato jas taip aiškiai, kad mums susidaro įspūdis, jog iš tikrųjų ten esame; tai svarbiausias jo kūrybinės manieros bruožas. Jei reikėtų, rastume šio teiginio patvirtinimą jo laiškuose, kuriuose jis nuolat kartoja kalbėdamas apie kiekvieną savo knygą:

„Gyvenu savo patrankos sviedinyje... Esu 80° platumoje, temperatūra — 80° žemiau nulio; sloguoju dėl to, kad rašau... Keliauju po vandeniu... Visa širdimi esu „Juodojoje Indijoje" ir nebegalvoju apie nieką kitą. Aš Naujojoje Zelandijoje..."

Ar neparadoksalu, kad jis pats nepastebėjo turįs šį brangų talentą ir atkakliai eikvojo energiją kurdamas komiškų operų libretus arba vidutiniškas komedijas?

Matyt, nesuvokė, ką jam žada sėkmingas „Martino Paso" pasirodymas, nes tuo metu labai džiaugėsi drauge su Injaru sukūręs kitą komišką operą, kurią tikriausiai priims Muzikinis teatras. Jo nuomone, „tai nepaprastai linksma muzika ir eilės". Iš tiesų ši komiška opera buvo priimta 1853 metais ir pavadinta „Mairūno brolija" [16].

---

[16] Būrys jaunų plevėsų su mairūnu sagos kilpelėje atvyksta į Bonifaso smuklę, ketindami suvedžioti jo žmoną ir pagrobti dukterį Marseliną; tai padės operos herojui Semplisui atsikratyti drovumo komplekso. Vyne jis semiasi drąsos, kurios jam trūksta. Nuramdęs smuklininką, kovoja su piktavaliais vaikinais, stengdamasis sužlugdyti klastingą jų sumanymą. Marselina jam atsidėkoja — užsikiša už korseto puokštę, kurią jis buvo jai padovanojęs; plevėsų vadeiva atpažįsta

Pjeras Vernas taip gerai įvertino „Martino Paso" privalumus, kad patarė sūnui siekti Akademijos premijos. Šis patarimas nepatinka jaunajam 1852 metų priešginai, ir jis gana šiurkščiai atkerta:

„Na, o dėl Akademijos premijos, tai ačiū; dėl jos reikia regzti intrigas, kaip dėl absurdiškų Instituto posmavimų, ir dažnai geriausieji netampa laureatais; jei būtina intriga, aš ją panaudosiu geriau."

Tėvas eiliakalys prie savo komplimentų pridūrė priekaištą, kuris galėjo išsekinti beištrykštantį šaltinį: kodėl Žiulis nerašąs eilėraščių? „Bet aš visą laiką juos rašau, ir gana daug, šiuo metu mane yra užvaldęs „Leonardas da Vinčis",— atsako jis.

Ši komedija —„savo maniera nuoširdi ir meniška", „Miuse pjesių stiliaus",— kurią jis galų gale pavadins „Mona Liza", matyt, ilgai brendo jo vaizduotėje. Tačiau niekad nebuvo išspausdinta, nors ir turi žavesio, ir aš ketinu ją panagrinėti vėliau, kai bus sprendžiama, kiek jos autorius buvo antifeministas.

X SKYRIUS

MOKSLO POTRAUKIS

Rašytojo orientacija pagerėja: kelionės, geografija, tikslieji mokslai ir netrukus fantastika. „Meistras Zacharijus" (1854); „Žiemojimas ledynuose" (1855). Vėl teatras: „Dienos laimingieji", eiliuota komedija

Geografija, atrodo, yra pirmasis mokslas, kurio Žiulis Vernas ėmė nuodugniai mokytis. Tačiau viskas siejasi, ir negalima kibti į kurią nors vieną discipliną, nepalietus kitos. Smalsaus jo proto akiratis, žinoma, prasiplečia: geografija negali apsieiti be fizinės geografijos ir fizikos, o fizika neatskiriama nuo

---

puokštę: jis pats ją buvo padovanojęs drąsiam žmogui, „ištraukusiam jį skęstantį iš vandens". Dabar plevėsos pasirengę globoti savo vadeivos išgelbėtoją ir reikalauja, kad Bonifasas išleistų už jo dukterį. *(Aut. past.)*

matematikos. Aplinka, kurioje vyko dvasinis Žiulio Verno vystymasis, buvo palanki jo intelektualiniams siekiams: pas Arago jis bendravo su skirtingų profesijų žmonėmis, pradedant literatais ir baigiant astronomais, be to, su geografais ir dailininkais; pas Taleksi lankydavosi nemažai žymių asmenybių — muzikos mylėtojų.

Artima draugystė su pusbroliu Garse Žiuliui padėjo susipažinti su matematikos mokslais. Anri Garse gimė Provene 1815-aisiais,— vadinasi, buvo trylika metų vyresnis už Žiulį; tai jis laikė pinigus, patikėtus jam Pjero Verno, ir davinėjo studentui. Jis buvo Henriko IV licėjaus ir Politechnikos mokyklos matematikos dėstytojas ir 1853 metais išspausdino „Kosmografijos pamokas", o 1856 metais —„Mechanikos elementus". Mes žinome, kad jaunasis Žiulis susidomėjo šiais jo darbais; kalbėdamasis su savo pusbroliu, jų autorius gal pridurdavo komentarus, kurių tas pageidaudavo.

Diena po dienos jaunasis Žiulis aistringai tobulina savo geografines žinias ir, turėdamas puikią atmintį ir padrąsintas nuoširdžių pokalbių su keliautojais, tyrinėtojais ir geografais, pats tampa geografu.

Neįmanoma deramai įvertinti jo darbštumo. Būdamas teisės mokslų studentas, dramaturgas, Muzikinio teatro sekretorius, o vėliau biržos makleris arba romanistas, jis dirba be atvangos. Sutinka paaukoti aštuonias valandas per dieną tarnybai, bet į jas žiūri kaip į prarastą laiką. Tikrąjį darbą nuo penktos valandos ryto dirba namie arba Nacionalinėje bibliotekoje, kurioje uoliai lankosi ir kurios turtai jį žavi.

Pamažu išaugo Žiulio Verno meistriškumas. Jam beliko patikrinti, ar sugeba jį tinkamai panaudoti: padrąsintas labai gero įspūdžio, kurį jis padarė Pitrui Ševalje, sužavėtam jo žinių, parašė apsakymą „Pirmieji Meksikos jūrų laivyno laivai" [17].

Jei būtų turėjęs tvirtą pagrindą, Žiulis Vernas, be abejonės, būtų nuodugniai mokęsis kokios nors specialybės. Atsidėjęs literatūrai, stengėsi įgyti žinių iš įvairių mokslo sričių. Jis, ko gero, būtų iššvaistęs jėgas, jeigu enciklopedinis jo protas nebūtų suradęs tam tikro kristalizavimosi taško, užduoties savo, neofito, veiklai tiksliųjų mokslų srityje. Sukauptos įvairiau-

---

[17] Išleido Ecelis po „Michailo Strogovo", pavadinęs „Drama Meksikoje". *(Aut. past.)*

sios kortelės — De Amičis * suskaičiavo daugiau kaip dvidešimt tūkstančių [18]— būtų buvusios visiškai nenaudingos, jeigu jis nebūtų radęs būdo joms panaudoti. Žiulio Verno žavėjimasis mokslo pasiekimais ir vidutiniškas visuomenės domėjimasis jais davė jam mintį atkreipti dėmesį į mokslo pasaulį, reikalingą visų paramos, kad galėtų žengti toliau ne tik teorinių tyrinėjimų keliu, bet ir praktinio pritaikymo keliu, kuris vienas tedomino minią.

Negalėjo būti ir kalbos apie grįžimą prie Didro idėjų, paženklinusių jo epochą,— mokslinės minties skleidimo, padedant išsimokslinusiam elitui, vadovaujančiam šaliai. Socialinis klimatas pasikeitė: užmojai dabar buvo įvairiapusiškesni ir turėjo remtis platesniais visuomenės sluoksniais, ir tai, beje, buvo įgyvendinama nuo tada, kai dėl mokslo progreso pagausėjo intelektualių ir paraintelektualių žmonių. Ir argi nebuvo pageidautinas menininkas, sugebantis apdainuoti šį nuostabų XIX amžiaus mokslininkų žygdarbį?

Nepaprasta Edgaro Po kūryba galingu aidu atsiliepė Žiulio Verno kūryboje. Jam padarė didelį įspūdį keistas poezijos ir deduktyvinių samprotavimų mišinys, bet jeigu tas išpuikęs amerikiečių poetas ir turėjo kokį tikslą, tai visai kitokį negu Žiulis Vernas: mokslas jo kūriniuose vaidina antraeilį vaidmenį; jis yra tik dingstis išreikšti baisų sielos nerimą. Edgaro Po apsakymai — vaizduotės žaismas, per kurį autorius atskleidžia sudėtingus savo veikėjų psichologijos vingius ir reakcijas neįprasčiausiose situacijose. Jis vaizduoja labai keistus dalykus, moralės srityje jį domina išimtiniai atvejai, bet pagrindinis jo įkvėpimo šaltinis — išdidi panieka amerikiečių visuomenei ir pažangai.

Ši koncepcija priešinga Žiulio Verno pasaulėžiūrai — jis tiki, kad žmogus gali atrasti save įsitvirtindamas realiame ir priešiškame pasaulyje savo pastangomis, o ne paprasčiausiu kultu tokių sąvokų kaip Tiesa, Grožis arba net Pažanga, kurios kaip tik turi išplaukti iš realybės.

Vis dar glaudžiai susijęs su teatru, Žiulis Vernas daug laiko skiria dokumentacijai, tačiau laiškuose namiškiams apie ją net neužsimena, tartum jam būtų drovu prisipažinti, kad dirba darbą, kurį jie gali palaikyti nenaudingu. Jis buvo patenkintas

---

[18] 1895 metais. *(Aut. past.)*

„Martino Paso" pasisekimu ir tiek pat džiaugėsi, kai tėvas pagyrė pjesę „Dienos laimingieji", kurią jis laiko papročių komedija, o dabar atkakliai gina kitą savo pjesę, jo nuomone, charakterių komediją „Nuo Charibdės prie Skilos".

Būkime dėkingi Pitrui Ševalje, kad paprašė jį parašyti straipsnių ir apsakymų *Le Musée des Familles* ir neleido užmiršti žanro, atskleidusio jo sugebėjimus, kurių, matyt, nė pats nežinojo turįs. 1853 metų kovo 4 dieną jis rašo tėvui:

„Baigiau straipsnį, kurį man buvo labai įdomu rašyti; skaitydamas jį pamatysi, kad aš truputį pastabesnis, o to kaip tik trūko paskutiniams mano kūriniams. Reikia gerai žinoti, kad viskas išplaukia iš kokios nors filosofinės idėjos ir kad rašytojas turi ją pagrįsti nuosekliai vystydamas siužetą. Nėra fakto nei įvykio, kuris neduotų medžiagos doroviniam mąstymui,— štai ką reikia įsidėti į galvą ir praktiškai panaudoti."

1854 metais žurnale *Le Musée des Familles* išspausdinamas „Meistras Zacharijus, arba Laikrodininkas, pražudęs savo sielą"— apsakymas apie atsitikimą su sugedusiu laikrodžiu, kuris iš tikrųjų buvo su „reguliatorium". Šis apsakymas nuostabus daugeliu atžvilgių: jis fantastiškas kaip Hofmano pasaka, pateikia raizginį pozityvių tvirtinimų, keistų įvykių, poetinių polėkių ir samprotavimų, būdingų Edgaro Po manierai. Čia pirmąkart iškyla mokslo tema, bet, tiesą sakant, tik todėl, kad apsaugotų mus nuo puikybės nuodėmės, į kurią gali įstumti potraukis prie mokslo.

Kas skaitė šį apsakymą, prisimena Zacharijų, nagingą Ženevos laikrodininką, kuris, išradęs reguliatorių, vaizduojasi „atskleidęs sielos susijungimo su kūnu paslaptį"; sielą jis prilygina paleidžiamajai spyruoklei, o kūną — reguliavimo mechanizmui. Dievas sukūrė amžinybę; Zacharijus, padaręs šį atradimą, privertė paklusti laiką ir tolygiai išdėstė netvarkingai bėgančias valandas. Jis negali mirti, nes sureguliavo laiką, ir laikas turi mirti kartu su juo; jo gyvenimas susietas su gyvenimu jo laikrodžių, kurie genda vienas po kito dėl piktų kerų keisto gnomo, panašaus į sieninį laikrodį,— jo profesijos draugo, reguliuojančio saulės veiklą! Veltui Zacharijaus duktė Žeranda jį nusitempia į bažnyčią klausyti giedotinių mišių, norėdama nugalėti jo bedieviškumą,—„pasikėlęs į puikybę senis nenulenkia prieš

ostiją galvos" [19], ir senosios varpinės laikrodis sustoja ir neišmuša vidurdienio!

Tik vienas laikrodis eina kaip ėjęs — Andernato pilies laikrodis, kuriame kas valandą pasirodo koks nors katalikų devizas. Dabar laikrodžio kūrėjo gyvenimas priklauso nuo to, ar eis šis laikrodis, ir jam kyla viena mintis: jį pasiekti ir neleisti sustoti.

Sugriuvusioje pilyje jis pagaliau susiranda šį laikrodį ir jo savininką, kuris yra saulės laikrodininkas. Zacharijus džiūgauja, vis labiau keliasi į puikybę ir skuba užsukti laikrodžio, kad eitų visą amžių! Deja, dabar viršum ciferblato atsiranda ne dievobaimingi devizai, o bedieviški posakiai. Žeranda pakviečia atsiskyrėlį, ir tas ištaria burtažodžius, galinčius išvyti piktąją dvasią, bet pasirodo paskutinis posakis: „Kas bandys susilyginti su dievu, bus prakeiktas amžinai."

Laiką matuojanti mašina tuoj pat susprogsta, jos spyruoklė ima šokinėti po salę; Zacharijus ją vejasi, veltui stengiasi sučiupti, šaukdamas: „Mano siela! Mano siela!" — ir miršta.

Rašytojas ir vėliau, aukštindamas mokslą, į savo kūrinius vis įterpia samprotavimų arba kokį nors gyvenimo įvykį, kad mums primintų, jog žmogaus galia turi ribas. Savo pastangomis žmogus jas nutolina, bet jos vis dėlto egzistuoja.

Reikia pripažinti, jog šioje alegorijoje Žiulis Vernas kalba gana griežtai, ir tai rodo, kad jame vyksta kova. Taip mus žavintis jo mokslinis progresas susiduria su religiniais įsitikinimais, ir jis pajunta lyg sąžinės graužimą, kad labai vertina žmogaus žinias. Kuo didesnę pažangą jis darys studijuodamas tiksliuosius mokslus, tuo šis konfliktas švelnės. Būdamas dvidešimt penkerių metų, Žiulis Vernas kenčia susidūręs „su išpuikusiu mokslu, kuris viską semiasi iš savęs ir nebegrįžta prie neišsenkamo pirminio šaltinio", — kenčia tik dėl to, kad dar nelabai gerai supranta mokslinių atradimų reikšmę ir gyvena epochoje, kai pozityvizmas ir idealizmas nesutaria.

Šis keistas apsakymas yra kaltinimas ne tiek mokslui, kiek

---

[19] 1874 metų variantas; 1854 metų variante jis nulenkia galvą. K. Helingas * mano, kad tai religinių pažiūrų evoliucijos rezultatas (Žiulio Verno draugijos biuletenis, 1936 m. lapkričio mėn., p. 122). Šeno * nuomone, 1854 metų variante atsispindėjo *Le Musée des Familles* pažiūros. Tačiau aš manau, kad 1874 metais Žiulio Verno religinės pažiūros buvo kitokios negu jo tėvo. *(Aut. past.)*

potraukiui, kurį jis gali sukelti žmonėms, dedantiems į jį labai daug vilčių. Nereikia stebėtis, kad tos naujai įgytos žinios įgauna metafizinį rezonansą. Juk galutinis mokslo tikslas — bent šiek tiek paaiškinti žmogaus ir visatos ginčą ir padėti suvokti pirmapradžius pagrindus. Tačiau manyti, jog problema išspręsta, jog mes jau laiptų viršuje todėl, kad užlipome keletą pakopų,— vadinasi, atsisakyti pozityvizmo. Mokslas iš tikrųjų yra Danaidžių statinė. Praėjusio šimtmečio pabaigos scientizmas silpnėja, ir net dabartinis materializmas atsargesnis negu artimiausias jo prosenolis. Apskritai, nors filosofinės kryptys, kaip ir anksčiau, egzistuoja, bet jos rodo tik tam tikras dvasinio vystymosi tendencijas; dogmatiniais teiginiais dabar niekas nebesižavi. 1854 metais jų varžybos buvo daug aršesnės, ir kuklumo pamoka, duota meistrui Zacharijui, galimas daiktas, buvo naudinga. Būtent šį kelią ir pasirinks mūsų pasakotojas; drama žmogaus, kuris stengiasi valdyti jį gniuždančias gamtos jėgas, jam taps pagrindine tema, ir jis ją pailiustruos savo vaizduotės sukurtais siužetais.

Artėja kasmetinis Muzikinio teatro sezono uždarymas, ir „Žiulis Vernas nekantriai laukia tos akimirkos, kada galės palikti baisiai jam įgrisusį Muzikinį teatrą".

Šie žodžiai rodo, kad jo, kaip dramaturgo, įkarštis blėsta. Iš tikrųjų jis priduria, jog „daugiau mokosi, negu dirba"— pirma užuomina apie pastangas gilinti savo žinias tiksliuosiuose moksluose,— ir tai pagrįsdamas, pareiškia: „nes numatau naujų galimybių". Taigi sumanymas prijungti prie grožinės literatūros šią naują sritį, apie kurią mums kalba ponas Le Bra, jam kilo 1854 metais.

Jis siunčia tėvui perskaityti vieno veiksmo pjesę, parašytą eilėmis [20], praneša apie bandymus susirasti darbo Odeono ir Žimnazo teatruose, kol Muzikinis teatras uždarytas, bet neužmiršta paminėti, kad greitai bus išspausdintas jo „naujas pasakojimas apie žiemojimą Arkties ledynuose" [21]. 1851 metais, o ne 1854, kaip dažniausiai nurodoma, jis apsilanko Diunkerke pas dėdę Ogiustą Alotą de la Fiuji. Iš tiesų liepos 29 dienos laiške Žiulis praneša motinai apie šią kelionę; metai turi būti 1851-ieji, o ne 1854-ieji, nes laiške užsimenama apie apsaky-

---

[20] Kokią? Be abejonės, „Nuo Charibdės prie Skilos". *(Aut. past.)*
[21] Išspausdino Ecelis po „Daktaro Okso". *(Aut. past.)*

mus „Pirmieji Meksikos jūrų laivyno laivai" ir „Kelionė oro balionu", pasirodžiusius 1851 metais žurnale *Le Musée des Familles.*

Diunkerkas, jo žodžiais tariant, „nedidelis grynai olandiškas jūrų uostas", įstrigo jam į atmintį, bet labiausiai — Šiaurės jūros vaizdas.

Prie šio kranto jūros bangos, drumzlinos nuo dumblo ir purvo, yra pilkšvo atspalvio, kuris žadina turistams liūdesį. Tačiau jo vaizduotei ir melancholiška vietovė, ir jūros rūstumas — nuostabiausias penas. Priešiška žmogui jūros platybė ne stumia jį, o randa jo širdyje atgarsį; jo svajonės nuneša jį už šios pilkšvai žalsvos jūros, susisiekiančios su Arkties vandenynu ir paslaptingais ledynais. Pats jos pavadinimas skatina svajoti apie viliojančią nežinomybę; ši jūra jam atrodo kaip Šiaurės vartai — Šiaurės, prikausčiusios visas jo mintis. Jam patinka liūdesio apniauktas ūkanotų peizažų švelnumas, o saulė — priešas, kaip vėliau (1895 metais) jis rašys Eceliui, kurį žavėjo saulėti Viduržemio jūros krantai. Dabar mums aišku, kodėl jis su tokiu malonumu leidžia laiką su šiurkščiais Diunkerko žvejais.

Kai 1855 metais žurnale *Le Musée des Familles* pasirodo „Žiemojimas ledynuose", autorius prideda paantraštę: „Sužadėtinių iš Diunkerko istorija", kur atgyja prisiminimai apie trumpą viešnagę Diunkerke ir mintys, kilusios stebint Šiaurės jūrą.

Romi Žeranda iš „Meistro Zacharijaus", tikėjimu kovojanti su tėvo beprotybe, čia virsta Mari, kuri taip pat romi ir drąsiai kovoja, norėdama išgelbėti sužadėtinį. Abi herojės — švelnios ir energingos moterys.

Žanas Kornbiutas atidavė sūnui Lui brigą „Jaunoji drąsuolė". Buvo nutarta, kad grįžęs iš reiso, Lui ves savo pusseserę Mari. Kai tik laivas pasirodė horizonte, visi žvejai ir jūreiviai su kunigu priešakyje patraukė paskui sužadėtinę ir jos dėdę į prieplauką. Bet — skausmingas netikėtumas. Brigo vėliava pusiau nuleista — dingo kapitonas, kai brigas Malstrimo platumoje gelbėjo skęstantį laivą, ir dabar „Jaunoji drąsuolė" parplaukė į uostą vadovaujama kapitono padėjėjo Andre Vaslingo. Tėvas tuoj pat nusprendžia grįžti savo brigu į vietą, kur atsitiko nelaimė; Mari slapčia įsigauna į laivą ir plaukia ieškoti sužadėtinio, nors kapitono padėjėjas Vaslingas mano,

kad paieškos bus bergždžios. Paieškos užsitęsia, ir „Jaunoji drąsuolė" turi žiemoti ledynuose. Tik po daugybės įvykių, pavyzdžiui, dalies ekipažo maišto, kurį sukurstė Vaslingas, siekiantis Mari rankos, pavyksta ledynuose surasti Kornbiutą. Vaslingas žuvo, ir viskas būtų pasibaigę gerai, jei išvargintas šios ekspedicijos, nebūtų miręs drąsusis tėvas.

Šioje ilgoje novelėje lengva atpažinti temas, kurias vėliau rasime romanuose „Kapitono Granto vaikai" ir „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu"; ypač aiškiai matyti apmatai reikšmingo kūrinio —„Kapitono Hatero nuotykių".

Gal dėl būtinybės turėti pastovų uždarbį Žiulis Vernas negali atsidėti šiam žanrui, kuris jam taip sekasi. Laisvalaikiu jis rašo keletą komedijų, bet jos lieka jo stalčiuje, ir libretą komiškai operai „Ponas Šimpanzė" pagal Injaro muziką; ši opera buvo pastatyta Paryžiaus bufo teatre 1857 metais,— jos rankraštis kol kas nerastas. Sevesto mirtis 1854 metų liepos 1 dieną Žiulį Verną išvadavo nuo Muzikinio teatro sekretoriaus pareigų, nors jis turėjo jas eiti dar ištisus metus. Dabar jis galės dirbti savo nuožiūra. Nuostabu, kad jo laiškuose visiškai nerašoma apie kokią nors medžiagą žurnalui *Le Musée des Familles*. Jis tariasi su tėvu dėl komedijos „Vienuolika apsiausties dienų", kuri bus pastatyta tik po kelerių metų. Apie tai dar kalbėsime.

1855 metų lapkričio 20 dienos laiške Žiulis Vernas praneša motinai, kad „dirba ištisą dieną... kur nors išeina tik būtino reikalo spiriamas", kad „Džokondą" ketina pavadinti kitaip ir „uoliai rašo penkių veiksmų komediją, apie kurią jau yra kalbėjęs". Laiške be datos, adresuotame tėvui, jis praneša, kad prasidėjo „Mairūno brolijos" repeticijos ir vėl rodomos „Gūžynės". Na, o eiliuota komedija pagaliau baigta, ir Diuma sūnus tuoj ją neš į Žimnazo teatrą.

Ši eiliuota penkių veiksmų komedija tikriausiai —„Dienos laimingieji". Rimtesnė negu vodeviliai ir banalūs kūrinėliai, jo parašyti anksčiau. Čia jis stengėsi, kaip žadėjo, pavaizduoti Paryžiaus visuomenę — išjuokti jos tuštumą ir pinigų troškimą.

Finansininkas Monbrenas nori patrigubinti kažkokios ponios de Gor kapitalą naudodamasis akcijų smukimu, o paskui vesti klientės dukterį Loransą ir pasigrobti šios operacijos pelną. Jaunas bretonas, vardu Pjeras, mėgina sužlugdyti šį sumanymą,

ir todėl bankininkas, kuris, be to, sukompromituoja merginą, kad jungtuvės būtinai įvyktų, iškviečia jį į dvikovą. Netikėta mūsų kariuomenės pergalė pakelia biržoje akcijų kainas, o ne numuša. „Ak, verčiau ji būtų pralaimėjusi! — sušunka nusivylęs finansininkas ir atsisako jungtuvių, kurios jo nebedomina.

Dvikova įvyksta. Priešingai, negu buvo manoma, kilnus jaunuolio pyktis nugali breterio patyrimą, ir bankininkas žūsta. Reikia tikėtis, kad mergina, už kurią atkeršyta ir kurios širdis dabar susvyravo, ištekės už pusbrolio — šis jau gali prisipažinti ją mylįs.

Visuose penkiuose komedijos veiksmuose išjuokiama lėbautojų, marionečių ir veidmainių visuomenė: pjesė pilna tiradų, nukreiptų prieš spekuliantus, aukštosios visuomenės tuštumą, teatro kritikos ir „generalinių repeticijų" publikos abejingumą. Penktas veiksmas virsta tragedija.

Intriga puikiai plėtojama, ir matyti tam tikras meistriškumas. Jaučiama, kad ilgainiui, išsivadavęs iš jaunatviško naivumo, dramaturgas gali susilaukti sėkmės, tačiau ne tokios, kokią jam suteiks kitas pagaliau pasirinktas literatūros žanras.

XI SKYRIUS

VIENUOLIKTAS VIENGUNGIS

Žiulis Vernas dalyvauja „vienuolikos viengungių" pietuose, bet tai jam nekliudo galvoti apie vedybas. Tačiau jis neketina vesti iš išskaičiavimo, nors ir ne kartą patyrė nusivylimą

1854 metų balandžio 19 dieną Žiulis Vernas praneša tėvui, kad jį labai maloniai sutiko užvažiavęs į Paryžių „baisusis pirmininkas Žanvje[22]", kuris pasakė, kad Loransa jį ir jo tėvą paprašiusi ginti Diuverže; pirmininkas papriekaištavęs šiai panelei, kad ji „norėjusi vienu šūviu du zuikius nušauti, palikusi vargšą jaunuolį, Žiulį Verną, mirštantį iš meilės ir paskubėjusi ištekėti už Diuverže ir t. t."

---

[22] Nanto teisėjas. *(Aut. past.)*

„Žiemojimas ledynuose", išspausdintas 1855 metais, buvo parašytas 1854-aisiais. Tų pačių metų kovo 31 dieną Žiulis pranešė motinai, kad bus uždarytas teatras ir „jis galės gerokai pasivaryti į priekį su savo darbais".

Iš 1854 metų gegužės 31 dienos laiško žinome, kad teatras buvo uždarytas tik gegužės pabaigoje, o iš gegužės 17 dienos laiško — kad Žiulis užbaigė „maždaug dviejų tomų * kūrinį, užsakytą *Le Musée des Familles*". Apie kokį kūrinį jis kalba? Be abejonės, apie „Žiemojimą ledynuose", gana ilgą novelę. Tačiau jo piniginė beveik tuščia, ir norėdamas persikraustyti į Gerosios žinios bulvarą Nr. 18, į „tą patį penktą aukštą, iš kur jis, dvidešimt penkerių metų vaikinas, stebi bulvarų stebuklus", turi, kaip jau sakėme, pasiskolinti iš tėvo 60 frankų.

Ar dėl to, kad jaučia, „kaip senatvė lenkia žemyn žilą galvą", ir kad jau pasiekęs „tą gyvenimo laikotarpį, kai padoriam žmogui padidėja pilvas ir ima braškėti jaunystėje siūto drabužio siūlės", jis „atsisveikina su visomis vaikystės iliuzijomis" (bent taip tvirtina) ir su tam tikru pavydu pradeda žiūrėti į vesti ketinančius draugus?

Nejaugi jis vienas iš „vienuolikos viengungių" liks nevedęs? Tačiau šio laikotarpio nuotraukoje jis atrodo labai gražus vaikinas. Žiulis Vernas ką tik „padėjo didelę auką ant medicinos altoriaus"— taip jis rašo motinai 1855 metais. Mat bandė gydytis veido neuralgiją: „Nusiskutau barzdą,— paaiškina jis,— kad geriau galėčiau išsitrinti žandikaulį. Aš baisiai panašus į Matildą..."

1855 metų gruodžio mėnesį Žiulis rašo motinai: „Sakai, kad linki man to, ką gerai žinau. Ar tik ne švelnios žmonos? Garbės žodis, neatsisakyčiau." Pranešęs, kad jo draugas gydytojas Viktoras Mari veda pono Peluzo, Instituto nario ir Pinigų kalyklos direktoriaus, dukterį, jis konstatuoja: „Jam tai puiki partija",— ir priduria: „Nesuprantu, kodėl aš negalėčiau Paryžiaus aukštuomenėje susirasti žmonos, turtingos merginos, kuri, sakysim, išklydo iš kelio arba ketina išklysti... ir taip toliau!"

Nors, kaip paprastai, jis viską maskuoja juokais, justi, kad iš tiesų rimtai galvoja apie gyvenimo draugę. Nenuoširdžioje Paryžiaus aplinkoje, kurią išjuokė „Dienos laiminguosiuose", Žiulis Vernas pradeda jaustis baisiai vienišas — tai užmokestis už laisvę, iš pradžių jį taip viliojusią. Pasimetęs toje visuo-

menėje, šiek tiek nehumaniškoje, pilnoje abejingų žmonių, pajunta, kad jo širdis vis labiau ima trokšti švelnumo. Be to, bandydamas užkariauti Paryžių — apie tai svajoja visi jauni provincialai,— patyrė daugybę nusivylimų. Žiulis Vernas gyveno neturtingai, ir juo toliau, juo sunkiau jam buvo tą neturtą kęsti. Jis sirgo, ir dabar jo sveikata ne kažin kokia. Jam labai praverstų šalia turėti moterį. Vėliau jis rašys: „Dviese lengviau kęsti nepriteklius."

Aš neabejoju, kad pirmoji meilė Karolinai ilgai kamavo Žiulį Verną kaip tikra žaizda, nes po penkerių ar šešerių metų jis su kartėliu tarė Karolinos vardą. Ar nusikvatojo jaunoji lengvabūdė, kaip rašo viena draugė? Ar tik šyptelėjo, kaip rašo kita? Galimas daiktas, bet aš manau, kad čia tik išsireikšta vienaip ar kitaip. Jos neigiamo atsakymo visiškai pakako, kad atstumtas garbintojas imtų sielvartauti. Svarbu tik tai, kad jis jos niekad neužmiršo.

Žiulis bando nusiraminti dirbdamas. Motina įsitikinusi — ir tai visiškai natūralu,— kad vedybos būtų geriausias vaistas, bet į jos pasiūlymus sūnus atsako juokais. Nežinau, ar iš tiesų jis pasakė jam priskiriamą sąmojį apie „panelę Eloizą, pašėlusiai karšto temperamento merginą, menkiausia kibirkštėlė — ir užsiliepsnos"; tačiau aš abejoju, kad Žiulis Vernas būtų taip pasakęs šios panelės tėvui, kuris prašė jį kontramarkių į spektaklį. Matyt, čia sumaišyti du atvejai. Muzikinio teatro sekretorius iš tikrųjų pasiuntė Ninetės Šegijom tėvui bilietus į ložę; apie tai rašo motinai 1855 metų birželio 21 dieną ir juokaudamas priduria: „Jis, nedėkingasis, man nepasiūlė dukters rankos... Tartum aš negaliu, kaip bet kuris kitas, padaryti laimingos šios jaunos ir turtingos įpėdinės."

Be to, jau minėto 1853 metų kovo 14 dienos laiško pabaigoje jis rašė:

„Ką aš tau padariau, brangi mamyte, kad nori mane apvesdinti? Turbūt ant manęs už kažką baisiai pyksti... Mane apvesdinti su kreole — vadinasi, sujungti Vezuvijų su Etna! Ačiū. Kiek mudu prarytume pompėjų ir herkulanumų, neskaitant 15 000 bonų rentos..."

Aišku, nėra jokio ryšio tarp šių merginų, ir mes nežinome, ar panelė Eloiza buvo kreolė. Iš tiesų Ninetės Šegijom tėvas buvo sumanęs ištekinti dukterį, bet norėjo vieno ar kito iš dviejų brolių.

Žiulis Vernas nesijaudino, kad 1854 metais Loransa Žanmar netapo jo žmona dėl sąmojo — tas sąmojis buvo tik dingstis, nes mergina jau buvo nusprendusi ištekėti už kito, kuris, beje, nesuteikė jai laimės. Žiulį skaudino, kad Nanto šeimos nelabai vertino jį kaip jauną dramaturgą, bet jis buvo visiškai abejingas namiškių kuriamiems vedybiniams planams.

Į gyvenimo įvykius kiekvienas reaguoja savaip, žiūrint kokia jo psichikos sandara ir dvasinė būsena, atsiradusi po pirmųjų reakcijų, kurios žmoguje palieka pėdsakus. Mažas Žiulis iš pat pradžių pasireiškė kaip lakios vaizduotės vaikas, mėgstantis žaisti ir vadovauti žaidimams (vieno mokytojo laiškas, pateiktas ponios A. de la Fiuji knygoje, III skyriuje). Buvo linksmas ir net šaipūnas; ir toks liko. Jo pokštai tiko tai epochai, kada buvo nesmerkiami šiurkštūs juokai, bet draudžiamas ištvirkavimas. Šių laikų gražuolės susirauktų, išgirdusios žodžius, kurie sukeldavo garsų juoką apie 1850 metus. Šiurkščiai juokauti jis mėgo visą gyvenimą. Laiškai tėvams pilni tokių juokų.

Abejoju, kad per „vienuolikos viengungių pietus" jis deklamavo „baisiai nešvankias eiles", kaip nurodo jo nantietė biografė[23], kuri, matyt, išgirdusi senus Nanto gyventojų prisiminimus, manė, kad jaunuolis pernelyg droviems nantiečiams atrodė skandalingas žmogus! Argi jo vaikystės miestas nelaikė iššūkiu padorumui tokios nekaltos komedijos kaip „Sulaužyti šiaudeliai"?

Toma Mezonevo laiškas, rašytas 1925 metų rugsėjo 12 dieną, mums tai paaiškina:

„Šarlis Mezonevas buvo Žiulio Verno vaikystės draugas, ir visą gyvenimą juodu bičiuliavosi. Žiulis Vernas surengė mano tėvo ir motinos jungtuves Amjene. Jis buvo tėvo kompanionas Egli kontoroje, ir mano tėvo dėka Žiulis Vernas, kuris visiškai nebuvo verteiva, paliko biržą... Na, o dėl vienuolikos viengungių, tai tėvas man apie juos pasakojo, bet niekad nesakė, kad Žiulis Vernas ten dainavo nešvankias dainas; beje, tai nebuvo jam būdinga: jis buvo kandus, bet nelengvabūdis."

Ši artimo draugo nuomonė pernelyg gerai patvirtina mano tėvų žodžius, ir aš rimtai nežiūriu į „literatūrinius keistumus", kurie priskiriami rašytojui. Net abejoju, ar autentiška nešvanki

---

[23] Ponia Alot de la Fiuji. *(Vert. past.)*

poema, išleista Paskalio Pia *, bet ne dėl joje esančių juokų, o dėl jų pateikimo manieros. Tariamas autorius mėgo nepadorius juokus, bet mokėjo juos išreikšti ne taip šiurkščiai.

Nusivylimas, kurį jis patyrė, kai Karolina atstūmė nuoširdžią jo meilę, labai jį sukrėtė. Pagiežos jai nejautė, bet padarė tam tikras išvadas, paveikusias jo psichiką. Švelnumą, kurį jai jautė, turėjo paslėpti giliai širdyje. Su sielvartu kovojo gamtos duotu ginklu — humoru. Susilpnino emocionalų šios vidinės dramos toną šaipydamasis iš savęs ir nukeldamas nuo pjedestalo vaizduotės sukurtą moterį. Jis buvo susižavėjęs mergina, kuri jam sužadino karštą meilę, bet pati jos nejautė. O gal, būdamas labai santūrus, pernelyg vėlai atvėrė jai širdį? Visiškai natūralus drovumas jam kliudė būti drąsesniam, ir todėl jis nematė tikrų jausmų, kuriuos mergina galėjo jam jausti. Ji neišdavė jo, nes nieko nebuvo žadėjusi, bet jis jautėsi išduotas, nes anksčiau manė, jog ji myli jį taip, kaip buvo įsitikinęs. Nuo tada jis ėmė skeptiškai žiūrėti į moters jausmus, juos menkinti labiau negu derėjo ir, apibendrindamas šią savo patirtį, nusprendė, kad moterys klastingos ir nevertos meilės.

Jungtuvės pagal tų laikų Nanto madą davė jam rimtą pagrindą abejoti prie altoriaus vedamų skaisčių mergelių nuoširdumu. Čia didelę reikšmę turėjo įsigalėję įpročiai,— tai visiškai suprantama, bet nepriimtina aistringai širdžiai. Svarbiausia, tokioms jungtuvėms būdinga paklusnumas. Tik viena mergina galėjo jam tikti — Loransa, kuri, nepaisydama nieko, ištekėjo už mylimo vyriškio. Deja, kai juodu susipažino,— tokia jau likimo ironija,— ir vieno, ir kito širdis buvo nelaisva: Loransos širdis priklausė žmogui, už kurio ji ketino tekėti, Žiulio širdį buvo užvaldžiusi Karolina.

Motina be paliovos ragino jį žūt būt vesti, ir jis jau susitaikė su mintimi apie vedybas iš išskaičiavimo, kurios bent padarytų galą jo nevilčiai ir vienatvei. „Aš vesiu moterį, kurią man surasi, vesiu užsimerkęs ir atsegęs piniginę",— rašo jis jai.

Kandus jo juokų cinizmas pernelyg šiurkštus, kad juo patikėtum. Vedybos — ką gi, jis iš principo jau neprieštarauja, ir jo draugai jam įrodė, kad tokia pabaiga normali vienuolikai viengungių. Jis jiems truputį pavydi, bet negali rimtai žiūrėti į šį svarbų dalyką. Vedybos jam kol kas — „viengungiško gyvenimo laidotuvės", ir kai jis dalyvavo savo draugo, gydytojo

Mari, vestuvėse, „susijaudino, matydamas šią laidotuvių procesiją", tai yra ėmė „pašėlusiai kvatoti ir dabar tebekvatoja",— priduria jis.

Šios vestuvės jam davė progą pasilinksminti: „Niekaip neįsivaizduoju savęs svarbiausiu asmeniu tokioje ceremonijoje. Ji man atrodo nepaprastai komiška. Ir vis dėlto. . ." Šis nebaigtas sakinys išduoda autorių: jo juokai dabar jau — tik pagyrūniškumas!

Šitas vaikinas negali vesti iš išskaičiavimo. Jis įsivaizduos save savo vestuvėse tik tada, kai kažkas atsitiks jo galvai dėl to, kad kažkas atsitiks jo širdžiai. Apvaizdos keliai nežinomi — kiekvienas tai supranta,— jie mus nugramzdina į aplinkybių magmą ir kaip Maksvelio genijus veda prie vienintelio langelio, už kurio mūsų likimas.

XII SKYRIUS

MEILĖ IR FINANSAI

Žiulis Vernas Amjene susitinka su jauna našle Onorina de Vjan. Norėdamas gauti reguliarų uždarbį, imasi finansų ir pradeda dirbti pas vieną Paryžiaus biržos maklerį. 1857 metais veda Onoriną

1856 metų gegužės 8 dieną apvaizdos skirtas Žiuliui kelias buvo šiaurės geležinkelis, kuriuo jis nuvyko į Amjeną,— ten jo draugas Lelaržas kėlė vestuves su panele Eme de Vjan. Gal kas pamanys, kad jis važiavo į Amjeną ketindamas pasinaudoti proga ir susirasti ten nuotaką? Tai visiškai neįtikima, bet viena nekelia abejonių: jis jau pasirengęs užsinerti kilpą ant kaklo!

1856 metų gegužės 8 dieną Žiulis paprasčiausiai praneša: „Pirmadienį vykstu į Amjeną. Mano draugas Lelaržas veda panelę Eme de Vjan."

Iš kito jo laiško (motinai) matome, kad šitame mieste, reikia pasakyti, tuo metu gana niūriame, jis rado Kapujos * malonumų:

„Tebesu Amjene, kur mielas de Vjanų šeimos vaišingumas mane įpareigojo pabūti ilgiau negu ketinau."

Įpareigojimą jis priėmė labai noriai!

Žiulis Vernas patikliai įkėlė koją į šį Pikardijos miestą, net nenumanydamas, kad čia spendžiami žabangai viengungiui, kuris save laikė užkietėjusiu. Šitoje provincijos aplinkoje nebuvo nieko, kas galėjo jį sužavėti ir sukelti nepilnavertiškumo jausmą, dėl kurio jis pasidarydavo drovus. Priešingai, jis atvyksta apgaubtas paryžiečio aureolės. Nante jis nantietis, ten teisiamas, matuojamas bendru matu; ten jis varžosi, ten yra savo prietarų belaisvis. Šioje naujoje, Amjeno, aplinkoje Žiulis Vernas daug laisvesnis, nes čia jis svetimas.

De Vjanai — visai paprasti žmonės, ir jų šeima nuoširdžiai linksminasi. Žiulis Vernas tuoj pat užsikrečia gera nuotaika, kuri, tiesą sakant, būdinga jo charakteriui. Jis „žodžio kišenėje neieško" ir todėl visiems patinka. De Vjanai ištaisė puikias vestuves, kaip daroma provincijoje: Nante ir ypač smagurėje Pikardijoje. Užkrečiama banketų šiluma Žiulį Verną palankiai nuteikia.

Ir štai šioje šventiškoje atmosferoje priešais jį išnyra mielas, beveik užmirštas siluetas! Graži, net labai graži, elegantiška, juki Karolina tik pakeitė vardą — dabar ji Onorina! Tai šiandieninės nuotakos sesuo — jauna našlė. Našlė? Na ir kas! Ji turi du vaikus. Na ir kas!

Onorina jį sužavi, kaip kadaise Karolina, ir dėl tų pačių priežasčių, kurių jis sau neprisipažįsta. Kaip nepabrėžti aplinkybės, kad abiejų moterų charakteriai panašūs? Karolina buvo graži, Onorina ne prastesnė. Karolina juokėsi, juokiasi ir Onorina. Ponia de la Fiuji Karoliną vadina — galbūt per greitai — jauna patrakėle. Ji būtų galėjusi taip pat atsiliepti ir apie Onoriną. Sakykime, kad abi buvo labai moteriškos ir lengvabūdės, bet jos turėjo ir kitų savybių, daug rimtesnių, kaip parodė gyvenimas.

Taigi galima sakyti, kad Karolina ir Onorina priklauso tam moterų tipui, kuriam Žiulis Vernas nebuvo abejingas. Pasak Vilje de l'Il-Adano *, kiekvienas vyras ieško tikrovėje idealios moters, savo vaizduotės vaisiaus. Tačiau mato tik jos išorę ir negali išvysti esybės, glūdinčios po tam tikru apvalkalu. Kokį atradimą, malonų ar nuviliantį, padarys jis vėliau?

Kol kas jo nuotaika kuo puikiausia:

„Praleidau aštuonias dienas tenai, tose iškilmėse, kur buvo visko: bučinių, rankų paspaudimų, apsikabinimų, džiaugsmo

raudų, malonumo ašarų, vestuvinių išdaigų, vedybinių emocijų, Amjeno pyragų, įdarytų dešrelių, dideliausių kumpių, tris valandas trunkančių pusryčių, pietų, prasidedančių šeštą ir užsibaigiančių vienuoliktą valandą vakaro! Ak, jei nemirsiu nuo persivalgymo, būsiu laimingas..."

Visas šis daugiažodis išvardijimas tik tam, kad būtų padaryta nelaukta išvada:

„Bet jaučiuosi gerai, miegu, valgau, juokiuosi ir daugiau negu kada nors galvoju apie vedybas; aš noriu vesti, man reikia vesti. Negalimas dalykas, kad moteris, kuri turi mane mylėti, dar negimusi, kaip pasakė Napoleonas ant Montero tilto." [24]

Pagal metodą, iki šiol tokį sėkmingą, Žiulis Vernas keletu eilučių pateikia savo numatyto plano matmenis:

„De Vjanų šeima, kurios nariu tampa Ogiustas, žavinga; ji susideda iš jaunos, labai malonios našlės, nuotakos sesers, pažiūrėti be galo laimingos, ir jauno, mano amžiaus vyriškio, Amjeno biržos maklerio, kuris uždirba daug pinigų ir yra mieliausias vaikinas pasaulyje.

Tėvas — senas atsargos kariškis, bet kur kas geresnis, negu paprastai būna tie atsargos kariškiai, o motina — neeilinio proto moteris."

Sofi galbūt nustebs: ji dar nėra girdėjusi, kad sūnus girtų ištisą šeimą! Po šios įžangos jis prisipažins, kad jam patiko ne vien ypatingas Amjeno anties pašteto skonis!

„Tavo įgimtas įžvalgumas tave įspės, kad po visu tuo kažkas slypi! Taip, aš manau, jog įsimylėjau jaunąją dvidešimt šešerių metų našlę! Ak, kodėl ji turi du vaikus! Man nesiseka. Amžinai atsiranda vienokių ar kitokių kliūčių. Ji našlauja septyni ar aštuoni mėnesiai..."

Šitaip paruošęs dirvą, rašo tėvui:

„Štai aš jau grįžau iš Amjeno... Ogiusto vedybos ir naujoji šeima, kurios nariu jis tapo, mane labai sudomino... Šioje de Vjanų šeimoje yra nuotakos brolis, mano amžiaus, maloniausias vaikinas pasaulyje. Jis įstojo į kompaniją su vienu iš savo draugų, norėdamas būti tarpininku tarp vertybinių popierių savininkų... ir Paryžiaus biržos maklerių... Be to, jo kompanionas ir jis pats sumokėjo šimtą tūkstančių frankų už biržos

[24] Laiškas motinai, 1856 metų gegužė. *(Aut. past.)*

maklerio vietą Paryžiuje... Puiki tarnyba jaunam žmogui, ir — jokios rizikos. Tai, ką jis dirba Amjene, dar lengviau daryti Paryžiuje didesniu mastu... Ponas de Vjanas labai gerai pažįstamas finansininkų ir maklerių pasaulyje. Jis lengvai galėtų padėti kuriam nors savo draugui tapti biržos makleriu Paryžiuje net už menką sumą... Taigi, brangus tėte, norėčiau žinoti, ar galėtum, progai pasitaikius, įmokėti pajų į biznį, tokį pat oficialų kaip advokato arba notaro kontora. Man reikia pakeisti gyvenimo būdą, juk mano padėtis negali visą laiką būti tokia netvirta... Jau ištisi metai neturiu darbo, ir kadangi jūsų duodamų pinigų tik pusiau užtenka, dabar, padidėjus kainoms, aš skurstu..."

Pjeras tikriausiai pašoko, sužinojęs šią naują užgaidą. Jo sūnus iš tiesų mėgsta staigmenas. Tėvas, labai rimtas žmogus, juristas, vis labiau ir labiau juo nusivilia. Ką? Atsisakęs būti advokatu kaip jis, kad galėtų atsidėti literatūrai, ir parašęs tik keletą lengvų, paviršutiniškų komedijų, atmetęs pasiūlymą vadovauti dideliam teatrui, dabar štai nori išbandyti laimę finansuose! Finansų pasaulis dar pavojingesnis negu literatūros, ypač jam, taip blogai paruoštam ir tokiam negabiam komercijai. Jeigu jis literatas, tegul ir būna!

Žiulis, bent šiuo metu, turi vieną savybę — jis atkaklus. Į tėvo argumentus atsako kitais, įtikinamesniais argumentais, vildamasis, kad tėvas pavargs ir nusileis. Į smūgį atsako smūgiu 1856 metų gegužės 29 dienos laiške:

„...Matau, kad, viena vertus, tu mielai man padėtum susikurti padėtį, o kita vertus, manai, jog aš nemoku blaiviai visko apgalvoti, susižaviu kiekviena nauja idėja, atsiduodu fantazijos įgeidžiams ir trokštu *mainų* tik dėl to, kad mėgstu *permainas.*

Aš visiškai nenoriu mesti pradėto darbo, juo labiau neketinu atsisakyti literatūros. Tas menas man be galo artimas, ir aš niekad jo neatsižadėsiu... Nusprendžiau neberašyti vodevilių nei kitų mažų pjesių; mano ambicija nenukentės, jei kruopščiai parašysiu vieną gerą komediją per metus...

...Bet man reikia padėties, tokios padėties, kad drąsiai galėčiau pasirodyti net žmonėms, nepripažįstantiems literatų."

Jis baigia nepaneigiamu, vieninteliu tikru argumentu:

„Beje, pasinaudosiu pirma pasitaikiusia proga ir vesiu: man baisiai nusibodo viengungio gyvenimas, jis mane vargina. Taip

galvoja visi mano draugai... Gal tau atrodys juokinga, bet aš noriu būti laimingas — nei daugiau, nei mažiau. Taigi, jei būdamas makleriu, kaip ir anksčiau, galėsiu gyventi Paryžiuje, man labai palengvės..."

Tiesą sakant, tai reiškia: aš noriu vesti gražiąją dvidešimt šešerių metų našlę su dviem vaikais, ir ji sutinka, bet jos „žavinga šeima" pagrįstai mano, kad badaujantis literatas — ne kažin kokia partija. Jeigu ne mažiau žavingam vaikinui, „de Vjanų sūnui", pavyktų išrūpinti man gerą tarnybą, „atsargos kariškis" būtų laimingas turėdamas tokį simpatingą žentą. Savaime aišku, Žiulį sužavėjo ši jauna daili moteris, kurios juokas jam buvo panašus į Karolinos juoką, ir ją sužavėjo šis gražus sąmojingas vaikinas. Ji neabejoja, kad jis bus malonus vyras. Visa tai rodo laimingi ženklai. Belieka viena: įtikinti Pjerą surizikuoti nedidele suma dėl biznio, kuriam jis nepritaria.

Raminanti frazė 1856 metų birželio mėnesio laiške jį tam paruošia.

„Šiandien pat rašau į Amjeną, kad ten aktyviai imtųsi vieno naudingo reikalo, apie kurį tau bus pranešta, ir aš labai džiaugsiuosi, jei dėl jo atvyksi į Paryžių. Sakai, kad truputį nepasitiki tuo ponu de Vjanu. Tai visiškai suprantama — jo nepažįsti, be to, reikia užmegzti dalykinius ryšius ne su juo, nes jis gyvena Amjene, o su žmonėmis Paryžiuje. Beje, neverta tuščiai kalbėti apie tai, ko dar nėra. Kai kas nors tinkama pasitaikys, pamatysime, kas iš to išeis.

Kartoju tau, brangus tėte, kad apie lošimą biržoje nėra net kalbos..."

Pjeras ne iš karto pasiduoda ir pasiūlo jam tenkintis kokia nors vieta pas biržos maklerį. Bet kadangi tėvas apie tai kalba, vadinasi, jis jau nusileido, ir sūnus tuo pasinaudoja:

„Prisipažįstu, noriu turėti deramą ir tvirtą padėtį, nes nuoširdžiai sakau — vienatvė mane slegia; be to, mano širdyje — beviltiška tuštuma. Tai rodo, kad aš jau tokio amžiaus, kai žmogui reikalinga sąjunga su kuo nors, ryšys... Tegu jis būna teisėtas... Kol būsiu neetatinis kandidatas į rašytojus, tėvai ir motinos suksis nuo manęs ir turės tam pagrindo...

Pajutęs, jog tėvas susitaikė su mintimi, kad sūnus bus nuolatinis biržos lankytojas, Žiulis patikslina savo planą:

„Mačiausi su ponu de Vjanu; jis kuo puikiausiai nusiteikęs ir labai aktyviai rūpinasi mano reikalais, kurie galėjo būti sutvarkyti jau prieš savaitę, jei sąlygos man būtų buvusios palankesnės."

Jo reikalai! Jau vien šis žodis ką reiškia! Belieka tik tuos reikalus aprašyti:

„Vienas iš jo draugų, labai rimtas... dabar tariasi dėl biržos maklerio tarnybos. Mat reikia įmokėti 40%, tai yra 50 000 frankų. Įmokėjęs šią sumą, pasidarau pajininku ir dirbu kontoroje arba savarankiškai. Ponui de Vjanui visais atžvilgiais labiau patinka pastarasis variantas, nes, jo nuomone, maklerio kontoroje nėra vietos, kuri man tiktų arba būtų pakankamai pelninga. Tu matai, brangus tėte, kad reikia apvalios sumos — 50 000 frankų."

Toliau išskaičiuojami stebuklingi rezultatai, kurių duos ši kombinacija!

„Brangaus tėtės" turbūt neįtikina tokia dialektika, nes 1856 metų rugsėjo 10 dieną sūnus, dėdamasis nustebęs, rašo: „...Matyt, mano laiškai nesuprantami, jeigu man priskiri mintis, kurių neturiu... „Vadinasi, nori lošti",— rašai. Jokiu būdu! Jokiu būdu..."

Plačiai, aštuoniose pastraipose, jis įrodinėja, kad nėra geresnės išeities, nes taip patarė ponas de Vjanas!

Jeigu Vernus ir ne visai įtikino šie argumentai, jie turi pripažinti, kad jų sūnus tvirtai nusprendė vesti jaunąją našlę. Sofi tikriausiai gynė sūnų sakydama, kad seniai ji stengiasi jį apvesdinti, kad vedybos jai atrodo vienintelė išeitis. Jos dukterys buvo tos pačios nuomonės. Šauksmas vaikino, „kuris nori būti laimingas", jas sujaudino. Apgultas Pjeras menkai priešinasi. Per draugą[25], gyvenantį Amjene, jis ima teirautis. Kokia ta Devjanų ar de Vjanų šeima? Kokia ta našlė? O sūnus, šio keisto sumanymo iniciatorius?

Jis nusileidžia, bet truputį apgailestaudamas, ir Žiulis turi dar kartą paaiškinti:

„...Tu nevisiškai supratai mano mintis ir elgesio motyvus. Kalbi apie literatūrinę neviltį. Bet prisiekiu, kad taip nėra; aš tik matau, jog iš literatūros neprasikursiu iki trisdešimt šešerių metų. Taigi nenoriu ilgai laukti, rūpi dabar bent šiek

---

[25] Tikriausiai Godfrua. *(Aut. past.)*

tiek susitvarkyti gyvenimą... Šis naujas darbas neatims iš manęs viso laiko, ir aš galėsiu daryti, ką mėgstu; mano pjesės vis tiek bus vaidinamos,— taigi niekas nepasikeis..."

Abi šeimos sutiko, kad Žiulis susituoktų su Onorina, ir buvo nutarta kelti vestuves, nes 1856 metų lapkričio 22 dienos laiške tėvui jis rašo:

„Aš irgi visiškai taip manau: stalo sidabras — ne suvenyras; verčiau auskarai... Juk tai pirma dovana. O kokia mamos nuomonė? Jei dovanosiu stalo sidabrą, atrodys, kad dovanoju sau pačiam?"

Pjeras kapituliavo, Žiulis ir šį kartą pasielgė, kaip norėjo. Na, o Sofi parašė tokį nuoširdų laišką, kad jis „buvo skaitomas keletą kartų, bučiuojamas, visus labai nudžiugino ir bus saugomas karalystės archyve". Ramus Pikardijos miestelis, nors ten prisnigo per visą pėdą, jam vis tiek atrodė gražus.

„Šiandien palieku šį mielą miestą, kur buvau užlaikytas. Nemanau, kad mūsų vestuvės įvyks iki sausio 15 dienos, reikia laikytis tam tikro padorumo ir parodyti dėmesį Morelių šeimai dėl vaikų. Man rodos, jie nori gedėti visus 1856 metus... Vyras mirė 1855 metų liepos mėnesį, bet to reikalauja padorumas... Dovanos bus nepaprastai kuklios; aš įteikiau nuostabią aukso ir jaspio grandinėlę už 235 frankus; nepirksiu nei auskarų, nei briliantų. Ji pati turi dailius briliantus, kuriems padarysime naują apsodą. Suknelės taip pat nereikia — ji turi jų užtektinai. Nebent nupirkti movą. Na, o apie kašmyrą dar pagalvosime — niekas nenuspręsta, be to, ji jau turi ilgą prancūzišką šalį ir dar vieną — kvadratinį. Galbūt iš jos briliantų padarysime apyrankę..."

Onorina tikriausiai raukėsi. Iš tiesų šis vidutinis literatas ir biržos parankinis — nelabai kokia partija. Tačiau jos optimizmo, matyt, nepalaužė tai, kad ruošiamasi panaudoti santuokos su velioniu Moreliu trofėjus. Ji mielai sutinka su šiais planais, net, galimas daiktas, pati juos pasiūlo, juk tokia visų neturtingų jaunavedžių dalia. Ji su džiaugsmu pritaria, kad vestuvės būtų paprastos ir keliamos 1857 metų sausio 10 dieną, kad santuoka būtų užregistruota miesto trečiojo rajono merijoje, o religinės apeigos įvyktų šv. Eugenijaus bažnyčioje. Šis bohema atsiduodantis paprastumas, šios skubios jungtuvės gal buvo jai ne prie širdies, bet ji neparodė nepasitenkinimo. Prisipažįstu, tai labai gražu, ir man be galo patinka, kad mano

senelė juokdamasi pradėjo tokį kuklų gyvenimą, mažai atitinkantį jos svajones.

Sofi ir Pjeras pasipiktinę! Juk jie buržua ir, be to, provincialai; jiems tikriausiai sunku tai suprasti. Vaišės *à la Béranger* antraeiliame restorane juos nuliūdina. Jie gali tik apgailestauti, kad dėl tam tikrų aplinkybių nesuruošta prašmatni puota, kaip per Eme vestuves! Keli Žiulio pakviesti draugai labai greitai pralinksmina visus šioje puotoje, kurią gyvina jaunojo sąmojis ir krištolinis jaunosios juokas.

Pjeras atgauna pasitikėjimą ir, padavus į stalą desertą, perskaito eiles, kurias pagal tradiciją sukūrė, ir taip įjungia šį įvykį į šeimos vestuvių grandinę.

Nedidelė jo poema baigiasi šitaip:

Ateik, dukrele ketvirtoji,
Tegu mūsų šeima gausioji
Prie židinio jaukaus ras vietos,
Draugėn su meile susispietus.
Nors ankšta kiek, tačiau džiugu
Pabūti tarp širdžių brangių.

ANTRA DALIS

XIII SKYRIUS

FINANSININKAS ORO BALIONE

Įsikūrimas Paryžiuje. Kelionė į Škotiją. Sūnaus Mišelio gimimas (1861). Žiulis Vernas rašo dar vieną istoriją apie oro balioną

Jaunavedžiai iš pradžių apsigyveno Gerosios žinios bulvare, o po kelių dienų — Sen Marteno gatvėje. O kur buvo Onorinos dukrelės? Nederėjo *ex abrupto* [26] vežtis į Paryžių šių mergaičių, pripratusių prie tylaus Amjeno. Savaime aišku, senelės de Vjan ir Morel jas mylėjo, be to, Onorina žinojo, kad negalima drumsti medaus mėnesio. Matyt, moters intuicija jautė, kad vyrą reikia pripratinti prie šeimos, pakeitusios jo gyvenimo būdą, ir nors jis turi gerų norų, verčiau tai daryti pamažu. Todėl yra pagrindo manyti, kad seneliai kurį laiką, bent iki balandžio mėnesio, globojo abi mergaites, Valentiną ir Siuzaną. Beje, taip tik spėjama, nes Žiulis tučtuojau pagalvojo apie šį keblumą — jis visiškai neketino kliudyti žmonai patenkinti motinišką instinktą. Mergaitės neturi nukentėti, kad jų motina ištekėjo. Ir iš tiesų Žiulis greitai ėmė į jas žiūrėti kaip į savo tikrus vaikus. Matyt, jis taip dažnai kraustėsi iš vienos vietos į kitą dėl to, kad pagerėjus materialinei padėčiai, aprūpintų šeimą didesniu butu, atitinkančiu jos poreikius.

Mes žinome, jog iš Sen Marteno gatvės jis persikėlė į Monmartro bulvarą, paskui — į Madžentos bulvarą, į Solnje pasažą, į Raudonojo kryžiaus skersgatvį. Baldų turėjo mažai, ir todėl kraustytis buvo lengva; ilgai galėjo juos pervežti ratukais!

Žiulis vėl ima gyventi kaip anksčiau ir nuo pat aušros sėda prie darbo; atsitraukia nuo jo tik keletui valandų, kurias skiria finansinei veiklai: dabar jo laiškai ne su Muzikinio teatro, o su Egli maklerių kontoros štampu. Onorina tuo metu parodo šeimininkės sugebėjimus: ji puiki virėja, mokanti vai-

---

[26] *Ex abrupto* — staiga *(lot.)*.

šinti savo svečius. Tačiau jaunoji moteris pirmąkart nusivilia: Žiulis — ne gastronomas! Jis nesugeba vertinti kulinarijos meno ir abejingai — o tai piktina žmoną — suvalgo viską, kas jam įdėta į lėkštę!

Be to, vyras dažnai išeina iš namų: jam reikia uždirbti, nors ir nedaug, pragyvenimui ir, kaip anksčiau, pabendrauti su draugais iš literatūrinio pasaulio. Žinoma, jis stropiai lanko biržą, bet reikalų turi mažai, ir atrodo, kad ten eina kaip į klubą! Prie biržos kolonados būriuojasi jauni finansininkai, tokie kaip jis, bet čia ateina daug žmonių, besidominčių literatūra ir teatru, nes tuo metu finansai ir literatūra gerai sutarė: Diukenelis, kuris vėliau bus Šatle teatro direktorius, F. de Kardajakas, Vodevilio teatro savininkas, Šarlis Valiu, *Le Musée des Familles* redaktorius, Filipas Žilis, tapęs po Žiulio Verno Muzikinio teatro sekretorium, Lorua, pianistas Deliu, Zaba iš *Charivari* redakcijos, Gajardo, Diuklerkas, romanistas Feido (vodevilių autoriaus tėvas) ir daugelis kitų!

„Ši grupė buvo žinoma,— pasakoja Diukenelis,— ir Žiulis Vernas pasidarė jos branduoliu, turinčiu pasisekimą daugiau dėl šmaikščių kalbų negu dėl finansinių reikalų. Jis neieškojo žodžio kišenėje, buvo šaipūnas, skeptikas visuose dalykuose, išskyrus vieną: būdamas bretonas, visą gyvenimą mąstė kaip katalikas. Ak, kaip buvo linksma prie kolonados!"

Laimė, Žiulį rėmė Šarlis Mezonevas. „Jis nebuvo finansų pasaulio žmogus,— rašo Šarlio sūnus,— ir tai mūsų nestebina; todėl Žiulio pajamos buvo menkos, ir jų užteko tik šeimai pragyventi. Onorina neniurzgėdama turėjo jomis tenkintis, bet ji gailestavo, kad vyras nevertina savo veiklos biržoje ir gaišta laiką tepliodamas popierių. Jos nuomone, jis per daug domisi mokslu, kurio reikšmės ji nesuvokia, ir be reikalo atsideda literatūriniam darbui, kuris jai atrodo visiškai nenaudingas. Onorina Žiuliui nebuvo tinkama pašnekovė; bet, laimė, šmaikštūs jo žodžiai ją prajuokindavo, ir čia ji sugebėdavo jam atsakyti.

Tačiau gyvenimas bėgo be konfliktų. Pasinėrusi į namų ruošos darbus, Onorina šokinėjo apie dukteris ir — galbūt net per daug — apie vyrą, įsikniaubusį į popierius. Globa, kuria ji apgaubė Žiulį, iš pradžių atrodė labai maloni šiam viengungiui — juk tiek metų jam jos trūko,— bet greitai ėmė var-

ginti. Ji trukdė susikaupti, ir jis dūsaudavo, kai rūpestingas žmonos dėmesys atitraukdavo jį nuo darbo [27].

Jis ėmė ieškoti patogesnio buto, kur būtų daugiau vietos ir kiekvienas galėtų dirbti savo darbą nekliudydamas kitam. O gal nuolatos kėlėsi iš buto į butą dėl to, kad taip buvo įpratęs gyvendamas vienas?

1859 metų liepos 15 dieną jis rašo tėvui:

„Mes ką tik grįžome iš Esono — Onorina, aš, Valentina, Injaras, Deliu ir Lerua,— praleidę tris dienas pas Ogiustą [28], kur mums buvo labai linksma, nors svilino 40° karštis... Po savaitės atvažiuosiu į Nantą, bet vienas... Alfredas Injaras man siūlo nemokamai keliauti į Škotiją. Nedelsdamas leisiuosi į šią žavingą kelionę... Man sekasi su kelionėmis. Nuvykęs į Esoną, išdūmiau į Reimsą, kur iš pagrindų apžiūrėjau nuostabiąją katedrą. Kol būsiu Škotijoje, Onorina viešės Amjene."

Kelionė į Škotiją bus reikšminga. Vėliau ji paskatins jį parašyti romaną („Juodoji Indija") ir galbūt įkvėps meilę škotams, kurie jo kūriniuose visada labai simpatingi. Iš tenai jis parsiveš daugybę užrašų: ši kelionė jį praturtins.

Tačiau jo veikla literatūros srityje ir teatre lyg sulėtėja. Vis dėlto 1860 metų rugsėjo 1 dieną pagal Injaro muziką Muzikiniame teatre pastatoma komiška opera „Ardenų viešbutis" [29], kuriai libretą parašė Žiulis Vernas ir Mišelis Kare, o Bufo teatre —„Ponas Šimpanzė", taip pat komiška opera, sukurta tų pačių bendraautorių. „Vienuolikos apsiausties dienų", trijų veiksmų komedijos, parašytos drauge su Šarliu Valiu, premjera įvyks Vodevilio teatre 1861 metų birželio 1 dieną.

1861 metų rugpjūčio 3 dieną buvo atverstas pirmas kitos komedijos puslapis: Žiuliui gimė sūnus Mišelis. Ar tai nebuvo blogas ženklas? Žiulis su džiaugsmu buvo priėmęs Injaro bro-

---

[27] Aš ne kartą esu girdėjęs šeimą apie tai kalbant. *(Aut. past.)*

[28] Pas savo svainį Ogiustą Lelaržą. *(Aut. past.)*

[29] Viešbučio savininko sūnus Žiuljenas, įsigijęs iki gyvos galvos prekybinę įmonę, ir jauna jo žmona Klodina dėl tamsos ir blogo oro praleidžia pirmąją naktį viešbučio virtuvėje. Mat netikėtai atvyksta paklydęs keleivis, ir jaunavedžiai turi užleisti jam lovą. Žiuljenas širsta ir tikisi jį išvaryti nugąsdindamas; taigi įsibrovėlis nuogas šoka pro langą. Aprėktas viešbučio savininko, kuris jį palaiko vagimi, pasisako esąs antstolis, ieškantis Žiuljeno. Tas mano, kad jis atėjo uždėti arešto. Anaiptol! Jis jam atnešė nuosavybės dokumentus, nes mirė jo šimtametis pardavėjas. *(Aut. past.)*

lio pasiūlymą leistis į pusantro mėnesio kelionę vienu jo kroviniu laivu, plaukiančiu į Norvegiją ir į kitas Skandinavijos šalis. Abu draugai sėdo į laivą birželio 15 dieną. Tačiau Žiulis paliko Injarą Danijoje, kur tas laukė įkvėpimo ieškodamas Hamleto pėdsakų — mat apie jį rašė operą,— ir nutraukė kelionę: nors ir apgailestaudamas, grįžo į Paryžių — žmona greitai turėjo gimdyti. Jis parvyko sūnui ką tik gimus ir todėl, tiesą sakant, išvengė daugybės nemalonumų!

Dėl šitos kelionės buvo padaryta skubota išvada, kad Žiuliui Vernui trūksta tėvo gyslelės, ir ši nuomonė yra kaip tam tikras priekaištas. Iš tikrųjų, jei turi tėvo gyslelę, vadinasi, patiri malonumą sūpuodamas vaiką, o jis, matyt, jo nepatyrė. Šiaip ar taip, būdamas santūrus ir šiek tiek drovus, Žiulis Vernas nemėgo rodyti savo jausmų. Bet jeigu tėvo jausmai pasireiškia rūpinimusi vaiko likimu, tai negalima sakyti, kad jis jų neturėjo, nes vėliau sūnumi labai rūpinosi. Atidavę duoklę jausmingumui, neužmirškime, kad jam reikėjo dirbti, nors ir trukdė vaiko verksmas — dėl to jis nuolatos skundėsi. Triukšmas Žiulį Verną vargino, nes jis atsidėjęs dirbo darbą, reikalaujantį sukaupti dėmesį ir viską gerai apmąstyti. Jis rašė istoriją apie oro balioną, ir Onorina skundėsi, kad „vyras nuolatos lindi balione", ir tai laikė kone pamišimu. Vieną dieną ji su palengvėjimu sušuko: „Pagaliau jis baigė terliotis su tuo balionu!"

Be reikalo ji nevertino užbaigto rankraščio, kuris turėjo pagerinti jos padėtį. Žiulis parodė Diuma ką tik sukurtą knygą. Didysis pasakotojas buvo sužavėtas ir ragino autorių eiti toliau šiuo savo atrastu keliu: po nuotykių romano parašyti mokslinį romaną! Taip Žiulio Verno literatūrinė paletė įgavo naują atspalvį. Diuma padarė ir daugiau: Žiulį Verną supažindino su romanistu Biša, kuris jį pristatė Eceliui.

XIV SKYRIUS

DU ŽIULIAI

Žiulis Vernas susipažįsta su leidėju Žiuliu Eceliu. Ši pažintis bus artimos draugystės ir vaisingo bendradarbiavimo pradžia. Žiulis Vernas tampa Le Magasin d'Éducation et de

Récréation bendradarbiu. Ecelio leidykla išleidžia „Penkias savaites oro balionu", kurios susilaukia didžiulio pasisekimo (1863)

Pjeras Žiulis Ecelis, žinomas Žiulio Ecelio vardu, gimė 1814 metų birželio 15 dieną. Jo tėvas, kilęs iš senos Elzaso šeimos, buvo pirmojo ulonų pulko pakinktininkas. Tarnaudamas garnizone, Šartre, jis vedė šio miesto merginą, ir Šartre jiems gimė sūnus, kuriame susijungė Elzaso ūmumas su Bosos savitvarda.

Šis labai gabus vaikas vienuolikos metų išsiunčiamas į Paryžių ir atiduodamas į Sen Stanisla mokyklą, kur puikiai mokosi. Dvidešimt vienerių metų, nenorėdamas sėdėti tėvams ant sprando, nusprendžia įsidarbinti pardavėju Poleno knygyne, Paryžiuje, Senos gatvėje. Šio knygyno savininkas buvo ir leidėjas, ir, be to, polemistas. Drauge su Tjeru ir Minje jis ėmė leisti *Le National*, laikraštį, smerkiantį Karolio X režimą, o 1843 metais įsteigė *L'Illustration.*

Taigi Poleno knygynas naujam tarnautojui buvo plati veiklos sritis, leidžianti pasireikšti jo intelektualinėms savybėms. Polenas labai greitai suprato, kad jaunasis Ecelis gali tapti puikiu bendradarbiu; po dvejų metų padarė jį savo kompanionu. Pamatęs, kad Ecelis turi literatūrinį talentą, Polenas pasikvietė jį į *Le National* redakciją ir tame laikraštyje ėmė spausdinti jo straipsnius. Tuo pat metu Ecelis įstojo į respublikonų partiją ir tapo aktyviausiu jos nariu, bet savo knygyno nepaliko.

1843 metais jam pavyko įsteigti savo leidyklą Senos gatvėje, name Nr. 33, ir įsigyti religinės literatūros knygyno fondą. Bendraudamas su Balzaku, Miuse, Sand, Nodje, Viardo, Žanenu, lankydamasis „Arsenale", Ecelis pats tapo rašytoju ir pasivadino Staliu. Pridurkime, kad jis artimai draugavo su Biksjo, kuris kartu su Biulozu pradėjo leisti *La Revue des Deux Mondes.*

1848 metų vasario revoliucijos išvakarėse Bastidas, *Le National* direktorius, ir Marastas, respublikonų partijos įkūrėjas, paprašė Ecelį nueiti pas Lamartiną informacijos. Jis rado poetą lovoje karščiuojantį ir su nuostaba išklausė jo pranašystę: „Respublika neišvengiama." Pamatęs, kokios pozicijos laikosi Makono oratorius, Ecelis paprašė jį vadovauti šiam judėjimui.

Tučtuojau buvo susitarta, kad Lamartinas kitą dieną susitiks su Bastidu ir Marastu viename Deputatų rūmų kabinete.

Pokalbis įvyko, bet teko jį sutrukdyti, kai Orleano kunigaikštienė pristatė susirinkimui dofiną. Ecelis pertraukė Ledriu-Roleno kalbą, paprašęs, kad jis duotų žodį Lamartinui; šis paskelbė respubliką. Laikinosios vyriausybės narių sąrašą sudarė Bastidas su Eceliu, ir būtent Ecelis parašė jį didelėmis raidėmis, padažęs pirštą į rašalą, ir iškabino.

Lamartinas, Ledriu-Rolenas, Diuponas de Leras, Kremje, Arsenas Use, Peltanas, Leveronas ir Ecelis patraukė į rotušę, kur Lamartinas, stovėdamas ant kanapos ir prilaikomas Ecelio, pasakė apie pustuzinį kalbų! Kad nebūtų per daug trikdomi Europos karalių rūmai, Lamartinas paėmė į savo rankas Užsienio reikalų ministeriją, paskyręs Bastidą generaliniu sekretoriumi, o Ecelį — ministrų kabineto šefu.

Kai gegužės 11 dieną Laikinąją vyriausybę pakeitė naujas ministrų kabinetas, užsienio reikalų ministro portfelis atiteko Bastidui, o Ecelis liko kabineto šefu. Valdžią paėmus Kavenjakui, Bastidas ir Ecelis ėjo tas pačias pareigas. Reikia pažymėti, kad 1848 metų rugpjūčio mėnesį kabineto šefas Ecelis užmezgė ryšius su Nadaru (Feliksu Turnašonu), dailininku satyriku ir kandžiu žurnalistu: tas pasisiūlė būti slaptu agentu, o jis ėmė naudotis jo, kaip karikatūristo, paslaugomis.

Lui Napoleonas Bonapartas buvo paskelbtas Respublikos prezidentu 1848 metų gruodžio 10 dieną. Nuo šiolei Ecelis nusišalina nuo politikos, bet neatsisako rinkti informacijos Vokietijoje — tokią misiją jam yra pavedęs Tokvilis. Leidėjas dabar atsideda savo leidyklai — Balzako, Sand, Lamartino laimei,— likdamas *Le National* bendradarbiu.

1852 metų gruodžio 2 dieną įvykus vyriausybės perversmui, Ecelis vos išvengė arešto, bet kunigaikštis de Morni pasiūlė jam išvykti iš Prancūzijos. Jis išvažiavo tremtin ir, kaip daugelis kitų, įsikūrė Briuselyje; Ecelis ir toliau palaikė glaudžius ryšius su Viktoru Hugo, kuris turėjo atvykti į Džersį, paskui į Gernsį. Pogrindyje jis taip pat rėmė savo draugus ir leido jų kūrinius. Ecelis susidomėjo Prudonu, Lui Blanu, Rošforu ir truputį vėliau — Rekliu. Išvardiju juos, kad geriau būtų matyti, kas jis per žmogus.

Pagaliau, paskelbus amnestiją, Ecelis grįžta į Paryžių, kai kiti, norėdami pasipuikuoti, lieka savanoriais tremtiniais; taip

bosiečio sveikas protas nugalėjo elzasiečio ūmumą, ir, beje, jam pritarė aršiausi režimo priešai. Jis drąsiai ėmėsi savo leidybinio darbo ir, kaip žinoma, pasiekė laimėjimų[30].

Toks buvo žmogus, tiksliau, svarbus asmuo, kuriam Žiulis Vernas 1862 metais nedrąsiai įteikė savo „Kelionės oro balionu" rankraštį. Šis pirmas jų pasimatymas nebuvo toks įspūdingas, kaip manė ponia Alot de la Fiuji. Jis įvyko leidėjo kabinete, Žakobo gatvėje, ir buvo labai proziškas[31]. Tačiau abu Žiuliai, be abejonės, vienas kitam patiko. Į daug ką jie žiūrėjo vienodai: studentas Žiulis Vernas atvyko į Paryžių tada, kai Ecelis buvo Laikinosios vyriausybės narys; pirmasis plojo vaikiškam respublikos vapaliojimui, o antrasis padėjo jai gimti. Abu buvo „keturiasdešimt aštuntųjų metų" žmonės.

Rašytojas turėjo trisdešimt ketverius metus, leidėjas — keturiasdešimt aštuonerius. Egzaltacijos netrūko nei vienam, nei kitam, bet ir vieną, ir kitą gyvenimas buvo išmokęs tvardytis.

Ecelis visada domėjosi jaunimu. Jis ne tik jam rašė, bet ir kitus autorius ragino rašyti šiai publikai. Jis išleido nuostabų geriausių savo epochos rašytojų pasakų rinkinį ir 1844 metais, sekdamas viena anglų knygute, pats sukūrė „Naujus ir vienintelius Tomo Puso nuotykius". 1861 metais išspausdino puikią Žano Mase „Duonos kąsnio istoriją".

Kai pagautas entuziazmo Vernas išdėstė jam savo planus, rašytojas Stalis suvokė visą jų prasmę, o leidėjas Ecelis net pašoko — taip jie tiko jo sumanymui leisti įdomų žurnalą jaunimui. Kai kurie rankraščio puslapiai patraukė jo dėmesį, ir jis suprato, kad jaunasis autorius neskrajoja padebesiais: darbas rimtas. Būdamas šio darbo juvelyras, jis kai ką pakritikavo ir davė keletą patarimų šiam labai įdomiam debiutantui. Kritika ir patarimai buvo mielai priimti, ir juodu susitarė, kad Vernas, peržiūrėjęs savo rankraštį, vėl ateis po dviejų savaičių.

Gerai nežinau, ar Onorina su tokiu pat entuziazmu kaip ir jos vyras puoselėjo šią viltį. Kai „istorija su oro balionu" buvo baigta, ji vaizdavosi išsilaisvinusi nuo krūvos popierių

---

[30] Skaitytojas ras visas smulkmenas apie Ecelio gyvenimą Andre Parmeni ir Bonje de la Šapel knygoje „Leidėjo ir jo autorių gyvenimas" *(Histoire d'un Éditeur et de ses Auteurs.— Aut. past.)*

[31] Apie tai papasakojo ponia Bonje de la Šapel, Ecelio anūkė. *(Aut. past.)*

ir manė atgausianti vyrą. Tačiau turbūt vėl nusiminė, pamačiusi, kad ant stalo guli rankraštis ir Žiulis įknibęs į jį.

Nežinia, ką Žiuliui Vernui patarė Stalis. Tikriausiai nepatarė perdirbti viso rankraščio, kaip buvo manoma. Gal davė pastabų dėl stiliaus, nes Stalis buvo puikus stilistas ir iš jo korespondencijos matyti, kad didžiausias naujojo plunksnos draugo troškimas tapti geru stilistu. Be to, galimas daiktas, buvo kalbėta, kad reikia išbraukti ištęstas vietas ir pridėti kokių nors emocinių momentų: daugiau ką daryti nebuvo laiko.

Romano tema žinoma: daktaras Fergiusonas, drąsus tyrinėtojas, nusprendžia 1862 metais, remiamas Londono karališkosios geografų draugijos, perskristi oro balionu Afriką ir patikslinti kartografijos duomenis. Žinodamas, kad valdyti oro balioną — utopija, išranda originalų būdą pakilti arba nusileisti aerostatu, kada norės, neprarasdamas nė molekulės dujų: reikia tik gyvatuku pakaitinti apdangalo vandenilį, kad pakiltum, ir liautis kaitinus, kad nusileistum. Taip jis galės susiieškoti palankią oro srovę.

Išskridę iš Zanzibaro, Fergiusonas ir jo bendrakeleiviai, Kenedis ir Džo, pasiekia Senegalą po daugybės nuotykių, sudarančių pasakojimo siužetą, kurio nebuvo galima sugalvoti paskutinę akimirką. Ponios Alot de la Fiuji gražiai aprašyta scena, kur Ecelis prašo Žiulį Verną atsiimti rankraštį, sukurti iš jo „tikrą romaną" ir atnešti po dviejų savaičių, atrodo nelabai įtikima.

Baigęs taisyti rankraštį, autorius vėl atėjo į Žakobo gatvę. Šį kartą Ecelį rado savo kambaryje, nes leidėjo sveikata buvo tokia silpna, kad jis dažnai turėjo gulėti. Rankraštis buvo priimtas. Autorius iškart sutiko išbraukti ištęstą vietą —„Džo pasakojimą". Tačiau leidėjas ne tik priėmė rankraštį, bet šiame veikale aptikęs tokių gerų savybių ir tiek žinių, tokį pasakotojo talentą, nusprendė nesiskirti su jo autoriumi. Žiulis Vernas jam atrodė idealus jaunimui steigiamo žurnalo bendradarbis. Ecelis buvo subūręs puikų kolektyvą, vadovaujamą Žano Mase *, tačiau vieno darbuotojo dar trūko. Jis turėjo ir mokslininkų, ir rašytojų, bet ieškojo tokio žmogaus, kuris įkvėptų ir sujungtų šiuos skirtingų sričių specialistus, kad būtų pateisintas *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* (Auklėjimo ir poilsio žurnalo) pavadinimas. Nors Žanas Mase pats rašė pui-

kius kūrinius, jie buvo pernelyg didaktiški, kad patrauktų jaunimą.

Ecelis iš karto suprato, jog Žiulis Vernas — kaip tik tas žmogus, kurio jis ieškojo įgyvendinti užsibrėžtai programai, nes jaunasis rašytojas gebėjo sujungti mokslą ir literatūrinę išmonę. Argi tai nebuvo naujo rankraščio autoriaus tikslas? Buvo pasirašyta sutartis: Žiulis Vernas įsipareigojo sukurti po tris romanus per metus ir atnešti Eceliui, o šis įsipareigojo už juos sumokėti po 1925 frankus. Tačiau dėl iliustruotų leidinių buvo susitarta kitaip.

Žiulis čia matė tik viena: jis gaus 500 frankų per mėnesį ir galės gyventi iš savo plunksnos. Jis buvo toks darbingas, kad nesuprato, kokių pastangų iš jo reikalaujama.

Ecelio pasiūlyta kaina mums gali atrodyti labai menka. Bet reikia atsižvelgti į epochą: Balzakas ir Sand sutikdavo atiduoti savo knygą už 2000 frankų. Be abejonės, literatai visada skurdo, ir leidėjai galbūt tuo naudojosi, tačiau Ecelis negalėjo debiutantui duoti tiek kiek Žorž Sand, jau žinomai rašytojai. Be to, Ecelis kartais turėdavo — tai kelia nuostabą — tokių materialinių sunkumų, kad kartą Žiuliui Vernui teko jam padėti, kaip vėliau matysime.

Taigi *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* pasirinko Žiulį Verną, bet ir Žiulis Vernas prisirišo prie šio puikiai suorganizuoto žurnalo, kuris tapo didžiausiu jo rūpesčiu.

Kai kas gali dėl to apgailestauti, ir pats Žiulis Vernas kartais būdavo nepatenkintas, jog visą laiką turi galvoti, kad tik neparašytų ko nors netinkamo jauniesiems skaitytojams. Tiesą sakant, pirmosios jo knygos buvo išspausdintos ne žurnale *Le Magasin d'Éducation et de Récréation*. „Penkios savaitės oro balionu" knygyne pasirodė 1863 metais. Knyga turėjo didžiulį pasisekimą tarp suaugusiųjų, kurie, be to, džiaugėsi, kad galės ją duoti skaityti vaikams.

Šis kūrinys pelnė pasisekimą ne tik dėl savo originalumo, bet ir dėl palankių aplinkybių, kurias, beje, iš dalies pats ir susidarė.

Skaitytojas prisimena, kad Ecelis 1848 metais susipažino su Nadaru, karikatūristu, kuris vėliau tapo madingu fotografu, veikliu, guvaus proto žmogumi, greit susižavinčiu kiekviena naujove. Galima pamanyti, kad Žiulis Vernas susipažino su Nadaru per Ecelį. Tačiau buvo ne taip, nes draugauti šiedu

lakios vaizduotės žmonės pradėjo dar prieš 1863 metus. Žiulis Vernas visada domėjosi oreivyste: kaip prisimename, jis išspausdino „Dramą ore", novelę, kurioje pasakojama apie žinomiausius pakilimus oro balionu, straipsnį „Edgaro Po kūrybos bruožai", nagrinėjantį „Hanso Falo nuotykį" ir „Istoriją su oro balionu"; šis darbas, matyt, buvo sukurtas 1863 metais. Galimas daiktas, jaunasis rašytojas, užvaldytas savo „Kelionės oro balionu", papasakojo Nadarui, apie ką rašo knygą, ir galbūt pažengė dar toliau — išdėstė savo mintis apie oreivystę. Jo nuomone, balionas, kuris turės perskristi Afriką, bus ne dirižablis, o tam tikras oro burlaivis, gaudantis palankų vėją įrengimu, reguliuojančiu pakilimą ir nusileidimą. Ateitis priklauso už orą sunkesniems aparatams, jie skries atmosferoje ir nebus jo žaisliukai. Gal karštakraujis Nadaras tuoj pat pasišovė išspręsti problemą, apie kurią jau buvo girdėjęs ir kuri patraukė jo dėmesį. Kadangi jis pažinojo beveik visus, greitai užmezgė ryšius su Lalandeliu * ir Pontonu d'Amekuru, kurie mėgino paprasčiausiomis priemonėmis išspręsti tą pačią problemą. Nadaras įkūrė Oreivystės tyrinėtojų draugiją, kurios iždininkas buvo Žiulis Vernas, o abu jo draugai — tyrinėtojai. Savaime aišku, norint sėkmingiau išspręsti šią problemą, reikėjo surinkti pinigų.

Nadaras tučtuojau sugalvojo atkreipti publikos dėmesį sukonstruodamas didžiulį balioną, kurį pavadino „Gigantu" ir kuris turėjo pakilti į orą tuo metu, kai „Viktorija" iš „Penkių savaičių oro balionu" pradės savo kelionę virš Afrikos. „Gigantas" iš tikrųjų buvo sukonstruotas, ir pirmas jo pakilimas į orą buvo atšvęstas labai triukšmingai. Pasakojama, kad erdvioje jo gondoloje buvo įžymūs žmonės, be to, maistas, ginklai ir... negras! Deja, trečioji „Giganto" kelionė baigėsi Hanoveryje; Nadaras ir jo žmona atsidūrė dideliame pavojuje. Tuo metu „Viktorija" iš „Penkių savaičių oro balionu" pergalingai skrido numatytu kursu viršum Afrikos. Be abejonės, publika užgniaužusi kvapą sekė abiejų balionų, tikro ir įsivaizduojamo, odisėją ir be galo susidomėjusi skaitė „daktaro Fergiusono nuotykius".

„Penkių savaičių oro balionu" pasisekimas liudijo, jog atsirado naujas žanras — mokslinis romanas. Negalima nevertinti ir to fakto, kad autorius šiame kūrinyje pasireiškė kaip puikus pasakotojas. Buvo labai sunku sudominti skaitytojus geogra-

finio pobūdžio romanu, kuriame nėra jokios meilės istorijos. Šio kūrinio puslapiuose pateikta nepaprastai gausi dokumentinė medžiaga, bet literato meistriškumas ją užmaskavo. Čia gražiai aprašytos Nilo ištakos, autoriaus nustatytos beveik tiksliai,— 1862 metų liepos 28 dieną jas atrado Spikas *, apie kurio sugrįžimą į Chartumą buvo pranešta tik 1863 metų balandžio 30 dieną telegrama, pasiųsta iš Aleksandrijos. Edmondas Markučis pažymėjo dar vieną labai įdomią smulkmeną; romane pasakojama, kad į Vakarus nuo Viktorijos ežero gyvenančių įvairių Karague genčių moterys, norėdamos pastorėti, valgo daug varškės,— apie tai Spikas rašė spaudoje tik 1863 metais, po to, kai buvo išspausdinta ši knyga. Reikia manyti, autorius tai jau žinojo, matyt, iš kurio nors Spiko bendradarbio, į Europą grįžusio anksčiau už jį.

Ši dokumentacija juo nuostabesnė todėl, kad tuo metu rašytojas dar negalėjo naudotis ryšiais, kuriuos Ecelio dėka užmezgė vėliau.

Na, o faktas, kad sutampa Riu ir Baro iliustracijos, esančios Spiko dienoraštyje, paskelbtame 1864 metais „Kelionėje aplink Žemę", paaiškinamas labai paprastai: iliustruotas romanas išleistas 1867 metais. Tačiau svarbiausia tekstas, kurį mokslininkas Vivjenas de Sen Martenas laiko rimta ir išsamia studija.

XV SKYRIUS

HATERAS

Šiaurės potraukis. Žiulis Vernas pradeda kurti „Kapitono Hatero nuotykius" ir rašo „Kelionę į Žemės centrą"

1863-ieji Žiuliui Vernui buvo sėkmingi, be to, tais metais autorius ir leidėjas vaisingai bendradarbiavo ir artimai draugavo. Tais metais buvo pradėtos „Nepaprastos kelionės". Žiulis Vernas įtemptai dirba. 1863 metų birželio mėnesį jis rašo Eceliui, kad „atlikęs darbą, vertą gero normandų peršerono[32]",

---

[32] Peršeronas — stambių sunkiųjų arklių veislė. *(Vert. past.)*

ir kad po dviejų savaičių jam atsiųsiąs pirmąją „Kelionės į Šiaurės ašigalį" dalį.

Iš to galima padaryti išvadą, kad „Kapitono Hatero nuotykių" tekstas jau smarkiai pasistūmė į priekį.

Šioje knygoje labai aiškiai matyti rašytojo sugebėjimas atsiplėšti nuo tikrovės ir vaizduotėje atsidurti tose vietose, kur veikia jo herojai. „Aš visas pasinėręs į savo romaną,— rašo jis,— esu 80° platumoje, temperatūra čia 40° žemiau nulio. Sloguoju apie tai rašydamas. Bet niekis, juk dabar vasara." Tikriausiai rugsėjo mėnesį jis tebekuria antrąją „Kapitono Hatero nuotykių" dalį, nes apie tai rašo 1863 metų rugsėjo 4 dienos laiške, o to pat mėnesio 16 dienos laiške, sutikdamas su viena Ecelio pastaba, pareiškia, kad Haterą padarys „nepaprastai drąsų ir nelabai laimingą, kad jo drąsa kels baimę". Tačiau turime pažymėti, kad .jis jau parašė „Kelionę į Žemės centrą", kuri buvo išspausdinta 1864 metais.

Nuo 1863 metų rugsėjo mėnesio Žiulis Vernas gyvena Otejyje, Lafonteno gatvėje Nr. 39,— tai rodo, kad jo materialinė padėtis pagerėjo. Bet tebedirba pas Egli, biržos maklerį, nors per paskutinį atsiskaitymą jam nepasisekė ir jis turėjo piniginių sunkumų, todėl negalėjo paskolinti 40 000 ar bent 20 000 frankų Eceliui, kuris taip pat buvo atsidūręs keblioje padėtyje.

„Kapitono Hatero nuotykiai", kurių skiltis, daug taisęs stilių, Žiulis Vernas nunešė į spaustuvę 1863 metų rugsėjo 10 dieną, nusipelno dėmesio. Nors čia jam nepavyko įterpti „keleto žodžių apie meilę", kurių reikalavo Ecelis ir kurie, rodos, vargu būtų derėję šiame rūsčiame veikale, bet jis mokėjo sukurti tokią įtikinamą atmosferą, kad tarpais ji sukelia skaitytojui nerimą. Todėl, galimas daiktas, šis Ecelio noras liečia „Kelionę į Žemės centrą", kuri turėjo būti pradėta spausdinti 1864 metų rugpjūčio mėnesį, ir juo labiau „Kapitono Granto vaikus".

Negana to, galima nė kiek neabejoti autoriaus žiniomis: jo vaizduotė sukūrė vien realias situacijas. Šiame veikale ne tik randame iš visų poliarinių ekspedicijų paimtą medžiagą, bet ir pasakojimas toks tikroviškas, kad Šarko * šią knygą laikė „geriausiu laivo žurnalu" ir tvirtino pats patyręs joje papasakotus įvykius. Garsusis tyrinėtojas man sakė, kad rašytojas, be to, labai tiksliai nustatė vietą, iš kurios po keturiasdešimt penkerių metų turėjo išvykti ekspedicija į Šiaurės

ašigalį. Aš pajutau pasigėrėjimą, kaip ir garsusis Arkties vandenyno pliaukiotojas, kai jo patartas, susipažinau su anglų žemėlapiais.

Iš tikrųjų nurodymuose, kuriuos paslaptingasis „Forvardo" kapitonas davė savo padėjėjui, buvo liepiama mėginti prasiskverbti į Smito sąsiaurį, ir tik todėl, kad šis sąsiauris buvo užverstas ledais, Hateras, atsisakęs inkognito, nusprendė pabandyti prasigauti Lankasterio sąsiauriu; šitaip romanistas pamokė mus geografijos. „Forvardas" nuplaukė iki 78°15' platumos, bet Hateras vėliau aptiko amerikiečių laivą, pasiekusį 83°35' platumą, autoriaus nuomone, kraštutinę navigacijos ribą. Jei perkelsime šią platumą prie Smito sąsiaurio išeigos, pamatysime Kolumbijos kyšulį,— Piris ten įsteigė bazę, iš kurios buvo galima toliau keliauti rogėmis. Šis Šarko sužavėjęs tikslumas buvo įmanomas todėl, kad turėdamas žinių ir lakią vaizduotę, rašytojas teisingai įvertino gerai jam žinomą problemą. Mokėjimas sugretinti visus elementus ir padaryti vienintelę teisingą išvadą yra ta sveika nuovoka, kurią Ecelis vadino „perpendikuliaro nuovoka".

Šis veikalas, kaip žinome, parašytas 1863 metais, buvo išspausdintas tik 1866-aisiais. Tiesa, 1864 metais jis dar nevisiškai buvo baigtas, nes po Ecelio pastabos abu ašigalio atradėjai, anglas ir amerikietis, nesikauna dvikovoje, kaip Žiulis Vernas buvo numatęs; beje, autorius atsisako sutaikyti šiuos vyrus „vienos gyvybės išgelbėjimu", kaip norėjo leidėjas ir kas būtų buvę „baisiai įprasta", bet sutinka padaryti taip, kaip dar niekam nebuvo atėję į galvą. Hateras turėjo žūti įšokęs į ugnikalnio kraterį, bet vėliau tokios mirties buvo atsisakyta. „Kaip sugrąžinti Haterą į Angliją? Ką jis tenai veiks? Aišku, tas žmogus turi mirti ašigalyje, ugnikalnis — vienintelis jo vertas kapas",— pareiškė Žiulis Vernas, tačiau jam vis dėlto pavyko sugalvoti originalesnę mirtį: jis sugrąžino jį į Angliją kaip „poliarinio pamišimo" auką —„kapitoną Džoną Haterą visą laiką traukė į šiaurę".

Tuo metu visuomenė domėjosi Šiaurės—Vakarų jūros keliu, kurį 1851 metais atrado Maklūras po daugybės pražūtingų mėginimų, ypač Franklino, 1845 metais išplaukusio dviem laivais „Erebusu" ir „Teroru". Tik 1859 metais kapitonas Maklintokas parvežė nenuginčijamą jo ir 138 bendrakeleivių mirties įrodymą. Autorius dar buvo sujaudintas antžmogiškų pastangų,

padėtų šiam liūdnai pagarsėjusiam keliui atrasti; todėl natūralu, kad jis per visokias kliūtis veda mus į tas vietas ir stengiasi parodyti nepaprastai sunkias šios vietovės sąlygas. Šitaip perveža mus Regento, Belo, Franklino, Roso, Maklintoko, Melvilio, Baro, Velingtono, Reino, Penio sąsiauriais! Šis maršrutas, jeigu ne su juo susiję pavojai, skaitytojui būtų buvęs lyg ir „turistinio" charakterio! Be to, rašytojas šitaip pagausino dramatiškų įvykių ir, svarbiausia, pasiekė tą vietą, kur Belčeris pamatė jūrą be ledų, plytinčią kiek akys užmato Šiaurės vakaruose,— tai patvirtino Stiuartas ir Penis. Knyga grindžiama jūros be ledų hipoteze. Bet kadangi kiekvienais metais oras vis kitoks, Hatero laivas pateko tarp ledų, plaukiančių į Šiaurę, ir turėjo žiemoti šalčio ašigalyje, tai yra nepalankiausiomis sąlygomis.

Šią jūrą be ledų buvo pastebėję patikimi jūrininkai. Ką gi atrado Piris, pasiekęs ašigalį 1909 metų balandžio 6 dieną? Pranešime, kurį padarė 1910 metų gegužės 4 dieną Karališkojoje geografų draugijoje Alberthole, jis papasakojo, kad aplenkęs Juodąjį kyšulį, rugsėjo 4 dieną išplaukė į „jūrą be ledų". Praplaukęs „Ruzveltu" pro Šeridano kyšulį, nuvežė daug maisto atsargų į Kolumbijos kyšulį.

Keturis mėnesius vietoj pietų vėjo pūtė šiaurys, ir tai pranašavo, kad „jūra bus ne visai be ledų". Piris ryžosi plaukti per Ais Fildą (Ledų lauką). Po penkių kelionės etapų jis pasiekė 85°23' platumą, po kitų dviejų — 85°48', o įveikęs paskutinį etapą — 86°. Per pirmąjį etapą pateko į nepaprastai gilaus sniego zoną, kokios dar nebuvo matęs, per antrąjį etapą „ledo pyragas pajudėjo", ir apie šešias mylias jis turėjo važiuoti per neseniai susidariusio ledo „pyragą", kuris „linko" po rogėmis; jis sukaupė visas jėgas ir per vieną etapą nuvažiavo 25 mylias. Pusiaukelėje nuo 89° lygiagretės, rašo jis, „buvo girdėti, kaip aplink mus traška ledas". Jam teko pervažiuoti „šimto metrų lauką, kuris įlinko, kai per jį perlėkė paskutinės rogės".

Tais metais dėl nepalankių vėjų jūra buvo ne visai be ledų. Ledas buvo toks netvirtas ir plonas, jog Piris labai bijojo, kad gali pasirodyti „vanduo, per kurį būtų neįmanoma persigauti".

Romanistui net negalima priekaištauti, kad jis manė, jog yra Naujoji Amerika, kur sudužo „Porpoizas", nes šitoje pla-

tumoje ir maždaug 108° ilgumoje, pagal vėlesnį Polakio žemėlapį, turėjo būti kažkokia mažai žinoma žemė.

Hatero kelionėje didžiulį įspūdį sukelia atmosfera, kurioje įtikima atrodo daugybė smulkmenų, beje, atitinkančių tikrovę. Aš pats virpėjau skaitydamas tą vietą, kur pasirodo „Velnio pirštas", ir tą, kur dėl refrakcijos efekto šuo virsta „Apokalipsės" baidykle. Neseniai vėl perskaičiau šį veikalą, ir, prisipažįstu, man buvo šalta kaip ir tiems poliarinių sričių tyrinėtojams, ir aš drauge su jais pasijutau esąs milžiniškų ledynų belaisvis. Po dramatiškų ir net kartais fantastiškų epizodų rašytojas, atsiduodamas svajonei, įterpia raminančių scenų: Arkties Arkadijoje pailsime po kovų su ledkalniais per audrą; prieš susiduriant jo veikėjams su ciklonu, matyt, neleidžiančiu prisiartinti prie ašigalio, autorius, remdamasis jūrininko Penio fraze,— anot jo, Arkties vandenynas „atrodo kaip nuostabiausia jūra, pilna milijonų gyvių",— mums aprašo šiuos nepaprastus vandenis, tokius skaidrius, kad pro juos matyti knibždančios tenai jūros pabaisos, o virš jų skraido būriai paukščių: kai kurių plunksnuočių išskėstų sparnų ilgis — dvidešimt pėdų. Šios oro baidyklės panašios į pulkus milžiniškų melsvai baltų paukščių, kurie be paliovos klykia „Tekeli-li! Tekeli-li!", kai Arturas Gordonas Pimas patenka į baltų pelenų krioklį. Edgaro Po įtaka čia akivaizdi.

XVI SKYRIUS

VĖJO GŪSIS IŠ AMERIKOS

1864 metais Le Musée des Familles išspausdintame straipsnyje Žiulis Vernas nagrinėja didžiojo rašytojo — keistenybių mėgėjo Edgaro Po kūrybą, turėjusią jam įtakos

Skaitant „Kapitono Hatero nuotykius" ir „Kelionę į Žemės centrą", aiškiai matyti, kad prancūzų rašytojas ne kartą sukūrė keistą ir fantastišką atmosferą, kokia buvo amerikiečių poeto veikaluose. Žinoma, jis perteikė ją savaip; Edgaro Po įtaka ėmė reikštis nuo tada, kai Žiulis Vernas perskaitė ir išnagrinėjo šio genialaus novelisto kūrinius.

Reikia pažymėti, kad *Le Musée des Familles* 1864 metų balandžio mėnesio numeryje buvo išspausdintas Žiulio Verno straipsnis „Edgaro Po kūrybos bruožai", o tuoj po to užbaigti „Kapitono Hatero nuotykiai" ir „Kelionė į Žemės centrą". Straipsnyje, apie kurį trumpai papasakosime jo neskaičiusiems, autorius visų pirma pabrėžia „gerą reputaciją šio amerikiečių rašytojo", kurio „vardą publika žino puikiai, o kūrybą — menkai, nors ji užima svarbią vietą poetinės vaizduotės literatūroje, nes Po sukūrė savitą žanrą, kokio dar nėra buvę... Jį galima laikyti keistenybių mėgėjų mokyklos vadovu.

Atsiras Po pasekėjų, kurie mėgins eiti dar toliau, sustiprinti jo rašymo manieros ypatybes; bet nė vienas iš tų, kurie manys jį pralenkę, jam neprilygs... Šarlis Bodleras parašė savo vertimui labai jau neįprastą įžangą, kaip ir Edgaro Po veikalai,— jis buvo vertas aiškinti amerikiečių autoriaus kūrybą. Ir prancūzų poetui negalima palinkėti kitokio jo kūrinių komentatoriaus, tik naujo Edgaro Po".

Po fantazija kartais virsdavo kone „kliedesiu"!

„...Kaip tik romane pasireiškia jo genijaus nepaprastumas... Ana Radklif išvystė baisųjį žanrą, bet ji viską aiškino natūraliomis priežastimis... Hofmanas sukūrė gryną fantastiką, visiškai atsijusią nuo tikrovės... Po personažai „blogiausiu atveju gali egzistuoti", jie nepaprastai žmogiški, tačiau itin jautrūs, liguistai nervingi, ypatingi individai, taip sakant, galvanizuoti, tartum žmonės, kvėpuojantys oru, kuriame per daug deguonies; taigi jų gyvenimas — liepsnos plykstelėjimas. Jeigu Po personažai iš pradžių nėra pamišėliai, jie būtinai tokie pasidarys, nes netausoja smegenų... Jie išsekina protą mąstymu ir dedukcija; jie — baisiausi analitikai... paėmę kokį nereikšmingą faktą, pasiekia absoliučią tiesą.

Iš Edgaro Po kūrinių turime du tomus „Nepaprastų istorijų", verstų pono Šarlio Bodlero, „Neišleistus apsakymus", verstus Viljamo L. Hjuzo, ir romaną „Arturo Gordono Pimo nuotykiai".

Toliau Žiulis Vernas nagrinėja kai kurias iš žinomiausių Edgaro Po novelių, pavyzdžiui, „Žmogžudystę Morgo gatvėje", „Pavogtą laišką" ir „Auksinį vabalą". Jas labai gerai žinome ir todėl net trumpai nepasakosime jų turinio. Tik prisiminsime, kad straipsnio autorius ypač vertina „Auksinį vabalą". Su didžiuliu pasigėrėjimu seka, kaip dešifruojamas garsus pergamentas, kurį pakaitinus pasirodo kaukolė ir kažkoks

pranešimas iš kelių eilučių skaitmenų, neatskirtų tarpeliais. Žiulis Vernas baigia šitaip:

„Tokia ši novelė, nuostabi, kelianti susidomėjimą lig šiolei nežinomais būdais, pilna logiškiausių pastabų ir dedukcijų; ji viena galėtų išgarsinti šį amerikiečių rašytoją. Mano nuomone, tai geriausia iš „Nepaprastų istorijų", nes joje labiausiai pasireiškia literatūrinis žanras, dabar vadinamas Po žanru."

Pridurkime, kad prancūzų rašytojas pamėgo kriptogramas, matyt, smarkiai paveiktas šios novelės.

Be to, jis nagrinėja ir nelabai žinomą novelę „Trys sekmadieniai vienoje savaitėje" (vertė Viljamas L. Hjuzas). Po įrodo, kad savaitė su trimis sekmadieniais tikrai galima trims žmonėms. Pirmasis sumano keliauti aplink pasaulį per Vakarus ir taip laimi vieną dieną prieš antrąjį, likusį Londone.

„Jei trečiasis žmogus atliks tokią kelionę tokiomis pat sąlygomis, bet priešinga kryptimi, vykdamas per Rytus, jis vėluos vieną dieną. Kas atsitiks trims personažams, susirinkusiems vieną sekmadienį toje vietoje, iš kurios išvyko? Pirmajam sekmadienis buvo *vakar*, antrajam yra *šiandien*, trečiajam bus *rytoj*. Kaip matote, čia įdomiai išreikštas kosmografinis sąmojis",— baigia Žiulis Vernas.

Iš straipsnio tono galima spręsti, kad ši Po idėja sužavėjo būsimąjį „Kelionės aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų" autorių; jis prisimins ją, rašydamas šią knygą.

Na, o dėl „Arturo Gordono Pimo nuotykių", tai Žiulis Vernas mano, kad šis romanas, „galbūt žmogiškesnis negu „Nepaprastos istorijos", priklauso anksčiau minėtam žanrui". Ir pateikia išsamią kūrinio analizę, kurios čia nekartosime. Bet kadangi daug vėliau Žiulis Vernas, paveiktas šio Edgaro Po romano, parašė keistąjį „Ledynų sfinksą", kuriame pasakoja apie nebaigtos Pimo kelionės pabaigą, mes keliais žodžiais papasakosime svarbiausius šios knygos epizodus.

Prisiminsime, kaip kenčia Arturas Gordonas Pimas, kuris pasislėpė „Delfino" triume, susitaręs su savo draugu Augustu Barnardu, kapitono sūnumi; išgąstį, pamačius, kad jo šuo Tigras pasiutęs... Paskui Barnardo laiškelį, parašytą krauju... Maištą laive, dalies ekipažo išžudymą... Barnardas išsigelbsti globojamas Dirko Peterso, nepaprastai stipraus jūreivio... Kraupi gudrybė padeda Pimui, Barnardui ir Petersui susidoroti su

maištininkais, išskyrus tokį Parkerį, vėliau prisijungusį prie jų...

Prisimename keturių išsigelbėjusių žmonių skausmingą odisėją „Delfinu", kurio stiebus nuplėšė audra ir į kurį pradėjo tekėti vanduo... Paskui siaubingas susitikimas su brigu vaiduokliu, kurio denis nuklotas lavonais. Po to baisi scena, kai mirštantys iš bado paskendusio laivo žmonės nutaria, kad vienas turi būti paaukotas, ir meta burtus. Burtas krinta Parkeriui, ir jį tuoj pat nužudo Dirkas Petersas.

Barnardas miršta nuo išsekimo. Pagaliau škuna „Džeinė Gai" paima likusius gyvus žmones, bet čia dar nesibaigia jų kančios. Išplaukęs žvejoti ruonių, „Džeinės Gai" kapitonas nusprendžia patyrinėti jūrą Pietų ašigalio kryptimi ir sustoja prie keistos Tsalalo salos, kur čiabuviai, juodi kaip derva, juodais dantimis, matyt, baisiai bijo visko, kas balta... Paskui „Džeinės Gai" ekipažas siaubingai žūsta dauboje po daugybe tonų purios žemės, kurią ant jų užvertė laukiniai... Vieninteliai gyvi likę Pimas ir Petersas turės išbūti daug dienų kažkokiame labirinte, kol jiems pavyks pasičiupti laivelį ir išplaukti iš prakeiktos salos, pasiėmus įbaugintą čiabuvį...

Paskui abu bėgliai nutaria plaukti į pietus. Ir šit jie patenka „į nežinomą ir neregėtą vandenyno sritį". Aplink juos dedasi kažkas nepaprasta: pradeda lyti baltų dulkių lietus, vandens temperatūra vis didėja, o laivelį srovė neša link „milžiniškos rūko uždangos, panašios į begalinį krioklį, tyliai krintantį į jūrą iš didžiulės tvirtovės, esančios danguje".

Ir štai paskutinės Pimo dienoraščio eilutės, kurias Žiulis Vernas cituoja:

„Iš už šios keistos uždangos be paliovos skrenda pro mus daugybė milžiniškų, melsvai baltų paukščių ir klykia „Tekeli-li!.." Tada mes puolame į krioklį, kur atsiveria bedugnė, lyg kviesdama į savo glėbį. Bet štai mums kelią pastoja pakilusi iš jūros žmogaus su šydu figūra, daug didesnė negu bet kurio Žemės gyventojo. Šio žmogaus oda balta kaip sniegas..."

Žiulis Vernas baigia straipsnį tokiais žodžiais:

„Štai kaip nutrauktas šis pasakojimas. Kas jį kada nors pabaigs? Žmogus, drąsesnis už mane ir labiau linkęs gilintis į neįmanomų dalykų sritį.

Tačiau, reikia manyti, Gordonas Pimas išsisuko iš keblios padėties, nes jis pats rašo šią keistą išpažintį; bet jis mirė

jos nebaigęs. Po, atrodo, labai jo gailisi, tačiau nebaigia šio pasakojimo.

Štai trumpas svarbiausių amerikiečių rašytojo kūrinių turinys. Gal aš per toli nuėjau juos pateikęs kaip keistus ir antgamtiškus. Gal jis iš tikrųjų sukūrė naują literatūros žanrą, atsiradusį dėl *nepaprasto* jo smegenų jautrumo,— čia panaudosiu vieną iš jo žodžių.

Atmetę, kas nesuprantama Po kūriniuose, mes žavimės jų naujoviškomis situacijomis, mažai žinomų įvykių nagrinėjimu, liguistų žmogaus psichikos savybių stebėjimu, siužetų pasirinkimu, visada originalia herojų individualybe, liguistu ir nervingu temperamentu, maniera savo kalboje vartoti daugybę keistų jaustukų. Nors viskas Po kūriniuose neįmanoma, tačiau kartais kai kas atrodo tikroviška, ir skaitytojas juo tiki.

Tegul man bus leista dabar atkreipti dėmesį į materialistinę šių pasakojimų pusę. Juose niekada nejaučiamas apvaizdos įsikišimas; Po, matyt, nenori jos pripažinti ir stengiasi viską paaiškinti fizikos dėsniais, kuriuos net išgalvoja reikalui esant. Jo kūryboje nejuntame įsitikinimo, kuris galėjo atsirasti jam nuolatos mąstant apie antgamtiškus dalykus. Fantastiką jis kuria *šaltu protu,* jei galima taip pasakyti, be to, šis nelaimingas žmogus — materializmo apaštalas. Bet aš manau, kad toks jis yra ne dėl savo temperamento, o dėl nepaprastai praktiškos ir pramoninės Jungtinių Valstijų visuomenės įtakos. Jis rašė, mąstė, svajojo kaip amerikietis, kaip pozityvus žmogus. Pažymėję šią tendenciją, žavėkimės jo kūriniais.

Iš nepaprastų Po istorijų galima spręsti, kokio neapsakomo jaudulio apimtas jis gyveno. Deja, jam neužteko jėgų, jis prarado saiką ir dėl to susirgo, jo žodžiais tariant, „baisia alkoholizmo liga", nuo kurios mirė."

Žiulis Vernas iš šios analizės gaus naudos. Jis įsidėmės tai, ką laiko vertybėmis: naujoviškas situacijas, mažai žinomų įvykių nagrinėjimą, siužetų pasirinkimą, realumą, kuriuo skaitytojas tiki. Tačiau jo herojai bus ne ligoniai, o sveiki ir energingi žmonės. Ir jis mus privers tikėti tuo, kas neįtikima.

Žinoma, jo knygos šlovina žmogaus energiją, bet ir ji turi ribas. Kai žmogus išsekina savo jėgas, į pagalbą jam ateina apvaizda. Be abejonės, Žiulis Vernas buvo deistas; iš tėvo paveldėtos religinės pažiūros pasireiškia būtent tada, kai jis

savo kūriniuose parodo, kad kraštutiniu atveju įsikiša apvaizda.

Tačiau jam buvo priekaištaujama, kaip ir jis priekaištavo Po, kad gana retai prašo pagalbos dievą[33]. Vienu ir kitu atveju šis priekaištas, jei čia gali būti priekaištas, man atrodo kažkokio nesusipratimo pasekmė. Argi priekaištaujama mokslininkui, kai jis, darydamas eksperimentus, nesišaukia dievo? Mokslo žmogaus pozityvizmas anaiptol nepanaikina jo religinių pažiūrų; tik inkvizicija būtų galėjusi pasmerkti jį už pozityvizmą. Reikia pasakyti, kad rašytojas, kiekviename puslapyje minintis dievą, gali tik įkyrėti skaitytojui, sukelti abejingumą ir pagaliau sumenkinti pačią dievo sąvoką.

Iš tikrųjų Po apsakymai liudija, kad autoriui nedavė ramybės mintis apie mirtį. Amerikiečių rašytoją kamavo žmogiška baimė, ir jis pripažino dievo buvimą stengdamasis tai pagrįsti naujais argumentais. Ne viename jo apsakyme veikia šmėklos arba magnetizmo jėgos. Apsakyme „Kas atsitiko misteriui Valdemarui" jis parodo savo herojų apimtą magnetinės katalepsijos. „Mesmerio reveliacijoje" Po eina dar toliau, nes jo misteris Venkerkas, užmigdytas magnetinių pasų, sako: „Jūs gerai žinote, kad pradžia yra dievas. . ."— ir paskui: „Aš jį matau, aš jį matau, jis ne dvasia, nes egzistuoja. Bet jis ir nematerialus, kaip jūs manote."

Žiulis Vernas savo straipsnyje rašo, kad Po — materialistas ir mąsto kaip pozityvistas, bet tai nemotyvuota. Iš tikrųjų Po, atrodo, buvo labai linkęs į visa, kas paslaptinga, jo apsakymai sukurti iš daugybės „stebuklingų" įvykių. Jeigu jis kartais ir naudojasi fizikos dėsniais, tai su didžiausia fantazija.

Žiulis Vernas — priešingybė šiam savitam rašytojui. Jo herojai — gyvi žmonės ir veikia realioje aplinkoje. Nors jo pasakojimuose ir yra paslaptingų įvykių, bet jie visuomet paaiškėja. Jo pasaulyje gyvena ne šmėklos, o gyvos būtybės. Yra tik viena svarbi išimtis: jis ryšis prasiskverbti į Žemės centrą remdamasis „kriptograma, parašyta runiškais rašmenimis vieno XVI amžiaus mokslininko", Arno Saknusemo, kurį jis vadina garsiu alchemiku. Čia Po įtaka akivaizdi. Ji pasireiškia ir tada, kai Akselį moko įsigauti į bedugnę jo dėdė Lidenbro-

---

[33] Vejo laiškas Eceliui, rašytas 1868 metų sausio mėnesį ir cituotas Parmeni ir Bonje de la Šapel. *(Aut. past.)*

kas, o Pimą Tsalalo saloje — Petersas. Per Snefelso vulkano kraterį mūsų herojai įsiskverbia į Žemės gelmes, ir rašytojas, pasinaudojęs proga, mums duoda trumpą geologijos apžvalgą. Bet netrukus jis sukuria siaubą keliančią aplinką ir mus atveda į keistą požeminę jūrą, kurioje gyvena priešistorinės pabaisos. Ant jos kranto mūsų tyrinėtojai pamato net milžiną preadamitą, ganantį bandą mastodontų. Čia jau visiškai pagal Edgarą Po!

Dar du kartus Žiulis Vernas rašys amerikiečių poeto maniera: 1875 metais, pasakodamas apie „Čenslerio" laivo keleivių patirtas baisybes, ir 1897-aisiais — apie Pimo kelionės pabaigą romane „Ledynų sfinksas". Na, o kituose savo kūriniuose, jis remiasi tik fizikos dėsniais, ir jų veiksmas vyksta pasaulyje, kuris kartais nepaprastas, bet gali toks būti.

Vis dėlto ir Žiulį Verną kažkada nustebino vienas psichinis fenomenas. 1850-aisiais, būdamas dvidešimt dvejų metų, jis turėjo progos susitikti su „garsiu hipnotizuotoju Aleksi", ir tas pateikė tikslių žinių apie jo sesutę Mari ir apie brolio Polio kelionę, pasakė laivo pavadinimą ir vietą, kur šis buvo. „Matai,— rašė Žiulis Vernas tėvui,— tai tikras stebuklas."

Tačiau jis neiškrypo iš savo kelio ir apsiribojo vien daktaro Šarko * darbų studijavimu: susipažino su hipnozės reiškiniais, kuriuos vėliau panaudojo kai kuriuose savo apsakymuose neperžengdamas mokslo ribų. Jo galvosena buvo kitokia negu amerikiečių poeto, ir jis skeptiškai žiūrėjo į antgamtinius reiškinius. 1853 metų gegužės 6 dienos laiške motinai jis nepraleidžia progos iš jų nepasišaipęs:

„Dar nepatyriau dangiško malonumo priversdamas suktis stalą arba skrybėlę (tėtė turbūt abejoja, jog aš turiu skrybėlę!). Net, prisipažįstu, ligi šiolei tuo netikiu nė per nago juodymą! Bet girdėjau, kad trys žmonės susikabino rankomis aplink Vandomo koloną ir privertė ją suktis. Tiesa, jie buvo girti, todėl sukosi ir Vandomo aikštė, ir Tiuilri, ir bulvarai!"

Vis dėlto amerikiečių rašytojas ir prancūzų rašytojas giminingi. Susidaro įspūdis, jog Žiulis Vernas turėjo stengtis nesekti savo pirmtaku. Daug jo puslapių paženklinta tokio pat poetinio įkvėpimo, bet dažniausiai, siekdamas tikslumo, jis bando pagrįsti tai, kas iš pradžių buvo tik svajonė.

Jau minėjome, jog jis mėgo kriptogramas, bet reikia taip pat pažymėti, kad, kaip ir Po personažai, Zacharijus, Hateras, Lidenbrokas — išskirtinės būtybės. Legranas, „Auksinio vabalo" herojus, beveik pamišęs; tą pat galima pasakyti ir apie kapitoną, kurį pašėlusiai traukia į Šiaurę, apie laikrodininką, išradusį Laiką, apie profesorių, kuriam neduoda ramybės mintis, kaip prasiskverbti kuo giliau į Žemės gelmes. Ir Nemas, skrodžiantis jūros prarajas, argi ne išskirtinė būtybė, svyruojanti tarp didžiausio gailestingumo ir žiaurios neapykantos?

Edgaro Po įtaka ypač pasireiškė po to, kai Žiulis Vernas parašė straipsnį apie šį poetą. Vėliau ji silpnės, bet bus jaučiama visoje Žiulio Verno kūryboje.

Negalima nepaminėti 1884 metų gruodžio mėnesį laikraštyje *Le Figaro illustré* pasirodžiusio trumpo fantastinio apsakymo „Frit Flak". Kaime, esančiame vulkaninėje vietovėje, čaižomoje lietaus ir vėjo, vienas gydytojas, kuris labiau domisi honorarais negu ligoniais, naktį pašaukiamas pas mirštantį vargšą. Jis nenori eiti tokią naktį dėl kelių „frecerų" ir, iš pradžių mirštančiojo žmonos, o paskui dukters kviečiamas, atsisako suteikti jam pagalbą. Trečią kartą, pakvietus ligonio motinai, jis sutinka, bet pareikalauja tiek pinigų, kiek vertas senosios moters namas, ir motina ryžtasi jį parduoti. Gydytojas su šunimi, nešančiu žibintą, eina paskui senutę. Tuo metu išsiveržia vulkanas, ir smarkus smūgis jį parverčia; atsikėlęs pamato, kad senutė dingusi. Per audrą jis patraukia link apšviesto ligonio lango ir, priėjęs namą, nustemba, kad tas panašus į jo namą. Įėjęs į vidų, atsiduria savo kambary ir pamato, jog mirštantysis — jis pats! Veltui gydytojas kiek įmanydamas stengiasi išgelbėti šį merdintį žmogų —„jis miršta ant savo paties rankų".

Šis apsakymas atrodo neįprastas, parašytas Edgaro Po maniera ir paskelbtas 1886 metais po „Loterijos bilieto".

1864 metais *Le Musée des Familles* išspausdino ne tik straipsnį apie Po, bet ir įdomią kitokio stiliaus novelę, parašytą 1862 metais, „Grafas de Šantlenas", kurioje pasakojama apie vieną revoliucijos epizodą. Kai kas mėgins joje rasti 1887 metų romano „Kelias į Prancūziją" užuomazgą.

„KELIONĖ Į ŽEMĖS CENTRĄ"

Šis fantastinis romanas pasirodo 1864 metais. Žiulis Vernas, remdamasis svarbia moksline dokumentacija, ruošia „Iš Žemės į Mėnulį"

„Penkios savaitės oro balionu" buvo grynai geografinis romanas, atskleidęs ne vienam prancūzui, „tam ponui su ordinu, nemokančiam geografijos", kad egzistuoja milžiniškos centrinės Afrikos teritorijos ir didieji ežerai — Tanganika, Viktorija ir Čadas.

Žiulis Ecelis sūnus, perėmęs 1886 metais mirusio tėvo darbą, 1896 metų liepos 2 dienos laiške praneša apie labai pamokomą šiuo atžvilgiu atsitikimą, įvykusį leidėjų suvažiavime:

„Trys dalyvavę ministrai,— rašo jis,— sumanė mums padėti ir apdumti akis mūsų užsieniečiams kolegoms pabrėždami dabartinės prancūzų literatūros reikšmę; viskas ėjosi labai gerai, Buše ir Rambo mėtė kamuoliuką gražiai mušdami rakete, ir žaidimas dar labiau pagyvėjo, kai buvo ištartas Jūsų vardas. Tada įsiterpė Anoto ir ėmė pasakoti, kad būdamas su V. Berlyno konferencijoje įtakos sferoms Afrikoje nustatyti, jis, iš pagrindų susipažinęs su Afrikos problema, susidūrė su abejingumu arba net nemokšiškumu savo viršininko, nenorinčio nei suprasti, nei surasti laiko susipažinti su visais diplomatiniais ir ypač geografiniais dokumentais, kurių jie turėjo apsčiai. V. parodė didžiausią panieką Čado ežerui sakydamas, jog vaikystėje niekad jo nėra matęs žemėlapiuose.

„Kai jis paminėjo vaikystę,— sako Anoto,— aš pamaniau, kad galų gale Čado ežeras man — vaikystės prisiminimas, kad perskaičius „Penkias savaites oro balionu", jis neišėjo iš galvos — todėl ir parašiau instrukcijas ministrui — ir kad Vernas galbūt paveiks ir pagyvenusį žmogų, kaip paveikė vaiką. Nubėgau nupirkti „Penkių savaičių oro balionu" egzemplioriaus ir vakare pasakiau ambasadoriui, kad jis turės supratimą apie Čado ežerą, jeigu perskaitys šią knygą. Kitą dieną jis man ją atidavė; visi knygos lapai buvo supjaustyti; aš laimėjau, o Vernas, dar kartą pasireiškęs kaip pranašas, jau pirmoje savo knygoje nubrėžė Prancūzijos sienas Afrikoje..."

Įsivaizduojama kelionė, kurioje autoriui pavyko pateikti skaitytojui svarbiausią dokumentaciją ir nugalėti įgimtą jo tingumą, rodo, kad literatūra gali būti svarbi pažinimo priemonė. Beje, ilgai Žiulis Vernas buvo vertinamas tik kaip mokslo populiarintojas, o ne kaip literatas. Tačiau argi ši visuotinė nuomonė neturi būti pakeista ir argi mes neturime būti jam dėkingi, kad pralaužė spragą dirbtinėje sienoje tarp literatūros ir mokslo?

Geras rašytojas — savotiškas iliuzionistas: naudodamasis būdais, kurie neturi kristi į akis, jis verčia mus tikėti tuo, apie ką pasakoja. Jeigu jam pavyksta sudaryti mums įspūdį, kad veikiame kartu su jo personažais, esame jo pavaizduotoje aplinkoje, vadinasi, jis geras pasakotojas.

Mūsų autorius mokėjo sudaryti tokį įspūdį, ir dėl to išgalvoti įvykiai atrodo realūs. Jo išmonėje yra „tūringumo", darančio ją ne tik galimą, bet netgi tikrovišką. Būtent toks įspūdis 1863 metais buvo skaitytojams: jie manė, kad „Penkios savaitės oro balionu"— tikros kelionės aprašymas. Nacionalinėje bibliotekoje yra labai juokingas laiškas kažkokio pono Lefevro, kuris Ecelį klausia:

„Mane domina vienas faktas, ir aš norėčiau apie jį sužinoti; todėl leiskite Jus paprašyti informacijos, kuri man bus labai naudinga.

Turiu galvoje Jūsų išspausdintą Žiulio Verno knygą „Penkios savaitės oro balionu". Malonėkite man pasakyti tiesą: ar daktaras Fergiusonas iš tikro perskrido Afriką oro balionu?.."

Yra griežtų kritikų, nepalankiai atsiliepiančių apie Žiulio Verno stilių siaurąja šio žodžio prasme. Iš tikrųjų, pernelyg daug laiko skirdamas įvykiams išgalvoti, jis kartais palikdavo stiliaus nesklandumų, kurių būtų galėjęs išvengti. jei nebūtų dirbęs paties užsikrauto milžiniško darbo. Tačiau tų nesklandumų neužtenka, kad pasitvirtintų Gijomo Apolinero nuomonė: „Žiulis Vernas! Koks stilius! Vieni daiktavardžiai!"

1864 metais turėjo būti išleistą „Kelionė į Žemės centrą". 1864 metų rugpjūčio 12 dienos laiškas Eceliui mums rodo, kad ši knyga buvo baigta, nes Žiulis Vernas klausia, kada ji bus spausdinama. Tačiau jis dar kuria „Kapitono Hatero nuotykius": 1864 metų balandžio 25 dieną rašo leidėjui ilgą laišką, kuriame, kaip matome, kalba apie Ecelio pastabas:

„Paryžius, 1864 m. balandžio 25 d.

Brangus Eceli,

kaip blogai mane pažįstate, jei manėte, kad nelaukiau Jūsų laiško. Patikėkite, aš atsižvelgsiu į visas pastabas, nes jos teisingos. Net pats jaučiau rašydamas, kad antagonizmas pernelyg vaikiškas ir perdėtas, bet vis dar negaliu kaip reikiant susivaldyti ir nedaryti, ko noriu. Tai ne direktorius man parašė, tai draugas, kuriuo visiškai pasitikiu. Be to, kartoju, esu tokios pat nuomonės kaip Jūs. Išmesime dvikovą vienu plunksnos brūkštelėjimu; na, o tuos du vyrus sutaikysime anksčiau, ne po gyvybės išgelbėjimo, kas baisiai tiktų. Pagaliau pamatysime. Tačiau neužmirškime, kad ši anglo ir amerikiečio neapykanta — labai amerikietiška ir labai angliška ir kad abiem naudinga viens kitą pažinti.

Iš Jūsų laiško sprendžiu, jog apskritai pritariate Hatero beprotybei ir tokiam galui. Baisiai džiaugiuosi, nes tai man labiausiai rūpėjo. Nežinojau, kaip kitaip užbaigti. Be to, tai man atrodė šios knygos pamokomoji mintis. O kaipgi parvesti Haterą į Angliją? Ką jis tenai veiks? Savaime aišku, šis žmogus turi mirti ašigalyje. Vulkanas — vienintelis jo vertas kapas.

Visa tai apsvarstysime, kai grįšite, gerai apsvarstysime. Argi aš kada nesutikau kupiūruoti ir taisyti? Argi „Balione" nepaklausiau Jūsų patarimų ir lengva širdimi neišmečiau ilgo Džo pasakojimo?

Be to, brangus Eceli, pasakysiu Jums savo nuomonę — aš anaiptol nesu įsitikinęs, jog gerai išdėsčiau įvykius, vadinasi, bendram labui visada esu pasiruošęs šį tą pakeisti. Pirmiausia noriu tapti rašytoju — girtinas noras, tam visiškai pritarsite. Jūs man sakote labai malonių ir labai įteiklių žodžių apie mano stilių — kad jis gerėja. Aišku, darote aliuziją į aprašomuosius pasažus; čia aš baisiai stengiuosi. Patikėkite, niekas manęs negalėtų labiau sujaudinti, niekas nesuteiktų daugiau malonumo kaip toks Jūsų pritarimas, bet manau, ar tik Jūs nenorėjote truputį pasaldinti piliulės? Tikėkit manim, gerasis ir brangusis direktoriau, nėra ko saldinti. Aš labai lengvai praryju ir nepasaldintą. Taigi įdomu, ar iš tikrųjų buvote toks patenkintas rašytoju, kaip sakote, romanisto nenaudai.

Jeigu tai Jums sakyčiau žodžiu, Jūs pašoktumėte ir pasiųstumėte mane po velnių; tačiau nors kalbu Jums kvailai, bet nuoširdžiai.

Visa tai rašau norėdamas pasakyti, kaip stengiuosi tapti stilistu, geru stilistu; tai viso mano gyvenimo tikslas. Ir kai Jūs, taip gerai tatai žinantis, man rašote tokius žodžius kaip laiško pradžioje, širdis šokinėja iš džiaugsmo...

Pono Žiulio Ecelio sūnaus kritika, patikėkite, labai mane veikia, nes dažniau rašau jam negu gerbiamam jo tėvui."

Nuostabu, kad jis, gyvenantis kapitono Hatero kelionėmis ir nuotykiais, galėjo parašyti „Kelionę į Žemės centrą" ir sumanyti naują romaną „Iš Žemės į Mėnulį".

„Kelionė į Žemės centrą" pasirodė 1864 metais, „Iš Žemės į Mėnulį"— 1865-aisiais, „Kapitono Hatero nuotykiai"— 1866-aisiais. Šis paskutinis veikalas — iš esmės geografinis romanas, o du ankstesnieji — kitokio žanro. Pirmasis, kaip sakėme, sukurtas Po maniera, ir jį skaitydami patiriame maždaug tokius pat jausmus, kokius sukelia „Arturo Gordono Pimo nuotykiai". Didžiausioji „šios beprotiškos kelionės" dalis vyksta realiame pasaulyje, kur uolos — geologinių procesų padarinys ir kur vanduo, net šiltas,— paprastas vanduo ir neraibuliuoja visais purpuro atspalviais, kaip raibuliavo Tsalalo saloje! Šioje raminančioje aplinkoje mes su pasitikėjimu įsiskverbiame į keistą pasaulį.

Pagrindinis romano herojus — Akselis, „šiek tiek neryžtingas" jaunuolis, be jokio džiaugsmo išvyksta iš jaukių savo namų Hamburge, atsisako įpročių ir, be to, palieka sužadėtinę, vardu Groiben, „kurią myli ramiai, kaip tik vokietis moka mylėti". Tai ši blondinė žydromis akimis, tvirtoko charakterio", ragina jį leistis į nepaprastą kelionę, kuri likimui panorėjus buvo sumanyta tik todėl, kad būtent Akselis surastų raktą Arno Saknusemo dokumentui iššifruoti. Groiben, energinga ir reikli mergina, parenka neryžtingam savo sužadėtiniui likimą sakydama: „Kai grįši, Akseli, būsi vyras."

Vadovaujamas savo dėdės Lidenbroko, Akselis atlaikys daugybę išbandymų ir suvyriškės.

Pimas, prisikentėjęs „Delfino" laive ir per kančias užsigrūdinęs, „Džeinės Gai" škunoje galėjo atsikvėpti, kol nuplaukė iki Tsalalo salos. Iš šios žemės, nepanašios į jokią kitą, jis leidosi į savo fantastinę kelionę ir nuvyko į tokią vietą, kur pamatė nepaprastai baltą „didelę šydu apsigaubusią figūrą". Akselis išplauks iš vienos didžiausių Europos salų, kurios viduje dėl smarkaus plutoninio proceso atsirado „antgamtinio

baisumo šalis". Susitikimas su numirėliško veido vargšu raupsuotuoju nepagyvina be galo liūdno peizažo. Kopti į Snefelsą sunku ir net pavojinga.

Nusigavęs į kraterio gilumą, kur net tyla atrodo grėsminga, jis turi prasiskverbti į Žemės rutulio gelmes braudamasis siauru koridoriumi — paskutinį kartą išsiveržus ugnikalniui, juo tekėjo lava; jam neduoda ramybės mintis, kad ji vėl gali išsilieti. Paskui jį apima nuovargis, pradeda kamuoti troškulys. Akselis piktinasi ir nori atsisakyti šio beprotiško dėdės sumanymo. Paskui atgauna drąsą. Pagaliau, sudavus kirstuvu, ištrykšta šaltinis, kuris tekėdamas virsta upeliu,— belieka tiktai eiti palei jį. Ir kaip tik dabar Akselis sušunka: „Nebėra jokios kliūties, galinčios sužlugdyti mūsų planus!" Nuo šios akimirkos jis ryžtingai įsijungia į nepaprastą ekspediciją.

Tačiau Akselio laukia naujas išbandymas: jis paklysta šiame labirinte, išnykus upeliui, kuris jam buvo tarsi Ariadnės siūlas. Susitaikęs su baisiausia mirtimi, pasinėręs į visišką tamsą, „apgaubtas nakties", jis jau kone puola į didžiausią neviltį, bet kažkoks akustikos reiškinys padeda jam surasti kelionės draugus ant požeminės jūros kranto.

Taip po siaubingų išbandymų Akselis pažvelgs į praeitį ir susipažins su išnykusiu priešistorijos pasauliu; be to, pamatys žmogų, gyvenusį prieš Adomo erą.

Nuo šiolei „visa, kas žmogiška, jam neatrodo neįmanoma — „aš užmiršau praeitį, nebijau ateities".

Visa tai — fantasmagorija, ir skaitytojas tuo neabejoja, bet jam nesvarbu. Jis gyvena Akselio įspūdžiais; jį apnikusios tos pačios mintys ir jausmai, kamuoja tas pats košmaras. Nebėra ko ir galvoti: ar teisybė visa tai, ką jis mums pasakoja? Kas gali pasakyti, kad negyvena tikrovėje, kai sapnuoja? Dar nenubrėžta riba tarp to, kas tikra ir įsivaizduojama, bus nustatyta tik pabudus. Taigi mus užmigdė kerai, ir mes sapnuosime tol, kol Akselis iškęs paskutinį išbandymą.

Kai Akselis sunkiai kopia atgal į Žemės paviršių, išsiveržus Strombolio ugnikalniui, jo drąsa ima mažėti, ir dėdė paskutinį kartą jį pamoko: „Kol plaka širdis, kol gyvas kūnas, aš nė manyti nepamanau, kad valinga būtybė gali kristi į neviltį."

Išvykęs iš apsiniaukusios Islandijos, jis pabunda „vienoje iš nuostabiausių Žemės šalių, po žydru Sicilijos dangumi".

Mus kamavęs siaubas staiga išblėsta ryškios šviesos apoteozėje, kuri yra ir herojaus apoteozė.

Po visų išbandymų Akselis gauna atpildą, užvaldęs savo mylimosios širdį. Pati Groiben paliudija apie visišką jo pergalę sakydama: „Dabar tu didvyris, dabar tau nebereikės skirtis su manim, Akseli." Jų sąjunga nebus blankus hamburgietės ir drovaus jaunikaičio santuokinis gyvenimas, o sunkumų užgrūdintų dviejų žmonių sąjunga: Akselis patyrė dramatiškų nuotykių, Groiben kentėjo dėl išsiskyrimo.

Akselio istorija atrodo kaip trumpas pasakojimas apie mūsų likimą, kaip atvaizdavimas amžino nerimo, kuris trumpam atlėgsta, ir žmogus gali išmėginti naujas jėgas. Kai mūsų poelgiai mus nuveda į aklavietę, kai apima neviltis ir apgaubia „tamsybė", sąmoningai ar nesąmoningai mes šaukiamės nebylaus dievo ir atsiduodame į jo rankas. Šis beviltiškas šauksmas iš pat pradžių pasidaro išganingas, nes mums suteikia drąsos, reikalingos gyventi.

Na, o apvaizdos įsikišimas dviprasmiškas — ji duoda mums progą gelbėtis patiems: dievas ne keičia savo įsakymus, o leidžia jais naudotis. Visiškoje tamsoje paklydusį Akselį išgelbės ne staiga pasirodęs angelas, o natūralus aidas. Netikėtai pasigirdęs aidas — štai visas stebuklas.

Marselis More labai subtiliai palygina šį kūrinį su Vilje de l'Il-Adano novele „Klerė Lenuar", išspausdinta 1887 metais rinkinyje „Tribiula Bonome". Jis sutinka su pono Drugaro nuomone, kad senas danų rašytojas iš 1867 metais išėjusios pirmosios „Klerės Lenuar" versijos, 1887 metų leidime tapęs Bjornu Zaknusenu,—„Kelionės į Žemės centrą" kriptogramos autorius, Arnas Saknusemas: iškreiptas vardas islandų mokslininko Arno Magnuseno, gimusio 1663 metais. Iš to jis daro išvadą, kad „Vilje keletą kartų perskaitė „Kelionę į Žemės centrą", paskui perdirbo „Klerę Lenuar" 1887 metų leidimui, ir tai juo labiau įtikima todėl, kad jis naujame tekste pavartojo retą žodį *ignivome* (spjaudantis ugnimi), kurį Žiulis Vernas vartoja gana dažnai. Yra ir kitas aiškinimas: tas pats žodis pasirodė Leono Blua straipsnyje apie Huismansą, išspausdintame 1887 metų pradžioje, o kaip tik tuo metu Vilje, Leonas Blua ir Huismansas susitikinėjo kiekvieną sekmadienį. Be to, ponas Drugaras pažymėjo, kad Vilje parašė didelę dramą, kurios herojus, kaip ir „Kelionės į Žemės centrą", vardu Akselis.

Marselis More ieškojo Žiulio Verno įtakos pėdsakų Leono Blua romane „Nusiminęs žmogus" ir Huismanso romane „Prieš plauką". Jis daro išvadą, kad Huismansas ir abu jo stalo bendrai „buvo prisiskaitę „Nepaprastų kelionių" autoriaus kūrinių".

„Penkios savaitės oro balionu" autoriui suteikė didžiulę šlovę. Nėra jokios abejonės, kad ir naujas jo kūrinys literatūriniuose rateliuose buvo giriamas arba kritikuojamas. Huismansas, Leonas Blua ir Vilje, kurie mėgo visa, kas nepaprasta ir net paslaptinga, negalėjo nesusidomėti romanu, pilnu jų darbui artimų simbolių: požeminio pasaulio atmosferoje, sukurtoje pagal mūsų intelekto reikalavimus, ir joje gyvenančių fantastinių būtybių paveiksluose jie girdėjo atgarsį savo kūrinių, kupinų žmogaus širdies nerimo.

Na, o hipotezę, kad Žemės rutulys yra tuščiavidurė sfera — nors Lidenbrokas mūsų sferoide surado tik „dalinę tuštumą",— Akselis prisimena iš „vieno anglų kapitono teorijos: šis lygino Žemę su tuščiavidure sfera, kurios viduje šviečia smarkiai suspaustas oras, o du šviesuliai, Plutonas ir Prozerpina, sukasi paslaptingomis orbitomis. Galbūt jis sakė tiesą?"

„Kapitono Hatero nuotykiuose" (dvidešimt devintame skyriuje „Ledo laukais") randame tikslesnių žinių — jas suteikia daktaras Klobonis — apie šį anglų kapitoną, „kapitoną Sainesą, pasiūliusį Hamfriui Deiviui, Humboltui ir Arago leistis į požeminę kelionę! Tačiau šie mokslininkai nesutiko."

Žiulis Vernas, be abejo, priskyrė šią teoriją prie chimerų, kurias yra sukūrusi ta Žemės rutulio vieta [34]. Jos poetinė pusė, aišku, jį sužavėjo, nes jis tuoj pat ją panaudojo, rašydamas „Kelionę į Žemės centrą".

Įdomų dalyką pareiškė ponas Salomonas žurnale *Connaissances des Lettres (Hachette, 1958):* Žorž Sand 1864 metais paskelbė žurnale *La Revue des Deux Mondes,* o 1865-aisiais išleido atskira knygute fantastinį pseudomokslinį pasakojimą kurį „įkvėpė jos polinkis į mineralogiją" ir „kuris įdomus tik tuo, kad nepaprastai panašus į Žiulio Verno romaną „Kelionė į Žemės centrą". Šis kūrinys vadinasi „Laura".

Ponia Vjern subtiliai pabrėžė, kad abu romanai panašūs, ir konstatavo, kad „Lauros" ir „Kelionės į Žemės centrą" pana-

---

[34] Kalbama apie tolimiausią Šiaurę. *(Vert. past.)*

šumo pagrindas — bendra moralinio subrendimo tema. Matyt, iš tikrųjų abu rašytojus įkvėpė tas pats dalykas.

Kyla klausimas, kas kam šiuo atveju padarė įtakos. Žorž Sand parašė „Laurą" 1863 metais ir taisė korektūrą 1864-aisiais. Žiulis Vernas parašė „Kelionę į Žemės centrą" 1863-aisiais ir 1864 metų rugpjūčio 1 dieną klausė, kada šis veikalas turi būti pradėtas spausdinti. Vadinasi, abi knygos buvo sukurtos tuo pačiu laiku. Sand negalėjo nieko žinoti nei apie „Kelionę", nei apie „Haterą". Žiulis Vernas negalėjo būti skaitęs „Lauros".

Jeigu jau ieškoma bendro įkvėpimo šaltinio, ar negalima jo rasti pas Ecelį? Šis leidėjas artimai draugavo su Sand. Ecelio ir Žiulio Verno dar nesiejo tokia artima draugystė, kokia pasidarė vėliau, bet jau buvo gana tvirta. Abu vyrai matydavosi kasdien. Pridurkime, jog Eceliui rūpėjo, kad globotinis naudotųsi jo draugų ratelio intelektualiniais turtais. Tarp Ecelio kompanijos mokslininkų buvo Sent Kler Devilis *, kuris kalbėdamas galbūt užsiminė apie Deivio ir anglų kapitono teorijas, o šia detale pasinaudojo Žorž Sand ir Žiulio Verno vaizduotė.

Reikšminga, kad abu romanai —„Kelionė" ir „Hateras"— buvo sumanyti beveik tuo pat metu. Vienas paremtas tokiais tiksliais geografiniais duomenimis, kad atrodo lyg tikrovės kopija, kitas įkvėptas chimerų, kurias kritikuoja daktaras Klobonis. Tačiau abiejų knygų veiksmas vyksta nerimo ir paslaptingumo kupinoje atmosferoje, kuri rodo, kad autoriaus dvasios būsena buvo tokia pat. Susidarė įspūdis, jog rašytojas, apgailestaudamas, kad negali atsiduoti poetinėms svajonėms, pažadintoms stebuklingo reginio — ledų, plaukiančių Arkties vandenynu, perkėlė šias svajones į kitą romaną ir išreiškė slapčiausius savo jausmus, nevaržomus griežtų mokslo disciplinų.

Kadangi paminėjome Vilje de l'Il-Adano vardą, ar nereikėtų pažymėti, kad toks pat nerimas buvo apėmęs ir „Klerės Lenuar" autorių, kurio misticizmas lengvai nugali pedantą Bonome, vis dėlto ir vėliau mėgusį dviprasmiškus juokus?

Gal kova tarp mokslo ir tikėjimo, 1854 metais pavaizduota apsakyme „Meistras Zacharijus", teikė peno Žiulio Verno poetiniam idealizmui? Mes žinome, kaip jis žavėjosi Bodleru — tai pats pripažįsta savo straipsnyje apie Edgarą Po. Taigi „Kelionę į Žemės centrą" reikia skaityti kitaip nusiteikus, negu pa-

prastai skaitomi Žiulio Verno geografiniai ir moksliniai romanai.

Ar verta apgailestauti, kad jis neišsilaikė kelyje, kuris tiek daug talentų atvedė į literatūrą, jaudinančią, bet daugelio laikomą liguista?

Mišelis Korde davė mums atsakymą „Apsiausties vaiko išpažintyje":

„Vienas žmogus padarė didelę įtaką vaikams, gimusiems prieš paskutinįjį karą (1870 metų) ir po jo,— tai Žiulis Vernas. Kaip turi būti jam dėkinga ši karta! Jis mokėjo ją išvaduoti iš tamsaus kalėjimo... Jis įkvėpė jai norą pažinti pasaulį, mokslo pomėgį, drąsos ir energijos kultą... Aš nė kiek neabejoju, kad po šimto metų mūsų palikuonys negalės suprasti, kodėl šis puikus rašytojas, galingas poetas, magiškos jėgos kupinas auklėtojas, pranašas, kurio visos fantazijos savo laiku bus įgyvendintos, nebuvo deramai pagerbtas, kaip mūsų epocha pagerbia didžiuosius rašytojus. Ir vien neįtikėtina baimė pasirodyti juokingiems, žemas vergavimas mados įstatymams, nešvarūs užkulisiai, visada sujundantys, kai ketinama ką nors pripažinti, jiems padės įminti šią mįslę."

Jei apsiausties vaikas sakė tiesą, mes turime džiaugtis, kad numalšinęs savo poetinį nerimą ir įveikęs, kaip Akselis, tamsaus labirinto žabangus, Žiulis Vernas atgavo humoro jausmą ir, pasilinksminęs artileristų sąskaita, papasakojo mums apie labai nepaprastą tais laikais kelionę į Mėnulį!

Romanistą, taip laimingai ištrūkusį iš Strombolio kraterio, po dešimties metų apkaltino kažkoks ponas Delma, pramintas de Ponže, tuo, kad rašydamas „Kelionę į Žemės centrą", nuplagijavęs jo novelę, pavadintą „Minervos galva", ir iš Žiulio Verno pareikalavo sumokėti 10 000 frankų. „Kodėl ne dešimt milijonų?"— paklausė rašytojas.

Ši novelė buvo išspausdinta *La Revue contemporaine* antroje serijoje, trisdešimt penktame tome; jos herojus randa galvą karste, kalno viršūnėje. „Tarp šių siužetų,— aiškina Žiulis Vernas savo leidėjui,— nėra jokio ryšio, stebina tik vienas panašus dalykas: karsto vietą nurodo šešėlis, kurį meta lazdelė mėnulio šviesoje, o mano romane — kalno viršūnė saulės šviesoje nurodo angą, pro kurią galima nusileisti į žemės gelmes. Štai ir viskas! Pono de Ponže novelė baigiasi maždaug ten, kur prasideda mano knyga!..

Garbės žodis, aš nebuvau skaitęs pono de Ponže novelės, kai rašiau „Žemės centrą".

Labai svarbus tas faktas, kad paprašęs Literatų draugiją būti arbitru, jis atsisakė jurisdikcijos, nes Draugija pasmerkė jį kaip plagiatorių...

Procesas įvyko 1875 metais. Ponas de Ponže jį pralaimėjo, ir jam buvo priteista sumokėti išlaidas.

XVIII SKYRIUS

„IŠ ŽEMĖS Į MĖNULĮ"

Pralenkęs šimtmečiu „Apoloną IX", ta pačia trajektorija į Mėnulį skrieja kosminis sviedinys. Le Journal des Débats 1867 metais išspausdina romaną „Iš Žemės į Mėnulį", kuris vėliau išeina atskira knyga. „Hateras" išleidžiamas 1866 metais. Žiulis Vernas jau rašo „Kapitono Granto vaikus" ir „Paslaptingąją salą"

Apsakymas „Blokados pralaužėjai", išspausdintas *Le Musée des Familles* 1865 metais, mums įrodo — jeigu to reikia,— kad rašytojas atidžiai sekė, kuo baigsis karas Jungtinėse Valstijose. Karas artėjo prie galo; Li buvo atiduotas Grantui Apomatokse 1865 metų balandžio 9 dieną, ir tuo karas baigėsi. Apie Ecelį susibūrę liberalai linkėjo pasiekti pergalę šiauriečiams, kovojantiems už artimas jiems antivergovines idėjas,— šiauriečių pranašumas prieš pietiečius vis labiau ryškėjo. Antivergovinis Ecelio įkarštis neblėso: net kai prekyba vergais buvo uždrausta, jis vis dar reikalavo, kad Nemas būtų belaisvius gabenančių laivų medžiotojas! Žiulis Vernas su didžiausiu dėmesiu sekė šį brolžudišką karą, ir tai, ką apie jį parašė vėliau, „Šiaurėje prieš Pietus", rodo, kad buvo gerai susipažinęs su įvykiais. Jį stebino ir kėlė siaubą tos didžiulės pastangos, kurias dėjo abi pusės, pliekdamos neregėtai galinga artilerijos ugnimi. Šis pacifistas su nerimu galvojo, ką veiks, sugrįžus taikai, artileristai, kurie daugybę metų turėjo tik vieną tikslą — išrasti geriausią žmonių naikinimo formulę. Patrankų fabrikantai galėjo tapti

pavojingais nesantaikos kėlėjais. Kur nukreipti staiga nutrauktą jų veiklą?

Jis įmerkė savo, dramaturgo, plunksną į rašalą, tikėdamasis sulaukti įkvėpimo ir panaudoti jį prieš naikinimo pabūklų išradėjus, nes pabūklai „kur kas mažiau naudingi už siuvimo mašinas". Pirmas tomas, pavadintas „Iš Žemės į Mėnulį"— humoro kupina satyra. Ką daryti su gausybe artileristų? Bulvarų teatro dramaturgui tuoj pat dingtelėjo komiškas atsakymas: tegu jie bombarduoja mėnulį, ir reikalui esant tegu juos net išsiunčia tenai!

Tikslas buvo numatytas, beliko jį pasiekti. Artileristai galėjo sugalvoti tik vieną priemonę — patranką. Beje, reikia pasakyti, kad tuo metu nieko kito ir nebuvo.

Rašytojas labai sąžiningas — nesistengia pagrįsti to, kas iš pradžių buvo tik juokai, bet staiga virto įgyvendinamu sumanymu. Kadangi Barbikenas turi pateikti argumentų, fizika ir matematika ateis į pagalbą fantazijai. Romanistas pasitelkia per daugybę metų sukauptas mokslo žinias, o jo pieštukas brėžia skaičių stulpelius, iš kurių jis daro išvadą, kad šis projektas įmanomas balistikos požiūriu. Patrankos sviedinį galima pakeisti tuščiaviduriu sviediniu, ir autorius tartum girdi, kaip jo draugas Nadaras šnibžda, kad toje ertmėje gali tilpti žmogus. Šis entuziastas, pasirengęs kiekvienam drąsiam poelgiui, nesudvejojęs atliktų beprotišką bandymą. Taigi toks žmogus yra. Mišelis Ardanas — Nadaro anagrama — bus pirmasis astronautas.

Žiulis Vernas pernelyg atsargus ir abejoja, ar jo apskaičiavimai teisingi; todėl paprašo savo pusbrolį Anri Garse, aukštosios matematikos profesorių, atidžiai juos patikrinti, juoba kad jis apie tai nusimano, nes yra vieno kosmografijos traktato autorius. Trajektorijos nustatytos, bet lieka neįveikiamų kliūčių. Romanistas labai sąžiningai jas nurodo, mat, anot Šarlio Noelio Marteno, jis nebuvo „nei nemokša, nei naivuolis". Pasakotojas turi ateiti į pagalbą mokslui — įtikinti skaitytoją, kad visos kliūtys nugalėtos ir romano veiksmas gali vystytis toliau. Didelis pagreitis, karštis dėl smarkiai lekiančio sviedinio trinties į atmosferos sluoksnius — šias kliūtis galima pašalinti panaudojus raketą, kuri, kaip žinome, ir išsprendė prob-

lemą. Rašytojas išmanė apie raketas — jo raketa turi raketinius stabdžius. Tačiau apie tikrą raketą Patrankos klube negalėjo būti nė kalbos! Ir, svarbiausia, tuo metu nebuvo raketai reikalingų degalų. Tiesą sakant, nebuvo nieko daugiau, tik parakas, kurio sprogstamosios jėgos neįmanoma valdyti.

Skaitydami šią knygą, matome, kad Žiulis Vernas buvo labai gerai susipažinęs su kosmografijos, fizikos, matematikos ir chemijos pasiekimais. Jo kosminio laivo trajektorijos tikslios, laivas pagamintas iš aliuminio, jo aukštis ir svoris teisingi, numatyta oro regeneracija uždaroje apykaitoje. Galima tik stebėtis, kad jis rašo, jog Uolėtuosiuose kalnuose buvo įrengtas teleskopas, kurio diametras 16 pėdų (4,8768 metro) ir pro kurį matyti Krabo ūkas — tas aparatas nepaprastai panašus į penkių metrų diametro teleskopą, vėliau įtaisytą tuose pačiuose kalnuose, Palomaro viršukalnėje! Na, o Krabo ūkas šit jau dvidešimt metų yra astronominių tyrinėjimų objektas.

Le Journal des Débats išspausdino romaną „Iš Žemės į Mėnulį" 1865 metais. Rugsėjo 6 dieną autorius iš Krotua rašo Eceliui: „Netrukus pasirodysime laikraštyje *Débats*", o po keleto dienų su pasitenkinimu konstatuoja, kad „Mėnulis pagaliau patekėjo *Débats* horizonte". Kadangi priduria, jog Ecelis turįs likti Badene iki rugsėjo pabaigos ir jis pats būsiąs Krotua iki spalio 10 dienos, galime spręsti, kad romanas buvo išspausdintas rugsėjo mėnesį. Iš šio 1865 metų rugsėjo 6 dienos laiško su tam tikra nuostaba sužinome, jog jis kuria „uoliai ir su dideliu malonumu" visai kitą veikalą. „Robertas Grantas,— rašo jis,— bus labai drąsus berniukas ir beveik didvyris." Iš kito laiško sužinome, kad jis ketina „šiek tiek atsikvėpti nuo „Kapitono Granto vaikų" ir pasvajoti „apie nuostabųjį Robinzoną"; rašytojas priduria, jog jam kyla „nepaprastų idėjų: kai šis dalykas bus baigtas, jį bus galima kukliai palyginti su šveicarų Robinzonu *".

Jis neapsiriko, nes jo Robinzonas buvo ne kas kita kaip „Paslaptingoji sala", kuri turėjo būti išleista tik 1874 metais! Jis prisipažįsta šią akimirką esąs „už tūkstančio mylių nuo Granto" ir nežinąs, „ar bus tęsinys". Tačiau maždaug tuo pat metu priduria, kad su pirmąja „Kapitono Granto" dalimi gerokai pažengęs į priekį.

XIX SKYRIUS

ŽODIS IŠ ŠIRDIES

Žiulio Ecelio ir jo rašytojų ratelio įtaka Žiuliui Vernui. Draugiško bendradarbiavimo vaisiai. Kelionė į Krotua

Gal jau laikas kalbėti apie sutartis, siejusias Žiulį Verną su Eceliu, nes jos davė jam lėšų pragyventi ir galimybę dirbti. Mes žinome, kad pagal pirmąją, 1863 metų, sutartį rašytojas gaudavo 1900 frankų už kiekvieną knygą. Per metus jis turėjo įteikti leidėjui tris knygas, vadinasi, jo pajamos buvo 5700 frankų per metus, arba 465 frankai per mėnesį. Šias sąlygas pagerino 1865 metų gruodžio 11 dienos sutartis laikotarpiui nuo 1866 metų sausio 1 dienos iki 1871 metų gruodžio 31 dienos. Honoraras už knygą buvo padidintas iki 3000 frankų su sąlyga, kad leidėjas „dešimt metų turės išimtinę nuosavybės teisę į knygą nuo tada, kai ji bus išspausdinta jam tinkamu būdu". Na, o į iliustruotas knygas jis turėjo visišką ir neribotą nuosavybės teisę. Žodžiu, autorius leidėjui privalėjo suteikti visišką ir neribotą laiko atžvilgiu nuosavybės teisę į savo kūrinius, jeigu norėjo, kad jie būtų iliustruoti. Tačiau už penkias jau išleistas knygas autoriui buvo duota 5500 frankų kompensacija, tai yra 1100 frankų už tomą. 1871 metų rugsėjo 25 dieną įsigaliojo nauja sutartis: vietoj trijų knygų per metus autorius turėjo įteikti tiktai dvi, bet leidėjas jam mokėjo ne 9000, o 12 000 frankų per metus, tai yra 1000 frankų per mėnesį. Užtat autorius pratęsė trejiems metams sutartį dėl leidėjo nuosavybės teisės į anksčiau išspausdintas neiliustruotas knygas, ir tas, kurios dar bus išspausdintos. Be to, buvo nurodyta, kad „didžiųjų kelionių ir didžiųjų keliautojų tęsinys gali sudaryti dar du tomus, neskaitant dviejų kasmetinių tomų, ir už juos bus mokama po 3000 frankų".

Ecelis vis gerino sutarties sąlygas autoriui, kuris tuo buvo labai patenkintas. Beje, Žiulis Vernas nemėgo, kad jo leidėjas ir draugas būtų kritikuojamas. Tais laikais leidėjas paprastai nupirkdavo knygą už tvirtą kainą, prisiimdamas riziką, susijusią su jos išleidimu. Kartais tik būdavo susitariama, kad leidėjui atlikus savo darbą, pelnas bus paskirstytas pusiau — šitaip pradėta skaičiuoti autoriaus honorarą už išėjusią knygą, nes Ecelis buvo autoriaus teisių šalininkas ir pats parašė ke-

letą straipsnių, kuriuose gynė literatūrinę nuosavybę. Vėliau rašytojui už knygą imta mokėti ne iš anksto nustatytą kainą, o autorinį procentą, gautą už parduotus leidinio egzempliorius.

Romantiko Stalio žavesys ir talentas traukė rašytojus, kurių veikalus jis leido: jie pasitikėjo jo neabejotinu talentu, nuomone, sąžiningumu ir geraširdiškumu. Tai rodo Ecelio susirašinėjimas su Lamartinu, Balzaku, Hugo, Žorž Sand — paminėsime tik pačius garsiausius vardus. Hugo, nuolat susirūpinęs savo interesais, kartais būdavo labiausiai užsispyręs, tačiau sunkiomis valandomis skolindavosi pinigų iš savo leidėjo, kuris visada buvo jam atsidavęs. Balzakas, atsidūręs keblioje padėtyje, taip pat mielai prašydavo jo pagalbos. Lamartinas niekada neabejojo, kad gali pasikliauti jo draugyste. Visi žinojo, kad Ecelis reikalui esant duos gerą patarimą. Na, o jis žavėjosi Hugo ir Lamartino ne tik kūryba, bet ir politine veikla.

Tačiau, atrodo, artimiausiai leidėjas draugavo su Žorž Sand. Jų laiškai byloja apie abipusę, pasitikėjimo kupiną draugystę, kuri juos siejo visą gyvenimą. Jis buvo jai prityręs patarėjas ir gynė jos interesus, net eidavo žiūrėti jos pjesių repeticijų.

Ecelis, nelyginant Jano statula, turėjo du veidus: vienas buvo atgręžtas į praeitį, kitas — į ateitį. Persiėmęs klasikine literatūra, jis troško naujų išraiškos formų, todėl ir turėjo tokią puikią nuovoką, kuri jam padėjo atrasti ir palaikyti naujus autorius, kartais savo nenaudai [35].

Už leidėjo jautei literatūros kritiką; buvo sunku atskirti leidėją Ecelį nuo rašytojo Stalio. Kaip tik dėl to jis galėjo pagrįstai kištis į savo autorių darbą. Nacionalinėje bibliotekoje, Ecelio parodoje, buvo eksponuojamas ištisas Balzako puslapis, perbrauktas ir perrašytas Stalio! Sand užmerktomis akimis priimdavo savo leidėjo kritines pastabas ir nedvejodama pataisydavo tekstą, kaip jis būdavo pataręs. Stalio talentas buvo naudingo bendradarbiavimo garantija.

Šis keturiasdešimt aštuntųjų metų žmogus, svajojęs apie kilnią ir dorą respubliką, traukė savo vienminčius, ir todėl jo draugų ratelis buvo respublikoniškas, tai yra revoliucinis, mat buvo sudarytas iš imperijos opozicionierių. Nuvertus Napoleoną III, jis tebesilaikė kairiųjų tendencijų, nors nepritarė Komunos kraštutinumams, kurie kėlė grėsmę Respublikai.

---

[35] Taip buvo su Balzaku ir Žorž Sand. *(Aut. past.)*

Žiulis Vernas, naujokas Ecelio ratelyje, bet tokių pat pažiūrų, puikiai jautėsi tarp tų imlių naujoms idėjoms, tačiau nuosaikių žmonių, kuriems Respublikos ir tvarkos sąvokos buvo neatskiriamos. Tas išmintingumo ir drąsos junginys negalėjo jam nepatikti. Tarp Ecelio draugų buvo rašytojų ir mokslininkų. Palankiai susiklosčius aplinkybėms, Žiulis Vernas susidraugavo su Žanu Mase, kuriam buvo pavesta vadovauti *Le Magasin d'Éducation et de Récréation.* Jis susipažino su Sent Kler Deviliu, matematiku Bertranu *, Ernestu Leguve * ir tikriausiai su Žorž Sand. Keletą kartų matėsi su Etjenu Arago *, 1865 metais mirusio Žako broliu.

Ecelio ryšiai buvo tokie platūs, kad jaunasis jo draugas iš to turėjo naudos, pradėjęs bendradarbiauti žurnale *Le Magasin d'Éducation et de Récréation.* Iš Parmeni ir Bonje de la Šapel knygos žinome, kad to laikotarpio žymiausieji žmonės neniekino literatūros jaunimui ir mielai spausdino savo kūrinius šiame žurnale.

Savo leidyklos autoriams Ecelis-Stalis buvo „globėjas", metras, o kartais ir mokytojas. Toks buvo ir savo debiutantui, net ir tada, kai šis jau pats išskleidė sparnus ir galėjo skristi. Jo pastabos, nuomonė, kritika ir patarimai mielai buvo priimami.

Tvirtinimas, kad Ecelis, dvasios tėvas, Žiuliui Vernui atstojo tikrąjį tėvą, būtų tik iš dalies teisingas. Ecelis iš tiesų buvo jo dvasios tėvas, bet neišstūmė tikrojo tėvo paveikslo — perėmė jo estafetę *. Nuo 1863 iki 1870 metų senstančio Pjero įtaka vis mažėjo, o Ecelio — didėjo, nes Žiulį Verną su Eceliu siejo draugystė ir literatūrinė kritika. 1871 metais Pjeras mirė. Ecelis pakeitė jį kaip patarėjas ir draugas. Abu rašytojai ne tik jautė vienas kitam didžiausią pagarbą ir didžiausią simpatiją, bet ir labai vertino vienas kito kūrybą. Stalio kūriniai buvo panašūs į jį patį: jų stilius buvo dailus ir elegantiškas, jie buvo kupini graudaus jausmingumo. Šį rašytoją romantiką žavėjo jo „Vernišono *" žinios, mokėjimas pasakoti ir charakterizuoti savo personažus,— žodžiu, nuostabi vaizduotė, tarnaujanti jo moksliniam protui, bet jis apgailestavo, kad Žiulis Vernas retai sugraudina skaitytoją.

Kai Žiuliui Vernui kildavo kokia nors idėja, autorius pasakydavo leidėjui, ir juodu tuoj pat ją aptardavo. Paskui Žiulis Vernas parašydavo knygą, kurią ir atiduodavo Eceliui.

Jo raidės labai kruopščiai išvedžiotos, bet nepaprastai smul-

kios, todėl buvo taip sunku įskaityti rašyseną, kad greitai tekdavo pereiti prie skilčių. Autorius jas pataisydavo ir nusiųsdavo Eceliui, kuris jose ir pažymėdavo savo pastabas. Jie vėl viską aptardavo, vėl būdavo atspaudžiamos skiltys su pataisymais, ir autorius su leidėju vėl jas taisydavo. Taigi pirma „Kelionės į Šiaurės ašigalį" dalis buvo atiduota Eceliui 1863 metų liepos pradžioje, o rugsėjo 4 dieną, jau rašydamas antrą dalį, Žiulis Vernas skubėjo perskaityti pirmos dalies skiltis ir sužinoti Ecelio nuomonę apie jos pabaigą. 1863 metų rugsėjo 10 dieną jis dar siūlo pirmą dalį pavadinti „Kapitono Hatero nuotykiai", o paantraštę —„Anglai Šiaurės ašigalyje"; 16 dieną, sutikdamas su kažkokia leidėjo pastaba, patikslina, kad Haterą padarysiąs „labai drąsų ir ne mažiau laimingą", bet atsisako įjungti prancūzą į ekipažą — jam reikią tik anglų. Perskaičius vienas ir kitas skiltis, o paskui korektūrinį atspaudą, pagaliau buvo išspausdinta pirma „Kapitono Hatero dalis" pirmame *Le Magasin d'Éducation, et de Récréation* numeryje, kuris pasirodė 1864 metų kovo 20 dieną. Antra dalis turėjo pereiti tuos pačius etapus.

Apskritai Žiulis Vernas buvo labai patenkintas, kad Eceliui patinka „Hatero beprotybė ir mirtis" — jo nuomone, tai kūrinio moralas. Žinoma, rašytojas mokėjo suderinti leidėjo požiūrį su savuoju, nors ir sakėsi neketinąs pritaikinėti faktų.

Pagyvenę Sen Marteno gatvėje, Monmartro bulvare, Raudonojo kryžiaus skersgatvyje, Sonje pasaže, Madžentos bulvare, sutuoktiniai Vernai 1863 metais daug patogiau įsikūrė Otejyje, Lafonteno gatvėje Nr. 39. Čia Žiulį Verną lankydavo daugybė draugų — Šarlis Valiu, Delju, Filipas Žilis, Leo Delibas, Viktoras Mase, Injaras ir kiti. Vasarai praleisti Vernai pasirinko Krotua, tikėdamiesi, kad abiem Onorinos dukterims ir mažajam Mišeliui bus naudinga pagyventi prie jūros. Rašytojas liks ištikimas Krotua, daug metų važiuos tenai, ir vėliau ši vieta pasidarys nuolatine jo buveine.

Pradėjęs rašyti „Kapitono Granto vaikus", jis tikina Ecelį turįs „atgauti ramybę po dramatiško pirmosios dalies galo, tačiau tai ilgai netruks". „Na, o stiliaus nesklandumus,— priduria jis,— aš pastebėjau, jie gana dideli, bet jau ištaisyti skiltyse, kurias kaip tik turiu."

„Dabar apie tai, kas svarbiausia,— rašo jis toliau,— man labai nesiseka kalbėti apie meilę. Net šį žodį bijau rašyti. Pui-

kiai žinau, koks esu nevykęs, ir visaip mėginu, bet nieko iš to neišeina. Todėl norėdamas išvengti šio keblumo, ketinu būti labai santūrus. Jūs mane prašote pasakyti prabėgomis nors vieną žodį iš širdies! Tiktai tiek! Tačiau tas žodis neateina į galvą, kitaip jis jau seniai būtų kur reikia!"

Šis prisipažinimas — mums labai svarbus, nes parodo, kaip skiriasi literatūriniai temperamentai,— yra laiške su vienu žodžiu vietoj datos: šeštadienis. Greičiausiai laiškas rašytas 1865 metais.

Romantiškasis Stalis buvo sentimentalus žmogus. Jis rašė ir skaitė širdimi, jei galima taip pasakyti. „Iki pirmadienio, brangus mokytojau, aš nesiskolinsiu iš Jūsų žodžių iš širdies,— rašė jam Žiulis Vernas,— nors Jūs gana daug jų turite ir galėtumėte pasidalyti su ištikimu draugu."

Šiame sakinyje matyti ir tam tikras laiško autoriaus apgailestavimas, ir švelnus pasišaipymas iš savo bičiulio nepaprasto jautrumo. Šiandien mes pasakytume, kad Ecelis buvo sangvinikas — greitai susijaudindavo ir išreikšdavo savo emocijas. Žiulis Vernas buvo šaltesnis, jo jausmus kontroliuodavo protas; jis nepasiduodavo pirmam įspūdžiui ir viską apsvarstydavo. Tačiau buvo nepaprastai jautrus, tik stengėsi tvardytis. Vidinis drovumas neleisdavo jam išreikšti intymių jausmų. Būtent dėl to Malarme jį vadino savotišku žmogumi, o Pjeras Veronas — paslaptingu.

Retai galima pamatyti tokį gražų autoriaus ir leidėjo glaudaus bendradarbiavimo pavyzdį. 1863 metais Žiulis Vernas mėgino Ecelį remti pinigais, kai tas turėjo materialinių sunkumų. 1868-aisiais užsinorėjo, kad jo tėvas pasidarytų Ecelio leidyklos, kaip komanditinės bendrovės, indėlininku. Kitais atvejais matome, kad Žiulis Vernas ramina Ecelį dėl vertybinių popierių reporto, ir tai rodo, jog jis padėdavo savo leidėjui sunkiais momentais. Keitimasis nuomonėmis ir abipusis pasitikėjimas buvo labai vaisingas. Siekiančių bendro tikslo draugų ir interesai buvo bendri. Žiulis Vernas iš tikrųjų elgėsi kaip Ecelio kompanionas, dalydavosi su juo rūpesčiais ir net pavaduodavo jį, kai tas, pablogėjus sveikatai, negalėdavo tvarkyti savo reikalų.

Ecelis buvo silpno kūno sudėjimo; Žiulis Vernas tuo metu buvo stiprus ir, svarbiausia, pačiame jėgų žydėjime. Fizinės vieno ir kito kompleksijos atitiko jų psichologinę būseną ir

iš dalies ją paaiškino. Abu buvo drąsūs, energingi; vienas — nusilpnintas ligos, gyvenimo išbandymų ir jau nebejaunas — ieškojo paramos širdies atbalsiuose; kitas — stiprus, tiesesnis, vientisesnis — galėjo ir norėjo kurti vien personažus, nelinkusius per daug kreipti dėmesio į savo jausmus. Šit kaip jis apibūdino anglų žurnalistei savo požiūrį:

„Meilė — viską deginanti aistra, žmogaus širdyje ji palieka labai mažai vietos kokiam nors kitam dalykui. Mano herojams reikia sutelkti visus savo sugebėjimus, visą energiją, o žavingos moters buvimas šalia jų dažnai trukdytų jiems įgyvendinti milžiniškus sumanymus."

Tiesą sakant, Ecelis apgailestavo, kad autorius kaip reikiant neatskleidžia savo sukurtų nuostabių personažų — išsamiau neišanalizuoja ir palieka šešėlyje jų emocinius veiksmus. Tačiau kažin, ar jie nebūtų sumenkėję, jeigu jis tai būtų padaręs? Meilės psichologija — ne jo tema. Beje, moteris yra jo kūriniuose: ji turi tokią vietą, kokia jai dera. Dažnai būna įkvėpėja, kartais — tikslas. Ji visada švelni ir drąsi.

Ledi Glenarvan pasiūlo vyrui surengti ekspediciją kapitonui Grantui ieškoti; misis Veldon, tokio pat tvirto charakterio, bus išgelbėta penkiolikos metų kapitono. Meilės tartum nėra šiose knygose, ir santūri Merės Grant ir Džono Menglo idilė — anaiptol ne meilė.

Tačiau kaip tik Akselio meilė Groiben paskatina jaunuolį leistis į Žemės centrą. Nadios meilė padeda Strogovui pasiekti tikslą. Meilė sieja Sangarą su išdaviku Ogoriovu ir pastūmėja misis Breniken imtis pavojingo žygio — ieškoti savo vyro *. „Garo namo" dramatizmo šaltinis — neapykanta dviejų vyrų, norinčių atkeršyti savo žmonos žudikui, o ledi Monro, „klaidžiojanti liepsnelė", pagreitina atomazgą.

„Nepaprastose kelionėse" netrūksta moterų. „Kailių šalyje" jų galbūt net per daug!

Visų Žiulio Verno herojų, tiesiogiai dalyvaujančių nuotykiuose — pagrindiniame pasakojimo elemente,— charakteris vienodas: tai protingos ir energingos moterys. Daugelis pasižymi ištverme, nelabai įprasta tai epochai. Tačiau jo moterys anaiptol ne bejausmės, nes joms būdingas dar vienas bendras bruožas — tai švelnios moterys. Net tokia patrakėlė kaip Polina Barnet „Kailių šalyje" turi šią savybę: valios pastangomis energinga moteris išlaiko tariamą jėgą; ji leidžia sau pravirk-

ti, bet tučtuojau graužiasi ir gėdijasi parodžiusi silpnumą. Šios moterys sumanios ir nuoširdžios. Autorius labai jas gerbia, nes dažnai maža protinga moteris ištaiso netinkamą vyro poelgį, kaip, pavyzdžiui, misis Džolif.

Žinoma, jos ne tas romano herojų tipas, prie kurio esame pripratę: jų širdyse nėra vietos konfliktams arba intrigoms. Galima sakyti, jos nežmogiškos — joms svetimos problemos, kylančios vyrų ir moterų tarpusavio santykiuose. Žiulio Verno romanai — ne meilės romanai: juose svarbiausia — žmogaus kova su gamta, ir todėl meilė vaidina antraeilį vaidmenį.

Žiulis Vernas galbūt dėl to apgailestavo, nes vieną dieną sušuko: „Ak, jei galėčiau įterpti keletą adulterių, man būtų daug lengviau! Jei turėčiau laisvas rankas, kaip Diuma, dvidešimt knygų parašyčiau greičiau negu savo keturias."

Kadangi kalbame apie literatūrinį darbą, reikia pripažinti, jog rašyti knygas be moterų — nedėkinga užduotis. Nors kai kuriuose Žiulio Verno romanuose juntamas moters buvimas arba ji veikia juose, bet daugelyje — ir jie geriausi — moterų nėra. Rašytojai, įstengę sukurti reikšmingus veikalus be moterų paveikslų, nusipelnė ne priekaištų, o susižavėjimo. Jeigu mus sudomino ir sujaudino, užgavę mumyse nepaprastas stygas, tai, visų pirma, reiškia, kad tos stygos iš tiesų yra žmogaus širdyje, ir antra,— kad jie labai talentingi.

XX SKYRIUS

DARBINIS ARKLYS

Žiulis Vernas įsikuria Krotua ir dirba kaip „darbinis arklys". Jis ruošia „povandeninę kelionę" plaukiodamas savo laivu „Sen Mišelis". Rašytojas imasi milžiniško darbo —„Prancūzijos geografijos". Kelionė į Jungtines Valstijas garlaiviu „Greit Isternas"

Kai reikėjo šeimai surasti tinkamą poilsio vietą, Žiulis Vernas, savaime aišku, pagalvojo apie Somos žiotis — šios upės vandenys teka jūros linkui ir įsilieja į ją už šešiasdešimt kilometrų nuo Amjeno. 1865 metais, o gal dar 1864-aisiais, jis

praleido vasarą Krotua. Tai buvo tik mažas žvejybinis uostas lėkštame krante, kuris vargu ar būtų sužavėjęs gražios gamtos mėgėjus. Šis krantas įgaudavo didingumo tik per didelius potvynius, kai niekas negalėdavo atlaikyti bangų šėlo.

Žiuliui ten patiko. Onorinai taip pat. Vaikai galėjo išdykauti ant smėlio, o nutrūktgalvis Mišelis tenai įsigijo pravardę „Krotua viesulas". 1866 metų kovo mėnesį, nekantriai trokšdamas ramaus gyvenimo, rašytojas persikelia į Krotua ir nusprendžia čia įsikurti ilgam. 1869 metų rugpjūčio mėnesio laiške jis rašys draugui:

„Dabar, brangus Eceli, žinokite, kad nepalikau Paryžiaus, nors ir įsikūriau Krotua. Buvau priverstas susirasti erdvesnį butą, dėl to mano išlaidos padidėjo, o lėšos buvo per menkos, ir teko įsikurti kukliau. Čia pragyvenimas lengvas, net prabangus, ir maniškiai atrodo laimingi. Taigi ar galėjau dvejoti? Juk turiu tris vaikus, ir nors ateitis man nekelia nerimo, dabar kartais būna sunku."

Ramiai gyvendamas, jis gali dirbti kaip nori. Jo pramoga — vaikščiojimas į uostą ir pokalbiai su žvejais. Netrukus jis įsigyja vieną iš jų laivų. Žiulis Vernas su neregėtu malonumu ruošiasi jį įrengti. Laivas, pavadintas „Sen Mišeliu", jam bus didelis džiaugsmas. Žvejybinis laivas gana tvirtas, juo galima leistis į ilgas keliones, ir greitai jis tampa rašytojui paprasta transporto priemone. Aplenkdamas Kotanteną ir Finisterą, jis plaukia jūra į Bordo pas brolį Polį ir parveža jį į Nantą. Praleidęs dvi dienas Bordo, grįžta atgal džiūgaudamas: jį „užklupo ekvinokcijos vėjo šuoras, kėsinęsis išmesti laivą į krantą, žodžiu, tikra audra". „Sen Mišelis I", nors buvo tik žvejybos laivas, o gal būtent dėl to, matyt, gerai tiko plaukioti jūra ir buvo pakankamo dydžio, nes 1870 metais jame buvo įtaisyta nedidelė patranka Somos įlankai saugoti!

Krotua ir Nante, ir tėvų namuose Šantene Žiulis Vernas uoliai dirba — rašo trečią „Granto" dalį ir, sekdamas paskui Paganelį į Naująją Zelandiją, be paliovos galvoja apie „Kelionę po vandeniu".

Galima tik stebėtis, kaip kurdamas „Kapitono Granto vaikus", jis susidoroja su papildomu darbu, užkrautu Ecelio.

„Dirbu kaip katorgininkas,— rašo jis tėvui 1866 metų sausio 19 dieną.— Įsivaizduok, sudarinėju žodyną! Taip, rimtą žodyną — iliustruotą Prancūzijos geografiją. Viename sąsiuvinyje

departamentas — dešimt santimų; žodžiu, geras biznis! Šį darbą pradėjo Teofilis Lavale. Jis parašė įžangą; bet jis prie mirties, ir aš sutikau tęsti..."

Tačiau Žiulis Vernas „mano turėsiąs laiko sukurti pirmą dalį knygos „Kelionė po vandeniu", kurios planas visiškai baigtas"!

Tiesa, jis mieliau sudarinėja savo žodyną Krotua tyloje.

Iki 1866 metų vasaros pabaigos Šantene arba Krotua rašytojas atsideda Prancūzijos geografijai, bet vis dėlto užbaigia „Kapitono Granto vaikus" ir pareiškia Eceliui, jog tapęs geografu, negali šiuo metu vėl pasidaryti romanistu ir todėl tikisi, kad leidėjas perskaitys šios knygos paskutinės dalies korektūrą. Žiulis Vernas nesutinka per daug ištęsti pasakojimą apie tai, ką kapitonas Grantas veikė savo saloje.

Rugpjūčio mėnesį, įteikęs keturiasdešimtąjį „Geografijos" sąsiuvinį, jis jaučiasi pavargęs. Tačiau prieš išvykdamas iš Paryžiaus, perskaito rankraštį, kurį jam buvo davęs įvertinti Ecelis. „Susipažinau su nuostabiu Jūsų atradimu,— rašo jis rugpjūčio 9 dieną,— sprendžiant iš tikrovės duomenų nepakankamumo, tai Edgaras Po, tik be šio keisto novelisto genialumo. Žodžiu, aš manau, kad ne kažin kas." Šit pagaliau viskas paaiškėja: šis kūrinys ne Žiulio Verno, kuriam buvo mėginta jį priskirti *.

Jis grįžo į Paryžių rugsėjo pabaigoje, parašęs Eceliui: „Koks darbas! Niekad taip gerai nesupratau, kas yra Sizifo akmuo ir Danaidžių statinė! Atidaviau 55 sąsiuvinius, iš kurių 33 jau išleisti. Liko dar 45! Velniai rautų! Jūs negalite įsivaizduoti, kas tai yra, ir vis dėlto kuo toliau, tuo kruopščiau aš dirbu."

Jis atsikeršija šiam nedėkingam darbui pasirašydamas laišką: „Jūsų darbinis arklys!"

Žiulis Vernas nuolat galvoja apie romaną, kuris turi pasirodyti 1867 metais, nes gruodžio 31 dienos laiške Eceliui rašo: „Tegu, kaip sakoma, nusprogsiu, kad tik kapitono Granto vaikai būtų kartu — štai ko aš noriu!" Be to, jis nuramina leidėją, taisantį antros dalies korektūrą: „Galiu jums pasakyti, kad Kordiljerų reiškinys, kurį aprašinėju, tikroviškas — taip būna, aš Jums garantuoju."

Kaip rašytojas sutiko dirbti tokį nuobodų darbą — sudarinėti geografijos žodyną? Nesiliaujančiam priekaištauti tėvui jis mėgina teisintis: „Už šį darbą gausiu penkiolika ar dvidešimt

tūkstančių frankų, be to, baigsiu jį penkiolika mėnesių anksčiau, negu numatyta sutartyje, kurią be reikalo pasirašiau tokiam ilgam laikui. Mes žinome, kad ši sutartis Žiulį Verną įpareigojo sudaryti tris tomus per metus, ir kadangi jis stengėsi kruopščiai atlikti savo darbą, įsitikino, jog tai labai sunku.

Geografijos žodyną, dėl kurio per savaitę patikrina dviejų departamentų duomenis, rašo taip sąžiningai, kad pagaliau ir pats juo susidomi. Jis kartoja Eceliui, kad šis darbas „turi būti kuo šiuolaikiškesnis" ir kad reikia jame panaudoti naujausias žinias. Jis pasieks tikslą, jeigu šiame žodyne bus mažiau klaidų negu ankstesniuosiuose, o jame jų bus daug mažiau, tvirtina Žiulis Vernas. „Tačiau žodynas velniškai ilgas, mano dieviškasis mokytojau,— rašo jis toliau.— Baigtame darbe bus trys milijonai spaudos ženklų, tai yra septyni su puse tomo. . ."

Pagaliau jis baigia šį darbą. „Onorinos dėka baigsiu savo geografiją kitą savaitę — bent patį tekstą. Nelaimingoji! Aš verčiu ją perrašinėti po aštuonis šimtus eilučių per dieną... Uf! Na ir metai! Norėdamas pailsėti, imsiu rašyti „Kelionę po vandeniu". Tai bus tikras malonumas." [36]

Vis dėlto nuo 1867 metų kovo vidurio iki balandžio vidurio jam pasitaikė galimybė su broliu pabūti Amerikoje, į kurią nuplaukė „Greit Isternu", tuo jūros milžinu. Nors ir daug laiko buvo sugaišta kelyje, jiems pavyko aplankyti net Niagaros krioklį. Laivą užklupo smarki audra, todėl kelionė truko keturiolika dienų vietoj tvarkaraštyje numatytų dešimties. Be to, kad nuvyktum prie Niagaros krioklio, reikėjo dar dvidešimt valandų važiuoti geležinkeliu.

Grįžti sekėsi geriau, ir 1867 metų balandžio 27 dieną Žiulis ir Polis išlipo iš laivo Breste.

Išvykdamas mūsų keliauninkas ketino papasakoti apie būsimą kelionę, nes laiške, parašytame „tada, kai jau matė Amerikos krantą", praneša Eceliui, kad „netrūkę visokiausių įvykių ir, deja, nelaimingų atsitikimų", kad jis manąs, jog „jo knyga apie „Greit Isterną" būsianti sudėtingesnė, negu norėjęs". Jo brolis sakęs, kad niekad nėra matęs baisesnės jūros. „Greit Isternas", nors ir didžiulis, vartėsi vandenyje kaip plunksna — jo pirmagalį nuplėšė bangos, buvo siaubinga.

---

36 Laiškas tėvui. *(Aut. past.)*

„Iki gyvenimo galo neužmiršiąs." Be to, jis sužavėtas, nes šitaip baigia laišką: „Ak jūra, kokia nuostabi stichija!"

Iš labai išsamių savo užrašų jis sukūrė romaną, kuris išėjo tik 1871 metais ir buvo pavadintas „Plaukiančiu miestu".

XXI SKYRIUS

„KAPITONO GRANTO VAIKAI"

Kelionė aplink pasaulį, spalvinga, pilna įdomių nuotykių, kur skaitytojas randa „žodį iš širdies", kaip pageidavo Ecelis. Romanas pasirodo 1867 ir 1868 metais

Mes žinome, kad nuo 1865 metų Žiulis Vernas kūrė „Kapitono Granto vaikus". Iš visko sprendžiant, rugsėjo mėnesį jis buvo su savo herojais Argentinos pampose ir grūmėsi su raudonaisiais vilkais, nes 1865 metų rugsėjo mėnesį rašė, kad „Robertas Grantas darosi labai drąsus ir net didvyriškas berniukas..."

Romano turinys žinomas. Jame pasakojama apie kelionę aplink pasaulį, į kurią leidžiasi lordas Glenarvanas, norėdamas surasti kapitoną Grantą,— jo laivas nuskendo kažkur 37-ojoje lygiagretėje. Bandant „Dunkaną", šio turtingo lordo jachtą, plaukiančią jūra netoli Arano salos, jūrininkai sužvejoja ryklį, kurio pilve randa šampano butelį. Iš jo ištraukiamas vandens labai apgadintas dokumentas, parašytas trimis kalbomis — anglų, prancūzų ir vokiečių,— bet tekstas nevisiškai įskaitomas. Remdamiesi keliais angliško ir vokiško tekstų žodžiais, lordas Glenarvanas, jo žmona Elena, kapitonas Džonas Menglas ir Glenarvano pusbrolis majoras Maknabsas pagaliau šiaip taip atkuria pranešimą, parašytą prancūzų kalba. Štai jis:

7 juin 1862... trois-mats Britania... Glasgow... sombré... gonie... austral... à terre ... deux matelots Capitaine Gr... abor... contin... pr.. cruel... indi... jeté ce document... de longitude... et 37° 11' de latitude... Portez leur secours... perdus...

Labai greitai buvo nustatyta, kad kalbama apie tristiebį laivą „Britanija", kuriam vadovavo kapitonas Grantas, tas drąsus

jūrininkas, norėjęs įkurti Naująją Škotiją Ramiojo vandenyno jūrose. Naudodamiesi dedukcijos metodu ir prijunginėdami naujus žodžius prie vandens išplautų žodžių, lordas ir jo kelionės draugai įsitikino, kad laivas nuskendo prie Patagonijos kranto, pietų pusrutulyje, kad du jūrininkai ir jų kapitonas pasiekė žemyną, kur 37°11' platumoje pateko į žiaurių indėnų nelaisvę.

Edvardas ir Elena Glenarvanai buvo susituokę tik trys mėnesiai ir planavo leistis į turistinę kelionę laivu savo malonumui. Bet jie škotai! Net nedvejodama jaunoji moteris pasiima kapitono Granto vaikus, Merę ir Robertą, ir paragina vyrą vykti jo ieškoti.

Jachtai jau plaukiant jūra, pasirodo naujas personažas, per apsirikimą įsėdęs į „Dunkaną", o ne į „Škotiją", turėjusią plaukti į Indiją. Tai mokslininkas Paganelis, Geografų draugijos sekretorius, kurio išsiblaškymas legendinis.

Mūsų herojai vyrai veltui pereina Patagoniją, Kordiljeras ir Čilę, susiduria su daugybe pavojų, iš kurių pažymėtinas žemės drebėjimas, darantis tokį įspūdį, kad autorius turėjo patikinti Ecelį, jog jo aprašytas reiškinys tikroviškas!

Pagaliau keliauninkai sugrįžta į „Dunkaną". Jie būtų nusiminę, jeigu entuziastas Paganelis nebūtų jiems kitaip išaiškinęs Granto raštelio ir nustatęs, kad skiemenys *gonie* yra ne žodžio „Patagonija", o žodžio „agonija" galas ir kad skiemenys *austral* — žodžio „Australija" pradžia.

37-ojoje lygiagretėje jie randa tik Tristan da Kunjos, Amsterdamo salas ir Australijos žemę. Be to, į rytus nuo Naujosios Zelandijos pamato Marijos Terezos salą, bet joks dokumento žodis neatitinka šios salos pavadinimo.

Pasiekęs pietinį Australijos krantą, netoli Bernuilio kyšulio, „Dunkanas" patiria avariją ir taisomas Melburne.

Per laimingą atsitiktinumą Glenarvanas sutinka pas kolonistą vieną iš nuskendusios „Britanijos" žmonių, škotą Airtoną. Šis pasitikėjimą keliantis žmogus tvirtina, kad katastrofa įvykusi ne 37° platumoje, bet rytiniame Australijos krante, prie Tufoldo įlankos. Jį patį iš pradžių nunešusi jūros banga, o paskui į žemyno gilumą nusitempę čiabuviai, todėl jis nežinąs, kas atsitiko kitiems sudužusio laivo žmonėms. Kai „Dunkanas", kapitono padėjėjo vadovaujamas, išplaukia į Melburną, ekspedicija sumano pereiti Pietų Australiją, norėdama kuo grei-

čiau nusigauti į Airtono nurodytą vietą. Daugybė nuotykių trukdo jai keliauti. Majoras Maknabsas, įžvalgesnis už savo draugus, išsiaiškina, kad Airtonas — banditas Ben Džoisas, su savo bendrais siaubiantis Viktorijos provinciją. Demaskuotas Airtonas pabėga ir prisijungia prie savo gaujos. Jo planas — pagrobti „Dunkaną", ir jis gali tai padaryti, nes pasičiupo laiškelį, parašytą Paganelio, diktuojant Glenarvanui; tas laiškelis skyrė „Dunkanui" pasimatymą Tufoldo įlankoje.

Sugaišusi daug laiko, ekspedicija pagaliau pasiekia rytinį Australijos krantą. Čia nėra jokių Granto pėdsakų ir, žinoma, „Dunkano"! Glenarvanas ir jo žmonės tada išplaukia prastu pakrantės laivybos laivu, kuris, ištiktas audros, sudūžta į Naujosios Zelandijos rifus.

Patekę į čiabuvių nelaisvę, o išvakarėse vos nenužudyti, sudužusio laivo keleiviai pabėga jaunojo Roberto didvyriškumo ir geografo išradingumo dėka. Jie pasislepia rytiniame salos krante, paskui juos *in extremis*[37] išgelbėja „Dunkanas", stovintis nurodytoje vietoje — išsiblaškęs Paganelis, persekiojamas įkyrios minties, laiškelyje laivo kapitono padėjėjui vietoj „Australija", parašė „Naujoji Zelandija". Iš tikrųjų Paganelis galvojo, kad angliško teksto žodis *aland,* išverstas į prancūzų kalbą *à terre* — žemėje — galėjo būti Zelandijos pakraštys, bet jis nedrįso niekam pasakyti šios savo minties. Visi būtų netekę bet kokios vilties surasti Grantą gyvą — saloje gyveno žmogėdros...

Airtonas, „Dunkano" belaisvis, prisipažįsta melavęs ir sukčiavęs ir už šį prisipažinimą gauna pažadą, kad bus išlaipintas negyvenamoje saloje. Jis papasakojo, kaip sukurstęs maištą prieš Grantą, kaip kapitonas jį išlaipinęs Australijos krante, bet sakosi nieko nežinąs apie laivo sudužimą ir Granto likimą.

Ekspedicija baigiasi nesėkme. Belieka grįžti į Angliją. Dabar reikia tiktai surasti atokią ir negyvenamą salelę. Toji salelė bus Marijos Terezos sala, kuri, be to, yra 37-ojoje lygiagretėje ir taps Airtono kaltės išpirkimo vieta.

„Dunkanas" ją pasiekia saulei nusileidus ir kreisuoja palei pavojingą krantą, laukdamas palankesnio meto. Naktį Merė ir Robertas išgirsta tamsoje šaukiant: „Gelbėkit! Gelbėkit!" Jie iš karto atpažįsta tėvo balsą. Niekas neabejoja, kad jiems pasivaideno, tik Paganelis mano, kad toks aiškinimas „nemoks-

[37] *In extremis* — paskutinę akimirką *(lot.).*

liškas". Vaikai neapsirinka — rytą į „Dunkano" denį įlipa kapitonas Grantas ir du jo jūrininkai, vieninteliai iš „Britanijos" laivo žmonių likę gyvi.

Grantas tada pasako savo dokumento tekstą, ir viskas paaiškėja. Paganelis buvo gerai atstatęs originalo tekstą, tik padaręs vieną klaidą — jis manė, kad skiemenys *abor*, esantys prancūziškame tekste, yra veiksmažodžio *aborder* (priplaukti prie kranto) šaknis, o jie sudaro žodžio *Tabor* (Taboro) galą — tai buvo prancūziškas Marijos Terezos salos vardas, bet angliškuose „Dunkano" žemėlapiuose ji buvo pavadinta Marijos Terezos sala. Kaltas išsiblaškėlis geografas, užmiršęs šį dvejopą pavadinimą!

Viskas baigiasi kuo geriausiai: kapitonas Džonas Menglas veda Merę Grant, o Paganelis — majoro pusseserę, kuriai patinka maorių ištatuiruoto įžymiojo mūsų geografo originalumas.

Matome, kad ši kelionė aplink pasaulį — ilgas ieškojimas tėvo: jis surandamas po sunkiausių išbandymų, padariusių paauglį Robertą Grantą energingu vyru. Argi nenuostabu, kad Robertas atpažįsta tėvą iš beviltiško pagalbos šauksmo, kuris nuaidi tamsoje ir kurį išgirsta tik kapitono vaikai, nes jų širdys, nukamuotos ilgos kančios ir ilgo laukimo, atsiliepia į tą šauksmą.

Ieškoti tėvo, remiantis tokiomis netiksliomis žiniomis, sumanė ledi Elena, pagauta nuoširdaus įkvėpimo. Kiti šios odisėjos dalyviai suteikė jos intuicijai tam tikrą pagrindą, realesnį, bet vis dėlto gana netvirtą. Na, o Robertas ir Merė tiktai puoselėjo viltį. Baisus Merės nerimas, matyt, sujaudino „Dunkano" kapitonui širdį, ir jo užuojauta virto meile.

Robertas — tikras šios kelionės didvyris. „Dunkanui" išplaukiant iš Klaido įlankos, jis dar vaikas. Tačiau kai paaiškėja, kad butelyje rastame dokumente nepažymėta ilguma, kurioje sudužo laivas, Robertas parodo charakterį sušukdamas: „Išsiversime ir be jos!" Bet visiškai jis atsiskleidžia tik keliaudamas drauge su Glenarvanu, Paganeliu ir majoru per Pietų Ameriką. Jis elgiasi taip drąsiai, kad lordas jam sako, jog tapsiąs vyru tokio amžiaus, kai kiti dar būna vaikai. Berniuko drąsa žavi Glenarvaną, ir lordas prisiriša prie jo, be to, jaučiasi už jį atsakingas, leidęs, tiesa, optimisto Paganelio primygtinai prašomas, kopti į Andus, o tai jam ne pagal jėgas. Todėl per baisų žemės drebėjimą Robertui dingus, Glenarvanas

puola į neviltį ir atsisako nutraukti paieškas, nors jos ir bergždžios. Ir kai jis suranda jį, per stebuklą išgelbėtą iš kondoro nagų, pasigirsta šūksnis —„niekad dar iš žmogaus lūpų nėra išsprūdęs toks džiaugsmingas riksmas". Pirmieji Roberto žodžiai parodo švelnų jausmą, užgimusį jo širdyje per šią dramą; atsimerkęs berniukas pasako: „A, tai jūs, sere!.. Mano tėve!"

Robertas yra tokio amžiaus, kai jam dar reikia tėvo, kuris jį globotų tame nepažįstamame pasaulyje ir aiškintų viską, ko jis nežino. Tačiau aplinkybės susiklostė taip, kad jis labai jaunas buvo atskirtas nuo tėvo ir dabar vyko jo ieškoti. Šiuo atžvilgiu nuskriaustas, Robertas nejučia susikurs tėvo paveikslą pagal tą, kuris jam teikia nepatirto saugumo, kaip pagal seserį susikūrė paveikslą motinos, kurios nebuvo matęs. Kadangi jo tikslas toks pat kaip Glenarvano, tarp jų neįmanomas joks konfliktas. Žinoma, gali kilti problemų, kai Grantas bus surastas, jeigu abu tėvai rungtyniaus tarp savęs, bet taip, laimė, neatsitiks. Taigi dviejų tėvų paveikslai galės egzistuoti be trynimosi ir nesklandumų. Glenarvanas, dvasios tėvas, padės Robertui surasti tikrą tėvą, net nepagalvojęs, kad rizikuoja netekti sūnaus atiduodamas jį Grantui.

Kritikai su pasimėgavimu įžiūrėjo čia susirūpinimą paties autoriaus, kurį kamavo „tėvo problema". Jie užmiršo, kad Robertui nereikėjo spręsti jokios problemos ir kad dvasios tėvo paveikslas gali lengvai susilieti su nesančio tikro tėvo paveikslu *.

Taigi būtent Robertas yra pagrindinis herojus šiame romane, kurį būtų galima pavadinti „Roberto Granto nuotykiais". Teisingas pavadinimas ir „Kapitono Granto vaikai", kuris neišstumia be jokio pagrindo Merės ir pabrėžia, kad pagrindinė romano tema — tėvo ieškojimas.

Na, o šio romano sumanymas aiškiai simboliškas. Čia turima galvoje gyvenimo tikslas, prasmė, kurią reikia suteikti savo egzistencijai, šio tikslo pasiekimas, kuris pakelia žmogaus vertę, būtinybė turėti pakankamai dvasios jėgų, kad remdamasis mintimi ir veikdamas protu, įvykdytum intuicijos nurodytą užduotį. Aišku, būna nuo apvaizdos priklausančių įvykių, bet žmogus pats yra jos įrankis.

Taip buvo įvykdytas Paganelio pažadas ledi Elenai. Ji pasakė: „Tepadeda jums dievas, mielieji!" Geografas atsakė: „Ir dievas mums padės, ir mes patys vienas kitam padėsime!"

Paganelis — išsiblaškiusio mokslininko tipas; jis atsidėjęs eksperimentiniam mokslui, įvairiapusiškas jo protas reiškiasi realiame gyvenime. Bet įsigilinęs į eksperimentą, jis nepaiso galimų atsitiktinumų, todėl dažnai apsirinka. Mano esąs „Škotijos" laive, o yra „Dunkane"; nori keliauti į Indiją, o plaukia į Ameriką; palaiko savo žiūronus lazda, mokosi ispanų kalbos iš portugališkos knygos, rašo „Zelandija" vietoj „Australijos" ir užmiršta, kad Marijos Terezos sala — Taboro sala!

Jis vyksta ieškoti Granto, bet jį domina ne tiek pats ieškojimas, kiek dokumento, kuris padės surasti kapitoną, interpretacijos problema. Paganelio įžvalgumas nukreiptas į tiriamą objektą — tai raktas šiai mįslei įminti; jis nori tik išspręsti jam pavestą užduotį.

Jis abejingas įvykiams ir dėl to drąsus. Visada geros nuotaikos, baisiausiose katastrofose mato vien tai, kas įdomu moksliniu požiūriu. Mėgsta filosofuoti ir mano, kad kuo mažiau patogumų, tuo mažiau poreikių, ir kuo mažiau poreikių, tuo žmogus laimingesnis; tokia yra paties autoriaus nuomonė. Šis personažas taip puikiai pavaizduotas, jog daugiau kaip pusę šimtmečio publikos buvo laikomas išsiblaškiusio mokslininko tipu.

Žinoma, šiame ilgame pasakojime Žiulis Vernas reiškia simpatiją škotams ir antipatiją ne tiek anglams, kurių energiją giria, kiek Anglijai, ypač jos hegemonijai, kuri remiasi kolonizuotų tautų naikinimu. Deja, čia sunku nubrėžti tikslią ribą: už elgesį, vienos ar kitos nacijos daugumos peršamą mažumai, galinčiai tik protestuoti, atsako visa nacija.

Žiulis Vernas Paganelio lūpomis smerkia „aukso karštligę",— prie šios temos jis grįš vėlesnėje savo kūryboje. Be to, knygoje netrūksta labai vykusių aprašymų, rodančių, kad Mišelis Biutoras * ir Ž. Ž. Bridenas * ne veltui gyrė autoriaus stilių. Taip aprašyta perkūnija, uždegusi ombu medį, audra, išmetusi „Dunkaną" į Australijos krantą, eukaliptų miškas, besiilsinti Hotemo stotis, iš kurios sklinda Mocarto operos arija, vaizdas, atsiveriantis nuo Australijos Alpių, plaukimas Vaikato upe, Taupo ežeru, maorių vado laidotuvės, vietovė į rytus nuo Vahičio kalnagūbrio ir taip toliau.

Šį kartą pasakojime yra „žodis iš širdies", kurio reikalavo Ecelis.

Pridurkime, kad padedant Deneri *, „Kapitono Granto vaikai" pasirodė teatro scenoje. Pjesė buvo pastatyta 1878 metų gruodžio 28 dieną Port Sen Marteno teatre. Nors šiaip Deneri, senas scenos žinovas, buvo gana nuovokus, ji nepavyko. Kodėl abu draugai nutarė nutolti nuo knygos? Pastatymo sunkumai anaiptol ne viską paaiškina, nes jie patys sukomplikavo scenarijų, įtraukę... banginio medžioklę! Grantas čia turi ne du, o tris vaikus, dar vienas sūnus yra kartu su juo Balkerio, o ne Taboro saloje. Paganelis nuduria banginį, kuriame jau smygso harpūnas, laimė, su užrašu: „Kapitonas Grantas, 1877, Balkerio salelė." Marionetes valdantys siūlai tokie pat stori kaip ir harpūno virvė.

O kur yra ši salelė? Antarktikoje! Mat Grantas norėjo ne įkurti Naująją Škotiją, o atrasti... Pietų ašigalį!

Ligi šiolei nesuprantu, kaip knygos autorius galėjo sutikti, kad jo kūrinys būtų taip iškreiptas.

XXII SKYRIUS

„DVIDEŠIMT TŪKSTANČIŲ MYLIŲ PO VANDENIU"

Kur pasirodo galinga figūra — kapitonas Nemas, anarchistas, maištininkas, kuris vis dėlto prisipažįsta: „Aš mirštu dėl to, kad vaizdavausi, jog galima gyventi vienam!.." (1870)

1867 metais Žiulis Vernas ne tik atliko sunkų darbą — parašė „Prancūzijos geografiją" ir baigė „Kapitono Granto vaikus", bet ir pradėjo kurti „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu".

Dar 1866 metais, kai Žiulis Vernas įsirengia „Sen Mišelį I", jis ilgai diskutuoja apie šią knygą su Eceliu, kuriam rašo iš Krotua:

„Dirbu kaip padūkęs, man atėjo į galvą gera mintis, labai tinkama siužetui. Reikia, kad tas nepažįstamasis nepalaikytų jokio ryšio su žmonija, nuo kurios yra atsiskyręs. Jo ir nėra ant *žemės*, jis apsieina be žemės. Jam užtenka jūros, bet reikia, kad jūra teiktų viską — *drabužius* ir *maistą*. Niekad jis neįkels kojos į jokį žemyną. Net jeigu žemynai ir gretimos

salos išnyktų po naujo tvano, jis vis tiek gyventų, ir, tikėkite manim, jo laivas bus geriau pastatytas negu Nojaus.

Manau, dėl šios „absoliučios" situacijos kūrinys labai pagerės. Ak brangus Eceli, jei ši knyga man nepavyks, aš niekur nerasiu paguodos.

Dar niekad neturėjau tokio puikaus siužeto."

Post scriptum, pagal kurį galime datuoti šį laišką 1866 metais, liudija, kad autoriaus jausmai buvo tokie pat kaip jo herojų:

„Laivas juda į priekį. Jis bus nuostabus. Aš įsimylėjęs šį vinių ir lentų junginį, kaip dvidešimties metų vaikinas įsimyli meilužę, ir būsiu jam dar ištikimesnis. Ak jūra, kokia ji graži, net Krotua, kur matau ją tik du kartus per dieną!"

Taip iš pirmo „Kelionės po vandeniu" projekto, sumanyto 1865 metais ir tapusio „Kelione po vandenynais", paskui — „Dvidešimt penkiais tūkstančiais mylių po jūromis" ir pagaliau —„Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", iškyla Nemo paveikslas.

Iš pradžių Žiulis Vernas ketino tik parašyti poemą jūrai pašlovinti. Nors jos pirminis siužetas buvo jūra ir meilė jai, autorius turėjo pripažinti, kad jūros bangos, audrų šėlimas — tik jūros veidas, kurį ji mums rodo. Norint užvaldyti Amfitritės * širdį, pažinti visus jos turtus, reikia pasinerti giliai po bangomis, kurios slepia visas grožybes, ir ištirti ten esančias prarajas.

„Kelionė po vandeniu"— toks buvo sumanymas. Tačiau kaip paversti šią svajonę tikrove? Tuo metu jau buvo išrasti aparatai žmogui panardinti po vandeniu, ir, kaip pažymi ponas Dolfiusas, mintis apie povandeninį laivą jau buvo nenauja ir jūrininkams, ir mokslininkams. Žiulis Vernas tikriausiai buvo skaitęs apie Fultoną ir jo 1797 metų „Nautilių". Sekęs Jungtinių Valstijų pilietinio karo peripetijas, jis žinojo, kad amerikiečiai naudojo povandeninius laivus, ypač Vilrua laivą, kurio nantietis negalėjo užmiršti. Todėl dabar jam nereikėjo Figje povandeniniam laivui sugalvoti, kaip mano ponas Dolfiusas; jis turėjo Figje „Mokslo stebuklų" tomus, išleistus 1867—1869 metais, bet 1865-aisiais ir 1866-aisiais jie negalėjo pakišti rašytojui tos minties, nors vėliau jis mielai sėmėsi iš jų žinių. Neįtikima, kad Žiulis Vernas nebūtų susipažinęs su literatūra apie povandeninį plaukiojimą, nes su broliu Poliu, jū-

rininku, ilgai aptarinėjo šio fantastinio laivo savybes. Tačiau „Nautilius", daug labiau patobulintas negu tuo metu jau išrasti laivai, nėra romano siužetas: jis — tik būdas povandeniniams tyrimams atlikti, o jo herojui Nemui — galimybė tapti jūrų genijumi. Bet Žiulis Vernas sukūrė „Nautilių" tokį patrauklų, kad šis plieninis verpstas prikaustė visą publikos dėmesį, ir ji pamėgo jį labiau negu kelionę ir net labiau negu patį Nemą! Gal taip atsitiko todėl, kad idealus povandeninis laivas ligi šiolei dar nesukurtas, nors atominis povandeninis laivas, turintis daugiau naudingojo ploto, duoda pagrindo manyti, kad netrukus tai bus padaryta.

Tiesa, mes ir dabar žiūrime į povandeninį laivą kaip į karo laivą. Na, o Saimonas Leikas * sveikino Nemo „Nautilių" kaip pirmąjį „civilinį povandeninį laivą"; paveiktas Žiulio Verno sumanymo, jis visą savo gyvenimą paskyrė darbui šioje srityje. Dabar žinoma, jog šiuo metu išrasta daugybė prietaisų jūros gelmėms tyrinėti — tai viena iš idėjų, įgyvendintų Nemo, kuriam vandenynų gelmės buvo milžiniški turtų rezervai ir neišsenkamos energijos šaltinis, o ta energija gali būti gaunama kad ir naudojant įvairių jūros vandens sluoksnių temperatūrų skirtumą.

Nors Žiulis Vernas ir dirbo „kaip katorgininkas", bet negalėjo Eceliui įteikti „Dvidešimties tūkstančių mylių po vandeniu" rankraščio anksčiau negu rugpjūčio gale. Jis užbaigė jį „liepos pabaigoje, tačiau viską reikėjo perrašyti, nes buvo sunku neįtikimus dalykus padaryti įtikimus". Jis viliasi, kad jam tai pavyko, bet ir abejoja: turi kruopščiai apdailinti stilių — yra vietų, kurios prašyte prašosi „ponios Sand arba vieno garsaus pono elegancijos,— tą poną jis pažįsta" *.

Pagaliau reikia, kad „po penkiolikos mėnesių susilaikymo jo smegenys parodytų, ką gali"— tai būtina jo povandeninei kelionei; „ten visko bus apsčiai, ir aš ketinu iki valiai pasilinksminti. Bet, tiesą sakant, gailiuosi savo lenko: buvau prie jo pripratęs; mes labai draugavome, be to, su juo viskas buvo aiškiau ir nuoširdžiau". Lenkas? Kodėl — pamatysime.

Taigi, nors Žiulį Verną kamavo galvos skausmai ir ji sukosi, vis dėlto jam pavyko per trumpą laiką užbaigti geografijos žodyną, trečią „Kapitono Granto vaikų" tomą, „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu" ir „Aplink Mėnulį". Rašytojas smarkiai varėsi į priekį, nes „Kapitono Granto vaikai" buvo

išspausdinti 1867 ir 1868 metais, „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu"— 1871-aisiais.

Įdomu, kad garsioji trilogija —„Kapitono Granto vaikai", „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu" ir „Paslaptingoji sala"— gimė autoriaus galvoje vienu laiku ir sparčiai brendo. Žinoma, jos elementai dar nebuvo sujungti. Kai Airtoną Glenarvanas paliko salelėje, autorius tikriausiai dar nebuvo numatęs, kad jį išgelbės katastrofos ištikti žmonės iš „Paslaptingosios salos", ir lordas Glenarvanas nemanė, kad jam teks sugrąžinti į tėvynę juos ir Airtoną. Tačiau kadangi šie trys romanai buvo sugalvoti kone tuo pat metu, atrodo, jog autoriaus mintis vystydamasi beveik neišvengiamai turėjo juos sujungti vieną su kitu. Visų trijų kūrinių herojai — tikri robinzonai, arba savo noru nutraukę ryšius su žmonių visuomene, arba tapę nelemtų aplinkybių aukomis. Beje, noras aprašyti Robinzoną buvo užvaldęs rašytojo vaizduotę, jis keletą kartų ėmėsi šios temos, nors ir ne itin sėkmingai. Įdomu tai, kad jis visų pirma bandė ieškoti pavyzdžio ne „Robinzone Kruze", o vidutiniškame „Šveicarų Robinzone".

Laimė, gal paveiktas savo gražaus personažo, sukurto romane „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", jis įstengė išsiveržti iš pernelyg siaurų rėmų, į kuriuos pradžioje mėgino įsprausti savo vaizduotę. Be to, kaip rašytojas galėjo pasitenkinti dar viena robinzonada, kai jo sąmonę buvo užvaldęs kilnus paveikslas Nemo, kuris atrodo kaip jūrų genijus. Nemas aistringai myli jūrą: „Jūra — tai viskas! Jos kvėpavimas tyras ir gaivus... Jūra — tai amžinas judėjimas ir meilė, amžinas gyvenimas..." Tačiau tuoj priduria: „Jūra nepavaldi despotams. Jūros paviršiuje jie dar gali pridaryti nusikaltimų, kariauti, žudyti į save panašius. Bet trisdešimtyje pėdų po vandeniu jie jau bejėgiai, čia jų galybė baigiasi!.. Čia, tik čia, yra vienintelė tikroji nepriklausomybė! Čia nėra tironų! Čia aš laisvas!"

Tai poeto ir filosofo *credo*. Ne visai *credo*, nes Nemas veikia prieš despotus ir pasireiškia kaip „baisus teisėjas, tikras keršto arkangelas", kai stebi skęstantį karo laivą, kurį jis prakiurdė. Šis laivas neiškėlęs vėliavos, taigi jo tautybė nežinoma. Ar taip yra dėl leidėjo atsargumo, tiksliau sakant, ar šios kautynės simboliškos, nes ant karo laivo bizanstiebio galėjo plevėsuoti bet kurios didelės valstybės vėliava?

Iš susirašinėjimo su Eceliu matyti, kad tas buvo apstulbintas Nemo paveikslo ir žiaurios jo neapykantos. Žiulis Vernas mėgino nuraminti jautrųjį draugą sušvelnindamas savo herojaus žiaurumą. Viename laiške, rašytame iš Krotua, jis pažada išmesti „pasibjaurėjimą, kurį Nemas galiausiai sukelia Aronaksui, neapykantos išraišką Nemo veide, kai jis žiūri į skęstantį laivą, ir net neparodyti jo šioje scenoje.

Tačiau pareiškia, kad negalėjęs sutikti su leidėjo siūloma knygos pabaiga:

„Jūsų pasiūlymas įvaryti „Nautilių" į tokią gelmę, iš kurios jis galėtų išnerti tik nuskandindamas neleidžiantį jam iš tenai išplaukti laivą, yra geras. Bet čia iškyla dvi kliūtys: pirma, jeigu „Nautilius" atsidūrė tokioje padėtyje, vadinasi, jis nėra su niekuo nepalyginamas laivas, greitesnis ir tvirtesnis už visus kitus. Antra, jeigu jis pateko į aklavietę ir gali iš jos išeiti tik iškildamas virš to laivo, tai gelmė nepakankama. O jeigu nėra pakankamos gelmės, kuo tada virsta laivo skendimo scena? Ji neįmanoma."

Laiško tęsinys mums paaiškina, kokia vėliava galėtų būti iškelta šiame laive:

„Dabar, brangus Eceli, skaitydamas toliau, neužmirškite, kad iššūkį metė užsienio laivas, mėginęs sunaikinti „Nautilių", kad jis priklauso nacijai, kurios nekenčia Nemas, keršijantis už savo artimųjų ir draugų mirtį! Įsivaizduokite, *kas turėjo būti iš pradžių ir ką publika gali nujausti*... įsivaizduokite, kad Nemas — *lenkas,* o nuskandintas laivas — *rusų* laivas,— argi čia yra nors šešėlis prieštaravimo? Ne, tūkstantį kartų ne! Kantriai vėl perskaitykite rankraštį, brangus Eceli, o paskui man atsiųskite, ir aš padarysiu, ką reikės, bet neužmirškite, ką dabar pasakiau ir koks buvo pirmykštis sumanymas — tikroviškas, logiškas, užbaigtas: lenkas ir Rusija. Kadangi negalime to pasakyti,— apmaudu tam tikru požiūriu,— leiskime skaitytojui manyti, kad galbūt taip yra."

Po nepavykusio 1831 metų sukilimo prieš carą Nikolajų I į Prancūziją emigravo daug lenkų. Naujas lenkų maištas prieš rusų diktatūrą 1863 metais buvo žiauriai numalšintas, ir tai sujaudino didžiąsias valstybes. Prancūzija, remiama Anglijos ir Austrijos, veltui bandė paveikti Aleksandrą II, kuris atsikeršijo laikydamasis neutraliteto per Prūsijos karą su Danija (1864), su Austrija (1866) ir su Prancūzija (1870).

Žodžiu, 1866 metais prancūzai buvo pasipiktinę rusų elgesiu su lenkais, kuriuos visada užjautė. Respublikonai, Napoleono III valdžią laikę nepakenčiama, virte virė baisiu pykčiu prieš patvaldį, kurio kariuomenė žiauriai nubaudė sukilėlius.

Ecelis, žinoma, buvo tokių pat pažiūrų kaip jo autorius ir, kaip jis, manė, kad caro represijos Lenkijoje nežmoniškos. Tačiau, turėdamas valstybės veikėjo patirtį, suprato, kokių sunkumų patiria Prancūzijos vyriausybė, priversta negadinti santykių su Rusija; nebuvo galima komplikuoti jos diplomatijos. Jei Nemas būtų buvęs lenkas, knyga būtų įgavusi provokacinį charakterį, ir vyriausybė nebūtų leidusi jos spausdinti. Todėl Ecelis norėjo, kad autorius Nemą padarytų tik vergvaldžių priešu ir negrais prekiaujančių laivų medžiotoju. Žiulis Vernas nesutiko:

„Jei negaliu paaiškinti jo (Nemo) neapykantos, nutylėsiu jos priežastis, kaip visą šio herojaus gyvenimą, jo tautybę ir taip toliau ir, jeigu reikės, pakeisiu romano atomazgą. Nenoriu suteikti šiai knygai jokio pilietinio atspalvio. Bet akimirką įsivaizduokite, kad Nemas šitaip gyvena iš neapykantos vergovei ir valo jūras nuo vergais prekiaujančių laivų, kurių nebėra,— tai, mano nuomone, būtų neteisingas kelias. Jūs sakote: juk jis niekšiškai elgiasi! Aš atsakau: ne. Neužmirškite, kokia buvo pirmykštė knygos idėja: lenkų didikas, kurio dukterys buvo išprievartautos, žmona nukirsta kirviu, o tėvas užplaktas rimbu, lenkas, kurio visi draugai žuvo Sibire ir kurio tauta tuoj išnyks Europoje nuo rusų tironijos! Jeigu šis žmogus neturi teisės skandinti rusų fregatų visur, kur jas sutinka, vadinasi, kerštas — tiktai žodis. Aš, būdamas tokioje padėtyje, jas skandinčiau be jokio sąžinės graužimo. Kad nejaustum to, ką aš jaučiu šiuo atžvilgiu, reikėtų būti niekada nepatyrusiam neapykantos; bet atmeskime lenką ir rusą. Tegu skaitytojas mano, ką nori, pagal savo temperamentą,— aš nekalbėsiu nei apie rimbą, nei apie Sibirą — tai būtų per daug tiesi užuomina. Neketinu imtis politikos — tam netinku, be to, politika čia niekuo dėta. Na, o knygos pabaiga — veržimasis į nežinomas jūras, patekimas į Malstrimą, Aronaksui ir jo kelionės draugams nieko apie tai nežinant, jų troškimas išlikti gyviems, kai jie išgirsta šį baisų žodį, valtis, sukama vandens verpeto kartu su jais,— tai bus nuostabu! Taip, nuostabu! O paskui

amžina paslaptis — „Nautilius" ir jo kapitonas! Bet aš karščiuojuosi Jums rašydamas..."

Šis kandus laiškas truputį trikdo, autoriaus entuziazmas — beje, jo nuoširdumo garantija — padeda suprasti, kodėl šioje knygoje jaučiamas aistringas gyvenimo pulsas, nors ir yra daugybė mokslinių pavadinimų, dėl kurių Ecelis apgailestavo ir sakė, kad literatūriniu požiūriu jie stabdo veiksmo vystymąsi. Moksliniai pavadinimai knygoje sudarė papildomų sunkumų, kuriuos rašytojas turėjo įveikti; gal tai buvo autoriaus gudrybė — gal jis norėjo šiek tiek užglostyti kritišką romano turinį.

Nuostabu, kad ši knyga buvo išspausdinta jaunimo knygų serijoje ir skaitoma paauglių, pritariant jų tėvams. Nemo kalba galėjo patikti taurioms širdims, prispaustų tautų gynėjams, tačiau kai kas jaudino ir taikius buržua, pripratusius prie nusistovėjusios tvarkos.

Ecelį vis dėlto gąsdina scena, kur Nemas nuskandina laivą; rašytojas turi reikalauti, kad jis priimtų šią romano peripetiją. Tai rodo laiškas iš Krotua. Nors Žiulis Vernas „visa savo esybe pasinešęs į Mėnulį" ir „ketina iš tenai negrįžti", šis romanas bus užbaigtas gegužės pabaigoje. Rašytojas vėl argumentuoja:

„Neužmirškite, ką Jums sakiau paskutiniame laiške. Jei Nemas būtų lenkas, *kurio žmona užplakta rimbu, o vaikai mirę Sibire*, ir jei tas lenkas sutiktų rusų laivą ir jį sutriuškintų, visi pateisintų jo kerštą. Ir Jūs pasielgtumėte kaip tas lenkas, ir aš.

Pripažinkite, kad tai vienintelis *teisingas* sprendimas, kurio nereikia aiškinti, ir mes, be abejonės, jį priimtume, jeigu ne ypatingi *Le Magasin d'Éducation* motyvai."

Iš tikrųjų Ecelis turi atsižvelgti į savo skaitytojus: mat visuomenės nuomonė lenkų klausimu nebuvo vieninga, ir jis, nerimaudamas dėl Žiulio Verno įkarščio, stengiasi jį nuraminti. Laiške, kuris, atrodo, rašytas 1868 metais, autorius išreiškia slapčiausią savo jausmą:

„Geriausia — Nemas, kovojantis prieš ištisą visuomenę; situacija puiki, bet sunku ja įtikinti, nes nėra tokios kovos dingsties. Antroje vietoje — tremtinio kova su ištrėmėjais, lenko — su Rusija. Čia būtų aišku. Mes tai atmetėme dėl grynai komercinių priežasčių. Dabar, kadangi lieka vien Nemo kova

su chimeriniu priešu, tokiu pat paslaptingu kaip jis, tai tik dviejų individų dvikova. Visa tai labai menkina kūrinį.

Ką gi, vis dėlto teks apsieiti nieko neaiškinus, kaip Jūs patariate."

Žiulis Vernas padarė iš Nemo reikšmingą figūrą, simbolį sukilimo prieš bet kokią tironiją. Nors ir smarkus jo pyktis, kartais virstantis žiaurumu, paslaptingasis kapitonas kupinas beribio gailesčio, neapkenčia engėjų tik iš didžiulės meilės engiamiesiems.

Akimirką iškyla moters paveikslas; Aronaksas užklumpa Nemą, žiūrintį į žmonos portretą — ją nužudė engėjai, bet kaip viskas buvo, neaišku.

Toks Nemo suvokimas pagrįstas, ir, matyt, taip jį įsivaizdavo jo kūrėjas, kuris paaiškino viename laiške iš Krotua vis dar prieštaraujančiam leidėjui:

„Aš puikiai suprantu, kad Jūs svajojate apie kitokį žmogų negu manasis. Tai nepaprastai svarbu, nes aš visiškai nemoku kurti to, ko nejaučiu. Todėl, tiesą sakant, kapitoną Nemą matau ne tokį, kokį matote Jūs.

Mes sutinkame dėl dviejų pagrindinių punktų:

1. Reikia pašalinti pasibaisėjimą, kurį sukelia kapitonas po didžiosios savo egzekucijos; tai būtina personažų labui.

2. Reikia pagreitinti veiksmą po dvidenio laivo nuskandinimo. Šitai padarysiu, bet daugiau nieko, tik pateisinsiu baisųjį kapitono poelgį tuo, kad jis buvo provokacijos auka. Nemas neskandina laivo be priežasties. Jis nepuola. Atsako į puolimus. Niekada, nors ir apie kažin ką būtų kalbama Jūsų laiške, aš neleisčiau, kad mano herojus žudytų šiaip sau. Tai kilnus žmogus, jo jausmai priklauso nuo aplinkos, kurioje jis gyvena. Jo neapykanta žmonijai aiškiai rodo, ką jis pats iškentėjo ir ką iškentėjo jo artimieji, ir skaitytojai negali reikalauti nieko daugiau, nes *pagaliau* knygos tikslas ne čia.

Jūs man sakėte: „Vergovės panaikinimas — didžiausias mūsų laikų ekonomikos įvykis." Aš sutinku su Jumis, bet manau, kad su knyga tai neturi nieko bendra. Džono Brauno * istorija patiko savo glaustumu, tačiau, mano nuomone, ji sumenkintų kapitono Nemo paveikslą. Reikia nutylėti ir jo tautybę, ir jo asmenį, ir priežastis, dėl kurių jis ėmė šitaip keistai gyventi. Be to, Alabamos *, arba tariamos Alabamos, konfliktas nepriimtinas ir nepaaiškinamas — jei Nemas norėtų atsikeršyti ver-

gų pirkliams, jam pakaktų tarnauti Granto * armijoje, ir viskas būtų aišku.

Dabar pereinu prie tos Jūsų laiško vietos, kur sakote, kad antra dalis labai skiriasi nuo pirmos, nes herojus čia žiauresnis. Iš to sprendžiu, kad nepakankamai gerai prisimenate pirmą, nes aš įsitikinęs, jog mano *crescendo* labai natūralus. Netrūksta kilnių jausmų, ypač antroje dalyje, ir herojus tik aplinkybių verčiamas tampa rūsčiu teisėju.

...Jums nepatiko paskutiniai puslapiai. Jūsų teisybė dėl Aronaksui padaryto įspūdžio, ir aš jį pakeisiu. Bet kapitonas Nemas — visai kas kita, ir kitaip aiškindami mano herojų, Jūs jį pakeičiate, ir aš negaliu jo atpažinti.

Jūs gerai suprantate, žmogaus paveikslui perdirbti — o aš to nesugebu, nes jau dvejus metus gyvenu su juo ir negalėsiu jo matyti kitokio,— man reikėtų ne vieną dieną, o mėnesį išbūti Paryžiuje."

Diplomatiniai sunkumai kartais naudingi, kitaip Nemo figūra nebūtų tokia didinga. „Nautiliaus" kapitonas — ne patriotas, persekiojamas savo šalies valdžios, o apibendrintas paveikslas žmogaus, sukilusio prieš engiančių tautų visuomenės neteisingumą ir tironiją.

Jis, žinoma, anarchistas, nes reikalauja nepriklausomybės, pripažįstančios tik vieną ribą — didelį moralinį sąmoningumą. Be to, personažas kelia nemažą nerimą: jis pats naudoja smurtą, kas būdinga maištininkams, tai myli ir nekenčia, tai gailisi ir keršija. Jis nepritaria Blanki formulei: „nei dievo, nei pono", nes yra įsitikinęs, kad atlieka paties dievo pavestą užduotį: jis jo įrankis, ir ši užduotis jam baisi: „Dieve visagalis! Gana! Gana!"— sušunka jis. Toks jau pasaulis — žmogus plūkiasi spręsdamas galybę problemų, kurios pranoksta jo jėgas ir jį sugniuždo. Poną jis irgi įsigijo, manydamas, kad klausys tik savęs — savo moralinių principų ir net prietarų. Ir argi jis dėl susiklosčiusių aplinkybių ne ponas savo ekipažui, kuris aklai, nors ir gera valia, jo klauso?

Kaip ir visi kapitonai, Nemas yra šeimininkas savo laive, ir visų pripažintas jo autoritetas nekelia abejonių.

Be to, čia atvirkščioji anarchizmo pusė; turėdamas geriausius ketinimus, jis tik pakeičia vieną poną kitu ir sukuria naują valdymo formą, apribotą arba neapribotą, bet šiaip ar taip, visuomenei primestą jėga.

Nemas — visų laikų personažas, nes jis ne tiek realus žmogus, kiek apibendrintas žmogaus paveikslas: jo odisėja — odisėja visos žmonijos, besistengiančios išspręsti svarbią visuotinę problemą, o ne vieno žmogaus, bandančio išspręsti smulkias asmenines problemas.

Nors ir keista, bet jis prototipas mūsų dienų žmogaus, maištaujančio prieš visuomeninius suvaržymus.

Tas bejėgis maištas sukelia panieką žmonijos institucijoms ir net patiems žmonėms; tam, kuris turi humaniškų jausmų, belieka ieškoti prieglobsčio vienatvėje. Ar jis ten suras ramybę? Neatrodo, kad Nemui, susikūrusiam „šią absoliučią situaciją", tai būtų pavykę, nes vėliau jis prisipažins: „Vienatvė, atsiskyrimas nuo žmonių — liūdna dalia, nepakeliama... Štai aš mirštu dėl to, kad vaizdavausi, jog galima gyventi vienam!.." [38]

Buvo svarstoma, pagal kokį žmogų Žiulis Vernas sukūrė kapitoną Nemą? Iš laiško Eceliui, esančio Nacionalinėje bibliotekoje, žinome, kad tas žmogus galėjo būti Šarasas, bet pats rašytojas apie tai pagalvojo tik parašęs knygą. Fizinis Nemo paveikslas — tikras Šarasas. Ir savo psichika jie panašūs: abu kupini energijos, kartais net virstančios smurtu. Abu patriotai, puoselėjantys pažangias idėjas, mylintys laisvę ir maištaujantys prieš neteisybę.

Pulkininkas Šarasas gimė 1810 metais Falsbure; 1848-aisiais buvo Steigiamojo susirinkimo deputatas ir karo ministras. Šį nesutaikomą elzasietį 1852 metais ištrėmė prezidentas-princas. Išdidus, išpuikęs Šarasas nenorėjo pasinaudoti amnestija ir pareiškė grįšiąs į Prancūziją tik tada, kai tenai triumfuos laisvė. Jis mirė 1865 metų pradžioje. Prieš mirtį šis nepalenkiamas žmogus pareikalavo palaidoti jį Bazelyje — nenorėjo, kad jo palaikai ilsėtųsi Prancūzijoje, kol ten viešpataus Napoleonas III.

Taigi Šaraso ir Nemo charakteriai panašūs. Aišku, yra ir didelis skirtumas, bet, galimas daiktas, atsidūręs tokiose pačiose sąlygose kaip Nemas, Šarasas būtų elgęsis taip pat. Be to, nėra jokios abejonės, kad „Nautiliaus" kapitonas reiškia autoriaus mintis.

---

[38] „Paslaptingoji sala". *(Aut. past.)*

XXIII SKYRIUS

„APLINK MĖNULĮ"

Žiulis Vernas paverčia savo patrankos sviedinį Mėnulio palydovu, bet Barbikenas, kaip „Apolono XIII" kosmonautai, jį sugrąžina į Žemę (1870)

Ecelis kartą papriekaištavo Žiuliui Vernui, kad tas rašąs tris knygas vienu metu. Rašytojas ėmė prieštarauti. Priekaištas nebuvo be pagrindo. Ne! Jis nerašydavo trijų knygų vienu metu, bet kartais tuo pat laiku sugalvodavo keletą knygų. Čia slypėjo tam tikras pavojus, nuo kurio jį reikėjo saugoti. Po vienos minties kyla kita: paleista skaitytojui vartoti, ji sugrįžta tarsi bumerangas į smegenis autoriui, kuris, pagautas kūrybinio įkarščio, joje randa naujo peno. Jeigu jis pasiduos šiam potraukiui, gali pridaryti painiavos. Atrodo, Žiulis Vernas nedvejodamas nutraukdavo darbą, kurį tuo metu dirbdavo, ir imdavo vystyti naują mintį, jį užvaldžiusią. Mes jau matėme, kad rašydamas „Haterą", daug laiko reikalaujantį kūrinį, staiga taip susižavėjo poetine daktaro Klobonio iškeltos hipotezės puse, kad paliko savo herojų šalčio poliuje ir vienu prisėdimu sukūrė Akselio kelionę į Žemės centrą. Tuo metu aktualus įvykis, atsitikęs Amerikos pilietinio karo pabaigoje, jam pakišo temą „Iš Žemės į Mėnulį". Uždaręs šiuos skliaustus, jis toliau rašė „Haterą" ir baigė jį su tokiu pat entuziazmu, kaip ir buvo pradėjęs. Herojai, jo palikti lyg užsnūdę letargo miegu, pabudo pilni gyvybės po šios pauzės, per kurią autoriaus pasąmonė sujungė dar išskaidytus elementus. „Paslaptingoji sala" ilgai buvo embrioninėje stadijoje, kai povandeninė kelionė nejudėjo į priekį, o „Kapitono Granto vaikai" buvo redaguojami. Tačiau šie minties šuoliai be paliovos kunkuliuojančiose smegenyse nepadarė jokios painiavos — kiekvienas kūrinys vientisas ir turi savo gyvenimą.

Kyla klausimas, kaip jis galėjo galvoti apie sugrįžimą savo „trijų avantiūristų", kuriuos prieš penkerius metus buvo paleidęs Mėnulio link. Tiesa, rašytojas pasižadėjo juos sugrąžinti į Žemę, tačiau kaip nesistebėti, kad jis „užsidarė savo sviedinyje", nors buvo įsitraukęs į dar nebaigtą kelionę po vandeniu? Ar tik ne „Dvidešimties tūkstančių mylių po vandeniu" antros dalies devintame skyriuje parašyta frazė jam

priminė jo sumanymą? Kai Nemas vaikščiojo vandens užlieta Atlantidos žeme ir galvojo apie išnykusias žmonių kartas, mintyse jas klausdamas žmonių likimo paslapties, „tą akimirką mėnulis pažvelgė pro vandens sluoksnį ir pažėrė blandžius savo spindulius ant paskendusio žemyno".

Prisimename, jog romanas „Iš Žemės į Mėnulį" baigiasi Kembridžo observatorijos direktoriaus pranešimu, kad kolumbiados sviedinys nepasiekė tikslo ir dabar skrieja elipsine orbita aplink Mėnulį, kurio palydovu tapo. Kadangi duomenys apie naują dangaus šviesulį dar negauti, astronomas iškėlė dvi hipotezes: arba Mėnulio trauka pagaliau paims viršų ir keliauninkai pasieks tikslą, arba sviedinys suksis aplink Mėnulį amžinai. Antro tomo įžangoje pažymima, kad pranešimas buvo parašytas pernelyg greitai ir kad yra dar ir trečia hipotezė.

Mintis patrankos sviedinį paversti Mėnulio palydovu rašytojui kilo iš pat pradžių, nes pirmo tomo rankraštis pavadintas „Iš Žemės į Mėnulį". Tačiau antra šios kelionės į Mėnulį dalis kurį laiką buvo tik sumanymas. Žiulis Vernas, matyt, ėmėsi jį įgyvendinti tiktai 1868 metais: 1868 metų gruodžio 31 dienos laiške iš Nanto jis rašo, kad kuria sugrįžimą iš Mėnulio. 1869 metų vasario mėnesį jau buvo užbaigtas antras „Mėnulio" tomas ir „perrašyta pusė antros „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu" dalies".

Reikia pripažinti, kad apmąstymo laikotarpis tarp dviejų romanų pasirodymo nebuvo nenaudingas. Sviedinio paleidimas į Mėnulį susidūrė su neįveikiamais sunkumais, kaip pažymėjo pats autorius, bet jo humoras šiaip taip juos užmaskavo. Žiulis Vernas tučtuojau suprato — ir tai nemažas nuopelnas,— jeigu jo herojai pateks į Mėnulį, jie negalės iš tenai sugrįžti. Net jeigu patrankos sviedinys būtų pakeistas raketa, vis tiek sugrįžti būtų neįmanoma. Ir iš tikrųjų dagaus mišinio krovinys, reikalingas besileidžiančiai raketai sustabdyti, o paskui Mėnulio traukos jėgai įveikti, būtų buvęs per didelis. Be atominio variklio grįžimą į Žemę būtų buvę galima planuoti tik dedant viltį į gravitaciją. Kosminį laivą, virtusį Mėnulio palydovu ir skriejantį elipsine orbita, pusę apsisukimo laiko traukia Mėnulis. Kai sukdamasis jis priartės prie Žemės traukos zonos, pakaks nedidelės jėgos, kad pasikeistų jo trajektorija ir jis pasuktų Žemės linkui.

Reikia pasakyti, kad šių laikų kosmonautams pavyko nusileisti Mėnulyje ir iš jo sugrįžti, tačiau jie tai padarė naudodamiesi Lemo kapsule, lengvesne už raketą, nuo kurios ji atsiskyrė; Lemo kapsulei reikia ne tiek daug degalų, kai leisdamasi mažina greitį, paskui pakyla nuo Mėnulio paviršiaus ir grįžta į orbitą. Barbikenas turėjo tik vieną būdą parvykti į mūsų planetą — pakeisti trajektoriją naudodamasis atsarginėmis raketomis. Tiesą sakant, ne Barbikenas, atkakliai stengęsis patekti į Mėnulį, atliko šį žygdarbį, o pats romanistas, gerai susipažinęs su dangaus mechanikos galimybėmis ir sugalvojęs šį grįžimo į Žemę būdą.

1869 metų liepos mėnesį jis pasiuntė šį rankraštį iš Krotua: norėjo, kad „jo per daug neskubintų *Le Journal des Débats*", kuris turėjo šią knygą išspausdinti prieš jai pasirodant knygyne, mat pageidavo, kad ją perskaitytų „koks nors patikimas matematikas".

„Vos tik gavęs Jūsų laišką, viską mečiau ir sėdau rašyti apie Mėnulį, bet reikia bent trijų ar keturių dienų šiai knygai užbaigti ir pirmam skyriui perdirbti, kaip buvo prašyta. Kai baigsiu, tuoj Jums išsiųsiu.

Tačiau noriu padaryti vieną pastabą. Šioje knygoje yra labai moksliškų vietų, glaudžiai susijusių su algebra. Reikia, kad jas perskaitytų koks nors patikimas matematikas. Aš turiu žmogų, Bertrano bendradarbį."

Tas pats susirūpinimas jį kamuoja siunčiant rankraštį traukiniu.

„Norėčiau, kad manęs per daug neskubintų *Le Journal des Débats*. Reikia, kad tai padarytų mano pusbrolis, matematikas, pono Bertrano bendradarbis. Kitaip aš nerizikuosiu. Čia yra labai sunkių dalykų."

Kai 1868 metais Žiulis Vernas sugalvojo Mėnulio palydovais tapusių Barbikeno, Mišelio Ardano ir Nikolio rizikingos kelionės tęsinį — jis buvo išspausdintas 1870 metais,— apie šį savo sumanymą pranešė Bertranui, nuolatiniam Mokslų akademijos sekretoriui, kuris čia įžiūrėjo medžiagą tik „paviršutiniškai knygelei; bet jeigu jis būtų pagalvojęs savaitę,— rašo Žiulis Vernas, vaizduotės paverstas astronautu,— būtų kitaip manęs". „Aš gyvenu sviedinyje",— rašo jis savo draugui leidėjui. Būdamas kosmose, jis susiduria su sunkiomis proble-

momis, kurias turi išspręsti ir išsprendžia — didysis matematikas Bertranas pritaria šitam jo sumanymui.

Kadangi pirminė trajektorija buvo pažeista ir sviedinys sukasi aplink Mėnulį, reikia padaryti pataisų, kad jis nedingtų Saulės sistemoje. Pirmoji pataisa — dangaus kūno pasirodymas sviediniui esant nematomoje Mėnulio pusėje; antroji — sviedinį vėl ims veikti Žemės trauka; Barbikenas paleis atsargines raketas. Tas pačias pataisas tikriausiai padarė mūsų laikų astronautai, taip pat naudodamiesi atsarginėmis raketomis.

„Čia negali būti nė kalbos apie paprasčiausius sutapimus",— rašo astronautas Frenkas Bormanas *, kurio kosminis laivas, *paleistas iš Floridos,* kaip ir Barbikeno sviedinys, *tokio pat svorio* ir *tokio pat aukščio,* nukrito į Ramųjį vandenyną *už keturių kilometrų nuo romane nurodytos vietos.* Be to, Frenkas Bormanas man pranešė, kad jo žmona, perskaičiusi „Iš Žemės į Mėnulį", labai sunerimo dėl jam gresiančio likimo ir kad, norėdamas ją nuraminti, jis turėjo patarti jai perskaityti „Aplink Mėnulį"!

Nuostabioje įžangoje *Rencontre* leidiniui Šarlis Noelis Martenas *, atiduodamas rašytojui pagarbą, pabrėžia:

„Tiktai jis, jis vienas, turėjo drąsos ir nepaprasta intuicija nujautė, kad galima paleisti patrankos sviedinį į Mėnulį, įsivaizdavo dar nuostabesnį faktą — kad sviedinys pavirsta Mėnulio palydovu (apie tai rašė Niutonas „Pagrinduose" 1687 metais), ir prie to daug kartų grįžta savo kūryboje. Sviedinys sukasi aplink Mėnulį, sutikęs antrą Žemės Mėnulį *, o negyvas šuo sukasi kaip palydovas aplink sviedinį. . ."

Romanisto samprotavimas tuo svarbesnis, kad jis nežinojo šio Niutono prioriteto: „Kodėl ponas Bertranas, kuriam papasakojome savo istoriją, mums nepasakė, kad Niutonui buvo atėjusi į galvą mintis paleisti sviedinį į Mėnulį?"— rašo jis Eceliui.

Šitas kūrinys labai charakteringas. Humoristas virsta poetu, ieškančiu atramos moksle, kad pagrįstų savo svajonę ir padarytų ją aukšto lygio moksliniu-techniniu projektu, kuris vieną gražią dieną bus įvykdytas; čia aiškiai matyti, jog didžiausias mokslinio tyrimo akstinas — poetinis jausmas.

Ponia Vjern pažymėjo, kad šios dvi knygos apie kelionę į Mėnulį kelia tam tikrą susidomėjimą literatūriniu požiūriu, ir pateikė citatų, rodančių jų poetinę reikšmę.

Žiulis Vernas pasikliovė kruopščia Garse kontrole:

„Kai turėsiu rankose pirmos „Mėnulio" dalies skiltis, duosiu jas perskaityti savo matematikui, kompetentingam kosmografui. Tik tada būsiu tikras, kad nepriraśiau nesąmonių... Kuo daugiau skaitau ir taisau, tuo geriau viskas man atrodo, ir aš labai viliuosi, kad publika, nepaisydama kai kurių keistų ir drąsių dalykų, patikės trijų mūsų herojų nuotykiais ir juos ryte praris."

Beje, jis neturi jokių iliuzijų dėl šio kūrinio likimo:

„Mano nuomonė apie „Mėnulį" visiškai tokia pat kaip Jūsų; aš tai jutau rašydamas šią knygą. Į ją galima žiūrėti kaip į miklų triuką, bet ji netinka būti feljetonu. Taigi mielai atsisakyčiau spausdinti ją *Débats,* jeigu Jūs atsisakytumėte pelno... Jei tuoj pat gausiu korektūrą, aš labai džiaugsiuosi, nes galėsiu duoti ją skaityti mokslingajam savo pusbroliui, o tai bus daug geriau."

Taigi jis anaiptol ne lengvabūdiškai įsivaizdavo įvykius, kurie pagaliau virto tikrove; jo vaizduotė rėmėsi matematika ir dangaus mechanikos dėsniais. Jei būtų buvę kitaip, Bormanas nebūtų rašęs, kad čia nėra paprasčiausių sutapimų ir kad Žiulį Verną galima laikyti vienu iš kosmoso pionierių.

Leidėjui, jau turėjusiam nemalonumų su vyskupija, kuri jo leidyklą laikė per daug pasaulietine, ir nerimaujančiam dėl to, ką gali pamanyti dvasininkija apie žmogaus žygdarbius, besiremiančius vien mokslu, romanistas atsakė, kad, kiek jis prisimena, „kažkur romane tikintis Barbikenas sako: „Dievas mus saugo."

Šis romanas, matyt, buvo sukurtas 1868 metais, nes 1869 metų vasario 5 dienos laiške Eceliui Žiulis Vernas rašė iš Nanto:

„Man labai malonūs Jūsų žodžiai apie *La Revue des Deux Mondes,* ir patikėkite, aš niekada neabejojau nuoširdžiu Jūsų draugiškumu. Būčiau nedėkingas pasipūtėlis, jei nors akimirką tuo suabejočiau. Kalbėdamas Jums apie *La Revue des Deux Mondes,* aš, kaip ir Jūs, maniau, kad tai gali mums praversti. Šiuo metu neturiu daugiau nieko, kas jiems tiktų. Antras „Mėnulio" tomas jame tilptų, bet tai antras tomas."

TREČIA DALIS

XXIV SKYRIUS

KARAS

Per 1870 metų karą Žiulis Vernas yra Nacionalinės gvardijos kareivis Krotua miestelyje, o Onorina tebegyvena Amjene. Jis rašo „Nuskendusio „Čenslerio" žmones"

Krotua yra tik už septyniasdešimt kilometrų nuo Amjeno. Onorina, žinoma, prisirišusi prie miesto, kur gyvena jos šeima. Vyras visiškai su ja sutinka, kad žiemą Krotua labai nuobodu ir kad iš Amjeno jam lengviau nuvažiuoti į Paryžių, kur jis dažnai lankosi. Todėl šeima išsinuomoja nedidelį butą Amjene, Giankuro bulvare; po kelerių metų jie persikels į Longvilio bulvarą, namą Nr. 44.

Tačiau Žiulis Vernas anaiptol nepalieka Krotua ir čia gyvena daugybę metų nuo pavasario iki rudens. Amjene žiemoja tik todėl, kad „Sen Mišelis" tuo metu be takelažo ir juo negalima plaukti į jūrą.

1869 metai Žiuliui Vernui baigėsi labai sėkmingai. *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* pagaliau išspausdino „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", bet autorius labai susikrimto, kad žurnale jo romanas „suskaidytas į mažas dalis" ir dėl to nukentėjo. Laimė, atskira knyga turėjo išeiti metų gale. Tuo pat laiku *Le Journal des Débats* išspausdino „Aplink Mėnulį".

Žiulis Vernas jau užmiršo šiuos veikalus, kuriuos rašė su tokiu užsidegimu. Jis atsidėjęs „Didžiųjų kelionių ir didžiųjų keliautojų istorijai", dirba „iki nukritimo" ir, tikriausiai norėdamas prasiblaškyti, galvoja apie savo „Robinzoną", kuris sekasi gerai „ir kurį įdomu rašyti".

Visuotinę didžiųjų kelionių istoriją sudarys „3 ar 4 tomai, kurie papildys auklėjimo biblioteką Žakobo gatvėje *"; na, o „Robinzono" pirmą dalį jis tikisi leidėjui išsiųsti 1870 metų gegužės mėnesį.

„Aš visas pasinėręs į „Robinzoną". Randu nuostabių dalykų! Dirbu iš visų jėgų ir nebegaliu galvoti apie nieką kitą, tik apie Paryžių, kur visada važiuoju *furens amore*[39] ir iš kur grįžtu toks pat!" Šį laišką jis tikrai pasiuntė iš Paryžiaus, kuriame išbuvo keletą dienų, ketindamas tenai praleisti dvi savaites mėnesio pabaigoje; sprendžiant iš konteksto, laiškas rašytas 1870 metų pradžioje: Žiulis Vernas nurodo temperatūrą — 8° žemiau nulio — ir sako, kad Paryžiuje ne visai ramu. *Furens amore!* Šis lotyniškas posakis kelia šypseną, bet ta prasme, kurią jam teikė Horacijus, atitinka prancūzų *plein d'ardeur* — kupinas įkarščio.

Paryžius Žiulį Verną visada traukia, ir jis vyksta ten *furens amore*, bet būdamas tenai, trokšta tik *furens amore* grįžti į savo darbo kabinetą Amjene arba Krotua ir gyventi rašomos knygos herojų gyvenimą.

Laiške iš Krotua — turbūt 1870 metų gegužės mėnesį — jis praneša, kad pasiuntė *Débats* „Plaukiančio miesto" korektūrą ir paskutinę „Aplink Mėnulį" dalį; kartu atskleidžia savo politines pažiūras:

„Depeša mums praneša, kad penki milijonai balsavo „už" ir vienas „prieš", ir dar sužinosime rezultatus iš 116 apygardų. Jis[40] gaus milžinišką daugumą. Čia, Krotua, 285 balsavo „už", 10 — „prieš", 5 susilaikė. Nors ir kažin kas jiems buvo sakoma, jie visi balsavo prieš Respubliką, na ir liaudis!"

Iš tikrųjų per 1870 metų gegužės 10 dienos plebiscitą buvo gauta septyni milijonai „už" ir pusantro milijono „prieš", balsuojant už reformas ir valdžią imperatoriaus, kuris po keturių mėnesių buvo nuverstas! Na, o Žiulis Vernas buvo vienas iš nepalenkiamųjų.

Imperija dar atrodė labai stipri, nors ir vyko demonstracijos laidojant Viktorą Nuarą, kurį pistoletu nušovė Pjeras Bonapartas *. Tačiau imperijos šalininku tapusio Emilio Olivje * politika nepatiko Krotua atsiskyrėliui. Galimo karo baimė pirmą kartą pasireiškia tada, kai jis įkalbinėja Ecelį važiuoti į Šveicariją gydytis: „Čia, atrodo, visi mano, kad bus karas su Prūsija. Aš negaliu tuo patikėti, netikiu nė vienu žodžiu, o Jūs?" Be to, šiame laiške randame įdomų prisipažinimą:

---

[39] *Furens amore* — degdamas meile *(lot.)*.
[40] Napoleonas III. *(Vert. past.)*

„Gavau Jūsų laišką ir *Le Journal des Débats*. Ačiū už abu. Tuo dar kartą man parodėte didelį draugiškumą. Jūsų pataisos mane sužavėjo. Kai rašoma tik vaikams, turi skaityti tik vaikai. Straipsnis mums padarė nepaprastą malonumą."

Jis nenori tikėti, kad bus ginkluotas konfliktas, nes karai jam atrodo beprasmiški: vienam karingam Nanto gyventojui jis štai ką atsako: „Niekada nenorėjau mušti prūsų ir juo labiau — būti jų sumuštas, o tai — deja! — iš tiesų gali atsitikti."

Čia pasireiškia įžvalgumas, anaiptol nebūdingas daugumai prancūzų, kaip reikiant neįvertinusių Prūsijos jėgos ir nesupratusių, kad ją remia visa Vokietija.

Vos tik atėjo pavasaris, Žiulis Vernas sugrįžo į Krotua visai vasarai: „Čia viskas puiku! Ak mielas drauge, jūreivio palaidinė, medkurpės, jūros oras, laivas, Krotua! Šit kur mano sveikata! Tai, nuo ko gaudavau slogą Paryžiuje, čia mane išgydo nuo slogos!"

Nelauktame *post scriptum* jis prašo draugą parašyti, kad jam reikia būti Paryžiuje mėnesio pabaigoje dėl „Plaukiančio miesto" korektūros. Gali kilti klausimas, ką jis turi galvoje. Iš tikrjųų jis puoselėja sumanymą, kuriam netrūksta fantazijos, tačiau kuris parodo, kokia nepastovi jo nuotaika:

„Rašote, kad atvažiuosite į Krotua grįždamas iš Briuselio — puiku! Bet neužmirškite, 25 dieną (tikriausiai liepos mėnesį) ketinu leistis į ilgą kelionę — plaukti į Paryžių „Sen Mišeliu". Paskutiniame laiške net prašiau Jus parašyti, kad man reikia būti Paryžiuje dėl „Plaukiančio miesto" korektūros; taigi paraginkite mane."

Plaukti aukštyn Sena „Sen Mišeliu"! Kokia mintis! Onorina nepritaria šiam sumanymui, laiko jį absurdišku. Apie tai rašo savo tetai Ameli:

„Vos tik parvykęs, Žiulis mane palieka. Įsigeidė plaukti į Paryžių „Sen Mišeliu". Per tokią sausrą tikrai įstrigs seklumoje. Na ir tegul! Tai bus jam pamoka. Negali nustygti vietoje."

Parplaukęs į Krotua, Žiulis Vernas rugpjūčio 20 dieną rašo tėvui:

„Štai aš grįžau iš ilgos kelionės į Paryžių, kuri praėjo gana lengvai. „Sen Mišelis" dešimt dienų stovėjo prie Menų tilto ir turėjo garbės sutraukti nemažai žmonių! Plaukiant namo, atsitiko įvairiausių nuotykių, ir jei laivas būtų užtrukęs nors

vieną dieną, nežinau, kada būtų pasiekęs nuolatinę savo prieplauką, nes Senoje visiškai nėra vandens."

Galime pridurti, kad jis laiku parplaukė į Krotua: liepos 19 dieną buvo paskelbtas karas. Rugpjūčio mėnesį prūsų kariuomenė jau įsibrovė į Prancūziją ir netrukus prancūzai patyrė pralaimėjimą prie Bori, Rezonvilio, Gebvilerio ir Sen Priva.

Namo jis grįžo rugpjūčio 13-ąją — tai rodo jo laiškas Eceliui, datuotas šia diena; jame jis dėkoja „už laukusį malonų siurprizą": pranešimą apie dekretą, apdovanojantį rašytoją Garbės legiono ordinu [41].

„Rašote, jog buvote laimingas galėdamas ką nors padaryti mano labui šia proga. Sakote, kad padarėte viską, ir tik Jums turiu būti dėkingas... Nė kiek neabejoju, kad šiuo metu, kai Jums rašau, mano tėvai labai džiaugiasi. Jūsų protas gana liberalus ir nepasiduoda mažoms silpnybėms — Jūs jų neturite... Jūsų kontoros turbūt šiuo metu dezorganizuotos dėl jaunų vyrų ėmimo... O Žiulis?.. Kaip visa tai rimta ir kokį nepasitenkinimą Napoleonu mačiau visuose miestuose, kuriuose lankiausi... Tai, be abejo, bus dinastijos pabaiga, bet už ją gali tekti brangiai užmokėti."

Po kelių dienų jis priduria:

„Vis laukiu naujienų iš Nanto ir paskui išvažiuosiu; galbūt ryšiuosi leistis į šią kelionę dabar, neatidėsiu jos žiemai... Mes čionai labai nerimaujame dėl to, kas vyksta Paryžiuje... Čia šiuo metu eina gandas, kad tenai statomos barikados. Neabejotinas faktas, jog visų Prancūzijos miestų savanoriai gaisrininkai kviečiami į Paryžių. Šiaip ar taip, aš tikiu prancūzų pergale Šampanės lygumose, antruoju Valmi *."

Vyro nervingumas kelia nerimą Onorinai, ji pati rašo Eceliui ir dėkoja už laišką Žiuliui; be to, gana liūdnai prisipažįsta:

„Šįryt mielas Jūsų laiškas mus labai nudžiugino ir galbūt sugrąžins džiaugsmą į mūsų namus, nes Jūs žinote, kad Žiulis jau keletas mėnesių liūdnas ir paniuręs. Gal jį darbas nuvargina? O gal jam blogai sekasi? Žodžiu, jis atrodo nusiminęs. Ir išgiežia ant manęs visą apmaudą, kurį jam sukelia ši me-

---

[41] Atrodo, tai paskutinis dekretas, pasirašytas imperatorės-regentės. Dėl likimo ironijos šis monarchijos priešas už savo apdovanojimą turėjo būti dėkingas mirštančiai imperijai. *(Aut. past.)*

lancholija. Matau, kad jis sunkiai sėda prie darbo, vos tik atsisėdęs, keliasi, skundžiasi dėl to ir kaltina mane. Ką daryti? Ką sakyti? Aš verkiu ir puolu į neviltį. Kai šeimyninis gyvenimas jam atsibosta ir per daug jį nuvargina, jis lipa į laivą ir išplaukia, ir dažniausiai net nežinau kur. Jūs (...) iš visų jėgų stengiatės padaryti jį geru rašytoju. Kaip manote, ar reikia prarasti viltį, jog jis taps pakenčiamu vyru? Aš labai atsiprašau, kad šitaip atvėriau širdį; pradėdama laišką, norėjau tik Jums padėkoti, bet iš didelio džiaugsmo žmogus viską išsipasakoja. Gal Jūs rasite vaistų, kurie mums padėtų išsivaduoti iš šios įtemptos ir liūdnos padėties.

Nežinau, ar Žiulis kada nors su Jumis kalbėjo apie visus šiuos dalykus... Prašau Jus nė žodžiu apie tai neužsiminti; jeigu ketinate parašyti atsakymą, norėdamas mane paguosti arba duoti patarimų, rašykite man į Krotua iki pareikalavimo; ketvirtadienio rytą eisiu į paštą. Ar Žiulis Jums rašė apie savo išvykimą? Ar gavote jo laišką praėjusį antradienį? Parašykite man apie visa tai; jis buvo labai liūdnas, gal Jums atvers širdį.

Manau, jog vyras padarė didžiausią klaidą, kad išvažiavo iš Paryžiaus. Čia gyvena pernelyg vienišas, pernelyg dažnai būna užsisklendęs savyje... Sudie, mielas drauge, atleiskite man ir pasigailėkite manęs — vyras slysta iš rankų, padėkite jį išlaikyti..."

Leidėjas tuoj pat atsakė į autoriaus padėkos laišką:

„Savo kryžių Jūs nusipelnėte, nors ir kažin kokios dabar būtų politinės aplinkybės... Džiaugiuosi, kad jį gavote ir kad aš prie to šiek tiek prisidėjau. Parašykite keletą žodžių Veisui — jis buvo nuostabus. Literatas įteikė ordiną literatui..."

Žinios apie tėvo sveikatą Žiuliui Vernui kelia nerimą, ir, kaip buvo numatęs, jam reikia kuo greičiau važiuoti į Nantą.

„Mano atvykimas,— rašo jis,— padarė tėvui didelį malonumą... Vargšas tėvas, radau jį labai pasikeitusį, labai susenusį fiziškai, bet, kaip visada, šviesaus proto ir sąmonės. Šeima, kažkada buvusi tokia linksma, dabar liūdi, beje, ir aplinkybės susiklostė taip, kad nėra ko džiaugtis — keli giminės žuvo per karą tuose korpusuose, kurie dalyvavo aktyviuose veiksmuose, arba iš jų nėra jokios žinios. Visi čia baisiausiai pasipiktinę imperatoriumi. Niekas nė manyti nemano, kad jis — kaip nugalėtojas ar nugalėtasis — grįš į Paryžių. Mūsų nere-

guliarioji kariuomenė — vieni peštukai, tik ir taikosi *duoti karininkui į snukį*, ir jai trūksta drausmės. Tačiau, atrodo, naujienos iš tikrųjų geresnės. Jeigu prūsai ir prisiartins prie Paryžiaus, jų bus mažai, ir, mano nuomone, apsiausties Jums nėra ko bijoti. Į priekį pasistūmėję jų pagrindiniai korpusai, regis, sustojo."

Įvykiai greitai plėtojasi. Sedano kapituliacija rugsėjo 2 dieną — apie ją Paryžiuje buvo sužinota rugsėjo 4-ąją — sužlugdė imperiją. Žiulis Vernas tebėra Nante, iš kur rašo Eceliui:

„Kas dabar Jums bus?.. Invazija tęsiasi: prūsai žygiuoja į Paryžių. Ką darys Respublika? Čia, kaip visur, į naująją vyriausybę žiūrima labai palankiai. Bet kyla vienas, svarbiausias, klausimas: ar mes turime ginklų? Štai kur visa esmė, ir, deja, atrodo, ginklų nėra..."

Jis sunkiai grįžta į Krotua — nebegali važiuoti per Paryžių, tenka jį aplenkti. Ar pasieks Ecelį laiškas, išsiųstas rugsėjo 21 dieną? Jis abejoja, nes Le Mano kelias tuoj bus atkirstas. Žiulis Vernas nori, kad Ecelis sūnus žinotų neturįs nuoširdesnio, ištikimesnio ir labiau atsidavusio draugo už jį; „nors ir kažin kas atsitiktų, niekas jų neišskirs. Tačiau ši baisi padėtis per daug įtempta, ir tai negali ilgai trukti. Jei Paryžius priešinsis, prūsai patys užsinorės taikos, nes žiemą jiems bus sunku kariauti. Be to, jie negali bombarduoti Paryžiaus, nepaėmę bent vieno forto, o šie fortai, sako, nepaimami. Ne! Jeigu neatsiras išdavikų pačiame mieste, jie nepaims Paryžiaus. Provincija pasirengusi kovoti iš visų jėgų. Bet mums reikia ginklų, ginklų! O čia jų nėra. Nante 400 žmonių kuopai tenka 15 skiltuvinių šautuvų. Visur kuriasi nacionalinė gvardija, bet, kartoju, ginklų visur trūksta."

Be to, Žiulis Vernas bijo, kad nutrūks ryšys su Amjenu. Jis pats tarnauja nacionalinėje gvardijoje Krotua miestelyje. Onorina su vaikais Amjene nuo 1870 metų rugsėjo mėnesio: ten, dideliame mieste, jiems gresia mažesnis pavojus: „prūsai turi bjaurų įprotį deginti ir plėšti kaimus, ir geriau, kad moterų tenai nebūtų",— rašo jis tėvui.

Tačiau jam pavyksta pasimatyti su Onorina okupuotame mieste ir praleisti tris dienas tarp prūsų:

„Mūsų name jų yra keturi,— rašo jis tėvui,— aš manau, kad čia jiems patinka! Namuose jie taip nesimaitina kaip čionai. Jiems duodama daug ryžių, kad būtų kuo stipresni, taip pato-

giau. Tai tylūs ir romūs žmonės iš 65-ojo reguliariosios kariuomenės pulko. Beje, Onorina, gerai išmananti tokius dalykus, puikiai viską suorganizavo. Aš grįžau į Krotua, į teisėtą savo buveinę, kur turiu nuolatos būti... Paryžius — didvyris, bet ar jis ištvers, kol prasidės badas?.. Mes mažai žinome apie Paryžių ir apie Luaros armiją, kuri iš tiesų labai toli atsitraukė. O Jūs ar turite nors kiek vilties?"

Jam pavyko 1871 metų sausio 3 dieną pasiųsti laišką Eceliui, bet — atvirą. Jame jis prisipažįsta, kad nuo okupacijos jie nelabai kentėjo.

Šalies gynybos vyriausybė išleido dekretą dėl masinės vyrų nuo dvidešimties iki keturiasdešimties metų mobilizacijos. Jeigu į kariuomenę bus imami vyrai iki keturiasdešimt penkerių metų, Žiuliui Vernui taip pat reikės eiti, ir jis iš anksto nusiperka Šaspo sistemos šautuvą. „Bet,— priduria jis,— ar šis dekretas teisėtas ir kaip jo bus klausoma? Jei Steigiamasis susirinkimas pritars šiems dekretams, tai nebus ko ir kalbėti. Todėl, mano nuomone, padaryta didelė klaida, kad iš pat pradžių nebuvo kur nors sušauktas Steigiamasis susirinkimas."

Ši mintis buvo teisinga, nes Bismarkas norėjo tartis vien su teisėta vyriausybe, ir todėl Žiulio Favro * susitikimas su juo Ferjere 1870 metų rugsėjo 15 dieną baigėsi nesėkmingai. Toliau Žiulis Vernas rašo be jokių iliuzijų:

„Dabar aš tikiu, kad greitai bus sudaryta taika, ir man atrodo, taip visiems bus geriau.

Man rašant šį laišką, paliaubos tikriausiai jau sudarytos. Aš tvirtai tuo tikiu, ir jeigu išsisuksime sumokėję tik du milijardus kontribucijos ir nuginklavę Elzaso ir Lotaringijos tvirtoves, tai mums bus neblogai..."

Taikos sutarties ratifikacijos raštais buvo pasikeista 1871 metų gegužės 21 dieną, kai Versalio armija įžengė į Paryžių. Gyvenimas sostinėje pamažu ir sunkiai ėjo į vėžes. Žiulis Vernas pirmą kartą ten sugrįžo birželio mėnesį su broliu ir apie tai pranešė Eceliui: jie aplankę „tuos pasigailėtinus griuvėsius... Jūsų Žakobo gatvei, atrodo, pasisekė — ji nelabai nukentėjo. O gretima Lilio gatvė nusiaubta! Baisu!"

Jis nerimauja dėl ateities, pradeda vaikščioti aplink biržą, nežinodamas, ar galės „atsidėti literatūriniam darbui tokiu metu".

1871 metų vasario 15 dieną Žiulis Vernas parašė „brangiajam Eceliui", pranešdamas apie savo veiklą:

„Taip, aš daug dirbau. Taip, tam man užteko jėgų. Be to, čia buvau vienas. Atvažiuosiu pas Jus su dviem baigtais tomais. Bet „Robinzono" toliau nerašiau, turiu su Jumis apie jį pasikalbėti. Žinote, laikausi savo idėjų atkakliai kaip bretonas. Taip, Paryžius buvo nelyginant didelis Robinzonas. Tačiau tai bus antrame ir trečiame tome, o ne pirmame. Kai esi sumanęs tris tomus, reikia tausoti efektingas situacijas ir *crescendo*, kitaip žūsi.

Taigi Jums atvešiu tomą, pilną siaubingo realizmo. Pavadinimas —„Nuskendusio „Čenslerio" žmonės". Manau, ir ant „Medūzos" plausto nesidėjo tokios baisybės. Svarbiausia, viliuosi, kad tai atrodys įtikima, jeigu neklystu.

Antras tomas kol kas neturi pavadinimo, o gal būtų neblogai „Pustuzinio mokslininkų nuotykiai Pietų Afrikoje". Čia pasakojama apie anglų ir rusų komisiją, vykstančią į šią šalį matuoti meridiano. Tai moksliška, bet ne per daug... Mane įkvėpė Arago * veikalai.

Pagaliau šiuo metu pradedu naują kūrinį —„Kailių šalis"...

Man atrodo, provincijoje mes geriau žinome apie padėtį Paryžiuje, negu jūs iki šiolei žinojote apie provincijos padėtį. Paryžiaus neišgelbėjo ir negalėjo išgelbėti atskiri kariniai korpusai. (Koks aš strategas!) Paryžius turėjo pasiduoti... Jūs nepažįstate provincijos, ypač priešo užgrobtos provincijos. Taigi kas atsitiko? Po Sedano galėjome turėti grynai respublikonišką vyriausybę. O dabar, nors ir stengėmės, ji bus tokia tik perpus."

Čia matyti, dėl ko nerimavo abu draugai — dėl respublikoniškos valdymo formos. Komuna juos papiktino ne tiek savo doktrinomis, kurias mėgino įgyvendinti, kiek tuo, kad sukėlė grėsmę Respublikai.

Ecelio aplinka, nors ir kaip jis mėgo tvarką, buvo labai eklektiška: leidėjas niekada nebijojo priimti autorių iš revoliucinės aplinkos. Jis rėmė Prudoną. Kad ir neprijautė Komunai, daug pagelbėjo komunarams, pavyzdžiui, Gruse ir Rekliu. Žiulis Vernas, kaip žinoma, draugavo su Gruse ir žavėjosi Rekliu.

XXV SKYRIUS

PENKIOLIKA METŲ ŠEIMYNINIO GYVENIMO

Moteris Žiulio Verno kūryboje. „Plaukiantis miestas" (1871). „Trijų rusų ir trijų anglų nuotykiai"

Matėme, jog Onorina buvo abejinga Žiulio „Kelionei oro balionu": jai atrodė, kad ištirti Afriką per penkias savaites — beprasmiškas dalykas. Gal jos vyras buvo šiek tiek nusivylęs, kad ji taip mažai domisi jo darbu? Ar ne dėl to jis įsisvajojo apie moterį, kuri, tiesiogiai nedalyvaudama veiksme, paskatina Akselį keliauti į Žemės centrą? Matyt, jis įdėjo Groiben į lūpas žodžius, kuriuos pats labai norėjo išgirsti, nes jautėsi truputį nesuprastas savo gyvenimo draugės, gražios ir protingos, bet turinčios kitokių rūpesčių ir nesidominčios jo literatūriniu darbu.

1865 metais *Le Musée des Familles* išspausdina novelę „Blokados pralaužėjai", sukurtą tuo metu, kai rašytojas dar tikėjo, kad moteris jam bus įkvėpėja ir pagalbininkė.

Kapitonas Džeimsas Pleiferis per Pilietinį karą pralaužia šiauriečių blokadą palei Amerikos krantus, užimtus pietiečių. Šis drąsus sumanymas „Delfino" kapitonui kilo merkantiliniais tikslais, bet paveiktas Dženės Holibert, kurią įsimyli, jis labiausiai stengiasi ne pakeisti ginklus į medvilnę, o išvaduoti šios merginos tėvą, Čarlstono kalinį.

Dženė eina dar toliau ir nori įkvėpti mylimajam savo antivergovines pažiūras, apiberdama jį labai įtikinamais argumentais ir apdovanodama tokia meilia šypsena! Netrukus kapitonas jai paklūsta ir sau prisipažįsta: „Ši drąsi mergina — šeimininkė mano laive. Jei Dženė mane paprašytų išmesti į jūrą visą kontrabandos krovinį, aš tai padaryčiau nesvyruodamas, iš meilės jai." Pagaliau jis iš tikrųjų daugiau nebesvyruoja — rizikuodamas savo ir ekipažo gyvybe, imasi vykdyti jos sumanytą planą. Viskas baigiasi vestuvėmis.

Matyti, kad rašytojas su malonumu pasakoja apie gležną Dženę, už kurios švelnumo ir silpnumo slypi energija, palaikanti jos mylimąjį, vykdantį baisiai pavojingą sumanymą. Moterys, kurias vėliau vaizduos Žiulis Vernas, atitiks šią schemą, ir jis galbūt ne be priežasties taip noriai jos laikysis. Reikia

pripažinti, kad nei Karolina, nei Onorina neatitiko šio idealo. Beje, įdomu, jog abi moterys susitikusios labai gerai sutarė.

Žiulis vedęs jau dešimt metų; aistros laikas baigėsi. Atėjo momentas, kai karšta meilė virsta abipusiu prisirišimu ir kai suvedamas vedybinio gyvenimo balansas. Matyt, šie sutuoktiniai skiriasi vienas nuo kito: vyras klaidžioja Žemės rutulio gelmėse, keliauja aplink pasaulį ir net palieka mūsų planetą, žmona, negalėdama paskui jį sekti jo vaizduotės pasaulyje, rūpinasi namų jaukumu, savo tualetais, svečių priėmimais ir nori, kad jie būtų kuo prašmatnesni; Paryžiaus gatvės jai atrodo kaip pasaulis, vertas tyrinėjimo, o jo parduotuvėse, pilnose visokiausių pagundų, ji padaro kur kas įdomesnių atradimų.

Kadangi Onorina pati pasišalino iš jo intelektualinio pasaulio, Žiulis, imdamas į rankas plunksną, užmiršta net apie moters egzistavimą. Gal jam šiek tiek liūdna, nors jai nepriekaištauja. Ar dėl to jis neišreiškia apgailestavimo savo „Kelionėje į Žemės centrą", kur moteris dalyvauja veiksme, bet labai mažai. O gal „Kapitono Granto vaikuose" ledi Eleną rašytojas vaizduoja kaip moters idealą, susikurtą pasąmonėje?

„Dvidešimtyje tūkstančių mylių po vandeniu" mylimos moters jau nebėra gyvos, ir šis romanas — apie visišką vyro vienatvę. Jis ne antifeministas, o mizantropas, širdyje laikantis skausmingą mylimos gyvenimo draugės prisiminimą.

Iš trumpo jaudinančio epizodo matome, kad „Nautiliuje" yra moteris, bet ta moteris mirusi, ir galbūt autoriaus širdyje slypi neaiškus kokios nors idealios moters paveikslas.

Galimas daiktas, norėdamas užkišti spragą 1871 metų publikacijoje, Žiulis Vernas paverčia romanu arba romantizuoja, kaip jis rašo tėvui, kelionę „Greit Isternu" 1867 metais. Jo sugalvota fabula šį kartą —„meilės istorija"; bet čia pasakojama apie nelaimingą meilę; jauna moteris prieš savo valią išleidžiama už šiurkštaus vyro, o ne už to, kurį myli ir už kurio trokšta tekėti; iš sielvarto ji išprotėja.

Atsitiktinumas suveda „Greit Isterne" nusivylusį, nepaguodžiamą vaikiną Fabianą, kuris veltui stengiasi prasiblaškyti keliaudamas, Harį Dreiką, antipatišką vyrą, ir pamišusią jo žmoną Eleną, kurią jis laiko uždaręs kajutėje, toliau nuo smalsių akių. Tačiau Elenai pavyksta naktį išsprukti į denį, ir neaiškus jos siluetas duoda dingstį pasklisti gandui apie kažkokią šmėklą.

Haris Dreikas ir Fabianas dėl menkos priežasties meta vienas kitam iššūkį ir stoja į dvikovą per audrą. Dvikovos baigtis dar neaiški, kai Fabianas sviedžia špagą, pamatęs išprotėjusią moterį ir atpažinęs savo mylimąją; tuo metu Harį Dreiką nutrenkia perkūnas. Elena, vis dar neatgavusi proto, laivui atplaukus į Niujorką, nugabenama į vilą, esančią netoli Niagaros krioklio. Ji pasveiksta, ir skaitytojui susidaro įspūdis, kad viskas baigsis laimingai. Ar šis scenarijus neišduoda slaptų autoriaus minčių — juk jis iš savo meilės pergyvenimų išsaugojo vien kelyje iškilusių kliūčių prisiminimą ir pagiežą tėvams, kurie leidžia dukteris už vyrų siekdami tik materialinės naudos? Ši tema nuolat kartojasi rašytojo kūryboje. Viena frazė, regis, rodo jo apgailestavimą: keleiviui, kuris žiūri į jauną porą ir sako: „Kokia graži jaunystė!"— jis atsako: „Taip, jaunystė dviese!"

„Plaukiantis miestas", knyga be pretenzijų, mums pateikia Niagaros aprašymą, kuris Farerui *, kaip ir R. Eskešui, labiau patiko negu Šatobriano * „Ataloje".

Kitame kūrinyje, „Trijų rusų ir trijų anglų nuotykiai", moterų visiškai nėra — pasakojama apie viengungių kelionę. Siužetas gana neįdomus, ir „intrigos" užuomazga beveik nedramatiška: svarbiausia romane — trigonometrijos operacija! Ar šešiems mokslininkams pavyks išmatuoti Pietų Afrikoje meridianą?

Reikia pripažinti, kad tokia tema, neturinti emocinio charakterio, buvo labai nedėkinga. Tačiau nuostabu, jog knygą lengva skaityti: pasakotojas mokėjo panaudoti antraeilius įvykius ir jais pagyvinti pagrindinį veiksmą. Jo stilius paprastas, be gudrybių, ir veiksmas vystosi sparčiai, kitaip skaitytojui jis greitai nusibostų.

Beje, autorius nepraleidžia progos neišjuokęs dviejų ekspedicijos viršininkų konflikto dėl autoriteto ir dėl nacionalizmo. Šiems mokslininkams, įkvėptiems to paties mokslinio entuziazmo, tačiau skiriamiems atvirų jų šalių karinių veiksmų — „Rytų klausimas svarstomas Juodojoje jūroje patrankų salvėmis",— pavyksta susitaikyti tik neišvengiamo pavojaus akivaizdoje — juos užpuola grobuoniškos čiabuvių gentys. Sveika nuovoka paima viršų po pulkininko Everesto žodžių: „Čia nebėra nei rusų, nei anglų, yra tik europiečiai, susivieniję gintis!" Gal ši knyga ir sukurta dėl šios paprastos frazės.

XXVI SKYRIUS

PRAŽŪTINGAS KYŠULYS

Čia pasakojama apie kyšulį, kuriame pastatyta „Kailių šalies" faktorija. Knyga parašyta 1871 metais, išleista 1873-aisiais

Istoriniai įvykiai plėtojosi pagal Žiulio Verno schemą, bet jų pasekmės buvo daug sunkesnės, negu jis buvo manęs. Mes „kėlėme skiauterę", todėl mus ir „sumušė prūsai", ir pasiekėme taiką praradę ne vien tvirtoves, bet ir visą Elzasą, ir Lotaringiją, be to, sumokėję ne du, o penkis milijardus kontribucijos. Mūsų šalyje vyko pilietinis karas, „respublikonų vyriausybė parodė neregėtą energiją malšindama sukilimą ir garantavo „respublikonų Prancūzijai penkiasdešimt metų vidaus taikos". Aukų buvo daug, ir susirėmimas buvo žiauresnis, negu respublikonai įsivaizdavo.

„Nežinau nieko liūdnesnio už reginį, iš abiejų pusių rodomą mums tų, kurie jokiu būdu nėra nacija, bet jai atstovauja arba įpareigoti atstovauti",— rašė Ecelis poniai Šaras. Žiulis Vernas, šiuo baisiu metu ieškojęs nusiraminimo darbe, ima labai nerimauti dėl savo padėties. Jis turi sukūręs keturias knygas.

„Tačiau nieko nežinoma apie leidimo galimybes,— rašo jis tėvui.— Be to, Ecelis man skolingas nemažai pinigų, ir tai pradeda kelti nerimą. Aš labai bijau, kad ponui Tjerui pritrūks energijos stipriai vyriausybei sukurti ant Komunos griuvėsių. Be to, Versalio asamblėja, regis, visiškai neturi politinės nuojautos ir įstatymus leidžia su parapijine neapykanta. Tačiau, atrodo, tik Respublika gali išgelbėti Prancūziją."

Gyvenimas įeina į savo vėžes, kaip ir susirašinėjimas su Eceliu, turinčiu dėl silpnos sveikatos būti Pietuose. Leidėjas perskaito „Čenslerį", ir jį išgąsdina jo realizmas ir žiaurumas. Rašytojas su juo sutinka:

„Aš tyčia taip parašiau — bjauriai, atgrasiai. Puikiai žinau, kad palikti negalima. Man svarbu tik viena — atomazga: tokios dar nėra buvę, ir ją įsivaizduoti padėjo vienintelis ypatingas dalykas visame okeane — gėlo vandens srovė, kuri neša nelaiminguosius, mirštančius iš troškulio ir nežinančius, kad aplinkui juos atviroje jūroje — gėlas vanduo. Su visa kita galite daryti, ką norite.

Jūs sakote, brangus Eceli, kad aš turbūt pavargstu išvarydamas po tris knygas per metus. Gryna teisybė, bet jaučiuosi geriau negu kas nors kitas. Siūlote pakeisti mūsų sutarties sąlygas taip, kad galėčiau už šią sumą rašyti po dvi knygas per metus. Atpažįstu gerą Jūsų širdį."

Tačiau esant tokioms aplinkybėms, kai šalis vargsta, šių pinigų — 9—10 tūkstančių frankų per metus nebeužtenka dėl kainų augimo, „skurdas artinasi dideliais žingsniais". Gal jam reikėtų ieškoti ir kitur, ne tik literatūriniame darbe, išeities iš sunkios padėties — pavyzdžiui, biržoje susirasti kokią vietą, nors pirmieji bandymai čia buvo nesėkmingi?

Eceliui pavyksta jį nuraminti, ir 1871 metų rugsėjo 25 dieną sutarties sąlygos pakeičiamos. Vietoje trijų knygų per metus, rašytojas įteiks leidėjui tik dvi ir gaus 1000 frankų per mėnesį, tai yra 12 000 frankų per metus, o ne 9000. Na, o autorius sutinka dar trejus metus duoti leidėjui naudotis neiliustruotų knygų leidimo teise, neatlyginant už jau išspausdintas arba numatytas spausdinti, be to, sutartis prailginama dar trejiems metams. Išimties tvarka už „Didžiųjų kelionių ir didžiųjų keliautojų" tęsinį, kurį turi sudaryti dar du tomai, rašytojas gaus 3000 frankų už tomą.

Jis sparčiai rašo trečią „Kailių šalies" dalį ir svajoja sukurti iš „Kapitono Hatero nuotykių" dramatišką fejeriją, kurią Larošelis norėtų pastatyti „Gete" arba „Šatle" scenoje, bet tuo metu turi skubėti pas mirštantį tėvą. Į Nantą atvyksta laiku ir pabūna prie jo paskutinę gyvenimo akimirką. „Jis buvo tikras šventasis",— rašo Žiulis Vernas Eceliui 1871 metų lapkričio 3 dieną.

Savaitę jis praleidžia Nante, tėvų namuose, Žano Žako Ruso gatvėje Nr. 6.

„Kailių šalis" turi būti prailginta, pageidaujant Eceliui, bet ne taip, kaip siūlo leidėjas — tai neatitiktų knygos sumanymo: Ecelis užmiršo, kad tarp Relajanso ir naujojo forto negalėjo būti jokio susisiekimo, nes pastarąjį nešė bangos! Šis romanas pasirodė tik 1873 metais. Jis buvo baigtas Nante, kur autorius atvyko su šeima vasaros pradžioje; į Paryžių Žiulis Vernas grįžo pirmomis rugpjūčio dienomis. Pavasarį jis patyrė smarkų sukrėtimą, stebėdamas, kaip vykdoma mirties bausmė, paskui prisiekė sau „į tokius reginius nežiūrėti". Be to, keletą dienų ilsėjosi, išplaukęs su sūnumi į jūrą.

Kilo klausimas, kaip „Kailių šalies" autoriui galėjo šauti į galvą pavaizduoti keistą nuotykį, atsitikusį Hudzono įlankos kompanijos * atstovų ekspedicijai, kuriai buvo pavesta įkurti postą Amerikos krante, prie Arkties vandenyno, ties 70-ąja lygiagrete. Be abejonės, Žiulis Vernas dar nebuvo užmiršęs kapitono Hatero kelionės, kai 1870 metais sumanė parašyti šią knygą ir ypač romaną apie plaukiančius ledo laukus, kurie nuviliojo „Forvardą" prie šalčio poliaus. „Žemės atradime" iš serijos „Didžiosios kelionės ir didieji keliautojai" Žiulis Vernas turėjo progą prisiminti Pirio dreifą — plaukdamas į šiaurę, jis tolo, nuo jos, nes ledų laukas, kuriame jis buvo atsidūręs, slinko į pietus.

Per ledonešį ledai atsiplėšia nuo pakrantės, kur yra susidarę, bet labai nereguliariai, žiūrint kokie būna metai — šiltesni ar šaltesni. Hipotezė, kad ant senų ledynų susikaupė sluoksnis dulkių, sudužusių laivų nuolaužų, galėjo duoti mintį, jog atėjus vasarai, nuo žemyno atitrūko ištisa sala. Bet kodėl Žiulis Vernas pagalvojo apie Batersto kyšulį? Nuodugniai tyrinėdamas poliarinių sričių žemėlapius, rašytojas galbūt atidžiau įsižiūrėjo šį kyšulį, rodantį į šiaurę tartum pirštas, paniręs į Arkties vandenyną, ir jo vaizduotė nunešė jį į apledėjusį kyšulio galą, prie aisbergo, kuris atrodo kaip uolėtos žemės kalnas.

Ekspedicijai, surengtai Hudzono įlankos kompanijos, vadovauja leitenantas Hobsonas, prie kurio prisijungia drąsi tyrinėtoja misis Polina Barnet ir astronomas Tomas Blekas, įpareigotas stebėti saulės užtemimą 1860 metų liepos 18 dieną. Misis Barnet, keliautoja, mano, kad „reikia viską pamatyti arba nors stengtis viską pamatyti"; ji jau penkiolika metų našlauja, yra aukšto ūgio, ir jos eisena truputį vyriška; iš misis Barnet dvelkia ne tiek moteriškas žavumas, kiek moralinė jėga. Kartu su ja keliauja jos draugė Medžė, „daugiau negu tarnaitė, ištikima ir drąsi tartum senų laikų škotė, verta būti Kalebo žmona". Matyt, 1860 metais niekas negalėjo įsivaizduoti, kad moteris neturėtų tarnaitės; tiesą sakant, ir mūsų laikais moteris jaučiasi daug saugiau, kai su ja yra kelionės draugė.

Astronomas Tomas Blekas, „protingas ir įžvalgus, ne itin didelis teoretikas, bet asmeniniame gyvenime — niekas... be astronomijos neegzistuoja". Jis antraeilis personažas ir pasirodo retai, tik nustatyti geografinės platumos ir ilgumos. Ta-

čiau būtent jis pavojaus akimirką suras būdą savo kelionės draugams išgelbėti.

Leitenantas Hobsonas stato Vilties fortą Batersto kyšulio gale, pusiasalyje, sujungtame su žemynu keturių mylių pločio sąsmaukos. Prieš prasidedant žiemai, keliautojai susidraugauja su klajokliais eskimais, tarp kurių yra labiau už juos išprususi mergina, vardu Kaliuma; ji nuoširdžiai prisiriša prie ponios Barnet. Pamatę, kad Batersto kyšulyje pastatytas fortas, eskimai patempia lūpą, bet tyli. Paskui ateina poliarinė naktis, keliautojai žiemoja Batersto kyšulyje, kol žemės drebėjimas sugriauna dalį pastatų. Tačiau didžiausia bėda, kad būrys, kuris turėjo atgabenti naujajam fortui maisto, neatvyksta į nurodytą vietą, nors ir prasidėjo vasara. Hobsonas ima nerimauti, pastebėjęs, kad baigėsi potvyniai, ir liepos 18 dieną jam viskas paaiškėja; astronomas nusivylęs saulės užtemimu — jis buvo dalinis. Naujas stebėjimas parodo, kad Batersto kyšulys jau yra ne 70-ojoje lygiagretėje, o 73-ojoje. Kyšulys nuplaukė tris laipsnius į šiaurę! Hobsonas manė pastatęs fortą ant uolos, o iš tikrųjų pastatė ant aisbergo, prieš daugybę šimtmečių susijungusio su žemynu ir atrodančio kaip tvirta žemė, padengta augmenijos. Žemės drebėjimas suardė tą vietą, kuri aisbergą jungė su žeme.

Kai eskimai užsinori atnaujinti ryšius su Vilties fortu, pamato, kad jis dingęs, ir nelabai nustemba, nes tai atitinka seną legendą. Kaliuma nusimena; ji pastebi per audrą plaukiančią salą, nešamą žemyno link, ir mėgina ją pasivyti kajaku[42]. Ponia Barnet randa Kaliuma apalpusią, ir nuo tos akimirkos eskimė jos nebepalieka.

Šių nelaimingųjų padėtis tebėra beviltiška, tačiau niekas nepraranda drąsos. Nešama Kamčiatkos srovės, tekančios tolimoje šiaurėje, palei Amerikos krantą, plaukianti sala patenka į Beringo srovę ir lekia pražūtin, įsukusi į sąsiaurį, skiriantį Naująjį pasaulį nuo Azijos. Per savo kelionę Arkties vandenynu ji suskilo ir, iš pradžių turėjusi 150 kvadratinių mylių, virto nedidele ledo lytimi, baigiančia tirpti Beringo jūroje. Tačiau šiai salelei pritaikę burę, nelaimingieji ją paverčia plaustu! Tomas Blekas atsikrato abejingumo ir nurodo, kaip sustabdyti

---

[42] Kajakas — eskimų, aleutų ir kitų Šiaurės tautybių maža odinė dengta valtis su dvimenčiu irklu. *(Vert. past.)*

ledo tirpimą. Iš oro rezervuaro išlikusiomis forto pompomis ant ledo leidžiamas suspaustas oras; sklisdamas jo paviršiumi, jis sušaldo tirpstantį ledą! Nuplaukę savo sala tūkstantį aštuonis šimtus mylių, Vilties forto žmonės pagaliau išlipa ant tvirtos žemės paskutinėje iš Aleutų salų.

Poliarinės sritys — nakties šalis, išgarbinta leitenanto,— visada žavėjo romanistą. Jau novelė „Žiemojimas ledynuose" tartum užbėga už akių „Haterui". Ir vėl jis klaidžioja jūroje šiuo aisbergu nuo šiaurinio Kanados kranto iki Beringo sąsiaurio, kurį perplaukė „Cezariu Kaskabeliu". Jis nuves savo „Nautilių" po Antarktikos ledynu, ir kai povandeninis laivas pasuks Šiaurės ašigalio linkui, Aronaksui pavyks pabėgti. 1897 metais Žiulis Vernas sugrįš į Antarktiką ieškoti Edgaro Po herojaus ir ten pastatys sfinksą, šydu apsigaubusią figūrą, kurią pamatė Pimas, o gyvenimo pabaigoje, suradęs savo „auksiniam vulkanui" vietą Makenzio upės žiotyse, numes meteorą į Upernaviko salą Bafinų jūroje. Jo „Džonatanas" suduš į Ugnies Žemės uolas; na, o „pasaulio krašto švyturį" rašytojas pastatys Estado saloje, prie plaukiančių ledų ribos, tartum nenorėtų nukreipti akių nuo Antarktidos žemyno.

Ar ne todėl Žiulį Verną taip traukia ledynų sritys, kad apie jas galima daug svajoti? „Turiu pagrindą manyti,— sako autoriaus lūpomis Hobsonas,— kad jos dar ilgai priešinsis tyrinėtojams. Arktyje arba Antarktyje ne gyventojai trukdo ekspedicijoms, o pati gamta."

„Kailių šalis", nors buvo parašyta 1871 metais, išėjo tik 1873-aisiais.

XXVII SKYRIUS

„APLINK ŽEMĘ PER AŠTUONIASDEŠIMT DIENŲ"

Į tokią kelionę leidžiasi Filijas Fogas šiame visiems žinomame romane. Tačiau adaptatorius iškrečia Žiuliui Vernui piktą išdaigą. Na, o daktaras Oksas iškrečia Kikandono gyventojams linksmą išdaigą

Tuo metu, kai susisiekimo priemonės tapo spartesnės, nebereikėjo daug laiko mažai mūsų planetai apkeliauti tiek vandeniu — garlaiviais, plaukiančiais dideliu greičiu, tiek sausu-

ma — traukiniais. Ir iš tikrųjų per kiek dienų garo amžiuje žmogus gali apkeliauti Žemę? Straipsnis, išspausdintas *Le Magasin pittoresque* 1870 metais, atsakė: per 80 dienų.

Ponas Rene Eskešas savo puikioje mokslinėje knygoje apie Žiulio Verno pasaulį[43] pagrįstai mano, kad šis straipsnis atkreipė romanisto dėmesį ir jo vaizduotė pasileido šuoliais. Tučtuojau jam į galvą atėjo mintis: *Le Magasin pittoresque* apskaičiavimas tik reliatyviai tikslus. Straipsnio autoriui teisingas dienų skaičius — jis jų nustatė aštuoniasdešimt,— nebuvo teisingas keliautojui, nes Žemę jis galėjo apkeliauti per 79 arba 81 dieną, žiūrint, kuria kryptimi pradėdavo savo maršrutą — rytų ar vakarų! Įpratęs žongliruoti geografinėmis ilgumomis, apie kurias Ecelis nieko nenutuokė, puikiai žinantis didžiųjų plaukiotojų pasakojimus, Žiulis Vernas gerai išmanė tokius dalykus; jam patiko truputį humoristiška maniera, kuria Po traktavo šį klausimą savo apsakyme „Trys sekmadieniai vienoje savaitėje". *Le Magasin pittoresque* straipsnis negalėjo nepriminti to, ką pats buvo parašęs prieš dešimtį metų apie amerikiečių rašytojo apsakymą. „Ši kosmografinė pramoga" pakišo mintį baigti romaną teatrališku efektu, kuris, aišku, buvo jam prie širdies.

Jis įsivaizdavo pasakojimą apie šį žygdarbį, atliekamą skubančio keliautojo tik tokiu tikslu — apiplaukti aplink Žemę per nustatytą laiką, nors ir kažin kokias kliūtis tektų įveikti. Jį linksmina kelionė aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų. „Aš svajoju apie ją! Tegu ji linksmins ir mūsų skaitytojus. Aš turbūt kuoktelėjau,— rašo jis Eceliui,— pasiduodu visoms ekstravagantiškoms savo herojų išmonėms. Gailiuosi tik viena — kad pats negaliu jų padaryti *pedibus cum jambis*[44]."

Niekad jis taip aiškiai nematė, kaip knyga skiriasi nuo pjesės. Jis tikina leidėją, kad „Kelionę aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų" baigsiąs spalio pradžioje ir būsiąs laimingas, jeigu ją išspausdins *Le Temps*. Taip ir atsitinka 1873 metais. Jis nepriima Ecelio pastabų:

---

[43] René Escaich Voyage au monde de Jules Verne, 1955. *(Aut. past.)*

[44] „Savo kojomis." Čia Žiulis Vernas vartoja lotynišką žodį, reiškiantį „pėda" *(pes, pedis)*, ir neteisingai sulotynina prancūzišką žodį *jambe*, reiškiantį „koja". *(Vert. past.)*

„Kai Fogas grįžta namo, pamato, kad jo sieninis laikrodis stovi, ir reikia, kad taip būtų, nes tas laikrodis rodo ir dienas; kitaip jis suprastų, kad laimėjo vieną dieną, o to žinoti neprivalo... Žiulio mintis, kad Fogo būtų ieškoma namuose, sužlugdo mano atomazgą. Fogas turi pasirodyti klube lemtingą valandą, būtent klube turi būti laukiamas. Visas susijaudinimas, apie kurį Jūs kalbate, pasireiškia grįžtant, trys dienos prieš sugrįžimą, nes — neužmirškite — po mano padarytų pakeitimų visa Anglija klysta drauge su Fiksu... Tik trys dienos iki Fogui sugrįžtant, suėmus tikrąjį vagį, visų dėmesys vėl nukrypsta į lažybas. Fogo laukiama su didžiausiu susijaudinimu, bet niekas neturi žinoti, kad jis grįžęs... Tik netikėtas Fogo pasirodymas klube gali padaryti didelį įspūdį."

Prisiminsime turinį: Anglijos banke buvo įvykdyta stambi vagystė; ginčijantis, kur pabėgo vagis, Filijas Fogas susilažina, kad gali apkeliauti aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų — taip yra apskaičiavęs *Morning Chronicle*, kuris praneša, jog geležinkelio linija, einanti per Indiją, jau baigta. Norėdamas įrodyti, kad šie apskaičiavimai tikslūs, ir laimėti lažybas, Fogas tučtuojau išvyksta, išsiveždamas Paspartu, tarną, kurį ką tik buvo nusisamdęs.

Policijos inspektorius Fiksas, įsitikinęs, kad Anglijos banką apvogė Fogas, jo laukia Suece ir vėliau ima sekti paskui jį, norėdamas suimti, kai tik gaus leidimą, kurio prašė Londone.

Bombėjuje Fogas ir jo tarnas nusisamdo traukinį, kuris juos turi nuvežti į Kalkutą. Tačiau jie apsiriko patikėję laikraščio žinia, paskelbusia, kad linija baigta,— viena dalis dar tiesiama; traukinys juos išlaipina, ir norėdamas keliauti toliau, Fogas nusiperka dramblį. Jodami per mišką, keliauninkai sutinka procesiją indų, einančių nužudyti radžos našlės, kurios vyras ką tik mirė. Paspartu gudrybės dėka Fogui pavyksta pagrobti apalpusią jaunąją moterį, vardu Audą, kuri, išauklėta anglų dvasia, prievarta buvo išleista už jau mirštančio radžos. Jie trise nuvyksta į Kalkutą, bet tenai, Fiksui pageidaujant, suimami dėl menkos priežasties. Fogas sumoka piniginę pabaudą ir tęsia kelionę didžiausiam policininko nusivylimui. Honkonge policijos inspektorius vienoje smuklėje nugirdo Paspartu, ir šis negali pranešti šeimininkui, kada išplaukia laivas į Jokohamą; vis dar apsvaigęs, jis vienas išvyksta šiuo laivu. Lažybos, atrodo, pralaimėtos. Tačiau Fogas keliauja toliau iš-

sinuomojęs locmano laivą, kad šis pasivytų kitą laivą, kursuojantį tarp Šanchajaus ir Jokohamos. Po daugybės nuotykių juodu susitinka ir vyksta į Ameriką. San Franciske mūsų keliauninkai sėda į traukinį ir važiuoja į Niujorką, bet jį užpuola indėnai ir pasigrobia Paspartu. Fogas jį išvaduoja rizikuodamas užvilkinti kelionę ir netekti turto. Taigi keliauninkus trukdo gausybė atsitikimų, ir jie atvyksta į Niujorką ką tik išplaukus okeaniniam laivui, kuris turėjo juos nugabenti į Liverpulį. Fogas sėda į krovininį laivą, plaukiantį į Bordo, ir jau būdamas jūroje, pakeičia laivo kursą, nusipirkęs laivą. Tada pamatome, kad Fogas — patyręs, sumanus jūrų karininkas, mokąs viską pastatyti ant kortos. Jis smarkiai varo laivą, ir greitai pritrūksta anglių, tada ima deginti visus medinius viršutinio denio įrengimus; vien laivo korpusas atplaukia į Kvinstauną, kur Fogas ketina sėsti į pašto traukinį ir važiuoti į Dubliną. Liverpulyje jį suima Fiksas, ir jis sugaišta dar kelias valandas, bet pagaliau sugaunamas tikrasis vagis, ir Fogas paleidžiamas į laisvę. Dėl visų šių atsitikimų Fogas atvyksta į Londoną pavėlavęs parą, sekmadienį vietoj šeštadienio. Jis subankrutavo! Ši nelaimė paskatina mūsų herojus atskleisti savo jausmus: Auda pasisiūlo Fogui būti jo žmona; flegmatiko džentelmeno širdis, švelnesnė, negu jis norėtų prisipažinti, sujaudinta, ir šis šaltas vyras pasisako ją mylįs jau seniai. Paspartu eis kitą dieną pas kunigą Vilsoną pranešti apie jungtuves, kurios įvyks rytoj.

Paskutiniame skyriuje mes patenkame į klubą, kur lažybininkai laukia sugrįžtant Fogo, manydami, kad jis negali parvykti sutartą valandą, tai yra 8 valandą 45 minutės. Tačiau paskutinę akimirką pasirodo Fogas, ir visi labai nustemba, skaitytojai taip pat. Viskas paaiškėja: Fogas, įsitikinęs, kad grįžo *sekmadienį*, iš tikrųjų grįžo *šeštadienį;* jis apsiskaičiavo viena diena, nes plaukdamas rytų kryptimi, plaukė prieš saulę; apkeliavęs Žemės rutulio 360 laipsnių, laimėjo parą.

Eceliui siužetas atrodė puikus; jis net pasakė, kad pagal tokią knygą reikia sukurti pjesę. Tuo metu Larošelis pareiškė norįs pastatyti Kliuni teatre pjesę, kurią Žiulis Vernas buvo parašęs prieš dvylika metų drauge su Valiu, „Sūnėnas iš Amerikos, arba du Frontinjakai". Tiesą sakant, autoriaus visiškai nedomino šis jaunystės laikų kūrinys, bet jis pasakė Larošeliui Ecelio mintį, kad reikia parašyti pjesę pagal „Kelionę aplink Žemę". Larošelis iš karto pritarė šiam sumanymui ir

pažadėjo pastatyti pjesę Port Sen Martene. Ponia Larošel, norėdama padėti vienam autoriui, Kadoliui, turinčiam materialinių sunkumų, supažindino jį su Žiuliu Vernu ir paprašė paimti kaip bendradarbį, kai tas rašys „Kelionės aplink Žemę" scenarijų. Kadolis, kęsdamas nepriteklius, tikėjosi tučtuojau gauti naudos iš Larošelio pastatyto „Sūnėno iš Amerikos" sudominęs draudimo kompanijas pjese, kurioje pirmą kartą iškeltas draudimo klausimas.

„Sūnėno iš Amerikos" premjera įvyko Kliuni teatre 1873 metų balandžio 17 dieną, o pjesės tekstą atskira brošiūra išspausdino Ecelis.

Na, o dėl „Kelionės aplink Žemę" scenarijaus, tai Kadolis darbavosi ne itin kruopščiai. Pjesė buvo atmesta. Larošelis, apgailestaudamas, kad buvo tarpininkas tarp Kadolio ir Žiulio Verno, neteko kantrybės. Norint pastatyti šį romaną, susidedantį iš epizodų, reikėjo dramaturgo, kuris mokėtų lengvai apeiti klasikines teatro taisykles ir sugebėtų surasti kokią nors naują formulę. Tas dramaturgas turėjo išmanyti teatro techniką ir visas amato gudrybes. Larošelis pagalvojo apie žmogų, taip gerai mokėjusį jomis naudotis savo melodramose, ir pasakė Deneri pavardę. Rašytojas tuoj priėmė šį patikimą bendradarbį ir 1874 metų sausio mėnesį jis jau dirbo Antibuose su Deneri. „Mes ne paprasčiausiai pritaikome romano epizodus teatrui,— praneša jis,— o rašome pjesę, kuri, mano nuomone, bus labai įdomi ir labai turininga."

Tačiau Kadolis nenori atsisakyti pelno, kurį turi duoti ši jam nepavykusi operacija, ir rašo į laikraštį protesto laišką.

„Aš pasipiktinau laišku, kurį Kadolis parašė šiuo klausimu *Le Figaro*,— praneša Žiulis Vernas Eceliui.— Šis žmogus skundžiasi — nors nepadarė net dvidešimtosios dalies to, ką padariau aš,— ir nori gauti tiek pat kiek aš. Parašiau jam atsakymą su dviem patikslinimais:

Pirma,— ir tai tiesa,— kai pjesė buvo baigta, Kadolis raštu man davė sutikimą tartis dėl jos su kuo tik patinka, kad būtų padaryta visa, ko noriu, ir net nesikonsultuoti su juo. Taigi padariau, ką galėjau, jo labui.

Antra, aš tvirtinu, kad jis buvo tik teatro atmestos mano pjesės bendraautorius, o ne knygos, kaip tikina,— knygą su visais įvykiais parašiau aš vienas, net Audą sugalvojau pats, ir jos mirties bausmę, ir t. t. Kadolis nesukūrė nė vieno per-

sonažo. Kviečiu Jus būti liudytoju, nes Jums esu papasakojęs visą knygos turinį ir kaip tik Jūs tada man pasakėte: „Štai iš ko reikia sukurti pjesę, o ne iš „Hatero".

Kadolio savimeilė užgauta. Aš tai suprantu. Tačiau jis nerašė pjesės ir man nieko nepadėjo. Jis sako parašęs visus dvidešimt paveikslų, tai tiesa, bet neprisipažįsta perrašęs juos po to, kai parašiau aš.

Visa tai atrodo pasigailėtina. Aš nė kiek nenoriu sukelti polemikos šiuo klausimu — tikėkite manim, brangus Eceli,— ir bijau atkreipti publikos dėmesį, būdamas tokioje padėtyje. Tačiau negalėjau leisti, kad laikraštyje būtų rašoma, jog Kadolis sugalvojo knygą, kažkokius įvykius, charakterius, situacijas, nes taip nebuvo.

Taip, mes kartu rašėme atmestąją pjesę. Bet knygos kartu nerašėme. Keletas ištraukų iš dialogų ir knygoje, ir pjesėje tos pačios, štai ir viskas; kitaip ir negalėjo būti — buvo susitarta, kad panaudosiu viską, ko man reikės. Tačiau iš to knygoje rasi kokia dešimt frazių. Tai juk niekšybė."

Kol Deneri ir Žiulis Vernas dirbo Antibuose, Kadolis vis bruzdėjo ir net parašė Larošeliui.

„Šlykštus laiškas, kuriame jis užgauliojo visus: Deneri, ponią Larošel ir mane. Larošelis jam grąžino tą laišką, atsisakęs man persiųsti... Matyt, Kadolis nori, kad šį ginčą svarstytų Komisija. Kokį ginčą? Dėl knygos bendraautorystės? Tačiau tai Komisijos neliečia! Dėl pjesės bendraautorystės? Bet aš to neneigiu, ir už ją jau užmokėta! Nieko nesuprantu... Ponia Larošel rašo, jog ji visu tuo pasipiktinusi, ir mane atsiprašo, kad suvedė su tokiu žmogumi. Rašo, jog jis skurdęs ir ji vylusis nors kiek jam padėti, todėl ir pasiūliusi su manim bendradarbiauti. Dabar ji dėl to apgailestaujanti."

Susijaudinęs rašytojas kviečiasi į pagalbą Ecelį: „Aš nieko nedarau nepasitaręs su Jumis. Jūs gerai žinote, kad viską Jums pranešu ir kad net imtis šio reikalo dėl „Kelionės aplink Žemę" Jūs man patarėte." Ecelis atvyksta į Monaką, kur Žiulis Vernas kartu su Onorina jį aplanko prieš jam pasimatant su Deneri.

Visa tai baigėsi susitarimu, kuriuo Ecelis pasipiktino. Rašytojas, kurdamas naują knygą, skubėjo atsikratyti šio reikalo,— tai jam buvo „tik pinigų klausimas". Jis perleido Kadoliui, kaip atmestos pjesės bendraautoriui, pusę savo teisių į priimtą

pjesę ir pats gavo ketvirtį honoraro,— dėl to ir šaipėsi iš jo draugas. „Ką gi,— atsakė jam Žiulis Vernas,— šis ketvirtis, iš kurio juokiatės,— šiaip ar taip, reikalingas!"

Gali kilti klausimas, ką būtų pamanęs apie tokią kombinaciją flegmatikas Fogas, pastatęs ant kortos 40 000 svarų ir parvykęs pačioje romano pabaigoje! Tačiau ką laimėjo šis ekscentriškas džentelmenas iš savo kelionės? „Nieko, gal pasakys kiti? Taip, nieko, jeigu neskaitytume žmonos, kuri — nors gal kai kas nustebs — jį padarė laimingiausiu žmogumi pasaulyje! Dėl tokios laimės, net ir dėl mažesnės, verta keliauti aplink Žemę!"

Ar kontrastas tarp Paryžiaus, visada pasirengusio įsiliepsnoti, ir Amjeno ramybės nėra nepretenzingo apsakymo pagrindas ir priežastis baliaus, kurį Žiulis Vernas surengė savo namuose? Ir vienas, ir kitas buvo kupini komizmo, ir vieno, ir kito tikslas — atšildyti tiek Amjeno gyventojų, tiek dorų Kikandono žmonių flegmatizmą.

1872 metais *Le Musée des Familles* išspausdina „Daktaro Okso bandymą", o 1874-aisiais jis išleidžiamas atskira knyga. Veiksmas vyksta Kikandone, mažame Flandrijos miestelyje, kurio pavadinimo, beje, nėra jokiame žemėlapyje; jis toks ramus, kad jame niekada nieko neatsitinka. Kikandoniečių potroškiai labai riboti. Tai flamandai, ramūs, santūrūs, šalti, flegmatiški, ir jų valdžia turi tik vieną rūpestį — nieko nespręsti. Tačiau šie apatiški žmonės sutiko, kad jų miesto apšvietimu rūpintųsi daktaras Oksas, nes jis apsiėmė apmokėti visas išlaidas, susijusias su jo išradimo pritaikymu praktikoje — gatvių ir namų apšvietimu dujomis, kurios gaunamos degant vandeniliui gryname deguonyje.

Iš tikrųjų daktaras Oksas buvo sumanęs kitokį bandymą, kurio aukos turėjo būti kikandoniečiai. Visur nutiesiami vamzdžiai: vienuose — vandenilis, kituose — deguonis. Tačiau daktaras Oksas slapčia naudojasi tik deguonies vamzdžiais, pradėdamas nuo tų, kurie turi tiekti deguonį publikai salėse; trūksta tik ragelių. Kikandono teatre operų partijos būdavo atliekamos taip pamažu, kad visi dainininkų judesiai pasikeisdavo, ir nėra pasitaikę atvejo, kad per šešias valandas būtų buvę atlikta daugiau kaip du veiksmai. Ir štai ateina vakaras, kada turi atsitikti keistas dalykas. Neįprastas susijaudinimas užvaldo salę, kurios scenoje rodomi „Hugenotai". Prasidėjęs „didingai

lėtai — dėl to autorius būtų net pašokęs",— ketvirtas veiksmas staiga įgauna pašėlusį tempą: dainininkai vos spėja dainuoti, publika stovi susijaudinusi, ploja, šaukia, kviečia aktorius, visi dūkte dūksta, o dirigentas sulaužo lazdelę į piupitrą, nutraukiamos smuikų stygos, litaurininkas sudaužo litaurą, klarnetistas praryja savo instrumento liežuvėlį... „Ketvirtas „Hugenotų" veiksmas, kuris anksčiau trukdavo ištisas šešias valandas, truko aštuoniolika minučių." Vos atsidūrę gatvėje, kikandoniečiai, kaip paprastai, pasidaro ramūs.

Vamzdžiai nutiesti, ir jaudrumo epidemija vėl plinta. Miestelio žmonės, gyvuliai ir net augalai ima intensyviai gyventi. Dabar kasdien liepsnoja ginčai ir barniai. Tuo metu, kai baisiausiai susierzinę kikandoniečiai išeina į karą su gretimu kaimu, norėdami išspręsti devynis šimtus metų trunkančią bylą, dujų gamykla susprogsta ir padaro galą jų egzaltacijai; jie tampa, kaip ir anksčiau, viskam abejingi. Daktaras Oksas pasismagino persotinęs deguonimi Kikandono atmosferą, o tai ir sudirgino šiuos ramius flamandus!

Iš šios fantazijos Filipas Žilis sukūrė scenarijų komiškai operai pagal Ofenbacho muziką; ji buvo pastatyta Varjete teatre 1877 metais. Knygos autorius buvo nelabai patenkintas šia adaptacija — ji atrodė jam nepakankamai šmaikšti.

Šis farsas, matyt, buvo paskutinis vodevilių ir „Iš Žemės į Mėnulį" autoriaus nepaprasto linksmumo pasireiškimas.

XXVIII SKYRIUS

„SEN MIŠELIS"

Kelionės „Sen Mišeliu". Iš Roterdamo į Kopenhagą. Kelionė Viduržemio jūra

Nuo 1863 metų Žiulis Vernas apsigyveno Otejyje, Lafonteno gatvės name Nr. 39; tenai jis ir užbaigė „Kapitono Hatero nuotykius". 1864 metų vasarą praleido Šantene, o tuo laiku buvo pradėta spausdinti „Kelionė į Žemės centrą". Vos tik atsirado galimybė, Žiulis Vernas su šeima atvažiavo į Krotua praleisti vasaros. Mes žinome, kad jis tenai gyveno 1865 metais, kai *Débats* laikraštyje pasirodė „Iš Žemės į Mėnulį".

Šią vasarvietę jis labiausiai mėgo dėl to, kad buvo arti nuo Paryžiaus ir kad Žiulio Verno žmonos tėvai gyveno Amjene. Pasak geografo Lavale, ši smėlinga įlanka rašytojui atrodė kaip jūra, ir jis čia stebėdavo potvynį. Netrukus jis nusipirko žvejo laivą, kurį pavadino „Sen Mišeliu"; šis laivas, aišku, neprilygo jachtai, bet jo korpusas buvo stiprus, ir jis galėjo drąsiai leistis į atvirą jūrą. Greitai Žiulis Vernas ėmė dažnai plaukioti šiuo burlaiviu.

1866 metais rašytojas vėl atvažiuoja į Krotua, tačiau šį kartą nusprendžia visam laikui įsikurti čionai ir net savo sūnų pradeda leisti į Krotua mokyklą. Ne tik iš meilės jūrai, bet ir materialiniais sumetimais jis ryžtasi apsigyventi šiame jūreivių kaime. Jį džiugina „Sen Mišelis"— tai ne „paprasta valtis", kaip sakoma, o vienas iš tų stiprių laivų, kuriems šiaurės jūrų žvejai patiki savo gyvybę. Šiek tiek paremontavus ir įrengus laivą, Žiulis Vernas net gali dirbti jo denyje. Rašytojas turi ekipažą — iš pradžių vieną jūrininką, geriausią įlankos šeimininką, kaip tvirtina jis, paskui du.

Savo laivu jis dažnai plaukia į Kale, Bulonę arba Havrą ir net iš Krotua į Nantą. Iš Nanto — iki Bordo, kur gyvena jo brolis: „Negalėjau atsispirti norui nuplaukti pas jį *jūra* ir parvežti jį *jūra*",— rašo Žiulis Vernas. Ši kelionė truko dvi dienas. Praleidęs dvylika dienų Bordo, jis rašo iš Šantene Eceliui:

„Grįžti jūra buvo nuostabu — uraganinis vėjas, pavojus atsitrenkti į krantą, žodžiu, tikra audra. Aš patyriau visa, ką patiria tikri jūrininkai — štai kas, kaip žinote, žmogui padaro neišdildomų įspūdžių. Mes plaukėme 60 valandų, o ši kelionė trunka tik 24 valandas! Ak, jeigu Jūs tenai būtumėte buvęs!"

Ecelis, mėgęs taisyti silpną sveikatą Žydrojo kranto švelniame ore, be abejonės, dėl to nė kiek neapgailestavo. Šiuo atžvilgiu draugai turėjo skirtingų polinkių: vienas gėrėjosi mėlynu dangumi, kitas mielai kovojo su šėlstančia jūra.

„Ar verta aiškinti, jog neatsakiau į Jūsų laišką,— rašo Žiulis Vernas Žiuliui Eceliui sūnui,— dėl to, kad plaukiojau „Sen Mišeliu". Žavinga kelionė iš Krotua į Kale; nerami jūra grįžtant iš Bulonės į Kale, pašėlęs supimas tarp Bulonės ir Krotua! Bet čia ir yra visas žavumas!"

Plaukioti jūra kartais būna rizikinga. 1868 metų vasarą Žiuliui Vernui teko ieškoti prieglobsčio Diepe, kur jį nunešė vėjas, ir laukti, kol įsisiautėjusi jūra nurims ir jis galės grįžti į Kro-

tua,— ten, kaip tikėjosi, netrukus turėjo atvykti jo brolis Polis, nes juodu ketino plaukti į Bulonę, Kale ir Duvrą.

„Šiek tiek pertvarkius bures,— rašo Žiulis Vernas tėvui,— „Sen Mišelis" tapo vienu iš greičiausių Somos įlankos laivų ir, kai pučia palankus vėjas, jis kaip gėlytė stiebiasi į saulę. Ak, kodėl Jūs nemėgstate jūros! Mes keliavome net per audrą, ir laivas plaukė puikiai."

Kaip Žiulis Vernas būtų įsižeidęs, jei būtų sužinojęs, kad šis burlaivis, kuriuo jis taip didžiavosi, bus su panieka vadinamas valtimi!

Be to, minėtame laiške buvo pranešama, kad jis nusprendęs apsigyventi Krotua ir atsisakęs spalio mėnesį Otejyje savo buto, kurį buvo išsinuomojęs iki 1869 metų balandžio mėnesio. Jis ketinąs praleisti Paryžiuje ne daugiau kaip tris ar keturis mėnesius per metus. 1868 metų spalio mėnesį Žiulis Vernas lydi Ecelį į Badeną, bet pats tenai pabūna tik keletą dienų. Prieš kalėdas vyksta su šeima į Nantą, kur nėra buvęs trejus metus.

Leidėjas nerimauja, matydamas, kad jo autorius, kaip jis mano, be reikalo rizikuoja. Žiulis Vernas laiške iš Krotua mėgina jį nuraminti:

„Nepykite ant „Sen Mišelio", jis man padarė didelių paslaugų. Jūs visada perdedate jūros pavojus, o mano žmona, kuri su manimi buvo šioje paskutinėje kelionėje, nė kiek nebijojo. Aš dar ketinu leistis į ilgas ekskursijas — į Londoną, paskui — į Šerburą, gal nusigausiu net iki Ostendės."

Gavęs Žiulio Verno laišką iš Londono, Žiulis Ecelis sūnus, matyt, gailėjosi, kad ilgiau nepabuvo Krotua.

„Taip, aš Jums rašau iš Londono, kur praleisiu keletą valandų. Buvau įsikalęs į galvą, kad „Sen Mišelis" plauks į Londoną, ir mes jau beveik pasiekę tikslą. Stoviu išmetęs inkarą priešais Greivsendą ir šiuo metu baigiu „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", tartum sėdėčiau savo kabinete Lefevro gatvėje. Kaip gražu ir koks penas vaizduotei!"

Jaunasis Ecelis, dėl to nebūgštaująs kaip jo tėvas, paprašė aprašyti šią „kelionę į Londoną", bet „apie tokius dalykus negalima nei papasakoti, nei jų aprašyti! *Tai pernelyg gražu!* Žmonės leidžiasi į šitokias keliones, bet apie jas nepasakoja!"— atsakė jam Žiulis Vernas.

Kaip buvo ketinęs, rašytojas su šeima 1868 metais praleidžia kalėdas Nante. Jis ten gyvena iki 1869 metų vasario 12 dienos, paskui važiuoja į Paryžių ir balandžio 10 dieną visam laikui persikrausto į Krotua. Būdamas Nante, Luaros žiotyse, „taip atsidėjęs rašo antrą „Dvidešimties tūkstančių mylių po vandeniu" dalį ir antrą „Mėnulio" tomą, kad negali daugiau apie nieką galvoti".

Kovo 20 dieną *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* turi pradėti spausdinti „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", ir Žiulis Vernas peržiūrinėja Riju piešinius — šiam dailininkui buvo pavesta iliustruoti knygą:

„Manau, kad personažus reikia daryti mažesnius, o salonus — daug erdvesnius. O čia tik salono kampeliai, iš kurių negalima spręsti, kad „Nautiliuje" yra tokių stebuklų. Jis turės nupiešti kruopščiai visas detales... Nuostabi idėja — pavaizduoti pulkininką Šarasą kaip kapitoną Nemą! Koks aš kvailas, kad apie tai anksčiau nepagalvojau! Nepažįstu nė vieno žmogaus, kuris būtų toks energingas kaip jis!"

Laiške iš Krotua Žiulis Vernas vėl kalba apie jūrą ir įkvėpimą:

„Ak mielas drauge, kokia knyga, jeigu tik ji man pavyks! Kiek jūros grožybių pamačiau plaukiodamas „Sen Mišeliu"! Sunkiausia buvo visa tai aprašyti taip įtikinamai, kad visus imtų traukti tenai!" Norint apdainuoti jūrą ir suprasti jos poeziją, kas galėjo būti geriau negu nuolatinis bendravimas su ja? Neįmanoma kaip reikiant įvertinti „Sen Mišelio I" svarbos rašytojo gyvenime. Jis kiekviena proga išplaukdavo šiuo laivu ir jo denyje praleido didelę savo gyvenimo dalį.

Nors Žiulis Vernas ir nenukeliavo į tolimas šalis, kur išdrįso nusigauti jo herojai, bet daug metų plaukiojo iškėlęs bures šėlstančiomis jūromis nuo Bulonės iki Bordo. Jis buvo tikras jūrininkas — tai rodo jo patirtis ir žinios visais klausimais, susijusiais su navigacija ir jūra. Gyvenimas ir darbas „Sen Mišelio" denyje buvo visiškai kitoks negu Amjene arba Paryžiuje.

Neabejokime, kad mintys, kurias išreiškia jo herojai, plaukiojantys vandenynuose,— jo paties mintys ir Nemo paveiksle įkūnyta jo paties asmenybė.

Žiulis Vernas labai brangino „Sen Mišelį I" ir jį laikė iki 1876 metų, kol Havre buvo pastatytas kitas burlaivis, elegan-

tiškesnis ir lengvesnis, panašesnis į jachtą. Nors Žiulio Verno svečiams laivas atrodė daug gražesnis, nežinia, ar pačiam savininkui jis teikė tiek džiaugsmo kiek susidėvėjęs „Sen Mišelis I", bet rašytojas juo žavėjosi:

„Mane pavergė „Sen Mišelis", jis nuleistas į vandenį, išbandytas — puikus laivas. Juo galima plaukti net į Ameriką."

Nors Žiulis Vernas ir mėgino įkalbėti Ecelį, kuris, matyt, neturėjo potraukio prie jūreivystės, sėsti į jo laivą, tvirtindamas, kad „šis naujas „Sen Mišelis" — nuostabus", greitai su juo išsiskyrė.

1877 metų vasarą, kai Žiulis Vernas „Sen Mišeliu II" buvo atplaukęs į Nantą, vienas draugas, tikriausiai kapitonas Olivas, jam pasiūlė įsigyti garinę jachtą, „Sen Žozefą", ką tik pastatytą markizui Preo. Žiulis Vernas neatsispyrė — nuėjo su broliu pažiūrėti. Polis, kaip jūrų karininkas, buvo nemažai plaukiojęs ir puikiai nusimanė šioje srityje. Polis susižavėjo jachta — „Sen Žozefas" jam atrodė toks laivas, apie kokį vaikystėje juodu svajojo. Savo burlaiviais Žiulis galėjo plaukioti tik palei Prancūzijos krantus, o šiuo elegantišku garlaiviu jie galės kartu leistis į ilgas keliones.

Pakerėtas jachtos grožio, Žiulis neilgai kovojo su pagunda ir pradėjo derybas. 1877 metų rugsėjo 1 dieną jis parašė Eceliui: „Pagaliau sutvarkiau svarbų reikalą — įsigijau naują „Sen Mišelį". Iš tiesų derybos su pardavėju dar nebuvo baigtos, nes 1877 metų spalio 14 dieną Žiulis Vernas laiške savo nantiečiui korespondentui rašė, kad jie nesusitarę dėl kainos — 55 000 frankų, kad jis negalįs mokėti daugiau kaip 40 000 frankų ir reikalaująs duoti išbandyti laivą. Tai buvo tik formalus nesutikimas, nes po savaitės jis buvo Nante, be to, rugsėjo mėnesį Kiberono įlankoje šis laivas jau buvo išbandytas su burėmis.

„Kokia beprotybė! — rašė jis kitame laiške,— 55 000 frankų! Pusę sumoku grynais pinigais, o kitus sumokėsiu po metų! Tačiau koks laivas ir kokios kelionės ateityje! Viduržemio, Baltijos, Šiaurės jūros, Konstantinopolis ir Sankt Peterburgas, Norvegija, Islandija ir taip toliau, o kiek įspūdžių ir idėjų manęs laukia! Manau, įstengsiu atsilyginti už laivą, kuris, beje, ir po dvejų metų kainuos tiek, kiek sumokėsiu. Anksčiau jis kainavo daugiau kaip 100 000 frankų. Turiu pasakyti, kad dovana (o tai iš tikrųjų Jūsų dovana už „Didžiųjų keliautojų"

tęsinį) mane iš dalies paskatino padaryti šią kvailystę. Bet kartoju, man reikia tokio dvasios pakilimo, ir aš numatau parašyti dar keletą gerų knygų. Brolis sužavėtas mano pirkinio, jis ir pastūmėjo mane žengti šį žingsnį."

Taigi „Didžiųjų kelionių ir didžiųjų keliautojų istorijos" pasisekimas, pranokęs leidėjo lūkesčius, Žiulį Verną paakstina „padaryti šią kvailystę".

Šis darbas buvo pradėtas 1868-aisiais, o tų pat metų vasarą buvo baigtas „Plaukiantis miestas":

„...Maždaug po dviejų mėnesių knyga bus baigta,— rašo jis Eceliui.— Paskui, kaip susitarėme, imsiuosi „Kelionių ir keliautojų" publikacijos, tada galėsiu pailsėti prieš pradėdamas rašyti 1869 metais trečią tomą... Be to, baigiau,— priduria jis truputį vėliau,— pirmą „Kelionių ir keliautojų" tomą — taigi mano šių metų užduotis įvykdyta... Galėtų būti keturi tomai per metus, bet aš norėčiau parašyti po vieną..."

Pirmas tomas buvo išspausdintas 1870 metais. Šį darbą Žiulis Vernas laikė poilsiu, nes gerai žinojo kūrinio siužetą. Tačiau neskubėjo rašyti tęsinio — kūrė eilinius romanus, be to, nekantravo kuo greičiau pradėti „Paslaptingąją salą". Ecelis tvirtai laikėsi savo nuomonės; jis tikėjosi, jog šis leidinys duos komercinės naudos, bet būdamas labai apdairus, suprato, kad negali per daug reikalauti iš autoriaus — turi tausoti jo talentą. Nenorėjo išsekinti brangaus šaltinio, versdamas dirbti kompiliacinį darbą smegenis, iš kurių tas šaltinis trykšta. Ecelis nusprendžia rašytojui palengvinti užduotį ir paskiria padėjėją — geografą Gabrielį Marselį iš Nacionalinės bibliotekos, kad tas jam surastų medžiagos.

1877 metų spalio 18 dieną buvo pasirašyta sutartis, pagal kurią Gabrielis Marselis „buvo įpareigotas surinkti dokumentus ir tekstus, reikalingus jau pradėtai Žiulio Verno knygai „Didžiosios kelionės ir didieji keliautojai". Šį parengiamąjį darbą „Žiulis Vernas turėjo peržiūrėti ir perdirbti savaip". Už tris pirmuosius tomus pagal sutartis sumokėjo Ecelis ir Si; na, o už tris paskutinius Žiulis Vernas gavo po 5000 frankų už tomą; 750 frankų buvo išskaityta Gabrieliui Marseliui už darbą.

1880 metų spalio 16 dieną buvo sudaryta analogiška sutartis dėl parengimo keturtomio veikalo su išankstiniu pavadinimu „Mokslas ir pramonė užkariauja Žemės rutulį", kuris tu-

rėjo būti leidžiamas po „Didžiųjų kelionių ir didžiųjų keliautojų istorijos". Tačiau šis sumanymas nebuvo įgyvendintas.

Iš anksčiau pateikto laiško žinome, kad pasirašęs sutartį dėl „Didžiųjų kelionių ir didžiųjų keliautojų", romanistas galėjo sutikti mokėti jachtos savininkui reikalaujamą sumą — 55 000 frankų ir iškart įteikti 27 500 frankų. Matyt, Ecelis Žiuliui Vernui davė avansą už tris jau sukurtus tomus — 16 750 frankų, kuriuos rašytojas laikė dovana ir tuoj panaudojo, pridėjęs savo santaupas,— pagrindinę jų dalį, galimas daiktas, sudarė pinigai, gauti už „Kelionės aplink Žemę" spektaklį.

Naujasis laivas buvo sunki našta: reikėjo jį paruošti, norint plaukti į jūrą, nusamdyti ekipažą iš septynių žmonių, įskaitant kapitoną... ir mokėti jiems algą.

„Sen Mišelis III" buvo 28 metrų ilgio ir 4,6 metrų pločio, jo gramzda — 3 metrai. Pastatytas Žole ir Babeno laivų statyklose, tapusiose Luaros statyklomis; jo garo mašinos pajėgumas — 25 arklio jėgos 300 kilogramometrų, ji gali išvystyti 9—9,5 mazgų greitį. Mašina ir katilinė, suprojektuotos Havre Normano firmos,— laivo viduryje; užpakalinėje dalyje — salonas, iškaltas raudonmedžiu; sofos salone tiko miegoti; iš ten galėjai įeiti į apmuštą šviesiu ąžuolu miegamąjį, kuriame buvo du gultai. Pirmagalyje buvo įviji laiptai tarp kapitono kajutės su vienu gultu ir bufeto, virtuvės ir valgomojo su dviem gultais. Virtuvėje taip pat buvo gultas. Kubrike buvo keturi gultai; žodžiu, jachtoje galėjo tilpti dvylika žmonių. Pasak Polio Verno, kubrike buvo šeši gultai, o ne keturi; vadinasi, jachtoje galėjo tilpti keturiolika žmonių.

1878 metais, po bandomosios išvykos į Brestą, Žiulis Vernas leidosi į didelę kelionę: išplaukęs iš Nanto drauge su Poliu Vernu, jo sūnumi Morisu, Rauliu Diuvaliu ir Žiuliu Eceliu jaunesniuoju, apsilankė Vige, Lisabonoje, Kadyje, Tanžere, Gibraltare, Malagoje, Tetuane, Orane, Alžyre.

„Sen Mišelis III" lengvai atlaikė keletą dienų bjauraus oro; beje, kapitonas buvo Olivas, nusipelnęs visišką pasitikėjimą — geras jūrininkas, jau dvidešimt penkerius metus vadovaująs laivui, ir atsargus žmogus.

Per kitą kelionę, 1879 metais, rašytojas su sūnumi Mišeliu ir vienu draugu nuplaukė į Edinburgą, prie Anglijos ir Škotijos rytinio kranto.

1879 metų rudenį „Sen Mišelis III" tarp šešiasdešimties kitų laivų buvo išmetęs inkarą Sen Nazare; tik staiga naktį pakilo smarkus vėjas, ir per audrą jį užkliudė didelis tristiebis laivas; buvo numuštas forštevenis ir sulaužytas bušpritas. Vanduo į laivą netekėjo, bet buvo nutraukti lynai; jachtoje greitai uždegė šviesas, ir kad vėl neužgriūtų koks laivas, ji turėjo plaukti nuo kranto. „Kokia naktis! — rašė Žiulis Vernas Eceliui sūnui.— Jeigu laivas būtų smogęs į mūsų jachtos šoninę dalį, mes būtume nuskendę, ir Jūsų tėvui būtų tekę pačiam užbaigti „Garo namą"!" Laive buvo Polis, Mišelis ir trys jo pusbroliai. Visi „greitai vienmarškiniai puolė į denį". Laimė, jachta nelabai nukentėjo.

Žiulis Vernas, Polis Vernas ir vyresnysis jo sūnus, be to, Amjeno advokatas Robertas Godfrua sumanė vykti 1880 metais į Sankt Peterburgą ir užsukti į Christianiją, Kopenhagą ir Stokholmą. Tačiau šį maršrutą teko pakeisti: iš Le Treporo „Sen Mišelis III" nuplaukė į Dilą ir Jarmutą anglų krante, po to pasiekė Roterdamą, kur dėl blogo oro turėjo sustoti. Mūsų keliauninkams nusibodo laukti, ir jie nutarė leistis į Antverpeną kanalu, jungiančiu Masą su Šelde. Jie išmetė inkarą Cirikzėje, Šeldės rytinėse žiotyse, ir kai tik barometro stulpelis vėl pakilo, kaip buvo numatę, nuplaukė į Flesingą. Netoli šio uosto juos vėl užklupo gana pavojinga audra; jie praplaukė pro Ziuderzės įlanką ir pasiekė Vilhemshaveną; arsenalo aplankyti negalėjo, bet uosto valdžia juos gerai priėmė. Jiems jau atrodė neįmanoma plaukti į Baltijos jūrą, ir jie nutarė nusigauti iki Hamburgo, tačiau vokiečių inžinieriai juos įtikino, kad norint pasiekti šią jūrą, reikia ne aplenkti Jutlandiją, o plaukti Eiderio kanalu, įtekančiu į Kilio reidą. Keliauninkai sutiko. Bet, deja, kanalo šliuzai buvo per trumpi „Sen Mišeliui III". „Na ir kas! — sušuko Žiulis Vernas.— Atkaklūs bretonai kliūtis nugalės! „Sen Mišelis" per ilgas? Nupjausime jam nosį!"

Teko nuimti bušpritą,— reikėjo paplušėti,— bet laivas vis tiek vos tilpo.

Ir štai pagaliau jie Kilyje; ten Žiulis Vernas vėl pamatė didžiulę patranką su 500 kilogramų sviediniu,— Prūsija 1867 metais ją buvo atsiuntusi į parodą, ir ji rašytojui buvo sukėlusi nemažai nerimo.

Kilyje „Sen Mišelis III" pabuvo ne daugiau kaip parą ir vėl nuplaukė į Baltijos šiaurę, į Kopenhagą. Birželio 18 dieną, sutemus, Žiulis Vernas pastebėjo kometą virš Poliarinės žvaigždės; tai buvo netikėta, nes astronomai, paskelbę ją pasirodysiant, pridūrė, kad šiaurės pusrutulyje ji nebus matoma. O gal čia buvo Tempelio kometa, atskriejusi į perihelį 1879 metų gegužės mėnesį?

Kopenhagoje laivas stovėjo savaitę. Amagerio saloje Polis ir jo sūnus užkopė į labai aukštą Freizerio bažnyčios bokštą, į kurį galima įlipti tik išoriniais laiptais, einančiais aplinkui jį.

„Reikia turėti stiprią širdį, kad pasiektum viršūnę,— rašė Polis Vernas.— Brolio „Kelionėje į Žemės centrą" yra „bedugnės pamoka", kurią profesorius Lidenbrokas duoda savo sūnėnui Akseliui ant šių svaiginančių laiptų... Buvo nelengva, abiem rankom įsikibus į turėklus, išsilaikyti prieš smarkų vėją."

Išlaipinęs Roberą Godfrua, kuris ketino nusigauti iki Nordkapo, „Sen Mišelis" Eiderio kanalu vėl leidosi į Dilį, kur po keturių dienų išmetė inkarą; paskui užsuko į Le Treporą ir nuplaukė į Nantą žiemoti.

Mūsų nuomone, į šią kelionę buvo leistasi 1880 metais, o ne 1881-aisiais, kaip paprastai manoma, nes nedatuotame laiške iš Šantene rašoma:

„Nesitikėjau tokios naujienos, manydamas, kad antra „Žangados" dalis gana didelė, o aš visiškai nesu improvizatorius... Gal mus išgelbės iš keblios padėties štai kokia aplinkybė. Brolis spausdina laikraštyje pasakojimą, pavadintą „Iš Roterdamo į Kopenhagą", apie paskutinę mūsų kelionę. Aš ketinu vykti į Le Treporą, kur praleisiu likusias atostogų dienas."

„Žangada" pasirodė 1881 metais, o šis laiškas rašytas 1880 metų antroje vasaros pusėje: juk Žiulis Vernas negalėjo 1881 metais leistis į kelionę, apie kurią išspausdintas pasakojimas 1880-aisiais.

1880 metais kartu su Eceliu sūnumi ir Rauliu Diuvaliu Žiulis Vernas vėl nuplaukė link Airijos, Škotijos ir Norvegijos. Laiškuose užsimenama tik apie 1879 metų kelionę su Mišeliu ir vienu draugu; nuo dabar dėl jo išvykų galima apsirikti, bet kadangi Žiulis Vernas „dažnai plaukiojo jūra", tai, matyt, tuo laiku jis iš tikrųjų su draugais buvo nuplaukęs į Airiją.

Paskutinį kartą rašytojas „Sen Mišeliu III" keliavo 1884 metais; gegužės 15 dieną jachta išplaukė iš Nanto į Vigą, iš kur

birželio 6 dieną autorius parašė Eceliui: „Išleidau dešimčiai valandų visą linksmąją kompaniją — Diuvalį, Žiulį ir savo brolį — pasivažinėti, svilinant karščiui... Man per karšta..." Taip sužinome, kad Diuvalis, o ne Godfrua ir Mišelis Vernas buvo tarp keleivių. Iš Polio Verno sūnaus užrašų knygelės, kuria naudojosi ponia de la Fiuji, matyti, kad šis jaunuolis tada keliavo. Na, o Onorina su sūnumi Mišeliu ir Godfrua nuvyko tiesiai į Oraną pas savo svainį Lelaržą laukti „Sen Mišelio" keleivių.

Gibraltare, garbingai atsilaikęs prieš klastingus punšus, kuriais jį vaišino anglų karininkai, nepraleidę progos jo atvykimu pralinksminti niūrų savo garnizoną, Žiulis Vernas trumpai pabuvo ir birželio 27 dieną susitiko Orane su Onorina ir sūnumi. Norėdama pagerbti rašytoją, vietinė geografų draugija tuoj surengė posėdį.

Paskui „Sen Mišelis" išplaukė į Alžyrą, kur Onorina susitiko su savo dukterimi Valentina ir tenai tarnaujančiu jos vyru, ponu de Fransi.

Žiulis truputį nustebo, pamatęs krantinėje susirinkusią smalsuolių minią, bet apsidžiaugė galėdamas laive priimti savo pusbrolius Žoržą ir Morisą Alotus de la Fiuji; vienas tarnavo karininku spahių * kavalerijoje, susidedančioje iš vietinių gyventojų,— apie jį Žiulis Vernas parašė „Ektorą Servadaką", kitas buvo inžinerinės kariuomenės karininkas, vėliau tapęs žymiu archeologu [45]; rašytojas jam jautė didelę simpatiją. Žiulis Vernas buvo puikiai nusiteikęs.

Birželio 10 dieną jachta išmetė inkarą Bone; buvo numatyta keliauti į Tunisą, tačiau jūra šėlte šėlo, be to, Onorina žinojo, kad šioje vietoje neseniai nuskendo okeaninis laivas, ir labai būgštavo. Žiulis Vernas, nusileidęs jos prašymams, sutiko toliau vykti sausuma, o kapitonas Olivas turėjo nuplukdyti „Sen Mišelį" į Tuniso uostą. Prancūzų agentas, ponas Diuportalis, pasiūlė rašytojui savo paslaugas, kad lengviau būtų keliauti traukiniu, bet — čia prisiminsime atsitikimą iš „Kelionės aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų"— geležinkelis baigėsi Sacharoje. Naktį turistai turėjo praleisti tokiame nešvariame viešbutyje, kad ne be pagrindo buvo nepatenkinti — blakės neleido nė valandėlę sumerkti akių, be to, nuo

---

[45] Jis buvo prancūzų ekspertas. *(Aut. past.)*

maisto visi susirgo. Žiuliui tai buvo gera proga iškoneveikti šią „bjaurią žemę", kur jam teko klaidžioti per savo žmoną; taigi Onorina turėjo iškęsti ne vien kelionės nepatogumus, bet ir šeimyninę sceną.

Tik suradę seną diližaną, jie nuvažiavo šimtą kilometrų blogu keliu iki Garnadau, o iš tenai toliau keliavo traukiniu. Atvykęs į šią vietovę, mažasis būrelis tikriausiai buvo vertas pasigailėjimo, ir galima įsivaizduoti mūsų keliauninkų nuostabą ir džiaugsmą, kai stotyje jie sužinojo, kad jų dispozicijoje yra bejaus traukinys; be to, Tunise bejus jiems surengė prašmatnų priėmimą.

Paskui „Sen Mišelis", išmetęs inkarą La Guletoje, paėmė savo keleivius ir nuplaukė Maltos link. Netrukus įsisiautėjo baisi audra, ir jis turėjo ieškoti prieglobsčio už Bono kyšulio. Kopų užstotos Sidi-Jusufo įlankos ramūs vandenys kvietė maudytis; pliažas buvo tuščias, ir nelaukti jo svečiai pasijuto laisvi, niekieno nevaržomi — taip žmogus jaučiasi vienumoje. Nusikratę civilizuotų žmonių kompleksų, visi džiaugsmingai atsidavė linksmybei, ir Žiulis Vernas neatsiliko nuo kitų — naudojosi situacija, sugrąžinusia jį į vaikystės svajones. Ir jeigu ne raminantis „Sen Mišelio" siluetas, jie galėjo manyti patekę čia iš nuskendusio laivo! Įsivaizduokit garsųjį rašytoją, šokantį aplink tariamą šventąjį laužą! Jo sūnus, likęs laive, susižavėjo šiuo reginiu ir, norėdamas prisijungti prie visų linksmybės, iššovė iš šautuvo! Tuo metu apstulbę mauduoliai pamatė, kaip iš už kopų, kur, atrodė, nebuvo nė gyvos dvasios, iššoko arabai ir, manydami, kad juos kažkas puola, atsakė šūviais; dėl šito šaudymo keliauninkai turėjo skubėti į „Sen Mišelį"; kitą dieną jachta nuplaukė Maltos link.

Laivas netrukus atsidūrė pavojuje, nes teko kovoti su smarkia audra, kad nesudužtų į salos uolas. Nesiryždamas per tokį orą plaukti į La Valetos farvaterį, kapitonas Olivas iškėlė vėliavą — pavojaus ženklą, bet nepasirodė joks locmanas. Ištisą naktį jis turėjo grumtis su uraganu. Laive visi buvo baisiai išsigandę, ir jeigu tikėsime Godfrua, Žiulis Vernas maldavo šventą Mykolą gelbėti juos nuo pražūties jūroje ir jam priekaištavo, kad neskuba eiti į pagalbą! Auštant jų padėtis buvo visai beviltiška, bet šventasis, matyt, neliko abejingas, nes pagaliau vienam locmanui pavyko įlipti į laivą ir nuvesti jį į La Valetos karinį uostą.

Žiuliui Vernui ši kelionė buvo naudinga: jis ketino rašyti romaną apie plaukimą Viduržemio jūra. Jam buvo sunku atsisakyti keliauti toliau, iki Adrijos jūros, bet reikėjo grįžti į Paryžių, ir jis turėjo su tuo susitaikyti. Be to, Onorina nekantravo kuo greičiau pajusti po kojomis tvirtą žemę ir, matyt, primygtinai reikalavo, kad jis šitaip apsispręstų.

Šimtas kilometrų, skiriantis Maltą nuo Katanijos, buvo nuplauktas laimingai. Užkopę į Etną, jie tuoj paliko Siciliją. Patyrusi šiek tiek sunkumų Mesinos sąsiauryje, jachta išmetė inkarą Neapolyje, o paskui nusigavo į Čivitavekiją.

Čia Onorina ryžtingai atsisakė keliauti iki Nanto jūra: pajutusi po kojomis tvirtą žemę, nenorėjo su ja skirtis. Tada buvo nutarta, kad kapitonas Olivas nuves laivą į Luaros žiotis. Žiulis Vernas juo mieliau sutiko palikti laivą todėl, kad keliauti sausuma norėjo Žiulis Ecelis, kuris, matyt, sumaniai palaikė Onoriną. Be to, ši kelionė turėjo pranašumų, nes rašytojas aplankė brangią jo širdžiai Italiją.

Taigi kelionė į Romą buvo proziška — geležinkeliu. Tačiau netrukus Žiulis Vernas turėjo atsisakyti paprasto turisto vaidmens: norėjo jis to ar nenorėjo, bet Romos gyventojai jį laikė aukštu svečiu ir troško deramai pagerbti autorių, kurį taip mylėjo. Rašytojas seniai svajojo pamatyti Romą, tačiau dėl tam tikrų aplinkybių ši svajonė negalėjo išsipildyti. Apie Amžinąjį miestą galvojo labai seniai ir, nors nė karto nebuvo ten lankęsis, jį pažinojo taip gerai, kad netgi pateikė truputį nustebusiam Romos prefektui topografijos smulkmenų, kurių tas nežinojo!

Liepos 7 dieną Žiulį Verną priėmė popiežius, kuris jam pasakė, kad labai vertinąs mokslinę jo kūrybos pusę ir ypač tyrumą, moralinę ir spiritistinę *(sic)* jėgą, ir pridūrė, kad ją laiminąs ir raginąs jį ir toliau taip rašyti. Be abejonės, Žiulis Vernas buvo sujaudintas ligi ašarų. Tikriausiai ši audiencija nudžiugino ir Ecelį, kuris buvo patyręs tam tikrą Paryžiaus arkivyskupo nepalankumą. Koks gražus atsakymas Vejo kritikai!

Florencijoje Žiulis Vernas išlaikė inkognito, bet Venecijoje to padaryti jam nepavyko, nors „Orientalio" viešbutyje jis apsistojo Priudono Aloto pavarde. O gal jį išdavė Onorina? Mat jai labai patiko pagarbos reiškimas, kurio Žiulis Vernas visai nevertino, kaip mano Alot de la Fiuji. Galimas daiktas.

Šiaip ar taip, venecijiečiai rengė fejerverkus ir kabino transparantus su užrašu: *Eviva Giulo Verne!* — nes italai mielai rašytoją laikė savu. Šios biografinės smulkmenos tikslios, jei tikėsime mano šeimos pasakojimu. Vis dar buvo juokiamasi iš nelaimingo vainiko, nukritusio ant naktinio staliuko kambaryje, kur autorius, vengdamas triukšmo, ramiai miegojo, ir jis net buvo kritikuojamas, kad bėga nuo šlovės! Be to, šiek tiek buvo smerkiamas jo elgesys per reviu, surengtą jam pagerbti, kuriame jis sutiko dalyvauti tik su sąlyga, kad bus vienmarškinis.

Didelį malonumą Žiuliui Vernui suteikė Austrijos erchercogas Liudvikas Salvadoras. Šis princas buvo labai išsilavinęs — menininkas ir mokslininkas, jis gyveno pasitraukęs nuo žmonių savo dvare Balearų salose ir darė okeanografinius tyrimus jachtoje „Niksė". Jis parodė rašytojui savo darbus. Vėliau tarp jų užsimezgė draugiškas susirašinėjimas.

Pagaliau reikėjo grįžti. Milane, „kaip pasakojama, Žiulis Vernas apžiūrėjo Leonardo da Vinčio eskizus ir pastabas apie aviaciją". Žinoma, kad Leonardu da Vinčiu rašytojas domėjosi nuo jaunystės ir net padarė jį herojumi savo komedijos, kurią ilgai kūrė. Todėl logiška manyti, kad ištyrinėjo dokumentus, kėlusius jam dvejopą susidomėjimą — jie priklausė „Monos Lizos" tapytojui, be to, siejosi su pirmu už orą sunkesnio skraidymo aparato projektu.

XXIX SKYRIUS

„PASLAPTINGOJI SALA"

Keistas romanas, kuriame vėl susitinkame su Airtonu iš „Kapitono Granto vaikų" ir pamatome liūdną garsiojo kapitono Nemo mirtį

Pirmieji septyni „Nepaprastų kelionių" tomai, išleisti 1863—1870 metais, rašytoją išgarsino. Originalumas, naujoviški sprendimai, rimta dokumentacija rado atgarsį žmonių širdyse. Rašytojas stengėsi skaitytoją ne tik supažindinti su mokslo pasiekimais — jau vien tai buvo naudinga,— bet ir parodyti jam,

kad kiekvieno, net paties nedėkingiausio, darbo varomoji jėga yra vaizduotė. Taigi pratino jį į vaizduotę žiūrėti kaip į pažinimo dalį, nes tiktai ji duoda tyrimo projektą ir galimybę gauti iš to naudos. Atidus kokio nors reiškinio stebėjimas, siejimas su turimomis žiniomis atveria kelią naujiems tyrimams, sumanytiems tuo pat metu.

Žiulio Verno „Daktaras Oksas" nesprendė tokių svarbių uždavinių,— tai buvo tik pokštas, palinksminęs ir autorių, ir skaitytojus. Tais pat metais išėjo nuotykių knyga, atitinkanti Ecelio leidžiamo *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* dvasią, „Paslaptingoji sala". Jos herojai — inžinierius, žurnalistas, jūrininkas, negras ir vaikas,— atstovaujantys įvairaus lygio žmonijai, nukrinta žemėn su oro balionu. Žmonės iš baliono negali tikėtis niekieno pagalbos — jie vienui vieni negyvenamoje saloje, kurią vargais negalais pasiekė. Juos gali išgelbėti tik sumanumas.

Energijos jiems netrūksta, ir juos glaudžiai sieja kolektyviškumo jausmas. Stokodama būtiniausių dalykų, maža jų kolonija tartum nusikelia į akmens amžių. Laimė, vienas iš jų, inžinierius Sairas Smitas, turi pakankamai žinių, sukauptų žmonijos. Jis pirmiausia išgauna ugnį padidinamuoju stiklu, pasidarytu iš dviejų kišeninio laikrodžio stiklų. Pamažu nustato vietovės topografiją ir pavadina salą Linkolno vardu. Sumeistrauja lankų ir strėlių medžioklei. Aptikęs molio, įvairių mineralų ir anglies, padaro krosnį, paskui kalvio dumples, ir taip pavyksta gauti geležies ir plieno, iš kurių bus gaminami pirmieji instrumentai. Po ilgų manipuliacijų gauna įvairių cheminių produktų, būtent nitroglicerino, kuriuo susprogdina ežero granitinį krantą, kad būtų galima prieiti prie vandens.

Per buvusį ežero vandens nuotaką inžinierius įlenda į didelę olą, iš kurios vanduo anksčiau šuliniu tekėjo į jūrą. Šią olą išradingi naujakuriai paverčia erdviu ir gana patogiu būstu ir, kad pasiektų smėlėtą krantą, net įtaiso primityvų liftą. Saloje auginamos žemės ūkio kultūros ir įrengiamas aptvaras prijaukintiems gyvuliams. Elektrinis telegrafas jungia naujakurių gyvenamąjį būstą su aptvaru!

Taigi Sairas Smitas skaitytojus supažindina su taikomaisiais mokslais. Ši pamoka galėtų būti nuobodi, bet į ją įjungti nuotykiai taip įdomiai papasakoti, kad mes mielai ją priimame. „Skaitytojas trokšta būti ne mokomas, o linksminamas,— rašė

Žiulis Vernas pulkininkui Eneberui,— ir jei nori jį mokyti, nereikia to parodyti, mokymas turi jungtis su veiksmu, kitaip tikslas nebus pasiektas." Tačiau naujakuriams kelia nerimą kai kurie keisti, iš pirmo žvilgsnio nepaaiškinami dalykai. Išgelbėjimas Sairo Smito, rasto be sąmonės ant ežero kranto su sausais drabužiais,— pirmoji paslaptis. Antroji paslaptis — chinino paketėlis Herberto galvūgalyje — berniukas merdėja, nes nėra temperatūrą mažinančių vaistų. Be to, radę butelį su rašteliu, jie sužino, kad Taboro saloje yra žmogus iš nuskendusio laivo. Kolonistai išplaukia jo ieškoti pačių susimeistrautu botu ir randa Airtoną; jis jau dešimt metų vienišas atlieka bausmę už tai, kad išdavė kapitoną Grantą.

Šios visiškos vienatvės poveikis žmogui išanalizuotas labai teisingai. Jis atitinka būseną, atsirandančią žmogų ilgai kalinant vienutėje. Airtonas buvo praradęs žmogiškumą. Tai buvo laukinis, kuris nebemokėjo naudotis geriausia komunikacijos priemone — kalba, nes neturėjo su kuo kalbėti. Sairui tenka jį „auklėti", ir tai pavyksta. Kai pagaliau Airtonui per skruostą nurieda ašara, inžinierius sušunka: „Tu verki, vadinasi, vėl tapai žmogumi!"

Atsitinka ir dar vienas stebuklas: kai kolonistų prieglobstį apsupa piratai, piratų laivą susprogdina mina, nors neįmanoma paaiškinti, kaip ji atsirado šioje vietoje. Penkrofas, neišprusęs jūreivis, mano, kad saloje yra kažkokia dvasia; jo draugams atrodo, kad juos globoja apvaizda; na, o Sairo Smito nuomone, apvaizda veikia tarpininkaujant paslaptingam žmogui.

Šios mįslės pradeda aiškėti, kai aptinkami šešių banditų lavonai, kurių kiekvieno kaktoje yra raudona dėmelė. Daugiau nėra ko abejoti, kad tai padarė pašalinis asmuo.

Artėja atomazga. Duslus griaudėjimas pranašauja, kad išsiverš ugnikalnis. Reikia skubiai statyti laivą, kuriuo būtų galima leistis į tolimą kelionę. Tačiau tuo metu Sairui ir jo draugams telegrafu paliepiama eiti palei telegrafo laidą, ir jie nedelsdami paklūsta; naujas laidas, slapta prijungtas prie senojo, juos nuveda prie grotos šalia jūros; ten jų laukia valtis. Netrukus prieš juos atsiveria didžiulė požeminė ola, pilna vandens,— tikras ežeras. Jo paviršiuje stovi povandeninis laivas; jie tenai įeina ir randa mirštantį kapitoną Nemą.

„Nautiliaus" kapitonas atskleidžia jiems savo paslaptį: jis indų princas, anglai, su kuriais kovojo, nužudė jo šeimą. Tuo

paaiškinama jo neapykanta Britanijos imperijai; Nemas stengiasi pasiteisinti: „Visur, kur tik galėjau, dariau žmonėms gera. Kartais teko daryti ir bloga!" Sairas Smitas išmintingai jam atsako: „Kapitone Nemai, jūsų kaltė yra ta, kad norėjote atgaivinti praeitį ir kovojote prieš būtinybę, prieš pažangą. Tokie paklydimai vienus žavi, kitus piktina; žmogaus protu juos galima suvokti, bet teisėjas čia tėra vienas dievas."

Kokia buvo ta pažanga, apie kurią užsiminė Sairas Smitas? Šiuo atveju, matyt, jis turėjo galvoje silpnai išsivysčiusių tautų kolonizaciją. Inžinierius kolonizaciją laikė pažanga, nes ji padėjo paskirstyti Vakarų civilizacijos gamybos priemones. Abejoju, kad pats autorius taip manė — jis nebuvo nusistatęs prieš naudingą kolonizaciją, bet tik tuo atveju, jeigu ji nepasireiškė prievarta ir kitų tautų pavergimu; beje, būtina pažanga jis, matyt, vadino neišvengiamą istorijos vystymąsi.

Taigi Sairas Smitas nesmerkia Nemo sakydamas: „Apie didžius darbus tesprendžia dievas, juk viskas jo valioje!" Kolonistai išpildys paskutinį kapitono Nemo norą — atsuks čiaupus „Nautiliaus", kuris bus jo karstas vandenyno dugne.

Tačiau prieš mirtį gerasis salos genijus jiems padarė paskutinę paslaugą pasakęs Sairui, kad olą nuo centrinio ugnikalnio židinio skiria tik plona siena; jeigu ji suskils, tenai ūžtelės vanduo, ir sala susprogs. Iš tikrųjų ta baisi nelaimė įvyko. Linkolno sala buvo sunaikinta, iš jos liko tik siaura uola, ant kurios kolonistai atsidūrė tuščiomis rankomis, kokie buvo nukritus jų balionui.

Taigi visos pastangos buvo bergždžios: gamtos jėgos nugalėjo jų išradingumą ir energiją; mokslingojo inžinieriaus žinios jiems buvo nenaudingos. Nors ir kokie gražūs ir nuostabūs yra žmogaus išradimai, jie virsta efemeriškais kūriniais; žmogaus veikla yra laikina laikiname pasaulyje; ir net žemė, ant kurios verda jo aistros, vien iš pažiūros stabili.

Jie leisgyviai gulėjo ant uolos, tik Airtonas, vis dar nepraradęs vilties, atsikėlė ir pagaliau pamatė „Dunkaną"; Sairas Smitas sušuko: „Dieve visagalis! Tai tokia buvo tavo valia! Mus išgelbėjo." Taigi „Dunkanas", atplaukęs pargabenti Airtono, išgelbėjo kolonistus, kurie tęs savo darbą Amerikoje.

Šarlis Noelis Martenas su džiaugsmu pabrėžė, kad „tris niekuo nesusijusius romanus jungia bendras epilogas „Paslaptingojoje saloje" ir kad tai anaiptol ne moksliniai-fantastiniai pa-

sakojimai, o „nepaprastai puikių mokslininkų portretai". Nemas — eruditas, jis žino „visus technikos išradimus ir visus savo epochos mokslo laimėjimus"; jo rankose — „visa galybė, kurią jie teikia žmonijai. Šis mokslininkas dirba vienas ir pasiekia tokias protinio išsivystymo aukštumas, kad pradeda niekinti žmoniją, šiuo atžvilgiu esančią už jį žemiau, o tai gali sukelti norą ją valdyti". Tačiau nors Nemas ir niekina žmones, bet nesiliauja jų mylėjęs. Jis kovoja ne prieš visus žmones, o prieš tuos, kurie stengiasi pavergti kitus, ir naudojasi savo galybe, tyrinėtojo fantazijos vaisiumi, tik retais atvejais, kai susiduria su senu priešu, atėmusiu iš jo tautos laisvę.

Profesorius Aronaksas — priešingybė „šiam mokslininkui, vietoje tyrinėjančiam gamtos reiškinius"; jo mokslas „akademiškas"; tai rodo „grynai mechaniška atmintis" tarno Konselio, kuris gali išvardyti visus pavadinimus jų nesuprasdamas. Suartėjęs su gamta, Aronaksas randa tą „dvasią, kurios trūko" pernelyg nevaisingam jo mokslui.

Už savo išgelbėjimą kapitonas Grantas turi būti dėkingas Paganeliui, „kitam labai simpatingam mokslininkui", kuris, išaiškinęs daugybę reiškinių, išsprendžia jam pateiktą uždavinį.

„Kai taria žodį mokslas, belieka tylėti,— sako profesorius Lidenbrokas „Kelionėje į Žemės centrą", tačiau priduria:—„Mokslas padaro ir klaidų, bet čia nieko blogo, nes jos pamažu atveda prie tiesos."

Tokio pat atkaklaus kaip ir išsiblaškiusio Paganelio kantrūs ieškojimai atskleidžia paveikslą mokslininko, kuris, klaidingai supratęs kokią nors smulkmeną, neteisingai save laiko asilu — toks aiškus jam būna vėliau padarytas atradimas. Linkolno sala — simbolis pasaulio, kurį žmogus stengiasi pakeisti; Sairas Smitas — inžinierius, „išėjęs karo mokyklą", daugiau praktikas negu mokslo žmogus. Savo žinias jis naudoja „labai išradingai", ir jo vadovaujamas žmonių būrelis atlieka nuostabų darbą.

Šarlis Noelis Martenas daro išvadą, kad šios keturios asmenybės „gali būti simbolis mokslininko, atsidūrusio gamtos, jos negailestingų jėgų ir paslapčių akivaizdoje".

Šio nuostabaus nuotykių literatūros šedevro atsiradimas įdomus ir vertas dėmesio.

Jūs prisimenate, kad kurdamas „Kapitono Granto vaikus" ir „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", Žiulis Vernas sva-

jojo apie Robinzoną, panašų į Viso Robinzoną [46]. Tačiau, matyt, jo įkvėpimas greitai išblėso ir davė nelabai įdomią robinzonadą, kurią jis pavadino „Dėde Robinzonu". Net buvo manoma, kad šis kūrinys parašytas jaunystės metais. Ir štai kodėl.

Pirmas „Dėdės Robinzono" rankraščio variantas atrodo gana senas ir, galimas daiktas, priklauso tam laikotarpiui, kai Žiulis Vernas buvo Muzikinio teatro sekretorius. Rašysena tokia smulki, kad beveik neįmanoma išskaityti. Tačiau antras egzempliorius labai švarus, tikriausiai sukurtas apie 1866 metus, dalis jo, matyt, perrašyta Onorinos. Būtent šiame egzemplioriuje Ecelis padarė griežtų ir teisingų pastabų.

Siužetas kitoks negu „Paslaptingosios salos" ir primena „Robinzonų mokyklą", „Antrąją tėvynę" ir „Dvejus atostogų metus", kurie rodo, kad autorius atkakliai stengiasi sukurti robinzonadą pagal Visą. Tarp sudužusio laivo žmonių, maišto aukų, yra moteris, kurios vyras inžinierius bus per stebuklą surastas, be to, trys jų vaikai ir jūreivis. Inžinieriaus paveikslas panašus į Sairo Smito, jūreivio — į Penkrofo. Principas tas pats. Nukentėjusieji yra atsidūrę didžiausiame skurde ir siekia santykinės gerovės. Tačiau pasakojimas neįdomus. Matyt, autoriaus sumanymas įgauna tam tikrus kontūrus tik 1868 metų vasarą, nes laiške iš Krotua, adresuotame Eceliui, jis rašo: „Kitais metais pažiūrėsime: arba pradėsiu šiuolaikinį Robinzoną, arba papasakosiu apie nuotykius Baltojoje jūroje." 1870 metais iš Krotua rašo, kad perrašęs visą „Dėdės Robinzono" pirmą tomą ir kad Ecelis gausiąs rankraštį po pusantro mėnesio, tačiau priduria: „Bet Jūsų *Magasin* skaitytojams nusibos, jei spausdinsite Verną po Verno."

Mes vis dar kalbame apie „Dėdę Robinzoną", kuris iš tikrųjų nesužavėjo *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* skaitytojų! Ecelis vėl turėjo rašytojui įrodinėti, kad ši blanki istorija po Granto ir Nemo gali sužlugti.

Taigi Žiulis Vernas dirba labai atsidėjęs ir taip pakeičia temą, kad „Paslaptingoji sala" tampa visai kitu kūriniu. Į Linkolno salą patenka oro katastrofos ištikti žmonės, ir romanistas susieja savo Robinzono istoriją su „Kapitono Granto vaikų" ir „Dvidešimties tūkstančių mylių po vandeniu" istorija,

[46] Šveicarų rašytojas Johanas Rudolfas Visas —„Šveicarų Robinzono" autorius (1812). Šiame kūrinyje pavaizduotas šeimos gyvenimas negyvenamoje saloje. *(Vert. past.)*

įvesdamas Airtoną ir Nemą. Vien Nemo buvimas pakeičia tai, kas iš pradžių buvo tik robinzonada. Graži „Nautiliaus" kapitono mirtis rankraštyje ne kartą buvo perdirbta, o korektūroje dar daugiau kas buvo taisoma, kol tekstas pasidarė kaip reikiant.

Iš pradžių Žiulis Vernas Nemą norėjo padaryti lenku, kovojančiu prieš rusus, bet romane „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu" kapitonas yra anoniminis maištininkas. Na, o „Paslaptingojoje saloje" autorius jį, jau mirštantį, vaizduoja kaip indų princą Dakarą, anglų priešą. Šis paaiškinimas duodamas skaitytojų smalsumui patenkinti.

Nemas — kovotojo prieš žmonijos neteisybes simbolis, ir tai rodo paskutiniai jo žodžiai.

Šitaip pakeitęs „Dėdę Robinzoną", autorius atgavo entuziazmą.

1870 metų žiemą jis rašo Eceliui: „Aš visas pasinėręs į „Robinzoną", randu nuostabių dalykų! *(Sic!)* Jis mane užvaldė, ir aš negaliu galvoti apie ką nors kita." Kitame laiške jam žada, kad pirma dalis bus baigta gegužės mėnesį. Na, o dėl šio „Robinzono" pavadinimo Paryžiuje su juo pasikalbėsiąs. 1872 metų vasario mėnesį jam rašo, kad „Kelionė aplink Žemę" pasirodžiusi vakar", ir todėl galima nustatyti laiško datą. Jis priduria:

„Aš visas pasinėręs į „Robinzoną", kitaip sakant, esu „Paslaptingojoje saloje". Iki šiolei viskas eina kaip sviestu patepta, nors leidžiu laiką su chemijos profesoriais ir chemijos gamyklose — ant mano drabužių atsirado dėmių, už jas turėsite man atsilyginti,— nes „Paslaptingoji sala" bus romanas apie chemiją. Visaip stengiuosi sukelti susidomėjimą paslaptingu kapitono Nemo buvimu saloje, kad pavyktų *crescendo*. . ."

XXX SKYRIUS

„MICHAILAS STROGOVAS"

Po baisios „Čenslerio" odisėjos pasirodo „Caro kurjeris", vėliau pavadintas „Michailu Strogovu" (1876). 1877 metais Onorina sunkiai suserga ir negali dalyvauti dideliame baliuje, kurį Žiulis Vernas surengia Amjene jos garbei

1874—1875 metais buvo išleistos trys „Paslaptingosios salos" dalys, ir „norėdamas užbaigti metus",— Žiulis Vernas turėjo galvoje publikaciją žurnale *Le Magasin d'Éducation et de Récréation*,— rašytojas toliau kūrė „Čenslerį", pradėtą 1871 metais. Ši knyga, kurios siaubas sukeldavo drebulį Eceliui, pasakoja apie žmonių iš nuskendusio laivo kančias, baisesnes už tų, kurie buvo ant „Medūzos" plausto.

Prekybinis tristiebis laivas „Čensleris" išplaukia iš Čarlstono 1869 metų rugsėjo 27 dieną su medvilnės kroviniu; juo keliauja aštuoni žmonės: Ž. R. Kazalonas, dienoraščio autorius, ponas Leturneras su sergančiu sūnum Andre, sutuoktiniai Kirai, praturtėję amerikiečiai, ir jų kompanionė, mis Herbi, jauna, dvidešimties metų anglė, kurią jie be paliovos žemina. Be to, tarp jų yra inžinierius iš Mančesterio Folstenas ir vulgarus pirklys Rubis. Kazalonas nustemba, pamatęs, kad laivas plaukia ne įprastu keliu, o suka į pietus.

Triume staiga užsidega medvilnė, ir ekipažas pradeda laistyti įkaitusį denį. Netrukus sužinome, kad kapitonas Hantlis išprotėjęs! Tuo metu liepsna didėja, audra bloškia laivą ant nežinomos salos povandeninių rifų, ir jūros vanduo, plūstantis pro išmuštą skylę į triumą, užgesina gaisrą.

Ant vienišos uolos užsimezga idilė tarp mis Herbi ir Andre Leturnero, kurie suranda laimę, „trumpalaikę laimę ant šios nežinomos uolos vidury Atlanto vandenyno".

Kapitono padėjėjui Kerčiui pavyksta nuplukdyti laivą nuo uolos, bet parankinėmis priemonėmis atliktas remontas neišlaiko išbandymo — laivas pamažu pradeda skęsti. Amerikietis verteiva Kiras paperka tris jūreivius ir kapitoną Hantlį: jis pasičiumpa velbotą ir išplaukia, palikęs mirštančią nuo išsekimo žmoną. Kitiems skęstančio laivo žmonėms pavyksta pasidaryti plaustą, ir jie patiki savo likimą toms bet kaip sukaltoms lentoms, kai laivas nyra po vandeniu. Du jūreiviai ir junga, netekę galvos, šoka į jūrą ir dingsta bangose.

Gyvi išlieka aštuoniolika žmonių, o jie turi tik statinaitę džiovintos mėsos ir dvi statines vandens. Netrukus juos ima kamuoti alkis ir troškulys. Tuo metu ant plausto dedasi siaubingi dalykai — žūsta keletas žmonių. Jų lieka vienuolika, jie daugiau negali kęsti kančių ir turi griebtis paskutinės priemonės — paaukoti vieną iš jų, kad galėtų išsimaitinti kiti.

Burtą ištraukia pono Leturnero sūnus, bet tėvas pakeičia jo vardą savuoju; jis siūlo, kad jam būtų nupjautos tik rankos, o visa kita palikta rytdienai! Tuoj bus aukojama auka, tačiau įsikiša Kertis ir Kazalonas. Pastarasis įstumiamas į jūrą, ir staiga jis pastebi, kad plaukia *gėlame vandenyje!*

Ir iš tiesų plaustas yra netoli Amazonės žiočių, kurios srautas nuneša sūrų okeano vandenį už dvidešimt mylių. Žemė arti, ir plaustas greitai pasiekia Amerikos krantą. Likę gyvi „Čenslerio" keleiviai bus sugrąžinti į tėvynę, o Andre Leturneras ves mis Herbi.

Jei tikėsime laiškais, autorius sušvelnino šį dramatišką pasakojimą, kurio pirmas variantas buvo kupinas „šlykštaus realizmo". Tačiau ir iš to, kas liko, aišku, kodėl švelnusis leidėjas drebėjo skaitydamas šią knygą.

Turiu prisipažinti, kad dramatiška romano pusė mane sužavėjo, ir aš net bandžiau jį pritaikyti teatrui. Bet man pagrįstai buvo pasakyta, kad tik Didžiojo Ginjolio scena galėtų pakęsti tiek daug žiaurių įvykių, kuriuos pateikė virtuozas pasakotojas!

„Čenslerį" užtemdė anksčiau išėjusi „Paslaptingoji sala", ir kai šią knygą spausdino, Žiulis Vernas jau buvo užmiršęs savo nuskendusio laivo žmones ir rašė visai kitokio pobūdžio romaną.

Norėdamas apsaugoti Rusiją nuo Azijos grėsmės, Petras Didysis mėgino užkariauti Turkestano platybes — didžiųjų invazijų kelią, bet prie Chivos patyrė pralaimėjimą. Jo įpėdiniai nutarė įgyvendinti šį projektą — nustatyti patikimesnę valstybės sieną išilgai aukštų kalnagūbrių, stūksančių virš dykumų aplink Aralo jūrą.

Baigdamas „Paslaptingąją salą", romanistas, paveiktas šių įvykių, nukreipė žvilgsnį į Rytus. Nuotykiai caro kurjerio, įpareigoto nugabenti Irkutsko vyriausybei labai svarbų įsakymą,— toks naujo pasakojimo siužetas.

Nuo 1874 metų iš susirašinėjimo su leidėju matyti įprastų jų ginčų pėdsakai — leidėjas visada atsargus, nešykšti kritikos. Ar ne pavojinga vaizduoti „caro kurjerį" ir imtis rusų politikos, kai prancūzų ir rusų suartėjimas — svarbiausias mūsų diplomatų uždavinys?

Tuo metu, kai Ecelis nerimauja, Stalis nori, kad rašytojas motyvuotų „savo Antigonės ištikimybę", ir jam siūlo keistą idėją: neregys pagal tradiciją neįsivaizduojamas be šuns; tasai šuo galėtų būti kokio nors benamio „gavrošo" ir sektų paskui

ištikimą draugą, įpareigotą vedžioti apakusį Michailą Strogovą! Kad ir koks romantiškas, Žiuliui Vernui šis pasiūlymas atrodo absurdiškas, ir jis nesutinka Nadios padaryti dukterimi teisėjo, kuris nuteisė Strogovą! Šios energingos merginos ištikimybė stiprės pamažu, ir ją paaiškins kelionės įvykiai. Herojaus ir herojės planai susijungs, kai susijungs jų sielos.

Nors „žodžiai iš širdies" nepasakyti — nėra prisipažinimo, kuris nelabai derintųsi su drąsiais poelgiais ir audringais įvykiais, meilės čia esama; jos vaidmuo matyti iš juntamos psichologinės gradacijos. Jeigu čia būtų tik paprasta meilės istorija, būtų sumenkintas pagrindinis siužetas ir Nadios bei Strogovo charakteriai.

Žiulis Vernas, laimė, tiki savo temos vertingumu ir vėl gyvena rašoma knyga. „Jį užvaldęs kurjeris." „Aš negaliu galvoti apie ką nors kita, tai mane labai domina, nuostabus siužetas",— rašo jis skrupulingam savo leidėjui.— Taip pasinešiau į Sibirą, kad negaliu sustoti. Šis romanas daugiau totoriškas negu rusiškas." Žiulis Vernas pataria Eceliui duoti jį perskaityti Turgenevui.

Turgenevas padarė tik vieną pastabą: autoriaus aprašytas totorių antplūdis jam atrodo neįtikimas. Kyla klausimas, kodėl, nes azijietiškosios Rusijos tautos buvo labai karingos. O gal caro armijos pralaimėjimas žeidė jo, kaip patrioto, savimeilę, sujaudintą kliūčių, kurios užkirto kelią Petrui Didžiajam ir Nikolajui I?

„Tik totorių antplūdis jam atrodo neįtikimas. O 1870 metų antplūdis atrodo įtikimas?"— prieštarauja autorius.

„Caro kurjerį" 1875 metais išspausdino *Le Magasin d'Éducation et de Récréation*. Rašytojas apgailestauja, kad jis neišleistas toks, koks buvo, nors Rusijoje ir būtų išbraukytas", ir tai rodo, jog reikalaujant atsargiam leidėjui, autorius sušvelnino tekstą. Rašytojas nenoromis sutinka pakeisti romano pavadinimą „Michailu Strogovu". Praėjus šimtui metų, sunku suprasti šiuos niuansus.

Žiulis Vernas pasipiktino kritika, kurią sukėlė pirma publikacija:

„Totorių antplūdis — juk aš turiu teisę į rašytojo išmonę. Laikyti Nižnij Novgorodo užpuolimą įtikimesniu negu Irkutsko — absurdiška, nes negalima užmiršti Uralo kalnų. Be to, argi

aš įspėjau publiką, kad „Hateras" ir „Dvidešimt tūkstančių mylių"— prasimanymas?"

Leidėjas, bijodamas cenzūros žaibų, iš tikrųjų pasiūlė pratarmėje paaiškinti skaitytojams, kad romano įvykiai išgalvoti. Norėdamas išvengti „išbraukymų", autorius sutinka išmesti „tai, kas gali būti priskirta dabartiniam carui arba jo tėvui".

„Apmaudu,— priduria jis,— kad cenzūra skaito knygas taip paviršutiniškai. Turgenevas, kuris pažįsta Rusiją ne menkiau už tuos ponus, čia neįžiūrėjo nieko blogo. Be to, žinių sėmiausi ne iš senų knygų, o iš Raselio Kilango, keliavusio po tas vietas 1860 metais.

Iš apdairumo rankraštis buvo pasiųstas rusų ambasadoriui kunigaikščiui Orlovui, bet jis nepadarė jokių pastabų.

„Michailas Strogovas" išėjo 1876 metais. Žinoma, kad jo pasisekimas pranoko visus lūkesčius, ir Diukenelis pasisiūlė pastatyti Odeono teatre pjesę pagal šį romaną.

„Ką tik baigiau didelį darbą su Odeonu,— rašo Žiulis Vernas draugui.—„Strogovas" be bendraautorio 78-ųjų, parodos metų, kovui. Diukenelis man siūlo dvylika procentų garantuotų pajamų ir šešis procentus gryno pelno. Jei bus bendraautorių, dešimt procentų tikrai gausiu."

Viskas buvo kitaip: Žiulis Vernas pasikvietė Deneri būti bendraautoriu, ir premjera įvyko Šatle 1880 metų lapkričio 17 dieną; ji turėjo didelį pasisekimą. Spektaklis buvo toks geras, kad posakis „gražus kaip Strogovas" tapo priežodžiu! Pasidarė madinga visa, kas rusiška, karakulinės kepurės tiesiog sukėlė furorą. Kadangi moterys šitaip išreiškė savo pritarimą, pasisekimas virto triumfu! Jos neklydo, nes iš šios pjesės praturtėjo daugelis direktorių, kurie ją statė dvejus metus pakaitomis su „Kelione aplink Žemę". Prisimenu, mano tėvas nerimavo, kad ji taip dažnai vaidinama — pjesė galėjo nusivalkioti. Ir tai truko penkiasdešimt metų, net paskutinis spektaklis sutraukė daug žmonių! Rola 1928 metų rugsėjo 24 dienos laiške rašo: „Michailo Strogovo" spektakliai tebevyksta sausakimšose salėse, publika reiškia entuziazmą. Šis kūrinys, kaip ir anksčiau, daro didelį įspūdį žiūrovams, ir mes tuoj pamatysime šimtąjį spektaklį."

Sumanusis ponas Lemanas, norėdamas atlaisvinti sceną nuo senų spektaklių — pakeisti juos šiuolaikiškesniais, gavo iš mano brolio ir manęs, blogų administratorių, leidimą juos statyti

Port Sen Marteno teatre, kur buvo sukurta „Kelionė aplink Žemę". Tačiau nuo 1874 metų publika buvo pripratusi matyti Fogą, kaip ir Strogovą, Šatle, kur didžiulėje scenoje buvo galima naudoti įspūdingas priemones. Spektaklio perkėlimas iš Šatle į Port Sen Marteną buvo nesėkmingas.

1876 metais po „Kelionės aplink Žemę" pasisekimo knygyne ir scenoje, po romanų „Paslaptingoji sala" ir „Michailas Strogovas" pasirodymo Žiulio Verno materialinė padėtis labai pagerėjo. Jis galėjo, kaip jau matėme, 1876 metais pakeisti „Sen Mišelį I" „Sen Mišeliu II", o 1877-aisiais —„padaryti kvailystę": nusipirkti „Sen Mišelį III" ir taip įgyvendinti savo gyvenimo svajonę. Beje, tai buvo vienintelės didžiulės Žiulio Verno išlaidos savo įgeidžiui patenkinti.

Tiesa, jis turėjo ir kitų išlaidų, mažesnių, bet labai neįprastų ir nesiderinančių su jo charakteriu: „Per velykas, pirmadienį, rengiame kaukių balių Amjene, išsiųsta 700 kvietimų, 350 priimta. Mieste tik apie tai ir kalbama",— praneša jis nustebusiam Eceliui.

Tačiau Žiulį Verną ištinka nesėkmė — suserga žmona. Ar ji galės priimti visus svečius, pakviestus jos garbei? „Žmona vis dar nesikelia,— rašo jis senajam draugui.— Aš baisiai susirūpinęs. Jos balius turi įvykti po savaitės. Ar galės ji jame dalyvauti? Viskas nuo to priklauso."

Kovo 21 dieną Žiulis Vernas patvirtina neturįs jokių vilčių.

„Žmona vis dar guli — negali įveikti ligos. Tačiau jėgos pamažu grįžta. Bet šis balius, kuris įvyks balandžio 2 dieną ir atsieis 100 000 frankų, balius, kurio negalima nei atšaukti, nei atidėti,— štai kas kebliausia! Bijau, kad žmona negalės jame dalyvauti! Matote, mielas drauge, kokioje sunkioje padėtyje esu atsidūręs, bet dėl to, kartoju, man ne tiek neramu, kiek nemalonu."

Vargšė nusiminusi Onorina bus prikaustyta prie patalo, o tuo metu muzika linksmins minią svečių, susirinkusių į erdvias Amjeno restorano sales. Teko su tuo susitaikyti; Žiulis Vernas su podukra maloniai priėmė svečius. Kostiumai buvo originalūs, pradedant Ofenbacho karabinieriais ir baigiant trimis kosmonautais, lipančiais iš patrankos sviedinio, kaip „Kelionėje į Mėnulį", bet šį kartą Mišelis Ardanas buvo pats Nadaras. Svetingas šeimininkas mokėjo slėpti savo rūpesčius ir juoktis iš

pokštų. Šit kaip jis aprašė Eceliui šią šventę, kuriai tas nepritarė:

„Jei gyveni su provincialais, reikia taikytis prie jų papročių. Štai kodėl surengtas šis balius, kuris buvo nuostabus. Ruošdamas jį, žinojau, kad suteiksiu didelį malonumą žmonai, o žmona negalėjo jame dalyvauti! Amjene neįmanoma surengti kitokio baliaus. Aš užimu neutralią padėtį, todėl man pavyko surinkti tokią puikią draugiją, kokios nebūtų surinkęs politinis veikėjas arba pramonininkas.

Beje, išleista daug pinigų ir Paryžiuje, ir Amjene, tačiau buvo neblogai visiems... Jūs žinote, kodėl gyvenu Amjene. Viena iš priežasčių — kad būtų neįmanoma gyventi Paryžiuje su tokia žmona kaip mano. Taigi tarp vilkų ir aš kaukiu, bet nėra ko gailėtis; iš 350 svečių 200 buvo su maskaradiniais kostiumais. Daugelį kostiumų pasiuvo Baronas arba Babenas; šie salonai nuostabūs, ir viskas būtų buvę puiku... jei žmona būtų galėjusi ateiti į balių. O atidėti jo buvo neįmanoma, nes atvažiavo žmonių iš gretimų miestų ir iš Paryžiaus.

Žmona labai kamuojasi ir yra labai silpna. Serga ta pačia liga kaip ir praėjusiais metais, bet sunkiai. Tai gali trukti dar kelias savaites. Taigi matote, kad mes, ypač jinai, turime kęsti liūdnus ir baisius išbandymus; tačiau gydytojai mano, kad nėra pagrindo nerimauti."

1877 metų balandžio 2 dieną įvykusio baliaus originalumas tuoj sukėlė paskalų spaudoje, ir tai išgąsdino išmintingąjį Ecelį, kuriam rašytojas, savo populiarumo auka, turėjo paaiškinti:

„Grįžtu prie baliaus. Neturiu nieko bendra su žinutėmis ir piešiniais, kurie dėl to pasirodė laikraščiuose. Gaila, kad kalbos apie tą vakarą pasklido už miesto ribų. Aš jį surengiau, kad žmona ir vaikai turėtų mieste deramą padėtį. Supraskite mane teisingai: kaip buvo anksčiau, taip nebus dabar — manęs vieno nebekvies. Nors man pačiam būtų buvę geriau panaudoti kelionei išleistuosius 4000 frankų!"

Padėtis, apie kurią Žiulis Vernas rašo, iš tiesų jam buvo labai nemaloni. Reikėjo pakelti triukšmą. Pacifistas Žiulis Vernas padarė kitaip: apsimetė, kad jo tai nejaudina.

Viskas vos nesibaigė blogai. Balandžio 15 dieną Žoržas Lefevras, Onorinos žentas, Eceliui parašė nerimą keliantį laišką:

„Mus ištiko baisi nelaimė: ponia Vern, grįžusi iš Nanto, sunkiai susirgo ir turėjo gultis į lovą vos parvykusi į Amjeną. Dėl nesiliaujančio kraujavimo, kuris mums atrodė nepavojingas, ją ištiko anemija, ir prieš savaitę gydytojai pareiškė, kad mano uošvei gresia mirtis. . ."

Po kelių dienų Žiulis Vernas patvirtino, kas buvo pasakyta šiame laiške:

„Kraujavimas sustabdytas jau dešimt dienų, bet ji greitai silpnėja. Prieš keturias ar penkias dienas jai buvo suteiktas paskutinis patepimas. Manėme, kad viskas baigta; ji nesikankina, ji miršta, nors ja buvo taip rūpinamasi. Žino, kokia jos padėtis, ir stengiasi būti energinga. Bet visa tai baisu."

Pagaliau Onorinos sveikata pagerėjo, ir gydytojai nustojo taip nerimavę dėl jos gyvybės. Tačiau dar nebuvo galima jos lankyti. Matėsi, kad „viskas krypsta į gerą pusę". Paskui ji „labai sunkiai pasitaisė, atsikėlė, bet iš kambario nėjo".

Jos vyras tuoj pagalvojo apie savo mėgstamą vaistą: „Jai reikia jūros ir gero oro." Onorina sveiksta pamažu; ji tebėra silpna; net atrodo, „kad čia kaltas ne tik nukraujavimas, bet ir kraujo blogėjimas". Žiulio Verno optimizmas paima viršų, ir jis rašo: „Tikimės, kad oro pakeitimas užbaigs darbą gydytojų, kurie ja labai rūpinosi."

Norėdamas, kad Onorina vyktų į Nantą, kur klimatas švelnesnis negu Amjene ir, kaip visi manė, pamažu pastatytų ją ant kojų, Žiulis Vernas paprašė Ecelį, kad tas patartų jai važiuoti tenai.

Buvo nuspręsta, kad Onorina važiuos į Nantą viena, nors jautėsi nekaip. Vyras pas ją atplauks iš Le Treporo „Sen Mišeliu II". Šią kelionę „baisiai trukdė blogas oras, bet mes nugalėjome kliūtis, aš gerai pailsėjau",— rašė Žiulis Vernas.

Traukiniu Onorinai buvo lengviau keliauti; ji nesunkiai pakėlė šią kelionę, ir 1877 metų gruodžio 1 dieną sutuoktiniai jau buvo Nante, Siufreno gatvėje Nr. 1; Žiulis Vernas pranešė: „Žmona jaučiasi daug geriau." Ji atrodo tiek pasveikusi, „kad gali plaukti su mumis į Brestą,— priduria jis.— Jei susirgs — bet gana! — išgydysime ją per vieną parą." Ji nedalyvavo šiame „Sen Mišelio III" išbandyme, ir tai, žinoma, buvo tik geriau.

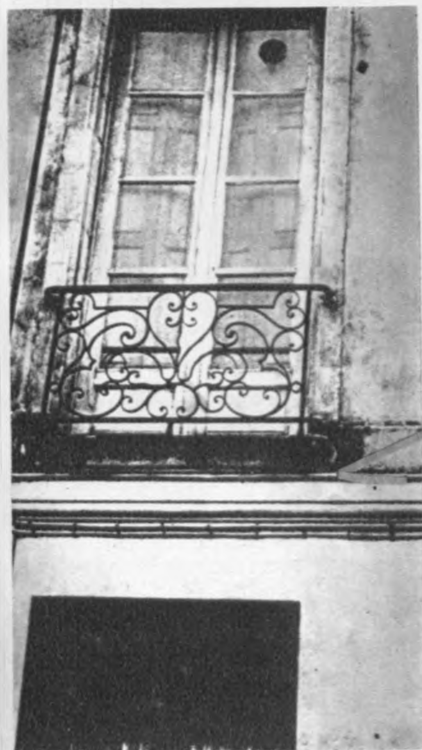

Žiulio Verno motina

Žiulio Verno tėvas

Šantene prie Luaros.
Žiulio Verno gatvė
Nanto namas, kuriame gimė
Žiulis Vernas
Žiulis Vernas su broliu Poliu

Žorž Sand

Žiulis Vernas

Žiulio Verno namas Šantene prie Luaros

Žiulis Vernas

Paryžiaus namai, kuriuose gyveno Žiulis Vernas

Fotografas Nadaras
Leidėjas Pjeras Žiulis Ecelis
Vernų šeima Provene

Žiulis Vernas. Žilio karikatūros
Adolfas Deneri
Žiulis Vernas

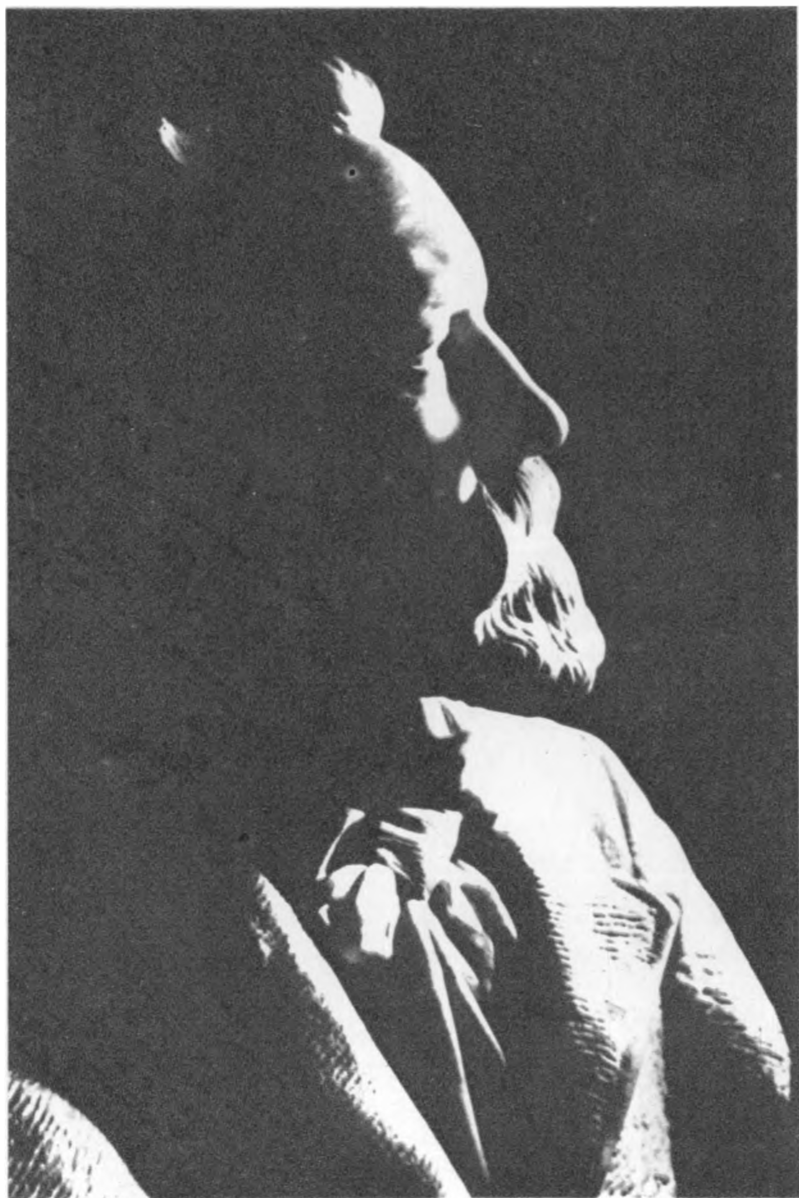

Žiulis Vernas
Žiulio Verno žmona Onorina
Žiulio Verno sūnus Mišelis
Raimonas Ruselis

Žiulis Vernas

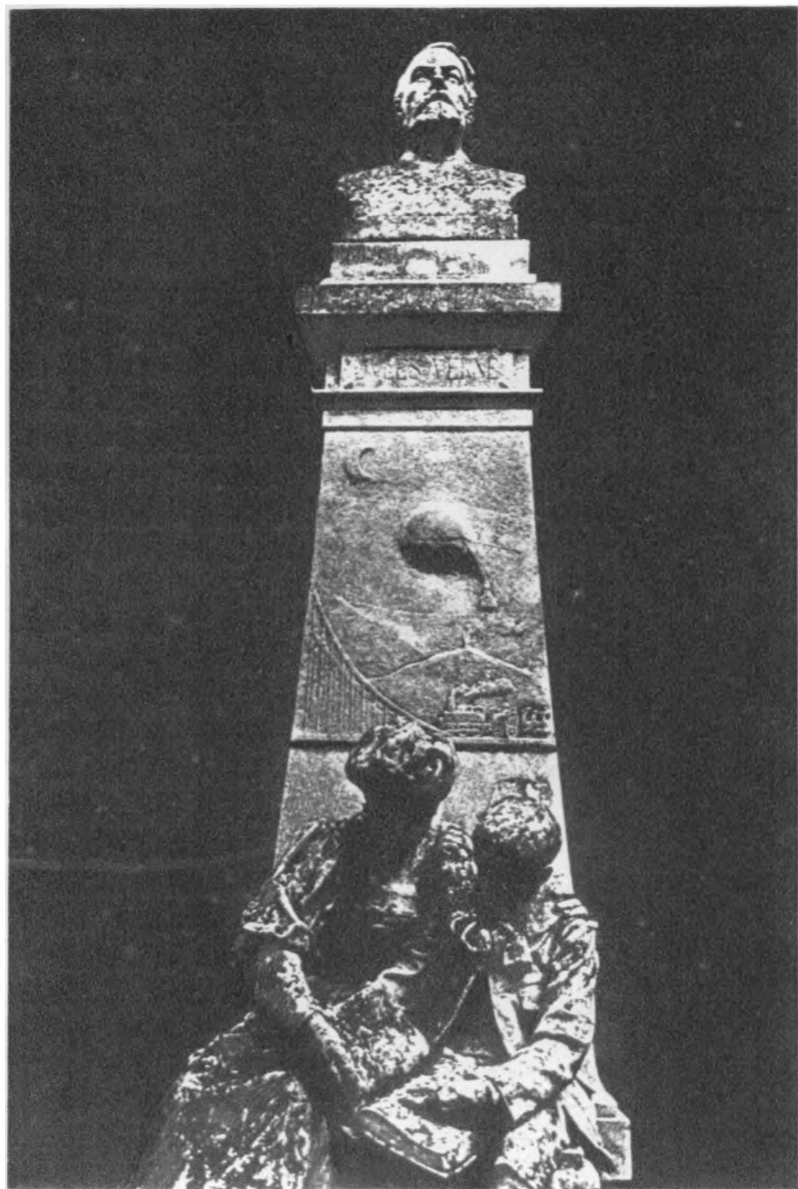
Amjeno namai, kuriuose gyveno Žiulis Vernas
Amjeno cirkas

Žiulis Vernas

Žiulis Vernas septyniasdešimties metų. Anri Delarozjero karikatūra

Žiulio Verno paminklas Nanto botanikos sode

Žiulio Verno paminklas-antkapis Amjene

XXXI SKYRIUS

RŪPESČIAI

Mišelis Vernas — sūnus, rašytojui teikiantis nemažai rūpesčių. Kaip elgtis su šia fantastiška būtybe, bohemos mėgėja, kuri daro visa, kas jai šauna į galvą?

Džiaugsmas, kurį rašytojas patyrė įsigijęs jachtą, tik iš dalies palengvino vis gausėjančių rūpesčių naštą. Labiausiai jis nerimavo dėl sūnaus, gimusio 1861 metų rugpjūčio 3 dieną ir turinčio šešiolika metų — šiuo sunkiu pereinamojo amžiaus laikotarpiu paaugliui grėsė daugybė pavojų.

Kai Mišelis buvo dar visai mažas, tėvai su juo turėjo daug vargo, jo riksmas trukdė rašytojui dirbti. Savaime aišku, vaiką auklėti teko motinai, bet ji dėl silpnavališkumo buvo vidutiniška auklėtoja; na, o tėvas, užsidaręs darbo kabinete, nesidomėjo namų rūpesčiais.

Vieną dieną, išerzintas mažylio verksmo, Žiulis Vernas išėjo įsiutęs iš kabineto sužinoti šio triukšmo priežasties. Onorina, nė kiek nesutrikusi, pareiškė: „Jis nori laikrodžio švytuoklės!" Pasinėręs mintyse, rašytojas sušuko: „Tai duokite jam švytuoklę, ir tegu jis užsičiaupia!"

Vaikui viskas buvo leidžiama; visokios užgaidos buvo tenkinamos ir net skatinamos. Tėvas tuo nesidomėjo, o motiną tai linksmino.

Kartą Onorina išėjo su Mišeliu pasivaikščioti, ir berniukas, kuriam buvo nupirkta lazdelė, tada madingas žaisliukas, įmetė ją pro pirmą pasitaikiusį langelį; reikėjo prašyti namo savininką, kad leistų įeiti į rūsį jos pasiimti. Motina patarė išdykėliui daugiau taip nedaryti; matyt, tai pasakė nepiktai, nes berniūkštis lazdelę įmetė pro kitą langelį, ir teko vėl jos prašyti. Užuot davusi pylos, kaip ir derėjo, Onorina pratrūko kvatoti: šis užsispyrimas jai atrodė juokingas. Kaip nenusileisti penkerių metų vaikui, kuris atsiklaupęs žiūri į ją ir sako: „Ak kokia tu graži!"

Tėvas taip pat pripažįsta, kad jo sūnus čia žavus, čia nepakenčiamas. Ar jis pastebėjo didelę vaiko klastą? Pagaliau tėvas nusprendė patikėti šį sunkaus charakterio vaiką profesionaliems auklėtojams. Tačiau kai Mišelis buvo atiduotas į Abevilio koležo internatą, žinoma, jau buvo per vėlu.

Šią problemą komplikavo ir ta aplinkybė, kad vaikas buvo silpnos sveikatos — tai matyti iš laiškų Eceliui:

„Mūsų Mišelis vėl serga ir karščiuoja. Teko važiuoti į Abevilį. Daug sielvarto patiriame dėl vaiko sveikatos. Jis prastai išauklėtas, neneigiu, bet pamėginkite berniuką, kiekvieną dieną turintį karščio, bausti arba iš jo reikalauti, kad griežtai laikytųsi tvarkos."

Bloga Žiulio Verno sūnaus sveikata daug ką paaiškina. Nemažai tėvų yra susidūrę su panašiais sunkumais. Mūsų laikais toks vaikas būtų išsiunčiamas į kalnus, į profilaktoriumą, o tada apie tai negalėjo būti nė kalbos, ir prireikė keleto metų, kol Mišelis išsivadavo iš šio bjauraus „nukrypimo". Na, o griežtais auklėjimo metodais „gerieji tėvai" nieko nelaimėjo — neįveikė neklusnaus vaiko. Teko prašyti psichiatrus, kad padarytų galą vaiko nervingumui, kuris atrodė vienintelė visų bėdų priežastis. Buvo kreiptasi į garsų gydytoją Blanšą. Sprendžiant iš visko, 1873 ir 1874 metais, kai Mišelis pabuvo sanatorijoje, jo sveikata pagerėjo.

Tačiau pagerėjimas truko neilgai. Norėdami išgydyti charakterio sutrikimus, tėvai ėmėsi griežtų priemonių. Pasitarė su ponu Blanšaru, Metre kolonijos direktoriumi. Aštuoni mėnesiai, praleisti šiuose pataisos namuose, tik pasunkino padėtį, keliančią vis daugiau nerimo, nes tai galėjo baigtis pamišimu arba savižudybe. Paauglys ėmė piktintis prievartos priemonėmis, ir pablogėjo jo sveikata. Ponas Blanšaras išmintingai patarė išbandyti šeimos aplinkos poveikį. Toks bandymas buvo padarytas, bet į jį nebuvo dėta daug vilčių.

Nuo 1874 iki 1878 metų rašytojas nuomojo butą Nante, Siufreno gatvėje Nr. 1, o jo sūnus mokėsi licėjuje. Tada Žiulis Vernas rašė: „Mišeliui negaliu nieko prikišti, tik kad išlaidus ir nežino pinigų vertės. Net sunku tuo patikėti. Bet kitu atžvilgiu matyti tam tikras pagerėjimas." Tačiau sūnaus pažintys buvo tiesiog nepakenčiamos, jis brido į skolas. Laisvė, kurios Mišelis reikalavo arba kuria naudojosi, jam nėjo į gera — dėl menkiausios tėvų pastabos jis protestuodavo ir būdavo su jais įžūlus.

Ecelis mėgino sudrausti jaunuolį,— tokius vaikinus jis labai gerai pažinojo: jie nepaiso jokios logikos, tik savo pačių, ir jiems nėra jokio įstatymo, vien jų pačių įgeidžių įstatymas. Tai jaunuoliško originalumo krizė su sunkiai auklėjamos, impulsyvios būtybės požymiais, neurozė, kuri, šiaip ar taip, su-

augusiam žmogui — didelis keblumas; tai nemalonus gyvenimo etapas, kuris neturi rytdienos ir paaiškinamas tuo, kad sūnus bando pasirodyti prieš tėvą, juo labiau kad tas tėvas ypač garsus. Šiandien mes galime šitaip manyti, bet 1875 metais tėvai negalėjo taip aiškinti šio nemalonaus gyvenimo etapo.

„Žavus Jūsų laiškas mane labai sujaudino, bet Mišelis tikriausiai nieko nesupras,— rašė nelaimingasis tėvas Eceliui.— Jį apėmusi baisi puikybė. Jis nieko negerbia, ką reikia gerbti, ir kurčias visoms pastaboms. Aš drauge su visa šeima labai energingai jį griebsiu. O jeigu jis nenorės paklusti, bus išvežtas keletui metų. Jis nežino, kas jo laukia, bet sužinos, jei reikės. Jeigu namiškiai, dėdės, pusbroliai — visi jį šitaip čiups, jis gal pagaliau supras, kad reikia sumažinti savo pretenzijas. Neturiu jokios vilties, nes šiame keturiolikmetyje paauglyje, kuriam galima duoti dvidešimt penkerius metus, įžiūriu priešlaikinį ištvirkimą. Aš atliksiu savo pareigą kaip reikiant."

Tėvai buvo išsigandę ir netekę kantrybės. Juridinė ir administracinė valdžia negalėjo nieko daugiau pasiūlyti nebežinančiam ką daryti tėvui, tik paskutinę priemonę — įkalinti sūnų remiantis „tėvo baudimo teise", prieš išsiunčiant jį į užjūrį. Įsakymas buvo pasirašytas, ir Mišelis nuvestas į miesto kalėjimą. Tenai jis galėjo pamąstyti, o jo tėvas tuo metu vedė derybas su kapitonu, kurio laivas turėjo plaukti į Indiją. Žinią, kad jis išsiunčiamas į Indiją, Mišelis sutiko labai palankiai. Tokia bausmė jį nudžiugino. Jis paprašė tik vieno dalyko — kad jam būtų atsiųsti tėvo kūriniai!

Tėvas, žinoma, buvo nelaimingesnis už jį. Jam neužteko drąsos lydėti sūnų į Bordo ir žiūrėti, kaip jis išvyksta. Tai buvo pavesta jo dėdei Poliui. Laivas išplaukė vasario 4 dieną. „Kas bus?— galvojo tėvas.— Aš nežinau, bet gydytojai vienbalsiai tvirtina, kad berniuką ištikusi krizė ir jis negali atsakyti už savo poelgius. Ar jūra jį atves į protą?" Bausmė nebuvo labai griežta: Mišelis buvo paimtas į laivą kaip locmano mokinys ir valgė prie stalo drauge su kapitonu; taigi ši kelionė buvo lyg ir turistinė. Balandžio 26 dieną laivas atplaukė į Moriso salą; greitai pasklido gandas, kad laive yra garsiojo rašytojo sūnus. Tą patį vakarą, norėdamas jį pagerbti, plantatorius surengė banketą dviem šimtams žmonių ir padarė jam meškos paslaugą. Šį faktą papasakojo ponas de Rovilis, pacitavo ponia de la

Fiuji. Na, o aš galiu pasakyti, kad mano tėvas mielai prisimindavo šią nuostabią sustojimo vietą.

Pagaliau laivas priplaukė prie Indijos kranto. Vietiniai gyventojai nustebo, pamatę, kad kepinant saulei, iš laivo išlipo jaunuolis su redingotu ir cilindru! Tai prisiminęs, jis juokdavosi ir praėjus keturiasdešimčiai metų. Mišelis elgėsi kaip būdinga paaugliams — dėjosi, kad ši kelionė jam nesuteikė jokio malonumo; jis neatsispyrė pagundai sužadinti sau gailestį ir taip užduoti širdį tėvui. 1878 metų lapkričio 28 dieną pasiuntė jam iš Kalkutos laišką, kuris davė progą atsirevanšuoti.

Mes dėkingi kantriajam Šarliui Noeliui Martenui, kuris, smalsumo vedamas, Nacionalinėje bibliotekoje patyrinėjo pagrindinį dar nesuklasifikuotą Ecelio fondą,— iš ten paimtas Žiulio Verno fondas ir šis laiškas.

„Kalkuta, 1879 m. lapkričio 28 d.

Šiandien parašysiu tik keletą eilučių; pradėjau jums šį laišką kaip ir kitus, bet dėl nesėkmingų permainų kelionės maršrute brūkštelėsiu tik keletą žodžių.

Kaip tau rašiau ankstesniuose laiškuose, buvo pranešta, kad laivas plauks į Havrą ir Bordo. Bet vakar per pietus kapitonas mums pareiškė, jog viskas baigta, jog nereikia apie tai nė galvoti. Nusivylimas buvo juo didesnis, kad turėta daug vilčių ir kad žinia buvo paskelbta kuo oficialiausiai. Labai liūdna, kad esu išvežtas prieš savo valią toli nuo namų, gimtosios šalies, nuo visko, ką myliu, ir niekas nieko negali padėti. Tačiau šitaip atsitiko per mano kaltę, ir todėl negaliu skųstis. Bet argi tai ne baisi minties, jausmų, žodžiu, smegenų ir širdies tironija — tironija visko, kas yra šventa mąstančioje būtybėje? Šitą tironiją turiu kęsti neprieštaraudamas, nes ji pagal nuopelnus *(Mišelis Vernas iš pradžių buvo parašęs „ne pagal nuopelnus", bet nubraukė „ne").* Tačiau jeigu ja nusikratysiu, mokėsiu įrodyti, kad aš pasieksiu materialinę laisvę, kad esu vertas moralinės laisvės.

Iš tikrųjų, na, sakyk, ką naudinga čia galiu padaryti savo protui? Jį šviesti? Formuoti? Ne! Vystyti „stebėdamas didžius darbus"? Ši frazė man visada atrodydavo kaip vienas iš tauškalų, kuriuos rašytojai įkiša į gražius dalykus, vaizduojamus jų knygose. Tai, mano nuomone, kaip šarlatanų būgnas. Daug

triukšmo, mažai prasmės. Niekad netikėjau susijaudinimu, kurį žmogus patiria plaukdamas jūra, ta „prarajos baime", „tą nerimą keliančia begalybe". Aš neklydau! Visa tai tik frazės! Tu žinai, kad visada vijau šias mintis tolyn, net per daug toli, ir kad gražus gamtovaizdis manęs nė kiek nejaudina. Prisipažįstu, taip neturėtų būti, bet aš visiškai nesu menininkas. Tačiau suprantu, kad graži lyguma, vienišos uolos, aukšti kalnai mums kažką daro, bet nė trupučio nejaudina — tai atrodo gražu, ir tiek. Jau dešimt mėnesių plaukiu, ir niekad man neatėjo į galvą, kad jūra graži. Kai ji rami, man kelia nuobodulį, nes lėtai varomės pirmyn, kai šėlsta, kelia baimę; vanduo ir vanduo aplinkui — kokia monotonija! Tačiau jūs pasakytumėte, kad didieji poetai tik žiūrėdami į ją patirdavo didžiausią įkvėpimą... Žinoma, ne! Visa, kas vadinama grožiu, krinta į akis, bet nepasiekia širdies, o juk iš širdies išplaukia poezija! Ar Miuse ieškojo laukinio slėnio gilumoje baisaus sielvarto, kurį išreiškė savo eilėraščiuose ir apsakymuose? Nemanau. Tik rausdamasis savo širdyje rado tokių gražių žodžių ir išmoko aprašyti kito žmogaus skausmą: kai poetas kalba apie savo pasivaikščiojimus miškuose su ponia Pjerson — nesvarbu, ar tai tiesa, ar ne,— kaip manai, ar nebūtų galėjęs taip pat gerai pasakyti, jeigu tai būtų įvykę siauriausioje Paryžiaus gatvėje? Grožis, grožis — lengva pasakyti, tačiau kas yra gražu ir kas bjauru? Jei man patinka laikyti bjauru, kas kitam atrodo nuostabu, ką man atsakysite? Tai pagrįsta tik plačiai paplitusia, bet ne visuotine nuomone, tai bendra, o ne absoliutu. Tačiau aš nuėjau per toli, grįžkime prie to, kas svarbiausia. Mano proto, beje, nereikia čia auklėti nei vystyti, jo net per daug septyniolikmečiui. Reikia tik šviestis, ir aš tave nuoširdžiai klausiu, ar tai galima daryti čia.

Na, o mano jausmams to reikia, bet tik tam tikra prasme. Mano širdį veikia visokie įspūdžiai, tačiau aš turėjau šiek tiek suformuoti vaizduotę, kuri kartais neleidžia jūsų mylėti. Šis tikslas pasiektas, bet nejaugi manai, kad tai man pavyko manevruojant arba plaunant denį? Buvo laiko pagalvoti, dešimt mėnesių praėjo, štai kaip yra!

Tačiau žinokite — čia joks priekaištas. Ši kelionė buvo naudinga, kaip jums sakiau, laikas bėgo, aš dėl nieko nesijaudinau, tik to betrūko! Aš net tavęs neprašau mane parsikviesti,— nors visiškai nemanau, jog reikia gydyti sveiką žmogų,— visų

pirma, todėl, kad tu sielosiesi, antra,— kad nesutiksi. Be to, galiu labai apsirikti, gal liga nepraeis! Gal beprotyje dar tebetūno kipšas! Bijau viena — kad pradėsiu *spyriotis*. Ligi šiolei taip nebuvo, aš nieko tokio net nenumatau, bet kas gali žinoti, kaip bus ateityje? Tikėkimės, kad taip neatsitiks, ir žinokite, jog aš jus vis tiek myliu.

Mišelis Žiulis Vernas

Tūkstantį kartų bučiuoju mamytę, parašyk visas naujienas. Kiekvieną sekmadienį iš Brindizio vyksta kurjeris. Naudokis proga. Tau tik reikia kiekvieną pirmadienį išsiųsti laišką su šiuo užrašu: *Via Brindisi* ir *Bombay*, ir aš gausiu žinią iš tavęs.

Linkėjimai seserims, svainiams, Nantui, Amjenui, visiems.

Labai dėkoju kapitonui.

Myliu ir bučiuoju jus abu."

Ar šis laiškas, perduotas Eceliui ir jo išsaugotas, yra tas pats, apie kurį Žiulis Vernas užsimena rašydamas draugui: „Aš gavau baisiausią laišką, kokį tėvas gali gauti"? Šarlio Noelio Marteno nuomone, tikriausiai tas pats; šiuo atveju, atrodo, tėvas truputį per smarkiai sureagavo. Bendros pastabos apie literatūrą — ypač apie jo,— be abejo, buvo užgaulios, bet jos galėjo įskaudinti tėvą vien profesiniu požiūriu, o šiaip — tik sukelti šypseną; jos buvo ginčytinos ir negalėjo būti laikomos baisiomis. Tėvas turbūt pasipiktino dėl kitos priežasties. Mano nuomone, tik šio laiško pabaiga jį labai sujaudino, ir tam buvo pagrindo. Mišelis rašė, kad jo proto nereikia auklėti nei vystyti, kad jo net per daug septyniolikmečiui ir kad reikia tik šviestis.

Pirmuoju klausimu tėvas buvo tokios pat nuomonės kaip sūnus — taip sakė Eceliui; antruoju — matyt, abejojo. Šis priekaištas liudijo, kad šiuo atveju jis pažeidžiamas. Jis nesuprato sūnaus, kuris buvo įžvalgesnis už jį; šitas laiškas Žiuliui Vernui buvo „baisus", nes parodė, jog jis neatliko savo pareigos.

Tėvas, regis, labai kentėjo, kai pamatęs, kad Mišelis išklydo iš kelio, panaudojo prievartą, norėdamas pakeisti sūnaus charakterį. Mišelio laiškas, be abejonės, jam atrodė baisus todėl, kad iš jo suprato, jog jis nesidomėjo šio jaunuolio auklėjimu, rūpinosi tik jo sveikata. Jis pasikliovė kitų auklėjimu, darbu, kurį sūnui parūpino, jį laikydamas atokiai nuo savęs.

Vėliau, daug vėliau, kai tėvas pradėjo su Mišeliu bendrauti, tas bendravimas jam buvo naudingas, nes atskleidė lobius sūnaus proto, tokio artimo jo paties protui.

Po šiuo laišku Onorinos ranka parašyta:

„Štai Mišelio laiškas. Vargšas vaikas labai nusivylęs — negalėjo sugrįžti. Parašyk jam, tegu nesikremta; bijau, kad jis leis pasireikšti savo charakteriui.

Mano sveikata gerėja, bet manau, kad visai pasveiksiu tik po kalėdų.

Sudie. Bučiuoju ir myliu.

O. Vern"

Šis tekstas, liudijantis, kad sutuoktinių santykiai buvo švelnūs, rodo, jog tėvo ir motinos požiūris į sūnų skiriasi: Onorina galvoja tik apie „vargšo vaiko" charakterio pakrikimą ir norėtų jį veikti švelnumu, o tėvas piktinasi.

Savaime suprantama, kad vien tik jūra gali nuramdyti Žiulio Verno kančias, kurias jam sukelia tas nelaimingas Mišelis. Be didelio entuziazmo jis leisis „Sen Mišeliu III" į kelionę Viduržemio jūra drauge su broliu, jaunesniuoju jo sūnumi Morisu, Rauliu Diuvaliu ir Žiuliu Eceliu sūnumi.

Jaunojo locmano kelionė truko ne keletą metų, kaip jam buvo grasinta, o tik aštuoniolika mėnesių. Jis grįžo 1879 metų liepos mėnesį, ir spalį visa šeima susirinko Amjene.

„Mišelio reikalai nekokie, ir nors mokytojas sakė, kad jis galės laikyti bakalauro egzaminus balandžio mėnesį, jis daugiau nedirba,— rašo tėvas.— Išlaidumas, beprasmiškos skolos, siaubingos teorijos, troškimas gauti pinigų bet kokiu būdu, grasinimai ir t. t.— viskas, viskas atsinaujino. Tas nelaimingasis toks ciniškas, kad net sunku patikėti... Tai baisus, šiek tiek pamišęs sugedėlis... Kol turiu darbą, viską galiu iškęsti, bet jeigu jo neturėsiu, reikės kažką daryti — o ką? Išvaryti nelaimingąjį iš namų? Žinoma. Taigi septyniolikos su puse metų jis atsidurs Paryžiuje, paliktas savo paties valiai... Ateitis žada baisių rūpesčių — jeigu jį išvarysiu, niekad jo nepamatysiu... Ak mielas Eceli, aš labai nelaimingas. Kad tik kuo greičiau viskas baigtųsi! O ką Jūs darytumėte mano vietoje? Jį išvaryti ir daugiau jo nepamatyti! Tačiau kitos išeities nėra. Sunku įsivaizduoti, kaip aš kenčiu!"

Baisusis ir žavusis Mišelis, kaip rašo viena Nanto gyventoja, griežtai atsisako toliau dirbti, tik linksminasi ir, aišku, brenda į skolas. Tėvas padaro klaidą nusprendęs į viską numoti ranka: po audringų scenų išvaro sūnų iš namų. Tačiau Mišelis nenueina toli: jis gyvena mieste. „Tai jaunas pamišėlis,— pareiškia gydytojai,— jo elgesio negalima paaiškinti vien ištvirkimu. Tokius žmones, kaip žinoma, sunku suvaldyti." Generalinis prokuroras, meras ir vyriausiasis komisaras pažada nenuleisti nuo jo akių ir, jeigu pasitaikys proga, imtis tam tikrų priemonių. Tačiau ši valdžios mobilizacija nereikalinga. Progos nepasitaiko, nes „jaunas pamišėlis" pažeidinėja tik moralės normas, o ne įstatymą.

Mišelio poelgiai nebuvo nedori, bet jis susikompromitavo ateitį visiškai kitokiomis fantazijomis. Jūs tikriausiai numanote, kad ne be priežasties Mišelis pasiliko Amjene ir neišvažiavo į Paryžių: jis buvo įsimylėjęs Municipalinio teatro artistę Diugazon. Rašytojas informuoja Ecelį apie Mišelio planus: „Vakar mačiausi su Mišeliu vyriausiojo komisaro akivaizdoje. Dėl Diugazon jis pridarė naujų skolų ir prašo, kad jam būtų suteiktas juridinis veiksnumas — matyt, nori ją vesti, be to, praneša, kad ketinąs išvažiuoti su ja, kai tik baigsis gastrolės."

Tiesą sakant, daininininkė buvo žavinga mergina, verta tapti žavinga moterimi, ir Mišelis, užmiršęs savo nepastovumą, pasiryžo ją vesti. Tėvas tam priešinosi, manydamas, kad čia tik laikinas potraukis — apie tai byloja jo laiškas Eceliui:

„Aš tik pasakiau, kad kai susiras tarnybą ir taps pilnametis, tada pamatysiu, ką daryti. Po kiek laiko šią kvailystę pakeis kita. Tačiau šiuo metu viena aišku: tas nelaimingasis beprotiškai įsimylėjęs ir šio mėnesio pabaigoje, kai Diugazon važiuos su trupe, jis seks paskui ją. Tam užkirsti kelią gali vien kalėjimas. Bet aš jau buvau griebęsis šios priemonės, ir ji tik pablogino padėtį."

Kalėjimas! Tokia bausmė per griežta įsimylėjusiam sūnui! Tai tik rodo, kaip tėvas buvo sutrikęs.

Rezultato nereikėjo ilgai laukti, ir netrukus Ecelis gavo laišką iš draugo, kurį nuraminti jam buvo nelengva:

„Prieš savaitę Mišelis pagrobė merginą ir išvažiavo iš Amjeno; dabar jie — Havre, kur ji vaidina. Nemanau, kad šiuo metu, kai ji yra Mišelio meilužė, jis iš tikrųjų ją ves Anglijoje, nors Amjene padavė užsakus. Skolos ir pretenzijos iš visų pu-

sių, nežinau, nė ko griebtis. Jis pateks į beprotnamį, patyręs skurdą ir gėdą."

Priekaištai nepadarė jokio įspūdžio sūnui; jis užsispyrė ir įteisino tai, kas, galimas daiktas, buvo tik ryšys. Kita vertus, tėvo priekaištai turėjo blogų pasekmių — paskatino Mišelį nutolti nuo moters, dėl kurios jis jų susilaukė, ir laikyti savo santuoką netvirta.

Toks šeimos tėvo elgesys — jam atrodė būtina taip elgtis — buvo nelogiškas. Jis paprašė Ecelį siųsti kiekvieną mėnesį sūnui, į kurį laidė žaibus, tūkstantį frankų. Tais laikais tokia suma buvo nemaži pinigai. Matyt, jis manė, kad šitaip sūnų išgelbės nuo neapgalvotų skolų,— tai buvo dažnai pasitaikanti klaida. Žiuliui Vernui net į galvą neatėjo, kad paskatins sūnaus įgeidžius ir kad Mišelis, gyvendamas pertekliuje, nepažins gyvenimo tikrovės.

Vėliau jaunuolius sutinkame Nime; kaip galima numanyti, nors jaunoji moteris ir labai stengėsi, jai nepasisekė pripratinti šio jauno buržua prie bohemos gyvenimo, kuris buvo nuolatos keliaujančių dainininkų lemtis; be to, sunkus jo charakteris, matyt, padarė savo — juodu ėmė bartis. Tuo metu, kai ji dainuodavo vokalizes, lengvabūdis jos vyras jodinėdavo ieškodamas naujos aukos.

Jis atkreipė dėmesį į jauną pianistę, kuri, laukdama, kol pasitaikys galimybė patobulinti savo meistriškumą pas kokį Paryžiaus dėstytoją, sunkiai maitino nusigyvenusią šeimą. Ši šešiolikametė mergina iš karto pastebėjo elegantišką raitelį, kuris nuolatos jodinėjo pro jos langą. Netrukus juodu ėmė kalbėtis, ir vienas dievas težino, ką Mišelis jai pripasakojo su jam būdingu užsidegimu! Jis sužavėjo ir ją, ir jos motiną, kuri, beje, buvo santūroka.

1883 metais Mišelis pagrobė merginą romantiškiausiu būdu. Nelaimingoji per vėlai sužinojo, kad jis jau vedęs. Jos motina, kone pakvaišusi, išsivijo pagrobėją ir vieną gražią dieną atsidūrė pas Žiulį Verną, kuris, kaip paprastai būna tokiais atvejais, ją sutiko labai nemaloniai.

Įdomiausia, kad jis jau buvo priėmęs į savo namus Diugazon, kurios anksčiau visai nevertino; jis pamatė, jog ši jauna moteris puikiai išauklėta ir turi daug gerų savybių. „Ją čia visi myli",— rašo jis Eceliui. Kaip jis anksčiau to nepastebėjęs! Jei tada būtų nesipriešinęs šioms vedyboms, gal viskas kitaip būtų

pakrypę ir ši santuoka būtų buvusi patvari. Per neatsargumą Žiulis Vernas pateko į aklavietę.

Mišelis vėl ketina vesti ir elgiasi taip, lyg viskas būtų savaime suprantama. Jis turi du vaikus, kurie gimė su vienuolikos mėnesių pertrauka, ir tvirtina, kad nori turėti visą tuziną! Jų senelis apimtas nevilties ir remia paliktą žmoną, rūpindamasis, kad ir ji gautų išlaikymą. Laimė, jaunoji artistė buvo daug išmintingesnė ir parodė kilniaširdiškumą. Sužinojusi, kad jos varžovė dar naivesnė negu ji pati, Diugazon buvo sujaudinta šios merginos padėties; ji viską suprato ir pasišalino, sutikusi skirtis. Taigi Mišelis galėjo vesti Žaną. Naujoji žmona pasimokė iš to, kas jai buvo nutikę. Nuovoki, gebanti logiškai mąstyti, nuo šiolei ji ketina visas problemas spręsti remdamasi protu.

Apsigyvenęs Paryžiuje, Mišelis ėmė lankytis kavinėje „Juodoji katė"; jo žmona manė, kad naudinga tenai vaikščioti, bet nenorėjo, kad prisidengęs literatūra, vyras, kurio silpnybę jau žinojo, pasiduotų lengvabūdiškumui. Ji sekė Mišelį, davinėjo jam patarimų ir vadovavo. Ir Mišelis, vengęs darbo, ėmė mokytis; jis pasirodė esąs protingas žmogus, turintis puikią atmintį ir gerą nuovoką, o tai labai svarbu. Mišelis buvo smalsus, domėjosi viskuo. Jo žmona buvo muzikė, ir jis pradėjo mokytis harmonijos, net parašė operą, kurią, nors ir kokia buvo bloga, galėjo sugroti orkestras! Pamažu Žana jį nuramdė, nepabūgusi jo pykčio, kuris anksčiau taip dažnai prasiverždavo. Jis turėjo namų židinį; jo vaikai buvo auklėjami gerai. Žiulis Vernas atsikvėpė, laimindamas tą, kuri paėmė savo globon nesuvaldomą jo sūnų ir suvaldė.

Šeimos santykiai įėjo į normalias vėžes. Žiulis Vernas greitai suprato, kad šią marčią jam atsiuntė pati apvaizda. Kai gimė trečias vaikas, jų ryšiai buvo tokie glaudūs, kad rašytojas su Onorina išvyko į Bretanę, į Furberi, kur Mišelis buvo išsinuomojęs vasarai namą. Žiuliui Vernui buvo taip gera, kad iš pradžių ketinęs praleisti ten tik savaitę, išbuvo visą mėnesį; šeimos vienybė buvo susigrąžinta.

Apie 1885 metus Mišelis pradėjo dirbti pramonėje; tėvą nustebino jo energija. Tačiau, deja, jis nieko nenusimanė šioje srityje, patyrė nuostolių, kurie šeimai atsiėjo 30 000 frankų. Paskui mėgino jėgas žurnalistikoje ir literatūroje.

Jo tėvas ir Ecelis su džiaugsmu padarė išvadą, kad jam netrūksta talento, ir su liūdesiu — kad jis nepastovus.

Vis dėlto keletą metų Mišelis dirbo kalnakasyboje ir šioje srityje įgijo didelį kompetentingumą. Jis žvalgė naudingųjų iškasenų telkinius Rusijoje, Sibire ir Rumunijoje. Paskui, padirbėjęs 1900 metų parodos administracijoje, grįžo į pramonę ir vadovavo popieriaus manufaktūrai. Vėliau dirbo banke, bet po vieno incidento iš jo išėjo, atsisakęs laiduoti neteisėtus sandėrius.

Pirmaisiais metais po tėvo mirties Mišelis išbandė jėgas kinematografijoje, pastatė filmus „Penki šimtai milijonų begumos", „Žanas Morena", „Pietų žvaigždė" ir „Juodoji Indija". Tai buvo didvyriška kinematografo epocha, bet jau tada reikėjo daug pinigų, o jis jų neturėjo.

Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais Mišelis atsidėjo dar neišleistų tėvo kūrinių publikavimui; jis mirė 1925 metais. Mišelis buvo labai teisingas, o tai svarbiausia. Nepaprastai išsilavinęs, lakios vaizduotės, galėjo dirbti daugelyje sričių. Greitai pasiduodavo kilnioms idėjoms ir buvo vienas iš pirmųjų dreifusininkų. Jis buvo 1900 metų žmogus — mėgo išlaidauti. Mano motina, tvirtai laikydama vadžias rankose, jį suvaldė ir privertė nueiti kelią, kurį buvo pradėjęs nelemtu laiku.

1875—1886 metais Žiulis Vernas negalėjo įspėti, kaip viskas pakryps, ir baisiai kentėjo dėl chaotiško sūnaus gyvenimo, nors, kaip matėme, buvo linkęs šiek tiek dramatizuoti jo paklydimus. Rašytojas prarado šaltakraujiškumą,— tai liudija, kad jis buvo jausmingas, o svarbiausia — parodo didelio jo sielvarto priežastį.

D'Okanjas teisingai rašė, kad jis žinojęs šio sielvarto šaltinius — tai buvo jo sūnus ir sūnėnas. Apie sūnėną kalbėsime vėliau.

Žiulis Vernas manė, kad tik dvi priemonės padeda įveikti sielvartą ir rūpesčius, kūno ir dvasios ligas,— jūra ir darbas. Jis neklydo: įprastinius rūpesčius užmirštame, kai burė mus nuneša į neaprėpiamas vandens platybes; darbas siekiant tikslo mus izoliuoja ir apsaugo nuo nusivylimų.

Žiulį Verną taip sukrėtė įvykiai, kurių reikšmę jis perdėjo, kad jam norėjosi išnykti kosmose, kur nėra vietos mūsų rūpesčiams. Kas atsitiktų, jei būtų galima pakelti inkarą, jei įvykus kokiai nors stichinei nelaimei, atitrūktų dalelė žemės, kurioje

nuolatos sielvartaujame, ir mes drauge su ja nulėktume į žvaigždėtą erdvę?

Rašytojas nuolat prisimena savo pusbrolį Žoržą Alotą de la Fiuji, kuris taip pat trokšta kur nors pabėgti, bet turi gyventi tolimame Alžyre taip neįdomiai, lyg sėdėtų metropolijoje. Šio Alžyre esančio kapitono paveikslas jo vaizduotėje susilieja su mintimi apie pabėgimą į tarpplanetinę erdvę...

XXXII SKYRIUS

IŠ SAULĖS PASAULIO Į ŠKOTIJOS ŠACHTAS

Ektoras Servadakas nunešamas ant žemės dalelės, atitrūkusios nuo mūsų planetos, ir yra drauge su Šailoku, dėl kurio Žiulis Vernas buvo apkaltintas antisemitizmu. O kaip iš tikrųjų? „Juodoji Indija", keistas ir poetiškas romanas, kurio veiksmas vyksta Škotijos šachtų gilumoje (1877)

Keletas štrichų — ir štai pusbrolis Žoržas paverstas Ektoru Servadaku, patekusiu į Saulės sistemą su keliais hektarais Mostaganemo teritorijos ir dalimi Viduržemio jūros.

Tame asteroide yra rusų, ispanų, italų mergaitė ir ... keli anglai karininkai iš Gibraltaro. Šioje naujoje mažoje planetoje visi gražiai sugyvena, tik anglai nenori sutarti su kitais žmonėmis; jie kabinasi į Gibraltaro uolų nuolaužas, laukdami instrukcijų iš admiraliteto! Mirštantis mokslininkas papasakoja Servadakui, kad žvaigždė, kuria jie skrenda, iš tiesų yra kometa: jai susidūrus su Žemės rutuliu, nuo jo atsiskyrė nedidelė atplaiša.

Šis pasakojimas yra dingstis duoti mažą kosmografijos pamoką. Galimų susidūrimų su kitomis planetomis grėsmė kelia skaitytojui baimę, ir jis domisi Saulės sistemos mechanika, jeigu ji jam nežinoma. Trys juokingi personažai — anglas, mokslininkas ir palūkininkas — suteikia pasakojimui nuotaikingumo.

Anglas pavaizduotas kupinas puikybės, paniekos viskam, kas ne angliška. Šis jausmas tam tikra prasme jį daro aklą; Gibraltaro karininkai nepaiso netvirtos savo padėties. Atkaklios pastangos atsiriboti nuo kitų žmonių įstums juos į pražūtį — su-

skilus kometai, jie dings beribėje erdvėje. Nors ir kokia nedidelė, strėlė vis dėlto paleista.

Palmirenas Rozetas — astronomas, panašus į astronomą iš pasakėčios. Jam neegzistuoja aplinkybės; jo puikybė begalinė; kometa, kurią jis atrado, jam priklauso. Jis apsvaigęs nuo savo mokslo; jo mokslas realus. Jis viską apskaičiavo, ir neišvengiamas kometos susidūrimas su Žeme jį sužavėjo! Servadakas per stebuklą jį išgelbėja, bet jis lieka toks pat nepakenčiamas. Šis mokslininkas — fantazuotojas; Palmirenas Rozetas simpatingas, nes jis mokslininkas, įsigilinęs į savo teorinius ieškojimus,— Amperas ir daugelis kitų yra to pavyzdžiai.

Na, o palūkininką, kuris, vaikydamasis naudos, elgiasi absurdiškai ir bjauriai, Žiulis Vernas paėmė iš Šekspyro — Šailoko paveikslą. Kadangi palūkininkas pagal tradiciją yra žydas ir kadangi literatūra iš dalies už tai atsako, reikėtų giežti apmaudą ant anglų autoriaus. Vyriausiasis Paryžiaus rabinas vis dėlto papriekaištavo Eceliui, apgailestaudamas, kad autorius šitaip padrąsino antisemitų sąjūdį. Aš puikiai suprantu, kodėl jis taip sureagavo, nes skaitydamas knygą, pajutau tą pat.

Iš tikrųjų jau „Martine Pase" Samiuelis nesimpatingas, ir duenja, lydinti Sarą, yra „sena žydė, kurios veide matyti šykštumas ir godumas".

Tačiau nemanau, kad Žiulis Vernas buvo antisemitas. Jo kūriniuose yra kitų bjaurių personažų, tarp jų ir nesąžiningų finansininkų, kurie visai ne žydai. Sila Torontalis — baisus katalikas; jaunystės laikų pjesėje „Dienos laimingieji" šykštus finansininkas — ne Jobo palikuonis; šykštuolis Patersonas, kuris „Nuskendusio „Džonatano" žmonėse" pelnosi iš savo bendrakeleivių skurdo, yra airių valstietis, nors rašytojas airiams jautė simpatiją. Pagaliau neužmirškime, kad „Pietų žvaigždėje" pavaizduotas aukštos moralės žydas juvelyras.

Romaną apie kelionę į Saulės pasaulį „Ektorą Servadaką", pasirodžiusį 1874 metais, rašytojas laikė „dar fantastiškesniu negu „Iš Žemės į Mėnulį". „Čia daug ir fantazijos, ir rimto mokslo",— rašė jis Eceliui. Nors šis romanas ne iš geriausių Žiulio Verno kūrinių, jį rašyti jam buvo malonu. Romano pagrindinė mintis per daug netikroviška, ir skaitytojas iš pat pradžių suvokia, kad tai tik apgaulingas sapnas, apie kurį nedviprasmiškai kalbama knygos pabaigoje.

Tais pat metais skaitytojai, vos atsitokėję nuo Saulės pasaulio spindesio, nusileido į tamsius „Juodosios Indijos" požemius. Pasijuokę iš Ninos ir Pablo meilės nuotykių, iš auksinio telūro kometos, jie su baime seks Nelės ir Hario dramatišką meilę Škotijoje, Eberfoilio akmens anglies kasykloje.

Kasyklos meistras Saimonas Fordas su šeima įsikūrė senoje, apleistoje Eberfoilio šachtoje, nenorėdamas skirtis su „senąja žindyve" dėl to, kad jos pienas pasibaigė. Jis čia gyvena jau dešimt metų. Kartą pasikviečia inžinierių Džeimsą Starą ir praneša, kad štreke, iš kur buvo išimtas paskutinis gabaliukas anglies, aptikęs kasyklos dujų ir todėl manąs, jog tenai yra ir akmens anglies gysla.

Inžinierius drauge su šachtininko šeima nueina patikrinti šio fakto. Iš pradžių juos apima nusivylimas — pro sienos plyšius neprasiskverbia nė viena molekulė dujų: juos užglaistė kažkoks žmogus, atėjęs į šachtą. Nusigavę į štreko galą, jie kirstuku ir dinamitu prasiskina kelią, ir Haris Fordas, meistro sūnus, nuveda savo bendrakeleivius į kažkokią ertmę, sakytum į garsiąją Mamoto olą Kentukyje. Tarp smiltainio ir skalūno klodų mūsų požemių tyrinėtojai atranda puikias anglies gyslas.

Kai jie eina atgal, tartum suplasnojus nematomiems sparnams, Hariui iš rankų iškrinta lempa ir sudūžta. Tamsoje Haris Fordas apgraibomis žengia pirmas štreku; pagaliau jis pastebi, kad anga, išsprogdinta sienoje dinamitu, užtaisyta; taip mūsų tyrinėtojai pasidaro naujojo Eberfoilio kaliniais. Vedami kažkokios dvasios žiburėlio — mat esame Škotijoje, legendų šalyje,— gelbėtojai randa tyrinėtojus leisgyvius; jie išgyveno tik todėl, kad ta pati geroji dvasia jiems davė truputį maisto.

Naujoji akmens anglies kasykla jau eksploatuojama, darbas eina sėkmingai, nors daug nelaimingų atsitikimų liudija, kad šachtos piktoji dvasia visaip kenkia.

Haris atkakliai ieško paslaptingųjų būtybių, apsigyvenusių naujajame Eberfoilyje. Nugalėjęs baisią pelėdą, išgelbėja merginą, niekad nemačiusią dienos šviesos,— ją senelis laikė požeminėje oloje. Puslapiai, kuriuose pasakojama apie žaviosios Nelės perauklėjimą, kupini švelnumo ir baigiasi nuostabiu aprašymu pirmojo saulėtekio, kurį jai lemta išvysti,— tai naujo gimimo simbolis. Po merginos prisikėlimo tuoj pat eina šių būtybių meilės prisipažinimas.

Šis prisipažinimas — katastrofos ženklas: Ketrinos ežero, esan-

čio po anglies šachtos skliautu, vanduo ima plūsti pro plyšį į naująjį Eberfoilį.

Nepaaiškinami nelaimingi atsitikimai padažnėja, kai pasklinda žinia apie Nelės ir Hario vestuves. Savaitė prieš jungtuves grasinamas laiškas, pasirašytas Silfakso, padeda atskleisti piktosios dvasios paslaptį: tai ne antgamtinė būtybė, o atgailaujantis senis — žmogus, kuris dar prieš išrandant Deivio lempą, turėjo sukėlinėti dalinius kasyklos dujų sprogimus. Ilgai dirbęs šį pavojingą darbą, Silfaksas išprotėjo — jis ėmė visiems kliudyti įsigauti į šią apleistą šachtą; drauge su savo anūke, maža našlaite, pasislėpė šachtos gilumoje.

Per Hario ir Nelės jungtuves staiga nugriuvo uola, sudaranti skliautą viršum požeminio ežero, ir visi pamatė Silfaksą; jis stovėjo luote su Deivio lempa rankoje ir šaukė: „Dujos! Bėda visiems!" Veltui mėginęs susprogdinti lengvas kasyklos dujas, susitelkusias po skliautu, pamišėlis iššoko iš luoto ir nuskendo.

Savaime aišku, šioje dramatiškoje istorijoje rašytojas norėjo papasakoti mums apie šachtų eksploataciją, bet iš pradžių pats su jomis susipažino, nuvykęs į Anzeno kasyklas. Jo pirminis sumanymas turėjo didesnį užmojį,— apie tai liudija devintas skyrius, kuris baigiasi žodžiais:

„Šiame požemyje, nors jis visai netiko augalams auginti, galėjo tilpti visi gyventojai. Ir kas žino, ar neturtingoji Jungtinės karalystės klasė neras kada nors prieglobsčio Eberfoilio šachtų gilumoje, kaip Niukaslio, Alojos ir Kardifo kasyklose, šioje pastovios temperatūros sferoje, kai anglies atsargos ten pasibaigs?"

Matyt, rašytoją iš pradžių domino požeminės Anglijos idėja, bet ji nepatiko Eceliui, o kai ši idėja „sužlugo, aš pradėjau čia nebesusigaudyti",— prisipažino autorius.

Leidėjui gal atrodė nepriimtinas požeminės Anglijos egzistavimas, ir Žiulis Vernas turėjo pasitenkinti ola. Negalima nepažymėti, kad po dvidešimties metų Velsas „Laiko mašinoje" sėkmingai pasinaudojo analogiška idėja.

Uola, iš už kurios pasirodė Silfaksas, matyt, buvo sugalvota Ecelio, bet rašytojas „ja pasinaudojo norėdamas pavaizduoti smarkų kasyklos dujų išsiveržimą"! Įdomu, kad šį teatrališką atgailautojo pasirodymą, sunkiai paaiškinamą ir nepaaiškintą, pakišo Ecelis, kuris Žiuliui Vernui priekaištavo, kad jis esąs dramaturgas!

„Juodoji Indija", parašyta 1877 metais, buvo išspausdinta tų pačių metų pabaigoje, o autorius tuo laiku „kūrė jos tęsinį". Galimas daiktas, dėl rūpesčių, kurių jam teikė sūnus, rašytojas buvo tokios pat nuomonės kaip Nelė — „tamsa irgi graži" — ir jam patiko Žemės gelmėse? Bet labiau įtikima, kad nuo tos akimirkos, kai Žiulis Vernas atsisakė požeminės Anglijos idėjos, šį romaną rašyti jį skatino meilė Škotijai ir jos legendoms, žavėjimasis Valteriu Skotu ir jo paties kelionių tenai prisiminimas. „Seno, aprūkusio" Edinburgo paveikslas negalėjo nesusilieti Žiulio Verno vaizduotėje su kasyklomis, tiekiančiomis anglį šio miesto pramonei, be to, folkloras, kurio jis buvo kupinas, negalėjo neįkvėpti rašytojo sukurti paslaptingą atmosferą knygoje, visai nepanašioje į anksčiau sumanytą. Čia reikia paminėti sapną, kurį Žiulis Vernas papasakojo motinai, kai ištekėjo Karolina. Galima sutikti su Marselio More nuomone, kad rašytojas šiose tamsiose gelmėse atvaizdavo savo „keistą sapną, kur mažojo Žiulio antrininkas galų gale veda Karolinos antrininkę", bet daug mažiau įtikima, kad šias jungtuves jis siejo su mintimi apie mirtį, nes apie meilės triumfą byloja auštanti diena, kurią pirmąkart pamatė Nelė. Nejaugi rašytojui buvo malonu sutuoktinius aprengti gedulo drabužiais? Neužmirškime, jog jie vilki gedulo drabužiais dėl to, kad žuvo Silfaksas, nors jis buvo vienintelė kliūtis jų kelyje į laimę. Daug reikšmingesnis man atrodo tas faktas, kad ši „meilės drama" vyksta „požeminio labirinto" tamsoje,— tai atspindi rašytojo pasąmonę. Nelė, „keista ir žavinga būtybė", tartum „nuostabus elfas",— personažas, kuris iš tikrųjų galėjo prisisapnuoti. Bet gal tai vėlei Karolina? Tačiau „jos antrininkė" nė kiek nepanaši į tą, kurią mylėjo būdamas dvidešimties metų; švelnioji Nelė neturi nieko bendra su šia gyvenimo džiaugsmu švytinčia mergaite iš Nanto. Gal su Karolinos paveikslu susiliejo kiti, ir taip buvo sukurtas paveikslas „merginos, kuri atrodė ne visai žmogiška būtybė"? Ar reikia daryti išvadą, kad tik tamsoje turime ieškoti meilės, apie kurią svajojame? „Tamsa irgi graži,— sako Nelė.— Kad tu žinotum, ką mato akys, pripratusios prie jos gelmės!" Turbūt taip galvojo Žiulis Vernas pasinerdamas į savo vienatvės tamsą Pikardijoje. Ar jis ten kada nors rado „nuostabų elfą"? Greičiausiai rado, nes „Karpatų pilis" yra neatskleista paslaptis. Mums reikia laukti 1892 metų, kad galėtume kelti šį klausimą.

Šiame romane Žiulis Vernas panaudojo dalį užrašų, kuriuos padarė per savo kelionę į Škotiją. Pakviestas Hario Fordo, inžinierius Staras išvyksta iš Edinburgo į Krombi Pointą „Velso princu"— taip vadinosi garlaivis, kuriuo 1859 metais Žiulis Vernas plaukė su Injaru, be to, ir oras buvo toks pat bjaurus. Kai Nelė pirmą kartą išeina iš kasyklos, kaip tik Edinburge, „Artūro sosto" viršūnėje, kur kažkada buvo užkopę abu draugai, ji pamato tekančią saulę, ir „jai po kojomis atsiveria Edinburgo panorama — nauji kvartalai ir t. t."; žodis po žodžio atkuriame sakinį iš „Kelionės į Škotiją". Lambre viešbutį, kažkada priglaudusį du turistus iš Paryžiaus, pasirinks ir „Juodosios Indijos" herojai prieš leisdamiesi į kelionę po ežerų šalį ir pakartodami Žiulio Verno ir Injaro maršrutą, tą patį, kurį mis Amelija, jų šeimininkų Edinburge duktė, jiems buvo išgyrusi. Kyla klausimas, ar tik ne prisiminimas šios žavingos merginos, paskatinusios juos leistis į kelionę 1859 metais, sudaro romano apie švelniąją Nelę pagrindą.

KETVIRTA DALIS

XXXIII SKYRIUS

GAIVAUS ORO GŪSIS

Jis atskrieja su „Penkiolikos metų kapitonu". Humoristinė fantazija „Vieno kino kančios Kinijoje"

1877 metų vasara, praleista Nante, Žiuliui Vernui sugrąžino jūrą, trumpam jį išvadavo nuo rūpesčių, kurių priežastis buvo sūnus: „Mišelis su mumis, mes labai džiaugiamės, yra didelių permainų... Kelionė į Nantą ir šeimos gyvenimas jį labai teigiamai paveikė." Rašytojas mielai plaukia su sūnumi „Sen Mišeliu" ir, žiūrėdamas į bangas, duoda valią vaizduotei. Jo sūnus, turintis ydų ir gerų savybių, palankiai susiklosčius aplinkybėms, galėtų tapti kitoks. Jis protingas ir ūmus, bet jam šiek tiek trūksta sveikos nuovokos, kad atitiktų didžiausius reikalavimus. Penkiolikos metų berniukas, jeigu jis su charakteriu, daug ką gali padaryti, net atlikti didvyriškų žygdarbių, pasitaikius progai. Na, o jūroje? Ar paauglys, atsidūręs vienas šėlstančioje jūroje, įstengtų valdyti laivą?.. Ką jis galėtų nuveikti?..

Lakioje rašytojo vaizduotėje iškyla paveikslas „penkiolikos metų herojaus", kuris buvo priimtas į banginių medžioklės laivą „Piligrimą", išmetusį inkarą po nesėkmingos ekspedicijos Oklende, Naujosios Zelandijos uoste. Atsakomybė, vėliau teksianti penkiolikos metų herojui, Dikui Sendui, paprastam jungai, koks bus ir Mišelis, dar labiau padidėja, kai į laivą įsėda misis Veldon, „Piligrimo" savininko žmona, pasiprašiusi kapitoną parvežti ją į San Franciską drauge su sūnumi Džeku, pusbroliu Benediktu ir Nana, sena tarnaite negre. Vidury Didžiojo vandenyno „Piligrimas" pamato sudužusį laivą; jis susidūrė su kitu laivu; visas laivo ekipažas dingęs, jame tik penki iš troškulio netekę sąmonės negrai ir šuo.

Ecelis, supažindintas su šiais pamažu aiškėjančiais sumanymais, norėjo, kad tie nelaimingieji būtų vergai, sukaustyti grandinėmis belaisvių laivo triume. Kažkada jis sutiko, kad

Nemas nebūtų vergų pirklių medžiotojas, bet šį kartą vylėsi atsirevanšuoti — prekyba vergais nedavė jam ramybės. Žiulis Vernas, manydamas, jog šis klausimas jau neaktualus, norėjo, kad tie penki negrai būtų laisvi žmonės, sudužusio laivo keleiviai. Jis pažadėjo aprašyti prekybos vergais baisumus vėliau, kai tie žmonės pateks į pirklių rankas. Nelaiminguosius išgelbėjo nuo bado mirties tik tai, kad... jie suvalgė šunį! Kaip žinome, šuo ir atliko vieną iš svarbiausių romano funkcijų.

Na, o dėl penkiolikmečio herojaus, tai autorius perspėjo leidėją: „Tikriausiai jis nebus panašus į berniūkštį, kurį Jūs sugalvojote." Eceliui labiau patiko Gavrošo tipo berniukai. Jis anksčiau norėjo, kad toks personažas būtų romane „Michailas Strogovas", ir būtų džiaugęsis, jei Dikas Sendas būtų panašus į simpatingąjį Hugo herojų. „Niekad negalėčiau įsivaizduoti šio mažo amerikiečio kaip Paryžiaus berniūkščio! — pagrįstai prieštaravo „Penkiolikos metų kapitono" autorius.— Tegu Dikas Sendas būna toks, kokį jį sukūriau."

„Jis nebus dykūnas, elgsis didvyriškai ir mokės tapti kapitonu, likęs laive vienas." Taip ir atsitiko, kai kapitonas Hulis, neatsispyręs pagundai papildyti krovinį, paliko laivą dreifuoti ir, sėdęs į velbotą su penkiais jūrininkais, sudarančiais ekipažą, leidosi medžioti didžiulio banginio.

Kapitonas patikėjo „Piligrimą" berniukui, paskyręs jį savo pavaduotoju keletui valandų. Medžioklė baigėsi nelaimingai: velbotą sudaužė įsiutęs banginis, ir visas ekipažas nuskendo.

Laive liko tik vienas jūrininkas — matrosas naujokas be ekipažo, turintis parvežti namo laivo savininko žmoną ir sūnų, senutę Naną ir penkis negrus iš sudužusio laivo. Be to, neužmirškime šuns Dingo ir virėjo Negoro, labai nepatikimo žmogaus. Tas Negoras taps priešu, kurį jaunasis kapitonas turės pajungti savo valiai. Užtat jis gali pasikliauti penkių negrų ištikimybe ir Dingu, neapkenčiančiu Negoro.

Dikas Sendas plaukė į rytus, taigi būtinai turėjo patekti į Pietų Ameriką. Beje, kilus audrai, jis pasirodė esąs tikras jūrininkas ir būtų nuvedęs laivą į Valparaisą, jei Negoras nebūtų pakeitęs kompaso parodymų; dėl šios priežasties laivas aplenkė Horno kyšulį, perplaukė Atlanto vandenyną ir sudužo ne į Amerikos, o į Afrikos krantą.

Afrika — prekiautojų vergais ir vergų šalis! Ecelis, matyt, buvo patenkintas puslapiais, kuriuose autorius pliekia „juodosios prekės" pirklius. Netikėtai pasirodęs Negoro bendrininkas Haris nuvilioja sudužusio „Piligrimo" keleivius tolyn, į Angolą, tikindamas, kad jie yra Bolivijoje! Pagaliau jie patenka į nelaisvę, ir juos prijungia prie savo vergų karavano pirklys arabas.

Žiulis Vernas manė turįs įspėti jausmingąjį leidėją: „Pranešu Jums, kad Afrikoje kai kas mirs." Daug antros dalies puslapių skirta prekybai vergais ir jos žiaurumams, kurie aprašyti taip realistiškai, kad Ecelis negali pakęsti. „Taip, papročiai per daug šlykštūs,— sutinka su juo rašytojas,— aš juos sušvelninsiu."

Po daugybės nuotykių ir pusbrolio Benedikto pabėgimo, kuris buvo jo aistros entomologijai pasekmė, mūsų draugai bus išgelbėti; Haris kris nuo Diko rankos, ir mes liausimės nerimavę, kai Negorą papjaus šuo Dingas, keršydamas už savo šeimininką, tyrinėtoją, kurį tas buvo nužudęs. Tik vargšė Nana mirs nuo išsekimo ir negrįš į Ameriką.

Šis geografinis-jūrinis romanas visada patiko paaugliams — įdomiai vystomas veiksmas, dramatiškų epizodų dinamika laiko prikausčiusi dėmesį. Netrūksta nuostabių aprašymų, tarp jų ir labai pamokomų: pavyzdžiui, reikia pažymėti Pusiaujo Afrikos papročius ir bjaurų vergų pirklių elgesį. Autorius neleidžia skaitytojams guostis mintimi, kad visa tai — vien literatūrinė išmonė; jis ne tik stengiasi nevartoti tuščių žodžių (1878 metų gegužės 14 dienos laiškas), bet ir, siekdamas tikslumo, supažindina mus su informacijos šaltiniais, pateikia Kamerono * kelionės aprašymo ištrauką.

Stenlis grįžo į Marselį tik 1872 metų liepos 12 dieną; Livingstonas mirė Zanzibare 1874 metų balandžio 22 dieną. Šios datos reikšmingos. Scenos, aprašytos knygoje, kuri pasirodė 1877-aisiais, buvo pasenusios tik šešiasdešimčia su viršum metų, kai prasidėjo antrasis pasaulinis karas. Taigi ramybė į šias sritis atėjo neseniai.

Autoriaus pozicija nedviprasmiška. Kolonizaciją jis laikė teigiama vien todėl, kad ji padaro galą baisiems žiaurumams. Neapkentė jos už šiurkščius metodus, naudojamus iš paniekos šioms nelaimingoms rasėms, ir už siekimą tik vieno tikslo —

eksploatuoti jų teritoriją. Žiulis Vernas nešykštėjo kritikos Anglijai kaip valdančiajai nacijai, bet neiškreipė tiesos; jis smerkė ir žmonių — laukinių Australijos genčių — medžioklę, ir civilizatorių žudynes Naujojoje Zelandijoje. Tačiau tai jam netrukdė vertinti civilizacijos laimėjimų. Ir visiškai ne todėl, kad būtų žavėjęsis Vakarų civilizacija. „Argi jie blogesni už kitus, tie, kuriuos vadinate laukiniais?"— sako Nemas, o Paganelis „Kapitono Granto vaikuose" net pateisina maorių kanibalizmą, pamatęs, kad šios rasės žmonės išdidūs ir drąsūs. Taigi negali būti objektyvesnės ir teisingesnės pozicijos.

1878 metais plaukdamas Viduržemio jūra, „Sen Mišelio" savininkas su malonumu daro apmatus vienos fantazijos, panašios į „Daktaro Okso". Bus pasakojama „apie nužudytąjį jo paties noru". Iš pradžių Žiulis Vernas manė, jog veiksmas turi vykti Amerikoje. Tačiau pagalvojęs padarė išvadą, kad mintis apie savižudybę, padedant kitam asmeniui, vargu ar gali kilti nepaprastai turtingam amerikiečiui, ir tai, kad jam nusibodo prabanga, irgi neįtikima. Taip atsitikti galėjo tik pasyviam žmogui, kas nesiderino su užjūrio charakteriu. Filosofas, Konfucijaus pasekėjas, jam atrodė personažas, labiau tinkantis duoti tokią pamoką, o turtingas kinas labiau linkęs ja pasinaudoti.

Žiulis Vernas „perkelia romano veiksmą į Kiniją", į vaizdingesnę aplinką negu Jungtinių Valstijų.

Le Temps 1879 metais išspausdins „Vieno kino kančias Kinijoje", fantaziją, kurioje yra nemažai dramatiškų epizodų, pagyvinančių linksmą ir kupiną geraširdiškumo pasakojimą.

1889 metais Žiulis Vernas išvyksta į Antibų kyšulį ir ten sėda prie savo „Kino": kartu su Deneri mėgina pagal jį sukurti pjesę. Tačiau šis uždavinys nelengvas. 1889 metų sausio mėnesio pabaigoje scenarijus gatavas. „Turiu tik parašyti pjesę",— pareiškia romanistas. Jis parašys ją, labai pakeistą, 1890 metų rugsėjo mėnesį. Pjesės reikalauja Diukenelis, o 1891 metų spalio mėnesį Rošaras nori ja pradėti Port Sen Marteno teatro sezoną. Apie 1925 metus Klodas Fareras, susižavėjęs šio romano siužetu, bando pritaikyti jį scenai; Saros Bernar teatro spektaklis buvo nuostabus, bet pasisekimo neturėjo — „Kiną" sunku pastatyti, jeigu jis nesueuropintas.

XXXIV SKYRIUS

ABATO ROMANAS

Pagal Paskalio Gruse (Andre Lori) sumanymą Žiulis Vernas rašo „Penkis milijonus begumos" (1879)

1878 metais Ecelis papasakojo savo draugui apie rankraštį, kurį gavo ir kurį jam rekomendavo vienas abatas. Iš ponios Vjern žinome, kad tai abatas de Mana. Deja, rankraštis buvo visai be formos, ir nebuvo ko nė kalbėti apie jo spausdinimą, nors leidėjas ir labai norėjo suteikti autoriui pagalbą. Gal jam pavyks atiduoti rankraštį labiau prityrusiam rašytojui, kuris jį perdirbs ir sukurs veikalą, įmanomą išleisti. Ecelis pasidalija mintimis su Žiuliu Vernu, ir tas pasako, kad „romanas geras vienam, bet blogas dviem" ir tikriausiai veltui leidėjas stengiasi iš jo padaryti visiškai gerą. Ecelis, šitaip paruošęs dirvą, jam pasiūlo perdirbti rankraštį ir sukurti iš jo romaną.

Baigęs taisyti „Penkiolikos metų kapitono" korektūrą, Žiulis Vernas imasi skaityti rankraštį, pavadintą „Lanževolio palikimu". Jo nuomonė apie jį bloga:

„Romanas, jeigu tai romanas, neegzistuoja. Jame visiškai nėra veiksmo, kovos, žodžiu, intrigos. Nesu matęs kito tokio padriko kūrinio: tuo metu, kai jau pradeda darytis įdomu, veiksmas nustoja vystęsis. Be abejonės, čia įdomiausia patrankos ir torpedos kova, tačiau viena nešaudo, o kita — nesprogsta. Visiškai nevykęs darbas. Abatas susidomėjęs nauju savo išradimu ... bet jame niekas neveikia.

Be to, mano nuomone, nėra aiškaus kontrasto tarp plieno miesto ir aukštos civilizacijos miesto,— šis net visai neaprašytas... Daktaras Sarazenas — tiktai jankis. Prancūzas, lyginamas su vokiečiu, turi pasirodyti kaip tikras artistas.

Nežinau, ką ir sakyti apie Krupo gamyklą, nes būtent Krupas čia turimas galvoje. Ši gamykla taip saugoma nuo pašalinių akių! Marselis tenai įeina tik persirengęs, o išeina tik pasinaudojęs dilde! Tai juokinga. Jis pasmerkiamas mirti, bet nėra jokio efekto, apie jo pabėgimą, kuris turėjo būti kulminacija,— nė žodžio. Aš dar nesu matęs, kad romanistas neturėtų net paprasčiausių žinių.., Viską reikės perdirbti, yra siužetas, bent siužetas, kurį galėsiu panaudoti..."

Ecelis veltui mėgino apginti rankraščio „Lanževolio palikimas" autorių, tvirtindamas, kad jis ypač gerai išgvildenęs politinį ir filosofinį klausimą. Žiulis Vernas jį puikiai suprato ir atkakliai teigė, kad „autorius norėjęs tai padaryti, bet nepadaręs. Aš net drįstu sakyti, jog šis romanas egzistuoja Jūsų vaizduotėje, ir tikiu, jog jį parašytumėte nuostabiai gerai, bet apie rankraštį to nepasakyčiau... Man aiškus autoriaus sumanymas. Bet nemanau, kad jis jį išvystė, kaip Jums atrodo."

Spalio mėnesį, kai Ecelis grįžo iš Italijos, o Žiulis Vernas — iš Nanto, juodu susitiko Paryžiuje. Ecelis, be abejonės, atskleidė savo mintis — kad reikia padėti rankraščio autoriui, Paskaliui Gruse, buvusiam komunarui tremtiniui, kuris tapo Paryžiaus socialistų deputatu.

Gruse turėjo materialinių sunkumų ir tikėjosi, kad plunksna galės užsidirbti pragyvenimui. Jis buvo protingas ir sumanus, bet literatūroje — tik neprityręs debiutantas; vėliau išgarsėjo, pasirašinėdamas Darilio ir Andre Lori slapyvardžiais *; jo romanų serija apie „koležo gyvenimą" susilaukė pasisekimo visose šalyse, be to, jis pasidarė žinomas vertėjas ir adaptuotojas. Tačiau 1878 metais, matyt, skurdo. Ecelis, kuris vėliau jam padės patarimais ir duos didelių avansų, nė nemanė leisti tokio silpno kūrinio kaip „Lanževolio palikimas". Jis galėjo tik nupirkti iš jo rankraštį. Mes žinome, kad jame buvo dvi idėjos: viena — varžybos vokiečių miesto, gaminančio ginklus, ir prancūzų miesto, besimėgaujančio gyvenimo malonumais; kita — konkurencija torpedos ir patrankos, šaudančios sviediniais, pripildytais anglies dioksido.

Visa tai buvo schematiška. Gruse nepavyko iš to padaryti romano; veikiamas savo politinių pažiūrų, jis čia matė tik progą pakritikuoti vokiečių troškimą valdžios, 1870 metų karo priežastį; bet kad siužetas būtų tinkamas, reikėjo viską rimčiau išnagrinėti.

Norėdamas Eceliui ir jo globotiniui padaryti paslaugą, Žiulis Vernas imasi darbo. Gruse sumanymas jam patiko. Jis ir pats dar nebuvo atsikvošėjęs po sukrėtimo, susijusio su 1870 metų karu, jam žadino įkvėpimą patriotinis jausmas, dėl pralaimėjimo tik sustiprėjęs. Be to, prisiminė būgštavimus, kuriuos buvo sukėlusi paroda,— joje Krupas demonstravo savo gaminius,— ypač patobulinta impozantiško didumo patranka.

Kaip žinome, Žiulis Vernas pasinaudojo pasiūlyta tema, bet parašė visai kitą kūrinį; jam pavyko perteikti nerimą, kurį kėlė vokiečių galybės didėjimas ir ypač galvosena. Tačiau jis įvertino mūsų kaimynų intelektualinius sugebėjimus: ponas Šulcas anaiptol ne užgauliojimų ir sarkazmo objektas, o pavaizduotas kaip neapsakomai protingas ir mandagus žmogus.

Argi galima nesutikti su daktaru Sarazenu? „Kodėl šis tokių didelių gabumų žmogus,— apgailestauja jis,— netarnavo gėriui retais savo sugebėjimais? Kiek galėjo duoti naudos, jeigu tas paprastas pastangas būtų sujungęs su mūsų pastangomis ir atsidėjęs teisingam tikslui!"

Tik „per daug užsimojęs", ponas Šulcas pralaimėjo, kaip vėliau pralaimėjo Hitleris.

Lengvai galėtume pasakyti, jog Žiulis Vernas šioje knygoje pasireiškė kaip šovinistas, tačiau jis tik buvo įžvalgus, trokšdamas viena — kad šios dienos priešai būtų rytdienos draugai. Daug vokiečių žino, „jog neturėsi naudos sunaikinęs varžovą". Štalštatas, plieno miestas,— labai galimas daiktas, Eseno ir Krupo gamyklų paveikslas. Prancūzija-miestas — tik projektas idealaus miesto su atokiai vienas nuo kito stovinčiais namais, plačiomis, gaivaus oro pilnomis gatvėmis, apsodintomis medžiais, miestas, kur viskas bus racionalu, prabangu, higieniška ir kur žmonės gyvens linksmai ir turtingai.

Romanas „Penki šimtai milijonų begumos" išėjo 1879 metais; Žiulio Verno būgštavimai pasitvirtino — knyga buvo per trumpa. Todėl jis prijungė novelę „Baunčio maištininkai", kurios pagrindą sudarė istorinis faktas — Pitkerno salos kolonizacija.

XXXV SKYRIUS

GARO DRAMBLYS

Romanas, kuris mus nukelia į Indiją, dar nenurimusią po sipajų sukilimo, pavadintas „Garo namu" ir išleistas 1880 metais. Žiulis Vernas Nante susipažįsta su jaunu Aristidu Brianu, kuris įkvepia jį sukurti Briano paveikslą romane „Dveji metai atostogų"

Vildamasis, kad šeimos aplinka teigiamai paveiks sūnaus psichiką, o švelnus Nanto klimatas padės greičiau išgyti žmonai, Žiulis Vernas įsikurs Nante, Siufreno gatvėje Nr. 1, ir tenai gyvens 1877 ir 1878 metais.

Tuo laiku jis netikėtai ims susirašinėti su jaunu licėjaus mokiniu, kurio neturtinga ir, be to, nedarni šeima gyveno Sen Nazere.

Jaunuolis rašytojui kėlė simpatiją, guvus jo protas jį stebino, o jautrumas žavėjo. Tačiau dėl šio jautrumo Aristidas jautėsi dar vienišesnis.

Apie tai liudija laiškas Eceliui: „Gyvenu kaime, netoli Nanto; tenai nusivežiau Brianą keletui dienų. Jis rado ramybę draugiškoje ir didelėje mūsų šeimoje, nes iki šiolei nežinojo, kas yra šeima."

1927 metais mane priėmė Užsienio reikalų ministerijoje žymus valstybės veikėjas; jis man patvirtino, kad susirašinėjęs su Žiuliu Vernu, ir truputį didžiuodamasis pridūrė, jog locmano laivas, kursavęs Luaros žiotyse ir turėjęs Žiulio Verno vardą, vėliau buvo pavadintas Aristido Briano vardu.

Romanistas, matyt, niekad neužmiršo globotinio, nes jį padarė vienos iš savo knygų —„Dveji metai atostogų"— herojumi, jam suteikęs visus Nanto licėjaus mokinio charakterio bruožus. Beje, gal juodu susitikinėjo ir Paryžiuje.

Abiem tokio guvaus proto žmonėms, nors ir skirtingo amžiaus, tikriausiai buvo malonu kalbėtis. Rašytojo pažiūros buvo toli pralenkusios epochą, ir nėra jokios abejonės, kad jis garbino laisvę ir taiką. Na, o jaunuolis nenorėjo taikytis su savo dalia. Jis buvo tokių pat pažiūrų kaip „jo globėjas", kuris jį rėmė. Taigi jo sąmonėje susiliejo keturiasdešimt aštuntųjų metų ir Trečiosios respublikos žmonių svajonės — jis buvo vienas iš garsiausių jos atstovų.

1878 metų rugsėjo mėnesį Žiulis Vernas, kiek nurimęs, išvyko iš Nanto: sūnus išplaukė ir negali artimiausiu laiku suteikti jam rūpesčių, be to, jis pasikliovė geru jūros poveikiu. Rašytojas nuvažiavo į Le Treporą ir ten išsinuomojo namą, nes jo jachta buvo per didelė mažam Krotua uostui. Paskui „Sen Mišelis" buvo išsiųstas į Nantą žiemoti.

Rudens pabaigoje Žiulis Vernas su Onorina grįžo į Amjeną, į Longvilio bulvarą Nr. 44.

Romanas „Penki šimtai milijonų begumos" buvo baigtas, ir rašytojo galvoje brendo naujas siužetas.

Ar verta ieškoti tam prielaidos jo vaikystės piešinyje, kaip kai kas mano? Ar ne teisingiau būtų galvoti, kad sūnaus kelionė į Indiją atkreipė Žiulio Verno dėmesį į šitą šalį ir dėl to jis ėmė ja domėtis? Mišeliui sugrįžus, rašytojas tikriausiai geriau pažinojo Indiją negu sūnus!

Jis būtų norėjęs išvažinėti šią šalį, ko negalėjo padaryti sūnus. Tačiau sėdėjo namuose, lyg būtų įaugęs į Amjeno žemę. Ak, kodėl negalima jų pajudinti ir perkelti į šalį, sukurtą jo fantazijos! Įsivaizduokite namą ant ratų, kurį traukia garo traktorius arba dramblys — juk keliaujama po Indiją... Bet geriau būtų sujungti vieno ir kito savybes mašinoje, panašioje į dramblį. Kodėl ne „garo dramblys"— tokį užgaidą koks nors nabobas galėtų sau leisti! *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* skaitytojus toks originalumas tikriausiai sudomintų; būtų galima tikėtis, kad jie šitaip gaus geografijos ir istorijos pamoką, be to, susipažins su padėtimi Indijoje.

Mizoro sultonas, Tipo Sahibas, anglų priešas, žuvo 1799 metais, bet kovą tęsė Nana Sahibas, ėmęsis vadovauti 1857 metais sukilusiems sipajams *; manoma, kad jis žuvo apie 1862 metus.

Šie įvykiai dar buvo gyvi žmonių atmintyje, ir Žiulis Vernas nusprendė juos padaryti romano pagrindu; turistinė kelionė po nurimusią šalį, griežtai prižiūrimą Britanijos, padėtų pavaizduoti dramatiškus įvykius, susijusius su paskutiniais indų sukilimo tvykstelėjimais.

Pirmame skyriuje pasirodo Nana Sahibas, kuris iš pradžių buvo laikomas mirusiu ir už kurio galvą buvo paskirta didelė pinigų suma 1867 metais, kai jo pėdsakai buvo aptikti Bombėjaus provincijoje.

Antras skyrius mus supažindina su pulkininku Menro, malšinusiu 1857 metų sukilimą. Jo žmona dingo kartu su dviem šimtais moterų ir vaikų, nužudytų Kanpūre Nana Sahibo įsakymu ir jo akivaizdoje. Kritęs į neviltį, pulkininkas Menro atsistatydino, turėdamas tik vieną tikslą — surasti Nana Sahibą ir atkeršyti už nelaimingąją auką.

Vienas iš pulkininko Menro protėvių — ši detalė bus reikšminga — vadovavo 1760 metais Bengalijos armijai ir labai žiau-

riai numalšino sukilimą. Jis nedvejodamas įsakė pririšti dvidešimt aštuonis sukilėlius prie patrankų žiomenų.

Norėdamas pralinksminti pulkininką, anglų inžinierius Benksas jį prikalbina įsigyti keistą mašiną, kurią buvo sukonstravęs ką tik mirusiam nabobui. Tai garo dramblys, traukiantis dvi pagodas su ratais.

Pulkininkas ir jo draugai nutaria apvažiuoti šiuo ekipažu Indiją; jis teikia tokį komfortą, kad skaitytojui nusibostų ši pernelyg lengva kelionė, jeigu jaudinantis skyrius nebūtų skirtas sipajų sukilimui,— anglai į jį atsakė baisiomis represijomis, prieš kurias sukilo Gladstonas. Baudžiamieji būriai, kartuvės, kanonados — viskas buvo panaudota; Laknau mieste buvo sušaudyta du tūkstančiai sipajų.

Autorius labai objektyviai aprašo vienos ir kitos stovyklos žiaurumus ir baigia pasakojimą Gvaljoro paėmimu; ten per mūšį nuo pulkininko Menro rankos žūsta Ranė, baisioji karalienė ir ištikimoji Nana Sahibo žmona.

Nuo šiolei prie šių dviejų vyrų nacionalinių skriaudų prisideda asmeninė neapykanta, ir juodu ieško kits kito: vienas nori atkeršyti už ledi Menro, antras — už Ranę. Tokia romano tema.

Taigi „Plieninis milžinas" keliauja per Indostaną, regis, nuramdytą, net reikalui esant plaukia per upes. Vėl pasirodo Nana Sahibas, jo brolis Balo Rao ir jaudinanti pamišėlė; ji klajoja su fakelu rankoje. Poetiškoji „klaidžiojanti liepsnelė" nejučia atveda būrį anglų kareivių prie sąmokslininkų slėptuvės; Balo Rao nužudomas, bet jo kūnas palaikomas brolio, Nana Sahibo, kūnu.

Per susirėmimą, surengtą išdaviko, Menro patenka į Nana Sahibo žmonių rankas, o jo pasiuntiniui Gumiui pavyksta pabėgti. Visi kiti pulkininko bendrakeleiviai lieka sugadintame „garo name".

Nuvestas į Riporo tvirtovę, pulkininkas susiduria akis į akį su Nana Sahibu, kuris įsako jį pririšti prie patrankos žiomens: tekant saulei, jis bus nubaustas mirtimi pagal savo protėvio metodą. Naktį pasirodo „klaidžiojanti liepsnelė"; pulkininkas atpažįsta savo žmoną, išėjusią iš proto.

Ji sukioja fakelą apie patrankos žiomenį, nežinodama, kad gali uždegti degiklį. Laimė, Gumis perpjauna virves, kuriomis surištas pulkininkas, ir jį išgelbėja nuo baisios mirties. Abu

vyrai bėga tempdami ledi Menro. Bėgliai susiduria su Nana Sahibu, bet Gumis jį partrenkia ant žemės, ir tuo metu pasirodo Menro draugai, kurie vėl buvo užvedę plieninį milžiną. Viskas susitvarko, tik Nana Sahibas, pririštas prie keleivių palikto mechaninio dramblio kaklo, bus suplėšytas į gabalus, kai sprogs garo katilas.

Pagrindinis šio kūrinio tikslas — Indijos tyrinėjimas. Be abejo, čia kalbama apie kelionę, į kurią turėjo leistis autoriaus sūnus. Taigi vyksta drama tarp Menro ir Nana Sahibo, iš kurių vienas atstovauja grobikams, o kitas — pavergtiesiems. Tautos mažai dalyvauja šiose abiejų vadų rungtynėse. Indų tauta apskritai labai abejinga. Sukilimas ne nacionalinis, jį skatina ir juo naudojasi radžos, kurių patriotiniai jausmai remiasi asmeniniu suinteresuotumu. Indijos gyventojai nenoriai ir ne visi prisideda prie senųjų savo šeimininkų kovos.

Būtent ši situacija ir buvo išryškinta romane. Negailestingą kovą, kurstomą žiaurumų, kurių griebiasi abu priešininkai, pailiustruoja dramatiški antro tomo įvykiai; Nana Sahibo kerštas duoda dingstį aprašyti baisų epizodą. Žiulis Vernas buvo sumanęs Nana Sahibo ir Menro susitikimą padaryti pagrindine scena, kuri jokiu būdu neturėjo „sužlugti". Jis negalėjo sutikti su Ecelio reikalavimu viską paprasčiausiai užbaigti Menro ir Nana Sahibo dvikova.

Kai kurios Ecelio pastabos dėl antraeilio personažo Van Gito, matyt, labai įskaudino autorių, nes jo samprotavimuose justi nusiminimas:

„Jeigu Jūs įsitikinęs, kad publikai nusibodo arba žanras, arba autorius, to neneigsiu, tikėkite manim. Aš, aišku, pavargstu ir jau net ketinu rašyti tik po vieną tomą per metus. Nemanykite, jog visa tai sakau dėl to, kad įsižeidžiau. Tai reikštų, jog labai menkai mane pažįstate. Žinote, kad mažai karščiuojuosi dėl savęs ir dėl to, ką darau. Puikiai žinote ir mano nuomonę apie nuotykių romanus. Sakykim, būna ir vykusių, bet ne visada, ir kitas autorius gal parašys geresnių negu aš. Bet, tikėkite manim, publiką sudomins dramatiškas „Garo namo" veiksmas. Ten daugybė įvykių, o dėl Indijos, tai ši knyga buvo rengiama labai kruopščiai, ir joje gausybė specifikos. Jei klystu net šiuo požiūriu, vadinasi, daugiau negaliu rašyti romanų."

Žiulis Vernas buvo taip nusiminęs prasidėjus šeimyniniams nemalonumams. Vis dėlto jis stropiai rašė šią knygą, kai Mišelis išvyko į Havrą, pasigrobęs jaunąją dainininkę. Savo rūpesčius rašytojas stengėsi įveikti darbu, tačiau jam sekėsi blogai.

Jis prisiverčia dirbti, ir labai uoliai, nes išlaiko tam tikrą įkarštį rašydamas šią knygą: „Mane taip sujaudino likimas Menro, pririšto prie patrankos žiomens,— prisipažįsta jis,— jog net nepajėgiau rašyti." Šis prisipažinimas rodo, kad jis buvo ne toks „pribaigtas", kaip mėgo sakyti, ir kad išsaugojo savo energiją, nors turėjo mažai džiaugsmų.

„Garo namas" buvo išspausdintas 1880 metais.

XXXVI SKYRIUS

LIANA, SPINDULYS IR ŠEŠĖLIAI

„Žangados" liana mus nuveda į Braziliją, o spindulys — tai „Žaliasis spindulys". Žavingojo ir baisiojo Mišelio elgesys tartum šešėlis temdo Žiulio Verno gyvenimą. „Užsispyrėlis Kerabanas" (1883)

1879 metai rašytojui buvo ypač sunkūs. Sausio mėnesį jo žmona vėl taip rimtai susirgo, kad visi manė, jog neišgyvens.

Gruodžio mėnesį ji ėmė kraujuoti ir labai nusilpo. Prie rūpesčių dėl žmonos sveikatos prisidėjo ir sūnaus įgeidžiai; jiems skiriama didžioji Žiulio Verno to laikotarpio laiškų dalis.

Laimė, literatūrinė mašina jį tempė paskui save ir vertė dirbti. 1878 metais Diukenelis jam pasiūlė Deneri kaip bendraautorį pjesei „Michailas Strogovas" parašyti. Iš pradžių Žiulis Vernas atsisakė bet kokio bendradarbiavimo, norėdamas baigti savo adaptaciją, pradėtą 1877 metais. Paskui sutiko, ir pjesės premjera įvyko 1880 metų lapkričio 17 dieną.

Jos pasisekimas — pjesė nuolatos davė didelį pelną — teikė rašytojui naujų pajamų, ir nuo tada jam prasidėjo palaimingas gyvenimo periodas. Be to, prie savo darbo stalo, kaip ir anksčiau, jis leidosi į vaizduotės keliones. Palikęs Indiją, nusigavo į Braziliją. Tie metai buvo skirti „Žangadai".

„Šiame romane,— rašo jis,— yra sunkių situacijų, mat aš nenoriu jų užtušuoti, ir nors pagrindas — visada kelionė, panaudojau kitokius metodus negu paprastai."

Liepos mėnesį Žiulis Vernas nuveža Onoriną į Le Treporą; tenai jis randa grafą iš Paryžiaus, su kuriuo buvo susipažinęs praėjusiais metais. Abu vyrai viens kitam patinka ir drauge eina pasivaikščioti; prie jų prisijungia kunigaikštis de Monpansje ir grafas De, 1854 metais vedęs princesę Izabelę, Brazilijos imperijos regentę, pramintą Išvaduotoja dėl antivergovinės veiklos. Jie stebisi, kad turi vienodų idėjų, ir keturiasdešimt aštuntųjų metų sensimonietis mato, kad jo bendrakeleivis plačių pažiūrų, kaip ir jis pats; Žiulis Vernas visada jaus jam draugiškumą.

Žiulis Vernas išvyksta į Nantą. Nukamuotas karščio, tikisi, kad „Sen Mišelis" jį truputį atvėsins ir duos pailsėti. Kartu su Rauliu Diuvaliu ir Poliu Vernu leidžiasi į ilgą kelionę ir viliasi nusigauti ligi Sankt Peterburgo, bet turi pasitenkinti vien Baltijos jūra. Apie šią kelionę Polis papasakos „Žangados" priede.

Pirmasis „Žangados" puslapis skaitytojui pateikia kriptogramą, kurios iššifravimas bus knygos siužetas,— mums duodamas nesuprantamas tekstas dokumento, kuris yra vieno „kapitono", vardu Toreso, rankose; jis — vergų medžiotojas, mat 1852 metais Brazilijoje dar buvo prekiaujama vergais.

Kaip sužinosime vėliau, šis dokumentas — nekaltumo paliudijimas kažkokio Dakostos, brazilo, kuris maždaug prieš dvidešimt metų buvo nuteistas mirti dėl to, kad vogęs deimantus ir įvykdęs žmogžudystę. Dakostai pavyksta pabėgti; jis pasislepia Peru ir ten veda portugalų kolonisto dukterį. Jo proto ir darbo dėka uošvio fazenda suklesti, ir dabar jis, vardu Žoamas Garalis, pasidaro didžiulės plantacijos savininkas. Žmona Jakita jam pagimdo sūnų Benitą ir dukterį Minją. Ir štai Minja ketina tekėti už Manoelio Valdeso, karo gydytojo, savo brolio draugo, ir abu jaunuoliai nori atšvęsti vestuves Belene, Brazilijoje, kur gyvena sužadėtinio motina.

Po ilgų dvejonių Žoamas Garalis sutinka leistis į šią kelionę. Ligi šiolei nė karto nebuvo iškėlęs kojos iš savo fazendos, ir artimieji nežino, kokia jo praeitis. Tačiau jis nusprendžia atsiduoti į teisingumo rankas, kad būtų peržiūrėta jo byla.

Ištisas skyrius skirtas Amazonei; jis baigiasi liūdna išvada: didžiulis upės baseinas kolonizuotas „vietinių gyventojų ne-

naudai". Norėdama nusigauti į Beleną, Garalio šeima turi plaukti šia didele upe iki pat žiočių. Susisiekimo priemonė bus žangada — rąstų plaustas, nešamas upės srovės. Plausto dydis neįprastas, nes žangada turi būti gana tvirta, kad išlaikytų visą kaimą, apie šimtą žmonių, be to, prekes, kurias jie veš parduoti.

Kol žangada statoma, Benitas ir Manoelis vaikštinėja Amazonės miške kartu su Minja ir ištikima jos drauge Lina, gražia kvatokle mulate. Jie linksminasi ieškodami galo neapsakomai ilgos lianos, kuri eina nuo vieno medžio prie kito, ir išgelbsti ką tik pasikorusį žmogų. Nelaimingasis atgaivinamas ir tuoj papasakoja apie save. Taip susipažįstame su Fragozu, keliaujančiu kirpėju, kuris turėjo dar nueiti aštuonis šimtus lje, o kišenėje nebuvo nė skatiko, todėl ir krito į neviltį. Fragozas taip pat keliaus drauge. Vieną kartą, kai jie sustojo poilsio, jis ima demonstruoti savo, kirpėjo, sugebėjimus, ir tarp jo klientų atsiranda Toresas; jo veidas Fragozui atrodo matytas, bet jis negali jo prisiminti. Būdamas pernelyg šnekus, Fragozas pasako, kad žangadoje yra Garalis. Avantiūristui nesunku patekti į žangadą, be to, tuo metu, kai juos užpuola kaimanai, jam net pasitaiko proga išgelbėti Garalį; Fragozas didvyriškai išgelbsti Minją. Į Garalio padėkos žodžius Toresas atsako mįslinga fraze: „Jūsų gyvybė man buvo brangi." Šie žodžiai atkreipia Benito ir Manoelio dėmesį.

Slapta kalbėdamasis su Garaliu, Toresas jam pasako žinąs, kad jo pavardė — Dakosta, kad buvo nekaltai nuteistas ir kad jis, Toresas, turįs Garalio nekaltumo įrodymą — nusikaltėlio raštišką išpažintį. Už savo dokumentą ir tylėjimą reikalaująs išleisti už jo dukterį. Kai šis bjaurus šantažas nepavyksta, Toresas iškviečia policiją. Garalis-Dakosta suimamas.

Teisėjui Žarikesui neužtenka Žoamo Dakostos nuoširdžių žodžių — reikia būtinai surasti Toresą. Deja, nežinodamas, kad tas turi svarbų dokumentą, pasipiktinęs Benitas susigrumia su juo ir jį nužudo. Šantažisto kūnas įkrinta į Amazonę ir dingsta vandenyje kartu su Dakostos nekaltumo įrodymu. Benitas per vėlai sužino, kad savo uolumu pražudė tėvą. Užsidėjęs skafandrą, ima ieškoti lavono; Toreso drabužiuose randa dėžutę, kurią atidaro teisėjas Žarikesas; joje yra kriptograma, bet jos negalima suprasti nesuradus šifro rakto. Laimė, teisėjas — protingas žmogus, savo laisvalaikį skiria galvosūkių, mįslių, šaradų,

rebusų, anagramų, logogrifų ir kitko sprendimui... kaip romano autorius, norėdamas prasiblaškyti, sudarinėja kryžiažodžius.

Dokumentas pažadino Žarikeso, kaip analitiko, instinktą, ir jis stengiasi atskleisti jo prasmę. Teisėjas įsitikina, jog neįmanoma nustatyti tikrosios raidžių reikšmės nežinant skaičiaus, pavartoto, kad gautum jo pakaitalą alfabete. Tačiau Fragozui pavyksta sužinoti, jog Toreso draugo, dokumento autoriaus, pavardė — Ortega. Keletas minučių iki mirties bausmės vykdymo jis atneša šią žinią teisėjui, kuris, užrašęs žodį „Ortega" virš šešių paskutinių kriptogramos raidžių, sudarančių parašą, gauna skaičių 432 513, reikalingą, kad šios šešios raidės atitiktų pasirašiusiojo pavardės raides. Dokumentas perskaitomas; tai nusikaltėlio išpažintis.

Knygoje nuostabiai aprašoma Amazonė; kūrinio geografinis tikslas pasiektas. Siužetą, kuris labiausiai domino autorių, sudaro dokumento iššifravimas. „Na, o dėl skaičių, tai aš sugalvosiu, kaip juos truputį sutrumpinti",— rašo jis, norėdamas nuraminti Ecelį, išgąsdintą daugybės kriptogramų.

„Bet man įdomiausia tai, kas suteikia romanui originalumo,— mėginimai iššifruoti dokumentą. „Auksiniame vabale", tik trisdešimties puslapių novelėje, dešimt puslapių pilni skaičių; vadinasi, ir Edgaras Po gerai suprato, kad tai įdomiausia, o juk ten kalbama ne apie žmogaus gyvybę."

Tačiau Žiulį Verną ištiko nesėkmė, mat vienam Politechnikos mokyklos studentui, d'Okanjo draugui, dar prieš išspausdinant paskutinius „Žangados" skyrius pavyko išskaityti kriptogramą *.

Matyt, šis romanas skaitytojui kėlė didelį nerimą. Šiaip ar taip, Žiūlis Vernas, atrodė, tai jautė, nes panoro, kad po jo tęsinio būtų linksma novelė. Bet neturėjo laiko jos parašyti, todėl paprašė leidėją po „Žangados" išspausdinti brolio Polio pasakojimą apie kelionę „Sen Mišeliu" į Roterdamą.

Dar nebuvo išleista „Žangada", o rašytojas ėmė redaguoti „Robinzonų mokyklą". Šį romaną jis laikė fantazija, pokštu, kaip „Daktaras Oksas".

Romanas be pretenzijų — tai linksmas pasakojimas, kurio herojus trokšta tapti Robinzonu; jo dėdė Kolderupas, amerikietis turtuolis, nori sūnėną išgydyti nuo kelionių manijos. Godfris, kuriam neduoda ramybės Robinzono nuotykiai, nu-

sprendė leistis į kelionę aplink Žemę, o paskui vesti Finą, dėdės augintinę!

Kolderupas ką tik nusipirko Didžiajame vandenyne tikrą rojaus kampelį, nugalėjęs varžovą, kuris to neatleido. Jam lengva suklaidinti sūnėną, drauge su savo šokių mokytoju, bailiu Tarteletu, išmestą į šią tuščią salą neva sudužus laivui.

Apgautas Godfris prisitaiko prie primityvaus gyvenimo saloje, nes gamta čia dosni, be to, Fina slapčia jam pakiša visko prikimštą lagaminą. Norėdamas suteikti pikantiškumo šiam nuotykiui, dėdė pasistengia, kad Godfris ir Tarteletas susidurtų su tariamais laukiniais, iš kurių vienas taps tariamu Penktadieniu, su netikru lokiu ir netikru tigru, bet pasirodžius tikram krokodilui, tikrai gyvatei ir tikram liūtui, visa, kas turėjo būti vien pokštas, pakrypsta kitaip. Dėdė atplaukia laiku ir išsiveža sūnėną, kuris ves Finą. Beje, Kolderupą pagauna apmaudas, kai sužino, jog jį apgavo varžovas, kurį jis buvo nugalėjęs doleriais,— įleido į salą plėšriųjų žvėrių, kad ji būtų negyvenama.

Po šitos knygos buvo išspausdintas „Žaliasis spindulys", žavus kūrinys, bet visai kitokio pobūdžio negu turėjusios pasisekimą „Nepaprastos kelionės". Šiame „angliškame romane" pasakojama taurios meilės istorija; čia nėra net pėdsako autoriui būdingo užmojo — pasinaudojęs nereikšmingu sentimentaliu nuotykiu, jis pasakoja apie savo kelionę į Škotiją, į šalį, kuri jam buvo brangi.

„Herojė,— rašo Žiulis Vernas Eceliui,— bus jauna, labai originali, ekscentriška, bet padori, ir knyga turi būti parašyta nuostabiai lengvai." Jis perimtas „miglotos Osiano * poezijos" ir sunerimęs, kad įsibrovė į jam neįprastą sritį, kurią jo draugas pažinojo geriau.

Šiame „lengvo turinio" romane nėra dirbtinumo, nes aprašomi Škotijos krantai ir Hebridų salos, pasakojama jų istorija ir legendos. Ypač įsidėmėtinas gražus Fingalo olos aprašymas.

Šie abu romanai ženklina reliatyvios ramybės periodą. Beje, 1882 metais rašytojas šiek tiek pasimėgavo lengvesniu gyvenimu. Jis turėjo jachtą ir ligi valiai ja naudojosi; dvejus metus nebuvo leidęsis į ilgas jūros keliones ir dabar tikėjosi atsigriebti. Būtent šiuo laikotarpiu Žiulis Vernas persikelia į erdvesnį namą Šarlio Diubua gatvėje ir pradžiugina žmoną, kuri

galės priiminėti drauges iš Amjeno nerausdama, kad butas skurdus.

Deneri ragino Žiulį Verną rašyti naują pjesę teatrui —„Kelionę į stebuklų šalį"; nebuvo galima atidėlioti, nes kitam autoriui kilo tokia pat idėja. Tačiau nesisekė šią pjesę greitai rašyti. Vis dėlto jos premjera įvyko Port Sen Marteno teatre 1882 metų lapkričio 25 dieną.

Laimė, Žiulis Vernas turėjo darbo; jis ketino parašyti romaną, kuriame jo skaitytojai galėtų pakeliauti Viduržemio jūra. Bet atsisakė šio ketinimo ir nusprendė leistis į kelionę Juodąja jūra, sugalvojęs visiškai kitokį siužetą ir neįprastą išvykimo vietą. Metų pabaigoje jau buvo parašyta didelė dalis antro tomo.

Šiame romane Žiulis Vernas įžiūrėjo ir „linksmąją pusę"; kurdamas sumanė jį pritaikyti scenai — tai rodo, kaip rašytoją vis dar traukė teatras.

„Užsispyrėlis Kerabanas", nenorėdamas mokėti net minimalaus mokesčio už plaukimą Bosforu, aplenkia Juodąją jūrą tik dėl to, kad galėtų pavaišinti pietumis savo draugą Van Miteną. Aišku, jam atsitinka įvairiausių nuotykių, kurie pagyvina pasakojimą apie kelionę. Achmetas, šio valdingo turko sūnėnas, ketina vesti gražuolę Amaziją, kuriai testamentu palikta didžiulė pinigų suma su sąlyga, jeigu ji ištekės iki šešiolikos metų. Taigi Kerabanui reikia grįžti į Skutarį, kad mergina galėtų ištekėti nurodytu laiku. Ir Kerabanas skuba, tačiau jam sekasi sunkiai, nes nenori naudotis jokia to laiko transporto priemone. Net atsisako sustoti Odesoje, kur pas savo tėvą, bankininką Selimą, gyvena Amazija, be to, išsiveda sūnėną Achmetą. Mat visų pirma turi deramai priimti draugą savo viloje Skutary.

Vienas Anatolijos turtuolis, Safaras, tuo pasinaudojęs, pagrobia gražuolę merginą, kurią trokšta turėti, ir sužeidžia jos tėvą. Amazija su savo tarnaite vežama į Safaro haremą.

Kerabanas, kuris nieko nežino apie tai, kas įvyko, plaukia Juodąja jūra kartu su sūnėnu ir draugu, olandu Van Mitenu, priešingai negu šeimininkas, labai sukalbamu žmogumi. Šioje kelionėje Van Mitenas Kerabanui papasakoja, kad į Turkiją atvažiavęs gelbėdamasis nuo žmonos, su kuria išsiskyręs po audringos ir brangiai atsiėjusios scenos — juodu išsvaidę viens kitam į galvą visas savo kolekcijos tulpes! Kerabanas, užkie-

tėjęs viengungis, ta proga pasako, kad Mahometas puikiai pažinojo „šią žavingą lytį, užtat leido musulmonams turėti tiek žmonų, kiek gali", nes „dešimt žmonų lengviau suvaldyti negu vieną"! Tačiau „lengviausia, kai neturi nė vienos"!

Užklupti smarkios audros, keliauninkai turi ieškoti prieglobsčio Atinos švyturio namelyje. Ir staiga Achmetas pamato skęstančiame laive savo sužadėtinę Amaziją ir jos tarnaitę; jam pavyksta merginas išgelbėti. Bet ir kapitonas išlieka gyvas; jis apie tai įspėja poną Safarą ir jo bendrininką Skarpantą, kuris jo laukia Trapezunde.

Skarpantas paspendžia Kerabanui pinkles karavansarajuje, pasiuntęs keliauninkus į kambarį kaip ugnis karštos našlės kurdės, kuri ieško ketvirto vyro ir todėl juos apkaltina pasikėsinus į jos dorybę. Gresiant kalėjimui, Van Mitenas turi vesti šią karštą kaip ugnis moterį; beje, tai negali turėti rimtų pasekmių, bent Europoje, nes jis jau vedęs. Paskui karavanas leidžiasi kelionėn, bet jį užpuola Safaro bendrininkai. Iš bėdos keliauninkus išgelbėja Amazijos tėvas — jį Achmetas, nieko nežinant Kerabanui, buvo įspėjęs telegrama, pasiųsta iš Trapezundo.

Viskas baigiasi laimingai. Safaras, Skarpantas ir kapitonas žūsta. Parvykęs į Skutarį, Kerabanas nori iškelti vestuves ir sužino, kad tai padaryti galima tik Konstantinopolyje! O kad tenai nusigautų, vėl reikės mokėti mokestį. Užsispyrėlis, žinoma, atsisako tai daryti ir persikelia per Bosforą lynu, įsitaisęs karutyje, kurį stumia žymus akrobatas, Blondeno varžovas. Jaunuoliai pagaliau atšvenčia vestuves, o Kerabanas, kad ir ateityje nereikėtų mokėti mokesčio, nuperka iš vyriausybės teisę keltis per sąsiaurį laiveliu.

Herojiškas ir kartu komiškas romanas parašytas be didelių pretenzijų. Žiulis Vernas atmetė savo pirmykštį ketinimą papasakoti apie kelionę Viduržemio jūra, nes manė, kad tuomet kitaip reikėtų traktuoti siužetą, suaktyvinti veiksmą ir kad „tam tikru atžvilgiu tai atrodytų vaikiška", tačiau pasakodamas apie kelionę Juodąja jūra, padarė tas pačias klaidas. Amazija ir jos tarnaitė — protingi ir drauge vaikiški personažai. Achmeto paveikslas blankokas, nors kelionės pabaigoje kiek paryškėja.

Šiems nuotykiams pagyvinti nepakanka aprašymo, kaip karietą užpuola šernai, kaip keliaujama per Tamanės pusiasalį,

tarp „dumblo vulkanų", kurių vandenilis užsidega, kaip Atinoje šėlsta audra ir Nerisoje vyksta arši kova.

Pasakojimą apie šią kelionę puošia dialogai. Dėl šmaikščių replikų susidaro įspūdis, kad autorius nejučia rašė teatro stiliumi. Netrūksta tokių, kurie užsipuola autoriaus požiūrį į santuoką kaip į vergiją, bet tai nėra antifeminizmas. „Dailioji lytis" tokia patraukli, kad valdo vyrą, slepiantį silpnumą po šiurkštumo kauke, o moteris po žavesio ir silpnumo kauke slepia valdingą charakterį.

Knygos branduolys — Kerabanas, ne tik pagrindinis, bet ir patrauklus personažas, užsispyrimo, priešgyniavimo, protesto prieš bet kokį suvaržymą iliustracija; jis nuolatos ginčijasi, trokšdamas nekontroliuojamos valdžios, ir pasirengęs net jėga primesti savo nuomonę. Kerabanas mano, kad visada jo teisybė. Ir jeigu gyvenimo įvykiai jį įtikina klydus, Kerabanas baisiai širsta.

Rašytojo aplinkoje buvo tokio bjauraus charakterio žmonių, ir kurdamas savo personažą, jis galėjo iš jų paimti vieną kitą bruožą. Be to, visai šalia blaškėsi jaunuolis, neduodamas Žiuliui Vernui ramybės, ir nors anaiptol nebuvo kvailas, krėtė vien kvailystes, nesiskaitė su niekuo, nepakentė jokių prieštaravimų ir atkakliai laikėsi absurdiškų savo sumanymų; gynė bet kokį paradoksą, norėdamas mesti iššūkį sveikam protui, visada manė esąs teisus, nors buvo kilnios širdies ir plačių pažiūrų. Žodžiu, nesuprantama būtybė — jo sūnus.

Negalima tvirtinti, jog Žiulis Vernas jį paėmė pavyzdžiu kurdamas Kerabano paveikslą. Tačiau tikriausiai užsimojo parašyti apie užsispyrėlį todėl, kad nuolatos susidurdavo su tokiu žmogumi, kurio išsišokimai kėlė rūpesčių. Kerabano replikos man daug ką primena, tad aš tuo neabejoju. Bet Žiulis Vernas tai, matyt, darė nesąmoningai, nes dėl daugybės žavingojo ir baisiojo Mišelio charakterio atspalvių būtų buvę galima pavaizduoti dar sudėtingesnį personažą.

Įgyvendindamas savo sumanymą, Žiulis Vernas 1883 metais šį romaną pritaiko scenai. Tačiau jį ištinka nesėkmė ir atbaido nuo teatro; jis dėl to kaltina Larošelį, kuris davė ją vaidinti „dramos, o ne komedijos aktoriams. Deneri nebūtų priėmęs tokių atlikėjų",— nusiminęs rašo Žiulis Vernas.

XXXVII SKYRIUS

NUO CHEMIJOS KOMBINACIJŲ PRIE LITERATŪRINIŲ KOMBINACIJŲ

„Pietų žvaigždė"— tikras ar dirbtinis deimantas? „Liepsnojantis archipelagas"— karas ir plėšikavimas Graikijos salose

„Kerabanas" buvo išspausdintas 1883 metais; tas užsispyrėlis nusigavo ligi Skutario, perplaukęs Juodąją jūrą. Paskutinis ekscentriškas poelgis — ir viskas baigėsi laimingai: ne tik Achmetas vedė Amaziją, bet ir sutuoktiniai Van Mitenai susitaikė.

Gal Žiulis Vernas puoselėjo viltį, kad užsispyrėliui jo sūnui viskas pakryps į gera?

Gal jis slopino pyktį, rašydamas šią knygą, ir jos humoras, šiaip ar taip, jį ramino? Kitoje knygoje nematyti blogos nuotaikos pėdsakų; tai nuotykių knyga, kurios herojus — jaunas inžinierius, uolus, ištikimos širdies, o herojė — mergina, apie kokią jis tikriausiai svajojo. Mis Votkins — ne tik gera šeimininkė, bet ir išsimokslinusi, jos žavesys ir švelnumas derinasi su guviu protu. Tai ji paskatina Mere galvoti apie tai, kaip gauti dirbtinį deimantą, kuris, jis tikisi, padės laimėti jos ranką. Ši abipusė meilė kartu su chemijos pamokomis negali nekelti šypsenos, bet nedera nevertinti fakto, kad tikrai mylintis žmogus nori išaukštinti savo meilės objektą ir kad moteriai nedraudžiama pagelbėti mylimajam jo darbuose ir net jį įkvėpti juos atlikti. Mis Votkins — moteriškiausia iš visų autoriaus herojų, ir žodžiams, mylimųjų ištartiems viens kitam, netrūksta švelnumo.

Pavogta „Pietų žvaigždė"— didžiausias ir gražiausias pasaulio deimantas, ir šio brangakmenio ieškojimas bus dingstis nuotykiams Transvalyje. Blogi bendrakeleiviai taps savo puikybės arba išdavikiškumo aukomis. Vienintelis likęs gyvas žmogus dviejų kafrų ir kino ištikimybės ir proto dėka bus taurusis riteris, atlaikęs visus išbandymus. Vagis bus surastas — tai strutis! Mere prapjaus jo gūžį ir pamatys brangakmenį, bet labai sutriks, kad jis tikras, o ne dirbtinis.

Šis deimantas sukels pavydą daugeliui žmonių. Deimanto paieškos, sumanytos Mere, padės jam laimėti savo damos širdį, nors už ją jis turės atiduoti deimantą.

Mere dėka vienas žydas, senas juvelyras, nepaprastai kilnus žmogus, atgaus žemes, kurias iš jo buvo atėmęs mis Votkins tėvas. Jis taps deimanto savininku ir padovanos jį jaunikiui su jaunąja, o praturtėjęs jiems paliks testamentu visą savo nuosavybę. Galų gale tas deimantas, sužadinęs tiek bjaurių aistrų, suskils per audrą. Mis Votkins, Mere ir juvelyras, patyrę daugybę išbandymų, taps nugalėtojais.

Moralą nesunku suprasti: mes apgaudinėjame save, tikėdami šio pasaulio turtais, siekiame jų, tačiau kai, atrodo, jau turime juos rankose, jie išnyksta. Aukso troškulys žmonėms užtraukia tik nelaimes, dėl jo pavergiamos tautos — juodieji ir baltieji. Ir iš tikrųjų po kelerių metų, 1899-aisiais, prasidėjo Anglijos karas su Transvalio būrais.

Knygoje nematyti autoriui būdingo įkarščio galbūt dėl to, kad ne jam kilo mintis parašyti šį romaną, o Gruse-Lori, iš kurio Ecelis nupirko rankraštį už du tūkstančius frankų. Šarlis Noelis Martenas patikslina, kad Gruse 1880 metais parašė tekstą, kurį reikėjo daug taisyti. Tačiau kaip paaiškinti faktą, kad Žiulis Vernas, prašydamas „paskutinės „Granto" dalies korektūros", 1867 metų laiške rašo Eceliui: „Perdirbinėju deimantus!" Jeigu čia kalbama apie „Pietų žvaigždę", tai sumanymas sukurti šį romaną jam kilo daug anksčiau negu 1880 metais.

Žiulis Vernas su truputį didesniu entuziazmu rašys kitą romaną —„Liepsnojantis archipelagas".

Ecelis norėjo, kad jis sukurtų freską apie Graikijos karą — kad romanas būtų visai kitoks. „Liepsnojantis archipelagas"— ne Graikija, skendinti ugnyje, rašytojas nenorėjo imtis tokios plačios temos,— tai kova „su piratais, o ne su turkais". Jo romanas, kaip jis rašo, „apie Albare ir Hadžiną, apie merginą, paaukojusią visą tėvo turtą, įgytą nesąžiningu būdu, kad būtų atitaisytas blogis, kurį jis padarė; tai romanas apie vargšę Hadžiną, tapusią verta Albare. Čia pasakojama apie praeitį, apie Graikijos karą dėl nepriklausomybės, štai ir viskas."

Tačiau ištisas knygos skyrius skirtas Graikijos karui, kuris sudaro pasakojimo foną. Šita romano dalis anaiptol nėra neįdomiausia, nes mums padeda suvokti charakterį „šio žūtbūtinio karo, kurio devizas „akis už akį, dantis už dantį" paskatino vieną ir kitą pusę imtis baisių represijų", ir geriau suprasti

auką lordo Bairono ir daugybės kitų filhelenų[47], palikusių neišdildomą prisiminimą šioje šalyje, nors mes jau užmiršome jų vardus!

„Liepsnojantis archipelagas" ir „Pietų žvaigždė" neturėjo pasisekimo. Gal taip atsitiko dėl ekonomikos stagnacijos, o gal dėl publikos persisotinimo? Iš „Nepaprastų kelionių" autoriaus skaitytojai, kaip ir anksčiau, laukė ko nors nepaprasta. Tačiau tokių siužetų mažėjo, ir romanistas turėjo tenkintis nelabai originaliais dalykais. Jis stengėsi „visada kiek įmanoma apsiriboti vien geografijos ir tiksliųjų mokslų sritimi, nes toks buvo jo kūrybos tikslas", bet paklusęs dramaturgo instinktui ir norui labiau sudominti publiką, vėliau mėgino padaryti sudėtingesnę romano intrigą, panaudodamas visas priemones, jam padiktuotas vaizduotės „toje gana ankštoje aplinkoje, kurioje buvo pasmerktas veikti".

Bandymas, Žiulio Verno padarytas su „Liepsnojančiu archipelagu", jį nuvylė, bet šį romaną jis rašė turėdamas galvoje rimtesnį sumanymą, kurio teko atsisakyti dėl užsispyrėlio Kerabano nuotykių. Tačiau ir pats buvo užsispyręs, todėl neužmiršo Viduržemio jūros — ketino ją perplaukti skersai ir išilgai, kol kas „Archipelage" apsiribojęs tik maža jos dalimi. Žiulis Vernas nori parašyti „Monte Kristą" ir tikisi parašysiąs; skuba nusikratyti „Archipelagu", nes jį jau užvaldė naujas siužetas. Tačiau kaip, naudojantis savo priemonėmis, „be prievartos, be neištikimybės, be nepaprastų aistrų...", pasiekti, kad skaitytoją vienodai domintų visi trys tomai? Tai turbūt sunkiau negu Aleksandrui Diuma parašyti dešimt tomų?

Baigęs pirmą „Šandoro" tomą, Žiulis Vernas pajuto, kad jam reikia pailsėti; jis nekantriai laukia, kada galės „pasisupti ant bangų". Balandžio mėnesį išvyksta į Nantą, paskui keliaus drauge su broliu, Godfrua, Žiuliu Eceliu ir Mišeliu, „kuriam negali atsakyti",— tai rodo, kad tėvo ir sūnaus santykiai pagerėję. Išplaukti turi gegužės 15 dieną.

Apie kokią kitą kelionę galėjo galvoti, jeigu ne apie plaukimą Viduržemio jūra — Žiulis Vernas sapnavo ją kartu su Šandoru! Gerai, kad jis pamatys vietas, kur vyks romano veiksmas. Onorina jų lauks Alžyre dvi savaites. Jis ten ke-

---

[47] F i l h e l e n a i — graikų tautos išsivaduojamosios kovos prieš turkų jungą XIX a. trečiame dešimtmetyje šalininkai. *(Vert. past.)*

liaus ne dėl to, „kad jam patinka amžinas tų vietų pavasaris, truputis rūko irgi neblogai". Iš Nanto išplaukti ketino gegužės 15 dieną, bet, matyt, išplaukė vėliau. Godfrua nespėjo laiku atvykti, Mišelis — taip pat. Užtat Diuvalis, kol nebuvo Godfrua, užėmė jo gultą. Pavėlavusieji turėjo sėsti į laivą jau kelyje.

Mes nepasakosime apie šią kelionę, kuri vos nesibaigė blogai: atviroje jūroje, netoli Maltos, „Sen Mišeliui" visą naktį teko kovoti su smarkia audra, bet galų gale jį išgelbėjo drąsus locmanas. Šis epizodas išėjo į naudą sumanytam romanui: locmanas virto Luidžiu Feratu.

Žiulis Vernas parašė „Matiją Šandorą" atgavęs entuziazmą, kuris jam buvo labai reikalingas, nes rudenį iš baisiojo Mišelio sužinojo apie naujus jo meilės nuotykius Paryžiuje ir jais labai pasipiktino. Tada rašytojas perkūnus laidė, bet ši nauja audra nurimo gana greitai — jis turėjo susitaikyti su tuo, kas buvo neišvengiama. Ecelis jį įtikino *Wait and See* (pagyvensim — pamatysim) vertybėmis. Be to, Onorina, matyt, Žiulį barė, ramino sakydama, kad viskas gali baigtis ne taip blogai, kaip jis mano. Na ir „Šandoras" jį prablaškydavo!

XXXVIII SKYRIUS

VIDURŽEMIO JŪROS IR ORO MUŠKIETININKAI

Du reikšmingi personažai: Matijas Šandoras, kovotojas už laisvę ir teisingumą; Roburas užkariautojas, išradęs mašiną, panašią į helikopterį

Žiuliui Vernui, sumaniusiam pakeisti įprastą savo žanrą, beliko tik prašyti šešėlį Diuma tėvo, kuris kažkada jį drąsino ir mylėjo, vėl būti jo vadovu. Ketinant sukurti romaną „su kombinacijomis", argi galėjo būti geresnis mokytojas už tą, kuris sugalvojo „Monte Kristą"? Žinoma, jokios painiavos nebūna, kai du autoriai rašo apie skirtingas sritis. Žiulis Vernas sukūrė geografinį romaną, iš Diuma pasiskolinęs tik kombinuoto siužeto meną. Savo „Nepaprastų kelionių" „Monte Kristą" jis, savaime suprantama, paskyrė Diuma sūnui ir jo tėvo, genialaus pasakotojo, atminimui. Diuma sūnus atsiuntė jaudinantį laišką, kuriame pabrėžė, jog tarp abiejų autorių yra toks aki-

vaizdus literatūrinis giminingumas, kad kalbant literatūrine kalba, greičiau Žiulis Vernas — didžiojo Diuma sūnus negu jis pąts, ir pridūrė: „Aš taip seniai Jus myliu, jog man labai dera būti Jūsų broliu."

Tiesą sakant, d'Artanjano arklius teko pakeisti patobulintais laivais ir keletu naujų mechanizmų, bet pasakojimo „tempas" visiškai turėjo atitikti didžiojo romanisto pasakojimo tempą.

Viskas prasidėjo nuo to, kad 1867 metų gegužės 18 dieną Trieste dviem valkatoms — Sarkaniui ir Zironei — į rankas pateko pašto balandis. Pasičiupti šifruotą raštelį, kurį nešė paukštis, pasidaryti jo kopiją, nustatyti, kad jis skirtas grafui Zatmarui — visa tai Sarkaniui buvo vaiko žaidimas, ir jis ketino pasinaudoti šia proga.

Slapčia pasekęs grafo Zatmaro namą, jis sužino, kad pas jį susitikinėja du vengrai: profesorius Ištvanas Batoris ir Matijas Šandoras. Iš to sprendžia, jog šie trys žmonės rengia sąmokslą. Jei būtų iššifruotas raštelio tekstas, būtų įrodymas, tačiau tai padaryti nelengva.

Šandoras — vengrų grafas; jo žmona Rena mirė, palikusi jam dvejų metų dukrelę, kuri vėliau dingo; manoma, jog nuskendo upėje. Skatinamas patriotizmo, jis suorganizavo madjarų sąmokslą prieš austrų valdžią. Kad galėtų jį finansuoti, Šandoras pasidėjo kapitalą pas Triesto bankininką Silą Torontalį.

Šis bankininkas, nors turėjo gerą reputaciją, buvo sukčius, praturtėjęs per Sarkanį. Padedamas Torontalio, piktam panaudojusio savo kliento pasitikėjimą, Sarkanis stoja tarnauti Šandorui ir suranda jo tinkliuką, kuriuo iššifruoja raštelį. Įskundus šiems niekšams, sąmokslininkai nuteisiami mirti. Pusė Šandoro turto konfiskuojama ir atiduodama skundikams, o kita pusė paliekama dingusiai jo dukteriai Savai, jeigu ji atsiras iki to laiko, kol jai sukaks aštuoniolika metų. Abu skundikai gali viens kitą pasveikinti šio „žygdarbio" proga. Jiems net į galvą neateina, kad Šandoras, kurio kamera į tą patį koridorių kaip ir Sarkanio, išgirs jų pokalbį ir taip sužinos pavardes žmonių, pasmerkusių mirti jį ir jo draugus.

Mes prisimename dramatišką pasakojimą apie Šandoro ir Ištvano Batorio pabėgimą; jiems pavyksta įveikti veržlų Foibos upės srautą ir susirasti prieglobstį Rovinjoje, pas korsikietį žvejį Andrėją Feratą. Juos išduoda ispanas Karpena; sužeistas Batoris suimamas policijos ir nuteisiamas mirti, Šandoras per-

plaukia Adrijos jūrą. Na, o Feratas išsiunčiamas į katorgą ir ten miršta. Nuo šiolei Šandoras turi tik vieną tikslą — atkeršyti piktadariams.

Po penkiolikos metų Ragūzoje du prancūzai cirko artistai, pravardėmis „Matifu kyšulys" ir „Peskado nerija", vienas — nepaprastai stiprus, kitas — be galo vikrus juokdarys, stoja tarnauti turtingam, labai garsiam gydytojui, paslaptingajam daktarui Antekirtui, kurio jachta „Savarena" išmetė inkarą Dalmatijos uoste.

Ragūzoje drauge su žmona ir dukterimi Sava įsikuria buvęs Triesto bankininkas Torontalis, kuris praturtėjęs metė darbą. Čia atvyksta ir Ištvano Batorio našlė; ji gyvena skurdžiai, bet padedama ištikimo tarno Boriko, didvyriškai kovoja su neturtu ir auklėja sūnų Peterį. Likimo ironija — Peteris Batoris įsimyli Savą Torontal; merginai jis patinka.

Prie šios komplikacijos prisideda tai, kad Sarkanis, iššvaistęs jam tekusią Šandoro turto dalį, trokšta vėl pataisyti savo reikalus; jis verčia Torontalį leisti už jo dukterį. Šios numatomos jungtuvės stumia į neviltį Savą ir Peterį; kartą Peteris parnešamas namo, atrodo, mirtinai sužeistas durklu. Čia įsikiša daktaras Antekirtas — jis užhipnotizuoja sužeistąjį, ir visi jį palaiko mirusiu. Jo laidotuvių procesija susitinka su Savos vestuvių kortežu; Sava apalpsta, ir vestuvių kelti neįmanoma. Naktį daktaras išneša Peterio kūną iš kapinių ir išveža į Antekirto salą, kur jį išgydo. Daktaras pasako Peteriui savo tikrą vardą — jis grafas Šandoras, pasivadinęs daktaru Antekirtu, ieško trijų išdavikų, per kuriuos žuvo du sąmokslininkai. Grafas Šandoras buvo nusigyvenęs, bet daktaras Antekirtas savo sugebėjimais įsigijo didžiulį turtą ir nusipirko Antekirto salą ir greitaeigį laivyną.

Tuo metu Ragūzoje ponia Torontal mirties patale Savai pasako, kad ji — ne bankininko duktė ir gali nepaklusti jo valiai; bet tada atsiranda naujų kliūčių — ją pagrobia Torontalis ir Sarkanis.

Išplaukę į Siciliją laivu „Feratas", tikėdamiesi tenai surasti Sarkanio pėdsakus, daktaras ir Piteris turi sustoti prie Maltos kranto taisyti laivo, sugedusio per smarkią audrą; už išgelbėjimą jie dėkingi vienam drąsiam locmanui. Tas locmanas — kuklus žvejys, Luidžis Feratas, Andrėjos sūnus; jo sesuo Marija papasakoja, kad ispanas Karpena renka La Valetoje

didžiausius niekšus. Peskadui pavyksta įstoti į Karpenos gaują, kuri veikia vieno siciliečio bandito, Zironės, Sarkanio bendrininko, vadovaujama.

„Feratas" nuplaukia prie Katanijos kranto; mažasis Antekirto būrelis, apsuptas Zironės gaujos Etnos šlaite, būtų žuvęs, jei Peskadui nebūtų dingtelėjusi mintis nusiristi šlaitu žemyn vidury didelio sniego kamuolio ir pašaukti į pagalbą žandarus. Per susirėmimą Zironė sužeidžia Peskadą, bet įsiutęs Matifu atkeršija už tai, įmetęs banditą į vulkano kraterį; deja, Sarkanio ir Silo Torontalio pėdsakai dingsta; jie bus rasti tik ispanų Maroke, Sentos katorgoje, kur išsiųstas Karpena.

Daktaras Antekirtas, laimėjęs ispanų gubernatoriaus palankumą, jam pasiūlo hipnozės seansą, kurio objektas — Karpena. Eksperimentas pavyksta, ir suimtasis turi grįžti į kalėjimą, tačiau šoka į jūrą vidury nakties. Niekas neabejoja, kad jis nuskendo, bet tuo metu jį ištraukia „Feratas".

Paskui Monte Karle Torontalis ir Sarkanis lošia „trisdešimt ir keturiasdešimt". Peskadas ir Matifu pagrobia Torontalį, kai Sarkanis ketina jį nužudyti.

Boriko laiškas daktarui Antekirtui su prierašu „Per dievo malonę" pašto tarnautojų dėka pasiekia adresatą. Kartagenoje esanti ponia Batori atskleidžia paslaptį, patikėtą ponios Torontal: Sava — Šandoro duktė.

Buvęs Triesto bankininkas galų gale pasako, kad Sava yra Tetuane, ištikimos Sarkanio bendrininkės Namiros priežiūroje, bet Šandoras su Piteriu neranda Savos — Sarkanis ją išvežė į Tripolitaniją.

Įsimaišę į arabų minią, jie dalyvauja „gandrų šventėje"; grafas ir jo draugai sužino, kad Sarkanis apsigyveno mokademo name. Peskadas pasinaudoja visuotine linksmybe — Matifu pakeltas ilga kartimi, įsigauna į vieną iš mokademo namo terasų ir padeda Savai pabėgti. Senusitai, vadovaujami Sarkanio, veltui mėgina užgrobti Antekirto salą — Sarkanis patenka į nelaisvę.

Trys niekšai, atsidūrę Šandoro rankose, salos teisėjų nuteisiami mirti, nuvežami į gretimą salą, ir auštant jiems turi būti įvykdyta mirties bausmė. Tačiau tą pat naktį salelė susprogsta, mat buvo užminuota ir vienas iš pasmerktųjų užlipo ant minos. Teisingumas įvyksta. Sava ir Peteris susituoks, ir jaunoji moteris taps grafo Šandoro turto paveldėtoja.

Romane iš tikrųjų daug kombinacijų! Gal net per daug, nes atsitiktiniai susitikimai truputį nenatūralūs, kaip pasitaiko tokios rūšies literatūroje, bet veiksmas vystosi greitai, ir todėl skaitytojui viskas atrodo įmanoma.

Prisiminimas pavojų, kurie ištiko „Sen Mišelį" prie Maltos, atgyja pasakojime apie „Feratui" grėsusias nelaimes. Locmanas, suteikęs laivui pagalbą, įkvėpė rašytoją sukurti epizodą, kuriame pasirodo Luidžis.

Plaukiojant 1884 metais, Žiuliui Vernui kilo mintis aprašyti senusitų puolimą ir galbūt Antekirto salos vietą. Na, o dėl Katanijos ir Etnos, tai rašytojas jas matė ir net buvo užlipęs į vulkano šlaitą. Ši dekoracija, galima sakyti, sukurta „Kasa Inglezos" scenai. Be abejonės, siciliečiai Žiuliui Vernui papasakojo apie banditus, kurių knibždėte knibždėjo saloje. Apsilankymas Katanijoje tikriausiai jam įkvėpė banditizmo sceną.

Pagrindinio personažo Šandoro prototipas — Ecelis; jis irgi buvo ištremtas, turėjo tokių pat moralinių savybių ir buvo kupinas patriotizmo. Na, o dėl išorės, tai Žiulis Vernas rašė draugui, kad neteisybė, jog „Benetas daktarui suteikė katorgininko bruožus. Jaunas Šandoras — Jūs trisdešimt penkerių metų... Virtęs daktaru Antekirtu, jis pasidarė panašus ir į Jus, ir į Biksjo [48]."

1885 metais šis romanas spausdinamas dalimis dienraštyje *Le Temps*. Knyga dar neišėjusi, o rašytojas jau „kuria rimtą fantaziją"; jis užkariauja orą ir „laukia aerostato šalininkų garsių šauksmų".

Žiulis Vernas — ištikimas sunkesnių už orą skraidymo aparatų šalininkas; jis nori, kaip žinoma, atkreipti publikos dėmesį į pastangas tų, kurie bando būtent šitaip išspręsti oro navigacijos klausimą. Ši „rimta fantazija" bus aktuali knyga buvusiam

---

[48] Žakas Aleksandras Biksjo gimė 1808 metais Čiavaryje; šis ligūrietis gydytojas ir agronomas, valdant Liudvikui Pilypui, vadovavo liberalų partijai. 1848 metais lydėjo Bastidą ir Ecelį į Tiuilri tautos vardu paimti ten esančių vertybių. Buvo Turino ambasados reikalų įgaliotinis, paskui Dubo deputatas konstituantoje; per barikadų mūšius sunkiai sužeistas; italų generolo Guglielmo, dešiniosios Garibaldžio rankos Milano žygyje, brolis. Lankė „Arsenalo" romantikų draugiją ir kartu su Biulozu įsteigė *La Revue des Deux Mondes*. Buvo ištikimas Ecelio draugas, materialiai jį rėmė, paskyrė savo testamento vykdytoju, bet jį pergyveno. Biksjo mirė Paryžiuje 1865 metais. *(Aut. past.)*

Oreivystės draugijos iždininkui — jis kadaise įkūrė šią draugiją kartu su Nadaru.

„Šiuo metu,— rašo Žiulis Vernas,— valdomų aerostatų klausimas labai svarbus, bandymai daromi kasdien. Greitis didėja, bet nesmarkiai. Tačiau mano pateikti skaičiai gali pasikeisti... Aš manau, aš tikiuosi, kad visi sunkesnių už orą aparatų šalininkai palaikys Roburą kovoje su priešininkais. O tarp jų yra karingų žmonių, ir jei neklystu, knyga sukels šiek tiek triukšmo. Dabar, reikia pripažinti, gana patogus momentas, nes publiką truputį domina galimybė valdyti aerostatus."

Jis nori, kad „Roburas užkariautojas" būtų išleistas atskira knyga tuoj pat ir nespausdinamas dalimis, todėl *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* sausio 1 dienos (1886) numeriui kuria „Loterijos bilietą", tačiau tai jam nekliudo „vėl imtis „Kelio į Prancūziją", kurio prašo korektūros.

Žiulis Vernas kaltinamas, kad kartojasi. Rašytojas atsižvelgia į šį teisingą priekaištą. Todėl nenori sukurti dar vieno Hatero ir Nemo. Roburas — įsitikinimų žmogus, bet Žiulis Vernas jį padaro fantazuotoju, kuris dėl nepaprastų aplinkybių tampa drąsus ir šaltakraujiškas.

Matyti, kad autorius ir pats laikėsi savo įsitikinimų, buvo truputį per didelis optimistas, nes romano veiksmo laiką nusakė taip —„po kokių dešimties metų"! Tačiau Aderis vargais negalais pakilo nuo žemės tik 1897 metais; po brolių Raitų bandymų sklandytuvu su vidaus degimo stūmokliniu varikliu 1903 metais pavyko pasiekti 239 metrų aukštį; ir nors nuostabūs buvo skrydžiai lėktuvais, iki 1914 metų karo jie buvo eksperimentiniai. Net helikopterį sunku prilyginti „Albatrosui", mašinai, kurią išrado Roburas.

Žinoma, šį prototipą būtų lengva sukritikuoti, bet romanistas nė neketino sukurti skraidomosios mašinos. Jis tik norėjo atkreipti dėmesį į sunkesnių už orą aparatų galimybes, nes dauguma žmonių tikėjo vien valdomais aerostatais. Tačiau Žiulio Verno projektas buvo kruopščiai paruoštas; jis pasitelkė technikos specialistą: parašęs knygą, peržiūrėjo kiekvieną teksto žodį su savo „inžinierium", matyt, su Baduro.

Ar Ecelis, kaip daugelis kitų, buvo valdomų aerostatų šalininkas? Atrodo, šiuo požiūriu draugų nuomonės skyrėsi.

Žiulis Vernas norėjo, kad knyga būtų „fantastinė, įdomi ir nelabai rimta", mat sunkesniais už orą aparatais taip mažai

buvo tikima, jog iš apdairumo romanui jis suteikė fantastinę formą.

Po penkiasdešimties metų „cepelinai" paneigė Roburo sumanymą, nes galėjo apskristi aplink Žemę, nors jų greitis buvo nepakankamas. Bet keletas viena po kitos įvykusių katastrofų, ypač amerikiečių giganto „Akrono", parodė, kad kritiški Roburo žodžiai buvo teisingi: lengvesnius už orą aerostatus pasičiumpa atmosferos srovės.

Įvykiai patvirtino Roburo požiūrį: aparatai turi būti sunkesni už orą, kad būtų už jį stipresni. Tačiau paneigė paskutinę jo atsisveikinimo kalbos dalį: „Tautos dar nesubrendusios susivienyti. Mano išradimo paslaptis priklausys žmonijai tada, kai ji bus pakankamai protinga ir ja niekad nepiktnaudžiaus."

XXXIX SKYRIUS

JUODASIS LAIKOTARPIS

Slaptoji Žiulio Verno patarėja. Rašytojas turi parduoti „Sen Mišelį III". Drama Amjene: Žiulį Verną sužeidžia sūnėnas Gastonas, vėliau pripažintas psichiškai nesveiku (1886). Ecelio mirtis

Atrodė, „Sen Mišelio" savininką vėl lydi sėkmė. „Matijas Šandoras" turėjo pasisekimą, o 1885 metais *Le Journal des Débats* išspausdino „Roburą". Žiulis Vernas, išsitraukęs iš stalčiaus, vėl peržiūrinėja rankraštį „Kelias į Prancūziją" ir kuria „Loterijos bilietą".

Tikriausiai šie veikalai nelabai jį domina, nes jis svajoja apie daug reikšmingesnę knygą, ja jau „gyvena", nors dar neapsisprendęs dėl „Roburo užkariautojo" pavadinimo,— nori papasakoti dvynių gyvenimo istoriją, kurią iš pradžių pavadina „Paskutinė vergė", o vėliau —„Šiaurė prieš Pietus". „Loterijos bilietas", išėjęs 1886 metais, tokio lengvo turinio, kad atrodo kaip novelė, beje, linksma. Autorius pareiškė, jog jam buvo malonu aplankyti Telemarką, šią kalnuotą Norvegijos dalį, kur vyksta jo romano veiksmas. Mes žinome, kad Žiulis Vernas iš tiesų keletą kartų buvo nuvykęs į Skandinaviją ir

jo atmintyje išliko poetiškas žavesys šios vietovės, apie kurią jis norėjo papasakoti. Žodžiu, čia negalima įžiūrėti ko nors kita.

Romanas „Kelias į Prancūziją", išleistas 1887 metais, primena Erkmano ir Šatriano * manierą. Romano įvykiai vyksta 1792 metais; apie juos pasakoja kavalerijos atsargos kapitonas Delpjeras, dalyvavęs Amerikos kare, revoliucijos ir Imperijos karuose. Pasakojimo pradžioje jis atostogauja Prūsijoje, atvažiavęs pas Kelerius, kurių miręs tėvas, prancūzas protestantas; motina kilusi iš Pikardijos, o sūnus Žanas, gimęs Prūsijoje, laikomas prūsu.

Žanas Keleris įsimylėjęs jauną prancūzę, kurią nori vesti vienas prūsų karininkas. Prūsija paskelbia karą Prancūzijai, Žanas Keleris paimamas į armiją ir jam vadovauja varžovas. Žano padėtis juo sunkesnė, kad jis save laiko greičiau prancūzu, o ne prūsu.

Šiems vyrams susidūrus, Žanui Keleriui gresia mirtis, tačiau jis pabėga — padedamas Delpjero, nusigauna į Prancūziją ir Valmi kaime prisijungia prie Diumurje * ir Kelermano kariuomenės. Šį pasakojimą pagyvina daugybė dramatiškų nuotykių. Įdomiai aprašytas Argonos miškas su tankiais lyg siena medžiais, pro kurių lapus vos prasiskverbia lietaus lašai.

Šie abu romanai nebuvo labai reikšmingi ir vargu ar galėjo atplėšti Žiulį Verną nuo rimtesnio siužeto, kuris sudarė „Šiaurės prieš Pietus" pagrindą. Išspausdinus „Šandorą", „Roburą" ir šiuodu nedidelius kūrinius, rašytojas buvo laisvas iki 1887 metų ir 1885 metų balandžio mėnesį galėjo rengti naują kaukių balių, kuris turėjo būti Onorinai atpildas už sielvartą, patirtą 1877 metais.

Žiulis Vernas buvo išsinuomojęs didelį namą Šarlio Diubua gatvėje, ir jo žmona dabar turėjo „gražų nuosavą namą", kas suteikė jai tam tikrą padėtį Amjeno visuomenėje, tik reikėjo tuo pasinaudoti.

Teko kažką grandioziška padaryti, kad Onorinos padėtis visuomenėje būtų kuo geresnė. Šį kartą ponas ir ponia Vernai priims svečius ne madingo restorano banketų salėse. Kaukių balius įvyks jų name, šia proga pavadintame „Didžiąja „Kelionės aplink Žemę" smukle, kur galima nemokamai išgerti, pavalgyti ir pašokti". Svečius priims šeimininkas ir šeimininkė apsivilkę virėjų kostiumais. Penkiasdešimt septynerių metų pas-

torėjęs Žiulis, kaip matome, vis dar mėgo linksmintis, ir galima neabejoti, kad žavinga jo žmona pasirūpino meniu kokybe; „smuklės" lankytojai tikriausiai buvo patenkinti.

Taigi pradžia buvo sėkminga, ir nuo tada į Onorinos saloną svečiai ėmė mielai rinktis, žodžiu, 1885 metai jai buvo lyg kokia gairė. Tačiau vyras mažai pagelbėdavo namų šeimininkei; jeigu ir pasirodydavo jos vakaruose dėdamasis labai linksmas, ilgai neužtrukdavo. Pabuvęs iki dešimtos valandos, išnykdavo. Nors Onorina buvo nepatenkinta, bet susitaikė su jo atsiskyrėliškumu; ji viena priiminėjo svečius, kurie pamažu priprato, kad jos vyras dingsta vis anksčiau ir anksčiau. Žiulis Vernas buvo pramintas „lokiu", tačiau visi pripažino, kad jis turi į tai teisę.

Rašytojui atrodė visiškai natūralu, kad Onorinai linksma šiuose aukštuomenės vakaruose, bet pats juose nedalyvavo, nes jie jį erzino. Žiulis Vernas atsiribojo nuo šio gyvenimo ieškodamas džiaugsmo prie darbo stalo. Jam buvo labai malonu traukiniu važiuoti į Paryžių ir ilgai kalbėtis su Eceliu. Abu draugai eidavo kartu pietauti į Karono kavinę, o paskui šnekučiuodavosi knygyne. Praėjus daugeliui metų, girdėjau senelę šaipantis iš vyro, kad jis kaip savo penkis pirštus pažįstąs Amjeno traukinių stotį, kur reguliariai važiuodavo fiakru.

Žiulis Vernas išvyko iš Paryžiaus, nes jame buvo per daug pagundų Onorinai, bet Amjene nerado ramaus prieglobsčio, kurį tikėjosi rasti. Gal ir atrodo paradoksalu, tačiau norėdamas susikurti jam būtiną darbo atmosferą, be to, pasikeisti idėjomis — papildyti tokį vertingą minčių šaltinį, važiuodavo į Paryžių. Kartais Ecelis jį kviesdavosi į namus, į Sevrus, arba į knygyną. Bet dažniausiai, matyt, jis eidavo į niekam nežinomą vietą, kur galėdavo ramiai dirbti. Žiulis Vernas jau buvo ne to amžiaus, kad pasitenkintų studentišku kambarėliu. Tikriausiai jis turėjo Paryžiuje prieglobstį pas kokį draugą ar draugę,— draugas buvo Ecelis, o kas draugė?

Kai ji mirė, vienas faktas patvirtino, kad ta moteris egzistavo. Tegu niekas neabejoja: sirena, kurios įtaką iškėlė viešumon romantiškoji jo biografė ponia Alot de la Fiuji, matyt, skyrėsi nuo moters, kurią mums piešia gudri vaizduotė. Tai buvo rimta, plačių pažiūrų dama, su kuria Žiulis Vernas pasikalbėdavo apie tai, kas jį domino, ir pas kurią galėjo ramiai dirbti. Prisimenu, ji gyveno Anjere; tuo laiku ši vieta iš tik-

rųjų buvo rami ir tyli. Jos pavardę galima rasti archyve, nes aš per neatsargumą ją pranešiau poniai Alot de la Fiuji, o ji paliko mano laišką tarp savo dokumentų. Rašiau, kad ji Diušen; pridursiu, jog užmiršau jos pavardę ir mano brolis ją priminė. Šią pavardę tariu atsargiai, nes niekaip nepavyko sužinoti, kas buvo toji ponia Diušen; tačiau yra viena ypatybė: šitą pavardę turi keletas Nanto šeimų; taigi, galimas daiktas, Žiulis Vernas atnaujino seną pažintį. Ši moteris mirė dvidešimt metų anksčiau negu Žiulis Vernas, ir yra pagrindo manyti, kad buvo jo kartos, o gal net už jį vyresnė. Be abejonės, Žiulį Verną ir šią damą siejo dvasinis artumas, ji buvo jo verta pašnekovė ir juodu ilgai viens kitam jautė simpatiją. Gal kas pasakys, jog moters ir vyro simpatija vadinasi meilė; aš to neneigiu, bet priduriu, kad meilė daugiapusė ir kad Lauros ir Petrarkos meilė buvo dingstis sukurti eiles.

Beje, Onorina, išgirdusi apie šios damos egzistavimą, neįsižeidė — visiškai nekreipė į tai dėmesio. Žinoma, kokios įžvalgios šiuo požiūriu moterys! Ši draugystė, nors ir kokia meile laikoma, buvo tik draugystė, tačiau dėl to dar įdomesnė ir jos įtaka rašytojui dar didesnė.

Paskutinės ponios Diušen (?) mintys, matyt, buvo apie Žiulį Verną, kuriam jos mirtis sukėlė didelį sielvartą.

1885 metai, praėję be jokių įvykių ir net kupini tam tikros euforijos, buvo romanisto gyvenimo apogėjus. Jo šlovės niekas negalėjo paneigti, jo kūriniai buvo skaitomi visame pasaulyje. 1884 metų kelionė parodė, nors jis to ir nenorėjo, koks didelis jo populiarumas. Tačiau jis buvo kuklus ir nepametė galvos. Sveika nuovoka, paveldėta iš lioniečių protėvių, jam kuždėjo, kad materialinė gerovė neilgalaikė. Padidėjus pajamoms, savaime aišku, padidėjo ir išlaidos; šis toks nepretenzingas žmogus turėjo nešti nepakeliamą naštą.

Pakeisti gyvenimo būdą — vadinasi, sumažinti išlaidas. Žiulis Vernas greitai suprato, kad tik jis gali nedelsdamas užkimšti bent vieną spragą. Argi prieš daug metų nerašė apie „Sen Mišelį I": „Aš įsimylėjęs šias sukaltas lentas ir vinis, kaip dvidešimtmetis myli moterį"? Vieną dieną padarė „kvailystę", susiradęs kitą, daug reiklesnę meilužę. Gal šią *steam yacht* (garo jachtą), kaip jis prisipažino, buvo sunku išlaikyti, o gal paskutinė kelionė, nors ir puiki, jį tik nuvylė? Jo širdis krauju sruvo, kai dingtelėdavo mintis, kad teks išsiskirti

su jūra. Bet viską pasvėrus, ar nereikėtų pagalvoti, kad anksčiau ar vėliau jūreivis turi eiti poilsio? „Sen Mišelio III" nauda sumažėjo; nors ir galingas, jis nebuvo toks patikimas kaip „Sen Mišelis I". Išlaidų nekompensavo jo teikiamos paslaugos. Kadangi reikėjo taupyti, protingiausia buvo panaikinti šį išlaidų šaltinį. 1886 metų vasario 15 dieną Žiulis Vernas pardavė jachtą už 23 000 frankų ponui Martjaliui No, iš kurio vėliau ją nupirko Montenegro kunigaikštis.

Taigi „Sen Mišelis III" pasiliko Dalmatijos vandenyse, kuriuos skrodė „Matijo Šandoro" „Savarena". Žiulio Verno lūkesčiai neišsipildė — jis neatgavo pinigų, kuriuos buvo sumokėjęs už jachtą. Bet mums svarbiausia — suprasti, kaip Žiulis Vernas kentėjo atsisakydamas jūros: nuo šiolei jis nebeturės tokių brangių poilsio valandų, kurios jam suteikdavo tiek džiaugsmo.

Vos tik „Sen Mišelis III" buvo parduotas, vienas įvykis privertė rašytoją galutinai atsisakyti jūros ir prirakino prie Amjeno. 1886 metų kovo 10 dieną Ecelis, taisęs Monte Karle silpną sveikatą, gavo telegramą: „Godfrua pranešė iš Amjeno, kad Gastonas, ištiktas pamišimo priepuolio, du kartus šovė iš revolverio į Verną. Kliudė viena kulka. Vernas lengvai sužeistas į koją."

Iš tikrųjų žaizda turėjo sunkių pasekmių, nes rašytoją padarė invalidu — kulkos nepavyko ištraukti iš sąnario.

Šis pasikėsinimas sukėlė daugybę visokių kalbų, mat atrodė nepaaiškinamas. Savaime suprantama, jo negalėjai paaiškinti, nes tai buvo pamišėlio poelgis.

Abu broliai, Žiulis ir Polis, švelniai mylėjo vienas kitą. Juodu buvo beveik to paties amžiaus: Polis gimė metais vėliau negu Žiulis, 1829-aisiais; kartu mokėsi ir abu vienodai mėgo jūrą ir muziką.

Negalima nepažymėti tam tikro jų gyvenimo panašumo: Polis, būdamas jūrų karininkas, daug keliavo — plaukiojo po visas jūras; žinoma, kad jis buvo nuvykęs į Antilų salas ir dalyvavo Krymo kare. Tačiau šios karjeros atsisakė, nes to pareikalavo sužadėtinė, bet kai išėjo į atsargą, ji grąžino jam sužadėtuvių žiedą! Tokį pokštą ta mergina iškrėtė ir kitam savo sužadėtiniui. Vargšas vaikinas turėjo ieškoti darbo ir tapo Nanto biržos makleriu. 1859 metais Polis vedė panelę Melje, kilusią iš Blua. Ponia Melje su savo keturiomis dukterimis

dažnai atvykdavo į Bordo, kur apsigyvendavo „Keturių seserų" viešbutyje. Gal šiame mieste, į kurį dažnai atvažiuodavo su reikalais, Polis ir susipažino su vyriausiąja seserimi Melje? Bet tikriausiai sumanymas susituokti kilo Nante, nes abi šeimos palaikė gana glaudžius ryšius: vienas iš ponios Melje giminių — Diukre de Vilnevas — buvo vedęs Polio ir Žiulio seserį.

Šiaip ar taip, žmona ir svainis jį įkalbėjo išvykti iš Nanto ir persikelti į Paryžių. Žengti šį žingsnį Polis ryžosi tik gyvenimo pabaigoje; Paryžiuje dirbo biržos makleriu, laisvą laiką skirdamas muzikai. Paskui išėjo į pensiją ir 1897 metų rugpjūčio 27 dieną mirė.

Jis turėjo tris sūnus: Gastoną, Morisą, Marselį ir dukterį Mari, kuri ištekėjo už Emilio Gari de Favje.

Morisas ir Marselis, tipiški praėjusio amžiaus pabaigos buržuazijos auksinio jaunimo atstovai, suteikė tėvui ne daugiau džiaugsmo negu Mišelis — Žiuliui. Na, o Gastonas, protingas ir darbštus, puikiai mokęsis, iš pradžių buvo Valstybės tarybos valdininkas, paskui stojo tarnauti į Užsienio reikalų ministeriją. Į jį dėjo visas viltis ir tėvas, ir dėdė. Žiulis Vernas mylėjo sūnėną, kurio rimtumas buvo tikra priešingybė brolių lengvabūdiškumui ir rašytojo sūnaus nepastovumui. Ir štai šis protas, rodės, toks šviesus, staiga aptemo. Grįždamas iš Blua, Gastonas įsigeidė nuvykti į Amjeną. Mano tėvas pasakojo, kad Gastonas prieš dėdę išdygo tuo metu, kai tas atidarė duris į Šarlio Diubua gatvę; sūnėnas paprašė apginti jį nuo persekiojančių priešų ir net parodė juos. Veltui Žiulis Vernas įtikinėjo Gastoną, kad niekas jo nesiveja. „Ak šit kaip! Net tu nenori manęs apginti!" — sušuko Gastonas ir šovė į jį iš revolverio. Vaikinas, matyt, buvo išprotėjęs; jam buvo paskirta priežiūra, ir pagaliau jis buvo nuvežtas į psichiatrinę ligoninę. Tėvui šį poelgį jis paaiškino truputį kitaip: norėjęs atkreipti dėmesį į nepripažintą dėdę!

Trečioji hipotezė kilo Marseliui More, kai jis perskaitė „Dramą Livonijoje", knygą, kurioje vienas bėglys, neturintis pinigų, reikalingų „šiek tiek pakeliauti", nusigauna į arčiausią uostą ir paima iš draugo didžiulę sumą. Gal čia galima surasti paaiškinimą, kas įvyko tarp dėdės ir sūnėno: gal tasai keršijo, kad dėdė atsisakė jam duoti pinigų kelionei į Angliją? Ši hipotezė, turinti menką pagrindą, visiškai neįtikima, nes Gasto-

nui netrūko pinigų, be to, dėdė nebūtų galėjęs jų atsakyti. Apie tai niekad nieko nekalbėjo nei Polis, nei mano tėvas, kurie puikiai viską žinojo. Šiaip ar taip, Žiulis Vernas susidūrė su pamišėliu, kuris visą gyvenimą praleido psichiatrinėse ligoninėse. Gastonas mirė per 1914 metų karą Liuksemburgo psichiatrinėje klinikoje. Šio nelaimingojo likimas apniaukė abiejų brolių gyvenimą — Polis ir Žiulis vienodai liūdėjo. Kai Gastonas apsiramindavo, būdavo galima jį parsivežti namo, ir jo brolis Morisas dažnai parsiveždavo, nes Polio jau nebuvo gyvo; kartu su jais neretai pietaudavo ir dėdė. Gastono elgesys būdavo normalus, ir jis atrodydavo ramus, bet nė žodžiu neužsimindavo apie šį savo poelgį.

Marselio More išvada, kad Gastonas norėjęs nušauti savo dvasios tėvą ar bent geradarį, būtų tuščia, jei neparodytų, kokie nuoširdūs jausmai siejo dėdę ir sūnėną. Ši literatūrinė psichoanalizė jam padėjo iškelti kitą hipotezę.

Marselis More rašė, kad „dėdė neslėgė Gastono savo buvimu, kaip Bethovenas slėgė savo sūnėną Karlą", kuris net mėgino nusižudyti; Karlas „priešinosi slogiam dėdės švelnumui, jį graužė sąžinė, kad pats to nenorėdamas, nekenčia dėdės, ir sąmoningai piktinosi, kad turi jį mylėti".

Matyt, Marselis More pritaikė Karlo atvejį Gastonui, kurį *galbūt* slėgė ne dėdės tironiškumas, o tai, kad jis buvo garsus ir jį žavėjo. Kaip Karlą, Gastoną, galimas daiktas, nejučia graužė sąžinė, kad nesąmoningai nekenčia dėdės, ir jis priešinosi moralinei būtinybei jį mylėti — panašiai galėtų jaustis, jei turėtų proto, medelis, augantis po didelio medžio lapija.

Tačiau ar verta kelti tokias hipotezes, jei persekiojimo sindromas, pirmą kartą pasireiškęs tada, kai Gastonas pasikėsino į dėdę, paaiškina poelgį, kurio negali suvokti, remdamasis logika, sveikas protas? *Kaip įrodymą* turime tik Polio laišką, rašytą Leonui Gijonui, ir Mišelio — tetai Mari.

Štai Polio laiškas:

„Brangus Leonai,

kokia baisi nelaimė! Grįžtu iš Amjeno, kur mačiau vargšą Gastoną, nugabentą į ligoninę, dėdei paprašius. Mielasis vaikas nesupranta šio savo poelgio. Jis sako, jog norėjęs atkreipti dėmesį į dėdę, kad tas būtų priimtas į Akademiją — tik tai prisipažino. Respublikos prokuroras ir gydytojai, su kuriais pa-

simačiau, pareiškė, kad jis visiškai *neatsakingas* už savo veiksmus. Gastonas bus nuvežtas į psichiatrinę ligoninę.

Iš nieko negalėjome spręsti, kad įvyks ši nelaimė. Važiuodamas su teta iš Blua į Paryžių, jis dingo — išlipo iš karietos pusiaukelėje, pasakęs, kad eina pas kirpėją, ir nebepasirodė. Mes jo ieškojome ištisą parą ir sužinojome apie jį tik iš telegramos, kuria Žiulis mane kvietė į Amjeną. Kokia nelaimė! Aš netekau galvos, ir mes visi kritome į neviltį.

Rašau tau keletą žodžių, kad praneštum šeimai. Tikiuosi, nesakysite mamai šios baisios žinios.

Žiulis sužeistas į koją, bet gydytojai viliasi, jog žaizda neturės rimtų pasekmių, kulka dar neištraukta ir, ko gero, nebus ištraukta. Jis nesikankina. Koja sutvarstyta, ir jos negalima judinti, kol išgis.

Ak mielas drauge, kokia baisi diena, tiesiog negaliu patikėti, kad įvyko tokia nelaimė!

Visada su jumis —
P. Vernas

P.S. Rašau visai šeimai, nėra ko slėpti, nes laikraščiai tai jau pranešė.

Rašykite man į Komarteno gatvę Nr. 27, panelei Melje. Gal aš įsikursiu pas ją su žmona ir vaikais."

Mišelis štai ką rašė:

„Brangi teta,

tikriausiai gavai dėdės Polio laišką, kuriame jis viską smulkiai papasakojo apie šį apgailėtiną atsitikimą. Rašau Tau tik norėdamas padėkoti tėtės, mamos ir savo vardu už nuoširdų laišką.

Laimė, paskutinės naujienos neblogos. Tiesa, praėjusi naktis buvo labai sunki, bet šiandien stojo ramybė, ir diena buvo labai gera. Reikia laukti, kol laikas padarys savo. Tu žinai, kad kulka neišimta. Manome, jog ji pati išeis po kelių dienų, bet tvirtinti negalima. Taigi padėtis gana rimta ir kelia nerimą. Reikia pridurti, kad ligi šiolei viskas labai gerai. Mažai turi arba visai neturi karščio. Kad taip būtų ir toliau!

Jei viskas bus gerai, tėvas atsikels po mėnesio arba po pusantro. Bet į normalias vėžes įeis po dviejų ar trijų, o gal

keturių ar penkių mėnesių — negalima tiksliai pasakyti. Tačiau tai nieko. Svarbu, kad jis pasveiktų.

Gastonas tebėra ligoninėje; vis laukiame gydytojų sprendimo; beje, jis ir taip aiškus. Dėdė turės jį nugabenti į psichiatrinę ligoninę, kurią nurodys prefektūra, bet tikriausiai galės pasirinkti. Vargšas žmogus labai nelaimingas. Visa šeima sielvartauja. Reikia tikėtis, kad jis vieną gražią dieną pasveiks,— tai, tiesą sakant, įmanoma.

Prašau Tave, brangi teta, perduoti geriausius linkėjimus dėdei ir mane priminti Editai ir kitiems savo vaikams, kurių vardus, prisipažįstu, esu primiršęs. Ką gi, kai jų nemažai ir kai praėjo tiek laiko, tai nelabai nuostabu. Reikia tikėtis, kad vieną gražią dieną atnaujinsime pažintį.

Nuoširdžiai Tave bučiuoju.

Tau atsidavęs sūnėnas
Mišelis Vernas

Pabučiuok už mane gerąją senelę, kuri tikriausiai dėl to labai nelaiminga."

Taigi matyti, jog Gastoną buvo ištikęs pamišimo priepuolis, kuris parodė, kad jo psichika silpna. Galimas daiktas, Gastoną slėgė dėdės garsumas, bet tai liudija jo asmenybę nebuvus pakankamai tvirtą, kad nepalūžtų situacijoje, būdingoje visiems pranašesnių žmonių giminėms.

Gal neverta kalbėti apie skausmingą šeimyninę dramą — tai gali ištikti kiekvieną.

Žiulio Verno žaizda ėmė pūliuoti; kulkos nebuvo galima išimti. Rašytojas buvo prikaustytas prie lovos, kai jam pranešė, kad 1886 metų kovo 17 dieną Monte Karle mirė Ecelis.

XL SKYRIUS

„ŠIAURĖ PRIEŠ PIETUS"

Pasinėręs į darbą, rašytojas vieną po kito sukuria romanus: „Šiaurė prieš Pietus" (veiksmas vyksta Jungtinėse Valstijose per Pilietinį karą), „Aukštyn kojom", „Dveji metai atostogų" ir „Sezaras Kaskabelis" (1888)

Žiulį Verną pribloškė žinia apie Ecelio mirtį. Silpna senojo draugo sveikata jam nebuvo paslaptis, tačiau tiek kartų Monte Karlas sugrąžino ligoniui jėgas, kad rašytojas buvo pripratęs, jog Ecelis visada sunkiau ar lengviau serga, bet pasitaiso, pabuvęs savo mėgstamoje šalyje. Tačiau šį sykį Ecelis nepasveiko — mirė. Iš Žiulio Verno gyvenimo išėjo leidėjas, juo patikėjęs 1862 metais, žmogus, kuris rašytojui vadovavo ir, nors kartais gal per daug globojo, visada jį rėmė, padarė tuo, kuo jis tapo, buvo ištikimas draugas, teikė pagalbą ir mielai naudojosi jo parama,— žodžiu, juos jungė bendras darbas.

Žiulis Vernas, susirašinėjęs su Eceliu tėvu, vėliau susirašinėjo su Eceliu sūnumi. Bet padėtis pasikeitė. Žiulis Ecelis nebuvo Stalis, be to, Žiulis Vernas buvo daug vyresnis, pažinojo jį dar vaiką. Prisimindami tėvą, vienas — tikrą, kitas — dvasios, jie puoselėjo vienas kitam broliškus jausmus ir laimė, gerai sutarė.

Kol žaizda dar nebuvo prikausčiusi Žiulio Verno prie lovos, romanistas, žinodamas, kad Ecelis serga, bet dabar jaučiasi geriau, parašė jam ilgą laišką — tikėjosi, kai grįš, aptarti su juo „Mišelio rankraštį"; buvo svarbu sužinoti, ar jame yra „kas nors iš tikrųjų vertinga" ir ar reikia Mišelį paskatinti.

Iš šių eilučių nematyti jokio nerimo.

Žiulis Vernas ramiai, jo žodžiais tariant, rašo antrą „Paskutinės belaisvės" tomą; šią knygą drauge su Eceliu iš pradžių buvo sumanęs pavadinti „Šiaure ir Pietumis", bet leidėjui „nelabai patiko" pavadinimas, ir autorius pasiūlė jį pakeisti „Šiaure prieš Pietus".

Ramus šio laiško tonas nesiderina su grėsmingais tamsiais debesimis, besitvenkiančiais virš jų galvų; netrukus nugriaudės griaustinis, kuris smarkiai juodu sukrės. Nuo tada Žiulis Ecelis sūnus ims spausdinti „Šiaurę prieš Pietus". Nors birželio mėnesį bendra savijauta pagerėja, rašytojo „žaizda" neužgyja", praeis daug mėnesių, kol jis galės vaikščioti. Spalį Žiulis Vernas pradeda išeidinėti iš namų, vyksta į teatrą, susitikinėja su draugais. Gruodį jam vėl uždraudžiama vaikščioti.

1888 metų vasario 9 dieną Žiuliui Vernui sukanka šešiasdešimt metų, ir jis įtraukia save „į senių kategoriją". Nors žaizda užgijo, kojas, kaip ir anksčiau, skauda. Rašytojas negali nieko daugiau avėti, tik labai plačius „kaip valtys" batus, tačiau tai netrukdo jam vaikščioti; jis net ketina važiuoti

į Paryžių, bet nuo to laiko iki gyvenimo pabaigos šlubuoja — žmonės matys, kaip jis klibikščiuoja per Longvilio bulvarą į Pramonės draugiją, į Miesto tarybą, į Sodininkų draugiją, į Taupomąją kasą... arba į cirką, bet apie tai kalbėsime vėliau.

Tačiau Žiulis Vernas nesiliauja dirbęs ir 1886 metų spalio mėnesį teiraujasi, ar gerai surinkta „Šiaurės prieš Pietus" korektūra. Šiuo romanu domisi *Le Petit Journal* ir nori išspausdinti novelę gruodžio numerio priede. Gal ši novelė buvo „Žilis Braltaras", kurioje rašytojas negailestingai pliekia anglus?

Nuo tada jis visą laiką skiria romanui „Dveji metai atostogų", arba „Robinzonų pensionas", ir gal todėl prašo atsiųsti Darilio (Gruse) romaną apie Anglijos koledžų gyvenimą. Romaną „Dveji metai atostogų" rašo *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* skaitytojams. Galima tik stebėtis, kaip autorius moka nenuobodžiai pasakoti apie vaikus, susidūrusius su gamtos stichijomis, kurios gąsdina net suaugusius.

Pirmame skyriuje įspūdingai vaizduojama smarki audra, nunešusi iš Oklendo anglų škuną, kurioje buvo vien Naujosios Zelandijos vaikai nuo aštuonerių iki keturiolikos metų. Naktį laivas buvo išplėštas iš prieplaukos į atvirą jūrą ir pateko į tikrą uraganą. Laivo kapitonu tampa neprityręs paauglys, drąsus prancūzas Brianas, o ekipažą sudaro vienas junga Moko; abu su šiek tiek stebinančiu šaltakraujiškumu padaro stebuklą — priplaukia prie salos, kur dvejus metus būrys vaikų gyvens kaip robinzonai. Tas būrys daugiausia susideda iš anglų, tarp vyriausiųjų svarbiausią vaidmenį vaidina trys berniukai: Brianas, Gordonas ir Donifanas.

Elegantiškas, tvarkingas Donifanas — anglas, kilmingiausias Šermano pensiono mokinys. Dėl aristokratiškos puikybės jis pramintas lordu Donifanu ir, būdamas karšto būdo, stengiasi visur ir visiems vadovauti; savaime aišku, niekina jungą Moko, kad jis — negras. Donifanas pavydi Brianui autoriteto, kurį tas nusipelnė savo švelnumu, pasiaukojimu ir nebūdinga jo amžiui energija. Šis trylikos su puse metų berniukas, nors nepaprastai protingas, bet nelabai darbštus. Jis drąsus, nuovokus, vikrus, žodžio kišenėje neieško, be to, paslaugus, geras berniukas, tik truputį nevalyvas ir nemoka gražiai elgtis — žodžiu, tikras prancūzas ir todėl skiriasi nuo savo draugų ang-

lų. Brianas ne kartą gynė silpnesniuosius, neleisdamas vyresniesiems piktnaudžiauti savo jėga,— štai kodėl visi jį myli.

Knygos pabaigoje šis jaunas prancūzas turi penkiolika ar šešiolika metų, ir jo paveikslas labai panašus į Nanto licėjaus mokinio, su kuriuo kažkada autorius susirašinėjo; taigi negalima nepalyginti šio Briano ir to, kuris vėliau tapo žymiu valstybės veikėju ir apie kurį buvo sakoma: „Jis nieko nežino, bet viską supranta."

Brianas dažnai užtardavo silpnuosius, ir jei kartais kas ir pasišaipydavo, kad jis nemoka elgtis ir yra nevalyvas, visi žavėjosi nuostabia jo iškalba. Nuoširdžiu vaikiškumu Brianas labai skyrėsi nuo savo pašnekovų anglų, kurie vis dėlto jį gerbė, ir jis, reikalui esant, buvo toks pat energingas ir sumanus kaip Brianas, vadovaujantis mažajai Šermano salos kolonijai.

Brianas susijaudina, perskaitęs ant dėžutės, kad skenduolio laikrodžio gamintojas, miręs skurde, buvo iš Sen Malo,— tai rodo, kad berniukas — bretonas, kaip ir valstybės veikėjas Brianas. Ar Donifanas — Ostinas Čemberlenas, konservatorių partijos vadovas, protingas, stropus, aristokratiškos laikysenos, galintis jausmingai išgirti prancūzų politinį veikėją, kuris „būdavo patenkintas tik tada, kai Prancūzija vėl žengdavo kaip deivė", vesdama „kitas tautas taikos ir civilizacijos keliu"?

Tai nelabai įtikima. Tačiau ar Brianas ir Donifanas, nepaisydami išankstinio savo nusistatymo, nesusitaikė?

1886 metais Brianui buvo dvidešimt ketveri, o Čemberlenui — dvidešimt treji metai; Žiulis Vernas turėjo labai keistą nuojautą. Kad jis nepaprastai vertino Briano dorybes, nekelia abejonių ir daro jam garbę. Na, o dėl Čemberleno, tai visiškai neįtikima; Donifanas buvo jaunas anglas, priklausantis džentri, ir rašytojas, jei būtų turėjęs galvoje Čemberleną, būtų pavaizdavęs jo tėvą, Džozefą Čemberleną, imperialistinės valstybės veikėją, kuris tuo laikotarpiu buvo keturiasdešimt devynerių metų.

Na, o Gordono, amerikiečio, charakteris teigiamas, protas praktiškas, jis mėgsta rimtus dalykus, stengiasi sušvelninti Donifano reikalavimus, kad abu draugai nesusipyktų.

Rašydamas šią knygą, Žiulis Vernas vėl pasirinko Viso praskintą kelią; gaila, kad nesugalvojo nieko naujo, nors pats jautė, jog to reikia. Romanas „Dveji metai atostogų" pasirodo

kaip surogatas „Robinzonų mokyklos", kuri buvo tik tolimas ir silpnas „Paslaptingosios salos" atspindys.

Verno įkvėpimas sumažėjo dėl sąlygų, kuriomis rašytojas gyveno, palaužtas daugybės nelaimių ir pasmerktas vegetuoti kaip ligotas žmogus.

Prie mums jau žinomų bėdų prisidėjo dar viena: mirė ištikimoji draugė iš Anjero, atrodo, dar anksčiau negu Ecelis. Sunku nustatyti tikslią jos mirties datą, galimas daiktas, tai atsitiko apie 1885 metus[49]. Laiške Eceliui yra vienas sakinys: „Jūs žinote mano sielvartą."

Nors rašytojas turėjo tik šešiasdešimt metų, save laikė seniu. Iš tiesų jis buvo labai nusivylęs. Anot jo, „įžengęs į juodą savo gyvenimo laikotarpį"; bet jis nepasiduoda, stengiasi rasti paguodą nuolatiniame darbe. Žiulis Vernas pasunkėjęs, „velka leteną", užsisklendęs be džiaugsmo Amjene savo vienumoje. 1887 metais nesibaigė „juodasis laikotarpis": vasario mėnesį rašytoją ištiko nauja nelaimė — mirė motina. Prikaustytas prie lovos, jis negalėjo nei pasimatyti su ja, nei dalyvauti laidotuvėse. Onorina viena nuvažiavo į Nantą. 1887 metų vasario 17 dieną mirus motinai, „nutrūko paskutinė gija, siejusi šią didelę šeimą".

Žiulis Vernas baigia romaną „Šiaurė prieš Pietus", pradėtą prieš Ecelio mirtį, ir dirbdamas stengiasi negalvoti, kad jo gyvenimas jau eina į galą. Rašydamas šią knygą, turi susipažinti su Jungtinių Valstijų pilietinio karo istorija, kuria visada domėjosi. Čia romanistas pasakoja ne tik apie karą, bet ir apie nusikalstamus darbus brolių dvynių, kurie, naudodamiesi nuostabiu panašumu, moka išlįsti sausi iš vandens ir pelnosi iš kitų žmonių nelaimių.

Žiuliui Vernui kuriant šią knygą, jau buvo praėję dvidešimt metų nuo tada, kai Jungtinių Valstijų pilietinis karas baigėsi abolicionistų pergale ir Jungtinių Valstijų susivienijimu ir kai už Amerikos ribų vergovė buvo panaikinta greičiau teoriškai negu praktiškai. Šiais laikais vergovės klausimas mums atrodo atgyvenęs, bet 1885 metais dar buvo gyvas žmonių atmintyje. Tačiau ir dabar kelia nuostabą mūsų naivumas, kai manome, jog vergų nebėra. Ar galime būti tikri, kad belaisvių kara-

---

[49] Galbūt net 1886 metais. *(Aut. past.)*

vanai nežygiuoja kur nors didžiulėse dykumose? Karavanų mažiau, bet, be jokios abejonės, jų yra.

Romano „Šiaurė prieš Pietus" jėga rodo, jog Žiulis Vernas atgavęs kūrybinę energiją. Istorija nepaprastai dramatiška. Kai kas stebėjosi, kad autorius nupiešė labai vienašališką dviejų stovyklų paveikslą, nepavaizdavęs Pietų šalininkų plantacijos, tik tą, kurios šeimininkas — abolicionistas. Čia nėra jokio nusistatymo prieš Pietų šalininkus, nes plantacija yra Pietuose, o tai reiškia, kad net tenai buvo abolicionistų,— žodžiu, skirtingi požiūriai.

Pietų šalininkai — knygoje jie „baisūs niekšai"— nepriklauso reguliariajai armijai. Jie pelnosi iš karo — tikri banditai, kurie nori susikrauti turtus naudodamiesi sunkia padėtimi. Teksaras —„pavojingas piktadarys"; jis veikia ne tiek dėl Pietų šalininkų bendro reikalo, kiek dėl savo paties interesų. Be abejonės, jei nebūtų sukurstęs gyventojų, jį būtų nuteisusi ir pasmerkusi mirti pietiečių valdžia.

Romanas „Šiaurė prieš Pietus" sukėlė nemažai diskusijų — vadinasi, autorius jį kūrė atgavęs entuziazmą. Kad jo nuotaika buvo pagerėjusi, rodo ir kas kita. Pavyzdžiui, jis negalėjo atmesti Biurnašo prašymo pritaikyti „Kelią į Prancūziją" teatrui, net pats parašė scenarijų, „nors netikėjo šios pjesės pasisekimu". Daugiau vilčių dėjo į romaną „Šiaurė prieš Pietus", kurį Berjo ir Dobe norėjo perdirbti scenai; beje, jis patarė jiems išvystyti komišką pusę, kuri knygoje vos žymu. Tuo metu Žiulis Vernas vylėsi, kad pjesė, parašyta pagal „Matiją Šandorą" ir pastatyta Rošaro, turės pasisekimą, „sužadins publikos susidomėjimą ir atkreips į jį dėmesį, kuris diena po dienos vis mažėjo".

Tačiau premjeros Žiulis Vernas nematė, nes sutiko važiuoti į Belgiją ir Olandiją skaityti savo kūrinių. 1887 metų lapkričio 20 dieną, nors ir nelabai pasikliauja kojomis, rašytojas vyksta į Antverpeną ir grįžta gruodžio 1 dieną. Jis mano, kad ši kelionė puikiai pasisekė — salės buvo grūste prisigrūdusios žmonių. Tokia ir *L'Indépendance belge* nuomonė, tik ne *Le Figaro*.

Matyt, *Le Figaro* buvo teisybė, anot pono Kornelio Helingo: Žiulis Vernas, nors geras skaitovas, nuvylė publiką — skaitė nelabai reikšmingus apsakymus, ir „Žiurkiuko šeimos" nuotykiai nesudomino klausytojų.

Šiaip ar taip, tai rodo, kad Žiulis Vernas nenori sudėti ginklų ir, nors „jo koja sužalota, žaizdos tik kraštelis užgijęs", vysto plačią veiklą, stengdamasis nugalėti jį apėmusį liūdesį.

Drauge su Deneri jis bandė pastatyti „Vieno kino kančias Kinijoje"; gruodžio mėnesį buvo Antibų kyšulyje, kur nuobodžiavo, kai nedirbo,—„gražiausioje pasaulio šalyje" pūtė smarkus vėjas ir kaip iš kibiro pylė lietus.

Tačiau Žiulio Verno gyvenime įvyko raminanti permaina: jis suartėjo su Mišeliu. 1887 metais susitaikė su antrosiomis sūnaus vedybomis ir padidino sumą, skirtą jo šeimai išlaikyti. 1888 metais susitiko su jaunąja Mišelio žmona ir ja susižavėjo. Žiulis Vernas nemanė, kad tokia maža moteris gali turėti tiek sveikos nuovokos ir taip aiškiai viską suprasti. Kantrus jos elgesys rašytoją nustebino, ir jis suvokė, kad nuo šiolei jie bus dviese ir kartu galės Mišeliui įkvėpti šiek tiek pusiausvyros. Taip atsirado didelė abipusė simpatija, kuri, laikui bėgant, vis stiprėjo.

Peržiūrinėdamas spausdinamų knygų korektūras, Žiulis Vernas domisi ir Kanada. Jis paprašo Žiulį Ecelį jam parūpinti knygų apie Kanados istoriją, ypač apie 1830—1840 metų periodą — sukilimų periodą. Netrukus sugrąžina jam pirmuosius naujo savo romano atspaudus [50].

Rašytojas atidžiai perskaito Revejo knygą ir Nacionalinėje bibliotekoje susipažįsta su Garno darbais, Ž. V. Karje apybraiža ir peržvelgia Raselą. Jis cituos šiuos autorius ir taip supažindins skaitytojus su Kanados istorija ir Kvebeko problema, kuri tuo metu buvo labai aktuali. Taigi šis romanas ir šiandien įdomus.

Dėl šio kūrinio vertės skaitytojų nuomonė skirtinga: vieniems jis nuobodus, ir tai stebina, nes romanas sukurtas „Kuperio maniera"; kitus, jaunesnius, labai žavi tas paslaptingas bevardis personažas ir einantys vienas po kito dramatiški įvykiai. Suaugusiam žmogui, jau praradusiam sielos tyrumą, ši paslaptis greitai paaiškėja, bet jeigu jo jausmai dar nevisiškai išblėsę, jo negali nejaudinti aklo minios pykčio ir represijų aprašymas; ypač jį turi sudominti pasakojimo dokumentiniai įvykiai, o tai itin svarbu.

Baigęs šį istorinį romaną apie Kanadą, Žiulis Vernas ėmėsi

---

[50] Čia turima galvoje romanas „Bevardė šeima". *(Vert. past.)*

arba, tiksliau sakant, grįžo prie temos, kurią buvo truputį palietęs romane „Iš Žemės į Mėnulį". Jis susidraugavo su vienu kalnakasybos inžinierium, puikiu matematiku, kuris jam pasiūlė siužetą, paremtą „milžinišku darbu",— išvertė į skaičių kalbą chimerišką Mastono, Patrankos klubo matematiko, projektą ištiesinti Žemės ašį. Baduro perleidžia rašytojui savo darbą už 2500 frankų. Žiulis Vernas „ir būgštauja, ir džiaugiasi". Jis „duoda valią fantazijai mokslo srityje, bet negali leisti, kad fantazija prieštarautų mokslui".

Nenorėdamas pasisavinti kito žmogaus nuopelnų, Žiulis Vernas stengėsi, kad Baduro darbas būtų išspausdintas romano pabaigoje. Na, o pats Baduro romane pavaizduotas Alsido Pjerdės paveikslu.

Žiulis Vernas pasakoja apie Patrankos klubo narius, pasenusius dvidešimčia metų. Visuotinis Arkties pramonės kompanijos susirinkimas aprašytas gyvai ir su humoru, bet ne taip raiškiai kaip Patrankos klubo posėdis. Barbikenas ir Nikolis čia tik vykdytojai, antraeiliai asmenys, nes svarbiausią vaidmenį vaidina Dž. T. Mastonas, tapęs pagrindiniu personažu, tačiau jis ne toks keistas ir juokingas kaip romane „Iš Žemės į Mėnulį". Knyga parašyta su įkvėpimu, bet joje kartojasi tai, kas papasakota prieš dvidešimtį metų, net Mastono pasirodymas mūsų nenustebina, nes jis senas pažįstamas.

Mes prisimename, kad Barbikenas ir K° nusiperka iš varžytinių šiaurės poliarines sritis, norėdami eksploatuoti akmens anglies klodus — anot Barbikeno, „jei jau žmogus negali prieiti prie ašigalio, ašigalis prieis prie jo". Tai padaryti galima tik ištiesinus ašį, apie kurią sukasi Žemė, kad ji būtų statmena savo orbitos plokštumai; kai ašis bus statmena orbitos plokštumai, nebebus metų laikų, ir visose Žemės rutulio srityse bus vienodas klimatas. Kadangi būsimas permainas apskaičiavo Mastonas, niekas neabejoja, jog šis sumanymas pavyks. Jo pranašumai tokie dideli, kad iš pradžių žadina entuziazmą, bet kiek pagalvojus apima nusivylimas, mat Žemės ašį perkėlus į kitą vietą, pasikeis jūrų lygis ir žemynų aukštis, vienų kraštų gyventojai bus užlieti, o kiti uždus praretėjusiame ore!

Norėdami gauti trokštamus rezultatus, Barbikenas ir K° iškasa didžiulę galeriją Kilimandžare, Afrikos kalne, tūkstantį metrų aukštesniame už Monblaną. Tai „vamzdis" patrankos, kuri, veikiant paslaptingai sprogstamajai medžiagai, turi iššauti

Pietų kryptimi šimto aštuoniasdešimt milijonų tonų sviedinį. Atatrankos jėga ir smogs Žemei smūgį, kuris ištiesins jos ašį!

Bandymas padarytas, tačiau nėra jokių permainų, nes Mastonas, partrenktas perkūno tuo metu, kai rašė juodoje lentoje skaičių 40 000 000, reiškiantį metrais Žemės rutulio apimtį per pusiaują, užmiršo prirašyti tris nulius! Norint perkelti į kitą vietą Šiaurės ašigalį, gal reikėtų trilijono patrankų, panašių į tą, kuri buvo iškasta Kilimandžare, ir jos nesutilptų Žemės rutulyje!

Romane demaskuojami garbėtroškiški neatsargių žmonių siekimai, galintys pakeisti gamtą. Mes pernelyg gerai žinome, kokios pavojingos manipuliacijos, keliančios grėsmę gamtos pusiausvyrai, ir kad žmogus, naudodamasis didele mokslo galia ne žmonijos labui, sunaikina pats save.

Taigi 1888 metų spalio mėnesį leidėjas gavo du romanus: „Bevardę šeimą" ir „Apverstą pasaulį" („Aukštyn kojom"). Rašytojas jam praneša, kad 1890 metams numatęs naują romaną „Kelionę atbulomis", kurio veiksmas vyks Šiaurės Amerikoje ir Sibire. Tuo pat metu bendradarbiauja su Deneri. „Kas man būtų, dieve mano, jei nedirbčiau po šešias ar septynias valandas per dieną?"— rašo jis Žiuliui Eceliui.

Žiulis Vernas, atrodo, iš tikrųjų stengiasi užsimiršti vystydamas plačią veiklą. Jo šeima nustemba, sužinojusi, kad jis iškėlė savo kandidatūrą į Miesto tarybą. Rašytojas visada domėjosi politika, nes priklausė Ecelio tėvo rateliui; daugelyje jų laiškų yra užuominų apie rinkimus ir svarstomi aktualūs klausimai. Žiulis Vernas dėl savo pažiūrų mano esąs kairiųjų šalininkas, ir jo vardas figūruoja socialistų sąraše,— tai piktina senuosius Amjeno gyventojus. Žiuliui Eceliui ir broliui jis aiškina, kad etiketė nieko nereiškianti, kad svarbiausia tai, ko siekia jų sąrašo pradžioje esantis daktaras Peti, kuriam jaučiąs didelę pagarbą ir nuoširdų draugiškumą. Kaip tikras keturiasdešimt aštuntųjų metų revoliucijos idėjų ir Sen Simono pasekėjas, rašytojas nori būti naudingas savo miestui.

Ši kandidatūra sukėlė daug triukšmo, ir vienas italas, rašytojo gerbėjas, norėdamas, kad jis patektų į senatą, pasiūlė 150 000 frankų rinkiminės kampanijos išlaidoms padengti. Neverta nė sakyti, jog Žiulis Vernas tik nusijuokė iš šio pasiūlymo.

Miesto tarybos darbą jis atlikdavo taip pat kruopščiai, kaip ir rašydavo knygas. Dalyvaudavo visuose jos susirinkimuose ir

buvo atsakingas už meno klausimų sprendimą. Jo rūpesčiu mieste buvo pastatytas cirkas. Gal šio pastato idėja, beje, vykusi, Žiuliui Vernui kilo dėl to, kad jis jautė simpatiją cirko artistams, kuriuos pagerbė romane „Matijas Šandoras" ir kurie jam davė siužetą naujai knygai. Ir iš tiesų „Kelionė atbulomis", arba „Sezaras Kaskabelis",— klajūnų akrobatų šeimos istorija. Norėdami nuvykti iš Sakramento į Normandiją, jie pervažiuoja visus Jungtinių Valstijų vakarus, Aliaską, Beringo sąsiaurį, Sibirą ir Rusiją... furgonu.

Pirma šios knygos dalis buvo išspausdinta 1890 metais ir, atrodė, buvo sukurta jauniesiems *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* skaitytojams; tai „knygos jaunimui" žanras, į kurį rašytojas vis labiau linksta. Beringo sąsiauryje autorius jaučiasi laisviau. Furgonas, atsidūręs pavojuje vidury šio sąsiaurio ant suskilusio ledo, mums kelia susijaudinimą, kuris vis didėja, kai ledai ima nešti furgoną link Liachovo salų priešalo.

Mintis nukeliauti furgonu iš Amerikos į Europą per Aliaską ir Aziją, per užšalusį Beringo sąsiaurį gana juokinga. Žavingosios Kajetės pasirodymas suteikia pasakojimui sentimentalią gaidą ir skaitytojui daro malonų įspūdį. Paslauga, kurią ši jauna indėnė padaro grafui Narkinui, užpultam banditų, pateisina jo prisijungimą prie Kaskabelio šeimos.

Tačiau netikėtas Narkino ir dviejų banditų, kurie jį buvo užpuolę Šiaurės Amerikoje, susitikimas nelabai natūralus. Na, o apie beždžionę, turėjusią pakelti Arkties žiemos šaltį, nė nekalbėsime.

Pagrindiniai romano personažai — puikus žmogus Kaskabelis ir ne mažiau puiki jo žmona Kornelija. Gražiai nupiešti jų paveikslai rodo, kad autorius jautė simpatiją šiems kukliems klajūnams artistams.

1886—1890 metais išspausdinti kūriniai silpnesni negu ankstesnieji, ir tai liudija, kad rašytojas šiek tiek pavargęs. Kaip tik tuo laikotarpiu Žiulį Verną buvo apėmusi depresija, kurią jis stengėsi nugalėti.

1889 metais laikas buvo pradėjęs daryti savo darbą — švelninti sunkius prisiminimus. Mišelis, įsikūręs Pereiro bulvare, gyvena vis ramiau ir ramiau, ir jo santykiai su tėvu tokie geri, kad 1888 metais juodu net drauge redaguoja labai reikšmingą novelę „Viena amerikiečių žurnalisto diena". Ji buvo išspausdinta Niujorko žurnale *Forum* ir labai patiko skaityto-

jams. Nors Žiulio Verno sveikata blogėja ir neleidžia jam pažiūrėti 1889 metų parodos, jis rašo „Karpatų pilį", tikėdamasis, kad ji bus išspausdinta 1891 metais, ir pradeda romaną „Misis Breniken" 1892 metams.

XLI SKYRIUS

DŽOKONDOS ŠYPSENA

Romane „Misis Breniken" didvyriška jauna moteris išvyksta ieškoti savo vyro, dingusio jūroje. Ir vėl moteris, dainininkė Stila, suteikia romanui „Karpatų pilis" (1892) keistą žavesį. Komedijoje „Mona Liza" Žiulis Vernas aiškina paslaptingą Džokondos šypseną

Visus 1890 metus Žiulį Verną kamavo skrandžio skausmai ir plovimai, tačiau, kaip geras tėvas žiurkė iš pasakos „Žiurkiuko šeima", kuri turėjo pasirodyti *Le Figaro illustré* kalėdų numeryje, rašytojas kalbėjo: „Būkime filosofai. Na, o aš nesiskųsiu, kol galėsiu dirbti."

Žiulis Ecelis jam papasakojo apie savo, kaip leidėjo, keblią padėtį: publika nebenori skaityti. Rašytojas mano atvirkščiai — kad ji labai skaito, bet publika išpaikinta dalimis spausdinamų romanų, ir tai yra viena iš priežasčių, dėl kurių sunku parduoti ištisus tomus. „Labai gaila,— rašo Žiulis Vernas,— nes aš norėjau sukurti dar keletą veikalų ir aprašyti Žemę, panaudojęs romano žanrą.

Jis baigia „Misis Breniken". Apie nuotykius šios drąsios moters, ieškančios savo vyro, pasakoja su akivaizdžiu malonumu. Iš pat pradžių jauti, kad aprašinėdamas „Franklino" išplaukimą, kaip ir anksčiau, jis patiria didelį džiaugsmą. Ši tristiebė škuna, vadovaujama kapitono Džono Brenikeno, turi nusigauti iš San Diego į Kalkutą, užsukusi į Singapūrą,— kelionė, atrodo, nebus sunki. Grįžęs namo, Džonas Brenikenas ras žmoną Dolę ir sūnelį Votą; jie nesimatys tik keletą mėnesių.

Laivas „Banderis", vadovaujamas kapitono Elio, atveža į San Diegą žinią, kad buvo susitikęs „Frankliną". Dolė, patarta pus-

seserės Džeinės, Leno Berkerio žmonos, plaukia į „Banderį" sužinoti iš kapitono šio susitikimo jūroje smulkmenų. Likimui panorėjus, misis Breniken su kūdikiu iš valties įkrinta į jūrą. Vienas jūrininkas išgelbėja motiną, bet, nors labai stengiasi, kūdikio nesuranda.

Sukrėsta sūnelio mirties, Dolė išprotėja. Džeinė dieną ir naktį ją slaugo ir pagaliau drauge su vyru apsigyvena Brenikenų namuose. Lenas Berkeris, pavertęs žmoną verge,— tikras niekšas. Paskendęs skolose, jis tučtuojau pasinaudoja šia situacija: būdamas nelaimingosios beprotės globėjas, pasiglemžia menką jos turtą ir, žinodamas, kad ji vėliau paveldės didelį dėdės turtą, ketina uždėti ranką ir ant būsimo jos palikimo, nes Džeinė — vienintelė tariamos našlės Dolės, netekusios vaiko, paveldėtoja. Milijonieriaus dėdės palikimas vieną gražią dieną atiteks Berkeriams. Tačiau šis planas gali sužlugti: Berkeris pastebi, kad Dolė nėščia. Jis laiko ją uždaręs ir, kai ji pagimdo, tuoj atsikrato vaiko — palieka jį gatvėje; taigi Džeinė, kaip ir anksčiau, bus vienintelė Dolės turto paveldėtoja.

Lenui Berkeriui gresia suėmimas, ir jis pabėga, išsivesdamas įbaugintą žmoną. Dolės globėju tampa laivo savininkas Endriu; jis atskleidžia Berkerio piktadarybę.

Eina laikas, apie „Frankliną" nėra jokios žinios, laivas laikomas nuskendusiu. Dolė, gydyta ketverius metus, pagaliau atgauna protą. Ji sužino, kad vyras nuskendęs ir kad ji paveldėjusi didžiulį mirusio dėdės turtą.

Tačiau Dolė nenori susitaikyti su našlyste ir skiria savo turtą ekspedicijoms, kurias rengia norėdama surasti vyrą ir jo ekipažą. Dvi ekspedicijos buvo bergždžios, bet jos padėjo sužinoti, kad „Franklinas" sudužo į Brauzo salos rifus, Timoro jūros vakarinėje dalyje: ten buvo rasti penkių ekipažo narių palaikai ir „Franklino" varpas. Nebeliko jokios vilties. Tačiau misis Breniken vis galvoja apie likimą devynių ekipažo narių, išplaukusių iš San Diego.

Žinia, kad Australijoje rastas mirštantis Feltonas, „Franklino" kapitono padėjėjas, duoda vilties; misis Breniken tučtuojau vyksta į Sidnėjų, kur jūrų ligoninėje merdi Feltonas. Prieš mirdamas jis pasako, kad jo kapitonas liko gyvas, bet pateko į rankas indasams, Šiaurės Australijos klajokliams čiabuviams. Drąsioji moteris tuoj pat surengia ekspediciją ir išvyksta iš Adelaidės ieškoti šios genties.

Prie karavano prisideda junga Godfris, kažkodėl Dolei panašus į Džoną Brenikeną. Paauglys ir motina, netekusi vaikų, pajunta viens kitam švelnumą.

Į nurodytą centrinės Australijos vietą, kuria keliavo misis Breniken, atvyksta Lenas Berkeris. Dolė nudžiunga, pamačiusi Džeinę, ir sutinka priimti į ekspediciją sutuoktinius Berkerius.

Iškentę negirdėtas kančias dykumose, misis Breniken ir jos žmonės netenka jėgų; jie jau beveik pasiekę tikslą, bet staiga ima šėlti samumas. Lenas Berkeris tuo pasinaudoja. Jis prisigerina lydintiems negrams ir, pasigrobęs kupranugarius, nešančius maisto atsargas ir išpirką, nusigauna pas indasus ir išvaduoja Džoną Brenikeną. Berkeris mėgina jį nužudyti, tačiau tuo metu atjoja raitosios policijos būrys, sučiumpa žmogžudį ir išgelbėja misis Breniken ir jos kelionės draugus. Pasirodo Godfris, ėjęs žvalgybą, ir papasakoja Džonui Brenikenui apie Berkerio išdavystę. Laiku paleistas šūvis mus išvaduoja nuo šio bjauraus personažo. Na, o Džeinė merdėja, sužeista vyro. Prieš mirtį ji suspėja pasakyti, kad Godfris — Brenikenų sūnus, vaikas, kurį Dolė pagimdė, kai buvo išprotėjusi.

Geografijos požiūriu šis romanas visų pirma skirtas Australijai ir liudija, kad autorius gerai pažįsta šį žemyną. Nors knyga tam tikru atžvilgiu primena „Kapitono Granto vaikus", tačiau reikia pažymėti, kad lordas Glenarvanas keliavo tik per Viktorijos provinciją, o ponia Breniken — per visą Australiją, iš pietų į šiaurę; jos kelias ne tik ilgesnis, bet ir kitoks, nes ji turėjo pakelti išbandymus Didžiojoje Smėlio dykumoje. Šis romanas, galima sakyti, sukurtas moteriai išaukštinti. Dolė nepaprastai energinga; jos moteriškumas pasireiškia tik meile Džonui ir motinos instinktu.

Ledi Glenarvan būdinga moters intuicija. Prie šios misis Breniken savybės prisideda ryžtingumas ir šviesus protas. Gal dėl kontrasto autorius sukūrė paveikslą nelaimingosios Džeinės, kuri neturi visų šių savybių?

Negalima tvirtinti, kad šią istoriją autoriui įkvėpė prisiminimas vaikų darželio savininkės, nepaguodžiamos jūroje nuskendusio kapitono našlės. Žiulis dar buvo visai mažas, kai girdėjo ponios Samben aimanas. Teisingiau būtų manyti, kad motina vėliau jam papasakojo apie ponią Samben, negalėjusią susitaikyti su našlavimu, ir taip jo atmintyje atgijo ši istorija, pagražinta motinos vaizduotės.

Kai kas laikė neįtikimu tą faktą, kad Dolė gimdė pati to nesuvokdama; tačiau autorius patikslino, jog ji ketverius metus „buvo išprotėjusi". Čia Žiulis Vernas turėjo galvoje sąmonės netekimą dėl protinio sukrėtimo; beliko sužinoti, ar taip gali būti. Paklausiau vieną psichiatrą, ir jis man atsakė teigiamai.

Šiaip ar taip, šis romanas — geras romanas, skaitytojas su malonumu seka jo peripetijas.

1892 metais pasirodo gana keista knyga —„Karpatų pilis".

Stila — talentinga dainininkė; jos balsas žavi klausytojus. Be to, ji graži, net „nepaprastai graži: plaukai ilgi, geltoni kaip auksas, akys juodos ir gilios, jose žybčioja liepsnelės, veido bruožai taisyklingi, oda švelni, figūra nuostabi, net Praksitelis nebūtų galėjęs tobulesnės iškalti. Ši moteris — puiki artistė..."

Vienas Stilos gerbėjas lanko visus spektaklius, kuriuose skamba „neapsakomo gražumo" jos balsas; jis tartum šešėlis sekioja paskui ją iš miesto į miestą. Šis paslaptingas asmuo, baronas Gorcas, jai pasidaro nepakenčiamas.

Jauną žavingą grafą Teleką, užvažiavusį į Neapolį, taip pat sužavi artistės talentas, bet dar labiau — grožis. Jis beprotiškai ją įsimyli ir pasiūlo tekėti už jo.

Stila, „garsi artistė, tobulai reiškianti scenoje švelnius jausmus, subtiliausius sielos niuansus, nepažinojusi meilės ir norėjusi gyventi vien menu ir dėl meno", mielai priima šį pasiūlymą, nes jaunasis grafas turtingas — ji galės palikti teatrą ir išsivaduoti nuo įkyraus barono Gorco. Apie šią santuoką pasklinda gandas, ir paskelbiamas paskutinis Stilos spektaklis. Publika apgailestauja, kad ji išvyks, baronas niršta.

Prasideda paskutinis spektaklis. Stilos balsas skamba dar gražiau, bet artistę trikdo baronas Gorcas, kurio ji neapkenčia. Stila nepaprastai susijaudina ir nebaigia dainuoti „Orlando" finalo, tik ištaria žodžius:

Innamorata, mio cuore tremane
Voglio morire...—

ir staiga griūva; jos krūtinėje trūko kraujagyslė. Baronas Gorcas dingsta, pasiuntęs varžovui grasinamą laišką: „Tai jūs ją nužudėte!.. Saugokitės...", o grafas Telekas užsisklendžia savo šeimos pilyje ir ten gyvena galvodamas vien apie mirusiąją. Po kelerių vienatvės metų, norėdamas numalšinti sielvartą, jis

leidžiasi kelionėn; kartą jam tenka prašyti prieglobsčio Karpatuose, Versto kaimo viešbutyje. Tenai jis sužino, jog šio kaimo gyventojai pagauti siaubo — mat senoje, apgriuvusioje pilyje vaidenasi; ir iš tikrųjų ten dedasi keisti dalykai. Girdėti kažkokie balsai net viešbučio salėje. Keliauninkas šaiposi iš šių prietarų.

Tačiau jaunas girininkas, teisėjo Kolco dukters sužadėtinis, drauge su kaimo gydytoju mėgino patekti į pilį; iš tenai grįžo vos gyvas, beveik paralyžiuotas, nes ant pakeliamojo tilto į jį trenkė kažkokia paslaptinga jėga, o jo bendrakeleivis, lyg įbestas į žemę, sustojo vietoje. Francas Telekas nori nuraminti kaimo gyventojus ir pats žada ten eiti; tada labai nustemba, sužinojęs, kad ši pilis priklauso jo varžovui, baronui Gorcui, kažkur dingusiam prieš keletą metų. Nuo šiolei grafas ima dvejoti, ar verta jam žengti šį žingsnį; kai Telekas užminga, pasigirsta Stilos balsas, ir jis daugiau nedvejoja.

Pagaliau grafas patraukia link stovinčios ant stačios kalvos pilies griuvėsių. Sutemsta, kol prieina prie pat jos. Ir staiga ant pylimo pamato kažkokią figūrą; tai Stila. Telekas nė valandėlės nesuabejoja, kad artistė gyva ir yra barono rankose. Pakeliamasis tiltas nuleistas, ir jis nieko negalvodamas puola į pilį, tačiau vos žengia kelis žingsnius, tiltas pakyla. Tapęs šios Karpatų pilies belaisviu, grafas klaidžioja tamsių jos galerijų labirintu.

Po daugybės peripetijų jam pavyksta pro siaurą plyšį pažvelgti į senos varpinės vidų; ten kalbasi baronas Gorcas su neatskiriamu savo draugu, nežinomu išradėju Orfaniku, kuris, naudodamasis elektra, sukelia paslaptingus reiškinius, nuvejančius pernelyg smalsius kaimiečius. Orfanikui paslapčia įvedus telefono laidą, baronas gali klausytis viešbučio nuomininkų pokalbių ir gąsdinti kaimo gyventojus įvairiais balsais. Pasiklausęs Gorco ir Orfaniko pokalbio varpinėje, Francas sužino ne tik visas jų išmones, bet ir tai, kad šiedu vyrai ketina bėgti, susprogdinę pilį, nes ją gali apsupti policija. Norėdamas Gorcui sukliudyti išsivesti, matyt, išprotėjusią Stilą, Francas įsigauna į salę — tenai sėdi vienas baronas fotelyje priešais estradą, kurioje pasirodo Stila, dainuojanti „Orlando" finalą.

Jaunasis grafas puola prie Stilos, kurios akys įsmeigtos į jį, bet Gorcas, čiupęs peilį, iškritusį varžovui iš rankų, sušunka:

„Tik pamėgink ją iš manęs pagrobti!"— ir smogia Stilai į širdį. Skambteli duždamas stiklas, ir artistė dingsta. Tai buvo tik jos atvaizdas!

Rudolfas Gorcas pasako dar vieną keistą sakinį: „Stila vėl ištrūksta iš Franco Teleko... bet jos balsas... jos balsas priklauso tiktai man."

Tą akimirką jis pasigriebia dėžutę ir išbėga iš salės, tačiau šūvis, paleistas vieno iš tų, kurie šturmavo pilį, sudaužo dėžutę; baronas krinta į neviltį ir bėgdamas šaukia: „Jos balsą... jos balsą... jie sudaužė jos balsą!" Tai buvo Stilos balso įrašas!

Pilies griuvėsiai susprogdinami, kaip buvo sutarę Gorcas su Orfaniku, ir Gorcas žūsta — jis pirmoji ir vienintelė sprogimo auka. Orfanikas laiku pabėga. Na, o išprotėjęs Francas be paliovos kartoja paskutinius „Orlando" finalo žodžius. Tačiau Orfanikas Francui perleidžia išlikusius Stilos įrašus, ir klausydamasis mylimos moters balso, tas atgauna protą.

Čia kalbama apie romaną, kuriame meilė vaidina svarbiausią vaidmenį. Francas beprotiškai myli Stilą, myli aistringai kaip moterį ir atgauna protą tik todėl, kad girdi balsą, primenantį jam mylimą būtybę.

Rudolfas Gorcas nėra prisirišęs prie Stilos kaip prie moters, jis taip pat karštai ją myli, bet myli kaip artistę. Baronas — tikras melomanas, įsimylėjęs balsą, „be kurio, rodos, negali gyventi".

Čia autorius, kaip žinome, mėgęs muziką, tyčia tai sugretina. Muzika jį lydėjo nuo pat vaikystės: jo seserys buvo puikios pianistės; Ana net pasidarė virtuoze; Žiulis su Poliu taip pat buvo pianistai. Polis gyvenimo pabaigoje ėmė kurti malonius muzikinius etiudus. Žiuliui studijuojant Paryžiuje, artimiausias jo draugas buvo muzikas Injaras, kuris, konservatorijoje mokęsis pas Halevi, pats tapo Šabrje mokytoju.

Mes matėme, kaip bendradarbiavo šiedu jauni žmonės, kai Žiulis buvo Injaro libretistas. Jie bendradarbiavo gana glaudžiai, nes literatas išdrįsdavo muzikui nurodyti balsų registrą. Perskaitę „Kelionę į Škotiją", kur juodu buvo nuplaukę 1859 metais, sužinome, kad draugų tas pats skonis: jiems nepatiko tam tikros Verdžio „Trubadūro" vietos, bet jie mėgo naivias škotų dainų melodijas.

Atrodo, tuo metu Žiuliui Vernui Injaras darė įtaką, nes, jo nuomone, buvo specialistas, be to, abu vienodai žavėjosi Mocartu ir Bethovenu.

1859 metais Guno sukūrė „Faustą", kuris pakeitė teatrinio meno koncepciją, padėjęs pagrindą monolitiniam choro ir orkestro skambėjimui. Jeigu teisybė, ką pasakojo mano šeima, Žiulis Vernas iš pradžių stebėjosi šia naujove ir tvirtino, kad „tai kelia didelį triukšmą!" Jis norėjo pasakyti, kad, jo nuomone, orkestras užgožia chorą. Kyla klausimas, ar jis šitaip manė paveiktas Injaro, kuris negreitai priimdavo naujoves. Vėliau Žiulis Vernas ne tik laikė Guno didžiu meistru, bet ir tapo Vagnerio šalininku, kai 1861 metais Paryžiuje buvo pastatytas „Tanhoizeris". Tais pat metais Žiulis Vernas su Injaru buvo nukeliavę į Daniją. Muzikas iš tenai parsivežė antivagnerišką operą „Hamletas", o literatas, 1863 metais parašęs „Kelionę į Žemės centrą", išleistą 1864-aisiais, pasiuntė Akselį plaukti į Islandiją pro Elsinoro pilį. Gal kukliai pagerbdamas Vokiečių kompozitoriaus kūrinį, jis tyčia pavadino „Valkirija" laivą, vežantį jo herojų, kuris patirs nuostabių nuotykių? Romane „Kapitono Granto vaikai", pasirodžiusiame 1867—1868 metais, bet pradėtame 1865-aisiais, rašytojo pozicija Vagnerio atžvilgiu dar aiškesnė — kompozitorius jį vadina „nesuprastu genijum".

Vėliau Žiulis Vernas ne taip karštai žavisi Vagneriu. 1895 metais „Dirbtinėje saloje" jis dar kartą Vagnerį vadina vienu iš didžiųjų kompozitorių, tačiau priduria, kad „Vagnerio epidemija praeina". Gal šio atšalimo priežastis — Vagnerio pozicija 1870 metų karo atžvilgiu? Būtų lengva priskirti šovinizmui tai, kas iš tikrųjų buvo evoliucija pažiūrų, kurių nuoširdumu negalima abejoti, nes dėl jų nesutarė Žiulis su Poliu; brolis rašytoją vadino senu užsispyrėliu! Toks požiūrio į muziką nevienodumas dar reikšmingesnis, kad Polis, kuris, pagal šeimos kroniką, stojo prieš Vagnerį „šovinistiniais sumetimais", kai Žiulis buvo Vagnerio šalininkas, 1891 metais nenoromis nuėjo pasiklausyti „Lohengrino". Nors buvo iš anksto nusistatęs prieš šią operą, „Lohengrinas" jį užbūrė, ir jis operos klausėsi septynis kartus iš eilės! Jo entuziazmas susidūrė su abejingumu Žiulio, iš pradžių buvusio Vagnerio šalininku.

Marselis More pabrėžė, kad Žiulį Verną tiktai nustebino Ničės „Vagnerio atvejis", išverstas Danielio Halevi ir Robero

Dreifuso ir pasirodęs 1893 metais, o dar labiau — Guno etiudas, skirtas Mocarto „Don Žuanui". Iš tiesų „Dirbtinėje saloje", kuri buvo išspausdinta 1895 metais ir apie kurią rašytojas ilgai buvo kalbėjęsis su broliu, Malekarlijos karaliaus panegirika Mocartui yra tik atpasakojimas nuostabių puslapių, kuriuos sukūrė Guno, „didžiausias XIX amžiaus pabaigos prancūzų kompozitorius". Ir po šiuo Mocarto išaukštinimu slypi išpuoliai prieš Vagnerį!

Tarp autorių, kuriuos išvardijo šios salos superintendantas, yra Sen Sansas, Rejeras *, Ambruazas Toma, Guno, Masne, Verdis, paminėti ir puikūs Berliozo, Mejerbero, Halevi, Rosinio, Bethoveno, Haidno ir Mocarto kūriniai. Vagnerio čia nėra, jo vardą ištaria Kalistus Menbaras, pasakodamas, kad jis naudoja terapijoje muziką: Vagnerio ir Berliozo skiria šaltakraujams žmonėms, o Mendelsono ir Mocarto — sangvinikams! Taigi Vagneris dar geroje kompanijoje.

Nenustebau, radęs šio sąrašo pradžioje Rejerą, kurį Žiulis Vernas, anot mano tėvo, rėmė pačioje jo kūrybinio kelio pradžioje, matyt, tuo laikotarpiu, kai 1858 metais buvo pastatytas „Sakantelos žiedas". Tačiau Verdžio vardo paminėjimas gali sukelti nuostabą, nes „Kelionėje į Škotiją" abu draugai griežtai kritikavo tam tikras „Trubadūro" vietas. Šiaip ar taip, Verdis ir pats padarė didelę pažangą, todėl, matyt, apie „Otelo" autorių rašytojas buvo kitokios nuomonės negu apie „Trubadūro".

Jau „Karpatų pilyje", kuri buvo išleista 1892 metais, jis rašė, kad „kompozicijos mene italų muzika vėl pirmauja". Taigi labai galimas daiktas, jog 1890 metais jis žavėjosi Verdžio „Otelu", sukurtu Milane 1887-aisiais.

Aš net manau, kad romanistas turėjo galvoje šį kūrinį, aprašinėdamas mirtį Stilos, dainuojančios „Orlando", nežinomos operos, finalą. More studija patvirtino šią mano nuomonę. Labai įdomu sužinoti, ką šis autorius rašo apie Žiulio Verno sugebėjimą numatyti naujas muzikos formas, nors kartais tas sugebėjimas paslėptas po humoro kauke.

Rašytojas greitai priimdavo kiekvieną naujovę, bet labiausiai jį žavėjo muzika, pasiekianti žmogaus sielos gelmes; jis nemėgo tokios, kuri buvo tik matematinė abstrakcija. „Širdimi, vien širdimi muzikantas girdi!" — rašo jis „Dirbtinėje saloje".

Moters grožis —„elementas", kuris paaiškina atsirandančią simpatiją ir fizinį potraukį. Tačiau meilė pasidaro galinga, net nesutramdoma tik tuo atveju, jei perėjusi geismo stadiją, jaučiama būtybei, slepiamai šio apdangalo, kad ir kažin koks gražus jis būtų. Kartais šis apdangalas, slepiantis geidulingumą, yra vienintelė priežastis.

Franco Teleko meilė, matyt, kaip tik tokia, nes jį svaigina Stilos žvilgsnis, tas sielos veidrodis. Jos balsas jaudina, o menas, nors jis juo ir žavisi, jam ne taip svarbu, nes per paskutinį koncertą jis vos tvardosi, nori kuo greičiau išplėšti iš teatro tą, kuri turi tapti jo žmona, „prakeikia ilgus veiksmus, aplodismentus ir iškvietimus į sceną".

Baronas Gorcas savo ložėje taip pat apimtas nepaprasto susijaudinimo, tačiau visai kitokio; „kupinas ekstazės" veidas „mirtinai išblyškęs", ir kai dainininkė pamato šį veidą, ją pagauna „baisus išgąstis". Šis žmogus jai atrodo nelyginant vargonininkas iš pasakos „Ponas Re Diezas ir panelė Si Bemol", nelyginant muzikos demonas, taip pat įsimylėjęs, bet vieną iš elementų, sudarančių Stilos asmenybę,— jos muzikinį talentą. Jei grafas Telekas būtų ketinęs tik vesti dainininkę, baronas Gorcas būtų buvęs visai ramus; grafo Teleko varžovu jis pasidaro dėl to, kad tas nori išplėšti ją iš teatro, neleisti klausytis jos balso. Šį balsą jis pasiims užrašęs, kad Stila dainuotų jam vienam.

Gal čia apologija muzikos, kuri gali visiškai užvaldyti žmogaus širdį ir įkvėpti nepaprastą aistrą?

More puslapiai, skirti „Karpatų piliai", man padarė didelį įspūdį. Šį kūrinį jis lygina su Vilje de l'Il-Adano „Ateities Ieva" ir mano, kad „Nepaprastų kelionių" autorių paveikė „Žiaurių apsakymų" autorius. „Ateities Ieva" buvo išspausdinta 1891 metais — aš turiu tą leidinį,— o „Karpatų pilis"— 1892-aisiais, ir Žiulis Vernas, kai taisė savo knygos korektūrą, tikriausiai jau buvo skaitęs „Ateities Ievą". Ir vis dėlto negalima to tvirtinti, nes „Karpatų pilis" buvo sukurta prieš 1889 metų parodą. Tačiau šios knygos truputį analogiškos, nors jų siužetai ir nepanašūs. Vilje de l'Il-Adanas vaizduoja kažkokį Edisoną, išradusį beveik tobulą robotą. Jo aiškinimai gana migloti, bet, nors rašytojas ir susipainiojo elektros paslaptyse, atrodo, išpranašavo tranzistorius.

Edisono išradimas šiek tiek keistas, ir autorius, mėgaudama-

sis pastabomis apie antgamtines mediumų savybes, ypač pabrėžia meilės charakterį. Moteris jam atrodo apskritai nenatūrali.

Vilje de l'Il-Adanas — jautrus spiritualistas, ir jo sumanymas — parodyti, kad amžinos meilės elementas slypi ne būtybės geidulingume, o jos ieškojime. Haladis pranašesnis už Alisiją Kleri, nes jo protiniai sugebėjimai, nors ir dirbtiniai, didesni, o lordas Evaldas iš tikrųjų pamilsta savo robotę tik tada, kai ši automatinė moteris per stebuklą įgyja sugebėjimą jaudintis, pasiėmusi sielą mediumo Sovanos, kuri dėl to miršta.

„Karpatų pilis" ne tokia pretenzinga; čia kalbama tik apie jau egzistuojančius balso įrašymo būdus, apie nesudėtingus projektorius ir ekranus, nors projekcijos ir veidrodinio ekrano junginys, galimas daiktas, nebuvo bloga idėja, beje, dar menkai naudota. Tačiau romano pagrindinė tema — ne Orfaniko išradimai, o Franco ir Rudolfo jausmai.

Vilje ypač piktinasi moters gudrybėmis, ir jo herojus ieško tikros moters, bet tuoj jį suvilioja kita gudrybė — inžinieriaus išradimas, kuris bus panašus į moterį tik savo veiksmais. Tačiau to neužtenka: reikia jai įkvėpti „gyvos" moters sielą. Vilje išvada bendresnio pobūdžio: tai, kas įsivaizduojama, realiau už pačią tikrovę.

Problema, kurią kelia „Karpatų pilis", ir panaši, ir skirtinga. Ar artistas sutampa su asmenybe? Ar gali meilė kuriai nors būtybei pasitenkinti meile vienai iš jos savybių, nors ir kokia graži būtų ta būtybė? Autorius, matyt, neišdrįso spręsti šio klausimo, nes neparodė Stilos jausmų — mes nežinome, ar Francas juos pažadino. Tačiau jeigu ji sutiko sekti paskui jį, vadinasi, pasirinko mylintį žmogų, o ne savo meno garbintoją. Ar galima eiti toliau ir manyti — tiktai manyti,— jog ši knyga išreiškia autoriaus apgailestavimą, kad tik labai retai moteryje, nors ir kokia žavi ji būtų, randame savybių, kurių trokštame?

„Karpatų pilis" visiškai galėjo atspindėti Žiulio Verno jausmus, kurių analizė parodė, kokie jie sudėtingi. Ar jo prisirišimas prie damos iš Anjero nebuvo troškulio malšinimas iš dviejų šaltinių, kitaip sakant, ar neturėjo dviejų aspektų? Prisidengęs išmone, jis padalijo juos dviem skirtingiems žmonėms.

Barono Gorco aistra, grynai artistinio ir intelektualinio pobūdžio, išreiškia džiaugsmą, kurį rašytojui teikė apsilankymai pas savo minčių patikėtinę; čia meilė ne „balsui", o protui

ir moters intuicijai. Ar grafo Teleko meilė neišreiškė emocijų, kurios galėjo sužadinti abipusį pasitikėjimą dviejų viena kitą suprantančių būtybių? Čia taip pat meilė, bet meilė, kuri negali kitaip baigtis, kaip Franco Teleko meilė Stilai.

Kai Žiulis Vernas sėdėdavo vienas prie savo darbo stalo, prisimindavo gerosios patarėjos balsą; iš daug subtilesnės negu Orfaniko garso juosta rašytojo atminties išplaukdavo praeities įrašas ir atgaivindavo jį visada drąsinusios draugės esybę.

Gal ši knyga buvo duoklė tai, prie kurios buvo prisirišęs, kurią mylėjo, jai to nesakydamas ir, ko gero, neprisipažindamas net sau pačiam? Neprisipažinta meilė nei vieno, nei kito — juk Stila neparodė jausmų.

Šios hipotezės pagrindas, tiesa, tolimas,— neišleistoje pjesėje, kuriai jaunystės metais Žiulis Vernas paskyrė nemažai valandų ir kuri byloja apie sudėtingą rašytojo dvasios sandarą. Turiu galvoje komediją, parašytą „italų stiliumi"—„Moną Lizą", iš pradžių pavadintą „Leonardu da Vinčiu", paskui —„Džokonda". Joje vaizduojamas Leonardas da Vinčis, tapantis portretą Džokondos, kurios mįslingos šypsenos niekas negalėjo paaiškinti. Džokondas, greičiau filosofas negu nuolankus vyras, pavedė dailininkui nutapyti šį kūrinį. Leonardas neskuba baigti paveikslo, nes modelis žavi jo protą ir talentą. Prasideda dailininko ir Monos Lizos idilė. Koketė nori kuo greičiau išgirsti meilės prisipažinimą, mat ir pati myli. Leonardas iš tikrųjų prisipažįsta ją mylįs, bet tuo metu jo dėmesį patraukia Monos Lizos apyrankė. Jį apima grynai meninio pobūdžio jausmas, ir jis pradeda apžiūrinėti šį meno kūrinį, kurio tobulumas užtemdė moters grožį. Mona Liza, nors truputį įsižeidusi, tuoj tuoj atsiduos pagundai, tačiau tą akimirką dailininko padėjėjas įleidžia nepažįstamą vyriškį, kurio baisus veidas dailininką nudžiugina, ir jis palieka mylimą moterį — nori pasinaudoti šiuo modeliu ir padaryti Judo eskizą „Paskutinei vakarienei".

Užgauta Mona Liza pareiškia, jog portretas baigtas, ir įsako jį išnešti, kad drauge su juo „ir jos siela apleistų šią prakeiktą vietą". Vyras filosofas atgauna žmoną. Na, o Leonardas išeina kur akys veda, pasakęs:

Norėčiau draugą aš kelionėje turėti,
Žavingą idealą, kurs vargiam poetui
Vaizduotėj, jį įkvėpdamas, vaidenas;

Man už tikrovę daug brangesnis grožio menas!
Ak Laura, Beatričė! Mėgdžiojo jas uoliai
Nesyk kokia neatsargi, paika gražuolė,
Nejausdama — deja! — jogei Petrarka, Dantė,
Ilgėdamies jūsų skaisčiu grožiu gyventi,
Jus giesmėse išaukštino ir apdainavo
Vien kaip įsivaizduotą idealą žavų!

Išsivadavęs nuo meilės ir atsidavęs kūrybai, jis apeis visą Italiją, tapydamas upes, miestus ir kelius, bet „prieš imdamasis darbuotis tokioje erdvioje scenoje, baigs Milane „paskutinę vakarienę".

Taip aiškinama Džokondos šypsena, reiškianti ir švelnumą, ir sumišusią su gailesčiu panieką šiam prastuoliui, kuris nemoka paaukoti slaptos savo svajonės dėl meilės moteriai. Šis pasakojimas gal paaiškina ir mūsų autoriaus asmeninį gyvenimą.

Ar savo gyvenimo pabaigoje jis pastebėjo, kad ir pats atsisakė paaukoti savo kūrybą moters šypsenai, ir ar neišreiškė šio jausmo romane „Karpatų pilis"? Viename laiške, atrodo, rašytame 1889 metais — mat jame Eceliui pataria 1890-aisiais apsiriboti „Sezaru Kaskabeliu", o „Karpatų pilį" palikti 1891 metams,— paaiškėja, kad šis romanas sukurtas jau seniai, 1889 ar 1888 metais. Moteris, kuri buvo Stilos prototipas, mirė, matyt, apie 1886 metus.

XLII SKYRIUS

DIDŽIOJI AZIJOS MAGISTRALĖ

Įdomi kelionė nuo Kaspijos jūros iki Pekino drauge su žurnalistu Klodijum Bombarnaku (1892)

1873 metais surengusi kampaniją, Rusija nuramdė Turkestaną; rusų armija žygiavo per dykumas, kad galėtų užimti Chivą, bet ją užėmus, ši nerami vietovė dar nebuvo užkariauta. Karas baigėsi tik 1884 metais.

Norėdamas aprūpinti rusų kariuomenę maistu, generolas Anenkovas prie Persijos kalnų per šešių šimtų kilometrų dykumą nutiesė geležinkelį, jungiantį Kaspijos jūrą su Kizyl Ar-

vatu. Šis geležinkelis buvo tiesiamas neapsakomai sparčiai,— tai nustebino net amerikiečius,— po aštuonis kilometrus per dieną.

Pirmas ruožas, baigtas per dešimt mėnesių, buvo pradėtas naudoti 1881 metais; pirmas garvežys įvažiavo į Mervą po penkerių metų, 1886-ųjų liepos 14 dieną, o po pusantrų metų jį sveikino Samarkandas.

1886 metais buvo kalbama vien apie rusų karo inžinierių žygdarbį, ir tai negalėjo nesužadinti rašytojo vaizduotės. Rusai nutiesė geležinkelį iš Kokando iki Andižano ir Kamagano — niekas nedraudė manyti, kad geležinkelis bus nutiestas ligi pat Kinijos ir net toliau.

Žurnalistui Klodijui Bombarnakui buvo pavesta parašyti reportažą apie Didžiąją Azijos magistralę, kuri bus Užkaukazės geležinkelio tęsinys už Kaspijos jūros,— taigi tiesioginiu traukiniu bus galima nuvykti iš Europos į Pekiną. Tokio geležinkelio dar nėra, bet autorius vaizduojasi, kad jis nutiestas.

Jo siūlomas kelias eina jau esančia linija iki Taškento, paskui iki Kokando. Toliau egzistuoja tik rašytojo vaizduotėje; traukinys rieda nenurodytu slėniu, paskui kerta Pamyro plynaukštę, kurios vidutinis aukštis — daugiau kaip 3000 metrų. Autorius pabrėžia, kad kliūtys, kurias turėjo įveikti geležinkelio tiesėjai, iš tiesų buvo didelės.

Didžioji Azijos magistralė pasiekia Kašgarą, o tai reiškia, kad ji eina per Naryno ir Kar Darjos slėnius ir pro 2000 metrų aukščio kalnagūbrius. Taigi traukinys toliau važiuoja per Sučžou, Lančžou, Taijunį ir Tenczinį iki pat Pekino, palikęs 6000 kilometrų kelią! Kelias, galima sakyti, truputį fantastiškas, ir sunku jį pasekti žemėlapyje.

Šią ilgą kelionę pagražino įvairiausi nuotykiai, keliantys džiaugsmą reporteriui, kuriam trūksta medžiagos. Mervoje į traukinį įlipa dar vienas keleivis — Faruskiaras, išdidus mongolų didikas, Didžiosios Azijos magistralės valdybos direktorius. Toje pačioje stotyje prie sąstato prikabinamas vagonas, kuriame, saugomas šešių persų agentų, vežamas didžiojo mandarino kūnas.

Reporteris telegrafu praneša šią žinią savo laikraščiui, kuris atsako, labai jį sutrikdydamas, jog visi Paryžiaus laikraščiai jau rašė apie šį vagoną: ten vežamas ne didžiojo mandarino kūnas, o imperatoriaus iždas!

Dėl šios aplinkybės kelionė pasidaro pavojinga, kai traukinys įlekia į Kinijos teritoriją, į rajoną, kuriame siautėja mongolų banditas Ki Czanas. Iš tikrųjų, žinodamas, kad Gobio dykuma negyvenama, jis užpuola traukinį; keleiviai pradeda šaudyti; juos išgelbėja ponas Faruskiaras, nužudęs Ki Czaną. Taigi iždą pavyksta apsaugoti nuo išgrobstymo — tuo, atrodo, labiausiai rūpinasi šis sąžiningas direktorius.

Iš mūsų žurnalisto kronikos sužinome apie kitą personažą, rastą vienoje bagažo vagono dėžėje. Tai jaunas rumunas, pasiuntęs save pagal bagažų tarifą į Pekiną, kur turi susitikti su sužadėtine.

Didžioji kelio dalis užpakalyje. Bombarnakas, einantis aplankyti rumuno jo dėžėje, atsitiktinai išgirsta pono Faruskiaro ir jo kelionės draugų mongolų pokalbį; didvyriškasis direktorius — banditas, varžovas Ki Czano, kuriuo jis atsikratė. Faruskiaras ketina papjauti mechaniką ir mašinistą, o vienas iš jo bendrininkų turi perkelti iešmą, nuvesti traukinį nebaigtu Nankino keliu iki tiesiamo viaduko ir nudardinti į prarają. Įvykus katastrofai, jis galės pasičiupti iždą.

Tai sužinojęs, jaunasis keleivis, važiuojantis slapčia, nedvejodamas įsigauna į garvežį. Jis nežino, kaip sustabdyti traukinį ir nusprendžia didinti garo slėgį tol, kol sprogs katilas. Traukinys sustoja. Faruskiaras ir jo bendrininkai dingsta; nebėra ir pasiaukojusio jaunojo rumuno.

Ištiktas katastrofos traukinys velkamas iki pat Pekino. Dėžė atiduodama tai, kuriai buvo skirta, bet kelyje, susidūrus su sunkvežimiu, ji suskyla ir... iš jos išlipa tas pats jaunuolis. Vadinasi, jis laiku iššoko iš garvežio ir įlindo į savo slėptuvę! Imperatorius, džiaugdamasis, kad atgavo iždą, atsilygins jam už didvyriškumą, ir jis ves savo tėvynainę.

Operacija, kurią rumunas atliko stabdydamas traukinį, gal truputį neįtikima, bet ji galėjo sujaudinti *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* skaitytojus. Iš tikrųjų knyga nėra labai įdomi, gerai, kad autorius įkvėpė šiek tiek gyvybės šiai ilgai kelionei traukiniu.

Klodijaus Bombarnako užrašų knygutėje yra nuostabių dokumentinių žinių. Autorius remiasi šaltiniais, ir aš nustebau, kaip jam pavyko suieškoti tiek smulkmenų apie vietovę, kuria ir man pačiam teko domėtis...

Tam tikru atžvilgiu šis romanas panašus į *Guide Bleu* („Žydrąjį gidą"), nes jame aprašomi ne tik geografiniai savitumai, bet ir papročiai, pravažiuoti miestai, jų gyventojai, drabužiai — visko čia yra.

Juokaujama forma pasakojama ir apie Anglijos ir Rusijos varžybas, labai aktualias tuo metu.

Anglų keliautojas, paniuręs ir pasipūtęs, atstovauja nepakenčiamam net jo tėvynainiams tipui, kurį pliekia Dikensas, Tekerėjus ir kiti. Tais laikais būtent tokie džentelmenai buvo kalti dėl visiškos Jungtinės karalystės izoliacijos. Prireikė ištiso šimtmečio ir dviejų karų, kad tas Britanijos tipas išnyktų!

Grįždamas prie mūsų temos, noriu pažymėti, jog šis kūrinys labai įdomus ir tuo, kad byloja apie nevystančią rašytojo jaunystę. Gyvas stilius rodo, kad autorius ne toks senas, kokiu save laiko, ir kad amžius pakeitė tik jo kūną.

XLIII SKYRIUS

„MAŽYLIS"

Nauji rūpesčiai dėl Mišelio. „Mažylis", romanas pagal Dikensą, pasakojantis apie Airiją (1893). „Ponas Antiferas" (1892), alegoriškas pasakojimas, kur autoriaus nuotaika šiek tiek pasitaiso

Nors Žiulio Verno sveikata vis blogėja, jis laiko garbe leidėjui įteikti du tomus per metus. Beje, rašytojas labai pralenkė sutarties nustatytus terminus, ir jo įsipareigojimai daugiau moralinio pobūdžio negu realūs. Žiulio Verno darbą sunku sekti: jis kuria naują romaną ir taiso atiduotų spausdinti knygų korektūras. 1891 ir 1892 metais vėl peržiūrinėja parašytų 1889-aisiais romanų „Misis Breniken", „Klodijus Bombarnakas" ir „Karpatų pilis" skiltis. Jis nekuria dviejų tomų tuo pat metu, kaip su nerimu manė Ecelis tėvas,— vieną rašo, kitus taiso. Nuostabu, kad šis ligotas žmogus pajėgia punktualiai atlikinėti savo, Miesto tarybos patarėjo ir delegato į Senatą, pareigas, be to, pirmininkauti konkursams, premijų skirstymui ir t. t. Nors Žiuliui Vernui tik šešiasdešimt ketveri metai, jį kamuoja visokios ligos, svaigsta galva — kartą vos

neiškrito iš karietos. Pastangos jam brangiai atsieina, bet kadangi jis stiprus iš prigimties, negali nieko neveikti. Randa laiko reguliariai lankytis Amjeno akademijoje, sako tenai kalbas ir net tampa jos prezidentu.

Tačiau Žiulio Verno širdyje kaupiasi kartėlis: praėjo laikai, kai jo knygos žadindavo iš apatijos publiką; rašytojas jaučia, kad ji pradeda jį užmiršti ir darosi abejinga jo kūriniams. „Negalima tuo pat metu gyventi ir dabartyje, ir praeityje. Reikia būti filosofu,— daro jis išvadą.— Viskas aišku: aš gyvenu provincijoje ir nekviečiu kritikų pietauti. Bet kaip galėčiau dabar juos kviesti?"

Užtat Žiulis Vernas su džiaugsmu konstatuoja, kad sūnus rimtėja, nes žavinga žmona tvirtai laiko jį rankose. Rašytojas prisiriša prie šios šeimos. Nuvykęs į Paryžių, apsistoja Pereiro bulvare pas vaikus. Jį nuramina ilgi vakarai, praleisti drauge su fantazuotoju sūnum ir šviesaus bei praktiško proto marčia; tenai jis būna iškalbingas ir sąmojingas, tartum atsidūręs savo jaunystės atmosferoje. Jam apie kojas bėgioja du anūkai, ir jis pradeda jaustis esąs senelis. Tačiau rūpesčių netrūksta. Jo pečius užgula nauja atsakomybė, mat Mišelis, nors ir stengiasi, negali išsisukti iš keblios padėties: jis gamina kaloriferius; aparatas puikus ir labai sumaniai padarytas, bet parduotuvėje Italų bulvare jo niekas neperka. Ir nors Mišelis uoliai darbavosi,— tėvas turėjo už tai jį pagirti,— nieko nelaimėjo. Taip pat nesėkmingai mėgino atsigriebti gamindamas dviračius — čia vėl pasielgė neapdairiai: jo dviračiai buvo sunkūs, su spalvotais rėmais ir dideliais ratais, kelioniniai dviračiai, kuriuos žmonės pamėgo praėjus daugeliui metų, o tada buvo madingi lengvi dviračiai su juodais rėmais ir mažais ratais!

Tuo metu šis biznis dar ne visai buvo sužlugęs, bet padėtis kėlė nerimą; tėvas būgštavo dėl sūnaus drąsos ir dėjo viltis į savo leidėjo perlaidas.

„Karpatų pilis" patiko Eceliui; rašytojas skaito korektūrą, dirba dešimt valandų per dieną, nes jam reikia rašyti „Bombarnaką". „Karpatų pilis", autoriaus nuomone, „daug romantiškesnė knyga už viską, ką yra sukūręs". Ar ji patiks *L'Illustration* skaitytojams? Jis nori, kad šis romanas pasirodytų tik 1892 metais — taip ir bus,— nes negali ir, be to, neturi iš-

spausdinti daugiau kaip du tomus per metus, kitaip greitai išsikvėps.

„Mišelio reikalai,— rašo Žiulis Vernas,— labai prasti... Manau, kad visi pinigai (30 000 frankų) žuvę!

Mišelis daug dirbo, bet to neužteko... Argi jam imtis pramonės, daryti biznį? Tiek visko atsakęs, negalėjau neleisti išbandyti jėgų šioje srityje. Tačiau šis bandymas pragaištingas ir jam, ir man."

Gal Žiulis Vernas rašo apie nepaprastą savo „Mažylio" sėkmę — romaną, įkvėptą Dikenso, manydamas, kad norint pasiekti gerų rezultatų komercijoje ir pramonėje, reikia turėti ypatingų polinkių ir būti atsargiam ir atkakliam? Mes drauge su juo gailimės šio trimečio airių vaiko, visų apleisto ir mirštančio nuo išsekimo narvelyje, kuriame jį laiko lėlininkas, kad vaidintų voverę, atgyjančią nuo rimbo kirčių. Paskui šis našlaitis pabėga iš vargingos trobelės piktos senės, marinančios badu vaikus, kuriuos jai patikėjo maitinti prieglauda, ir patenka į *ragged school* — visuomenės atstumtų driskių mokyklą.

Tik kilus gaisrui berniukas išsivaduoja iš *ragged school*; jį priglobia lengvabūdė aktorė ir, pasidžiaugusi du mėnesius, net užmiršta, kad jis egzistuoja. Tada jį pasiima į savo šeimą geraširdis fermeris.

Ketverius metus berniukas, ištvermingas kaip reta, nepaprastai sąžiningai atlikinėja visus darbus. Kai jam sukanka devyneri metai, Airiją ištinka badas. Fermeris neįstengia sumokėti nuomos ir išvaromas iš namų; Mažylis negali jo surasti. Ir šit jis vėlei vienišas, tik turi Berką, fermerio šunį. Su šešiais pensais kišenėje Mažylis nuvyksta į Niumarketą ir ten, anksti pasireiškus komerciniam instinktui, šiek tiek užsidirba pardavinėdamas praeiviams degtukus. Radęs gatvėje piniginę su šimtu svarų sterlingų ir dokumentais, jis nedvejodamas nuneša ją savininkui, pasipūtusiam lordui Pibornui. Tas neparodo dėkingumo, bet paima jį savo keturiolikmečiui sūnui, grafui Eštonui patarnauti. Po dviejų mėnesių Mažyliui tenka bėgti iš šios pilies, nes jo plebėjiškas šuo papjovė jį užpuolusį aristokratišką pointerį. Šį kartą Mažylis turi pinigų — sutaupė keturis svarus septyniolika šilingų ir šešis pensus! Todėl imasi globoti septynerių metų berniuką, kuris išbadėjęs mėgino nusiskandinti upėje, tačiau Berkas jį ištraukė iš vandens.

Mažyliui „ištyrinėjus turgų" Korke, abu vaikai pradeda ten

sėkmingai pardavinėti laikraščius, tvarkaraščius, pigias knygeles, be to, degtukus ir tabaką. Mažylis uoliai skaičiuoja savo pajamas ir netrukus surenka daugiau kaip trisdešimt svarų sterlingų. Įsigiję lengvą dviratį vežimuką, berniukai vežioja prekes žmonėms į namus, ir kadangi tai pelninga, jiems pavyksta nukeliauti į Dubliną, labiau atitinkantį jų poreikius. Šiame dideliame mieste Mažylis atidaro kuklią krautuvėlę, kuri vėliau suklesti ir pasidaro madinga. Jis prisiperka daugybę prekių ir vežasi burlaiviu, bet, deja, laivas ima skęsti, ekipažas jį apleidžia, tačiau Mažylis jame pasilieka ir išgelbėja savo prekes. Banke jo vardu atidaroma sąskaita tokia didelė, kad jis gali paremti tuos, kurie jam pagelbėjo vaikystėje; taigi fermeriui, kadaise jį priėmusiam į savo namus, jis padovanoja žemę, iš kurios šis buvo išvarytas.

Šit kokia sentimentali istorija. Sako, nuobodi, bet aš taip nemanau, nes prisimenu, kaip susijaudinęs ją skaičiau būdamas dvylikos metų. Žinoma, šiandien mano širdis sudiržusi, ir jos negali sugraudinti šis naivus pasakojimas. Beje, turiu padaryti išlygų. Knygą sudaro trys siužetinės linijos: pirma — našlaičio vaikystė, antra — airių klausimas ir trečia — britų galvosena. Pirmąja linija rašytojas nenuėjo toliau už Dikensą. Žinoma, gindamas nelaimingus vaikus, Žiulis Vernas šiek tiek perdėjo, nes norėjo pasmerkti piktavalius, kurių aukos buvo maži pamestinukai.

Na, o apie Airiją noriu pasakyti štai ką: nors ir kažin kokia užmarši būtų žmonija, kiekvienas žino, kad šios šalies padėtis buvo nepaprastai dramatiška. *Home-Rule* (savivaldybės) klausimas buvo itin rimtas, dėl ekonominių sunkumų didėjant religinio pobūdžio keblumams. Istoriniu požiūriu 1875 metų Airijos padėties aprašymas, mano nuomone, naudingas — mums padeda suvokti įvykius, kurie ir dabar jaudina šią salą, ligi šiolei padalytą į dvi skirtingas savo dvasia zonas. Neužmiršdamas, kad Prancūzijos respublika buvo nusiuntusi jiems į pagalbą Ošą *, Žiulis Vernas, kaip tikras prancūzas, aišku, palankus airiams. Jis apgailestauja, kad Didžioji Britanija jų nesupranta ir kad jos aristokratija, liberali ir Anglijoje, ir Škotijoje, engia airius. Todėl, rašytojo manymu, šioje saloje reikia padaryti daugiau socialinių reformų negu politinių. Ten tebebuvo feodalinė santvarka, ir žemė priklausė lendlordams. Be to, lordai, gyvenantys Anglijoje ir Škotijoje, nepalaikydavo

jokio kontakto su žemės nuomotojais: jie pavesdavo *middlemen* (tarpininkams) išnuomoti žemę, o šie pasikliaudavo valdytojais — taigi žemės savininkas nuomotojui buvo nepasiekiamas. Šią sistemą ir kritikuoja Žiulis Vernas. Jo nuomone, lendlordų absenteizmas — pagrindinis trūkumas. „Užuot ištiesusi ranką, aristokratija tempia vadžias. Ko gero, gali įvykti katastrofa; kas sėja neapykantą, pjaus sukilimą." Šį išmintingą ir pagrįstą įspėjimą patvirtino tolesnė įvykių eiga.

Trečiojoje linijoje — to laikotarpio anglų aristokratija; jos bruožus rašytojas vaizduoja karikatūriškus, bet tai daugiau tik Britanijos ponų ydos. Be galo didžiuodamasis savo protėvių kilmingumu, lordas Pibornas nuoširdžiai gailisi feodalų buvusių privilegijų ir niekina visus, kurie negali susilyginti su juo aukšta kilme. Net jo šeimos gyvenimas pajungtas išėjusioms iš mados etiketo taisyklėms. Šis pasipūtęs personažas mums atrodo juokingas, o jo sūnus — kvailiukas; tai patvirtina net kalnas, kurio aidas jam atliepia.

Mažylio — *Little boy* ir *Co* — reikalai klesti, Mišelio vis blogėja. Jis likviduoja savo įmonę ir parduoda paskutinius kaloriferius. Eceliui tenka žurnale *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* išspausdinti reklaminius prospektus, kad Mišelis galėtų baigti šį „pragaištingą ir beprasmišką biznį". Jam ką tik gimė trečias vaikas, bet tai padėties nepataiso.

Senasis pasakotojas, kaip ir anksčiau, dirba, nors svaigsta galva ir blogėja regėjimas. Jis parašo „Dirbtinę salą" ir ketina ją pasiųsti broliui, kad tas patikrintų techninius duomenis.

Valandą pavaikščiojus, rašytojui pavargsta kojos; jis beveik nejuda.

1893 metų birželio mėnesį Žiulis Vernas atlaikė sunkų išbandymą:

„Ištisą mėnesį pas mus viešėjo Mišelis su šeima,— rašo jis broliui.— Jo žmona puikiai išauklėta, vaikai taip pat. Bet Lefevrai nepanorėjo su jais pasimatyti ir pakurstė taip daryti netikrus mūsų draugus. Tikri mūsų draugai — Labe ir Pensarai. Patikėk, mes niekam netroškome užkarti jaunosios poros. Tu juk žinai mano nuomonę šiuo klausimu. Bet jei Lefevrai ir kiti mano atlikę pareigą, mes esame įsitikinę, kad atlikome savąją. Jų vaikas sirgo, reikėjo pakeisti aplinką, ir jie atvežė jį čionai; protingi ir geros širdies žmonės mums pritarė, o kvailiai tegu eina po velnių!"

Šis absurdiškas ir, šiaip ar taip, netaktiškas elgesys, matyt, ne tik pablogino Mišelio ir Siuzanos Lefevr šeimų santykius, bet ir jos patėvis, ir motina buvo užgauti. Onorinos dukterys buvo podukros garsiajam jos vyrui, bet jis visada su jomis elgėsi kaip su savomis. Gimus Mišeliui, jos atsidūrė antrame plane ir dėl to jautėsi nuskriaustos. Ir kadangi Mišelis buvo įnoringas vaikas, Siuzaña manė galinti parodyti savo pranašumą prisidengusi konformizmu. Aš labai nuliūdau, radęs tarp ponios Alot de la Fiuji dokumentų pono Fransi, antrosios Onorinos dukters Valentinos vyro, tulžingą laišką; jame buvo visiškai tokie pat priekaištai. Šis šeimos konfliktas nebūtų vertas jokio dėmesio, jei laiške nebūtų tvirtinama,— o tai duoda peno visokiems prasimanymams,— kad mūsų šeimoje buvo kažkokia paslaptis ir todėl slepiame savo archyvus. Štai kodėl atskleidžiau šią paslaptį,— jos banalumas nuvils smalsuolius. Na, o archyvų neturime, ir aš dėl to labiausiai kremtuosi. Žiulis Vernas, pasibjaurėjęs šio „gyvačių kamuolio", Fransua Moriako žodžiais tariant, reginiu, sunaikino savo dokumentus, manydamas, kad visa, kas išliks po jo mirties, gali tik sukelti kivirčus.

1893 metų rugpjūčio mėnesį, „atlikęs prieš urną patarėjo pareigas", nusikamavęs tėvas išvažiavo pas žmoną. Onorina jau buvo Furberi, kur Mišelis turėjo išsinuomojęs nuošalų namą, stovintį toliau nuo kaimo; prie šio namo su sodu stovėjo ferma. Koks džiaugsmas buvo vaikams žiūrėti į arklį, kantriai einantį ratu kuliamosios mašinos manieže! O dar didesnis džiaugsmas buvo traukti į pliažą netoliese, tuo metu visai tuščią! Kelias į pliažą ėjo dauba, ir jūra pasimatydavo vos tik aplenkdavai vilą Emilio Beržera, Teofilio Gotje žento, kuris buvo vedęs jo dukterį, rašytoją Juditą Gotje.

Prie namo buvo pristatytas nedidelis paviljonas atvažiavusiems draugams. Nors name buvo nemažai kambarių, bet, galimas daiktas, Žiulis Vernas šiame paviljone dirbo. Romanistui taip patiko Furberi, kad atvykęs dešimčiai dienų, išbuvo mėnesį. Man atrodo, jog kaip tik nuo tada rašytojas be galo prisirišo prie sūnaus šeimos. Šiaip ar taip, tenai jis baigė pirmą „Pono Antifero" tomą. Grįžęs neilgai pabuvo Amjene ir „kartu su Onorina išvyko į Havrą, paskui į Kaną ir Sen Malo"; ši turistinė kelionė byloja, kad Žiulio Verno geresnė sveikata — fizinė ir moralinė.

Tačiau atokvėpis trunka neilgai, ir drauge su rudeniu ateina nemalonumai. Jis gauna pusmečio algalapį: „Aš nusiminęs — knygų, į kurias dėjau viltis, „Bombarnako" ir „Karpatų pilies", publika nenori skaityti! Mane apėmė neviltis. Aišku, pasisekimas neamžinas — žinau... bet neužbaigiau savo gyvenimo darbo — neaprašiau visos Žemės."

Ir vis dėlto „Dirbtinė sala" ir „Antiferas" baigti. Rašytojas neišleidžia iš akių ir rengiamo spaudai tomo novelių, iš kurių viena —„Ponas Re Diezas ir panelė Si Bemol" turi pasirodyti *Le Figaro illustré* kalėdų numeryje. Atrodo, labiausiai rašytojas graužiasi dėl to, kad kritika neatkreipė dėmesio į „Bombarnaką" ir „Karpatų pilį". Tokia pažiūra, ypač į pastarąją knygą, šiandien mus gali stebinti, nes šis kūrinys liudija, kad autorius ėmėsi naujo žanro ir kad tai suartino jį su Lotreamonu ir Vilje de l'Il-Adanu, siurrealizmo pradininku.

Tiesa, abu šie rašytojai buvo nesuprasti. Prityrusiems kritikams Žiulio Verno knyga „Karpatų pilis" turėjo būti bent įdomus signalas, bylojantis, jog mūsų literatūroje vyko permainos. Tas faktas, kad *Le Magasin d'Éducation et de Récréation* autorius parašė tokį kūrinį, turėjo juos sudominti. Šį tylėjimą galima paaiškinti nepaprastomis autoriaus pastangomis neužgauti Ecelio leidyklos klientūros drovumo: „Siunčiu Jums „Karpatų pilies" skiltis, perskaičiau labai atidžiai. Manau, jose nėra nieko, kas galėtų šokiruoti *Magasin* skaitytojus: rašiau kuo santūriau ir glausčiau apie herojaus ir dainininkės meilės istoriją."

Greitai jis baigia „Poną Antiferą", numatytą 1894 metams, ir pradeda rašyti 1895 metų knygas!

Pirmieji trys „Antifero" skyriai — prologas; čia pasakojama, kaip 1831 metais Kamilk-paša išvyko ieškoti nežinomos salelės, nes jį, otomanų valstybės draugą, puldinėjo pusbrolis Muradas, ginantis Mechmeto Ali pretenzijas. Jis turėjo palikti Siriją, todėl nusprendė paslėpti saugioje vietoje savo turtą — brangakmenius — nuo Murado ir jo valdovo.

Toma Antiferas, išgelbėjęs Kamilk-pašą 1799 metais, kai Bonaparto įsakymu buvo žudomi prie Jafos paimti belaisviai, gavo iš jo laišką 1842-aisiais; jame buvo nurodyta platuma salelės, kurioje Kamilk-paša laikė paslėpęs brangenybes, o ilguma turėjo būti vėliau pranešta. Praėjo dvidešimt metų; Toma mirė; jo sūnus Pjeras Servanas Malo, tarnavęs kapitonu kabo-

tažiniame laive, išėjo į pensiją: dabar jis ponas Antiferas, juokingas žmogus, kurio nuolatinį jaudinimąsi ir užsispyrimą dar labiau ryškina nesudrumsčiama ramybė jo draugo Žilda Tregomeno, buvusio laivo savininko. Ponas Antiferas gyvena drauge su seserimi Nanona, jos dukterim Enogata ir savo užaugintu našlaičiu sūnėnu Žiueliu. Pusseserė ir pusbrolis, tolimojo plaukiojimo kapitonas, susižadėję. Šių mielų žmonių gyvenimas tekėtų ramiai, jei ponas Antiferas liautųsi pykęs, o jis širsta, kad nesužinojo ilgumos ir negali surasti salelės, kur paslėptos brangenybės; platumą jis jau žino, tik nekantriai laukia žmogaus su pranešimu apie ilgumą.

1862 metais pagaliau atvyksta pranešėjas — Kairo notaras, vykdantis paskutinę valią pašos, kuris mirė 1852-aisiais, aštuoniolika metų kalėjęs tvirtovėje, kur buvo uždarytas Mechmeto Ali įsakymu. Belaisvio testamente nurodyta salelės ilguma ir notarui pavesta pranešti ją ponui Antiferui, Toma įpėdiniui. Įgąsdintas Sauko, mirusio Murado sūnaus, kurį pristato kaip klerką, notaras Omaras mėgina sužinoti iš pono Antifero jo paslaptį, neatskleidęs savosios. Bet nieko nepešęs, atlieka jam pavestą misiją. Tada ir pradedama ieškoti brangenybių. Ponas Antiferas, netekęs galvos dėl netikėto turto, neleidžia Žiueliui vesti Enogatos — mano, kad jie gali gauti geresnę porą.

Žinant koordinates, suieškoma salelė, bet tenai randamas tik dokumentas, nurodantis antros salelės ilgumą, ir mūsų herojus turi keliauti pas vieną Tuniso bankininką sužinoti platumos! Tas prisijungia prie brangenybių ieškotojų būrio, vykstančio į Gvinėjos įlanką, į salelę Nr. 2. Vėl nusivylimas. Jie siunčiami į Edinburgą pas dvasiškąjį tėvą Tirkomelį. Šis doras žmogus iš kilniaširdiškumo sunaikino patikėtą dokumentą, bet, laimė, išsitatuiravo ant peties ieškomąją platumą!

Mūsų keliauninkai nusigauna iki pat Špicbergeno, tačiau ten randa vien dokumentą, kuriame pranešama, kad jų vargai baigsis sėkmingai, jeigu suras paskutinę salelę, kurios vieta nusakoma keletu žodžių, bet raidės išplautos lietaus, ir galima įskaityti tik štai ką: „... geometrijos dėsnis... polius."

Belieka grįžti į Sen Malo. Ir tada naivioji Enogata, pagaliau ištekėjusi už Žiuelio, pasako, kad jie keliavo ratu, ir tolimojo plaukiojimo kapitonui kyla mintis, jog ieškomoji vieta — šio rato polius.

Visi nepaprastai nustemba, kai Antiferas, sužinojęs paskutinės salelės vietą, lieka abejingas ir sarkastiškas.

Paskutinė kelionė nuves brangenybių ieškotojus į jūrą netoli Sicilijos, kur labai neilgai buvo Džulijos sala, dabar apsemta vandens!

Šis romanas — iš tikrųjų alegoriškas, tačiau linksmas pasakojimas; gal jis būtų įdomesnis, jei veiksmas vystytųsi greičiau ir būtų vienas tomas, o ne du; jis buvo ištęstas ne tik todėl, kad tai buvo naudinga *Le Magasin d'Éducation et de Récréation,* bet ir todėl, kad Žiulis Vernas norėjo įjungti į pasakojimą žinių apie primirštą Mechmeto Ali valdymo periodą. Šiaip ar taip, iš teksto matyti, jog autorius romaną rašė gerai nusiteikęs.

PENKTA DALIS

XLIV SKYRIUS

DIRBTINĖ SALA

Romanas apie linksmus milžiniškos dirbtinės salos milijardierių vaidus (1895)

Tokia pat gera nuotaika matyti romane „Dirbtinė sala", baigtame lapkričio mėnesį. Mintis sukurti dirbtinę salą kilo ne vien Žiuliui Vernui, bet idėja padaryti ją judamą pritaisius laivasraigčius buvo originali.

Šitaip patobulinus dirbtinę salą, ji galėjo plaukti tropinėmis zonomis abipus pusiaujo, kad jos gyventojams būtų amžinas pavasaris. Autorius, kaip paprastai, remiasi fantazija tiek, kiek ji atrodo įtikima ir net beveik įgyvendinama. Jis rimtai išnagrinėja ir pasiunčia broliui savo projektą, norėdamas sužinoti, ar tokia mašina atitinka technikos dėsnius.

Rugpjūčio mėnesį šis darbas labai pasistumia į priekį, o kitą vasarą Polis gauna pirmos dalies skiltis. „Kartoju tau,— rašo jam Žiulis,— kad, mano nuomone, antras „Dirbtinės salos" tomas daug įdomesnis už pirmą. Jei suklydau rašydamas apie salos gramzdą, tonažą, arklio jėgas, nurodyk teisingus skaičius."

Atsakydamas į brolio pastabas, Žiulis Vernas 1894 metų rugsėjo mėnesio 26 dieną rašo kitą laišką:

„Mielas Poli, nedelsdamas atsakau į tavo laišką; būtinai atsižvelgsiu į tai, ką man pranešei apie Standart Ailendo inkaro nuleidimą, kitas vietas pataisiau pagal tavo nurodymus.

Atsižadėjau vienodos temperatūros, nes kitaip padaryti negalėjau. Beje, yra vienas būdas: būtų galima salą laikyti pastoviu atstumu nuo saulės ir užpakaly jos, traukiantis į šiaurę; tada ji nebūtų zenite. Pavyzdžiui, kai ji būtų viršum Vėžio tropiko, 23° šiaurės platumos, aš tuo metu tikriausiai būčiau 40° šiaurės platumoje. Sekčiau paskui saulę ir, kai ji būtų viršum Ožiaragio tropiko, 23° pietų platumos, būčiau 6° pietų platumoje ir grįžčiau į šiaurę, ją aplenkdamas ir išlaikydamas 17° atstumą. Tačiau tai būtų labai nepatogu, nes nega-

lėčiau nuvesti salos prie Ožiaragio tropiko dėl daugybės archipelagų, esančių šioje platumoje. Vadinasi, geriau to atsisakyti.

Kai kuriose vietose rašau, kad Vagnerio epidemija jau praeina, ir todėl mane vadini senu užsispyrėliu! Veboras, *Le Temps* muzikos kritikas, be to, vienas iš geriausių, neseniai rašė apie „Malūno apgultį", „Taisą", „Flibustjerą", visa tai vadindamas... muzikiniais nukrypimais! Taip jis mano ir apie kai kuriuos Vagnerio kūrinius, tarp jų apie „Valkiriją"... Bet tai, žinoma, nepakeis tavo nuomonės.

Tavo senas užsispyrėlis brolis"

Žiulis Vernas netrukus pasiunčia broliui antro tomo skiltis ir jau 1894 metų spalio 23 dieną grąžina Eceliui pirmo tomo skiltis, tikindamas, kad padaryta rimtų pataisų:

„Mano brolis Polis perskaitė šią korektūrą ir kai ką pataisė iš mechanikos ir navigacijos srities. Taigi šią netikrovišką mašiną padarėme kuo tikroviškesnę. Kadangi Polis baisiai reiklus, manau, net priekabiausi žmonės neturės ko prikišti..."

Metų gale Žiulis Vernas taiso paskutinę korektūrą ir baigia vieną iš 1898 metų romanų —„Antrąją tėvynę".

Ką jis laimėjo sumanęs dirbtinę salą? Sunku pasakyti skaitant du pirmus skyrius, kur susitinkame su keturiais prancūzų muzikantais, išvykusiais iš San Francisko į San Diegą koncertuoti; sugedus geležinkeliui, jie turi persėsti į karietą, kad galėtų nuvažiuoti likusias penkiasdešimt mylių. Naktį karieta apsiverčia, ir muzikantai atsiduria apgailėtinoje padėtyje. Jie vos išsigelbėja nuo lokio, užbūrę jį savo muzikos garsais, ir patenka į miegantį kaimą, bet veltui mėgina atkreipti jo gyventojų dėmesį atlikdami Onslo *Si bemol* kvartetą. Ši harmoninga muzika nepažadina kaimo žmonių, ir tada įsiutę instrumentalistai užgroja „iš visų jėgų", kiekvienas skirtingu tonu, improvizuodami „laukinių ausims kakofoninę sonatą, tartum atliktų... Vagnerį atvirkščiai". Kaimo gyventojai pabunda, ir pro plačiai atvertus langus pasigirsta plojimai ir šauksmai!

Tada pasirodo dar vienas personažas, muzikos mėgėjas, atvažiavęs elektriniu šarabanu; išgirdęs grojant Onslo kūrinį, jis supranta, kad prieš jį „garsusis koncertinis kvartetas", žavintis Ameriką. Nuo čia ir prasideda įdomiausi dalykai: amerikietis, pasiskolinęs keltą, nuveža artistus į prabangų miestą,— jie net nežinojo, kad jis egzistuoja.

Vadovaujant Kalistui Menbarui, šiam linksmam ir šnekiam amerikiečiui, drauge su kvartetu keliaujame apžiūrėti idealaus miesto plačiomis gatvėmis ir prospektais, kurių pastatai įvairūs, tikri rūmai su balkonais virš judrių šaligatvių. Prašmatniose parduotuvėse yra visa, ko tik reikia, bet pirkėjų mažai, nes prekių užsisakoma teleautografu, naudojantis elektros sistema pasirašinėjami čekiai ir vekseliai, be jokio vargo galima susituokti ir net išsiskirti! Nepūvančiomis lentutėmis išklotais keliais važinėja elektriniai ekipažai, o karietų, kurias traukia arkliai, pasitaiko tik be galo turtinguose kvartaluose.

Šiame mieste gyventi gali vien milijardieriai; todėl jis ir vadinasi Miliard Sitis. Tiesą sakant, skurdžių taip pat ten yra, nes juk žmogus „visada gali būti skurdžius kieno nors atžvilgiu".

Miestas padalytas į dvi dalis: vienoje pusėje, kairiajame šone, gyvena protestantai; kitoje, dešiniajame šone,— katalikai; beje, išpažinties einama ir mišių klausomasi telefonu!

Miliard Sitis — sostinė Standart Ailendo, dirbtinės salos su laivasraigčiais, sudarytos iš dvidešimt septynių tūkstančių plieno kesonų. Dvidešimt septyni kvadratiniai kilometrai juodžemiu padengto ploto! Namai pastatyti iš neįprastos medžiagos — aliuminio, ateities metalo, iš dirbtinio akmens ir tuščiavidurių stiklo plytų. Tokių namų kaina pasakiška; jie išnuomojami tik žmonėms iš Jungtinių Valstijų: šiaurės jankiai gyvena kairiajame šone, pietų — dešiniajame. Tarp dešimties tūkstančių salos gyventojų mažai advokatų; todėl teismo procesai būna retai; gydytojų dar mažiau; todėl sumažėjęs žmonių mirtingumas.

Dviejų didžiulių elektrinių — kiekviena penkių milijonų arklio jėgų galingumo, o jų katilai kaitinami naftos briketais — dinamomašinos teikia dviejų tūkstančių voltų įtampos energiją, reikalingą veikti sraigtų sistemai, esančiai kairiajame ir dešiniajame salos šonuose.

Dėl labai patobulintų fonografų ir teatrofonų meno reikalų valdybos direktorius gali organizuoti aukšto lygio koncertus. Yra net terapinė muzika, transliuojama per telefoną! Ir štai atėjo metas pakeisti visus šiuos aparatus „realiais, apčiuopiamais virtuozais", kad milijardieriai galėtų patirti „malonumą klausydami čia pat atliekamos muzikos". Kalistui Menbarui pavesta žūt būt pasikviesti garsųjį kvartetą. Jis pasi-

grobia muzikantus, bet angažemento sąlygos tokios geros, kad tie sutinka groti. Šit mes atsiduriame drauge su jais dirbtinėje saloje ir, prieš imdami mėgautis sumanytos kelionės džiaugsmais, galime užsukti į muziejų ir tenai pasigėrėti didžiųjų meistrų — Rafaelio, da Vinčio ir Kabanelio — drobėmis; čia nėra tik impresionistų ir futuristų; tačiau Standart Ailendą netrukus užplūs „šie bjaurūs dekadentai"!

Biblioteka taip pat turtinga, jos lankytojai labiau mėgsta knygas — fonografus; jie spusteli mygtuką, ir puikus diktorius jiems perskaito tekstą.

Laikraščiai ir žurnalai teikia informaciją, atspausdintą valgomajame popieriuje šokoladiniais dažais; juos perskaičius galima suvalgyti per pusryčius! Vieni turi kraują krešinančių savybių, kiti — vidurių paleidžiamųjų, ir tai labai malonu ir praktiška.

Pirmame koncerte mūsų draugai atliko Mendelsono, Haidno, Bethoveno ir Mocarto kūrinius; salė, kurios kiekviena vieta atsiėjo du šimtus dolerių, buvo grūste prisigrūdusi žmonių; pasisekimas pranoko visus lūkesčius.

Tačiau saloje ima reikštis nemalonūs požymiai nesutarimų tarp žmonių, gyvenančių kairiajame salos šone,— šalininkų milijardieriaus Tankertono, kuris buvo sumanęs salą paversti didžiule komercijos įmone,— ir dešiniojo šono gyventojų — šalininkų milijardieriaus Koverlio, kuris nori gyventi linksmai, kaip būdinga prancūzams.

Aplankęs Markizų salas ir paviešėjęs Pomotu salyne, Standart Ailendas pasiekia Draugijos salas, o paskui sustoja Taityje. Vėliau plaukia į Kuko, Tongos ir Fidžio salas.

Naudodamasis audrotos nakties tamsa, nežinomas laivas išlaipino dirbtinėje saloje būrį plėšriųjų žvėrių ir žvynuočių. Niekas neabejoja, kad tai Anglijos darbas, nes ji priešiškai nusistačiusi dirbtinės salos atžvilgiu. Kova su šiais baisiais gyvūnais dramatiška. Valterį, Tankertono sūnų, nuo jų išgelbėja Koverlis, o Koverlį — Tankertonas. Saloje vėl įsivyrauja ramybė; šis atsitikimas sutaiko kairiojo ir dešiniojo salos šono gyventojus; Valteris Tankertonas ir Di Koverli, anksčiau turėję slėpti savo meilę, dabar susižada.

Tačiau ši laimė staiga sudrumsčiama, kai milijardierių sala atplaukia prie Naujųjų Hebridų salų. Salą užplūsta Pietų Naujųjų Hebridų gyventojai. Po didvyriškos gynybos grobikai nu-

bloškiami, atėjus į pagalbą prancūzų pulkininkams iš Šiaurės Hebridų Sandvičo salos.

Nuo šiolei viskas klostytųsi gerai, jei šioje kovoje nebūtų žuvęs salos gubernatorius. Kadangi jis tvarkydavo civilinius aktus, todėl, kol nebus išrinktas naujas meras, negalima sutuokti Valterio ir Di. Taigi, ko neįstengė padaryti plėšrieji žvėrys ir piratai, padaro politika. Salos kairiojo šono ir dešiniojo šono gyventojai susivaidija per rinkiminę kampaniją. Vestuvės išyra, ir negalima išaiškinti, katra pusė turi balsų daugumą; todėl kiekviena pusė išsirenka merą; kairiojo salos šono meras duoda įsakymus kairiojo borto mašinoms, dešiniojo — dešiniojo borto mašinoms. Jų įsakymai priešingi, ir sala ima suktis kaip vilkelis! Dėl šio sukimosi ji ir suirs. Išsilaisvinę nuo milijonų naštos, Valteris su Di susituoks Naujojoje Zelandijoje.

Dirbtinės salos nuplauktas kelias supažindina skaitytojus su Didžiojo vandenyno salų geografija ir istorija. Be to, šis mikrokosmas — tarsi teatras, kur atliekama amžina žmogiškoji komedija. Turto išpaikinti žmonės neturi jokių rūpesčių. Per kvailumą ir aistras jie sunaikina savo laimės šaltinį; jų rungtyniavimas, puikybė, tuštumas, politinės pretenzijos — galutinės katastrofos priežastis. Šiame romane kritikuojama ne tik Amerikos gigantizmas ir dolerio civilizacija, bet ir Vakarų visuomenė.

Šis kūrinys vos netapo šedevru. Knygos vertę šiek tiek menkina ištęstumas — ji susideda iš dviejų tomų. Tačiau romanas linksmas; matyt, jį rašydamas autorius atgavo tas savybes, kurios sudaro jo kūrybos originalumą.

XLV SKYRIUS

„LEDYNŲ SFINKSAS"

Nors Žiulis Vernas turi daugybę rūpesčių, rašo „Klovisą Dardantorą", kažką panašaus į vodevilį, o knygoje „Tėvynės vėliava" pasakoja apie pamišusį išradėją... per kurį autoriui buvo iškelta byla. Be to, kuria keistą romaną „Ledynų sfinksas"— Edgaro Po „Arturo Gordono Pimo nuotykių" tęsinį

Nors Žiuliui Vernui nelengva dirbti, jo plunksna skreba ir skreba. 1894 metų rugpjūčio 11 dieną, taisydamas „Dirbtinės salos" korektūrą, jis rašo Eceliui:

„Nusikamavau galvodamas romaną 1898 metams, nes, kaip žinote, 1895-iesiems numatyta „Dirbtinė sala", 1896-iesiems — „Drama Livonijoje", o 1897-iesiems —„Orinokas", bet visa tai jau gatava. Prieš savaitę baigiau „Orinoką"; trylika mėnesių jis gulės stalčiuje, o kai reikės siųsti, vėl perskaitysiu."

„Dirbtinė sala" bus išspausdinta 1895 metais, bet „Drama Livonijoje" pasirodys tik... 1904-aisiais, o „Orinokas"— 1898-aisiais. Vietoj „Dramos Livonijoje" 1896 metais bus išleistas „Klovisas Dardantoras", o vėliau, 1897-aisiais,—„Ledynų sfinksas".

Žiulį Verną kaip sunki našta slegia rūpesčiai. Gal rašytojas dirba be paliovos nenorėdamas jiems pasiduoti?

„Tu iš prigimties linksmas ir būk linksmas,— rašo jis Poliui.— O aš toks nebesu; mane labai gąsdina ateitis su visomis pareigomis. Mišelis nieko neveikia, neranda ką veikti, per jį netekau 200 000 frankų, be to, jis turi tris sūnus, ir jų auklėjimas gula ant mano pečių. Viskas man baigsis blogai."

Žiuliui Vernui kelia susirūpinimą ne tiek Mišelis, kiek jo šeima, prie kurios jis prisirišęs. Rašytojas galvoja apie būsimąją kartą ir nerimauja dėl anūkų likimo.

Žiulis Vernas — jau senelis, tačiau nelabai ekspansyvus, nereiškia jausmų, kaip paprastai daroma, nors vyrai tokiais atvejais gana nerangūs. Be to, jis užsisklendęs savyje, ir jo artimieji nustebs pamatę, kaip dėmesingai, bet santūriai jis žiūri pro langą į žaidžiantį sode jauniausią anūką, kuriam tik ketveri metai.

Matyt, šių jausmų skatinamas, Žiulis Vernas stengiasi, kad kuo greičiau būtų išleistas „Klovisas Dardantoras"; rašytojas jį skiria savo anūkams. Neaišku, kodėl jis sugalvojo šį pasakojimą apie du vargšus jaunuolius, kurių vienas, norėdamas, kad jį įsūnytų Klovisas Dardantoras, turtingas viengungis iš Perpinjano, jį gelbsti rizikuodamas gyvybe. Bet šis sumanymas sužlunga, nes patį jaunuolį, kaip ir ne tokį savanaudį jo pusbrolį, išgelbėja būsimas įtėvis, o įtėvį — mergina, kurią tas ir įdukrins. Viskas baigsis šios merginos ir kuklaus pusbrolio vestuvėmis; taip jis taps turtingojo Dardantoro žentu.

Kaip prisipažįsta pats autorius, šis pasakojimas — tik vode-

vilis, be to, ir dingstis susipažinti su Majorkos sala ir 1894 metų Orano sritimi.

1896 metais bus išspausdintas ne vien „Klovisas Dardantoras", bet ir kita, daug reikšmingesnė knyga „Tėvynės vėliava", dėl kurios Žiuliui Vernui iškels bylą chemikas Tiurpenas, atradęs įvairių dažomųjų ir keletą galingų sprogstamųjų medžiagų, ypač — melinitą 1885 metais. Šis mokslininkas patyrė daug nesėkmių: melinito paslaptį sužinojo užsienis, ir Tiurpenas taip karštai įrodinėjo esąs nekaltas dėl išdavystės, jog per neatsargumą paskelbė dokumentus, susijusius su nacionaline gynyba. Tiurpenas buvo nuteistas kalėti; todėl nesunku suprasti mokslininko kartėlį. Malonė, kurios jis sulaukė po daugelio metų, negalėjo užgydyti žaizdos.

Ši byla sukėlė daug triukšmo ir sužadino romanisto vaizduotę. Jo nuomone, Tiurpeno dalia — nepripažinto išradėjo dalia, nes žmogus, pagautas apmaudo, kad jo darbai nevertinami, gali pajusti neapykantą visuomenei, kuri nepripažįsta jo nuopelnų.

Nėra jokios abejonės, kad Tiurpeno likimo posūkis buvo romano pagrindas, be to, skaitydami priešpaskutinį skyrių, iš tiesų randame Tiurpeno vardą. 1895 metų lapkričio 12 dienos laiške broliui Žiulis Vernas aiškiai rašo: „Po kelių dienų atsiųsiu naujojo romano korektūrą (turiu galvoje *Tiurpeną*, prisimeni, apie jį tau pasakojau)." Bet Toma Rokas — ne Tiurpenas, ir jų likimai skirtingi.

Toma Rokas pamišo; jis niekuo nesidomi, tik savo moksliniu išradimu, kuris prikausto visą jo protą. Jo išrasta sprogstamoji medžiaga daugybę kartų galingesnė už melinitą, ir kyla mintis apie atominę bombą. Toma Rokas neperleidžia savo išradimo nė vienai užsienio valstybei ir neatskleidžia jokios paslapties, susijusios su šalies gynyba, o parduoda tam, kuris daugiau moka; vėliau, pasiekęs tikslą, tasai žmogus pasinaudoja šio mokslininko proto aptemimu. Tačiau galų gale, pamatęs viename laive savo tėvynės vėliavą, Toma Rokas atsisako šauti į šį laivą; patriotizmas triumfuoja!

Tiurpenas taip pat buvo genialus išradėjas, ir jo charakteris turėjo tokių pat savybių kaip melinitas. Šis nervingas žmogus, čiupęs Žiulio Verno knygą, kuri iš tiesų gynė nepripažintų išradėjų interesus, sumanė vėl pradėti bylą, sukelti naują triukšmą, nes jautėsi esąs apšmeižtas. Tiurpeno byla

tikrai davė romanistui siužetą, bet Toma likimo negalima sutapatinti su Tiurpeno dalia. Sprogstamosios medžiagos išradimas — vienintelis bendras dalykas. Jei knyga ką nors kaltino, tai tik tokius mokslininkus, kurių išradimai žmonijai gali virsti blogiu.

Tiurpeno iškelta byla baigėsi tik 1897 metais po ginamosios metro Puankare * kalbos; Paryžiaus teismas atmetė skundą šio neatsargaus ieškovo, kurio tikslas, matyt, buvo atkreipti į save visuomenės dėmesį.

Romanisto sveikata vis blogėja: jį kamuoja ne tik išsiplėtęs skrandis, bet ir reumatizmas, svaigsta galva. Jis nesiryžta vienas vaikščioti gatvėje. Baisiai sielvartauja mirus Diuma sūnui, „kuris jį mylėjo ir kurį jis mylėjo"; neseniai buvo miręs ir F. Peti, „tikras draugas ir nepakeičiamas meras".

Tačiau Žiulis Vernas sąžiningai eina Miesto tarybos patarėjo pareigas, beveik kasdien žiūri, kaip vyksta rinkimai, arba pirmininkauja konkursams. Būdamas kruopštus ir sąžiningas pilietis, aktyviai dalyvauja Taupomosios kasos ir Žemės ūkio draugijos valdybų darbe! Šis darbas visiškai neapmokamas.

Nors Žiulis Vernas save laiko žuvusiu žmogum, jis, reikia manyti, kupinas energijos, nes, kad ir turi daugybę pareigų, kuria knygas su jaunatvišku entuziazmu.

„Aš visas pasinėręs į darbą,— rašo jis broliui 1895 metų spalio 12 dieną,— kuriu Po romano tęsinį; apie jį tau jau kalbėjau. Pradėjau antrą tomą."

Tačiau, prisipažįsta jis Poliui, „rašyti man sunku, bet dirbu daug. Beje, dabar beveik nejudu ir pasidariau toks pat namisėda, koks anksčiau buvau paslankus. Amžius, negalavimai, rūpesčiai — visa tai mane riša prie namų".

1896 metų rugsėjo 1 dieną jis pasiunčia Eceliui pirmą dalį „Antarktidos sfinkso", kurį vėliau pavadins „Ledynų sfinksu".

„Romanas visai nepanašus į „Kapitoną Haterą",— rašo leidėjui Žiulis Vernas,— ir personažai, ir veiksmas kitokie. Jis pasirodys kaip tik laiku — dabar kalbama vien apie keliones ir atradimus Pietų ašigalyje. Išeities tašku paėmiau vieną iš keisčiausių Edgaro Po romanų —„Gordono Pimo nuotykius", bet skaityti jo visiškai nebūtina. Panaudojau viską, ko Edgaras Po neužbaigė, paslaptį, gaubiančią kai kuriuos jo personažus. Man į galvą atėjo gera mintis: vienas iš mano herojų, kaip visi, manęs, kad Edgaro Po romanas — fikcija, staiga susiduria akis

į akį su tikrove. Ar verta sakyti, jog nuėjau kur kas toliau negu Po. Beje, patys pamatysite, tikiuosi, skaitytojams bus labai įdomu.

Mane patraukė visa, kas nepaprasta šiame kūrinyje; noriu jį skirti Edgaro Po atminimui ir mūsų draugams iš Amerikos. Romanas mane sužavėjo, pažiūrėsime, ar jis sužavės publiką."

1897 metų sausio mėnesį Žiulis Vernas taiso korektūrą; tačiau jam vėl labai svaigsta galva, vėl reikia plauti skrandį. Ranka vis sunkėja, prie reumatizmo prisideda bronchitas; rašytojas vos eina, be to, gauna blogų žinių iš brolio — jam prasidėjo širdies priepuoliai; netrukus sužino, kad brolis mirė. Žiulį Verną apima neviltis. Neteko tokio draugo! Niekad nesitikėjo pergyventi brolio. Pats taip sunkiai serga, kad negali nuvykti į Polio laidotuves.

Žiuliui Vernui neduoda ramybės ir sūnaus rūpesčiai. 1897 metų kovo 15 dieną rašytojas „vos ne sudėjęs rankas maldauja" Ecelį didelės paslaugos — paremti Mišelį, kad gautų tarnybą (matyt, geležinkelių valdyboje). Mišelis parodys, ką gali: jis protingas ir darbštus; gal tai padės jam surasti vietą gyvenime. Iš šios tarnybos, kurios imtis Mišeliui buvo pataręs pusbrolis Š. Burdonas, nieko neišėjo, bet tas pasiūlė dar pabandyti „šalia". Manau, kad šis bandymas „šalia" pavyko, nes mano tėvas iš tiesų dirbo 1900 metų Pasaulinės parodos administracijoje.

Jorlingas, romano „Ledynų sfinksas" herojus, dienoraščio autorius, neabejoja, kad romanas apie Pimą — didžiausias Naujojo pasaulio poeto genialios vaizduotės padarinys. „Tai gryniausia fantazija, ir net absurdiška fantazija." Praleidęs kiek laiko Kristmas Harbore, Kergeleno salyne, Jorlingas išplaukia į Tristan da Kunją škuna „Halbranas", kurios nekalbus kapitonas vardu Lenas Gai. Šis jūrininkas tiki, kad pasakojimas apie Pimo kelionę — teisybė ir kad išsigelbėję „Džeinės" žmonės dar gyvi. Jis net bando surasti Pimo ir jo draugo Dirko Peterso pėdsakus. „Žinoma, veltui,— sušunka pasakotojas,— nes jų nėra!"

Jo skepticizmas, matyt, sumažėja, kai „Halbranas" nuskuba gelbėti gulinčio ant plaukiančios ledo lyties žmogaus iš nuskendusio laivo. Tai tik Patersono, „Džeinės" kapitono padėjėjo, lavonas! Iš užrašų knygelės, rastos jo kišenėje, jie sužino, kad „Džeinės" kapitonas Viljamas Gai ir penki matrosai

laukia Tsalalo saloje pagalbos jau vienuolika metų. Lenas Gai visą laiką vylėsi išgelbėti Viljamą Gai, savo brolį, ir Jorlingas dabar jam padės ieškoti.

Port Egmonte, Folklendo salose, „Halbrano" ekipažas papildomas, kad įstengtų atremti galimą Tsalalo salos čiabuvių puolimą. Tarp naujų matrosų yra Hantas, keisto veido, tvirto kūno sudėjimo metisas. Per audrą vidury plaukiančių ledynų Hantui pasitaiko proga parodyti savo drąsą ir fizinę jėgą: nušokęs nuo rėjos viršaus į šėlstančias bangas, jis išgelbėja vyriausiąjį burininką Martiną Holtą, bet neleidžia, kad tas jam dėkotų.

Pagaliau „Halbranui" pavyksta aplenkti dreifuojančių ledų zoną ir išplaukti į Vedelio atrastą jūrą be ledų. Beliko patikrinti, kaip toli plyti ta jūra be ledų. Šiandien niekas neabejoja, kad ji siekia Antarktidą, bet tais laikais buvo manoma, jog šį žemyną sudaro dvi dalys, atskirtos sąsiaurio. Todėl ši hipotezė buvo priimtina fantastiniame pasakojime, kuris yra dar keistesnio Edgaro Po romano tęsinys.

Pimo kelionės buvo neįmanoma laikyti tikru faktu ir perkelti į realų pasaulį amerikiečių poeto fantazijų. „Džeinės" kapitonas laivu nuplaukė iki 81°21' pietų platumos, ir tai buvo nuostabus žygdarbis; toliau nežabota Po vaizduotė peržengia ribas.

Kuo labiau „Džeinė" artėja prie Antarktidos, tuo aukščiau kyla temperatūra — tai rodo, kad mes įžengiame į paradoksų pasaulį.

Tsalalo sala, kurioje išlipo Edgaro Po herojai, mums pateiks daug siurprizų. Veltui stengsimės juos suprasti, nes jų tikslas — suklaidinti skaitytoją ir jį nukelti į antgamtinį pasaulį. Vienintelis neginčijamas šio keisto pasakojimo faktas — juodos ir baltos spalvų sugretinimas; čiabuviai, „naujieji žmonės", juodi kaip derva, juodais dantimis, baisiai bijo visko, kas balta. Jų gyvenimą sudaro visa, kas juoda, juos supa tik juodi gyvuliai, ir todėl mes manome, kad jiems balta spalva — mirties spalva. Poetas tiesiai to nesako, bet įteigia, kad jų akimis visa, kas balta — šaltis, ledas ir sniegas, kuriuose slypi mirtinas pavojus mažos šiltos jų žemės kampeliui. Daugybę bedugnių arabai pavadino žodžiu, reiškiančiu „balta būtybė", etiopai — „negyvenimiška būtybė", o epigtiečiai — „Pietų sritis". Tiems nelaimingiems juodaodžiams, atsikėlusiems gal iš

tolimosios Afrikos, atrodo, kad Pietuose gyvena kažkokia baisi būtybė. „Baltos spalvos baimė", kuri gali būti dingstis „išnaikinti baltuosius žmones, atvykusius į juodaodžių salą,— svarbiausia tame fantastiškame pasakojime, kuriame justi poetiška Po vaizduotė.

„Halbranas" be didelio vargo pasiekia Tsalalo salą. Šioje kelionėje Jorlingui pasirodo, kad per sapną girdėti graudus šnibždesys, kad kažkoks balsas kužda: „Pimas... Pimas... Vargšas Pimas!" Balsas toliau kužda: „Pimas! Nereikia... niekad nereikia užmiršti vargšo Pimo!" Visai atsibudęs Jorlingas pamano, jog tai buvo haliucinacija; jis atidaro kajutės iliuminatoriaus langinę: denis tuščias, tik Hantas stovi prie vairo rato ir žiūri į naktouzą.

Kai pirmą kartą skaičiau šias eilutes, prisipažįstu, jos padarė man didelį įspūdį, ir aš pasinėriau į amerikiečių poeto romano atmosferą.

Jorlingo dienoraštis nė kiek nepaaiškina keisto Tsalalo salos charakterio. Dėl kažkokio baisaus sukrėtimo salos vaizdas labai pasikeitęs, ir dienoraščio autorius negali patikrinti, kiek teisingi geologiniai ypatumai, Pimo aprašyti tokiais miglotais žodžiais, kad veltui mėgintum juos išsiaiškinti — kiekvienas spėliojimas tik sugriautų paslaptingą Po sukurtą atmosferą.

„Išraustoje, subjaurotoje dirvoje, juodoje ir išdegintoje, lyg vulkano išsviestoje iš žemės gelmių, tyrinėtojai nerado nei žmogaus, nei žvėries pėdsakų.

Vienintelis paaiškinimas, atėjęs jiems į galvą,— kad žemės drebėjimas nuniokojo Tsalalo salą.

Jie baisiai išsigando, pamatę krūvą žmonių kaulų, pabalusių nuo laiko. Šuns skeletas ir antkaklis su išgraviruotais žodžiais: „Tigras — Arturas Pimas" tik sukomplikavo šią mįslę. Faktas, kad gyvi likę „Džeinės" keleiviai lankėsi Tsalalo saloje prieš septynis mėnesius, nesiderino su akivaizdžia seniai įvykusia katastrofa.

Kapitonas Gai, paveiktas dalies savo ekipažo žmonių priekaištų, nusprendžia nutraukti paieškas. Tuo metu Hantas ištaria žodžius: „O Pimas?.. Vargšas Pimas!" Paprašytas paaiškinti, Hantas tvirtina, kad Po *niekada nematęs Pimo*, kad tik skaitęs jo užrašus, perduotus Dirko Peterso. Taigi poetas tikriausiai jais pasinaudojęs savo nuožiūra, norėdamas sukurti romaną. Metisas su Pimu išsiskyrę tą akimirką, kai Pimą pa-

slėpusi garo uždanga. Priešpriešinė srovė nunešusi lytį su Dirku Petersu prie Tsalalo salos. Ten jis radęs laivelį ir, pučiant pietų vėjui, nuplaukęs jūra be ledų ir perkirtęs poliarinį ratą, kur jį paėmęs banginių medžioklės laivas. Pagaliau prispirtas prie sienos Hantas prisipažįsta, kad Dirkas Petersas — jis pats!

Jorlingas, įtikintas metišo argumentų, įrodo, kad išlikusių gyvų „Džeinės" jūrininkų reikia ieškoti labiau į pietus. Kapitonas veltui ketina apžiūrėti aštuonias gretimas Pimo pažymėtas salas — visas archipelagas dingęs, neseniai įvykus gaivalinei nelaimei, taip neseniai, kad negalima jos kaltinti Tsalalo gyventojų išnaikinimu, apie kurį bylojo kaulai. Kapitonas Viljamas Gai ir jo bendrakeleiviai tikriausiai laiku pabėgo ir nusigavo į kokią nors Pietų žemę. „Halbranas" plaukia Pimo keliu. Padangėje skraido daugybė paukščių, bet nė vienas nėra toks didžiulis, koks aprašytas Pimo dienoraštyje, ir neklykia: „Tekeli-li!" „Halbrano" ekipažas nepamato jokio iš tų stebuklų, kuriuos buvo aprašęs Po herojus. Genamas vėjo ir srovės, „Halbranas" atsiduria du laipsniai nuo ašigalio, ir tada Petersas prisipažįsta Jorlingui, jog gėdijasi savo vardo po atsitikimo „Delfine", kai burtams lėmus, jis nužudė Parkerį ir atidavė suvalgyti bendrakeleiviams. Iš pagarbos šios aukos šeimai Po pakeitė jo vardą. Iš tikrųjų Parkerio vardas — Nedas Holtas, jis — vyriausiojo „Halbrano" burininko brolis.

Laivas įplaukia į aisbergų zoną, kuri, atrodo, pranašauja, kad netoli žemė; vienas aisbergas užvirsta ant laivo ir jį sudaužo. Nuo tada jo ekipažas plaukia tirštame rūke smarkaus vėjo stumiamu ledkalniu per sąsiaurį, dalijantį Antarktidą į dvi dalis. Jorlingui prasideda haliucinacijos, panašios į tas, kurios drumstė Pimo protą: jis mato horizonte balto garo uždangą, tenai ieško šviesos spindulių, beribių krioklių, plaukiančių sniegynų ir Ašigalio milžino!

Beje, aisbergas praplaukia pro ašigalį ir sustoja prie kažkokios žemės kranto. „Halbrano" žmonės turi valtį, išgelbėtą sudužus laivui, bet visi joje negali sutilpti. Vadovaujami Hirno, nugirdusio Dirko Peterso paslaptį ir žinančio, kad jis Holto brolio žudikas, trylika sukilusių jūrininkų pasičiumpa šią valtį, tikėdamiesi išsigauti iš plaukiančių ledų ruožo; dešimt likusių žmonių turi čia žiemoti. Vieną dieną jie pamato bangų nešamą valtį. Geram plaukikui Dirkui Petersui pavyksta ją pasivyti. Valtyje jis randa tris „Džeinės" jūrininkus ir kapi-

toną! Jie per stebuklą išsigelbėjo, nugriuvus Tsalalo kalvai, ir tris savaites praleidę siaurame tarpeklyje, pastebėjo, kad Tsalalo gyventojai kažko sujudę: mat juos buvo išgąsdinęs didžiulis baltas gyvulys, kuris apsiputojęs bandė pagriebti jiems už gerklės. Tai buvo pasiutęs Tigras! Dauguma čiabuvių leidosi bėgti, o tie, kurie liko, mirė nuo pasiutligės!

Šis epizodas, sukurtas nepaprastų Po istorijų dvasia, turi tą pranašumą, kad išvaduoja rašytoją nuo būtinybės kartotis, nes „Ledynų sfinksas" skirtas ne Pimo nuotykiams; jo tikslas — duoti šiems nuotykiams atomazgą Po maniera. Dėl pasiutimo epidemijos amerikiečių poetas tikriausiai nebūtų prieštaravęs, bet, deja, pasiutligės priežastys nepateisinamos, kaip ir Pimo papasakoti įvykiai. Jei autorius norėjo paaiškinti, jog Tigras pasiuto todėl, kad jau „Delfino" triume buvo susirgęs hidrofobija, nevertėjo to daryti, nes Po gana atsargiai rašo, jog Tigras „pasiuto dėl triumo kenksmingo oro", vadinasi, nebuvo jokio ryšio tarp šių dviejų įvykių.

Pimo pasakojime Tigras „Delfino" laive pasirodo vieną kartą — pasmaugti matroso Džonso, parbloškusio ant grindų Augustą Barnardą; svarbiausias jo vaidmuo — sunaikinti paskutinius maištininkus. Ir vis dėlto Po jį užmiršo! Daugiau nebus kalbama apie šį šunį iki tol, kol rasime jį „Ledynų sfinkse". Pimas nerašo, kad šuo dingo nei kad liko gyvas. Žiulis Vernas priėmė antrąjį variantą.

Broliai Gai pagaliau susitiko; likę gyvi „Halbrano" matrosai sulipa į valtį — pirogą iš Tsalalo salos; joje nėra nė gabalėlio geležies; kaip ir Pimą, juos nuneša srovė. Valties greitis padidėja be aiškios priežasties. Ir staiga prieš nuostabos kupinas jų akis ima augti milžiniška figūra, kurią matė Pimas; tai sfinkso formos uola. Kai jie prisiartina prie uolos, visi valtyje esantys geležiniai daiktai lekia jos linkui, tarp jų ir inkaras, kurio kanapinis lynas įsitempia ir traukia valtį; pagaliau lynas nutrūksta ir srovė valtį išneša į krantą. Jorlingas ir jo kelionės draugai nueina iš arčiau pažiūrėti šio nuostabaus sfinkso ir pamato prilipusius prie uolos visus geležinius daiktus iš jų valties. Be to, tenai randa net vinis iš „Halbrano" valties, kurią buvo pasigrobęs Hirnas ir jo bendrakeleiviai, o ant kranto — jos suirusį korpusą.

Taigi Sfinksas —„geležies masė, įmagnetinta elektros srovės, cirkuliuojančios jo pagrindo metalinėse gyslose ir atsirandan-

čios dėl elektros krūvių, kuriuos atneša smarkių šiaurės vėjų genami debesys".

Baisiai susijaudinęs Dirkas Petersas pamato Pimo lavoną: jam už nugaros ant perpetės kabojo šautuvas, ir dėl traukos jis liko amžinai prikaustytas prie Ledynų sfinkso!

Kadangi čia kalbama apie fantasmagorišką Po romaną, visiškai sutiksime ir su fantazija, atitinkančia poeto kūrybos manierą. Jo pasekėjas galėjo susilpninti savo fantastinio pasakojimo toną, bet jam reikėjo laikytis bendros linijos.

Taigi būtų beprasmiška neigti, kad nėra tokio magneto, kaip ir sąsiaurio, skiriančio Antarktidą pusiau. „Ledynų sfinksas"— fantastinis romanas, ir rašytojas turėjo jam suteikti tikroviškumo iliuziją. Jis gražiai susilieja su Edgaro Po romanu, kurio dvasią rašytojui pavyko išsaugoti. Ir, šiaip ar taip, šis kūrinys liudija, kad senasis pasakotojas dar gana pajėgus.

XLVI SKYRIUS

PRIEBLANDA

„Puikusis Orinokas" ir „Keistuolio testamentas". Dreifuso byla ir Žiulio Verno požiūris į ją. Brolio Polio mirtis (1897)

Romanistas nė trupučio neperdeda rašydamas Eceliui, kad dirba, kaip ir anksčiau, reguliariai, tiksliai lyg mašina ir nelėtina tempo. Jis išsitraukia iš stalčiaus rankraštį „Puikusis Orinokas", užbaigtą dar 1894-aisiais, ir pasiunčia Eceliui, išlaikęs trejus metus, kol atėjo jo eilė! Paskutinėmis 1897 metų dienomis taiso korektūros skiltis, ketindamas dar kartą jas peržiūrėti, o 1898 metų kovo 4 dieną kai ką pakeičia Orinoko žemėlapyje.

Romano tema tokia: Žanas de Kermoras, šešiolikos ar septyniolikos metų jaunuolis, ir seržantas Marsjalis, kuris dedasi esąs jo dėdė, paliko savo namus Šantene ir išvyko ieškoti pulkininko de Kermoro, prieš keturiolika metų dingusio Venesueloje. Kadangi paskutinis pulkininko, Žano tėvo, laiškas buvo atsiųstas iš San Fernando, jaunuolis nusprendė plaukti aukštyn Orinoku. Kelionėje jis susidraugauja su jaunais prancūzų tyrinėtojais Žaku Elošu ir Žermenu Paternu; pastarasis

dar gyvendamas Renoje žinojo, kad pulkininkas de Kermoras atsistatydino nuskendus laivui, kuriame buvo jo žmona su vienturte dukrele. Giminių jis neturėjo, tad išvyko iš tėvynės. Jaunieji prancūzų tyrinėtojai suabejojo seržanto ir berniuko giminyste ir net paties berniuko tapatybe. Netrukus paaiškėja, kad Žakas Elošas jaučia simpatiją Žanui de Kermorui. Jis ištraukia jaunuolį iš Orinoko ir tada pamato, kad už gyvybę jam dėkingas ne Žanas, o Žana de Kermor! Vykdama ieškoti tėvo į šią atkampią vietą, mergina iš atsargumo persirengė berniuku. Pulkininkas klydo manydamas, kad duktė žuvo drauge su motina. Savaime suprantama, nuo šiolei Žaną ir Žaką sieja ne paprasčiausia simpatija, o meilė; dabar jokiu būdu negalima palikti Žanos vienos, nes kelyje, kuris ją nuves į Santa Chuano misiją, įsteigtą tėvo Esperantės, jos tykoja daugybė pavojų; tėvas Esperantė jai pasakys, kur ieškoti pulkininko de Kermoro; reikės eiti iki Orinoko ištakos.

San Fernande į jų pirogą pasiprašo ispanas Žoresas, taip pat norintis plaukti į Santą Chuaną. Žoresas atrodo įtartinas, ir visi pradeda manyti, kad jis palaiko slaptus ryšius su tokio Alfaniso vadovaujama gauja kvivasų ir pabėgėlių banditų iš Kajeno katorgos. Šio bandito reikia bijoti juo labiau, kad jis asmeninis pulkininko de Kermoro priešas — de Kermorui paliudijus, buvo nuteistas kalėti.

Mūsų keliauninkai beveik pasiekę tikslą, bet juos staiga užpuola Alfaniso gaujos banditai ir paima į nelaisvę. Keliauninkus išgelbėja Santa Chuano gyventojai, vadovaujami tėvo Esperantės. Kai Alfanisas mėgina atkeršyti ir nužudyti Žaną, pats krinta nuo rankos misijos vado... kuris yra ne kas kitas, o pulkininkas de Kermoras. Belieka tik iškelti vestuves Žako ir Žanos, kurie pasiliks Santa Chuane.

Taigi ši tema lyg pasakos. Ji yra tik dingstis aprašyti kelionę, dėl įdomumo paįvairintą nuotykių. Knyga pamokoma daugeliu atžvilgių, bet kad būtų labai gera — nepasakysi.

Rašytojas „nelėtina tempo", kaip buvo žadėjęs Eceliui, ir leidėjas 1898 metų liepos mėnesį gauna pirmą tomą, „pavadintą „Keistuolio testamentu", mat autorius geriau nieko nesugalvojo. Žiulis Vernas Eceliui jau buvo sakęs savo idėją sukurti romaną „apie žaidimą langeliais" ir štai jam siunčia jį. Šioje knygoje bus kalbama apie kilnų Jungtinių Amerikos Valstijų žaidimą; keturiasdešimt devynios valstijos (išskyrus Aliaską,

prijungtą tik 1867 metais) sudarys keturiasdešimt devynis langelius ir, vieną iš jų pakartojus keturiolika sykių, bus galima gauti lentą, susidedančią iš šešiasdešimt trijų langelių, tokią pat kaip žaidimo langeliais lenta.

Be galo turtingas žmogus, vardu Hiperbomas, Čikagos keistuolių klubo narys, „nė karto gyvenime nepasirodęs keistas, nori pagarsėti kaip keistuolis bent sykį, savo mirties proga. Jis taip rengia savo laidotuves, kad jos virstų liaudies švente; be to, pagal Hiperbomo testamentą, visas didžiulis jo turtas atiteks tam, kas laimės žaidimo „Jungtinės Amerikos Valstijos" partiją; joje dalyvaus šeši žmonės, Čikagos piliečiai, kurie ištrauks burtus. Testamento prieraše numatomas dar vienas, septintas, žaidėjas anonimas XYZ. Kaskart, metus kauliukus, žaidėjas išvyksta į valstiją, kuri atitinka nurodyto langelio numerį. Taip partneriai išvažinės skersai ir išilgai Jungtines Valstijas. „Taigi, perskaitęs šią knygą, žmogus iš pagrinrų bus susipažinęs su JAV."

Idėja buvo juokinga, ir knygą Žiulis Vernas rašė gerai nusiteikęs. Bet sumanymas skaitytoją supažindinti su JAV, mano nuomone, buvo pernelyg sudėtingas. Jis apsunkino pasakojimą, ir dėl to sumažėjo siužeto komiškumas. Siekimas tikslumo šį kartą pakenkia autoriui, sukausto jo sąmojį, kuris išsisklaido per du tomus. Hiperbomo laidotuvių aprašymas atrodo per ilgas: būtų buvę geriau, jei būtų užėmęs vieną skyrių, o ne tris — tai trukdo vystytis veiksmui. Juokingų detalių pernelyg mažai, ir jos negali pralinksminti skaitytojo.

Savaime aišku, XYZ — ne kas kitas, o pats Hiperbomas; jo mirtis buvo tariama! Tai jis laimės partiją, ir viskas baigsis vestuvėmis jaunos buhalterės ir jauno dailininko, dalyvavusių šiame žaidime!

„Brangus Žiuli, Jūs tikriausiai suprantate, kad visiems laikams atsisveikinau su vaikais, kurie ieško tėvo, su moterimis, kurios ieško vaikų, ir su moterimis, kurios ieško vyrų,— aiškina rašytojas Eceliui.—„Orinokas"— paskutinis šio žanro romanas. Taip pat atsisveikinau su „robinzonais", išskyrus dvitomį romaną —„Šveicarų Robinzono" tęsinį, kuris, mano nuomone, įdomesnis už Viso knygą."

Keista, kad Žiulis Vernas sumanė parašyti tęsinį romano, kurio silpnumą pripažino, nors ir netiesiogiai. Rašytojas visada vengė duoti sunkias moralės pamokas, kurios komplikuoja

šveicarų pastoriaus tekstą, labiau mėgo leisti patiems skaitytojams pasimokyti iš pasakojimo. Naująją Šveicariją jis turbūt vaikystėje sapnuodavo, ir kaip dažnai pasitaiko, sendamas stengėsi atgaivinti pirmųjų savo gyvenimo metų emocijas.

Skaitydami „Antrąją tėvynę", jaučiame, su kokiu malonumu romanistas ją kūrė; knygą skaityti lengva, nes joje justi autorius. „Naujosios Šveicarijos" tęsinys nemonotoniškas, ir tai rašytojui daro garbę.

Ir vis dėlto „Nepaprastų kelionių" autorius, atrodo, nusiminęs. Jis, kaip ir anksčiau, fiziškai nesveikas, o moraliai — išmuštas iš vėžių. Epocha, kuri jį suformavo, taip seniai praėjusi, o naujos epochos galvosena jam svetima. Būdamas keturiasdešimt aštuntųjų metų žmogus, jis ir Antrosios imperijos „gražiuoju laikotarpiu" neprarado didžiųjų dorybės principų, išugdytų Ecelio-Stalio ratelyje. Ir štai 1900 metų išvakarėse „gražusis laikotarpis" sugrįžo! Tauta, norinti gyventi savo malonumui, regis, nesidomi literatūra, pagrįsta moraliniais principais, kurie atrodo jau pasenę. Tačiau dėl šių principų lengvabūdė Prancūzija bus plėšoma pusiau.

1894 metais buvo nuteistas Dreifusas, ir nors jis protestavo ir įrodinėjo esąs nekaltas, į jo bausmę, tiesą sakant, buvo žiūrima kaip į natūralų dalyką. Beje, Bernardas Lazaras paskelbė jaudinančią brošiūrą, bet visuomenė sujudo tik tada, kai buvo išspausdintas garsusis Zola laiškas „Aš kaltinu".

Amjeno buržua, kuriuo virto 1848 metų maištininkas, nesuvokė tikrosios šios bylos prasmės. Kaip doras respublikonas, jis pasitikėjo teisėjais. Tačiau moralinė anarchija, kuria rašytojas skundėsi, daug mažiau reiškėsi laisvais to laikotarpio papročiais negu atkakliomis valdžios pastangomis pražudyti žmogų, kad būtų išgelbėta nusikaltėlių administracija.

Atsidūrusio tarp antidreifusininkų Žiulio Verno apakimas atrodė nesuprantamas. Jo sūnus, atvirkščiai, buvo karštas Dreifuso gynėjas. Ir nors rašytojas buvo tapęs vadinamųjų reakcinių ir net rojalistiškų idėjų šalininku, jis tuoj sureagavo. Prisimenu, kaip smarkiai senelis piktinosi ir ką kalbėjo. Labiausiai jį papiktino teisenos pažeidimas: vienas dokumentas buvo pateiktas tribunolui slapta, be gynybos žinios. Šis įstatymo pažeidimas jam atrodė nepakenčiamas. Iš tiesų viskas buvo daug rimčiau, nes dokumentas buvo suklastotas; Rože

Martenas diu Garas * puikiai išreiškė dreifusininkų jausmus „Žane Barua".

Matyt, Mišelio apsilankymai Amjene buvo audringi! Nedaug trūko, kad tėvas ir sūnus susipyktų. Situacija buvo paradoksali: Žiulis, žmogus pažangus, respublikoniškų pažiūrų, pritapo prie konservatorių, o rojalistas ir konservatorius Mišelis staiga pasidarė socialistas! Beje, tokia situacija nebuvo išimtis: ši byla suskaldė Prancūziją į dvi stovyklas, be to, turėjo pasaulinį atgarsį ir pakrikdė daugelio šeimų santarvę.

Laimė, tėvą ir sūnų tada siejo gana tvirti ryšiai; todėl tuo audringu periodu jų santykiai nepablogėjo. Tėvui netrūko sveikos nuovokos, ir jis suprato, jog sūnui piktintis yra pagrindo, bet negalėjo visiškai su juo sutikti, mat būtų reikėję atsisakyti savo pažiūrų, kurios rašytojui atrodė neliečiamos.

Žiulis Vernas mielai klausydavosi savo palaidūno sūnaus, nes šis buvo išsilavinęs ir guvaus proto — su juo galėjai įdomiai pasikalbėti. Mišelio padėtis pagerėjo, ir šiuo atžvilgiu tėvas jautėsi ramesnis. Dirbdamas 1900 metų Pasaulinėje parodoje, Mišelis atskleidė savo sugebėjimus; jis ne kartą buvo nukeliavęs į Rusiją, į Sibirą, į Sileziją ir į Rumuniją svarstyti kasyklų eksploatacijos klausimų. Dažnai lankydavosi su žmona ponios de Luan salone, kur viešpatavo Žiulis Lemetras ir kur patikėtinis buvo Ernestas Dode, o jo sūnėnas Leonas blizgėte blizgėjo. Ten būdavo ir Morisas Bare. Ir daug kitų asmenybių — gydytojų, inžinierių ir mokslininkų — būrėsi apie grafienę. Mišelis liovėsi lankęsis šioje draugijoje, kai prasidėjo Dreifuso byla.

Mes palikome bretonų pliažą Furberi ir persikėlėme ant Ptit Dalio normandų žvirgždo. 1899 metų rugpjūčio 27 dieną Žiulis Vernas rašo Eceliui: „Kokią savaitę nebūsiu namie, važiuosiu į Ptit Dalį pas Mišelį." Kiek prisimenu, pas mus jis ilgiau užtruko; tėvas netoli mūsų namo jam išnuomojo bokštą, vadinamą Peletje bokštu, iš kur buvo matyti jūra.

Iš 1899 metų spalio 24 dienos laiško sužinome, kad Žiulis Vernas nusileido į Klondaiko kasyklas; jis kuria „Aukso vulkaną", kuris bus išspausdintas tik 1906 metais! Beje, rašytojas abejoja, ar sulauks, kol pasirodys ši knyga: „Kaip žinote, be paliovos dirbdamas, sukūriau tam tikrą skaičių tomų,— rašo jis leidėjui.— Kai kurie tikriausiai išeis man mirus." Iš tiesų po „Antrosios tėvynės" bus išleista dar šešiolika knygų, iš

kurių „Aukso vulkanas" ir septyni kiti romanai pasirodys rašytojui mirus.

Žiulis Vernas iš visų jėgų stengiasi atsispirti amžiaus ir ligos poveikiui. „Tai man netrukdo kurti knygas ir atlikinėti visokius reikalus. Ką veikčiau ir kuo virsčiau, jeigu nedirbčiau?"— sušunka jis apimtas nevilties. „Antroji tėvynė" išėjo 1900 metais, beje, gegužės mėnesį rašytojas dar taisė šios knygos žemėlapį.

Jis nusprendė palikti „didžiulį, niūrų ir šaltą" namą Šarlio Diubua gatvėje, kur išgyveno aštuoniolika metų, ir vėl persikelti į Longvilio bulvaro namą Nr. 44, kuriame buvo išgyvenęs aštuonerius metus. Jį reikėjo ilgai remontuoti, ir metų pabaigoje rašytojas vis dar „kraustėsi".

Onorina turėjo septyniasdešimt metų; aukštuomenės pasilinksminimų laikas buvo praėjęs. Ji, matyt, be gailesčio išsiskyrė su pernelyg erdviu namu, kurį buvo sunku apšildyti, ir noriai grįžo į namą, iš kurio buvo išsikrausčiusi su tokiu džiaugsmu, o vyras mielai vėl sėdo prie darbo stalo savo vienuoliškoje celėje.

Nors kraustymasis jam labai trukdė ir naujojo buto remontas vis dar nebuvo baigtas, jis paprašė „Didžiojo miško" * korektūros.

Žiulis Vernas nenoromis susitaikė su Dreifuso bylos persvarstymu, nes buvo sugriautas jo požiūris į respublikonišką visuomenę, ir jam teko sutikti su tuo, kad ir ši visuomenė kartais sukčiauja. Taigi nelemtoji byla turėjo rimtų padarinių: pašlijo tvarka, kuri, rodės, buvo pagrįsta teise ir teisingumu, o pats Dreifusas atsidūrė antroje vietoje; senam 1848 metų respublikonui tai buvo sunkus smūgis. Nuo šiolei jis kitaip žiūrės į socialinius nuostatus.

Žiulis Vernas vis rečiau ir rečiau palieka namus; jo gyvenimas reglamentuotas: atsikėlęs auštant, kartais net anksčiau, tučtuojau kimba į darbą; apie vienuoliktą valandą atsargiai išeina iš savo kabineto, nes jo ne tik kojos silpnos, bet ir regėjimas pablogėjęs. Po menkų priešpiečių rašytojas surūko nedidelį cigarą; atsisėdęs krėsle nugara į šviesą, kad nedirgintų akių, nors ant jų ir krinta šešėlis nuo kepurės snapelio, tylomis mąsto; paskui šlubuodamas eina į Pramonės draugiją, kur varto žurnalus, po to — į rotušę. Truputį pasivaikščiojęs Longvilio bulvare, grįžta namo. Lengvai pavakarieniauja ir ke-

letą valandų ilsisi, o jei negali užmigti, sudarinėja kryžiažodžius; iš viso jų yra sudaręs daugiau kaip keturis tūkstančius!

Kartais Žiulį Verną aplanko draugai; rašytojas visada su jais būna malonus. Jei sudomina jį koks klausimas, jis, kaip ir anksčiau, pagyvėja ir pasidaro sąmojingas. Bet labiausiai stebina jo paprastumas ir nepaisymas respektabilumo: jeigu jis pavargsta gatvėje, tuoj atsisėda ant kokio namo laiptelių.

Kasdieniniame gyvenime Žiulis Vernas nešnekus, mėgsta tylą, vengia nereikalingų paskalų, lyg bijotų, kad jos nesudrumstų jo dvasios ramybės, į pokalbį įsiterpia tik norėdamas duoti apgalvotą, protingą patarimą ir nepakenčia tuščių ginčų: jei tokie ginčai kyla ir kieno nors priešinga negu jo nuomonė liudija, kad liguista Po dvasia klajoja aplinkui, jis neprieštarauja.

Senasis žmogus iš tikrųjų bijo visko, kas gali sukelti kivirčus, nes pernelyg daug iškentėjo dėl šeimyninių nesutarimų. Iš patirties žino, kad nereikia iš anksto susidaryti nuomonės, kad kiekvieną klausimą galima spręsti įvairiai ir pavojinga ryžtis kam nors, visko gerai neapsvarsčius. Apskritai jis ramus žmogus ir, svarbiausia, raminamai veikia aplinkinius.

Metų Žiuliui Vernui jau nemažai, ir jis žino, jog gyventi liko nedaug. Rašytojas jaučia, kad jo kūnas bejėgis ir kad nuo šiolei egzistuoja tik jo smegenys. Būdamas tokio amžiaus, kai žmogus ima sumuoti rezultatus, kai išsirikiuoja ir pergalės, ir pralaimėjimai — beje, pralaimėjimai atrodo nepaprastai svarbūs,— Žiulis Vernas dar prisimena savo vaikystę, paauglio metus, Šantene, Tertrą; prieš akis iškyla ir Geršas: Karolinos šmėkla neduoda ramybės, pirmoji nelaiminga meilė sunkiai užmiršta, nors ir palaidota literatūriniuose darbuose; Diuma, „Sulaužyti šiaudeliai", Muzikinis teatras — kaip viskas toli ir kaip arti! Tik pamanykite, jis norėjo pasiekti laimėjimų dramaturgijoje! Bet patyrė tiktai vieną kitą sėkmę. Birža? Kokia absurdiška idėja! Vien meilė Onorinai ją pateisino. Kaip tėvas sutiko jam padėti padaryti šią dvigubą kvailystę? Jis buvo biržos makleris, o juk taip niekino finansininko profesiją! Vedė, o juk negalėjo suteikti šiai jaunai gražiai moteriai pramogų, kurių ji troško. Jo buvo teisybė, kad šios vedybos neįmanomos. Vargšė Onorina turėjo gyventi skurdžiai, o jis, užuot tvarkęs finansinius reikalus, leido laiką tepliodamas popierių!

Ar visas šis darbas, dirbtas daugybę metų, patenkino smalsų Žiulio Verno protą, ar nebuvo tuščias? Ecelis rašytoju patikėjo ir galų gale atsitiko taip, kad jis sukūrė naują žanrą. Tai galima įrašyti į aktyvą! „Hateras", „Kelionė į Žemės centrą", „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu"! Su dideliu džiaugsmu jis ėjo šiuo nauju, savo atrastu keliu.

Bet kiek netekimų, nors ir neišvengiamų. 1887 metų vasario 15 dieną mirus motinai, nutrūko paskutinė gija, siejusi gausią jų šeimą.

Tėvo, išmintingo patarėjo, visada pasirengusio jį paremti, jau seniai nėra gyvo. Jį pakeitęs Ecelis, kuris draugiškai jam pagelbėdavo, mirė 1886 metų kovo 17 dieną.

Polis, brolis ir geriausias draugas, mirė 1897 metų rugpjūčio 27 dieną. Iš pradžių Žiulis Vernas manė, kad širdies priepuolis, pakirtęs jo brolį, buvo tik naujas pavojaus signalas, ir rašė sūnėnui:

„Amjenas, sekmadienis

Brangus Morisai,

mane baisiai nuliūdino tavo žinia apie vargšą tėtę.

Viliuosi, kad jis įveiks šį užsitęsusį priepuolį ir tavo sesers vestuvių neteks atidėti. Jam bus didelis džiaugsmas ir nusiraminimas, kurio taip reikia.

Aš visai neišeinu iš namų, vos krutu, nes prie bronchito prisidėjo reumatizmas.

Pranešinėk mums viską, brangus Morisai, ir tikėk savo mylinčiu dėde.

Ž. V."

Tačiau po keleto dienų jis turėjo susitaikyti su tuo, kas neišvengiama.

Atitolęs nuo pasaulio, kuris, kaip jis jautė, tolo nuo jo, Žiulis Vernas prisipažino, kad „per kvailystę gimęs Karolio X laikais"! Rašytojas nebeturėjo jėgų prisitaikyti prie naujos visuomenės, pažengusios toli į priekį. 1900 metų audringame judėjime, nujausdamas pavojų, jis graudulio kupina širdimi stengėsi surasti bruožus respublikos, kurią anksčiau mylėjo. Su Paryžiuje gyvenančia sūnaus šeima dėl įvairiausių aplinkybių matėsi retai. Podukromis buvo nusivylęs ir sunkiai joms atleido priešiškumą Mišelio šeimai. Visi jie nesutarė. Tai bu-

vo akivaizdi tiesa: podukrų kandumas ir smarkus Mišelio būdas neleido susigerinti.

Stengdamasis nusikratyti liūdesio, Žiulis Vernas galvojo apie publiką, apie nepažįstamus savo skaitytojus, kurie jautė jam draugiškumą, apie jaunimą, kuriam paskyrė savo gyvenimą ir kuris taps rytdienos galbūt nedėkinga publika! Ar ne ji tikra jo šeima?

Žmogus menkai vertina, ką turi, ir gailisi, ko neturi. Amjeno atsiskyrėlio gyvenimas buvo užpildytas darbu: jis norėjo rašyti ir rašė daugiau negu kas kitas, pasiekė nepaprastą šlovę. Kadaise, dar būdamas studentas, tikino tėvą, kad vien literatūra patenkina jo polinkius ir kad šeimai neteks gailėtis, jei jam pavyks išgarsėti šioje srityje. Ir šit rašytojas šlovės sulaukė, bet jos nevertino. Gyveno iš savo plunksnos ir sakė, kad jo profesija geriausia — pieštuku ir popierium jis įrodo, kad egzistuoja. „Kokia nuostabi profesija! — sušuko jis vieną dieną.— Aš laisvas. Imu pieštuką ir švarų popieriaus lapą. Užsidarau tarp keturių sienų ir štai sėdžiu ant Popokatepetlio arba pliuškenuosi Titikakos ežere!" Nors rašytojas aukso kalnų neturėjo, bet įstengė išauklėti vaikus ir aukso visiškai negeidė.

Tačiau pasisekimas Žiuliui Vernui turėjo pralaimėjimo skonį, nes ne tokio jis troško. Nepaisydamas savo filosofijos, su liūdesiu konstatavo, kad ne visi plunksnos broliai jam pritaria, kad nenori jo įsileisti į švenčiausiąją literatūros karalystę. Nei Bodlero ir Teofilio Gotje simpatija, nei Klareti * ir Žoržo Bastaro * pagyrimo žodžiai neįstengė įveikti abejingumo, kurį buvo galima paaiškinti pačiu Žiulio Verno kūrybos žanru. Kaip pažymėjo Š. Reimonas, nors „Vernas be varžovų viešpatauja savo užkariautoje karalystėje", tiesą sakant, „romanistu jo nepavadinsi, nes daugumoje jo kūrinių nėra meilės — visų romanų pagrindo. Moteris juose beveik visada nustumta į antrą vietą... jo herojai neturi laiko kalbėti švelnių žodžių vylingajai dievybei." O Klareti Žiulio Verno kūrybos apybraižos pabaigoje rašo: „Žinau, kad rafinuoto skonio ir labiau mėgstantys analizuoti žmogų skaitytojai apie jį sako: „Tai pasakotojas." Bet pasakotojas, kuris žavi ir traukia ištisą kartą; tai *Asmenybė*, tikėkite manim."

Didysis tos epochos literatūros žinovas Emilis Zola, atvirkščiai, kritikavo Žiulio Verno mokslinį romaną. Šis savo ruož-

tu priekaištavo natūralizmo mokyklos vadovui, kad jam patinka aprašinėti bjaurius žmogaus poelgius, nes pats manė, kad daug naudingiau aukštinti jo jėgas. Šios skirtingos pažiūros netrukdė Žiuliui Vernui žavėtis Zola talentu, nors jo vulgarumas jį šokiravo. 1877 metais jis rašė Eceliui: „Perskaičiau Zola „Spąstus". Tai šlykštu, koktu, sunku, baisu, begėdiška... ir nuostabu! Kodėl jis sumanė visa tai pasakoti? Bet, kartoju, tai nuostabu!"

Subtilusis Stalis, matyt, nepritarė pagiriamiesiems rašytojo žodžiams, ir jo draugas paaiškino savo mintį:

„Velniai rautų, tai neskaitykite „Spąstų"! Aš kalbu apie Zola talentą turėdamas galvoje nepaprastą detalių tikslumą, pranokstantį visa, ką buvau skaitęs iš šio žanro. Bet jis plėtoja du siužetus, kurių nederėtų šitaip vystyti. Čia neieškau jokio pamokymo. Žiūriu kaip į nuostabias fotografijas — uždraustas fotografijas."

Po penkiolikos metų Žiulis Vernas rašė Žiuliui Eceliui: „Žlugimas" — nuobodus romanas, daugiau jo neskaitysiu, nors kitus skaičiau ne kartą. Kad ir kažin ką sakytų Zola, tai įgudusio žmogaus darbas, bet nuobodu. Mano nuomonė tokia: „Šatrianas dvidešimčia eilučių padaro didesnį įspūdį, negu kitas — dvidešimčia puslapių."

Šie kritiški žodžiai apie „Žlugimą" liudija, kad Žiulis Vernas ne sykį skaitė Zola, nors tas apie jį nepalankiai buvo atsiliepęs. Jis taip pat turėjo savitą nuomonę apie kūrinius literatų, ne taip tvirtai žengusių Mokytojo nurodytu keliu:

„Amjenas, gegužės 4 diena (1884)

Sakiau Jums, kad grįžęs perskaičiau Stendalio „Pasivaikščiojimus po Romą". Paskui ši knyga mane paskatino perskaityti „Parmos vienuolyną" dvidešimtąjį kartą. Koks jaudinantis kūrinys! Ir nepalyginsi su tuo, kas daroma dabar! Perskaičiau „Safo"! Čia justi nuostabi rašytojo gyslelė, šią knygą perskaičiau vienu prisėdimu. Bet kokia ryški Zola įtaka ir kai kurios nešvankybės! Man nepatinka galas, na, o dėl nesantuokinio gyvenimo, tai Safo — ne pavyzdinga moteris, o viena iš puolusių! Dode šį romaną dedikuoja savo sūnums, kai jie bus dvidešimties metų! Puikiai žinau, kur jie eis, perskaitę šią knygą! Bet, šiaip ar taip, tai talentingo žmogaus darbas.

O koks talentingas Gi de Mopasanas! Jis pasakoja apie gašliausius dalykus, kokius tik galima įsivaizduoti, nevarto-

damas nešvankių žodžių. Perskaitykite paskutines jo noveles „Perkūno oželis", „Seserys Rodani", bet neduokite jų skaityti poniai Ecel.

Jūsų senasis Berkenas[51]"

Neaišku, ar Mopasanas taip pat palankiai žiūrėjo į Žiulį Verną. Užtat jo draugais galima laikyti Sardu *, Labišą, Diukaną, Kamilį Ruselį, Leguve, Ožje ir Sarsej. Bet, tiesą sakant, kritika nekreipė į Žiulį Verną dėmesio, buvo abejinga jo kūrybai. Jis net skundėsi:

„Kai skaitau, kas rašoma apie kokį nors kūrinį, kartais pavydžiu, nors ir gyvenu atkampioje provincijoje... Tikiuosi, Jūs nusiuntėte egzempliorius Žiliui į *Le Figaro* ir į kitus laikraščius. Pažiūrėsime, ką jie sakys, jei apskritai ką sakys. Sužinojau, kad pirmas tomas („Dirbtinės salos") jau išspausdintas, nes mačiau jį vitrinose. Gal laukiate patogesnio momento apie jį pranešti per laikraščius? Aš skaitau beveik visus, bet nė viename neradau nei reklamos, nei anonso. Šis romanas ne toks prastas, kad apie jį nereikėtų paskelbti skaitytojams."

Žiulis Ecelis, matyt, vangiai gynė provincijoje gyvenančio savo autoriaus interesus, ir tas mėgino jį išjudinti:

„Mane skaudina, kad visuose laikraščiuose spausdinamos, nors ir keletą eilučių, žinutės apie knygas, o apie mūsų — nė žodžio, neskaitant naujametinių numerių. „Bombarnakui" ypač nepasisekė — kritika jo nepastebėjo; tai mane liūdina, bet aš vis tiek uoliai dirbu."

Tačiau svarbiausia, kad dėl informacijos trūkumo publika nustoja domėtis senuoju pasakotoju:

„Knygų, į kurias dėjau viltis,—„Bombarnako", „Karpatų pilies",— publika nenori skaityti! Žinau, kad žmogus negali visada būti populiarus. Kartoju Jums, aš nusiminęs, be to, viso mano gyvenimo darbas — Žemės aprašymas — dar nebaigtas!"

Nors Žiulis Vernas buvo pasiekęs pasaulinę šlovę, bet kentėjo, kad jo nepripažįsta kai kurie literatūros srities specialistai — dedasi nepastebį. Ecelis dar 1869 metais per neatsargumą ėmė siūlyti jam iškelti savo kandidatūrą į Akademiją. Žiulio Verno požiūris į tai buvo labai aiškus: kaip autorius, kurio

---

[51] Turima galvoje prancūzų rašytojas Arno Berkenas, elegiškų, kupinų banaloko švelnumo pjesių autorius. *(Vert. past.)*

kūriniai spausdinami jaunimo žurnale, gali to siekti? Todėl jis beveik neteikė reikšmės šiai leidėjo idėjai.

„Aš tai vadinu Jūsų svajone,— atsakė jis Eceliui.— Juk tenai negali patekti tas, kas nėra labai turtingas arba neturi tvirtos politinės padėties! Kalbu apie Prancūzijos Akademiją, na, o dėl mokslo... Įsivaizduokite savo Žiulį Verną šalia Bertrano arba Devilio! Nieko sau atrodyčiau."

Po keleto metų šią „leidėjo svajonę" perėmė Diuma sūnus, įtikinęs Žiulį Verną, kad sumanymas įgyvendinamas.

Rašytojas niekad to netroško. Tačiau kai Diuma suprato, kad Žiulio Verno laukia pralaimėjimas, viskas pakrypo kitaip. Net nelabai ambicingas žmogus negali nesijausti įžeistas, kai jam atsakoma tai, ko buvo leista tikėtis.

Žiulis Vernas buvo pernelyg protingas, kad labai kankintųsi dėl šio nusivylimo — juk jis ir nesistengė tapti Akademijos nariu. Žaizda greitai užgijo, bet tai vis dėlto buvo žaizda, dar viena prarasta iliuzija. Susitikimas su Diuma sūnum, paskatinęs Žiulį Verną iškelti savo kandidatūrą į Akademiją, nepraėjo be pėdsakų.

1873 metais, kai Ecelis Žiuliui Vernui papriekaištavo, kad neskiria reikiamo dėmesio šiam dalykui, rašytojas dėl savo abejingumo pasiteisino, „jog ir be jo baisiai daug tokių, kurie turi didesnę teisę ten patekti, ypač, sakysim, Stalis!.."

1877 metais Žiulis Vernas vis dar manė, kad dėl tokio troškimo būtų „gūžčiojama pečiais", nes „jaunimui skirtos knygos menkavertės", „tikra literatūra — žmogaus širdies tyrinėjimas, o ne nuotykių pasakojimas".

1883, 1889 ir 1892 metais vis kalbama apie Akademiją, bet rašytojas beveik neteikia tam reikšmės: „Man nieko daugiau nereikia, tik ramiai gyventi provincijoje ir užbaigti savo, romanisto, darbą, jei toks darbas turi galą."

XLVII SKYRIUS

PASKUTINIAI SPINDULIAI

Įgyvendindamas savo sumanymą, Žiulis Vernas išspausdino „Kaimą ore". „Broliai Kipai", pasakojimas apie teismo klaidą, ir „Drama Livonijoje" (pasirodžiusi 1904 metais), kurioje vys-

toma ta pati tema. Žiulis Vernas pakeičia savo požiūrį į Dreifuso bylą. Išleidžiamas „Pasaulio valdovas", kur randame išprotėjusį Roburą

„Didysis miškas"— tas pats, kuris Centrinėje Afrikoje plyti nuo Kongo slėnio iki Nilo ir Zambezės ištakų,— taip iš pradžių vadinosi Žiulio Verno romanas „Kaimas ore", išėjęs atskira knyga 1901 metais. Du medžiotojai — amerikietis Džonas Kortas ir prancūzas Maksas Juberas drauge su vedliu ir berniuku, vardu Langa, kurį jie išgelbėjo nuo žmogėdrų, atsiduria šio didžiulio miško pakraštyje; stori tankūs medžiai juos saugo nuo bandos dramblių, sulaužiusių jų furgoną.

Norom nenorom jie turi eiti šiuo, regis, neįžengiamu mišku. Įvairūs nuotykiai mus nukelia į nerimastingą paslaptingų augalų pasaulį; ilga, bet nenuobodi kelionė nuvilioja šimtus kilometrų į šį nežinomą kraštą; taigi nė nepajuntame, kaip nusigauname prie sraunaus upelio, kuris be jokių kliūčių mus nuves prie Ubangio.

Pirmąją naktį, keliauninkų praleistą ant šios upės kranto, Džonui Kortui pasirodė, kad kažkas ištarė žodį „ngora", kuris čiabuvių kalba reiškia „motina". Kitą dieną, apieškoję krantus, jie nepamatė nė vieno žmogaus pėdsako. Beje, upės vingyje aptiko seniai apleistą plaustą, o miško tankmėje — trobelę pinučių sienomis. Joje anksčiau gyveno daktaras Johauzenas, dingęs 1896 metų vasario 13 dieną. Daktaro užrašų knygelėje keliauninkai perskaitė, jog jis paliko savo trobelę tų pačių metų rugpjūčio 25 dieną.

Apie šį mokslininką sužinome tik tiek, kad jis ketino kruopščiai patikrinti bandymą amerikiečių profesoriaus Garnerio, tvirtinusio, jog beždžionės moka kalbėti.

Darvino teoriją, teigiančią, kad žmogus kilęs iš beždžionės, patvirtino pitekantropo atradimas Javos saloje, ir paleontologai ėmė ieškoti grandies evoliucijos grandinėje, atvedusioje prie *Homo sapiens.*

Johauzenas, sumanęs atrasti beždžionių rūšį, gamtos apdovanotą kalba, užsidarė tartum kokiame narve, pastatytame neįžengiamame Afrikos miške, kuriame gyveno, kaip jis manė, labiau išsivysčiusios beuodegės beždžionės. Jo užrašų knygelėje buvo tvirtinama, kad susitikusios didelės beždžionės pasako viena kitai ištisus sakinius, o vienas mažylis ištarė „ngora", žodį, kuris čiabuvių kalba reiškia „motina".

Mūsų keliauninkai, negalėdami tuoj pat leistis ieškoti vokiečių mokslininko, nutaria pasinaudoti jo plaustu — plaukti žemyn upe, kuri tikriausiai įteka į Ubangį. Ant srovės nešamo medžio Langa sugavo mažą būtybę; ji aiškiai ištarė „ngora". Tai beždžionė ar žmogus?

Prie upės slenksčio plaustas sudūžta, keliauninkai kartu su vedliu atsiduria miško glūdumoje; jie miega prie laužo, užkurto jų išgelbėtojo. Nėra tik Langos ir mažo jo augintinio. Matyt, kažkoks nepažįstamas žmogus ištraukė keliauninkus iš vandens, paguldė medžių pavėsyje ir net užkūrė laužą. Miškas toje vietoje tamsus ir neįžengiamas. Keliauninkai paklysta lianų sąžalyne, tik vienoje vietoje išvysta prošvaistę ir ima aklai brautis tuo takučiu. Tada jie labai nustemba, pamatę degantį fakelą, kuris rodo jiems kelią; ši judanti liepsna negali nesujaudinti skaitytojo.

Sekdami paskui fakelą, keliauninkai nueina į kaimą, esantį trisdešimt metrų virš žemės, ant didžiulės, daugiau kaip penkių kilometrų pakylos, atremtos į medžių kamienus.

Jie tapo belaisviais vagdi, dvikojų būtybių, metro penkiasdešimt šešių centimetrų aukščio, apvalios, bet mažos nelabai atsikišusiais žandikauliais galvos; vagdi vaikšto dviem kojomis, turi tokius pat dantis kaip žmogaus. Ar vagdi — ne mikrocefalų rasė, kurios ieško antropologai, norėdami įjungti dar vieną grandį į žmogaus evoliucijos grandinę?

Vagdi žemesnio išsivystymo negu iki šiolei žinomi pirmykščiai žmonės, bet kalba ir moka išgauti ugnį.

Gal jie ir žudo vienas kitą, pareiškė Maksas Juberas, tačiau juos vis tiek, be jokios abejonės, reikia priskirti prie žmonių giminės!

Vagdi elgsena įtikina skaitytoją, kad jie iš tikrųjų žmonės, pasiekę *Homo faber* stadiją, nes jau turi keletą paprasčiausių buities daiktų ir primityvių ginklų. Mūsų keliauninkai sutiks su tuo, kad vagdi — žmonės, pasiekę *Homo sapiens* stadiją: išsiskyrimo akimirką išvys jų žmogišką šypseną ir ašaras. Pridursime, jog dar viena aplinkybė įrodo, kad vagdi priklauso žmonių giminei — jie išmoko groti lūpine daktaro Johauzeno armonikėle, o patį daktarą paliksime visiškai išprotėjusį vagdi kaime, kur jis buvo pasidaręs nelabai tironišku valdovu!

Šis kūrinys įdomus tuo, kad mums liudija, jog rašytojas grįžo prie įprastos savo manieros, bet protą nukreipė nauja linkme. Čia yra ir filosofijos, nes nagrinėjamas neduodantis ramybės žmogaus kilmės klausimas. Autorius nebegali tenkintis naiviais savo vaikystės mitais nei atsiradusiu *ex nihilo* žmonijos protėviu; jis netiki, kad žmogus buvo sukurtas pagal dievo paveikslą.

Kitą savo kūrinį Žiulis Vernas sumanė kaip iliustraciją kovos su aklomis gamtos jėgomis, kurios verčia žmones veikti išvien, jeigu jie nori likti gyvi.

Žanas Mari Kabidulenas! Šis vardas susijęs su tuo Žiulio Verno gyvenimo laikotarpiu, kai jis, dar vaikas, bandė išplaukti škuna „Korali", mat praeitis dar neišblėsusi jo atmintyje. „Žano Mari Kabiduleno istorijos"— taip autorius pavadins knygą apie „didžiulę jūrų gyvatę", seniai parašytą, tačiau leidėjui išsiųstą tik 1901 metų balandžio mėnesį.

Iš pradžių Žiulis Vernas norėjo šią knygą pavadinti „Jūrų gyvate", bet vėliau pavadino kitaip. Be abejonės, šis pavadinimas būtų sukėlęs didelį skaitytojų susidomėjimą; rašytojas pakeitė jį „Žano Mari Kabiduleno istorijomis", matyt, dėl tikslumo, nes vien šitas prietaringas jūrininkas sukurdavo tokią atmosferą, kad būdavo galima akimirką patikėti šio pasakiško gyvūno egzistavimu. Trys ketvirtadaliai pasakojimo iš tiesų skirti kampanijai, sumanytai banginių medžioklės laivo „Sent Enokas".

„Sent Enoką", rodės, buvo apleidusi laimė ilgame jo žygyje į Ochotsko jūrą. Kelionė prasidėjo nesėkmingai: žuvo vienas jūrininkas, ir dėl to imame galvoti apie pavojus, nuolat gresiančius jūrose. Anglų tristiebio laivo ir škunos „Sent Enokas" varžybos duoda dingstį parodyti anglų neišsiauklėjimą, žiaurumą ir paniekos kupiną priešiškumą. Šį kartą vis dėlto labiau pabrėžiama prancūzų pagieža, kurią jie jaučia nuo Vaterlo laikų! Tris valandas prancūzų škuna persekioja banginį, tačiau tą akimirką, kai grobis jau beveik rankose, netikėtai pasirodo anglų ekipažas. Į banginį įsminga du žeberklai. Vienas — prancūzų, kitas — anglų! Prancūzų žeberklas mirtinai sužeidžia banginį, bet anglai prieštarauja, tvirtindami, kad „Sent Enoko" valtys nebūtų pavijusios šio gyvūno, jeigu jų laivas nebūtų jam užkirtęs kelio.

Abu laivai rengiasi spręsti ginčą patrankų šūviais. Tačiau staiga tristiebę anglų škuną pakelia didžiulė banga, ima siūbuoti, ir ji dingsta po vandeniu. Na, o „Sent Enokas" laimingesnis — jo ekipažas išsigelbėja, nors laivas ir užplaukė ant povandeninės uolos.

Šie įvykiai nepaaiškinami, ir jūrininkai linkę tikėti, jog egzistuoja milžiniška pabaisa. Skeptiškesni karininkai mano kitaip — kad banga pakilo dėl žemės drebėjimo, prisimena, kaip smarkiai siūbavo vandenynas įvykus žemės drebėjimui Peru.

Tačiau staiga „Sent Enoką" pasičiumpa didžiulė banga ir ima nešti į šiaurę šimto šešiasdešimt kilometrų per valandą greičiu! Šis pašėlęs lėkimas baigiasi tuo, kad laivas sudūžta į pakrantės ledų ruožą.

Nežinodami, kaip paaiškinti šį reiškinį, karininkai mano, jog taip atsitiko dėl didelio potvynio, o škunos ekipažas kartu su Žanu Kabidulenu laikosi ankstesnės nuomonės — kad egzistuoja jūrų pabaisa. Nors autorius daro išvadą, jog negalima pasakyti, ar gyvena vandenyne tokie gyvūnai, ir verčiau juos priskirti legendų sričiai, vis dėlto skaitytojui sukelia abejonę ir jį sudomina gamtos paslaptimis. Romanistas, kaip visada, meistriškai pasakoja, bet reikia pripažinti, kad bendras kūrinio tonas žemesnis už jį išgarsinusių knygų toną.

Ar nėra rašytojo stalčiuje, kuriame jis laikė rankraščius ir reguliariai siuntė spausdinti *Le Magasin d'Éducation et de Récréation*, tokių kūrinių, kurie, peržiūrėti ir pataisyti, būtų reikiamo lygio?

1893 metais visuomenę jaudrino brolių Rorikų byla, visi laikraščiai tik apie ją rašė. *Masque* leidykla ta proga išleido R. Labriujero knygelę.

Broliai Rorikai pasigrobė prancūzų škuną „Njuoraiti", nužudę kapitoną, laivo savininko agentą Gibsoną, keturis ekipažo jūrininkus ir vieną keleivį. Taip buvo ar kitaip, bet tokį kaltinimą iškėlė dviem laivo karininkams metisas — laivo virėjas.

Kaltinamieji tvirtino, kad jie nekalti, kad šie nelaimingieji žuvę per maištą, kurį jiems pavykę numalšinti. Jie griežtai neigė ne tik tai, kad nužudę šiuos žmones, bet ir atsisakinėjo prisiimti jiems priskiriamus piratiškus išpuolius. Tačiau broliai Rorikai buvo nuteisti mirti 1893 metų gruodžio 8 dieną.

Visuomenę sujaudino labai išdidus jų elgesys. Bet teisėjai, matyt, byloje įžiūrėjo neginčijamų jų kaltumo įrodymų, kad

padarė tokį nuosprendį. Tačiau paaiškėjo, jog brolių Rorikų kaltinimas rėmėsi vieninteliu ir gana abejotinu liudijimu.

Visuomenės susijaudinimas pasiekė kraštutinę ribą, kai kelios dienos po nuosprendžio paskelbimo buvo sužinota, kad broliai Rorikai — Leonas ir Eženas Degraevai, kilę iš garbingos belgų šeimos, ir kad jie net buvo tikri didvyriai, reikalui esant ne kartą parodę drąsą ir atsidavimą. Trisdešimt septyni žmonės jiems dėkingi už išgelbėjimą, rizikuodami gyvybe, jie iš mirties nagų išplėšė per audrą nuskendusio norvegų laivo „Piterio" ekipažą.

Paaiškėjo ir tai, kad likimas nebuvo jiems palankus: jų žvejybinis garlaivis sudegė Ostendės uoste. Paskui, šiaip taip išsikapstę iš bėdos, jie įsigijo burlaivį, bet šis greitai buvo išmestas į krantą. Tada jiems teko parsisamdyti į svetimus laivus, pakeitus pavardę, kad nebūtų sukompromituota motina.

Nuo to laiko jų gyvenimas buvo gana miglotas: gal iš didvyrių jie virto nuotykių ieškotojais? Iš tiesų negalima neatkreipti dėmesio į tą faktą, kad 1891 metais broliai Rorikai melagingai pasiskelbė patyrę laivo katastrofą. Nors jie buvo kalti dėl šios nedidelės apgavystės, kurią galėjai paaiškinti jų gyvenimo būdu, tačiau tai nereiškia, jog būtent jie padarė jiems priskiriamus rimtus nusikaltimus. Spaudoje pradėta laikraščio *La Justice* kampanija, gynybos komiteto pastangos, Švedijos ir Belgijos karalių demaršai — visa tai privertė prancūzų vyriausybę pakeisti mirties bausmę katorga iki gyvos galvos.

1894 metais daug kas kėlė klausimą, ar tik broliai Degraevai — ne teismo klaidos aukos ir ar nebuvo jų kaltintojas pats prikišęs nagų prie nusikaltimo, kurį demaskavo. Norint nuraminti visuomenę, 1897 metais per prezidento malonę brolių Degraevų bausmė buvo apribota dvidešimčia metų. Bet pikta lemtis persekiojo brolius. Leonas atsisakė katorgos administracijos pasiūlytos meistro vietos, nenorėdamas tapti skundiku ir raudonuoti prieš brolį. Jo atsisakymas nepatiko vyresnybei, ir ji nubaudė Leoną privertusi dirbti sunkiausius darbus. 1898 metų kovo 30 dieną jis mirė nuo dizenterijos, ir brolis matė, kaip jo kūnas buvo išmestas rykliams. Bent taip pasakojo Eženas, kai jį, 1899 metais amnestuotą, Antverpeno gyventojai sutiko kaip kankinį. Tapęs komersantu, tas romus buržua parašė atsiminimus, ketindamas išleisti knygą „Katorga". Tačiau sunku patikėti jo nuoširdumu, nes vėl trokšdamas nuo-

tykių, jis staiga dingo, palikęs žmoną ir vaikus. 1907 metais Eženas tarnavo Trinidado policijoje, paskui jį kažkas matė Kolumbijoje su krūva brangakmenių; vienas amerikietis tvirtino, kad Eženas juos pavogęs iš jo. Kaltintojas netrukus buvo rastas negyvas viešbučio numeryje, kuriame buvo apsigyvenęs, o kaltinamasis — nužudytas kameroje!

Žiulis Vernas, žinoma, negalėjo numatyti keisto Eženo Degraevo likimo. Apie šią bylą rašydamas broliui 1894 metų rugpjūčio 7 dieną, dar prieš *La Justice* straipsniui patvirtinant, kad teismas padaręs klaidą, jis juo labiau nieko nežinojo apie Leono mirtį, nes tas mirė 1898 metais. Žiulis Vernas su dideliu dėmesiu sekė šią bylą; jis rašė Poliui: „Brolių Rorikų istorija mane sujaudino iš pat pradžių, bet nenoriu jos panaudoti." Matyt, šis susijaudinimas paliko pėdsakų; drama brolių, kurių likimai glaudžiai susiję ir kurie gal tapo teismo aukomis, įstrigo jam į atmintį. Marselis More teisingai mano, kad paveiktas brolio Polio mirties, rašytojas romane „Broliai Kipai" išreiškė savo jausmus, vaizduodamasis, kaip kentėjo taip prisirišę vienas prie kito broliai Rorikai, jeigu iš tikrųjų buvo nekalti.

Paprastai įrodyti kaltę tenka kaltintojui, tačiau kartais tas įrodymas būna toks netvirtas, kad pasikeičiama vaidmenimis, ir pats kaltinamasis turi ieškoti savo nekaltumo įrodymų, o tai labai sunku ir dažnai net neįmanoma.

Brolių Kipų negalima tapatinti su broliais Rorikais, bet neginčijama viena — kad jų istorija, nors ir skirtinga, buvo įkvėpta belgams atsitikusios istorijos. Broliai Kipai atsidūrę tokioje pat padėtyje.

Marselis More pažymi, kad broliai Rorikai, atvykę į Kuko salas, pasiskelbė, jog nuskendęs jų laivas, ir kad ši detalė paskatino autorių pavadinti Džeimso Kuko vardu laivą, paėmusį iš tiesų patyrusius laivo katastrofą brolius Kipus. Paprasčiau būtų manyti, jog vienintelė to priežastis — autoriaus žavėjimasis Džeimsu Kuku; brolių Rorikų melas, kad nuskendęs jų laivas, atitinka nelaimę, ištikusią „Vilhelminą" netoli Norfolko salos, kur bus paimti broliai Kipai.

Šiaip ar taip, „Džeimsas Kukas", vadovaujamas kapitono Gibsono, išmeta inkarą Dunadine, kur locmanas Fligas Baltas, padedamas jūrininko Vino Modo, pasamdo keturis nenaudėlius, norėdamas užgrobti laivą, ir ketina nužudyti kapitoną, keturis jam ištikimus jūrininkus, o jei prireiks, ir laivo savininką

Hokinsą, ir Gibsono sūnų, kurie turėjo sėsti į laivą Velingtone.

Fligas Baltas — veidmainis ir niekšas, o Vinas Modas nors ir ne geresnis, bet protingesnis ir nepaprastai gudrus. Abu niršta, kad nepasitaiko proga įgyvendinti savo planų. Laivas, kaip ir buvo numatyta, plaukia į Port Prasliną — į Bismarko salyną. „Džeimso Kuko" ekipažas iš Norfolko salos paima du „Vilhelminos" žmones; šio nuskendusio laivo keleiviai — Karlas ir Piteris Kipai.

Piterio varde Marselis More įžiūri prisiminimą laivo, kurį išgelbėjo broliai Rorikai. Visiškai galimas daiktas. Be to, ir „Džeimso Kuko" kapitono Gibsono vardas buvo parinktas „Njuoraiti" laive žuvusiam Gibsonui atminti.

Laivui stabtelėjus Keravaroje, Fligas Baltas su Vinu Modu saloje nužudo kapitoną Gibsoną, pasigrobia jo dokumentus ir maišelį piastrų.

Dabar škuna plaukia į Hobartą — galutinį savo paskirties punktą — vadovaujama locmano.

Karlas Kipas, prekybinio laivo kapitonas, stebisi kursu, kuriuo plaukia „Džeimsas Kukas". Fligas Baltas iš tikrųjų ieško blogai pagarsėjusių Saliamono salų, tikėdamasis ten lengvai atsikratyti keleivių ir užverbuoti banditų.

„Džeimsui Kukui" gresia pražūtis per audrą, nes locmanas Fligas Baltas taip prastai veda laivą, kad turi įsikišti Karlas Kipas; laivo savininkas jam patiki „Džeimsą Kuką". Sumaniai manevruodamas, Karlas išgelbsti laivą. Kai tik pavojus praeina, Fligas Baltas ir Vinas Modas sukelia maištą, kuris tuoj numalšinamas.

Hobarte prasideda maištininkų teismo procesas. Vinas Modas, toks gudrus, kad nesusikompromitavo per maištą, sumano machinaciją, kuri pražudys brolius Kipus: jis įsigauna į jų kambarį ir įdeda į lagaminą pavogtus dokumentus ir dalį piastrų, neužmiršta įkišti ir ginklą, kuriuo buvo įvykdyta žmogžudystė,— malajų durklą.

Dabar teisme Fligas Baltas — jau ne kaltinamasis, o kaltintojas. Jis sukėlęs maištą, prisipažįsta Fligas Baltas, todėl, kad Karlas Kipas ir jo brolis nužudę kapitoną Gibsoną. Ir iš tiesų Kipų lagamine randama kapitono dokumentai, piastrų ir ginklas, kuriuo buvo padarytas nusikaltimas,— taigi jų kaltė akivaizdi.

Broliai Kipai nuteisiami mirti; vien laivo savininkas Hokinsas tiki, kad jie nekalti, ir jam reikalaujant, mirties bausmė pakeičiama katorgos darbais iki gyvos galvos.

Katorgoje Karlas išgelbsti nuo užpuolusio dogo komendanto sūnų; Karlas sunkiai sužalojamas, bet Kipų padėtis po šio atsitikimo pagerėja. Tačiau dabar broliams svarbiausia, jog jie vėl drauge. Beje, Hokinsas stengiasi, kad būtų peržiūrėta byla. Prie moralinių brolių Kipų nekaltumo įrodymų jis priduria savo įtarimus dėl locmano, kuris buvo kaltintojas: Hokinsas spėja, kad tas kartu su Vinu Modu nunešė į brolių kambarį daiktinius įrodymus.

Broliai Kipai prikalbinti nenoromis pabėga su dviem politiniais kaliniais.

Tačiau manydami, kad į šį pabėgimą bus pažiūrėta kaip į kaltės prisipažinimą, broliai sugrįžta į kalėjimą. Toks elgesys pakeičia visuomenės nuomonę, ir valdžia ketina peržiūrėti bylą, bet buvęs advokatas puikiai žino, kad tai įmanoma tik tuo atveju, jei bus gautas koks nors naujas faktas; tokį faktą pateikia nenumatyta aplinkybė. Hokinsas atiduoda padidinti aukos veido nuotrauką, ir kapitono Gibsono sūnus pastebi tėvo vyzdžiuose žudikų — Fligo Balto ir Vino Modo — atvaizdus.

Tikra tiesa, kad akies tinklainė užfiksuoja paskutinį atvaizdą, matytą mirštančiojo. More rašo, jog Žiulis Vernas šį faktą rado oftalmologijos enciklopedijoje; be to, gal jo ieškoti paskatino Vilje de l'Il-Adano novelė „Klerė Lenuar". Šią novelę, išleistą 1867 metais, autorius vėl išspausdino rinkinyje „Tribiula Bonome" 1887 metais, ir mano paveldėtas egzempliorius pažymėtas šia data.

Klerės Lenuar tinklainėje užsifiksuoja haliucinacijos atvaizdas; atmetęs haliucinaciją, „Brolių Kipų" autorius panaudoja tik fizines tinklainės savybes. Iš minėtos enciklopedijos Žiulis Vernas sužinojo apie Žiro-Telono darbus, kuriuose pasakojama, kad tinklainėje užsifiksavusį atvaizdą galima atkurti, jei po mirties akis išimama ir įdedama į alūno tirpalą. More pažymi, jog Žiulis Vernas padarė klaidą, kurios pavyko išvengti Vilje de l'Il-Adanui: lavonas buvo nufotografuotas tik praėjus dienai po mirties, o atvaizdas tinklainėje greitai išnyksta. Buvo ir kita, gal dar didesnė klaida: kaip žinoma, norint gauti užfiksuotą atvaizdą, reikia įdėti akį į alūno tirpalą, o tai nebuvo padaryta.

Brolių Rorikų byla Žiulį Verną sujaudino, be abejonės, dėl to, kad buvo manoma, jog jie nuteisti neteisingai, bet ir todėl, kad tai buvo byla dviejų brolių, labai prisirišusių vienas prie kito ir besisemiančių broliškoje draugystėje jėgų išdidžiai laikytis, o tai ir apstulbino publiką. Rašytojas nesąmoningai perkėlė į savo gyvenimą meilę, siejusią brolius Rorikus, ir ją prilygino jausmui, kuris rišo jį su Poliu.

Broliui mirus, rašytojas neteko geriausio draugo, ir paaiškėjo, kaip buvo susipynę jų gyvenimai. Savaime suprantama, jam labiau negu kada nors nedavė ramybės mintis apie šią mirties nutrauktą sąjungą; klusni rašytojo plunksna beveik nejučia atgaivino širdyje slypinčius jausmus „Broliuose Kipuose",— taigi romano pagrindu paimta istorija, kurios, broliui esant gyvam, jis nenorėjo liesti.

1901 metų rugsėjo mėnesį Žiulis Vernas taiso šios knygos rankraštį; kūrinys bus išspausdintas 1902 metais. Drauge su brolių Kipų meile rašytojui į galvą atėjo ir nauja mintis: nors teismo nuosprendis iš principo ir turi būti teisingas, bet jis ne visada neginčijamas, teisėjas, pasirodo, gali suklysti.

1901 metais Dreifuso byla ėjo į galą. Anri savižudybė liudijo, kad Vyriausiasis štabas susikompromitavo neatsargiu elgesiu, leidęs laikraščiams pradėti kampaniją ir šiai bylai suteikti politinį charakterį. Tie, kurie atsisakė ginčytis dėl pirmo teismo nuosprendžio, buvo suklaidinti Reno teisėjų nuosprendžio; tie, kurie nedrįso nepritarti pirmojo karinio tribunolo nuosprendžiui — kalinimui iki gyvos galvos, sumanė „pūsti miglą į akis", pripažinę, kad Dreifusas kaltas, bet nuteisę jį tik dešimt metų kalėti,— niekuo nepaaiškinamas maloningumas.

Apie patį Dreifusą, kuris buvo amnestuotas, o vėliau turėjo būti reabilituotas, niekas nebekalbėjo. Buvo tik keliamas klausimas: ar teisingumas, karinis arba civilinis, gali paklusti valstybės interesams ir priklausyti nuo nepastovios ir šališkos nuomonės? Nors ir labai mėgo tvarką, romusis Amjeno buržua ėmė atidžiau klausytis sūnaus dreifusininko kalbų ir manyti, kad teismas galėjo padaryti neteisingą nuosprendį. Žiulio Verno pasitikėjimas mūsų institucijomis sumažėjo, nes tais metais, kai buvo nuteistas Dreifusas, jis nusprendė parašyti romaną „Drama Livonijoje", kurio herojus, visiškai nekaltas žmogus, tapo politinių intrigų auka.

Kaip žinome, 1894 metų rugpjūčio 11 dienos laiške Žiulis

Vernas rašo, kad „Dirbtinę salą" numatęs 1895 metams, „Dramą Livonijoje"— 1896-iesiems, o „Orinoką"— 1897-iesiems. Tačiau, matyt, jam atrodė, kad nedera spausdinti „Dramos Livonijoje", kurios tema buvo teismo klaida, tuo metu, kai vyksta Dreifuso byla, nes šis kūrinys dar labiau suaudrintų protus. Romanas buvo puiki iliustracija teisėjams paspęstų spąstų, ir jį buvo galima laikyti tam tikros pozicijos rėmimu. Žiulis Vernas su Eceliu turbūt nutarė išleisti jį ramesniu laiku.

1894 metų birželio 7 dieną Žiulis Vernas parašė Marijui Turieliui *, kad jau sukūręs septyniasdešimt numatytų tomų ir kad dar likę sukurti trisdešimt, o 1897 metų gegužės 5 dieną jam pranešė, jog labai pasivaręs į priekį — rašąs romaną 1903 metams. 1899 metų liepos 10 dieną pridūrė, kad jau sukūręs dvylika romanų artimiausiems metams. Atsargos jo stalčiuje neišsenkamos, nes 1902 metų sausio 15 dieną parengtų knygų buvo keturiolika, „Broliai Kipai" buvo aštuoniasdešimt trečias tomas, o Žiulis Vernas tuo laiku jau rašė ... šimtąjį tomą. Tų pačių metų gruodžio 24-ąją jis sakėsi „įknibęs į šimtą pirmąjį". Aišku, kodėl „Drama Livonijoje", apie kurią buvo kalbama 1894 metų rugpjūčio 11 dienos laiške, išėjo tik 1904-aisiais. 1901 metų balandžio 12-ąją siųsdamas Eceliui „Didžiąją jūrų gyvatę", rašytojas mano, kad „ši knyga bus išspausdinta po „Antrosios tėvynės", ir vis dėlto „Kaimas ore" pasirodo anksčiau. Spalio 26 dieną Žiulis Vernas išsiunčia antrą „Brolių Kipų" dalį, o 1901 metų lapkričio mėnesį išleidžiamas „Kabidulenas" („Didžioji jūrų gyvatė") — apie tai liudija 1901 metų lapkričio 9 dieną rašytas jo laiškas, o sausio 13-ąją jis pasiuntė Eceliui „Kaimo ore" Didžiojo miško žemėlapio apmatus!

Garsiajame stalčiuje tikriausiai yra daugybė užbaigtų rankraščių, nes 1902 metų kovo 27 dieną Žiulis Vernas svarsto romano „Pasaulio valdovas" pavadinimą,— ši knyga išėjo tik 1904 metais. Tačiau kol pasirodys „Pasaulio valdovas", skaitytojai susipažins su „Stipendininkų kelione". Matyt, todėl, kad tuo metu buvo keliamas klausimas dėl danų valdų Antilų salose prijungimo prie Jungtinių Valstijų, rašytojas ir pasiskubino išspausdinti šią knygą. Kelionę į Antilų salas pagyvina dramatiški įvykiai, susiję su „Halifakso" piratų užpuolimu. Pagrindinis personažas — Haris Markelis, piratų vadas; simpatingas ir doras Vilis Micas, kuris jį nugalės, pasirodo tik

antro tomo viduryje. Autorius pasinaudojo Antilų mokyklos mokinių kelione, norėdamas papasakoti apie Europos valstybių ginčus, sukeltus godulio.

Na, o romane „Pasaulio valdovas", kur vėl susitinkame su Roburu užkariautoju, rašytojas nuvainikuoja išprotėjusį genialųjį mokslininką, apsėstą didybės manijos; nors jis išrado nuostabią mašiną, nebeliko ankstesniojo Roburo, skelbusio, jog žmonija dar nepakankamai protinga, kad galėtų naudotis mokslo pasiekimais. Dabar Roburas — tik vargšas žmogus, apsvaigęs nuo savo laimėjimų.

„Drama Livonijoje" buvo sumanyta apie 1894 metus; šios knygos korektūrą rašytojas skaitė 1902-aisiais, o išleista ji buvo 1904-aisiais, po dešimties metų. Romanas dvelkia drąsa ir puikiai parašytas, pasakojimas raiškus; aš vis negaliu užmiršti į Sibirą vežamo Vladimiro Janovo pabėgimo scenos, ypač kaip jis plaukia Čado ežeru link Livonijos sienos.

Kuklus mokytojas Dmitrijus Nikolevas, karštas patriotas, regis, įsivėlęs į žmogžudystės bylą; jis važiuoja į Pernu perduoti bėgliui Janovui dvidešimt tūkstančių rublių, kuriuos prieš mirtį jam patikėjo Vladimiro Janovo tėvas. Tą pačią naktį viešbutyje buvo nužudytas bankininko Johauzeno kasininkas ir iš jo pagrobta penkiolika tūkstančių rublių. Į kasininką pasikėsinti galėjo tik gretimo kambario gyventojas; jis, matyt, įlindo pas savo auką pro langą atplėšęs žarstekliu langinę. Tas žmogus nužudė nelaimingąjį miegantį, smogęs peiliu į širdį — švediško peilio, kuriuo buvo padarytas nusikaltimas, rankenos žiedas buvo atsispaudęs žaizdos pakraščiuose. Tariamojo žudiko kambaryje tardytojas rado labai sulenktą žarsteklį ir skiautelę sudeginto banknoto. Įkalčiai buvo nepaneigiami. Be to, buvusio šio kambario gyventojo asmenybė nustatyta — tai mokytojas Nikolevas: vienas policininkas patvirtino matęs jį viešbutyje tą dieną, kai buvo įvykdyta žmogžudystė. Paklaustas, ko keliaująs į Pernu, Nikolevas nutyli. Visi ima jį laikyti nusikaltėliu. Tačiau nuo įniršusios minios Nikolevą išgelbėja Janovas, pasakęs jo kelionės tikslą. Ir minia, ką tik su neapykanta persekiojusi Nikolevą, taip pat lengvai paskelbia, jog jis nekaltas.

Tačiau bankininkas Johauzenas vis dar persekioja Nikolevą, reikalaudamas, kad šis grąžintų tėvo skolą — aštuoniolika tūkstančių rublių. Už Nikolevą atsiteisia Janovas draugo perduotais

banknotais. Taip jis smogia Nikolevui baisų smūgį, nes banknotų numeriai tokie pat kaip pavogtų pinigų. Be to, Nikolevas randamas negyvas kelyje, ir visi tiki, kad būtent jis žudikas,— mat nusižudęs tuo pačiu peiliu, kuriuo buvo nudurtas kasininkas. Į Nikolevo savižudybę žiūrima kaip į kaltės prisipažinimą. Ir todėl Nikolevo duktė atsisako tekėti už savo sužadėtinio Vladimiro Janovo; tas apimtas nevilties.

Tačiau paaiškėja, kad Nikolevas nepadarė jokio nusikaltimo! Prieš mirtį viešbučio savininkas Krofas prisipažįsta nužudęs kasininką, pavogęs pinigus ir, norėdamas suklaidinti policininkus, juos pakeitęs tais, kurie buvo mokytojo kišenėje. Tai jis išraižęs palangę, įkišęs į židinį žarsteklį ir skiautelę sudeginto banknoto; be to, pamatęs, kad mokytojas nepakaltinamas, jį papjovęs tuo pačiu peiliu, kuriuo buvo padaręs pirmą nusikaltimą.

Nors Ilka ir susituokia su Vladimiru, tragiška nelaimingojo mokytojo mirtis palieka slogų įspūdį. Nekaltas žmogus mirė nuo sunkios jam iškeltų įkalčių naštos. Taip patvirtinama mintis, kad teismas gali padaryti klaidą.

Be to, šis pasakojimas parodo žiaurią kovą politinių partijų, kurios stengiasi sužlugdyti savo priešininką, nes bankininkas ir mokytojas — pagrindiniai būsimų rinkimų dviejų priešingų partijų kandidatai.

Ramesnio tono yra „Jūros išsiliejimas". Čia kalbama apie majoro Rudero pasiūlytą projektą iškasti kanalą, kuris sujungtų Gabeso įlanką su dalimi Tuniso ir Alžyro druskožemių, esančių aukščiau jūros lygio. Tačiau nuvykusiam tirti vietovės inžinieriui trukdo priešiška tuaregų gentis. Gabeso slenkstį — sunkiausią kliūtį, kur vykdomi pagrindiniai darbai,— suardys žemės drebėjimas, ir Sacharos jūrą sukurs per keletą dienų pati gamta, o žmogui su savo technika būtų pavykę tai padaryti po daugelio metų. Taigi knyga baigiasi nusižeminimo pamoka, ir jos galas primena mirtį Roburo, kuris, kadaise gyręsis esąs pasaulio valdovas, per audrą buvo nutrenktas perkūno.

1900 metų pasaulinė paroda buvo surengta prie išdidžiai stovinčio Eifelio bokšto, kurį jai, kaip pramonės triumfo simbolį, buvo palikusi 1889 metų paroda. Onorina su džiaugsmu joje apsilankė, o rašytojas užsisklendė Amjene, norėdamas būti kuo toliau nuo šio nerimą keliančio triukšmo. Jis puoselėjo svajonę apie gerovę išsivysčiusios pramoninės visuomenės, ga-

linčios išplėšti iš gamtos turtus, kurie pagerintų žmonių gyvenimą, bet šios mugės atbalsiai, atsklidę į nuošalią Žiulio Verno buveinę, jo nenuramino. Privilegijuotos mažumos malonumų troškulys, poreikių patenkinimas apiplėšiant didžiąją daugumą, kuriai nubyra tik trupinėliai,— visa tai stūmė jį į neviltį. Pralenkęs savo epochą penkiasdešimčia metų, rašytojas jau matė socialinius sukrėtimus ir karus, kurie buvo atpildas už apgaulingą gerovę saujelės žmonių, kai dauguma skursta.

Vienas juokingas atsitikimas padės mums suprasti, kaip skyrėsi dviejų kartų pažiūros. Mišelis, savo darbu susikūręs tam tikrą padėtį, naudojosi pirmųjų XX amžiaus dienų gėrybėmis. Kartą Mišelis atvažiavo į Amjeną su kailiniais, o tuo metu tai buvo prabanga, ir jį ėmė graužti sąžinė, kai reikėjo pasirodyti tėvui, kurio drabužiai visada buvo kuklūs. Norėdamas pasiteisinti, Mišelis tučtuojau pasakė: „Man baisiai pasisekė su šiais kailiniais. Labai praktiškas daiktas. Už juos sumokėjau tūkstantį frankų ir nešiosiu dešimt metų — taigi jie man kainuos šimtą frankų per metus."

Senasis pasakotojas ramiai, su pašaipa atsakė: „Visiškai pritariu — tau tikrai pasisekė. Kaip ir man sekasi: aš siūdinuosi paltą kartą per dešimtį metų, ir jis atsieina šimtą frankų, o po dešimties metų jį išversdinu!"

XLVIII SKYRIUS

„AUKSO VULKANAS"

Kamuojamas liūdesio ir ligų, Žiulis Vernas parašo dar keletą romanų: „Pasaulio krašto švyturį", „Aukso vulkaną", „Meteoro vaikymąsi" ir „Dunojaus locmaną"; kai kurie bus išleisti tik po jo mirties

Romanus „Pasaulio krašto švyturys" ir „Aukso vulkanas" Žiulis Vernas sukuria depresijos laikotarpiu, pablogėjus sveikatai. Jis mato tik viena akimi, ir ta pačia blogai. Rašo sunkiai, sukaupęs visą valią stengiasi, kad braižas būtų įskaitomas ir tvirtas. 1904 metų spalio 26 dieną, baigęs taisyti „Pasaulio valdovą", rengiasi siųsti 1905 metų *Le Magasin d'Éducation et de*

Récréation rankraštį „Sacharos jūra" („Jūros išsiliejimas"). Naudodamasis proga, leidėjui išreiškia pageidavimą, kad ši knyga, kaip ir „Vilhelmo Štorico paslaptis", būtų išspausdinta prie jo gyvos galvos. Žiulis Vernas beveik nieko nebemato; jam skauda skrandį, ranką trauko mėšlungis, ir vis dėlto atrodo, kad darbas prie rašomojo stalo jį gelbsti nuo pražūties. 1904 metų balandžio 12 dieną Eceliui išsiunčiama romano „Jūros išsiliejimas" korektūra; ši knyga išeis 1905 metais. Na, o „Vilhelmo Štorico paslaptis" bus išleista tik 1910-aisiais.

1905 metų kovo 24 dieną Žiulis Vernas mirė. Mano tėvas jo stalo stalčiuje rado keletą rankraščių. „Pasaulio krašto švyturys" buvo parašytas pieštuku labai gerai įskaitomomis raidėmis, vėliau apvedžiotomis rašalu. Vadinasi, romanas buvo paruoštas išsiųsti Eceliui ir galėjo būti išspausdintas 1905 metais. Šios knygos pavadinimas visiškai pateisinamas, nes joje pasakojama apie švyturį, pastatytą 1859 metais Estado saloje, Magelano archipelago rytiniame krašte, kurį nuo Ugnies Žemės, esančios už dvidešimt trijų kilometrų, skiria Lemero sąsiauris — juo plaukioja garlaiviai lenkdami Horno kyšulį. Ten gyvena atsiskyrę nuo viso pasaulio trys sargai; šioje tuščioje saloje jiems negresia joks pavojus, tik jie šąla per atšiaurias Horno kyšulio žiemas.

Niekas nežino, kad saloje apsigyveno jūros plėšikų gauja, vadovaujama Kongrės ir Karkantės; jie nori užgrobti švyturį; piratams nusišypso laimė — pavyksta įsigyti škuną, kurios ekipažas žuvęs; jie nutaria plėšikauti jūrose plaukiodami šia škuna. Nuplaukę į Elgoro įlanką, virš kurios stūkso švyturys, piratai be jokio vargo nužudo du sargus, patikliai atėjusius į jų laivą. Jie visiškai nepagalvoja apie trečią sargą, Vaskesą, budėjusį švyturyje ir todėl išvengusį žiaurios mirties; jis matė, kaip piratai nužudė jo draugus, bet negalėjo nieko padaryti.

Pasislėpęs kranto oloje, Vaskesas išgelbsti kapitono padėjėją iš amerikiečių laivo, kuris sudužo į rifus, apgautas švyturio signalų. Nors blogas oras ir sukliudo piratų škunai išplaukti į jūrą, Vaskesas ir Deivis baiminasi, kad ji vis dėlto keletu dienų aplenks katerį, kuris atveš naują sargų pamainą. Jie sumano piratams sutrukdyti išplaukti į jūrą: du kartus iššovę iš sudužusio laivo patrankos, pramuša škunos korpusą ir sugadina vairą. To neužtektų, tačiau kateris atplaukia keliomis dienomis anksčiau; deja, įlankos pasiekti negali — ne-

šviečia švyturys. Ir staiga kapitonas pamato ryškų spindulių pluoštą; Vaskesas, piratams išplaukus, uždegė švyturio lempą! Dalis banditų žūsta, kiti paimami į nelaisvę, o Kongrė nusižudo. Galima sakyti, kad gėris nugalėjo blogį — kaltieji pelnytai nubausti. Tačiau taip manyti būtų klaidinga, nes per daug aukų. Šiame įtampos kupiname romane nėra linksmų scenų, kuriomis autorius visada pagyvindavo savo kūrinius. Jis rūstus kaip Estado sala Amerikos žemyno pakraštyje.

Antras rankraštis, „Aukso vulkanas", matyt, buvo sukurtas anksčiau negu „Pasaulio krašto švyturys", nes daro ne tokį niūrų įspūdį, nors veiksmas ir dramatiškas. Mes buvome netoli Antarkties, o dabar esame netoli Arkties. Rašytojas, rodos, niekaip negali išsiskirti su šiomis sritimis, kurios visada jį žavėjo. Siužetas štai koks: du pusbroliai, Monrealio piliečiai, vienas — Samis Skimas, nepretenzingas žemės savininkas, kitas — Benas Redlas, sumanus inžinierius, paveldėjo iš dėdės žemės sklypą Klondaike. Benas įkalbėjo Samį, ir abu atsidūrė šioje baisioje vietovėje, kur būna šešiasdešimt laipsnių šalčio. Tiesa, ten, sako, randama aukso grynuolių; Samio ši žinia visiškai nejaudina, o Beną baisiai domina. Kelionė į aukso šalį gana sunki, ir pusbroliai labai stebisi sutikę dvi merginas, kurios ryžosi tenai keliauti. Viena — brunetė, kita — blondinė; Džeinė ir Edita — pusseserės, žodžiu, Beno ir Samio kopijos, tik moteriškos giminės ir gana tikslios, nes pirmoji tokia pat veikli kaip Benas, o antroji ramesnė, nori tik slaugės vietos Dosono ligoninėje.

Šioje brutalioje aplinkoje drąsiąją Džeinę ima įžeidinėti savo įžūliu elgesiu avantiūristas Hanteris, bet tvirta romiojo Samio ranka laiku storžievį sustabdo ir nusviedžia už kokių dešimties žingsnių! Deja, Hanterio sklypas Nr. 131 yra greta pusbrolių paveldėto sklypo Nr. 129. Edita ketina įsidarbinti Dosono ligoninėje, o Džeinė — imtis tyrinėjimų; ta gležna mergina mano, kad moteris gali dirbti vyrišką darbą!

Pusbroliai, savaime aišku, labai susidomi pusseserėmis ir pakviečia jas prisijungti prie jų karavano su vedliu. Po daugybės nuotykių keliauninkai atvyksta į Klondaiko sostinę. Džeinė imasi tyrinėjimų, Edita pradeda dirbti ligoninėje, o pusbroliai išvyksta į sklypą Nr. 129. Benas organizuoja ten darbą ir duoda Džeinei patarimų dėl jos sklypo Nr. 127. Įvykus žemės drebėjimui, jų sklypai užliejami, ir viltys žlunga.

Nusikamavęs keleivis, kuriam Džeinė suteikė pagalbą, prieš mirtį atiduoda jai žemėlapį, kuriame pažymėta Aukso vulkano vieta; užgesęs krateris, pilnas šio brangiojo metalo grynuolių, yra 68°37' platumoje, prie Arkties vandenyno,— vietovėje, kur vyksta pirmos romano „Kailių šalis" dalies veiksmas. Benas ir Džeinė, žinoma, leidžiasi ieškoti šio vulkano, Samis seka paskui juos, nenorėdamas išsiskirti su Džeine. Po sunkios kelionės aukso ieškotojai pagaliau atvyksta į Golden Montą. Ir čia patiria pirmą nusivylimą: vulkanas neužgesęs, ir jie turės laukti, kol jis išsiverš ir išmes aukso grynuolių; nekantrusis Benas sumano sukelti išsiveržimą pragręžęs kalno šlaitą, kad į jo vidų imtų bėgti upės vanduo. Antras nusivylimas, Hanteris ir jo gauja, pasiteiravę vieno indėno, suranda juos ir stengiasi nuginčyti jų teisę į Aukso vulkaną, ir dėl to prasideda tikra kova. Hanteris net pagrobia Džeinę, bet Samis ją išgelbėja. Benas ryžtasi pagreitinti vulkano išsiveržimą: jie išsprogdina dinamitu kalno šlaitą, upės vanduo plūsteli į kraterį ir sukelia tokį išsiveržimą, kokio jie nesitikėjo. Vulkanas iš tiesų išmeta aukso grynuolių, bet jie dingsta jūroje, virtę aukso dulkėmis! Na, o Hanterį užmuša ištisas aukso luitas! Karavanas palieka vulkaną, iš kurio pilte pilasi lava su akmenimis ir krinta į jūrą; viršum kraterio susidaro kupolas aukso dulkių, įkaitusių ligi baltumo. „Auksas išnyksta kaip dūmai, kaip daugelis dalykų šiame niekingame pasaulyje." Dosone pusbroliai nustemba, pamatę, kad jų sąskaita banke neapsakomai išaugusi dėl įplaukų iš užlieto sklypo.

Netrukus jie susiieškos Editą, kuri yra sklype Nr. 129, labai padidėjusiame dėl naujo žemės drebėjimo, sukelto Aukso vulkano išsiveržimo. Ši rami, santūri mergina pasireiškė kaip puiki organizatorė, ieškodama aukso upės vagoje, turtingiausiame rajone. Belieka tik padalyti pelną, tačiau Džeinė pasako, kad jie „vis tiek ketina susituokti". Vestuvės keliamos nedelsiant. Džeinė išteka už Samio, o Edita — už Beno.

Taigi autorius ir šį kartą išreiškė panieką aukso karštligei ir šiam kenksmingam metalui. Tačiau mūsų herojai jo randa nemažai, ir tai prieštarautų rašytojo sumanymui, jeigu ne viena aplinkybė: nelaukta sėkmė atėjo dėl inžinieriaus drąsos ir principo, pagal kurį — darbas niekada nebūna bevaisis.

Vadinasi, ir ši Žiulio Verno knyga kupina optimizmo kaip ir kiti jo romanai apie nepaprastas keliones. Blogi žmonės nubaudžiami, o geri susilaukia atpildo.

Romaną „Tomsono agentūra" būtų galima pavadinti „Juokinga kelione". Pavojai, kurie tykoja klientų, susigundžiusių apgaulinga reklama, siūlančia jiems pernelyg naudingas ir todėl neįgyvendinamas sąlygas, akivaizdžiai pailiustruoja pasakojimą apie nesėkmingą kelionę turistų, sėdusių į seną laivą, tokį susidėvėjusį, kad jis ramiai sau nuskęsta.

Pašaipi kritika to, kas dabar vadinama vartotojų visuomene, sukeliančia konkurenciją, kuri lengvai virsta apgaule,— tokia pagrindinė romano tema. Jame lyginama senas išbandytas anglų komersantų sąžiningumas su naujais lipšnumo metodais.

Tomsono surinkti turistai — daugiausia anglai ir priklauso įvairiems socialiniams sluoksniams. Apskritai ta grupė gana simpatinga. Naivus bakalėjos pardavėjas — komiškas personažas ne todėl, kad jis anglas, o kad nemokša ir be galo patiklus. Sena ledi, neapsakomai mylinti savo naminius gyvulius, ir išdidus baronetas atstovauja tam tikrai tos epochos anglų aristokratijos daliai, iš kurios nepiktai pasišaipyti — nedidelė nuodėmė.

Tarp turistų yra ir amerikiečių: dvi žavingos moterys ir demoniškas personažas, kuris taps išdaviku. Autorius neslepia savo simpatijos dviem prancūzams aristokratams, sąžiningiems ir narsiems; jie bus dvigubo meilės romano herojai ir gana išsamios analizės objektas.

Autorius tenori mus palinksminti. Veltui ieškotume šiame romane vieno iš tų reikšmingų personažų, kurių tiek daug rašytojo kūriniuose. Tai antraeiliai kūriniai, lyg kokia pauzė nenutrūkstamame knygų sraute, kur vyrauja dramatiškas elementas, o čia pasirodo įprastos komedijų autoriaus intonacijos — toks Žiulis Vernas buvo jaunystėje. Jo romano herojų charakterių tipai labai paplitę, ir rašytojas taip mielai juos analizuoja, matyt, nenorėdamas atsilikti nuo mados.

Nuskurdintas tėvo, markizas de Gramonas susitaiko su neturtu ir, kad galėtų užsidirbti pragyvenimui, sugalvoja sau kitą, ne tokį garsų vardą, padaro anagramą iš savo vardo: dabar jis tik Roberas Morganas, įtartinos Tomsono turistinės agentūros vertėjas — čičeronė.

Roberas Morganas neprietaringas ar bent taip mano, bet mis Alisa Lindsei, kurią jis įsimyli, negali tuo pasigirti. Turtinga amerikietė iškart atkreipia dėmesį į vertėją, ir jai dingteli mintis, „kad jis, ko gero, kilmingas, jeigu laikosi taip oriai". Ir vis dėlto ji parausta, kai tas neturtingas vaikinas duoda mažai pinigų per aukų rinkimą. Ji net atsižada švelnaus jausmo, atsiradusio jos širdyje, manydama, kad būtų neprotinga vykti į ekskursiją su tokiu nekilmingu žmogum, nes tada jų santykiai pasidarytų intymesni; ji sutinka vykti į šią ekskursiją tik už ją laidavus leitenantui de Sorgui. Beje, tas jaunas leitenantas, žinoma, ves Dolę, mis Lindsei seserį.

Alisa, kurią Morganas išplėšia iš šėlstančių bangų, pagaliau supranta, kad myli savo išgelbėtoją. Nusikračiusi prietarų, ji dabar ketina prisipažinti jį mylinti, bet vertėjas, savo prietarų belaisvis, stengiasi to išvengti. Reikės, kad nuskęstų bent du laivai, ir tik tada bus įveiktas markizo de Gramono priešinimasis — jam bjauru šitaip taisyti savo reikalus, o tai atvirkščias prietaras. Šios istorijos moralas toks: nei turtas, nei titulai, nei skurdas neturi kliudyti nuoširdžiai abipusei meilei.

Kyla klausimas: ar šiame kūrinyje, kritikuojančiame naujus komercijos papročius, neatsispindėjo baimė, kurią rašytojui kėlė jo sūnus? Mišeliui pavyko susikurti puikią padėtį, bet po nikelio kasyklų jis persimetė į popieriaus pramonę, paskui ėmėsi banko operacijų. Dėl tokio nepastovumo nerimavo tėvas, kuris visą gyvenimą buvo nepaprastai atkaklus. Švaistydamas jėgas, Mišelis statė į pavojų savo ateitį ir rizikavo „viską sužlugdyti".

Buvo tik viena išeitis — reikėjo išsigauti iš to užburto rato, kuriame jis buvo atsidūręs. Mišelis taip ir padarė, beje, be konfliktų ir nuostolių, didžiausiam tėvo džiaugsmui,— jis nors prieš mirtį nusiramino, sužinojęs, kad mes išvykstame iš Paryžiaus. Neišvengiami ginčai, kilę prieš ryžtantis žengti šį žingsnį, tik išryškino pavojus, slypinčius audringame kunkuliavime pramoninės visuomenės, kurioje vyravo finansiniai interesai; ji ne tenkino poreikius, o juos žadino. Kokia pagunda nelabai skrupulingiems žmonėms ir kokios galimybės, pavyzdžiui, tokiai agentūrai kaip „Tomsonas ir K°" visokiais būdais begėdiškai naudotis šios potencialios klientūros naivumu!

Romane „Meteoro vaikymasis" mes matome, kad Žiulis Vernas grįžta prie klasikos, jei galima taip pasakyti. Čia randame naujų teorijų ekstrapoliaciją.

Zefirenas Ksirdalis išrado nepaprastą mašiną, kuria gali išskirti energiją, nes materija, tvirtina jis,— tik regimybė. Nors žmogus gali manyti, kad egzistuoja nematerialus pasaulis, vysto savo mintį išradėjas, tačiau jis negali įsivaizduoti jo esmės, jeigu nėra kokių nors duomenų, reikalingų palyginimui. Ir taip bus, kol žmonija praturtės naujais jausmais. Energija, esanti erdvėje, amžinai svyruoja tarp absoliučios pusiausvyros, kurią galima pasiekti tik tolygiai paskirsčius ją erdvėje, ir absoliučios koncentracijos viename taške. Bet erdvė begalinė, ir todėl šios dvi ribos vienodai nepasiekiamos. Iš to išplaukia išvada, jog energija nuolat keičiasi. Kadangi materialūs kūnai be paliovos absorbuoja energiją, susidaro reliatyvi tuštuma, o materija savo ruožtu spinduliuoja į erdvę energiją, kurią buvo absorbavusi. Tokia Zefireno Ksirdalio teorija.

Keistokas inžinierius tvirtina, kad „viskas išnyksta ir viskas susikuria". Tokie reiškiniai kaip garsas, šiluma, elektra ir šviesa — tai išspinduliuojama materija; per juos pasireiškia išskirta energija, nors dar pusiau materialia forma. Daugybė energijos yra be galo mažoje materijos dalelėje,— tuo ir paaiškinama, Zefireno Ksirdalio nuomone, kodėl žvaigždės taip toli viena nuo kitos. Gryna energija gali būti tik už materialių pasaulių, kuriuos ji supa lyg kokia „dinamosfera" ir laiko įtampos būklėje, tiesiog proporcingoje jų masei. Vis didėjanti šios energijos kondensacija ir sukuria traukos jėgas.

„Vadinasi,— daro išvadą Zefirenas Ksirdalis,— išskyręs truputį energijos ir nukreipęs į pasirinktą tašką erdvėje, galėsiu veikti bet kokį kūną, ypač jeigu kūnas nebus labai didelis."

Taigi Zefirenas žino, kaip išskirti šią energiją, pašalinus iš jos visa, kas daiktiška, materialu. Savo sukonstruota mašina ir „neutraliomis spiralinėmis srovėmis" Zefirenas paveikia bolidą, atrastą dviejų astronomų mėgėjų; kadangi bolidas auksinis ir vertas trijų trilijardų frankų, tai juo domisi ne tik visuomenė, bet ir valdžia, ypač nuo to laiko, kai faktas, jog Ksirdalis nuleido žemėn bolidą, daugiau nekelia abejonių. Išradėjas tikrai pasistengia, kad bolidas nukristų į žemės ruožą, kurį buvo nusipirkęs šiam tikslui vienoje iš Grenlandijos salų. Visa tai Zefirenas sugalvojo dėl pramogos. Jo dėdė bankininkas tuo pasinaudoja, norėdamas padidinti biržoje aukso kasyklų akcijų kursą, kuris nepaprastai sumažėjęs. Įsiutintas begalinių ginčų, kam turi priklausyti „dangaus auksas", Ksirdalis, kuriam

tai nerūpi, įmeta jį į jūrą. Visi kivirčai, sukelti šios aukso masės, tuoj pat liaujasi — tie, kurie pykosi, susitaikė, Zefirenas grįžo į savo mansardą toliau daryti atradimų, kurių vaisiais, kaip ir anksčiau, naudojasi kiti.

Be abejonės, šioje knygoje kritikuojama socialinė sistema, kurios pagrindą sudaro troškimas pralobti; dar kartą, kaip ir kituose Žiulio Verno kūriniuose, skaitytojams prieš akis simboline forma iškyla pragaištinga aukso karštligė, taip lengvai išvedanti žmones iš tikro kelio. Rašytojas vis grįžta prie šios temos, demaskuodamas pražūtingą potraukį, kuris buvo daugelio žmonių nelaimių priežastis.

Senstantis autorius prisimena, kad būdamas dvidešimt penkerių metų, parašė komediją „Dienos laimingieji", ir šit romane „Meteoro vaikymasis" sumano pasilinksminti, pasijuokti iš mūsų kvailysčių, prisimena ir savo potraukį prie kalambūrų, ir šiuo atžvilgiu galbūt net persistengia. Nejučia ateina į galvą mintis, kad linksmais juokais rašytojas nori apgauti save, nes tas dirbtinis linksmumas — tik blankus buvusio jo sąmojingumo atspindys.

Užtat keistojo išradėjo paveikslas labai vykęs; jo nerūpestingumas ir netvarkingumas kelia šypseną. Jis, žinoma, ne praktikas, o grynas teoretikas; jo atradimai gali duoti naudos, bet tik ne jam. Žodžiu, išradėjo paveiksle rašytojas įžiūrėjo lyg kokią karikatūrą, kuri pailiustruoja grynojo mokslo atitrūkimą nuo taikomojo mokslo.

Rašytojas, aišku, nepraleidžia progos nepasijuokęs iš sutuoktinių, ypač iš lengvabūdiško žmonių požiūrio į santuoką. Na, o misis Hadelson asmeniu autorius pateikia idealų paveikslą žmonos, kokią pats vaizduojasi: ji nemoka bartis, stengiasi nuraminti vyrą, kai jis grįžta įsirdęs, mano, jog visiškai natūralu, kad vyras domisi astronomija, prie jo nekimba, kantriai kenčia, kai jis nuolatos vėluoja prie stalo, su pagarba žiūri į jo rūpesčius, net domisi jo darbu ir jį drąsina. „Deja, tokios žmonos pasitaiko tik romanuose."

Tarp 1898 ir 1902 metų Mišelis turėjo progos nukeliauti į Austriją, Vengriją, Rumuniją, Bulgariją ir plaukti Dunojumi. Žiuliui Vernui tikriausiai buvo malonu kalbėti su sūnum apie tai, kas brangu jo širdžiai, ir prisiminti tą laiką, kai kūrė „Matiją Šandorą". Šių nelaimingų šalių istorija jį visada jaudino. Opų Balkanų klausimą sureguliavo Berlyno sutartis, bet taip

netvirtai, kad jis buvo 1914 metų pasaulinio karo viena iš priežasčių.

Laki rašytojo vaizduotė jį nunešė prie drumstų didžiosios upės vandenų. Plaukti ja pasroviui nuo pačių ištakų iki Juodosios jūros — svarbiausias sumanymas naujo jo romano, iš pradžių pavadinto „Gražiuoju gelsvuoju Dunojum", o paskui „Dunojaus locmanu".

Išrinkus pavadinimą, Žiuliui Vernui beliko sugalvoti nuotykius, kurie sudomintų skaitytoją, nes tokia ilga kelionė galėjo nusibosti. Kaip paprastai, rašytojas surado būtinų dramatiškos užuomazgos elementų išsivaduojamojoje tautų kovoje. Be to, jis ką tik buvo parašęs „Brolius Kipus" ir „Dramą Livonijoje"; šie kūriniai sužadino jam susidomėjimą detektyviniu veiksmo vystymusi. Naujame romane autorius derino viena ir kita: jo herojus bus patriotas, bet susiklosčius aplinkybėms, palaikytas kriminaliniu nusikaltėliu.

Iš pradžių kalbama apie taikias žvejų varžybas: laimės tas, kas nusileis Dunojumi žemyn maitindamasis tik iš savo meškerės. Vengras, kilęs iš Salkos, apsukrus žvejys, vardu Ilia Brušas, visai neatrodo panašus į nepaprastų nuotykių ieškotoją. Tačiau mes imame nerimauti dėl jo tykojančių pavojų, sužinoję, kad palei visą upę siautėja gauja nusikaltėlių, kurių vadeiva — kažkoks Ladkas; jų plėšikavimai ir žmogžudystės privertė įsikišti tarptautinę policiją, kurios operacijoms vadovauja policininkas Karlas Dragošas.

Brušas pamažu plaukia pasroviui, žvejoja, bet mes pastebime, kad jo valties greitis kažkodėl didėja. Kelyje jam tenka priimti į valtį Vienos buržua, poną Jegerį. Jis nežino, kad tas Jegeris — policininkas Dragošas, slapčia tikrinantis Dunojaus krantus.

Juodi žvejo akiniai, dažyti plaukai policininkui pakiša mintį, kad jis Ladkas; taip prasideda sekimas.

Dramatiški epizodai eina vienas po kito, ir galų gale banditai, kurie pagrobė Brušą, manydami, kad jis Dragošas, pradeda nesusigaudyti, kas jų rankose. Dragošas savo ruožtu, pamatęs valtyje moters fotografiją, padovanotą vyrui ir pasirašytą Natčos Ladko vardu, daugiau neabejoja, kad žvejys — jo ieškomas banditas. Brušas išvengia Ladko gaujos užpuolimo, nes patenka į kalėjimą. Tardymas dar labiau viską supainioja nustatęs, kad

Brušas buvo Salkoje tuo metu, kai turėjo sėdėti Semlino kalėjime!

Brušas pabėga iš kalėjimo, bet jį seka policininkas, kuris kelionės pabaigoje išaiškina, kad Brušas — iš tiesų Ladkas, tik ne banditų gaujos vadeiva, o Dunojaus locmanas, bulgarų patriotas, persekiojamas turkų. Jis ieškojo savo žmonos Natčos, kurią buvo pagrobęs jo priešas, banditas Striga, pasivadinęs Ladku, kad sumaišytų pėdas!

Tai puikus detektyvinis romanas, nors jį galima laikyti ir geografiniu, ir istoriniu. Jeigu tikėsime senbuviais, Balkanų šalių gyvenimas jame atvaizduotas labai teisingai. Romanas sukurtas vienu prisėdimu ir su įkarščiu. Būtinas pataisas, kurias rašytojas paprastai palikdavo laikotarpiui prieš išleidžiant knygą, matyt, padarė sūnus.

Reikia pažymėti, kad norėdamas sumažinti plaukimo puikiuoju gelsvuoju Dunojumi monotoniją, autorius pagražino pasakojimą dramatiškais epizodais,— kai kurie iš jų, kaip herojaus bėgimas iš baržos, labai jaudina skaitytoją. Bet knygoje nėra pašaipaus humoro, būdingo autoriui.

Vienas iš pagrindinių Žiulio Verno charakterio bruožų tikrai buvo humoro jausmas. Gal tai jaunystės privilegija? Tačiau mūsų autorius ilgai jį išsaugojo, rodės, net stengėsi vystyti — taigi, ištyrus Žiulio Verno kūrinių humoristinius atspalvius, būtų galima nubrėžti jo gyvybinių jėgų kreivę.

Mes nepaminėjome rašytojo kalbų Amjeno susirinkimuose, nes ši jo veikla nebuvo labai reikšminga. Vis dėlto pateiksime vieną kalbą, kurią jis pasakė 1875 metų gruodžio 12 dieną, norėdamas palinksminti mokytus savo kolegas; ta kalba vadinosi „Idealus miestas"— ja Žiulis Vernas pašaipiai kritikavo Amjeną, koks buvo tuo laikotarpiu. Reikia žiūrėti į šią sąmojingą kalbą taip, kaip kurdamas žiūrėjo į ją autorius. Čia pateikiamas sapnas lektoriaus, kuris labai stebisi matydamas išsipildžiusius savo bendrapiliečių troškimus: jie pageidavo vagonų su koridoriais Šiaurės geležinkelių kompanijai arba apšviestų vakare suolų su dvigubu atlošu pasivaikščiojimų vietose; norėjo, kad būtų panaikintas miesto muitas — lektorius sapnuoja, kad jis panaikintas; jie skundėsi labai klampiais keliais — lektorius sapnuoja, kad plentas „išgrįstas porfyro plytelėmis". Aprašinėdamas moterų elegantiškumą, jis pliekia madų vaikymąsi. Sapnuoja, kad dėl įvesto viengungių mokesčio

padaugėjo santuokų ir vaikų, kad juos išmaitinti nelengva ir todėl išrasta „penkių šimtų Normandijos karvių galingumo žindomoji mašina"!

Jei tramvajai, kurių visi taip troško, pagaliau važinėja mieste, jei pastatyta didelė prašmatni parduotuvė — beje, net toje vietoje, kur ji turėjo būti po miesto bombardavimo — ir jei dėl „elektros transliacijų lenkų pianistą, priskirtą Sandvičo salų valdovui, tuo pat metu girdi Paryžius, Londonas, Viena, Peterburgas ir Pekinas", tai negalima žiūrėti į šias fantazijas kaip į anticipaciją.

Labai įdomi viena pastaba: koleže dabar yra „4000 mokinių, kurie gauna grynai mokslinį, komercinį ir pramoninį išsilavinimą. Nebedėstoma lotynų kalba licėjuose". Na, o dėl muzikos, tai 324 pulke grojama „ateities muzika", kurioje nėra nieko žemiška nei dangiška. Nebėra nei melodijos, nei takto, nei harmonijos... Nuostabiausia galbūt tai, kad gydytojai naudojasi kinų metodais ir jų klientai jiems nemoka honorarų, nes labai gerai jaučiasi — vadinasi, visiškai nebėra ligonių.

Svajotojas sunkiai grįžta prie tikrovės, ir tik todėl, kad negali neatkreipti dėmesio į tai, jog vanduo, kaip anksčiau, laša iš sugedusio čiaupo, vamzdis prakiuręs vidury aikštės ir laikrodis geležinkelio stotyje, kaip paprastai, vėluoja!

Argi neaišku, kad čia Amjeno valdžios kritika? Bet visa tai pateikiama juokaujamu tonu, būdingu ir kitai rašytojo kalbai, pasakytai 1894 metais Sodininkų draugijos susirinkime.

Tačiau reikia pripažinti, kad vėliau humoras pamažu dingsta iš Amjeno atsiskyrėlio romanų. Tiesa, dar pasireiškia „Keistuolio testamente", „Stipendininkų kelionėje", „Meteoro vaikymesi",— šie kūriniai išleisti po rašytojo mirties, nors buvo sukurti apie 1900 metus.

XLIX SKYRIUS

VILHELMO ŠTORICO PASLAPTIS

Fantastinis romanas apie nematomą žmogų; šią temą vystys ir H. Dž. Velsas

Žiulis Vernas išreiškė norą, kad „Sacharos jūra" (taip iš pradžių buvo pavadintas romanas „Jūros išsiliejimas") ir „Vil-

helmo Štorico paslaptis" būtų išleisti jam gyvam esant, bet abu šie kūriniai išėjo po rašytojo mirties. „Jūros išsiliejimas" buvo išspausdintas 1905 metais, o „Vilhelmo Štorico paslaptis"— tik 1910-aisiais. Matyt, Žiulio Verno sūnus manė, kad šis rankraštis, kurį jis nelabai vertino, turi užleisti vietą kitiems, jo nuomone, įdomesniems.

Štai koks romano turinys: Anri Vidalis, XVIII amžiaus Paryžiaus inžinierius, važiuoja į Ragšą, gana svarbų pietinės Vengrijos miestą prie Serbijos sienos, į brolio Marko ir Miros Roderich, garsaus gydytojo dukters, vestuves.

Inžinierius pats pasakoja mums apie šią tylią kelionę, kurią drumsčia tik vienas keleivis vokietis, esantis Dunojum plaukiančiame laive. Anri Vidalis pažymi tiktai du nereikšmingus dalykus: jį užvaldęs niekuo nepaaiškinamas jausmas, kad kažkas stovi jam už nugaros, ir neduoda ramybės haliucinacija: jis girdi vokiškai sakant: „Jei Markas Vidalis susituoks su Mira Roderich, juodu ištiks nelaimė."

Šiltai priimtas Roderichų šeimos, Anri Vidalis drauge su gydytojo sūnum, kapitonu Haralanu, apžiūrinėja miestą. Inžinierius labai nustemba susitikęs nesimpatingąjį laivo keleivį, išėjusį iš kažkokio apgriuvusio namo. Tas žmogus, vardu Vilhelmas Štoricas, „per neatsargumą" paprašęs Miros rankos trys mėnesiai prieš jai ištekant už Marko, gavo mandagų neigiamą atsakymą dėl savo blogos reputacijos ir dėl vokiškos kilmės. Štoricas antrą kartą pasiperša, bet taip pat nesėkmingai; tada ima gydytojui grasinti, tikindamas, kad Štoricų šeima turi priemonių, prašokančių žmogaus galimybes. Ragše Vilhelmas laikomas keistu žmogum gal todėl, kad jo tėvas Otas Štoricas buvo garsus vokiečių chemikas, kurio gyvenimą ir mirtį gaubė legendos. Netrukus šis grasinimas įgauna konkrečią formą. Skelbimas apie įvyksiančias Marko ir Miros jungtuves keletą kartų nuplėšiamas nuo katedros lentos; per jungtuves nematomas dainininkas garsiai uždainuoja „neapykantos dainą", vestuvių puokštė sutrypiama, santuokos sutartis suplėšoma, vestuvinis vainikėlis dingsta nuo pagalvėlio ir, rodos, nuskrenda tarp sodo krūmų! Šie kerai sujaudina miesto gyventojus; policija apkaltina Štoricą. Per kratą, kuri neduoda jokių rezultatų, randamas tik vestuvinis vainikėlis, policijos viršininkas siekia flakonėlio, bet tas nukrinta ir sudūžta; pasklinda keistas kvapas.

Per jungtuves kunigas parverčiamas, jaunųjų žiedai nuskrieja per navą ir kažkieno balsas sušunka: „Vargas jaunavedžiams!" Dėl šių piktų išdaigų žmonės puola į paniką; nelaimingoji Mira apalpsta ir išprotėja. Net pačiuose gydytojo namuose nematomas žudikas smogia Markui peiliu! Miesto gyventojai visiškai netenka galvos, kai kažkieno nematoma ranka pabando fakelu uždegti bažnyčios bokštą ir paskelbia aliarmą, skambindama varpais.

Visu tuo susidomėjęs inžinierius mano, kad Otas Štoricas išrado kažkokią medžiagą, kuria pakeitus matomų spindulių spektrą, galima pasidaryti nematomam,— šiandien tai mes vadiname infraraudonaisiais ir ultravioletiniais spinduliais. Inžinierius daro išvadą, kad tuo atveju, jei šie vaistai žmogų veikia tam tikrą laiką, Štoricas turi išgerti naujas dozes, o jei ne — jam reikia suvartoti priešingo veikimo vaistų, kurie jį sugrąžintų į realų pasaulį, nes būti nematomam ne visada naudinga. Vadinasi, Štoricas turi šių vaistų atsargą. Sumanoma sekti jo namą, kad būtų galima sučiupti burtininką, kai jis ateis pasiimti vaistų, bet policijai nepavyksta suvaldyti smalsios minios — ji padega Štorico namą, ir tai apsunkina policijos darbą. Bet tada policijos viršininkui padeda atsitiktinumas: jis išgirsta miške Štorico ir Hermano pokalbį; taip sužino, kad po dienos, dešimtą valandą, juodu eis atkasinėti savo slėptuvės sode po griuvėsiais, o kitą dieną Štoricas smogs savo „meistrišką smūgį".

Tuo metu Roderichų šeima nutaria slapčia išvykti iš Ragšo. Mirą ketina vežti karieta, kuri jau stovi parengta kelionei. Bet gydytojas su sūnum pastebi, kad Mira dingusi, ir baisiai išsigąsta. Belieka sučiupti Štoricą, kai jis ateis prie slėptuvės, ir priversti jį pasakyti, kur paslėpė Mirą. Nurodytą valandą griuvėsiai sode pradeda judėti, kilnojami kažkieno nematomų rankų. Haralanas ir Anri sugriebia pasislėpusią nuo žmogaus akių būtybę, bet tai pavyksta ištrūkti, padedant taip pat nematomam Hermanui. Tačiau ji negali toli nueiti, nes apsupta iš visų pusių. Ir tada Haralanas ir Štoricas ima kautis: jie sustoja vienas prieš kitą su kardais rankose. Kardai susikryžiuoja, bet vieną laiko visų matoma ranka, o kitą — nematoma! Sužeistas Štoricas krinta, ir kadangi gyvybė jį palieka su tekančiu krauju, jo kūnas vėl pasidaro matomas. Belieka įeiti į slėptuvę ir sunaikinti, kas joje yra, be to, nusileidus nematomo

Hermano maldavimams, duoti jam išgerti skysčio, kuris sugrąžins jį į matomą pasaulį.

Roderichai netenka vilties surasti Mirą, bet staiga išgirsta dukters balsą: ji gyva ir sveika! Tačiau, deja, nematoma, nes Štoricas, pasinaudojęs jos pamišimu, davė jai išgerti savo vaistų.

Šeimos gyvenimas įeina į vėžes, bet nerimas neatlėgsta: juk duktė nematoma! Ir vis dėlto Roderichai rengiasi kelti vestuves, bažnytinė valdžia pasitenkina „girdimu" nuotakos buvimu.

Inžinieriui aišku, kad kraujoplūdis, dėl kurio Štoricas mirė, padarė jį matomą, ir siūlo nuleisti Mirai visą kraują ir perpilti kitą,— čia prisimename Karelio * bandymą su šunim! Tačiau to nereikia, nes kraujavimas gimdant duoda tokį pat rezultatą.

Mes susidomėję skaitome šią istoriją, autoriaus įspraustą į jai tinkamus rėmus. Niūrus XVIII amžius, besidomintis viduramžių paslaptingomis legendomis ir pirmaisiais gamtos mokslų pasiekimais, be to, Vengrijos atmosfera teikia įtikimumo šiai istorijai, panašiai į padavimą apie Lidijos valdovą Gigesą, turėjusį žiedą, kuris padarydavo jį nematomą. Tai daugiau nuotaikos, o ne nuotykių romanas; jis byloja apie autoriaus meilę šiai šaliai ir apie gerą Korvino * tėvynės pažinimą.

Mišeliui atrodė banalūs pranašumai, kurių Štoricui teikė jo nematomumas; koncepcija Velso, „Nematomame žmoguje" tvirtinančio, kad tokiame sugebėjime slypi tik nepatogumai, jam patiko labiau. Jis pernelyg kritiškai žiūrėjo į šią knygą. Iš pradžių Štoricas, keršydamas už skriaudą, sėkmingai naudojasi tėvo atradimu, bet vėliau Mira, nekalta šių kerų auka, baisiai kenčia dėl visokiausių nepatogumų. Grifinas, herojus anglas, kaip ir Mira, jaučiasi suvaržytas; jo sugebėjimas pasidaryti nematomam teikia pranašumų, kaip ir Štoricui, tik tada, kai jis sumano įvykdyti nusikaltimą. Štoricui, kaip ir Grifinui, sunku padaryti nematomus savo drabužius. Vokiečiui tai pavyksta, o anglas negali visiškai išnykti iš regimojo pasaulio.

Štoricas kartais turi atsisakyti privilegijos būti nematomas. Na, o Hermaną, kurį šeimininkas taip pat padarė nematomą, gąsdina mintis, kad jis „amžinai bus vienišas tarp kitų žmonių".

Oto Štorico atradimas „nedavė jokios praktinės naudos ir

tenkino tik žemas žmogaus aistras". Taigi ir Velsas, ir Vernas abejoja geromis nematomumo savybėmis.

Abiejų autorių bandymai kaip nors paaiškinti šį reiškinį, žinoma, bergždi. Tai stebuklų sritis; Grifino sistemos netobulumas juokingas, juoba kad romanistas protingai nukėlė veiksmą į 1757 metus, į tą epochą, kai Mesmerio teorijos sudrumstė daugelį protų ir antgamtiški reiškiniai nieko nestebino.

Padarytume klaidą, jei vienodai skaitytume šiuos du fantastinius pasakojimus. Velsui tai buvo pretekstas pakalbėti apie tokias brangias jo širdžiai socialines problemas. Žiulis Vernas čia galėjo išvystyti geografinę temą ir išreikšti poetinį jausmą, kurį žadino Vengrija. Mišelis, vis dar veikiamas ankstesnių tėvo romanų mokslinio žanro, negalėjo deramai įvertinti literatūrinių šios knygos savybių. Romano „Vilhelmo Štorico paslaptis" stilius be priekaištų ir siužetas įdomus. Kaip malonu mūsų laikais, kai esame pripratę girdėti vagonų dardėjimą geležinkeliais, staiga atsidurti pašto karietoje ir snausti „bildant ratams akmeniniu grindiniu, sklindant šiam monotoniškam triukšmui, kuris žmogų migdo geriau negu tyla".

Laivas, „skrosdamas foršteveniu gelsvus puikiosios upės vandenis, greičiau nudažytus ochra negu ultramarinu", kaip pasakoja legenda, plaukia Dunojum žemyn toje ramybėje, kuri tokia brangi skaitytojui, mūsų amžiuje apimtam nuolatinės įtampos.

Mes norėtume nuplaukti bent iki Geležinių vartų nuostabaus Dunojaus, kurio vandenys atrodo „pilni auksinių spindulių" ir kuris naktį atspindi tūkstančius žvaigždžių, panašių į žuvis blizgančiais žvynais".

Aprašyti gydytojo Rodericho butą autorių, matyt, įkvėpė jo paties namo Šarlio Diubua gatvėje prisiminimas:

„Pro vartus su varteliais šone galima įeiti į grįstą kiemą prie erdvaus sodo, apsupto guobų, akacijų, kaštonų ir skroblų, kurių vainikai matyti viršum tvoros. Priešais vartus — pagalbinės patalpos, apraizgytos laukinių vynuogienojų; su gyvenamuoju namu jas jungia koridorius spalvotais stiklais; jis eina iki apvalaus šešiasdešimties pėdų aukščio bokšto, kurio viduje yra įviji laiptai. Namą supa įstiklinta galerija, į kurią atsidaro visos durys, užleistos senais kilimais; iš tenai galima patekti į gydytojo Rodericho kabinetą, svetainę ir valgomąjį..."

L SKYRIUS

SLAPTAS REVOLIUCIONIERIUS

Žiulio Verno politinės pažiūros. Romane „Nuskendusio „Džonatano" žmonės" jis sukuria paveikslą tikro anarchisto, Kau Dželio, kuris vis dėlto griebiasi prievartos, norėdamas apginti savo darbą

Socialinės problemos nedavė ramybės keturiasdešimt aštuntųjų metų žmogui; jį gąsdino išaugusi industrializacija, kurioje iš pradžių jis įžiūrėjo, kaip ir dera tikram Sen Simono pasekėjui, būdą žmogaus daliai pagerinti. Kapitalo kaupimas, teigiamai veikęs pramonės vystymąsi, dabar skverbėsi visur ir žadino nerimą. Žiulis Vernas puoselėjo silpną viltį, kad galima sukurti visuomenę pagal Sen Simono mokymą. Visada su džiaugsmu pritariantis bet kokiam maištui, jis bijojo jo rezultatų. Įvykiai, sukrėtę visuomenę XIX amžiaus pabaigoje, neramino rašytoją; jie kėlė problemas, kurių politika nebegalėjo išspręsti. Žiuliui Vernui atrodė, kad jas išspręsti gali tik santvarka. Širdimi būdamas anarchistas, rašytojas žinojo, kokia netvirta sistema, pagrįsta vien gera žmonių valia. Jis, kaip respublikonas, matė, jog demokratija virsta demagogija; ja nesunku apgauti 'mases, įtikinus, kad turės naudos, jei sieks jos atkakliai ir kantriai.

Baisusis ir žavingasis Mišelis dažnai lankydavosi pas rašytoją; jis buvo gabus dialektikas, girdavo tėvui socialistinės sistemos pranašumus; tas mielai su juo sutikdavo. Tačiau pamanė: ką darytų būrelis žmonių, patekęs į negyvenamą žemę, kur nėra jokios politinės sistemos?

Grynas anarchistas, nepripažįstąs nei dievo, nei pono, negali primesti kitiems savo koncepcijos; jis tikras poetas, svajojantis apie žmonijos gyvenimą tarsi rojų, kur nebus vietos blogiui, nes nebus ir įstatymų, sugalvotų jam saugoti. Paprastai anarchistu vadinamas žmogus, kuris prievarta reiškia neapykantą visuomenei, o tai neteisinga, nes anarchistas stengiasi primesti visuomenei ir savo valią. Autorius apgyvendina tikrą anarchistą vienoje Magelano archipelago saloje. Ten nėra nė gyvos dvasios, tik keletas primityvių indėnų iš Ugnies Žemės; jiems tas žmogus ateina į pagalbą, ir jie pavadina jį Kau Dželiu — geradariu. Kau Dželio draugai — tėvas ir sūnus, su kuriais

jis meškerioja. Todėl Kau Džeris puikiai susipažįsta su pavojingais archipelago sąsiauriais.

Per audrą prie salos kranto sudūžta emigrantų laivas „Džonatanas", ir Kau Džeris išgelbsti jo keleivius. Emigrantus „jungia bendras bruožas — jie visi bedaliai. Tie žmonės nepasiruošę tokiems išbandymams; pripratę nuolankiai kęsti kasdieninius nepriteklius, jie pasijunta visiškai bejėgiai nepaprastoje aplinkoje ir nejučia ima trokšti, kad kas nors įpareigotų kiekvieną iš jų atlikti kokią užduotį. Todėl patiki Kau Džeriui, atėjusiam jiems į pagalbą, visus rūpesčius dėl ateities. Šie žmonės nei blogesni, nei geresni už kitus. Ką jie darys negyvenamoje saloje?"

Vienas emigrantas, Haris Roudsas, protingesnis už kitus, klausia Kau Džerį patarimo; tas pasiūlo iškrauti skęstantį „Džonataną" ir susitaisyti jo valtį; ja bus galima nuplaukti į Punta Areną pranešti valdžiai, kas atsitiko. Tačiau kai kurie ima prieštarauti: iškrauti laivą, kuo jis juos laiko? Vienas oratorius, nevykęs politikas Ferdinanas Bovalis, tuoj pasidaro tribūnu: valtimi reikia tik pervežti „Džonatano" keleivius į Punta Areną. Na, o krovinys priklauso emigrantų bendruomenei ir nėra ko „juos versti eksploatatorių darbiniais gyvuliais"!

Kau Džeris atsako, kad reikėtų dešimties metų visiems suvežioti valtimi į Punta Areną, o krovinys tikriausiai pravers jiems patiems šioje atšiaurioje šalyje. Vadovaujami bocmano Hartlpulo, jie pradeda iškrovinėti laivą. Gyvenimas Osto saloje pamažu susitvarko. Jos gyventojai Kau Džerį laiko savo gubernatorium, nors tas atkakliai kratosi valdžios. Tačiau kai jam nesant emigrantai nusigeria, pasiėmę spirito iš maisto produktų sandėlio, ir vienas, apsvaigintas šio gėrimo, bando pasmaugti žmoną, Kau Džeris turi įsikišti. Jis uždraudžia eiti į sandėlį — tai įstatymas. O kad jį gerbtų, tenka pastatyti sargybą. Tačiau „kas išdrįs čia įsakinėti ir drausti", jei ne viršininkas? Kau Džeris negali nežinoti, kad šie nelaimingi žmonės būtent iš jo laukia pagalbos, patarimų ir sprendimų. Tas anarchistas, aplinkybių spiriamas, „tampa jų vadu, tyliai sutikus daugumai nuskendusio „Džonatano" keleivių". Jei jis pabėgs, nenorėdamas atsižadėti savo įsitikinimų, kokioms kančioms pasmerks šiuos nelaiminguosius. Bet jeigu, susiklosčius aplinkybėms, reikia rodyti valdžią, kodėl būtent jis turi vadovauti šiems žmonėms? „Todėl, kad nėra kam",— atsako bocmanas

Hartlpulas. Suteiktą valdžią Kau Džeris naudoja norėdamas protingais patarimais apsaugoti emigrantus nuo žiemojimo sunkumų.

Nemalonūs atsitikimai Kau Džeriui kelia liūdnų minčių. „Nejaugi tik priverstas žmogus gali įveikti jį valdančius žvėriškus instinktus?"

Per žvarbią žiemą daug žmonių miršta, bet likusius gyvus tai nelabai jaudina — kiekvienas džiaugiasi, kad jo neištiko kaimyno dalia. Jie, rodos, niekuo nesidomi, tik vaidijasi dėl menkiausių priežasčių. Svarbiausia jų aistra — „tarpusavio neapykanta, nors ir slapta; dėl niekų tie nelaimingieji, pasiekę kraštutinę nelaimės ribą, puola vienas kitą, tarsi gamta būtų įmaišiusi į gyvybės užuomazgą tamsų ir valdingą instinktą naikinti, ką yra sukūrusi".

Šitaip samprotaudamas, autorius daro niūrias išvadas:

„Kau Džerį stebino jį supančių žmonių bevališkumas... Jie buvo nuolankūs kaip vergai, pasirengę atlikti visus paliepimus, nedarė nieko savo nuožiūra, manydami, kad kas nors turi jiems vadovauti. Deja, pasaulyje egzistuoja neišvengiama būtinybė: mažuma valdo daugumą, mažuma įsakinėja, dauguma vykdo..."

Kau Džerį apėmęs nusivylimas atitinka karčius rašytojo apmąstymus gyvenimo pabaigoje.

Čilė suteikia Osto salai nepriklausomybę. Bovaliui tai dingstis užgrobti valdžią. Rimčiausi Osto gyventojai sukuria šioje saloje fermas. Gubernatorius, patenkintas savim dykūnas, nepasirūpinęs atsargų, nežino, ką daryti, kai atėjus žiemai, ima plūsti žmonės; tie, kuriems nepavyko rasti laimės kitur, grįžta, tikėdamiesi prisiglausti stovykloje. Badas ir epidemijos žudo žmones. Norėdamas užkirsti kelią šioms bėdoms, Bovalis nesugalvoja nieko geriau kaip kurstyti žmones plėšti turtingas fermas, ir dėl to tik padaugėja badaujančiųjų. Keleto fermerių pasipriešinimas plėšikus sutrikdo. Dorikas tuo pasinaudoja ir sukelia maištą; sala nuniokojama, ir silpnesniuosius pavergia stipresnieji. Kau Džeris turi susitaikyti su akivaizdžia tiesa ir gelbėti šiuos bepročius prieš jų valią. Jis ima vadovauti mažai ginkluotų žmonių grupei. Vien jo buvimas sugrąžina ramybę. Net neprašydamas sutikimo, Kau Džeris pasiskelbia Osto salos gubernatorium, valstybinis perversmas sukelia visiems entuziazmą. Taip anarchistas tampa patvaldžiu!

Kau Džeris su didžiausiu kartėliu turi imtis priemonių, kuriomis bjaurisi: kratos maisto produktų atsargai papildyti, ekspropriacijos, prekybos, nuosavybės teisės; darbas tampa būtinybe. Teismas, policija, finansai ir visuomeniniai darbai — niekas neužmiršta, net ir kalėjimas.

Salos sostinė Liberija pasidaro modernus miestas, ir Čilės vyriausybė sutinka perleisti Osto valstybei Horno salą su sąlyga, kad ten bus pastatytas galingas švyturys — šią svajonę puoselėjo Kau Džeris.

Atsisakęs laisvės meilės iš užuojautos nelaimingiems broliams, Kau Džeris mano atlikęs pareigą ir galįs nusikratyti įsipareigojimų, bet jo laukia naujas išbandymas.

Aptinkamas aukso grynuolis, ir Kau Džeris veltui mėgina kovoti su aukso karštlige. Ne tik Osto gyventojai, metę darbą, puola ieškoti aukso,— tai smukdo šalies ekonomiką,— bet į jos teritoriją pradeda plūsti aukso ieškotojai iš visų pasaulio kraštų. Tie avantiūristai, patyrę nesėkmę ir išbadėję, ima plėšikauti ir šturmuoti sostinę. Tūkstančių įsibrovėlių ir Osto milicijos kova — vienas iš labai jaudinančių knygos puslapių. Kau Džeris turi duoti įsakymą šaudyti; sukrėstas jis žiūri į krūvą lavonų. Tuo metu Čilės vyriausybė, susiviliojusi aukso telkiniais, siunčia laivą piršti Osto salai protektorato, tiksliau, paimti ją į savo rankas. Iš pradžių įrodęs, kad jam paklusni armija gali priešintis Čilės pretenzijoms, Kau Džeris pasirašo sutartį, patvirtinančią, kad aukso kasyklos perduodamos eksploatuoti kaimyninei valstybei, bet išsaugoma Osto salos autonomija. Paskui, patikėjęs valdžią jaunam vyrui, kurį buvo tam tikslui paruošęs, Kau Džeris sėda į seną valtį ir plaukia į Horno salą. Jis bus savo pastatyto švyturio sargas: „Toli nuo visų ir naudingas visiems, jis gyvens laisvas ir vienišas." Autorius mums sako, kad „niekur kitur jis nebūtų įstengęs nešti gyvenimo naštos. Juk sunkiausios dramos vyksta žmonių sąmonėje; tie, kurie jas patyrė, jaučiasi išsekę, sumišę, praradę pagrindą, į kurį rėmėsi ankstesnis jų gyvenimas..."

Šie nevilties kupini žodžiai išreiškia paties autoriaus mintis. Žiulis Vernas, aprašydamas herojaus dvasios būseną, lyg patiki mums savo jausmus: „Visą gyvenimą jis prieš nieką nesilankstė, ir jam atrodė žiauru primesti savo valią kitam žmogui... Turėjęs atsižadėti savo idealų ir paklusti įvykiams,

Kau Džeris drąsiai nešė sunkų kryžių, bet puoselėjo viltį, kad išsipildys jo svajonė."

Kau Džeris — nuoširdus žmogus, ir jis anarchistas todėl, kad jo širdis tyra. Žodžių prasmė kartais pasikeičia, ir dabar žodis „anarchistas" reiškia „teroristas", tačiau žmogus, vadinantis save anarchistu, o iš tikrųjų padarantis teroristinį aktą, neigia teoriją, kurios šalininku skelbiasi esąs, nes atmesdamas bet kokią valdžią, bando užkarti savąją. Ir nors tvirtina, kad stengiasi sunaikinti socialinę santvarką apskritai, iš tiesų kovoja tik prieš tam tikrą socialinę formą ir, vadinasi, yra ne anarchistas, o revoliucionierius, norintis vieną vyriausybę pakeisti kita. Anarchistai mano, jog žmogaus neturi varžyti jokia valdžia, nes jis gana protingas ir gali pats valdyti save. Be to, tvirtina, kad nesant jokios sistemos, žmogus neengs kitų žmonių ir mielai sutiks, kad kiekvienas gautų savo dalį žemiškų turtų. Komunizmas ne toks naivus ir, siekdamas vienodo visų turtų paskirstymo, netiki žmonėmis ir jų visišku nesavanaudiškumu, mano, kad tokių rezultatų galima pasiekti tik padedant galingai vyriausybei.

Kau Džeris, matyt, simpatizuoja komunistinei teorijai. Iš tiesų savo bendruomenę jis kuria socialistinio kolektyvizmo pagrindais. Todėl aukso gyslos, jo nuomone,— valstybės nuosavybė, o elektros energija — visuomenės turtas. Laivas, kursuojantis tarp dviejų archipelago salų,— valstybės laivas. Kau Džeris leidžia turėti privačią nuosavybę, kurią laiko būtinu blogiu ne dėl kokios nors teorijos, o todėl, kad joje įžiūri galingą varomąją jėgą. Apskritai jo vyriausybė remiasi liberalia doktrina su socializmo užuomazga; Kau Džeris net panaudoja naują ekonominę politiką (nepą), kurią po penkiolikos metų pradėjo vykdyti Leninas.

Puikioje savo knygoje „Žiulio Verno politinis skaitymas" Žanas Šeno pabrėžia, kad Nemas — negailestingas kovotojas, kuriame įsikūnijusi keturiasdešimt aštuntųjų metų žmogaus svajonė apie tautų laisvę, jo antikolonijinės nuotaikos ir nepalankus požiūris į bet kokią valdžią.

Aš linkęs manyti, kad širdyje tam pritarė ir autorius, tas „slaptas revoliucionierius", anot Pjero Luiso. Su dvidešimtmečiams būdingu įkarščiu maištinga jo dvasia pasireikšdavo laiškuose tėvui. Paskui jis tapo kūrėju. Savo dramose Žiulis Ver-

nas tenkinosi kandžia to laikotarpio visuomenės pašaipa. Vėliau jį apstulbino beribė žmogaus pažanga. Bet 1886 metais rašytojas padarė išvadą, kad „mokslo laimėjimai neturi aplenkti papročių". Reikia laukti, „kol žmonės pasidarys pakankamai išsimokslinę bei pakankamai išmintingi ir niekad jais nepiktnaudžiaus",— taip sako Roburas, įkūnijantis „ateities mokslą", kuris galės pakeisti socialines ir politines gyvenimo Žemėje sąlygas.

1894 metais, kada vyksta romano „Nuskendusio „Džonatano" žmonės" veiksmas, papročiai dar nepasikeitę. Atvirkščiai, mokslui be paliovos vystantis, vis didėja praraja, skirianti jį nuo gyvenimo dorovinių normų. Senasis pasakotojas baiminosi neišvengiamų to pasekmių; moksliniai atradimai rodė, kad įvyks dorovinis krachas mokslo, tarnaujančio nusikalstamiems tikslams ir teikiančio žmogui tokią galybę, kokios išmintis neįstengia suvaldyti; apie tai pasakoja paskutinis Žiulio Verno romanas, sukurtas paskubomis,— prie jo teko nemažai pasėdėti sūnui.

Nekelia abejonių, kad Mišelis, paskutiniaisiais metais nuoširdžiai draugavęs su tėvu, buvo artimas jam ir intelektualiai. Prisimenu, Longvilio bulvaro name Nr. 44 tėvas ir sūnus ilgai kalbėdavosi apie knygą, kurią tuo metu rašytojas kūrė. Džiaugdamasis, kad gali pasidalyti planais su vertu pašnekovu ir kritiku, senasis rašytojas atgaudavo jaunatvišką įkarštį. Žanas Šeno pagrįstai mano, kad Mišelis tuo metu tėvui darė ne mažesnę įtaką negu Gruse-Lori.

1885 metais išėjo romanas „Cintijos" rastinukas", Žiulio Verno sukurtas drauge su Gruse-Lori. Reikia pripažinti, kad šie autoriai parašė labai vidutinišką kūrinį. Pats siužetas man atrodo absurdiškas: sunku patikėti ekspedicija, išvykusia Nordenšeldo pėdsakais vieninteliu tikslu — patenkinti šeimos smalsumo; kelia abejonę ir labai lengvai atliekami tokie negirdėti žygdarbiai kaip plaukimas Šiaurės—Rytų ir Šiaurės—Vakarų sąsiauriais. Mano nuomone, tai blankus pasakojimas apie kelionę, kuri jokiu būdu neprilygsta „Žiemojimui ledynuose", daug geresnės kompozicijos ir daug įdomesniam jaunystės dienų kūriniui.

Žiulį Verną su Gruse siejo glaudūs ryšiai; savaime aišku, pokalbiai su tokiu revoliucionieriumi kaip Gruse negalėjo ne-

palikti pėdsakų „slaptam revoliucionieriui". Bet paskutiniaisiais gyvenimo metais rašytojas patikėdavo savo mintis vien Mišeliui, ir niekas kitas, tik Mišelis, neiškreipdamas autoriaus sumanymo, galėjo užbaigti pradėtą naują rankraštį. Tie, kurie stebisi paskutinių rašytojo kūrinių pesimizmu, tikriausiai atkreipė dėmesį, kad autoriui niekad nebuvo būdingas toks brangus jų širdžiai raminantis optimizmas. Jei atidžiai perskaitytume visus rašytojo romanus, pamatytume, kad jo herojus sėkmė lydi tik dėl atkaklaus darbo bei drąsos ir kad ne viename knygų puslapyje jis reiškia niūrias mintis apie žmogaus likimą. Į gyvenimo pabaigą ši nusivylimo gaida vis ryškėja. Jau 1895 metais „Dirbtinėje saloje" po fantastikos priedanga ne tik justi Amerikos gigantizmo, jankiams būdingo vertelgiškumo, juokingų politinių vaidų kandi kritika, bet ir šaipymasis iš beprasmiškų mūsų inžinierių pretenzijų. 1896 metais Žiulis Vernas pasmerkia išradėją Tomą Roką, piktnaudžiavusį savo išradimu, o 1904-aisiais išprotėja Roburas, apsvaigęs nuo savo galybės. Romane „Nuskendusio „Džonatano" žmonės", išleistame 1909 metais, autorius nerimauja dėl socialinių nelaimių, kamavusių jį paskutiniaisiais gyvenimo metais. Tokios mintys rašytojui kelia didelį nusivylimą, kuris ir matyti romane „Nuostabūs Barsako ekspedicijos nuotykiai", iš pradžių pavadintame „Moksline kelione". Čia žmogaus sielą vienodai veikia gėris ir blogis, ir todėl mokslas gali pradėti tarnauti blogiui. Jei žmogus praras saiką, ar žiniomis, sudarančiomis jo jėgą, nesunaikins savo kūrinio?

LI SKYRIUS

PASKUTINIS PRIESAKAS

„Nuostabiuose Barsako ekspedicijos nuotykiuose" (išleistuose tik 1910 metais) pasakojama apie Afrikos miestą, valdomą tirono, kuris naudojasi išradimais pamišusio mokslininko, apsėsto didybės manijos. „Amžinajame Adome" senasis rašytojas konstatuoja, kad mūsų civilizacija neilgalaikė. Tačiau Žiulis Vernas, nujautęs sudėtingas mūsų laikų problemas, vis dėlto tiki žmogaus genijum

Ilgai dvejojęs ir šiaip taip atstatęs tekstą juodraščio, laikinai pavadinto „Moksline kelione", Mišelis pagaliau įvykdo autoriaus sumanymą. Bet ar išbraukdamas nereikalingus pirmu skubiai padarytų metmenų sakinius, nesunaikins paskutinių tėvo paliktų eilučių? Romano juodraštyje Mišelis rado neapšlifuotų minčių, jam žodžiu patikėtų tėvo, atpažino pasakojimą, kurio įvykius juodu buvo svarstę. Beje, rankraštis buvo taisomas ne daugiau, negu kartais taisydavo Ecelis. Tiesa, šį syki autorius negalėjo pritarti, bet tai buvo tik nereikšmingos pataisos, daromos ir kitomis, mažiau pateisinamomis aplinkybėmis.

Baigęs šį darbą, Mišelis nusprendė jį išleisti, bet sutrukdė visuotinės nelaimės. Vyriausias Mišelio sūnus buvo sužeistas Marnos mūšyje ir ilgai gulėjo ligoninėje; pats Mišelis vis žiūrėjo į Prancūzijos žemėlapį, kuriame vėliavėlėmis buvo žymimi fronto linijos svyravimai; taigi jis kurį laiką net negalvojo apie Nigerio vingį. Tik kai paliaubos padarė galą šiam košmarui, buvo galima grįžti prie romano. „Nuostabius Barsako ekspedicijos nuotykius" išspausdino *Hachette* leidykla 1919 metais.

Nuotykiai iš tikrųjų buvo nuostabūs. Kai kas kėlė klausimą, ar romano pagrindo nesudaro nuotykiai Žako Lebodi, turėjusio ekstravagantišką idėją tapti Sacharos imperatorium? Sunku atsakyti į šį klausimą, gal reikėtų prisiminti juodają imperiją, įkurtą į pietus nuo Čado ežero sultono Rabacho, kurį 1899 metais nužudė majoras Lami, ir Samorį, patekusį į nelaisvę 1900-aisiais,— jo vardas minimas ne kartą.

Knyga prasideda banko apiplėšimu ir jo direktoriaus pagrobimu. Mūsų laikais tokie liūdnos šlovės žygdarbiai — ne retenybė, tačiau tas — vienas iš labiausiai vykusių. Banditams, ištuštinusiems Centrinio banko agentūros nedegamąsias spintas, to, atrodė, dar buvo maža, jie metė kaltės šešėlį ant direktoriaus Luiso Bakstono: jis dingo, ir dabar visi jį laikė banko apiplėšimo organizatorium.

Apvainikuoto tokios blogos šlovės direktoriaus tėvas prieš keletą metų patyrė didelį sielvartą. Jo vyriausias sūnus, Džordžas Bakstonas, puikus karininkas, savo būrį pavertė gauja banditų, nusiaubusių Nigerio žemes. Karininką ir jo bendrus persekiojo kariuomenė, ir vieną kartą Kubo mūšyje, Homborio kalnų papėdėje, jie buvo nukauti.

Senojo lordo Bakstono duktė, nepatikėjusi brolio Džordžo kaltumu, nusprendė vykti į Kubą ieškoti jo nekaltumo įrodymų. Ji jau buvo Konakryje, kai buvo apiplėšta Centrinio banko agentūra ir dėl to apkaltintas antras jos brolis, Luisas. Nieko apie tai nežinodama, ji prisijungė prie deputato Barsako ekspedicijos, kuri buvo užsimojusi išspręsti klausimą, ar Vakarų Afrikos prancūzų dalies juodieji gyventojai pasiekę tokį išsivystymo lygį, kad galėtų dalyvauti rinkimuose.

Tačiau kažkoks priešas paspendžia žabangus Barsako ekspedicijai, stengdamasis jai sukliudyti patekti prie Nigerio upės. Pagal melagingą įsakymą, kaip vėliau paaiškėjo, būrys, vadovaujamas kapitono Marsenio ir saugantis ekspediciją, pakeičiamas kitu, nekeliančiu pasitikėjimo; jam vadovauja leitenantas, kaip vėliau sužinosime, dezertyras.

Ekspediciją persekioja nelaimės; savo kelyje ji randa ištuštėjusius kaimus, kurių gyventojai išžudyti; galų gale netoli Kubo, po to, kai Žana Bakston sužino, kad jos brolis Džordžas buvo nužudytas, ekspediciją užpuola keisti planeriai.

Dabar ekspedicija patenka į Bleklando valdovo nelaisvę — šis nežinomas miestas yra dykumoje, plytinčioje į rytus nuo Gao ir dar gerai neištirtoje. Tas naujas miestas buvo pastatytas prie išdžiūvusios upės, dabar vėl pilnos vandens, ir padalytas į tris nelygias dalis. Viena buvo skirta banditams, kitoje gyveno to piktadarių miesto aristokratija, žiauriausi ir labiausiai sugedę žmonės, o trečioje dalyje, esančioje tarp pirmosios ir antrosios dalies, buvo laikomi vergai. Priešingame upės krante stovėjo despoto rūmai ir gamykla — jo galybės pagrindas.

Iš tikrųjų neribota valdžia teikia tironui Hariui Kileriui būtinų lėšų — jis siunčia savo parankinius plėšti kaimų, kurių gyventojai paverčiami vergais, ir Europos bankų,— bet jo visagalybė priklauso nuo išradėjo Marselio Kamare, kurį jis apgavo. Džiaugdamasis, kad gali įgyvendinti drąsias savo svajones, ir nežinodamas, kad jo išradimai panaudojami niekšiškiems tikslams, mokslininkas pastatė nepaprastą gamyklą; joje sukonstravo keistas mašinas, sukeliančias lietų ir paverčiančias dykumą žydinčiu slėniu; be to, sukūrė planerius ir iš tolo valdomas torpedas, laiduojančias Kileriui viešpatavimą visame rajone.

Lietus sukeliamas didinant debesų elektros krūvį Herco sukoncentruotomis į pluoštus bangomis, valdomomis specialiais prožektoriais. Distancinį poveikį paprastiems detonatoriams lengviau įsivaizduoti, nes tai paprasti, jau virtę realybe signalai. Na, o motorai visai kas kita. Reikia pažymėti, kad elektros energija gamyklos mašinoms tiekiama laidais, sujungtais su elektros stotimi. Planeriai išrasti anksčiau už lėktuvus su kintamosios formos sparnų geometrija, pakilimą ir nutūpimą reguliuoja propeleris, palaikantis planerio pusiausvyrą ir darantis jį panašų į helikopterį. Na, o varomąją jėgą teikia skystas oras. Iš rezervuarų, kuriuos reguliuoja vožtuvų sistema, jis išteka į plonus be paliovos kaitinamus cilindrus. Ten akimirksniu virsta dujomis, esant didžiuliam spaudimui, ir išjudina motorą. Tai panašu ir nepanašu į reaktyvinį variklį. Kamare išrastų skraidymo mašinų pusiausvyra reguliuojama automatiškai, judėdamas pilonas, kurio viršūnėje yra sparnai, išlygina priverstinę planerio deviaciją, be to, pats pilonas gali ore sukti mažus ratus visomis kryptimis aplink vertikalę. Dėl jo judėjimo ima veikti atsvarai, ir sparnai atsiduria reikiamoje padėtyje. Tie aprašymai sukėlė nemažai nusimanančių žmonių atsiliepimų. Prisipažįstu, Kamare aiškinimai man atrodo migloti. Užtat iš anksto padaryta pastaba labai įdomi. Kamare „norėjo sukonstruoti savo mašinose refleksų sistemą", panašią į paukščių, o tai — pirmas žingsnis kelyje į dabartinį mokslą — kibernetiką.

Jis žengia ir kitą žingsnį šiame kelyje — išranda „vapsvas", vertikalius cilindrus su keturiais sraigtais: vienu horizontaliu ir trimis vertikaliais; vienodais intervalais „vapsvos" iššoka iš savo narvelių, paskraido ratu, pašaudo ir sugrįžta paimti užtaiso,— tai automatiškai valdomos „vapsvos". Beje, oro minos — taip pat. Šiandien mes turime tokių raketų, kurių kovinis užtaisas taiko pats. Na, o tikslą parodo „cikloskopo" duomenys — pro jo nuožulnius veidrodžius galima matyti viską, kas yra netoliese.

Visų šių gąsdinančių stebuklų autorius, inžinierius Marselis Kamare,— naivus žmogus, bet apsėstas didybės manijos. Sužinojęs apie piktadarybes, dėl kurių galėjo įgyvendinti savo svajones ir pastatyti Bleklandą, mokslininkas ima maištauti. „Vapsvos", šaudančios karteče arba skystu anglies dioksidu, saugo gamyklos prieigas, bet ten nėra maisto produktų ir žmo-

nės mirs iš bado. Kamare ryžtasi — žiauri gyvenimo ironija! — pasinaudoti vergų sukilimu. Prasideda siaubingos grumtynės. Žana Bakston, atsidūrusi Kilerio valdžioje, požemyje randa savo brolį Luisą ir iš jo sužino, kad Kilerio pavarde pasivadinęs Fernis, antrosios lordo Bakstono žmonos sūnus; tas piktas žmogus neapkenčia patėvio. Nužudęs Džordžą, užėmė jo vietą ir jo būrį pavertė plėšikų gauja. Pagrobė ir Luisą, apiplėšęs jo banką.

Žodžiu, tai būtų paprasčiausias detektyvinis romanas, jei ne Bleklandas ir Kamare išradimai. Mokslas, tarnaujantis blogiui,— toks tikras romano siužetas. Genialusis išradėjas, apsėstas didybės manijos, lygina save su dievu. „Tai aš sukūriau šį miestą iš nieko, kaip dievas iš nieko sukūrė visatą!"

Kai mokslininkas sužino, kokių nusikaltimų kaina, pats to nenutuokdamas, visa tai sukūrė, ima dvejoti. „Pražūtingas mano kūrinys!"— sušunka jis. Kurį laiką Kamare svyruoja, paskui, sudavęs sau į krūtinę, pareiškia: „Dievas prakeikė Bleklandą!" Dievas — tai jis pats. Serija distancinių sprogimų Kamare sugriauna miestą lig pamatų.

Bleklandas sunaikintas, ir kapitonas Marsenis, įspėtas pranešimo, pirmą kartą perduoto bevieliu telegrafu, padeda ekspedicijai grįžti į tėvynę, o pats... veda Žaną! Viskas gerai, kas gerai baigiasi, tačiau mokslas darosi pavojingas!

Tokia, mano nuomone, pagrindinė autoriaus mintis, kurią jis, beje, jau buvo išreiškęs anksčiau. Mokslo pažanga reikalinga žmonijai tik tuo atveju, jei žengia į koją su moraline pažanga.

Ar išradėjas atsakingas už tikslus, kuriems tarnauja jo išradimai? XIX amžiaus pradžioje ir viduryje, kol žmonija iš mokslo atradimų gaudavo tik materialinių gėrybių, toks klausimas būtų buvęs absurdiškas. Tačiau to amžiaus pabaigoje pagrįstai buvo galima būgštauti dėl naujų pasiekimų likimo ir, perfrazuojant kapitono Nemo žodžius apie tai, kad žemei reikia ne naujų kontinentų, o naujų žmonių, kelti klausimą: ar ne geriau dėti viltis į aukštos moralės žmones negu siekti naujų mokslo atradimų?

Be to, buvo likęs apysakų ir novelių rinkinys, kurį Žiulis Vernas seniai buvo prašęs išleisti ir kuris išėjo tik 1910 metais, pavadintas „Vakar ir rytoj". 1890 metų birželio 3 dienos

laiške autorius pranešė, kad sukūręs „tomą novelių“, tarp jų „Žiurkiuko šeimą“. 1893 metais vėl klausė leidėją: „Kada bus išspausdintas novelių tomas?“ Ecelis delsė. Jis nesižavėjo, kaip autorius, „Žiurkiuko šeima“. Ši pasaka, išspausdinta 1891 metais *Le Figaro illustré*, jo manymu, kenkė visai rašytojo kūrybai. Kaip kiekvienas tokio žanro kūrinys, pasaka, prisidengusi išmone, išjuokia žmonių ydas; taigi visiškai suprantama, kodėl Ecelis nenorėjo jos leisti.

Muzikinė pasaka „Ponas Re Diezas ir panelė Si Bemol“ parašyta 1893 metais *Le Figaro illustré* kalėdų numeriui, paprašius Teofiliui Gotje.

„Žano Morenos likime“ šlovinamas brolis, kuris pasiaukoja prisiimdamas kaltę.

Fantastiniame apsakyme apie ateitį „Viena amerikiečių žurnalisto diena“ papasakota apie daugybę išradimų. Šį apsakymą rašė Mišelis diktuojant tėvui; jis buvo išspausdintas 1889 metais anglų kalba žurnale *The Forum*. Autorius mus perkelia tūkstantį metų į ateitį, aprašydamas tokį civilizuotą pasaulį, koks bus 2889 metais. Vieni jo pranašavimai banalūs, kiti — originalesni; kai kas jau įgyvendinta.

Šiame apsakyme žmonės važinėja aerobusais šešiasdešimt kilometrų per valandą greičiu. Į ilgesnes keliones leidžiasi aerotraukiniais; jų greitis — tūkstantis kilometrų per valandą. Tačiau mums tai praeitis, nes dabar turboreaktyviniai lėktuvai nugabena mus iš Amerikos į Europą pusantro tūkstančio kilometrų per valandą greičiu, be to, su didesniu komfortu. Labai paplitus telefonui ir „telefotui“, pradedamas leisti kalbantis laikraštis, pirkėjai gali išgirsti jį tuoj pat, vietoje, kioskuose išilgai gatvių. Labai paplitęs ir fonotelefonas; televizijos ekranų mums netrūksta, bet videotelefono vis dar nėra. Praktikuojamas ilgas miegas ir net elektros hipnozė. Spauda — visagalė: pravedusi apklausą, nusprendžia — tegu būna taika arba karas, nuo jos priklauso ir kaltinamųjų likimas — juos gali nuteisti dar prieš padarant nuosprendį. Reklama teikia *Earth Herald* didelį pelną, laikraščio direktorius Frensis Benetas elgiasi lyg valstybės vadovas. Saulės akumuliatoriais ir transformatoriais reguliuojami metų laikai, numatoma net ištirpdyti poliarinius ledynus. Judantys šaligatviai, maisto tūbelės, šviečiantis oras — visa tai niekis mūsų palikuonims, kurie ketina perkelti į kitą vietą ištisus miestus ir apversti Mėnulį! Ta-

čiau norėdamas pailsėti, Benetas turi nusimaudyti papraščiausioje vonioje; jis paspaudžia mygtuką, ir vonia atsiranda, bet... joje ponia Benet, grįžusi anksčiau negu manė vyras! Ji neužtruko pas savo „siuvėją modeliuotoją", kuris kartą labai protingai pasakė, kad „moteris — tik forma".

Čia didelį vaidmenį vaidina satyra. Rinkinyje prieš šį apsakymą išspausdintas tikras farsas, išjuokiantis rėksmingą Amerikos reklamą ir „blefo" pomėgį.

Po jo, atvirkščiai, įdėta novelė „Amžinasis Adomas", kupina pesimizmo. Žmogaus pastangos bergždžios: joms kliudo trumpas jo amžius; viskas praeina šiame laikiname pasaulyje. Progresas, kaip ir visata, atrodo beribis, ir vos pastebimo plonos žemės plutos virpėjimo užtenka, kad sužlugtų visi mūsų civilizacijos pasiekimai.

Po keleto tūkstantmečių, ko gero, vėl pasikeis Žemės pavidalas. Rašytojas pasakoja apie tos būsimosios eros mokslininką, kuris labai didžiuojasi žmogaus pasiektu civilizacijos lygiu. Archeologas Zag Frogas kasinėdamas aptinka išnykusių civilizacijos pėdsakų; jam net pavyksta rasti rankraštį ir iššifruoti tekstą, parašytą nežinoma kalba. Tai pasakojimas apie katastrofą, įvykusią mūsų XX amžiuje. Jūra užliejo visus žemynus, o Atlante pasirodė nauja žemė, ir iš visų Žemės rutulio gyventojų liko tik septyni žmonės. Šie likučiai žmonijos, grįžusios į pirmykštę bendruomenę, ir buvo naujo ir vienintelio žemyno dabartinių gyventojų protėviai. Iš šio pasakojimo Zag Frogui paaiškėja, kad prieš daug tūkstančių metų buvo ne ta civilizacija, kurią jis žinojo, o kita — mūsų XX amžiaus civilizacija,— ir kad prieš išnykdama ji pasiekė aukštesnį lygį negu dabartinė. Visi mokslo laimėjimai buvo sunaikinti, ir žmogus pamažu vėl turėjo kopti aukštyn nuo nulio. Adomas ir Ieva, kuriuos jis laikė žmonijos protėviais, iš tikrųjų buvo likusių po katastrofos žmonių pora, tik jų vardai buvo iškreipti. Kasinėdamas žemę, Zag Frogas atrado pėdsakus dar senesnės, matyt, atlantų civilizacijos, ir su liūdesiu suvokė, kad amžinai viskas atsinaujina.

Tačiau „Amžinojo Adomo" pesimizmas reliatyvus, nes Zag Frogas nepasiduoda. Žmogaus narsumu negalima abejoti, galima abejoti tik jo išmintimi.

Romane „Barsako ekspedicija" Žiulis Vernas eina toliau, nes parodo dabartinį žmogų, kuris, remdamasis mokslu, griauna, ką mokslas yra sukūręs. Šio proceso pradžią šiandien ir matome; kyla klausimas, kaip toli eisime šiuo keliu.

Ar labai jau svarbu, kad vieną civilizaciją pakeičia kita? Juk pasiektų rezultatų išnykimas nekliudo mūsų palikuonims perimti fakelą ir parodyti tokią pat energiją,— vien to užtenka žmonijai pateisinti. Garsusis Verno optimizmas visada buvo kritiškas optimizmas ir teikė reliatyvią paguodą: žmogus turi būti drąsus ir pasirengęs tam, kas blogiausia.

„Žiulis Vernas ir nepaprastos jo kelionės nemirtingi todėl,— rašo Žanas Šeno,— kad jie, drauge su jais ir patrauklusis XIX amžius, kelia problemas, kurių nepavyko ir nepavyks išvengti XX amžiui."

Geriau ir nepasakysi. Pridurkime, kad rašytojo priesakas mus ragina spręsti šias problemas drąsiai ir atsargiai, su pasitikėjimu, kuriam teikia pusiausvyros baimė to, kas blogiausia, kas gali atsitikti dėl mūsų neįžvalgumo ir egoizmo. „Laimė šypsosi drąsiesiems, tiems, kurie ryžtasi, tačiau ne bepročiams. Žmogaus orumas matuojamas ne materialiniais laimėjimais, o tomis pastangomis, kurių prireikė jiems pasiekti.

Kūriniuose „Amžinasis Adomas", „Nuskendusio „Džonatano" žmonės" ir „Nuostabūs Barsako ekspedicijos nuotykiai" matyti nusivylimas, kuris, rodos, prieštarauja Žiulio Verno kūrybos optimizmui. Visiškai natūralu, kad Verno įkvėpimo kreivė atspindėjo gyvenimo kreivę: jaunystės entuziazmui nieko nereiškia sunkumai; juos pajunti tik bėgant metams. Bet pažiūrėję atidžiau, pamatysime, kad autoriaus mintys nelabai pasikeitė ir kad jo optimizmas niekad nebuvo grynas. Žiulio Verno herojai nugali, regis, neįveikiamas kliūtis; jie nepaiso nesėkmių ir sunkumus nugali *tik todėl, kad jų nebijo.* Juos gali sužlugdyti vien gamtos jėgos, bet gudrumu jie priverčia jas jiems tarnauti,— toks ir mokslo tikslas. Verno herojus dažnai ištinka nelaimės, kai jų sumanymai ima prieštarauti visatos pagrindams; todėl įžvalgūs kritikai pabrėžė, kad Verno salos susprogsta arba dingsta po vandeniu, kad mašinos, sukurtos jo išradėjų, suyra. Romanisto optimizmas egzistuoja ne tiek jo kūriniuose, kiek vaizduotėje skaitytojo, kuris nori, kad knyga baigtųsi ge-

rai", ir todėl pagrindiniai veikėjai stengiasi kaip nors iškliūti iš bėdos.

Herojų nesėkmės labiau pastebimos paskutiniojo laikotarpio romanuose, štai ir viskas. Žmogaus godumas lieka apviltas, kai aukso grynuoliai, išmesti Aukso vulkano, virsta dulkėmis, o auksinis bolidas iš „Meteoro vaikymosi" dingsta Bafino jūros bangose; dėl vaidų Osto saloje sužlunga svajonės apie laisvę ir idealios valstybės sukūrimą, ir autorius apimtas nevilties, kaip ir jo herojus.

„Įsimylėjęs laisvę, jis svajojo apie socializmą pagal Sen Simoną,— rašė Žanas Šeno,— bet negalėjo ilgai apgaudinėti savęs jo utopijomis."

Žiulis Vernas pasidarė atsargus visais atžvilgiais. Jis aklai nebetiki beribe pažanga. Iš išdidumo žmonės užmiršta, kad jų egzistavimas ir materialiniai turtai, kurių jie siekia, efemeriški. Rašytojas kalba apie žmonių troškimą beprasmiškų ir žiaurių karų, kurių naštą jie užsikrauna ant pečių vien dėl to, kad nors akimirką turėtų nepatvarią dalelę laikino pasaulio. Ar ne geriau kristi neviltin ir atsižadėti statyti smėlio pilis? Civilizacijos neamžinos, ir šimtmečių darbo vaisiai vieną dieną pavirs dulkėmis. Ką reiškia mūsų kūriniai, jei pasaulis pasmerktas pražūčiai?

Tačiau ėmęs absoliučiai viską neigti, Žiulis Vernas staiga pamato prošvaistę. „Amžinojo Adomo" herojus siaubo apimtas sušunka: „Juk gamta, kurią jis laikė nekintama, taip keistai pasikeitė per akimirką!" Ir tuoj pat ramiai priduria: „Žmogus pranašus ne todėl, kad sugeba viešpatauti, užkariauti gamtą, o visai dėl kitko: mąstytojas — kad supranta visatą, suvokia ją savo smegenų mikrokosmu; veiklus žmogus — kad išsaugoja dvasios ramybę per materijos maištą ir moka pasakyti: „Mane galima sunaikinti, bet sujaudinti — niekada!"

Šie išdidūs žodžiai primena kitus žodžius, 1864 metais išsiveržus Strombolio ugnikalniui pasakytus profesoriaus Lidenbroko. Jam pritars Kau Džeris, samprotaudamas apie žmogaus likimą:

„Ši keista ir menka būtybė, sugebanti sutalpinti mažose savo smegenyse beribę visatą, ją išmatuoti ir pamažu suvokti jos dėsnius, stengiasi ne tuščiai, nes jos mintys — beribės visatos atspindys."

Ir tas pats Kau Džeris, pasitraukęs nuo žmonių, duos optimistinį atsakymą į nerimą keliantį klausimą:

„Mes mirštame, bet mūsų darbai gyvena. Mes paliekame gyvenimo kelyje neišdildomus pėdsakus. Visa, kas vyksta, nulemta ankstesnių įvykių, ir ateitis — ne kas kita kaip nežinomos mums praeities tąsa."

PAAIŠKINIMAI

II skyrius

Nanto ediktas, pasirašytas Nante 1598 m. prancūzų karaliaus Henriko IV, vyraujančia religija pripažino katalikybę, bet suteikė hugenotams tikėjimo laisvę. 1685 m. jį panaikino Liudvikas XIV.

De Lase, Mari Tereza (1920—1976) — Žiulio Verno antros eilės anūkė. Paskutiniaisiais gyvenimo metais buvo prancūzų Žiulio Verno draugijos viceprezidentė.

Markučis, Edmondas (1900—1963) — italų pedagogas, literatūros tyrinėtojas, pažangus visuomenės veikėjas, straipsnių apie Levą Tolstojų, monografijos „Žiulis Vernas ir jo kūryba" (1935) autorius ir t. t.

Lemiras, Šarlis — prancūzų geografas, Žiulio Verno pažįstamas iš Amjeno. Susitikdavo su juo Amjeno Menų ir mokslų akademijos susirinkimuose. Po rašytojo mirties sukūrė jo biografiją „Žiulis Vernas. Žmogus, rašytojas, keliautojas, pilietis" (1908).

Lori, Andre — vienas iš Paskalio Gruse slapyvardžių. Autoriaus cituojami Lori žodžiai apie Žiulį Verną paimti iš *Le Temps* straipsnio-nekrologo (1905 m. kovo 25 d.).

III skyrius

More, Marselis — dabartinis prancūzų literatūros kritikas, knygos „Labai smalsus Žiulis Vernas" (1960) autorius. Žiulio Verno kūrybą aiškina remdamasis froidizmu.

Tomas Akvinietis (1225—1274) — žymiausias viduramžių scholastikos atstovas, religinis mąstytojas, kurio filosofinė sistema Vatikano oficialiai pripažinta.

IV skyrius

Alot de la Fiuji, Margerita — Žiulio Verno antros eilės anūkė, išspausdinusi romanizuotą rašytojo biografiją, kurioje yra daug dokumentinės medžiagos: „Žiulis Vernas. Jo gyvenimas ir kūryba" (1928). Knyga buvo išleista keletą kartų.

Frankas, Bernaras — autorius knygos „Žiulis Vernas ir jo kelionės. Pagal biografinį ponios Alot de la Fiuji kūrinį ir dokumentus, gautus iš palikuonių" (1941).

VI skyrius

Marastas, Armanas (1801—1852) — prancūzų politinis veikėjas, vienas iš dešiniųjų respublikonų lyderių, vadovavusių malšinant Paryžiaus proletariato birželio sukilimą 1848 m., Laikinosios vyriausybės narys, Paryžiaus meras, Nacionalinės asamblėjos pirmininkas.

Prancūzijoje licenciato mokslinį laipsnį gauna aukštosios mokyklos absolventai, išlaikę specialius egzaminus ir apsigynę disertaciją.

„Institutai" šiame kontekste — visuma teisės normų, reguliuojančių tam tikrą visuomeninių santykių sritį (santuokos, prekybos, paveldėjimo institutas ir t. t.).

VII skyrius

Žirardenas, Emilis de (1806—1881) — įtakingas prancūzų publicistas, įgyvendinęs masinio pigaus laikraščio sukūrimo idėją.

Žanenas, Žiulis (1804—1874) — prancūzų rašytojas, romantikas, kritikas ir žurnalistas.

Injaras, Aristidas (1822—1898) — prancūzų kompozitorius, kūrinių fortepijonui, komiškų operų, operos „Hamletas" ir kt. autorius.

Kare, Mišelis — libretistas ir komedijų autorius, vienas iš Žiulio Verno-dramaturgo bendraautorių.

Valiu, Šarlis — prancūzų dramaturgas, libretistas, komediografas, vienas iš Žiulio Verno bendraautorių. Mirus Pitrui Ševalje, buvo almanacho *Le Musée des Familles* redaktorius.

Arago, Žakas (1790—1855) — prancūzų keliautojas ir rašytojas, garsaus astronomo ir fiziko Dominiko Fransua Arago brolis. Penkiasdešimtaisiais savo gyvenimo metais jis apako, bet tai nesukliudė jam įkurti „Aragonautų" draugiją ir išvykti ieškoti aukso į Kaliforniją. Keturtomės knygos „Kelionės aplink pasaulį" autorius; šia knyga žavėjosi Žiulis Vernas ir iš jos sėmėsi medžiagos savo „Nepaprastoms kelionėms".

Eskešas, Roberas — dabartinis belgų literatūros kritikas, Žiulio Verno kūrybos tyrinėtojas, parašęs monografiją, išleistą su Klodo Farero pratarme „Kelionė į Žiulio Verno pasaulį" (1951, antras leidimas — 1955), ir keletą straipsnių, išspausdintų Žiulio Verno draugijos biuletenyje.

Diuponas, Pjeras (1821—1870), Nado, Giustavas (1820—1893) — populiarūs prancūzų poetai, dainų kūrėjai; daugelis jų dainų virto liaudies dainomis.

X skyrius

De Amičis, Edmondas (1846—1908) — italų rašytojas, žinomų kūrinių vaikams (apysaka „Širdis" ir kt.) autorius. 1895 m. aplankė Žiulį Verną Amjene ir paliko prisiminimus apie jį „Pas Žiulį Verną" (1896).

Helingas, Kornelijus — Žiulio Verno kūrybos tyrinėtojas olandas, parašęs daug straipsnių, paskelbtų Žiulio Verno draugijos biuletenyje.

Šeno, Žanas — prancūzų istorikas, autorius knygos „Politinis Žiulio Verno skaitymas" (1871), parašytos iš marksistinių pozicijų.

XI skyrius

...maždaug dviejų tomų reikia suprasti ne paraidžiui, o o kaip kūrinį, numatytą spausdinti dviejuose žurnalo numeriuose (tomuose).

Pia, Paskalis — autorius abejotinos publikacijos „Apie erotinę Žiulio Verno poemą" (*Le Magasin littéraire*, Nr. 43, 1970), be rimto pagrindo primetęs jam nešvankią poemą.

XII skyrius

Italijoje Kapujos mieste žiemą apsistojo Kartaginos karvedžio Hanibalo armija (III a. p. m. e.); jos poilsis buvo toks malonus, kad išsireiškimas „Kapujos malonumai" labai paplito.

Vilje de l'Il-Adanas, Ogiustas (1838—1889) — prancūzų rašytojas, kurio kūryboje didelį vaidmenį vaidina fantastika („Žiaurūs apsakymai", romanas „Ateities Ieva" ir kt.).

XIV skyrius

Mase, Žanas (1815—1894) — žymus prancūzų pedagogas ir publicistas, įkūręs Lygą, kovojusią už visuotinį mokymą; parašė žinomą mokslo populiarinimo knygą vaikams „Duonos kąsnio istorija".

Lalandelis, Gabrielis de (1812—1886) — jūrų laivyno karininkas, jūrinių romanų autorius; šešiasdešimtųjų metų pradžioje susižavėjo sunkesnių už orą skraidymo aparatų idėja ir kartu su savo draugu Giustavu Pontonu d'Amekuru (1825—1888) sugalvojo žodį „aviacija". Juodu tapo aktyviais Nadaro (žymaus žurnalisto ir dailininko-karikatūristo Felikso Turnašono (1820—1910) slapyvardis) įsteigtos „Sunkesnių už orą skraidymo aparatų draugijos" nariais, konstravo helikopterių modelius ir propagavo spaudoje aviacijos perspektyvas. Būtent Lalandelis parašė knygą „Aviacija, arba oro navigacija" (1863).

Spikas, Džonas (1827—1864) — Centrinės Afrikos tyrinėtojas anglas. 1860—1863 m. drauge su Dž. Grantu nustatė, kad Nilas išteka iš Viktorijos ežero, jų atrasto per ankstesnę ekspediciją.

XV skyrius

Šarko, Žanas (1867—1936) — prancūzų mokslininkas-okeanografas, keliautojas poliarinėmis jūromis. 1910 m. atrado Antarkties salą, kuri buvo pavadinta jo vardu. Laikydamas Žiulį Verną savo įkvėpėju, su entuziazmu atsiliepė apie jo romaną „Kapitono Hatero nuotykiai".

XVI skyrius

Šarko, Žanas Martenas (1825—1893) — prancūzų medikas, išgarsėjęs darbais apie nervų ligas; tyrinėjo hipnotizmą (Žano Šarko tėvas).

XVII skyrius

Sent Kler Devilis, Anri (1813—1881) — vienas iš žymiausių prancūzų chemikų. Išrado pramoninį aliuminio gavimo būdą.

XVIII skyrius

„Šveicarų Robinzonas" (1812) — vokiečių—šveicarų pedagogo ir rašytojo Johano Rudolfo Viso (1781—1830) romanas; juo Žiulis Vernas žavėjosi vaikystėje ir vėliau pratęsė jo kolektyvinės robinzonados siužetines linijas romane „Antroji tėvynė" (1900).

XIX skyrius

Bertranas, Žozefas (1822—1900) — prancūzų matematikas, darbų apie diferencinį skaičiavimą ir tikimybių teoriją autorius.

Leguve, Ernestas (1807—1903) — prancūzų rašytojas, akademikas, pjesių teatrui autorius („Adriena Lekuvrer" ir kt.).

A r a g o, Etjenas (1802—1892) — prancūzų literatas ir buržuazinis politinis veikėjas, Paryžiaus meras 1859 m. Keliautojo Žako Arago ir žymaus mokslininko Dominiko Fransua Arago brolis.

...p e r ė m ė j o e s t a f e t ę. Šioje frazėje slypi prieštaravimas Marseliui More, kuris tvirtina, kad Ecelis išstūmė iš Žiulio Verno širdies tikrąjį tėvą.

V e r n i š o n a s. Ecelis, naudodamasis vyresniojo teise, laiškuose Žiuliui Vernui vartojo šią familiarią juokingą pravardę.

...i e š k o t i s a v o v y r o. Kalbama apie romanus „Michailas Strogovas" ir „Misis Breniken".

XX skyrius

...k u r i a m b u v o m ė g i n t a j į p r i s k i r t i. Žiulio Verno kūrybos tyrinėtojai be rimto pagrindo priskyrė Žiulio Verno plunksnai fantastinį kažkokio K. Nagrieno romaną „Nepaprastas atradimas", išleistą Ecelio 1867 metais. Autoriaus pateikti rašytojo žodžiai galutinai atmeta legendą, kad Žiulis Vernas rašė ir K. Nagrieno slapyvardžiu. Nagrieno asmenybė nenustatyta.

XXI skyrius

...s u n e s a n č i o t i k r o t ė v o p a v e i k s l u. Vėl užuomina apie nepagrįstą froidistinę M. More koncepciją.

B i u t o r a s, Mišelis (g. 1926) — moderniosios krypties prancūzų rašytojas, autorius straipsnių apie Žiulį Verną, išspausdintų periodiniuose leidiniuose ir rinkinyje *Essais sur les modernes*, 1971 („Ese apie šių laikų rašytojus").

B r i d e n a s, Žanas Žakas — šiuolaikinis Žiulio Verno kūrybos tyrinėtojas.

D e n e r i, Adolfas Filipas (1811—1899) — prancūzų dramaturgas, daugybės melodramų autorius; drauge su Žiuliu Vernu inscenizavo „Kapitono Granto vaikus", „Aplink Žemę per aštuoniasdešimt dienų" ir „Michailą Strogovą". Paskutiniųjų dviejų nuotykinių „fejerijų" pasisekimas buvo didžiulis ne tik Prancūzijoje, bet ir kitose šalyse, taip pat Rusijoje.

XXII skyrius

A m f i t r i t ė — senovės graikų mitologijoje — jūrų deivė, Poseidono žmona.

L e i k a s, Saimonas — amerikiečių povandeninių laivų konstruktorius. Kai 1903 m. jo povandeninis laivas „Protektorius" nuplaukė iš Bridžporto į Niujorką, S. Leikas pasiuntė Žiuliui Vernui, kaip savo įkvėpėjui, telegramą.

...t ą p o n ą j i s p a ž į s t a. Turimas galvoje pats Ecelis.

B r a u n a s, Džonas (1800—1859) — amerikiečių fermeris, kovotojas dėl JAV vergų negrų išvadavimo, surengęs Virdžinijoje jų sukilimą.

...A l a b a m o s, a r b a t a r i a m o s i o s A l a b a m o s k o n f l i k t a s... „A l a b a m a" — konfederatų (pietiečių) kreiseris. Per JAV pilietinį karą (1861—1865) Didžioji Britanija davė pietinėms valstijoms karo laivų, tarp jų kreiserį „Alabamą". 1862—1864 m. kreiseris puldi-

nėjo šiaurės valstijų prekybinius ir karinius laivus Indijos ir Atlanto vandenynuose. Konfliktą išsprendė 1872 m. arbitražas Ženevoje. Didžioji Britanija JAV sumokėjo 15,5 mln. dolerių kompensaciją.

Grantas, Julisis Simpsonas (1822—1885) — JAV prezidentas (1869—1877). Per Pilietinį karą (1861—1865) — generolas, vėliau šiaurės valstijų armijų vyriausiasis vadas.

Šarasas, Žanas (1810—1865) — pulkininkas, buržuazinis respublikonas, 1830 ir 1848 m. revoliucijų dalyvis. Dalyvavo malšinant Paryžiaus darbininkų birželio mėnesio sukilimą. Po 1851 m. gruodžio 2 d. vyriausybės perversmo buvo suimtas ir išsiųstas iš Prancūzijos. Tolesnis jo elgesys emigracijoje padarė jį respublikonų akyse nacionaliniu didvyriu. Šarasas buvo aršus Napoleono III priešininkas. Ecelis gerai pažinojo Šarasą ir jam simpatizavo taip pat kaip žmogui, kilusiam iš to paties krašto — Elzaso. Eceliui patarus, dailininkas Riju kapitoną Nemą pavaizdavo panašų į Šarasą.

XXIII skyrius

Bormanas, Frenkas (g. 1928 m.) — JAV astronautas; 1968 m. vadovavo erdvėlaivio „Apolonas VIII" skrydžiui; apskriejo aplink mėnulį ir nusileido Ramiajame vandenyne už keturių kilometrų nuo tos vietos, kur nukrito tariamasis Barbikeno sviedinys. Vėliau susitiko su Žanu Žiuliu-Vernu Paryžiuje ir gavo iš jo kaip suvenyrą pirmą „Iš Žemės į Mėnulį" ir „Aplink Mėnulį" leidimą.

Martenas, Šarlis Noelis — autorius straipsnių Žiulio Verno romanams, išleistiems *Rencontre* leidyklos Lozanoje (1960—1970), ir knygos „Žiulis Vernas, jo gyvenimas ir kūryba" (1971).

...sutikęs antrą Žemės Mėnulį. Norėdamas motyvuoti Mėnulio palydovu tapusio sviedinio grįžimo galimybę, Žiulis Vernas pasinaudojo prancūzų astronomo M. Pti hipoteze, kad yra antras Žemės palydovas. Barbikeno patrankos sviedinio ir šio antro palydovo susitikimas, kaip žinoma, išgelbėjo „vagono-sviedinio" keleivius.

XXIV skyrius

...papildys auklėjimo biblioteką Žakobo gatvėje. Ecelis leido jaunimui ne tik žurnalą, bet ir „Auklėjimo ir poilsio biblioteką".

Napoleono III pusbrolį Pjerą Bonapartą, šiurkščiai įžeidinėjusį spaudoje respublikoniškosios opozicijos veikėjus ir pažangių laikraščių redaktorius, iškvietė į dvikovą Paskalis Gruse. 1870 m. sausio 10 d. Gruse pasiuntė į jo namus savo sekundantą, jauną žurnalistą Viktorą Nuarą; Pjeras Bonapartas jį nušovė revolveriu. Tai sukėlė liaudies judėjimą ir didelę manifestaciją V. Nuaro laidotuvių dieną.

Olivje, Emilis (1825—1913) — prancūzų politinis veikėjas, nuosaikus respublikonas; nuo 1864 m. suartėjo su Napoleonu III ir, jo sostui susvyravus, 1870 m. sukūrė pirmą Imperijos parlamentinę ministeriją.

...antruoju Valmi. Mūšyje prie Valmi 1792 m. rugsėjo 20 d. prancūzų revoliucinė armija nugalėjo austrų ir prūsų kariuomenę ir privertė interventus trauktis.

Favras, Žiulis (1809—1880) — prancūzų advokatas ir politinis veikėjas. Jam pasiūlius, Antroji Imperija buvo oficialiai nuversta (1870 m. rugsėjo 4 d.) ir sudaryta nacionalinės gynybos vyriausybė, į kurią įėjo ir Favras.

...ir ant „Medūzos" plausto nesidėjo tokios baisybės. Prancūzų dailininko-romantiko Teodoro Žeriko (1791—1824) drobė „Medūzos" plaustas", vaizduojanti nuskendusio laivo žmones, iš dalies paskatino Žiulį Verną sukurti romaną „Nuskendusio „Čenslerio" žmonės".

Kalbama apie vyriausią iš trijų brolių, žymų mokslininką Dominiką Fransua Arago (1786—1853), kuris, baigęs Paryžiaus Politechnikos mokyklą, matavo meridianą. Žiulio Verno romanas buvo pavadintas „Trijų rusų ir trijų anglų nuotykiai Pietų Amerikoje". Jame, matyt, atsispindėjo ir kai kurie faktai iš D. F. Arago biografijos.

XXV skyrius

Fareras, Klodas (1876—1957), žymus XX a. pradžios romanistas, savo pratarmėje R. Eskešo monografijai „Kelionė į Žiulio Verno pasaulį" labai gerai įvertino Žiulio Verno kūrybą, ypač Niagaros krioklio aprašymą „Plaukiančiame mieste".

Šatobrianas, Fransua Rene de (1768—1848) — vienas iš romantizmo pradininkų prancūzų literatūroje. Apysaka „Atala" (1801) įkvėpta jo kelionės į Ameriką (1791—1792) įspūdžių.

XXVI skyrius

Hudzono įlankos kompanija įkurta 1670 m.; vadovaujantis centras — Londone. Per ilgą savo veiklos laiką ši kolosali Anglijos prekybinė ir kolonijinė verslovė pristeigė faktorijų visoje Kanados šiaurėje. Kompanija ne tik superka kailius, miško medžiagą, nekilnojamąjį turtą, bet ir eksploatuoja mineralinius šaltinius, turi prekybos namų tinklą, prekybinį laivyną ir t. t.

XXVIII skyrius

Spahiai — kolonializmo laikotarpiu Prancūzijos kavalerijos dalys iš vietinių gyventojų Šiaurės ir Vakarų Afrikoje.

XXXIII skyrius

Kameronas, Vernis Lovetas (1844—1894) — anglų keliautojas Afrikoje. Kaip Deividas Livingstonas (1813—1873) ir Henris Mortonas Stenlis (1841—1904), vienas iš žymiausių Centrinės Afrikos, Kongo baseino srities tyrinėtojų. Kameronas aprašė savo kelionę knygoje „Per Afriką" (1876); Livingstonas paliko užrašus „Kelionės po Pietų Afriką nuo 1840 m. iki 1855 m." (1857), knygą „Kelionė Zambeze" (1865); po jo mirties buvo išleisti „Paskutiniai Deivido Livingstono dienoraščiai Centrinėje Afrikoje" (1874); Stenlis aprašė savo nuotykius knygoje, pavadintoje „Kaip aš suradau Livingstoną" (1872). Visus šiuos kūrinius panaudojo Žiulis Vernas savo romane „Penkiolikos metų kapitonas".

XXXIV skyrius

...vėliau išgarsėjo, pasirašinėdamas Darilio ir Andre Lori slapyvardžiais... Čia autorius nevisiškai tikslus, nes Paskalis Gruse pasirašinėjo Filipo Darilio slapyvardžiu dar anksčiau, kai gyveno Londone, pabėgęs iš Naujosios Kaledonijos. Grįžęs į tėvynę, jis spausdino savo kūrinius Ecelio leidykloje Andre Lori slapyvardžiu, kuris jį išgarsino kaip vaikų rašytoją, bet ir toliau pasirašinėjo Darilio pavarde publicistinius straipsnius ir knygas.

XXXV skyrius

Sipajai — kolonijinė kariuomenė iš vietinių gyventojų Britanijos viešpatavimo Indijoje laikotarpiu. Žiaurus sipajų sukilimo numalšinimas 1857 m. — vienas iš juodžiausių puslapių Britanijos imperijos istorijoje.

XXXVI skyrius

Apie „Žangados" kriptogramos iššifravimo epizodą, dėl kurio Žiulis Vernas parinko sudėtingesnį kodą, pasakoja savo prisiminimuose jo draugo d'Okanjo sūnus, prancūzų matematikas Morisas d'Okanjas (1862—1938): *M. d'Ocagne. Homme et choses de science. P.,* 1930.

„Osiano giesmes" (1765) sukūrė škotų rašytojas Džeimsas Makfersonas (1736—1796), kuris jų įžangoje teigė, kad tai legendinio keltų dainiaus Osiano kūryba. Visa tai buvo senosios keltų poezijos motyvais parašyti preromantinio stiliaus kūriniai. Makfersono literatūrinė mistifikacija tuo laiku sukėlė daug ginčų. Jo prozinės poemos, sentimentalaus ir melancholiško kolorito, pasidarė labai populiarios. Žiulis Vernas remiasi „Osiano giesmėmis" ir cituoja jas „škotiškame" romane „Žaliasis spindulys".

XXXIX skyrius

Erkmanas, Emilis (1822—1899) ir Šatrianas, Aleksandras (1826—1890) — prancūzų rašytojai-elzasiečiai, parašę ciklą patriotinių romanų, kur apie įvykius pasakoja eilinis dalyvis, žmogus iš liaudies, demokratinių simpatijų, opozicinių antibonapartinių Erkmano—Šatriano, pasivadinusių šiuo kolektyviniu slapyvardžiu, pažiūrų reiškėjas. Jų kūriniai — pasakos ir apsakymai vaikams — buvo spausdinami *Le Magasin d'Éducation et de Récréation.*

Diumurje, Šarlis Fransua (1739—1823), Kelermanas, Fransua Kristofas (1735—1820) — generolai prancūzų revoliucinės armijos, laimėjusios kautynes prie Valmi (1792).

XLI skyrius

Tarp išvardintų pavardžių ne tokie garsūs prancūzų kompozitoriai Rejeras, Ernestas (1823—1900), parašęs operą „Salambo" ir kitų kūrinių, kur jaučiama Vagnerio įtaka, ir Toma, Ambruazas (1811—1896), operos „Minjona" autorius.

XLIII skyrius

Ošas, Lazaras (1768—1797) — prancūzų revoliucinės armijos generolas, Bastilijos šturmo dalyvis; jis vadovavo ekspediciniam korpusui, pasiųstam į Airiją padėti sukilėliams.

XLV skyrius

Tiurpeno iškeltoje byloje Žiulį Verną gynė jaunas advokatas Raimonas Puankare (1860—1934) — vėliau premjeras-ministras ir Prancūzijos prezidentas.

XLVI skyrius

Diu Garas, Rože Martenas (1881—1958) — prancūzų rašytojas, sukūręs romaną-epopėją „Tibo šeima"; „Žanas Barua" (1913) — vienas iš ankstesnių jo romanų.

„Didysis miškas"— pirmykštis romano „Kaimas ore" pavadinimas.

Klareti, Žiulis (1840—1913) —prancūzų romanistas, dramaturgas ir kritikas. Parašė brošiūrą „Žiulis Vernas" (1883), kuri buvo išleista serijoje „Šių laikų garsenybės".

Bastaras, Žoržas — savo laiku garsus prancūzų kritikas, 1883 m. išspausdinęs knygelę „Žiulis Vernas, „Nepaprastų kelionių autorius".

Sardu, Viktorjenas (1831—1908), Labišas, Eženas (1815—1888), Ožje, Emilis (1820—1889) — prancūzų dramaturgai, ypač populiarūs Antrosios imperijos laikotarpiu. Sarsej, Fransiskas (1827—1899) — prancūzų teatro kritikas.

XLVII skyrius

Turielis, Marijus — italų literatas, Žiulio Verno gerbėjas, su juo susirašinėjęs apie dešimt metų, iki pat rašytojo mirties. Žiulio Verno laiškai M. Turieliui — brangus biografinis šaltinis, patikslinantis romanų datavimą.

XLIX skyrius

Karelis, Aleksis (1873—1944) — prancūzų chirurgas ir fiziologas, Nobelio premijos laureatas 1912 m.

Korvinas, Matijas (1443—1490) — vengrų karalius, švietimo globėjas ir Budos universiteto įkūrėjas.

APIE AUTORIŲ

Žanas Žiulis-Vernas, rašytojo Žiulio Verno anūkas, vos ne vienintelis iš mūsų amžininkų, kurio atmintyje išlikęs 1905 m. mirusio garsaus jo senelio paveikslas. Iš pagarbos seneliui jis pasidarė sudurtinę pavardę Žiulis-Vernas.

Žanas Žiulis-Vernas gimė 1892 m. Pagal šeimos tradiciją studijavo teisės mokslus, dirbo įvairų teisininko darbą. Laisvalaikiu rinko memuarinę medžiagą ir dokumentus apie garsųjį savo senelį, o vėliau visiškai atsidėjo jo gyvenimo ir kūrybos tyrinėjimams.

Autorius monografiją rašė apie keturiasdešimt metų, ją išspausdino būdamas aštuoniasdešimt dvejų.

Daugelio šalių Žiulio Verno gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojai rėmėsi romanizuota biografija, sukurta jo antros eilės anūkės Margeritos Alot de la Fiuji rašytojo šimtųjų gimimo metinių proga (1928). Tačiau šioje biografijoje gerai neatskleista Žiulio Verno dramaturgo veikla, neaiškios kai kurios jo asmeninio gyvenimo aplinkybės.

Žanas Žiulis-Vernas, surinkęs gausią faktinę medžiagą, parašė grandiozinį veikalą, kurį pagrįstai galima laikyti išsamiausiu. Darbas kruopštus, paremtas dokumentais, jame gausu vertingų monografinių žinių apie Žiulio Verno gyvenimą ir kūrybą. Knygos autorius ne tik įdomiai nagrinėja visiems gerai žinomus Žiulio Verno kūrinius „Dvidešimt tūkstančių mylių po vandeniu", „Kapitono Granto vaikai", „Penkiolikos metų kapitonas", „Paslaptingoji sala" ir kt., bet ir supažindina su neišleistomis pjesėmis, esančiomis jo archyve: tragedijomis „Aleksandras VI", „Drama Liudviko XV laikais", „Monleri bokštas", eiliuota komedija „Mona Liza" ir kt.

Autorius įtikinamai parodo, kaip Žiulio Verno dramaturgo patirtis praturtina Žiulį Verną romanistą. Be to, atskleidžia jaunojo rašytojo potraukį prie mokslo, padėjusį atrasti naują literatūros žanrą, kurį jis pavadino „moksliniu romanu".

Būdamas aukštos kultūros ir visapusiškai išsilavinęs, Žanas Žiulis-Vernas pateikia savo knygoje daug įdomių minčių. Bet svarbiausia jos vertybė — ligi šiolei skaitytojui nežinoma informacija, surasta valstybiniuose ir privačiuose archyvuose. Autorius parodo įžymųjį savo senelį tokį, koks jis buvo iš tikrųjų,— didį kūrėją ir žmogų, kuriam būdingos žmogiškos silpnybės.

Žano Žiulio-Verno knyga baigiasi Kau Džerio, romano herojaus, žodžiais, kurie liudija, kad Žiulis Vernas visada tikėjo žmogumi, didžia jo paskirtimi ir ateitimi: „Mes mirštame, bet mūsų darbai gyvena. Mes paliekame gyvenimo kelyje neišdildomus pėdsakus. Visa, kas vyksta, nulemta ankstesnių įvykių, ir ateitis — ne kas kita kaip nežinomos mums praeities tąsa."

Vertėja

TURINYS

TREČIA DALIS

KETVIRTA DALIS

PENKTA DALIS

Жан Жюль-Верн. ЖЮЛЬ ВЕРН. На литовском языке. Серия «Силуэты». Перевела с французского *Алдона Адомавичюте.* Издательство «Вага», 232600, Вильнюс, пр. Ленина 50

ИБ № 3247

Žanas Žiulis-Vernas. ŽIULIS VERNAS. Redaktorė *S. Banionytė.* Dailininkas *K. Paškauskas.* Men. redaktorius *S. Chlebinskas.* Techn. redaktorė *B. Šlivinskienė.* Korektorė *R. Gabrilavičienė*

Duota rinkti 1983.07.18. Pasirašyta spaudai 1983.09.20. Leidinio Nr. 10954. Formatas 84×108 1/32. Spaudos popierius Nr. 2. Garnitūra „Baltika", 9 punktų. Iškilioji spauda. 18,9 sąl. sp. l. 0,8 (įkl.) sąl. sp. l. 19,8 sąl. sp. atsp. 21,8 apsk. leid. l. Tiražas 30 000 egz. Užsakymas 2629. Kaina 2 rb 40 kp. „Vagos" leidykla, 232600, Vilnius, Lenino pr. 50. Spaudė Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600, Vilnius, Strazdelio 1

Žiulis-Vernas Ž.

Ži 89 Žiulis Vernas / Iš pranc. k. vertė [ir apie aut. p. 355—356 parašė] A. Adomavičiūtė.— V.: Vaga, 1983.— 358 p., 8 iliustr. lap.— (Siluetai).

Garsiojo mokslinės fantastikos klasiko Ž. Verno anūkas Žanas šioje knygoje pasakoja apie savo senelį. Tai išsami, dokumentais ir vertingomis žiniomis pagrįsta monografija apie rašytojo vaikystę, jaunystę, studijų metus, pirmąją meilę, apie kūrybinius ieškojimus.

Ž $\frac{4803020000—359}{M\,852(08)—83}$ 306—83

BBK 83.34Pr
8U(Pranc)